

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

ЕВРИКА – XXII

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
2021

УДК 37.091.212:001 (082)

М34

Редакційна рада: *Цепенда І.Є.* – голова, ректор ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, доктор політичних наук, професор; *Якубів В.М.* – проректор з наукової роботи, доктор економічних наук, професор; *Благуш І.С.* – доктор економічних наук, професор; *Васильєва В.А.* – доктор юридичних наук, професор; *Великочий В.С.* – доктор історичних наук, професор; *Волощук Ю.І.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Гасюк І.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Голод Р.Б.* – доктор філологічних наук, професор; *Заграй Л.Д.* – доктор психологічних наук, професор; *Кондур О.С.* – доктор педагогічних наук, професор; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Нагорняк М.М.* – доктор політичних наук, професор; *Пилипів В.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Плекан Ю.В.* – кандидат історичних наук, доцент; *Случик В.М.* – кандидат біологічних наук, доцент; *Яцив Я.М.* – кандидат педагогічних наук, доцент; *Яцків Н.Я.* – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:

76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Тел. (0342) 59-60-51

Еврика – XXII. Збірник студентських наукових праць.
М34 Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2021. 366 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

УДК 37.091.212:001 (082)

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

КОНЦЕПТ “УСПІХ” У ТРАКТУВАННЯХ ПСИХОЛОГІВ

Брух Тетяна,
II курс ОР бакалавр, факультет психології.
Науковий керівник – Заграй Л.Д.,
доктор психологічних наук, професор.

Метою даної публікації є аналіз розуміння концепту “успіх” психологами. Здійснюється спроба з’ясувати чинники, що впливають на формування цього феномену, а також виокремлюються критерії його дослідження.

Сьогодні свідомість розуміють як особливу форму відображення дійсності. Існують різні підходи щодо структури свідомості, однак ми зупинимося на тому, що найбільше відповідає темі дослідження.

На думку Дж. Келлі свідомість утворює система конструктів, які взаємодіють та взаємодоповнюють один одного. Конструкт – це певний шаблон, який створює людина і перевіряє на практиці [2]. Завдяки конструктам відбувається процес сприймання і розуміння зовнішнього світу, а це дає змогу передбачати та оцінювати можливі події, їх вплив на життя.

Кожній людині притаманна її власна система особистісних конструктів. Якщо конструкт, який використовувала людина, допоміг точно спрогнозувати події, то він буде збереженим у свідомості. Якщо ж прогноз виявився неправильним, то конструкт піддається перегляду, або буде вилучений.

Якщо розглядати систему особистісних конструктів саме в такому сенсі, то її можна зіставити з таким психологічним феноменом як “концепт”.

Дослідники (Н.Д. Арутюнова, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, Е. Сепір) під поняттям “концепт” розуміють загальну мисленнєву одиницю, яка відображає та інтерпретує дійсність в залежності від досвіду людини; капсулу думки, яка містить в собі всі моменти життя людини; те що виникає в результаті взаємодії національних традицій, релігії, досвіду, фольклору, відчуттів та системи цінностей; це певна ідея, яка існує у свідомості, як оперативна одиниця мисленнєвого процесу.

Отже, концепт можна вважати ментальною одиницею свідомості у якій зберігається та відображається людський досвід. Концепти створюють певний фіксований світ у свідомості людини. Цей світ будується на різних ідеалах та уявленнях особистості, за допомогою яких відбувається процес сприймання та опису реальності. Концепти забезпечують поведінку людини, інтерпретацію нового досвіду, вони зберігають у собі цінності й традиції суспільства та спрямовують індивідів на успіх чи невдачу.

Для того, щоб зрозуміти які чинники впливають на формування концепту “успіх” перш за все необхідно зрозуміти, що являє собою успіх.

На сьогодні не має однозначного розуміння феномену “успіх”. Розглянувши чимало трактувань цієї категорії психології, ми помітили, що майже всі вони визнають успіхом позитивний результат діяльності; саморозвиток, самореалізацію індивіда; досягнення значущих цілей; показник певного становища в суспільстві. Щодо складників успіху, науковці сходяться на думці, що їх існує два: суб’єктивний (оцінка людиною власних дій та надання результатам цих дій суб’єктивної значущості) та об’єктивний (оцінка результатів дій людини іншими та визнання цих результатів важливими).

Якщо підходити до розуміння поняття “успіх” комплексно, то його можна розглядати як цілісний концепт. Оскільки концепти зберігають у собі цінності суспільства, а успіх оцінюється відповідно до цих цінностей, то можна вважати, що концепт “успіх” формується за допомогою системи цінностей особистості. Ш. Шварц та В. Білські узагальнюючи праці багатьох дослідників розглядають цінності як провідні принципи життя, які орієнтують людину на досягнення бажаного результату або зразку поведінки. Цінності – це своєрідні стандарти, за допомогою яких людина здійснює вибір та оцінює вчинки [4].

Дослідниця Ю.М. Ільїна вважає, що модель успіху, яку використовує індивід, формується під впливом культурної моделі, яка домінує у його суспільному оточенні. Моделі успіху, якими користується особистість формуються в залежності від духовних цінностей та цілей суспільства, поступово перетворюючись на установки, певні стереотипи поведінки [1].

Формування системи цінностей є тривалим та складним процесом. Вона формується поетапно протягом життя людини. Щодо студентського віку, то В.І. Слободчиков вважає, що головними новоутвореннями цього віку є само-рефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, поява власних планів на життя, формування стану готовності до самовизначення, настанова на побудову власного життєвого шляху та входження в усе різноманіття сфер суспільного життя [3]. Ці всі соціально-психологічні особливості студентського етапу розвитку впливають на розвиток уявлень про успіх та орієнтації на нього.

Особистість є організацією цінностей, а ядром цієї функціональної єдності є самооцінка, тому успіх залежить від самооцінки людини, адекватної оцінки своїх можливостей. Важливим утворенням самосвідомості, яке знаходиться у тісному взаємозв’язку з самооцінкою є домагання. Домагання та самооцінка здійснюють вплив один на одного.

Отже, формування концепту “успіх” залежить від національно-культурних, соціальних, групових, індивідуальних настанов і цінностей, самооцінки, рівня домагань та віку особистості.

Усі події, які відбуваються у світі, накладаються одна на одну й утворюють нові моделі поведінки, які наслідує людина, задають своєрідні рамки її життєдіяльності та впливають на уявлення особистості про успіх. Проте науковці постійно намагаються віднайти загальні критерії дослідження успіху. Проаналізувавши ці дослідження, ми узагальнили суб’єктивні й об’єктивні критерії дослідження концепту “успіх”.

Серед об’єктивних критеріїв ми виділяємо: матеріальний добробут; результативність та якість діяльності; соціальний статус; суспільне визнання;

статус в міжособистісних стосунках; імідж; здоров'я (самопочуття); схвалення з боку референтних людей; рівень професійного зростання; освіта; особисте життя; соціальні зв'язки; образ життя.

До суб'єктивних критеріїв ми відносимо: почуття задоволеності від своєї діяльності та життя загалом; творчу реалізацію особистості; позитивний емоційний стан; почуття своєї необхідності, важливості та змогу допомагати іншим людям; можливість саморозвитку, самоефективності та самореалізації; співвіднесення потреб і можливостей.

Якщо розглядати психологічні характеристики людини, як те що впливає на результат її діяльності, а отже на досягнення чи недосягнення успіху, то можна стверджувати, що вони певною мірою виступають як критерії успіху. При цьому ці психологічні характеристики є одними із найважливіших критеріїв, оскільки у стресових ситуаціях вони залишаються незмінними. Серед них ми виокремлюємо: здатність до активної діяльності; рівень розвитку мотиваційної сфери; рівень розвитку Я-концепції; направленість людини, яка включає мотивацію, цінності й навички; цілеспрямованість; впевненість в собі; комунікативні здібності; бажання розвиватися; відповідальність.

1. Ільїна Ю. М. Психологічна модель успішності в кризові періоди суспільства. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць. Т. 8. Психологічна теорія і технологія навчання* / за ред. Ю. М. Ільїної/ 2010. Вип. 7. С. 115.
2. Келли Д. Теория личности: Психология личностных конструктов / пер. с англ. и науч. ред. А. А. Алексеева. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 248 с.
3. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: развитие субъективной реальности в онтогенезе : учебное пособие для вузов / за ред. В. И. Слободчикова, Е. И. Исаева. Москва : Школьная пресса, 2000. 416 с.
4. Schwartz S. H., Bilsky W. Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 58. № 5. P. 550–562.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФАБІНГУ У ВЗАЄМОДІІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Винник Роксолана,
IV курс ОР бакалавр, факультет психології.
Науковий керівник – Вітюк Н.Р.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Сьогодні інтернет є одним із найголовніших засобів не тільки для поширення інформації та спілкування людей, а й для навчання та роботи. Однак розширення функціональних можливостей сучасних гаджетів призводить до зловживання ними і зростання числа інтернет-залежних осіб, особливо серед молоді. Поведінка, яка характеризується постійним відволіканням учасників безпосереднього контакту на смартфон, надмірним користуванням інтернетом під

час взаємодії з друзями, рідними чи колегами, позначається сучасними вченими як фабінг.

Проблема фабінгу розглядається здебільшого у працях закордонних дослідників. Різні аспекти інтернет-залежності та її впливу на міжособистісну взаємодію й соціальне сприйняття вивчали Дж. Робертс, М. Девід, Ш. Туркл, Т. Крюкова, О. Якимчик та ін. У вітчизняній психології відповідна проблематика піднімається у працях Н. Вітюк, М. Махнія, О. Гурова та ін.

У результаті проведеного теоретичного аналізу проблеми ми з'ясували, що фабінг характеризується нехтуванням іншими людьми під час міжособистісної взаємодії через зосередження уваги на своєму мобільному телефоні. У випадку застосування фабінгу рольова структура спілкування включає осіб, яких можна умовно класифікувати на фаберів і фабі. Фабер – це особа, яка неодноразово відволікається на свій телефон, ігноруючи людей, з якими є тут і зараз. Фабі – це людина, яку ігнорують співрозмовники, оскільки під час безпосереднього спілкування використовують, або перевіряють свої смартфони. В осіб, які застосовують фабінг, виникають побоювання пропустити щось важливе в стрічці новин, тому є нав'язливе бажання її погортати. Під час відпочинку (вечірка, прогулянка, зустріч з друзями) фабер більшу частину часу проводить, переглядаючи інформацію в гаджеті, неуважний під час комунікації.

Нами було проведено емпіричне дослідження, метою якого було визначення рівня прояву та психологічних чинників фабінгу. Були застосовані такі методики: “Визначення рівня самоактуалізації особистості” (опитувальник САМОАЛ), тест К. Янг на визначення інтернет-залежності, методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, розроблена нами анкета “Вплив інтернету”.

У результаті аналізу отриманих у процесі анкетування даних ми з'ясували, що 54,7% опитаних нами студентів проводять в інтернеті (не враховувався час на навчання в дистанційному режимі) більше 5 годин на день, 39,1% респондентів – 3–4 год, 6,3% – 1–2 год. Це дозволяє нам припустити, що більше половини респондентів є залежними від смартфона та інших гаджетів, які дають доступ до інтернету. Наші висновки були підтверджені даними тестування студентів за методикою К. Янг. Отримані результати тестування свідчать про те що 50,9% опитаних студентів є інтернет-залежними. 40% респондентів мають деякі проблеми, пов'язані із захопленням інтернетом (середній рівень залежності). Тільки 9,5% опитуваних студентів можуть вважатися незалежними від інтернету.

За результатами анкетування, 50,8% респондентів були ідентифіковані нами як фабі під час міжособистісної взаємодії. Вони негативно ставляться до неуважного ставлення до себе з боку співрозмовника, який постійно відволікається під час розмови на пошуку інформації та перечитування повідомлень у смартфоні. 26,2% респондентів можуть вважатися одночасно і фаберами, і фабі. 23% опитаних виявили байдуже, поблажливе ставлення до того, що співрозмовник зосереджений на телефоні під час спілкування. Більшість студентів стверджували, що їм неприємне зневажливе ставлення співрозмовника, але й

вони самі нерідко відволікаються на телефон в очікуванні важливих повідомлень.

У наших респондентів було виявлено переважання середнього рівня показників емоційного дискомфорту (76%), що свідчить про їх невпевненість, пригніченість, легку байдужість до навколишнього світу. У 71% студентів, що взяли участь у дослідженні, діагностовано середній рівень ескапізму, тобто схильності до втечі від дійсності, від проблем у віртуальний світ. При цьому 61,5% студентів характеризує висока схильність виявляти конформізм та наслідувати поведінку інших, не аналізуючи інформацію та зразки поведінки критично. Тільки кожен шостий з опитаних характеризується високими показниками контактності. Водночас практично всі студенти схильні дотримуватися соціальних цінностей у своєму житті.

Отже, виникнення фабінгу пов'язане із рівнем інтернет-залежності молоді, а також із рівнем самооцінки особистості, її контактності, наявністю синдрому втрачених можливостей та номофобії, прокрастинації, особливостями міжособистісної взаємодії та іншими психологічними чинниками. Розвиток залежності особи від смартфона призводить до послаблення міжособистісних контактів у взаємодії студентської молоді, нерідко виникають конфліктні ситуації. Є незначна частка респондентів, які зізнаються в тому, що практично не випускають телефон з рук, що дає можливість припускати наявність номофобії.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, приходимо до розуміння, що в майбутньому фабінг у молодіжному середовищі може ставати все більшою проблемою. І те, що зараз називають невизнаною хворобою, може стати очевидною реальністю вже в близькому майбутньому. Тому необхідними є психологічна профілактика залежності сучасної молоді від смартфона, розвиток медіаграмотності серед молоді.

1. Jamie Ducharme J. 'Phubbing' Is Hurting Your Relationships. Here's What It Is. 2018. URL: <https://time.com/5216853/what-is-phubbing>.
2. Фабінг: чому ми всі робимо це? 2020. URL: <https://ckp.in.ua/lifestyle/21075>.

МОДУЛЬ ОПЕРАНТНОГО ОБУМОВЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВЕДІНКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кальянов Антон,
IV курс ОР бакалавр, факультету психології.
Науковий керівник – Міщиха Л.П.,
доктор психологічних наук, професор.

Експериментальні пристрої є важливою складовою розвитку психології як науки, зокрема поведінкових підходів. Велика кількість відкриттів у галузі психології стала можлива тільки тому, що з'явилося відповідне експериментальне обладнання, що дозволяє виявляти та реєструвати певні феномени. Так дослідження умовних рефлексів відбулося з удосконаленням методів вівісекції, закону ефекту Торндайка, який був виявлений після розробки проблемного

ящика і латентного научіння, що було зареєстровано після удосконалення експериментальних лабіринтів [3].

Модуль оперантного обумовлення – це пристрій для досліджень в галузі науки про поведінку (поведінкова психологія), нейропсихології, когнітивної психології, нейрофізіології та зоопсихології, який був винайдений Б.Ф. Скіннером на початку ХХ століття [3]. За допомогою камери оперантного обумовлення вдалося виявити ряд важливих закономірностей у поведінці живих організмів, таких як: вплив режимів заохочення на гасіння поведінки, псевдо-рефлекс, закон узгодженості (martchink law), гіперболічне дисконтування і т. д. [1; 6; 5]. Відкриття, які були зроблені за допомогою камери оперантного обумовлення, використовувались у процесі покращення навчання, а саме: було розроблено, так зване програмоване навчання, а також виникла ціла дисципліна прикладного аналізу поведінки, яка займається навчанням дітей з РАС та їх інклюзією [1; 6]. Крім того, камера оперантного обумовлення дозволяє наочно демонструвати закономірності поведінки, що сприяє кращому навчанню студентів. На жаль, камера оперантного обумовлення є досить дороговартісною – початкова вартість становить від 5000 тисяч доларів та варіюється до 10000 – 12,500 тисяч доларів. Відтак робота з таким обладнанням є недоступною для багатьох вчених.

Задля вирішення цієї проблеми нами був розроблений проект модуля оперантного обумовлення з суттєво нижчою вартістю та комплектними деталями, які доступні на вітчизняному ринку. Крім того, модуль є простий у користуванні навіть для людей, які не мають спеціальних знань у галузі інформатики.

Системний модуль оперантного обумовлення, над яким ми працювали, розроблений на базі мікроконтролера Arduino (Ардуіно). Ардуіно – це обчислювальна платформа для конструювання, компонентом якого є безпосередньо плата мікроконтролера з елементами вводу та виводу на мові програмування C/C++ (спрощений варіант). Підключення самого механізму є важливим етапом збору модуля. Для послідовного підключення необхідно налагодити механізм з'єднання кінцевого вимикача, світлодіод та сервопривод. Цей ланцюжок є найважливішим механізмом в модулі, оскільки при натисканні на кінцевий вимикач загоряється світлодіод та запускається сервопривод. Механізм відповідає за отримання винагороди за натискання шуром на кінцевий вимикач (важіль); сервопривод є частиною годівниці, яка видає їжу.

Модуль обладнаний барабанною годівницею, конструкція якої складається з сервоприводу та модуля відстеження положення TCRT5000. Розташування модуля повинно бути біля отвору видачі самої їжі, щоб подача корму проходила через модуль відстеження. Принцип роботи барабанної годівниці: велика шестерня по середині (яка підключена до сервоприводу) при активній дії завантажує корм до отвору, який відтак видає їжу до мисочки.

Програмні режими модуля. Модуль оснащений шістьма режимами для проведення дослідження (нумерація від 2 до 7):

- I режим – це тренування (train) 80 натискань після кожного отримання їжі (підкріплення);

- II режим – це аналогічний до першого режиму (80 натискань та винагорода після кожного натискання) та 80 натискань без отримання винагороди для відслідковування опору згасання поведінки натискання.

- III режим – це FR2, 80 натискань, після кожного другого видається їжа, та 80 натискань без отримання винагороди для відслідковування опору згасання поведінки натискання.

- IV режим – це FR4, аналогічний до FR, проте винагорода видається після 4-х натискань на важіль.

- V режим – це VR, варіативна видача їжі (рандомізована), 80 натискань з варіативною видачею їжі та 80 натискань без отримання винагороди для відслідковування опору згасання поведінки натискання.

- VI режим – це FI (фіксований за часом інтервал видачі їжі), 80 натискань, після кожного з яких відбувається блокування інтервалом 2 хв, після чого видача їжі, та 80 натискань без отримання винагороди для відслідковування опору згасання поведінки натискання.

- VII режим – це PR (progressive ration), після кожного натискання їх кількість для отримання їжі збільшується (20 спроб для отримання їжі – це більше 150 натискань).

За допомогою модуля оператного обумовлення нами було проведено дослідження “марновірної” поведінки у щурів. “Марновірна” поведінка – це поведінка, під час якої організм діє на основі впевненості, що саме його поведінка спричиняє певний результат [4]. Хоча насправді результат з’являється незалежно від дій [1; 3; 5; 6].

У нашому дослідженні щур ставав на дві лапки біля стінки камери перед тим, як натиснути на важіль. Ми вирішили дослідити вплив режимів підкріплення на кількість “марновірної” поведінки. І виявили, що кількість марновірної поведінки різна при різних режимах заохочення. Найбільший прояв марновірної поведінки спостерігався при progres ratio та FR4 і значно менше при FR1 та FR2. Це дозволяє зробити висновок, що чим більш непередбачуваною є нагорода, тим більше з’являється марновірна поведінка.

1. Скиннер Б. Ф. Наука и человеческое поведение : монография. Новосибирск, 2017. 517 с.
2. Pineño O. ArduiPod Box: A low-cost and open-source Skinner box using an iPod Touch and an Arduino microcontroller. *Behavior Research Methods*. 2013. № 46.
3. Skinner B. F. Shceduel of reinforment. *Exp Anal Behav*. 2012. Jan. № 97 (1). P. 101–124.
4. Koichi Ono. *Journal of experimental analysis of behaviour*, Superstitious behavior in humans. 1987. May. № 47 (3). P. 261–271.
5. William M. Rethinking Reinforcement: Allocation, Induction and Contingency. *Baum Exp Anal Behav*. 2012. Jan. № 97 (1). P. 101–124.
6. Skinner B. *The Behavior of Organisms*. Burrhus Frederic SKINNER. 1938. 457 p. (D. Appleton & Company).

ДІАЛЕКТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У ХХІ СТОЛІТТІ. ПРОБЛЕМАТИКА ДІАЛЕКТИКИ В МОВІ

Кальянов Антон,
IV курс ОР бакалавр, факультет психології.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Діалектика – це метод пізнання, який за задумкою Г.В.Ф. Гегеля сприяє розвитку суперечності та її подальшого вирішення в синтезі. Варто зазначити, що для німецької класичної філософії роботи Гегеля стали фундаментальними, та і не тільки в рамках німецької філософії; діалектика тісно вплетена в розвиток континентальної філософії і є її складовою.

Діалектичний метод має схожість з контекстуалізмом, тим самим, що потребує послідовності, слідує причинно-наслідковим зв'язкам і тому подібне. Але суттєва різниця – це те, що контекстуалізм спирається на емпіричні дані, що робить його корисним (в залежності від заданих цілей) у науці, бо дозволяє провести чіткий аналіз контексту, з виділенням залежних змінних як приклад. У діалектиці спираються виключно на мову та спекулятивне мислення, що теж не заважає їй працювати з власним конвенціональним критерієм, проте існує суттєва проблема, про яку мало хто говорить, незважаючи на її очевидність.

Говорячи про мову, ми безпосередньо відштовхуємось від того, що метафізика – це частина мови, тому що розмови про метафізику і по метафізиці відбуваються безпосередньо в мові.

До прикладу, К. Маркс, роздумуючи про соціальну несправедливість на фоні індустріалізації, вбачав діалектику в економіці, а вирішення дихотомій (що є послідовним використанням методу діалектики) між тезою і антитезою у вигляді синтезу, наштовухує на думку, про те, що це є певна інструкція до вирішення заданих проблем, себто робить світ кращим. Але подібна логіка референтно відсилає нас до реального світу, що загалом логічно та інтуїтивно, але тим не менше імплементація вирішення не працює (відсилаючи до історичного досвіду соціалістичних практик у ХХ ст.).

Чому так відбувається? Перш за все, діалектичний метод безперервний і водночас спряжений з історичним розвитком: як тільки ми прийшли до синтезу із зміною контексту (подій, обставин, соціальних, політичних, економічних умов, синтез може стати тезою, або антитезою і так до безкінечності, що не дозволяє стверджувати про сталість синтезу, як вирішення заданих дихотомій. Друге, істина завжди відносна і це впливає із попереднього і тут варто зазначити, що подібна послідовність існує в аналітичній філософії Вітгенштейна. Істина відносна у відношенні до мови, що свідчить про наявність свого конвенціонального критерію істинності. Конвенціональний критерій істинності спряжений з ототожненням мови: якщо ми можемо знайти референт (пояснення) мовних одиниць в реальному світі, ми зможемо з ними взаємодіяти, використовуючи прагматизм, як критерій (у філософії принцип бритви Оккама).

Метафізика не ототожнюється з реальністю, вона працює з власними мовними іграми, які згідно Гегеля за допомогою діалектики верифікуються в рам-

ках самої метафізики. Це свідчить про те, що діалектика як і аналітична філософія працює з мовними іграми, а саме їх вирішенню. Те, що мовні ігри в метафізиці не співвідносяться з реальністю не є проблемою, а навпаки заданим фреймом, що задає чіткі цілі діалектики в філософії, це особливість яку слід досліджувати, бо її вирішення сприяє ще більшому розвитку континентальної філософії та діалектичному методу, як розуміння складних філософських мовних ігор.

1. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження. Київ : ОСНОВИ, 1995. 172 с.
2. Ильенков Э. В. Диалектическая логика. Собрание сочинений. Москва, 1986. Т. 4. 464 с.
3. Куайн О. Слово и объект. Москва, 2015. 386 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ПАНІЧНИМИ АТАКАМИ

Крайківський Юрій,
IV курс ОР бакалавр, факультет психології.
Науковий керівник – Карпюк Ю.Я.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Вступ. Стрімкий перебіг глобалізаційних процесів, пришвидшення темпу змін, значне зростання рівня вимог до сучасної особистості в поєднанні з кризовими явищами у економічній, політичній, соціальній і духовній сфері зумовлюють збільшення кількості числа стресових факторів. Водночас, карантинні обмеження, які ввели з метою призупинення поширення пандемії коронавірусної інфекції та відчуття нестабільності пов'язане з ними, викликають підвищення рівня тривоги та стресового навантаження. Описані явища в поєднанні зі зниженням рівня контролю над власним життям призвели до значного поширення тривожних розладів, серед яких найчастіше та найбільш яскраво проявляються панічні атаки з сильно вираженою соматичною та вегетативною симптоматикою. Водночас, неврологи, психологи та психіатри, які беруть участь в дослідженні впливу коронавірусної інфекції на психоемоційний стан людини, відзначають, що більшість інфікованих переживають панічні атаки в ранковий час у перші тижні проявів симптомів захворювання. При цьому зазначається, що симптоматика тривожного розладу та панічні атаки можуть проявлятися і після настання повного одужання в осіб, які страждають від постковідного синдрому, і в деяких випадках виникають протягом кількох місяців після завершення гострої стадії перебігу захворювання.

Відтак, **актуальність** даного дослідження зумовлена поширеністю панічних атак, які за результатами останніх досліджень зустрічаються у 20% населення, а також збільшенням кількості звернень за медичною та психологічною допомогою від осіб, які страждають від панічних атак з ускладненим перебігом для якого характерний розвиток депресивних, obsesивно-компульсивних або фобічних розладів. Відсутність соматичної патології у більшості людей, які

звертаються за медичною допомогою з яскраво вираженими соматичними та вегетативними симптомами панічних атак, соціальна дезадаптація зумовлена інтенсивними та частими проявами нападів паніки, труднощі диференціальної діагностики з якими зустрічаються працівники первинної ланки медичної допомоги, зниження рівня працездатності та якості життя в осіб з даним розладом, зумовлює актуальність дослідження особливостей розвитку, проявів та діагностики панічних атак, а також терапевтичних підходів до роботи з ними. Тому метою нашої наукової розвідки виступає теоретичний аналіз особливостей надання психологічної допомоги особам з панічними атаками.

Ключові слова: панічна атака, тривожний розлад, паніка, психосоматика, дереалізація, тривога, психотерапія.

Об'єкт дослідження: панічні атаки, як різновид тривожного розладу

Предмет дослідження: особливості психологічного консультування осіб з панічними атаками.

Автори оксфордського словника вважають, що панічна атака являється нетривалим (до 20–30 хвилин, в окремих випадках довше), гострим нападом з несподіваним початком, який характеризується безпредметним і надзвичайно інтенсивним страхом (тривогою), без очевидних причин пов'язаних з об'єктивно загрозливими ситуаціями чи іншими небезпечними обставинами.

Методологічною основою нашого дослідження виступила психофізіологічна модель панічних атак, яку запропонували Кларк і Марграф, розглядаючи даний феномен як результат взаємодії фізіологічних процесів і психічних реакцій. При цьому, для кращого розуміння симптомів і особливостей проявів панічного типу тривожного розладу, ми зверталися до основоположних засад біологічної моделі нападів паніки, що розглядає їх через призму біологічної дисфункції. Її прихильниками являються представники психіатричного підходу до вивчення даного феномену, зокрема Кляйн і Шихан [5; 6].

Симптоми панічних атак можуть проявлятися на фізіологічному, емоційному, когнітивному та поведінкових рівнях. Зокрема, відзначається присутність супутніх страхів, серед яких найчастіше зустрічається страх смерті, божевілля, серцевого нападу, раптової зупинки дихання та безконтрольної поведінки. Варто зазначити, що описані страхи являються вторинними і можуть викликатися тривогою високої інтенсивності, яка зумовлює загострення уваги на будь-яких ймовірних небезпеках. Серед соматичних симптомів панічних атак, можна виокремити підвищення частоти серцебиття та рівня артеріального тиску, відчуття нестачі повітря та задуху, тремтіння, а також запаморочення, нудоту, біль в області серця та грудної клітини. До поведінкових проявів панічних атак належить розгубленість, метушливість, рухові ознаки занепокоєння. Водночас, характерними когнітивними симптомами виступають дереалізація та деперсоналізація [2; 3; 4].

До основних підходів надання психологічної допомоги особам з панічними атаками належать: когнітивно-поведінкова психотерапія, психоаналіз, психодинамічна психотерапія орієнтована на паніку, символ-драма, EMDR, глибинна психотерапія, гештальт-терапія, підтримуюча, групова, сімейна та парна психотерапія. Основними векторами роботи являється редукція соматич-

них симптомів панічних атак, відновлення ресурсів шляхом задоволення глибинних потреб клієнта в прийнятті, любові та підтримці, сфокусована робота з внутрішніми конфліктами з метою попередження повторного виникнення нападів паніки. Загальний алгоритм роботи передбачає вербалізацію переживань пов'язаних з нападами, розпізнавання передвісників їх наближення, ознайомлення з природою їх виникнення, переключення уваги, навчання методам швидкої релаксації та управління емоційним станом, редукцію симптоматичних проявів, формування адаптивних стратегій поведінки в стресових ситуаціях та роботу з особистісними особливостями зумовлюючими схильність до розвитку панічних атак.

Висновки. Отже, особливості консультування клієнтів з панічними атаками полягають в необхідності працювати на тілесному, когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. При цьому використовуються технології орієнтовані на зниження рівня напруги та тривоги, розкриття ресурсів, відновлення сили та автономності, а також особистісної цілісності з усуненням внутрішніх конфліктів.

1. Арутюнова Э. Э. Клинические особенности панических атак и их терапевтическая коррекция. Москва, 2006. 146 с.
2. Вейн А. М., Дюкова Г. М., Воробьева О. В., Данилов А. Б. Панические атаки. С.-Пб., 1997. 304 с.
3. Вейн А. М., Соловьева А. Д., Колосова О. А. Вегето-сосудистая дистония. Москва : Медицина, 1981. 320 с.
4. American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 4 th. Ed. Washington, DC : Author, 1994.
5. Chen M. H, Tsai S. J. Treatment-resistant panic disorder: clinical significance, concept and management. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 2016. № 70. P. 219–226.
6. Craske M. G, Farchione T. J, Allen L. B, Barrios V., Stoyanova M., Rose R. Cognitive behavioral therapy for panic disorder and comorbidity: more of the same or less of more? *Behav Res Ther*. 2007. № 45. P. 1095–1109.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Кухарська Тетяна,
I курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Паркулаб О.Г.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Використання мистецтва в процесі навчання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності учнів, реалізації їх творчого потенціалу. Доведено, що введення елементів арттерапії на шкільних предметах позитивно впливає на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження й спілкування.

Помічено, що заняття з малювання, ліплення, танців і праця з неструктурованим матеріалом, сприяють зниженню рівня тривожності, емоційного збудження, агресивності, недовіри до навколишнього світу, водночас дитина набуває нових навичок у пізнанні та розумінні себе, впевненості в собі й досягненні успіху. З огляду на це, вважаємо, що застосування різних видів арттерапії з дітьми молодшого шкільного віку виконує розвивальну, психокорекційну та психопрофілактичну функції, й розглядатися як інноваційний ресурс спеціальних компетентностей сучасних учителів, соціальних педагогів і психологів.

Як зазначають вітчизняні науковці, “в арттерапії поєднуються знання з мистецтва, психології, психотерапії та педагогіки, необхідні для формування всебічно розвиненої особистості, відбувається вплив на процеси розвитку, виховання, навчання, корекції засобами мистецтва” [1, с. 116]. Таким чином у дітей покращується самооцінка, відбувається регулювання емоцій та поведінки, налагоджується взаємодія з іншими людьми. Арттерапевтична діяльність учнів також сприяє зниженню рівня їх тривожності, агресивності, страхів, сором’язливості та гіперактивності. За дослідженнями американських учених, на арттерапевтичних заняттях із застосуванням гри в ляльки, активізуються частини мозку, пов’язані з обробкою соціальної інформації та емпатії (навіть, якщо малюк грається на самоті). Це формує в дітей обох статей низку соціальних навичок, які їм знадобляться у подальшому житті [2].

Мета нашої розвідки – на основі теоретико-емпіричного дослідження емоційної сфери дітей, показати важливість розробки системи арттерапевтичних занять для учнів молодшого шкільного віку, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту. Для реалізації поставлених завдань і досягнення мети дослідження використано такі методи: теоретичні – аналіз і синтез, систематизація, узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми; емпіричні – метод аналізу продуктів діяльності, бесіда, спостереження, тест тривожності М. Доркі й Ф. Амена, методика “Страхи в будиночках” М. Панфілової та О. Захарова; графічна методика “Кактус” М. Панфілової та статистичні методи.

У дослідженні взяло участь 49 дітей віком 7–8 років. За результатами методики “Кактус”, отримано дані про загальний стан емоційної сфери дітей, наявність агресії, її спрямованості й інтенсивності. Так, у більшості школярів виявлено високий рівень тривожності (52,9%) – такі діти дуже бояться труднощів і невпевнено почуваються у соціумі. У 47,05% учнів – середній рівень тривожності, що є свідченням існування якогось деструктивного чинника, якому вони вимушені протистояти. Аналіз малюнків допоміг згрупувати їх за спільними ознаками вияву агресії: до першої групи (35,29%) належать малюнки, у яких простежується агресія на тлі демонстративної поведінки; до другої групи (23,53%) – ті, в яких агресивність зумовлена невпевненістю; до третьої групи (29,41%) – зображення, що відповідають нормі прояву агресії, як захисного механізму.

Діагностична методика “Страхи в будиночках” визначає характер і виявляє різні групи страхів у молодших школярів. За даними дослідження, страх притаманний більшості учнів. Найпоширеніші страхи у дітей 7–8 років: пов’я-

зані із заповіданням фізичної шкоди (88%), смерті (82%), медичні страхи (64%), простору (64%), темряви (53%), казкових персонажів (52%), боязнь тварин (47%), соціально-опосередковані страхи (41%). Як бачимо, у дітей молодшого шкільного віку розвинулися різні види страхів і виявлено схильність до переживання негативних емоційних станів.

Для проведення психокорекційних і психопрофілактичних занять із молодшими школярами використовують такі види арттерапії: малюнок терапія, піскова терапія, лялькотерапія, музична терапія. Можна застосовувати також варіанти гри з різними арттерапевтичними елементами (пісок, глина, камінці, малюнки тощо). Основні цілі арттерапевтичних занять для молодших школярів – сприяти соціально прийнятному вияву агресії та інших негативних переживань; сконцентрувати увагу на відчуттях та почуттях; отримати матеріал для діагностичних висновків; розвивати художні здібності. Завдання арттерапевтичних занять – актуалізація та прояв почуттів; опанування нових форм поведінки; розвиток творчого потенціалу; формування міжособистісної взаємодії та навичок спільної діяльності. Арттерапевтичні заняття “Мій настрій”, “Настрій”, “На що схожий твій настрій?”, “Чарівний острів” та інші спрямовані на розвиток емпатії, уміння відчувати настрій людини і співпереживати оточуючим, емоційне усвідомлення свого самопочуття, зняття емоційної напруги, опанування техніки релаксації тощо.

Висновок: застосування елементів арттерапії на заняттях позитивно впливає на особистість дитини – знижує тривогу, змінює ставлення до себе, дає змогу учневі самовиразитися, розвиває творчі здібності, відбувається формування міжособистісної компетентності (здатність конструктивно висловлювати свої почуття, потреби, розуміти інтереси й почуття інших людей). Перспективи подальших досліджень пов’язані з вивченням впливу арттерапевтичних засобів на рівень психічного здоров’я школярів.

1. Ілійчук Л. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 114–118.
2. Exploring the Benefits of Doll Play through Neuroscience. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2020. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7560494>.

СУТНІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ ГРИ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Мануляк Юлія,

І курс ОР магістр, факультет психології.

Науковий керівник – Климишин О.І.,

доктор психологічних наук, доцент.

Гра є провідною діяльністю дошкільного віку, в умовах якої відбувається активне засвоєння дитиною соціального досвіду. Для дошкільників гра – це і навчання, і праця, і спосіб пізнання навколишнього світу та суспільних взаємин

водночас. Вона є ефективним засобом розвитку пізнавальної сфери та формування особистості дошкільника в цілому.

Відомий педагог К. Ушинський вбачав у грі могутній виховний засіб, вироблений самим людством, а А. Макаренко вважав дитячі ігри такими ж важливими для розвитку дитини, як для дорослого справжня праця [1]. В.О. Сухомлинський символічно порівнював гру з величезним світлим вікном, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ; з іскрою, що засвічує вогник допитливості [5].

В умовах гри реалізуються суб'єкт-суб'єктні стосунки дитини і дорослого, які, в свою чергу, забезпечують можливість розвитку суб'єктності як автентичної характеристики особистості дитини. Первинно в умовах гри активність дитини спрямована на пізнання функціональних особливостей предметів, а в подальшому на пізнання соціальних функцій та ролей, правил та нормативів регулювання міжособистісних відносин. За таких умов створюються можливості вирішення цілої низки завдань різного освітнього спрямування, пов'язаних із розвитком комунікативної й мовленнєвої культури, соціальним, естетичним, художнім та духовним вихованням дошкільників.

Гра у своєму сутнісному змісті є багатофункціональною, вона сприяє розвитку і вихованню гармонійно розвинутої особистості. “Гра є універсальним методом, оскільки реалізує широкий спектр функцій: навчальну (розширення системи знань та уявлень, вироблення вмінь і навичок); психотерапевтичну (зняття емоційної напруги, перебудова психіки в конструктивному руслі); розвиваюча (забезпечує гармонійний розвиток особистісних якостей); виховна (формування та корекція поведінки в ігрових моделях життєвих ситуацій)” [2].

Зокрема, є ігри, які допомагають розвивати допитливість дітей, тренують їхню пам'ять, увагу, логічне мислення. Недарма їх називають гімнастикою розуму. Немало є ігор технічного спрямування – вони допомагають оволодівати різноманітними трудовими навичками, умінням користуватися приладами та інструментами. Ігри-жарти, ігри-забави не тільки сприяють веселому і невимушеному проведенню відпочинку, а й виховують почуття гумору, привчають до вмілого спілкування з товаришами, тренують комунікабельність тощо. Ігрова діяльність закріплює в дитини дошкільного віку нові поведінкові навички і способи взаємодії з однолітками, стимулює розвиток вербальних та невербальних комунікативних навичок, інтенсифікує процеси розвитку, виховання та навчання.

Функціональні аспекти гри визначаються її психологічним змістом, а саме “радістю свободи власного Я”, яку переживає її учасник. “Граючись, дитина створює уявну ситуацію, видимість. Дитина добровільно, самотужки визначає або приймає правила гри. Таке самовизначення – самообмеження правилами – і дає радість вольового самоподолання, неусвідомлену, але відчутну незалежність від інстинктів, чуттєвих потягів, від “природного рабства”. Напевне, ця радість впливає з самої природи людини – боротьби і єдності в ній духовного, природного і соціального. Самообмеження, самоствердження в грі – торжество найвищого Я – Духу в людині, що не може не викликати позитивно

забарвлених емоційних станів, адже Я уподібнюється само собі, своєму прагненню до свободи” [4].

Г.І. Лемко, зауважує, що гра дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому [3].

Гра є природовідповідним методом розвитку духовності особистості дошкільна, оскільки за своїм психологічним змістом максимально наближена до психологічного змісту феномену духовності, а саме – реалізації свободи вибору, як також реалізацію діалогічної природи людини [2]. В умовах реалізації сюжетно-рольових ігор максимально актуалізується та розвивається творчий потенціал дитини, її здатність до смислотворення. У грі дитина оволодіває механізмом заміщення, яке допомагає їй усвідомити смислове значення слова.

Отже, гра є універсальним засобом задоволення біологічних, соціально-психологічних та духовних потреб особистості дошкільника.

1. Азарова Л. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціальнопедагогічна проблема. URL: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Azarova_Fran_chuk.pdf.
2. Климишин О. І. Методологічні засади розвитку духовності дошкільнят в умовах гри. *Освітній простір України*. 2019. Т. 17. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/3569>.
3. Лемко Г. І. Значення гри для виховання дитини. *Materialy IV Mezinarodni vedecko-prakticka konference “Zpravu vedecke ideje – 2008”*. Dil 7. *Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot*. URL: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm.
4. Москалець В. П. Розвиток особистості учня методом художньо-естетичної екзистенціальної гри. Психолого-педагогічні та методичні проблеми розвивального навчання / за ред. Б. Скоморовського. Івано-Франківськ, 1998. С. 16–27.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори : в 5-ти т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 176–185.

ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФІЇ МОВИ

Міщук Діана,
II курс ОР бакалавр, факультет психології.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

На даний момент у світі існує безліч концепцій, які намагаються вирішити або описати проблему свідомості. Зародження цієї ідеї взяло початок дуже давно – ще в епоху Античності це були роздуми Платона про світ ідей; в Середньовіччі – ідея душі, крізь призму релігії; психофізичний паралелізм Рене Декарта, тобто дуалізм і монізм Спінози у Новому часі, пізніше й розвиток феноменологічних

поглядів. Все ближче до сучасності це когнітивні функції, концепції психіки та спроби поглянути на це через науку. Отож, це показує нам актуальність цієї теми.

Перша проблема яка існує у вивченні свідомості – різне розуміння цього поняття. Можна стверджувати, що хтось вирішив проблему свідомості, але при тому першопочатково розглядати інші поведінкові акти. У звичайному житті ми дуже часто використовуємо це поняття в контексті розуміння тої чи іншої інформації, відповідальності за щось, реакції на певні події – усе це пояснюється процесами, які відбуваються у різних частинах мозку) або коли ми говоримо про суб'єктивні відчуття болю, смаку. Останнє розуміється як феноменологічний вид або “hard problem”. Питання про те, як матеріальний мозок породжує суб'єктивні переживання є загадкою для сучасної науки.

На це питання намагалися дати дуже велика кількість людей, і в результаті ми можемо поділити ці підходи до вирішення на: дуалізм і монізм. Дуалізм який розуміє під собою існування двох субстанцій ідеалістичної і матеріалістичної, поділяється на інтеракціонізм, епіфеноменалізм і синхронізм. Якщо розбиратися у цьому, то в нас виникнуть деякі критичні запитання. Якщо дві субстанції впливають одна на одну, то яким чином свідомість впливає на тіло? Якщо існують дві паралельні субстанції, які не взаємодіють між собою – то звідки з'являється паралелізм? В іншому випадку варто розуміти, що якщо матеріальна субстанція впливає на ідеальну, і не навпаки, тоді навіщо взагалі виділяти ідеальну як першопочаткову, якщо вона не виконує певного функціоналу?

Загалом складна проблема свідомості полягає в тому, що ми намагаємося осмислити її дуалістично, і лише пізніше намагаємося знайти зв'язок між двома субстанціями, тим самим і породжуючи цю проблематику. А свідомість потрібно сприймати моністично. Монізм – це теорія, згідно з якою існує одна єдина субстанція, (тобто межі між свідомістю і мозком стираються). Даний підхід поділяється на ідеалізм, матеріалізм і нейтральний монізм, ці течії в свою чергу поділяються ще на декілька. Але цікавим на нашу думку являється елімінативний матеріалізм, за яким свідомості не існує. “Наша проблема не наукова, а пастка, яка сприймається як проблема” [2], – пише Людвіг Вітгенштайн. Те, що ми називаємо свідомістю – це мовна гра, яка виникла в результаті неповного розуміння контексту. То все-таки свідомість існує, але тільки в мові.

Відомий філософ Стефан Пеппер, у своїй праці демонструє залежність всієї інформації від інтерпретації, він розробив метод основних метафор, описавши 4 світові гіпотези: формалізм, механіцизм, контекстуалізм і організм. Ми можемо включити в ці рамки філософію яку розглядаємо і зрозуміємо, що відповідно до кожної гіпотези належить: Платон; Ламетрі, Деннет; Спіноза, Вітгенштайн; Чалмерс. Від обраної гіпотези, за допомогою метафор ми і будемо трактувати свідомість й загалом світ [3].

Все, про що ми говорили – це поведінка розмов про свідомість. А розмови про свідомість – це певні соціальні або культурні практики. І все зводиться до того, що ми говоримо про одну й ту ж саму активність, але різними словами. У результаті ми розуміємо, що суттю цієї теми являється поведінка розмов про свідомість та існування цієї проблеми виключно в мові.

Згадаймо приклад суперечки Л. Вітгенштайна і Б. Рассела про носорога в кімнаті. Вітгенштайн говорячи про неоднозначність речей, стверджує, що в кімнаті є носоріг, а Рассел заперечує, бо не бачить ніякого носорога. Насправді носоріг таки є в кімнаті, адже з контексту їхньої розмови впливає онтологічний статус істоти, яка стала об'єктом дискусії. Розрізняючи значення в залежності від їхнього використання, з погляду Рассела носорога не було в кімнаті, але так Вітгенштайн зробив його існуючим – ми спостерігаємо два різних поняття. Те саме зі свідомістю, яка являється нашим власним носорогом. Адже коли ми починаємо говорити про свідомість, тим самим виконуючи соціальну практику, ми робимо цю проблему існуючою.

1. Вітгенштайн Л. Логіко-Філософський трактат. Філософські дослідження. Київ : Основи, 1995. 229 с.
2. Кузьміна Т. А. Проблема свідомості в сучасній західній філософії. Москва : Наука, 1989. 256 с.
2. Pepper S. World Hypotheses. 1942. 281 p.
3. Ревонсуо Антті. Психология сознания / пер.: А. Стативка, З. С. Замчук. Санкт-Петербург : Питер, 2013. 336 с. (Мастера психологии).

СТАН ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗВО В УМОВАХ АДАПТИВНОГО КАРАНТИНУ

Олійник Діана,
І курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Кулеша-Любінець М.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Психічне здоров'я особистості є надзвичайно важливою категорією у сучасному світі. Саме його рівень впливає на усі сфери життя особистості. Стан психічного здоров'я населення обумовлює щастя і довголіття як окремої людини, так і процвітання всієї нації.

Психічне здоров'я визначається як стан психологічного благополуччя, що характеризується не лише відсутністю психічних розладів, а й різними факторами, в тому числі, біологічними, соціально-економічними та тими, що відносяться до навколишньої дійсності. Цей феномен розглядається як міждисциплінарне поняття, що "характеризується головною властивістю індивіда до усвідомлення себе як суб'єкта, який взаємодіє з навколишнім світом" [2, с. 13].

Варто розрізняти поняття психічного та психологічного здоров'я. Щодо поняття психологічного здоров'я, то воно тривалий час слугувало базовою категорією психічного здоров'я, адже досвід психопатології використовувався відносно психіки здорової людини. Однак сучасна наука розмежовує сфери психічного та психологічного здоров'я.

На основі аналізу представлених компонентів і ознак психічного здоров'я ми пропонуємо модель психічного здоров'я, в структуру якого входить: якість життя; відсутність психічних розладів; усвідомлення свого буття; критичність

до себе та навколишньої дійсності; пластичність; здатність до продуктивної діяльності. Рівень якості життя особи та те, наскільки вона ним задоволена, є певним критерієм нормального функціонування людини, що в працях науковців висвітлюється як суб'єктивне благополуччя, щастя, емоційний комфорт [3]. Якість життя включає в себе об'єктивні та суб'єктивні критерії, що характеризують фізичний, психічний і соціальний добробут, сукупність яких становить інтегральний показник психічного здоров'я.

Сьогодні ми можемо бачити, що суспільство як цілого світу, так і України, зіткнулося з новим викликом – пандемією коронавірусної хвороби 2019 р. (COVID-19), що спричинена SARS-CoV-2. Аналіз зарубіжних наукових досліджень свідчить, що пандемія коронавірусної інфекції спричиняє розлади психічного здоров'я як тих, хто захворів на COVID-19, так і здорових осіб. Люди, уражені COVID-19, можуть мати депресію, тривожні розлади, панічні атаки, ірраціональний гнів, імпульсивність, психосоматичні розлади, порушення сну, емоційні порушення, посттравматичні стресові розлади та суїцидальні нахили [5]. Пандемія COVID-19 та карантинні обмеження у зв'язку з цим, безумовно, впливають на взаємодію людей. Але кожна криза – це можливість не лише досягати цілей, а й використати цей час, щоб вивчити нові способи роботи та переглянути старі припущення, які, ймовірно, допоможуть нам у перспективі.

Студентський вік (у середньому – 18–23 роки) – це період завершення формування морально-етичної сфери, становлення характеру й прийняття відповідальності за свою статусно-рольову сферу. Цей період включає в себе певну “економічну активність”, тобто залучення людини в виробничу сферу, старт трудової діяльності, формування та налагодження близьких стосунків [1, с. 75]. Можемо стверджувати, що якість життя та пластичність як здатність до швидкого пристосування до навколишньої дійсності, є вагомими характеристиками психічного здоров'я особистості студента, дисбаланс яких може негативно вплинути на становлення та життєву реалізацію молодої людини.

Нами проводилося емпіричне дослідження з метою встановити рівень психічного здоров'я студентів ЗВО в умовах адаптивного карантину. У дослідженні, що проводилось в травні-червні 2020 року, брали участь 30 студентів, з них 15 осіб навчалися на 1 курсі, і 15 – на IV курсі за спеціальністю “Психологія”. Вік досліджуваних – 17–18 років та 20–21 рік відповідно.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що середнє значення якості життя у студентів першого курсу нижче, аніж у четвертого (68,6 на противагу 76). Можемо припустити, що це пов'язано із віковими особливостями та рівнем засвоєних знань, тобто студенти 4-го курсу мають певні навички саморегуляції та самодопомоги, більше знань з психологічних дисциплін. Зокрема, у відповідях на відкриті запитання четвертокурсники дають ширший спектр рекомендацій щодо збереження психічного здоров'я.

Також результати анкети показали, що 70% досліджуваних не дають чіткого визначення поняття “психічне здоров'я”. Варто зауважити, що в певній мірі повне і широке визначення поняття “психічне здоров'я” дають лише 13% опитаних (з них 90% – студенти 4 курсу і лише 10% – студенти 1 курсу). Дані показники можуть свідчити про відсутність необхідних знань у студентів

1-го курсу. Якщо говорити про вплив адаптивного карантину на психічне здоров'я, то 80% опитаних стверджують, що умови ізоляції негативно впливають на них; 10% зазначають, що карантин не впливає на них та не змінив звичний спосіб життя. Також 10% респондентів відзначили, що карантин має як свої плюси, так і свої мінуси.

Вважаємо, що задля підвищення рівня якості життя студентів ЗВО у нетипових умовах ізоляції, зниження тривоги, пошуку психологічних ресурсів особистості варто проводити просвітницькі заходи з питань промоції психічного здоров'я. Одним з таких методів, що орієнтований на підвищення рівня психологічної компетентності, сприяє усвідомленню цінності життя, здоров'я та формуванню практичних навичок оволодіння собою у складних життєвих ситуаціях, є створена нами (у співавторстві) "Абетка психічного здоров'я" для школярів та студентської молоді [4].

Оптимізація стану психічного здоров'я студентів є необхідною та важливою, адже майбутні фахівці психології повинні бути ефективними у своїй роботі з іншими.

1. Артюшина М. В. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 829 с.
2. Бамбурак Н. М. Вплив професійної ідентичності на психічне здоров'я особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конференції (20 жовтня 2017 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 21–24.
3. Блинова О. Є., Казібекова В. Ф. Психологічна безпека як чинник задоволеності якістю життя в студентів закладів вищої освіти. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Херсон, 26–27 вересня 2019 р.) : збірник наукових праць. Херсон, 2019. С. 171–173.
4. Кулеша-Любінець М. М., Олійник Д. В., Лосяк Н. І. Абетка психічного здоров'я як медіапсихологічний ресурс у період пандемії COVID-19. *Медіаторчість в сучасних реаліях: протистояння медіатравмі. Видання третє. Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (з міжнародною участю)* (м. Київ, 19 червня 2020 р.) / уклад. Ю. С. Чаплінська. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342381204_ABETKA_PSIHICNOGO_ZDOROV'A_AK_MEDIAPSIHOLOGICNIJ_RESURS_U_PERIOD_PANDEMI_COVID-19.
5. Hossain Md Mahbub, Tasnim Samia, Sultana Abida, Faizah Farah. Epidemiology of mental health problems in COVID-19. a review. URL: https://www.researchgate.net/publication/342392845_Epidemiology_of_mental_health_problems_in_COVID-19_a_review.

**ОБРАЗ “БЛІДОГО ЗЛОЧИНЦЯ” У ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ ТА
У ТВОРЧОСТІ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО
(на прикладі постаті Родіона Раскольнікова)**

Стаценко Ігор,
II курс ОР бакалавр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Звертаючи увагу на паралелі між Ф. Ніцше та Ф.М. Достоевським, одразу помічаємо, наскільки їх ідеї є синонімічними; до прикладу, роман “Записки з мертвого дому” Достоевського, акцентує на образі злочинця як людини мужньої, сильної, зробленої з “найсильнішого матеріалу, на який здатна людська земля”. Схожі ідеї притаманні Ніцше: злочинець – це людина, достатньо сильна, щоб витримати всі негаразди життя і не зламатися. Паралель можна побачити в роботах “Сутінки Ідолів” та “Антихристиянин”, де Ніцше у полеміці з Ренаном говорить, що термін “герой” до Христа не застосовний, адже його вчення спрямоване на мінімізацію зовнішніх подразників і небажання іти до чогось більшого в плані “сили” і “могутності”. Це яскраво характеризує такого персонажа з текстів Достоевського, як князь Мишкін (роман “Ідіот”).

Достоевський чудово розумів паралель між цим персонажем і Христом: відомо, що на полях чорновика роману були нотатки на кшталт “Мишкін = Христос”. Тут ми бачимо, якими рисами наділяється постать Христа через опис Мишкіна у тексті: це абсолютна відсутність агресії та волі до влади, невміння ствердити себе або в чомусь перемагти іншого; ці речі персонажа скоріше відлякують, оскільки відкривають шлях до зла. З іншого боку, крізь всі твори Достоевського проходить ідея людей, котрі хочуть себе протиставити Богу, побороти його. Як приклад, можна згадати Кирилова, який, щоб ствердити та довести остаточно, що Бога нема, і людина сама має стати собі Богом (що є дуже синонімічно творам Ніцше): “Якщо є Бог – воля його, а не моя власна, а якщо нема Бога, то і воля не його, а моя власна, і щоб виразити вчинок своєї волі, щоб стати собі Богом, щоб бути володарем своєї долі, я зроблю найсвавільніший вчинок – вб’ю себе, щоб показати іншим шлях, як стати собі Богом” [1, с. 276]. Така ідея суголосна текстові Ніцше “Так казав Заратустра”, персонаж котрої казав, що він сам ще “не вчасний”, і має “померти”, щоб показати шлях тому, хто прийде після нього, людині, котра буде вищою за звичайних людей, людині іншого порядку.

Власне, саме тут ми переходимо до безпосереднього порівняння. Загалом відома теорія Раскольнікова (“Злочин і кара”) виглядає як побутово зрозуміле Ніцшеанство, адже Раскольніков, відсилаючись на досвід якихось великих особистостей, проголошує думку, що не всі люди рівні, є “тварини тремтячі” і “право маючі”. Другі є великими історичними особистостями, які можуть своєю волею, своїми вчинками змінювати навколишній світ. Раскольніков, рефлексуючи, задає собі питання, хто ж він – тварина тремтяча чи право маюча, із очевидним бажанням довести собі, що він належить саме до другої категорії. Як наслідок, Раскольніков робить потрійне вбивство: вбиває стару лихварку, її сестру,

котра була вагітна. Вже потім, спілкуючись з Сонею Мармеладовою, він каже, що він “не їх вбив, він принцип вбив” [2, с. 513], що певною мірою відсилає нас до кантівського розуміння моралі: якщо ти маєш здатність апріорно робити хороші вчинки, то Бог існує. Таким чином, порушуючи закон, Раскольников “вбиває Бога”, але сам ним не стає, не відчуваючи тієї сили та влади, на яку очікував, попередньо розмірковуючи про вбивство. Після злочину Раскольников знаходиться під колосальним враженням від вчинку, тому що з одного боку його тисне моральна рефлексія вчинку, а з іншого – страх бути викритим, котрий доходить до параної, що в результаті змушує його піти у поліцейське відділення і зізнатись в злочині. Катарсис настає лише через покаєння та покарання у вигляді каторги. У чому тут методологічна проблема?

Загалом цей роман розглядають як заперечення ідей ніцшеанства.

Відомо, що на момент написання роману “Злочин і Кара” Достоевський не знає, хто такий Ніцше, і протягом свого життя про нього не знатиме. Ніцше ж в свою чергу знайомиться з Достоевським уже набагато пізніше, у 1887 році, коли знаходить том Достоевського в перекладі на французьку мову. В образі Раскольнікова можна побачити схожий образ з книги “Так казав Заратустра” в розділі “Про блідого злочинця” (цю паралель першим вбачає Томас Манн). Ніцше зазначає: “Одне – думка про справу, інше – справа, а ще інше – образ цієї справи, саме образ зробив його таким, яким його ми бачимо, на висоті свого вчинку був він, здійснюючи його, але не витримав образу його. Існує ще й інший вид божевілля, це божевілля перед справою, ви не заглянули достатньо глибоко в цю душу, тому що зневага казала йому “вбий”, а розум казав “навіщо просто вбити, може вбивши пограбуєш?” [3, с. 489]. Раскольников робить злочин, тому що зневажає людину загалом (“Ось така вош, а все одно живе”). Вже пізніше у розмові з Сонею він намагається раціоналізувати вбивство, кажучи, що хотів багатства, але згодом розуміє, що хотів лише вбити людину.

Таким чином, бачимо, що загалом Достоевський та Ніцше дотримуються та захищають різні системи моралі, проте формат та спосіб занурення у глибини людського усвідомлення моральних необхідностей та зкономірностей у них дуже схожий: обоє блискуче змальовують психологічні суперечності, в які потрапляє людина, котра знайшла в собі “сили” скоїти злочин. Тим не менше, тут наявна різна оцінка даних злочинів: у випадку Достоевського злочин Раскольнікова стає не доведенням відносності моральних принципів як деяких “цивілізаційних нашарувань”, які сильна людина, надлюдина Ніцше може порушити заради благої мети, а навпаки – доводить існування універсальних моральних законів, даних Богом.

1. Достоевский Ф. М. Идиот. СПб. : Азбука, 2015. 640 с.
2. Достоевский Ф. М. Преступление и наказание. СПб. : Азбука, 2011. 672 с.
3. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. *Малое собрание сочинений*. СПб : Азбука, 2018. 1056 с.

СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: НА ПРИКЛАДІ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

Стефурак Степан,
I курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Гоян І.М.,
доктор психологічних наук, професор.

Стереотип – це спрощене уявлення про групу людей, чи явище, яке допомагає економити час та ресурси під час прийняття рішень [1, с. 75].

Етнічний стереотип – спрощений, схематизований, емоційно забарвлений і надзвичайно стійкий образ етнічної групи (племені, народності, нації, будь-якої групи людей, які пов'язані спільністю походження і відрізняються певними рисами від інших людських груп), що стосується всіх її представників; схематизована програма поведінки, яка є типовою для представників певного етносу [2, с. 120].

Особливо важливою характеристикою етнічних стереотипів є їх детермінованість цінностями власної культури. Егоцентричні установки власної культури виражаються у тенденції до позитивної самопрезентації й більш упередженому сприйнятті представників в іншій групі [3].

Стереотипи тісно пов'язані з упередженнями. Упередження – хибна думка, яка складається щодо кого-, чого-небудь наперед, без ознайомлення, та пов'язане з нею відповідне ставлення. Упередження частіше за все є и та ставлення до кого-, чого-небудь або висловлювання думки без прямого досвіду чи без критичного мислення, також без достатніх на те підстав процесом, неусвідомленої або стереотипної попередньої (часто негативної) оцінки [4, с. 92].

Змістовна модель стереотипів (content model) є домінуючою в сучасній пропонує найбільш широке трактування стереотипів. Згідно даної моделі ми схильні оцінювати незнайомців за двома головними критеріями: дружелюбність та компетентність. Тобто ми оцінюємо наміри незнайомця відносно нас та його можливості їх виконати. Наприклад, пенсіонерів ми оцінюємо, як дружелюбних, але не компетентних. Олігархів же навпаки, як компетентних, проте не дружелюбних. Оцінка дружелюбності залежить від того, чи конкуруємо ми з цією групою за ресурси [5].

Стереотипи відносно певної соціальної групи неможливо вичерпно зрозуміти без аналізу джерел та динаміки їх формування. Крім того стереотипи відносно етнічних меншин існують в контексті соціальних інститутів певного суспільства і тому не можуть розглядатися ізольовано від них [6, с. 86].

Розглянемо вплив соціальних інститутів на стереотипи на прикладі ромської общини. Структура середньовічного індійського суспільства в якій виник етнос ромів спричинила їх перехід до кочового способу життя, сильного соціального розшарування та монопрофесійності. Після виходу із Індії вже сформована професійна спеціалізація та побутовий уклад змушував ромів розпоширюватися на невеликі общини серед місцевого населення [6, с. 98].

Дружелюбність	Висока	Захоплення Високий статус, відсутність конкуренції (близькі союзники нашої групи)	Патерналістичні стереотипи Низький статус, відсутність конкуренції (Домогомподарки, пенсіонери, інваліди)
	Низька	Зневажливі стереотипи Низький статус, є конкуренція (імігранти, бідні люди)	Стереотипи заздрості Високий статус, є конкуренція (євреї, багаті люди, азіати)

Рис. 1.1. Змістовна модель стереотипів

Статус чужинця та відсутність національної держави часто призводили до вигнання ромів з певних територій, що у свою чергу сформувало у ромів негативне відношення до держави загалом. У процесі розселення роми частково переймали мову, релігію та культуру місцевого населення. В таких умовах одними з факторів, які визначали їх ідентичність були побутовий уклад та приналежність до конкретної общини з її сильним соціальним розшаруванням. потреба в підтриманні ідентичності та приналежності додатково стимулювала збереження традиційного укладу життя. Окремим джерелом неприязні було переконання у причетності ромів до викрадення дітей, що призвело до виникнення негативного образу рома в фольклорі

Традиційний уклад життя ромів часто йшов в розріз цінностями місцевого населення. Наприклад, постійна кочівля ромів могла викликати негативне відношення в українських селян, які сакралізували землю та роботу та роботу на ній. Закритість ромських общин не давала можливості широкого спілкування з ромами, яке могло зруйнувати ряд стереотипів про них. Високе розшарування серед ромів заважало повній інтеграції общин в суспільство. Оскільки, навіть якщо представники певних сімей (ромської еліти) успішно інтегрувалися в соціум, це не призводило до подальшої інтеграції всієї общини. Часті вигнання з різних територій спричинило недовіру ромів до держави, що ускладнює взаємодію з нею.

1. Kon I. S. The psychology of prejudice: On the socio-psychological roots of ethnic prejudices. *Novyi mir*. 1966. № 9. P. 187–205.
2. Makhnii M. M. *Etnichna psykholohiia : navch. posibnyk*. [Ethnic psychology : tutorial]. Kiev : VD Slovo, 2015. 272 p.
3. Aronson E., Wilson, T. D., Akert R. M. *Social Psychology* (7 th edition). New York : Pearson, 2010.

4. Стереотип. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ “Академія”, 2007. Т. 2 : М–Я. С. 430.
5. Fiske Susan T., Cuddy Amy J. C., Glick Peter, Xu JunA Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition (PDF). *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002. № 82 (6). P. 878–902. CiteSeerX 10.1.1.320.4001. Doi:10.1037/0022-3514.82.6.878.
6. Stewart M. *The Time of the Gypsies*. Routledge, 1998. 324 p. ISBN 9780813331997.

ПОНЯТТЯ “ДАО” В ДАОСИЗМІ

Черняк Артур,
І курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Даниляк Р.П.,
кандидат філософських наук, доцент.

Через те, що поняття “Дао” розвивалось, в першу чергу, в контексті релігійності й часто вивчалось саме в рамках релігії, йому часто бракувало власне філософського розгляду. До того ж, популярність даосизму сильно поступається популярності інших релігійних і філософських учень Сходу, через що є порівняно невисокою кількість робіт, які розглядають “Дао”, а значить, і нижчий рівень опрацювання цього поняття.

Першоджерелами даосизму вважають “Дао Де Цзин” Лао-Цзи, “Хуеймінцзин” Лю Хуаян та книга “Чжуан-цзи”, названа за іменем автора. Проблемою Дао займалися вітчизняні та зарубіжні синологи, такі як Анрі Масперо, Євген Торчинов тощо. Вони поєднували філософський та релігієзнавчий розгляд проблеми Дао.

Нашою метою є виявити сутнісні особливості поняття “Дао” за межами релігійного та історичного контексту.

Складність вивчення поняття “Дао” пов’язана з тим, що даоські першоджерела мають як мінімум два шари опосередкування написаних ідей: 1) першоджерела були створені в період стародавнього Китаю, з використанням діалекту мандаринської мови, яка сильно відрізняється від сучасної китайської; 2) частіше за все, переклад першоджерел з давньокитайської здійснювався на сучасну китайську, а вже потім на інші мови. Також, судячи по словах Лю Хуаяна в його праці “Хуеймінцзин”, вчені даоси могли спеціально шифрувати свої вчення, щоб обмежити коло тих, хто матиме до них доступ. Наша спроба визначення Дао полягає у виділенні сутнісних ознак із різних визначень й описі Дао за межами контексту його формування.

Згідно з онтологією даосизму, Дао виступає як першопочаток. Однак, можна сказати, що Дао не просто створює всі речі в світі, а робить це поступово, через еманацию їх із самого себе. До того ж, в результаті цієї еманации виникає два взаємозалежні види Дао як цілого: Дао небуттєве, яке існує за межами людського сприйняття і Дао буттєве, яке людина може пізнати. В такому

розумінні Дао можна помітити схожі моменти з іншими подібними філософськими концепціями, наприклад із вченням про Брахмана і Атмана в індуїзмі, із тлумаченням першопочатку неоплатоніками тощо.

Іншим визначенням Дао є те, що воно є законом розвитку всього у світі. Однак, тут прихований важливий парадокс розуміння Дао: якщо Дао є причиною появи всього, і все існує в Дао, тоді чому люди можуть відходити від законів Дао? Вирішення такого парадоксу можливо в наступному припущенні: все є втіленням Дао, однак види Дао відрізняються для різних речей, і людина, завдяки свідомості, здатна вибрати для себе вид Дао як закону. Однак, це є лише припущення, зручне для вирішення такого парадоксу, єдиним аргументом для нього є те, що в книзі “Дао Де Цзин” дійсно згадується різноманітність природи Дао.

Для пізнання Дао, що означало б якісну зміну життя зі здобуттям більшої кількості блага, є три необхідні взаємопов’язані умови: недіяння, гармонія та добродійність. Вони складають основу даоської етики та їхня суть міститься в наступних твердженнях: 1) Дао має індивідуальне втілення у кожній речі та істоті; 2) Заборонено втручатися в природу Дао інших істот; 3) Активна роль у вчинках переноситься з людини на Дао. Тобто, умовою пізнання Дао є етика, яка тісно пов’язана з механізмом розвитку Дао як всюдисущого першопочатку.

Даосизм окреслює лише загальний зміст Дао. Більш конкретні особливості втілення Дао описані в релігійних даоських трактатах, де такі характеристики змішуються з атрибутами даоського культу і ритуалів. Так як нашою метою є визначення Дао за межами історичного та релігійного контексту, висновком є невизначеність в загальній картині світу даосизму. Очевидним в ній є наявність ідеалістичного першопочатку, однак, на рівні Дао-буття велика увага приділяється саме матеріальним речам, що не суперечить існуванню матерії, а також не вказує на відношення даосизму до самої матерії та до її ролі. При цьому відношення даосизму до деяких елементів матеріального світосприйняття, як наприклад, принципів об’єктивності, детермінізму, локальності тощо залишається невизначеним.

Таким чином, Дао є складним та багатограним поняттям, яке стосується різних філософських учень і напрямів. Його можна визначити так: “Дао в онтологічному тлумаченні – це активний першопочаток, який у вигляді одиничного еманує всі мислимі й немислимі форми буття, а також небуття; Дао в гносеологічному контексті – це втілені закони Дао в процесі його онтологічного становлення, які мають два втілення: Дао-небуття, яке можливо пізнати містичним шляхом без оперування словами, й Дао-буття, яке пізнається органами чуттів, а також розумом, згідно з онтологією Дао; Дао в етичному розумінні – це вчення про мораль, основою якої є три твердження: 1. Дао має індивідуальне втілення у кожному; 2. заборона на втручання в Дао інших істот; 3. перенесення активної ролі у вчинках на Дао.

1. Дао Дэ Цзин – Лао-Цзы / пер. с древнекитайс. и ком. А. Кувшинова. Изд. 4-е, пер. и доп. Москва : Профит стайл, 2001. 169 с. URL: <http://zhendaopai.org/dao-de-tszin-kniga-o-puti-i-sile-perevod-kuvshinova>.

2. Хуэйминцзин 慧命经 – Лю Хуаян / пер., коментар. Ева Вонг. URL: https://daojiao.ru/index.php/%D0%A5%D1%83%D1%8D%D0%B9%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B7%D0%B8%D0%BD_%E6%85%A7%E5%91%BD%E7%BB%8F.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ

Черняк Світлана,
І курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Матейко Н.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

У перекладі з латини слово “pallium” означає “покриття”, “покрив”. Це визначення повністю розкриває зміст і філософське підґрунтя надання паліативної допомоги: згладжування – пом’якшення проявів хворобливого стану людини та “накриття плащем” - створення захисту хворого. Тобто, мова йде про всебічну допомогу хворим, які страждають на прогресуючі захворювання на пізніх стадіях. Паліативна допомога – це підхід, який покращує якість життя пацієнтів та їх сімей, що стикаються з проблемою, яка загрожує життю, шляхом профілактики та допомоги. Основне завдання паліативної допомоги – настільки можливо полегшити страждання пацієнтів, вирішити їх психологічні, соціальні і духовні проблеми.

У пацієнтів із важкими та невиліковними захворюваннями відзначається загострена вразливість, вони стають вкрай чутливі практично до всього. Часто люди, що пережили і навіть справилися із захворюванням, надзвичайно болісно переживають навіть згадки про свою недугу. Це занепокоєння супроводжується скаргами на нездужання, біль, неприємні відчуття в різних частинах тіла [3]. Втрата соціального стану, престижу, відчуття безпорадності, іноді спотворення тіла, безсоння, хронічний больовий синдром, невизначеність перспектив призводять до появи депресій.

Психологічної допомоги потребують також рідні та близькі хворого, оскільки саме вони мають допомогти хворому адаптуватися до нових реалій – життя з хворобою. Від їхньої готовності та настрою часто залежать подальша динаміка захворювання та результати лікування. Пацієнти та члени їх родин потребують допомоги постійно, а не тільки безпосередньо перед настанням смерті.

Проблеми хоспісної та паліативної допомоги досліджували Ф.Е. Василюк, Ю.І. Губський, А.В. Гнездилов, В.М. Князевич, Е. Кюблер-Росс, М.В. Маркова, А.В. Царенко та інші. О. Бабійчук, О. Вольф, Ю. Губський, А. Царенко науково обґрунтували необхідність міжвідомчої та міжсекторальної координації і співпраці щодо розробки та запровадження в Україні сучасної спеціальної медико-соціальної служби паліативної та хоспісної допомоги, яка б відповідала міжнародним стандартам і підходам. Медико-соціальні проблеми ста-

новлення паліативної допомоги в Україні висвітили Н. Величко, О. Вольф, Т. Вялих, В. Чайковська. Практичні рекомендації щодо розвитку паліативної медицини та хоспісної допомоги надавали А. Еліашова, Д. Магурова, Ю. Переста.

Паліативна допомога є комплексним підходом до хворих зі злякисними новоутвореннями, де поряд із контролем симптомів та болю значної уваги приділяють індивідуальним потребам, віковим, психоемоційним, релігійним та національно-культурним особливостям хворого, полегшує виявлення потреб і планування допомоги для пацієнтів і членів їх сімей. Перешкоджати постраждалим пацієнтам звертатися за відповідною медичною допомогою може стигматизація.

Надзвичайно актуальним для медичного персоналу в галузі паліативної допомоги є вміння надавати психологічну підтримку. Ця допомога може полягати в базовому догляді, слуханні, комфортному дотику, співпереживанні, заохоченні. Медичні працівники допомагають знайти сенс, покращити зв'язок між пацієнтами та їх сім'ями, зберегти власну ідентичність.

Допомагаючи пацієнтам та родинам впоратися з термінальною стадією хвороби наприкінці життя, медичні працівники самі можуть стикатися з негативними емоціями, викликаними реакцією пацієнта. Взаємодія з рідними не тільки в період хвороби пацієнта, але й в час смерті та посмертна підтримка – все це впливає на емоційний стан медичних працівників, які щоденно працюють з такими хворими, і може призводити до емоційного вигорання, оскільки працювати з людьми, в яких тривога, депресія, страх смерті непросто.

На сьогодні догляд за невиліковним та хоспісним хворим переходить від підходу, орієнтованого на пацієнта, до “підходу цілої системи”, що охоплює міжособистісні та сімейні стосунки пацієнта, а також найкращі медичні та соціальні послуги з метою оптимізації якості життя таких пацієнтів. Члени мультидисциплінарної команди повинні володіти хорошими навичками спілкування. Крім того, медичні працівники повинні бути обережними, щоб не викликати у своїх пацієнтів почуття безнадії щодо прогнозу захворювання. Основою взаємодії повинні бути співчуття та співпереживання. Вони також повинні утримуватися від того, щоб не сприймати тривогу та депресію як норму, тим самим відмовляючи в основних методах лікування [1].

Вирішення психологічного аспекту паліативних та хоспісних проблем передбачає створення дієвої та ґрунтовної нормативно-правової бази, що сприятиме підвищенню уваги суспільства та держави до проблем та потреб невиліковних хворих. Важливим аспектом також є створення програми психологічного супроводу медичного персоналу, родичів або опікунів пацієнтів, які працюють чи доглядають паліативних та хоспісних хворих.

1. What do we mean by 'psychosocial'? A discussion paper on use of the concept within palliative care. The National Council for Palliative Care Mar. 2000. URL: <http://www.ncpcorguk/publications/archiveshtml> (дата звернення 22.08.2010).
2. Schulman-Green DJ. Psychosocial issues in palliative care: Physicians' self-perceived role and collaboration with hospital staff. *Am J Hosp Palliat Care*. 2003; 20: 34–40. [PubMed] [Google Scholar].

3. Актуальні питання впровадження системи паліативної допомоги в Україні. *Всеукраїнська рада захисту прав та безпеки пацієнтів*. 2010. URL: <http://www.medrada.org/stat/156-aktualni-pytannia-vprovadzhennia-systemy-paliativnoiodopomohy-v-ukraini>.
4. Вороненко Ю. В., Губський Ю. І., Царенко А. В. Створення системи паліативної та хоспісної допомоги в умовах реформування охорони здоров'я в Україні: медичні та соціальні аспекти. *Наука і практика. Міжвідомчий медичний журнал*. 2014. № 1 (2). С. 63–75.

ВСЕЗАГАЛЬНИЙ ПЕСИМІЗМ У ФІЛОСОФІЇ А. ШОПЕНГАУЕРА: ПСИХОЛОГО – ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР

Харук Марія-Катерина,
І курс ОР магістр, факультет психології.
Науковий керівник – Гнатюк Я.С.,
кандидат філософських наук, доцент.

Перш за все варто пояснити, що ми маємо на увазі під “загальним песимізмом”. Це буквально те, про що казав Шопенгауер – світ поганий не лише для людини, але й для всієї природи, яка об’єктивує Волю.

Одним із основних питань, на які ми хочемо відповісти, є питання про те, що первинно “нещастить” конкретно людину: винен об’єктивний “стан справ” і ті закони, за якими створюються ситуації, які не можуть скластись так, щоб людина змогла відчувати себе добре, а також її розташованість у світі, чи справа в її суб’єктивних відчуттях? А можливо, винне і те, й інше, адже ті закони, згідно яких відбувається розвиток суб’єктивного, залежать від деяких загальносвітових законів, тому що ми є частиною цього світу?

Під нещастям ми маємо на увазі не лише глибокі депресивні відчуття, але й усі негативні відчуття, що переживаються: буддистське невдоволення (дукха), негативні емоції, поганий настрій.

Напевно основна теза Шопенгауера у його песимістичній філософії – це те, що причина страждань полягає в тому, що негативне як правило пересилує позитивне. Але якщо це не так? Можливо Шопенгауер просто створив цілу концепцію, базовану на власному песимізмі? Можливо, він “притягував” до себе неприємності своїм первинно негативним мисленням? Коли йому було сімнадцять, помер його батько, потім він працював на нелюбимій роботі, його книги погано продавались, а студенти слухали Гегеля.

Проте у праці “Воля до влади”, главі “Шлях до спасіння”, Шопенгауер каже, що “радості і насолоди... самі по собі оманливі, не дають обіцяного, не задовольняють серце і в кінцевому рахунку отруюють нам задоволення пов’язаними з ними неприємностями, тоді як біль і страждання виявляються цілком реальними і часто перевищують очікування” [1]. Тобто ми не лише, або не стільки частіше знаходимось у негативних ситуаціях, ніж у позитивних, як частіше і яскравіше реагуємо на негативні, ніж на позитивні. До того ж концепція “нещасної свідомості” (проте в дещо іншому значенні) існувала і в Ге-

геля [2], і у Фройда, який зазначав: “Всесвіт не потурбувався зробити нас щасливими”, і у представників сучасних психологічних течій. Загалом, сучасна наука дає нам наочний принцип того, як природа зробила людину нещасною, а найбільш продуктивні психологічні методи опираються не на те, щоб навіювати людині щастя, добро та позитив, а на те, щоб ефективно діяти. Наприклад, доктор Расс Херріс каже, що бути нещасним іноді нормально, адже ми не можемо обманювати себе в погані та складні моменти життя.

Ася Казанцева каже, що щастя нам забезпечують виконані первинні потреби: їжа, сон, правосуддя, безпека. Проте загальновідома Діана, принцеса Уельська, видавалося б, мала все (окрім любові) для того, щоб почувати себе добре і цілком комфортно. Більше того, вона зробила все для того, щоб, окрім всіх благ, мати чисту совість: займалась благодійністю, була чуйною людиною та заробила статус улюблениці публіки. Проте глибока меланхолія, а згодом і депресія, її не обійшли. Об’єктивно, сучасний світ не створений для того, щоб ми змогли відчувати себе добре: нам часто потрібно переживати, вибирати, долати свої первинні страхи, виходити із зони комфорту, перегорати, страждати через нещасного голодного помираючого Далекого в країні третього світу та маленького пухнастого ближнього, який зимує у холодній будці в притулку.

Окрім того, Шопенгауер бачить причини людських страждань в долі і “логіці речей”: “...в нашому житті постійно перетинаються дві діаметрально протилежні цілі: мета індивідуальної волі – химерне щастя в ефемерному, примарному, оманному існуванні...; і мета долі, що явно спрямовується на руйнування нашого щастя, тим самим на умертвіння нашої волі і усунення ілюзії, яка тримає нас прикутими до цього світу” [1]. Тут простежується певна метафізична боротьба та парадоксальність людського існування. Виходить, що Шопенгауер каже і про те, що проблема у нашому ставленні та внутрішніх процесах, і про те, що справа у долі та логіці речей (*der Lauf der Dinge* – буквально – у фізичному розумінні).

Наш висновок наступний: “Щастя” – концепт, який вигадали люди. Первинно ми не повинні були задумуватись над такими складними абстрактними поняттями. Проте люди як остання, вища ступінь об’єктивізації Волі, переживають те, що не має жодного відношення до природнього задуму. З точки зору сучасної психології, для наших предків було ефективніше передбачити найгірший результат. Якщо вони чули шелест трави, вигідніше для виживання було повірити в те, що там сидить лев чи інший хижак. У найкращому випадку хижака не було, в найгіршому – вони втікали, рятувались та створювали нас – так само песимістично та тривожно налаштованих людей із генетично закладеним страхом.

Заглибившись ще далі, ми перейдемо до Всезагальності. Все прагнення до життя – ефемерне. Воля обманює не лише нас, але й соняшників, які дивляться на сонце, собаку, яка зализує рани, рибу, яка б’ється в пащі ведмедя, планету, яка втомилась бути уособленням боротьби двох сил – відштовхування та тяжіння. Воля “обманює” вовка, який не зловив зайця і зайця, який під час втечі потрапив у пастку, яку поставив мисливець. Всі ступені об’єктивізації Волі згідно логіки речей та обставин, які могли б отримати все задля підтримки

свого життя, не мають такої можливості, тому що суперечать одна одній. Тим більше, в кінці все рівно наступає смерть, яка є необхідною умовою життя. Як казав Шопенгауер, “всі прагнення, прояв яких є життя, марні... суперечливі, і відмова від них – порятунок” [1]. Ми не повинні ставити питання про щастя, і, тим більше, шукати його, а ілюзорний позитив – це лише наші самонавіювання, що в результаті ведуть до фрустрацій.

1. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Москва : АСТ, 2007. 848 с.
2. Гегель Г. Феноменология Духаю Москва : Академический Проект, 2014. 496 с.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В НОВІТНІХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Бирич Ірина,
I курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Матвієнків С.М.,
кандидат політичних наук, доцент.

У сучасному суспільстві телебачення – це потужний політичний засіб, що відображає рівень свободи думки і слова в країні, а також рівень забезпечення прав людини на інформацію. Саме тому без чесної, збалансованої журналістики, очевидно, не може функціонувати демократичне і відкрите суспільство. Зрозуміло, що цінність такої журналістики невпинно зростає. Україна проходить свій унікальний шлях розбудови по-справжньому незалежного телебачення і радіо, які служать суспільству, опираючись на досвід європейських країн.

Не існує єдиної моделі суспільного мовлення. Особливості контенту суспільного мовлення відрізняються у різних країнах ЄС, в залежності від законодавчих методів і традицій, а також від економічних, культурних, історичних та інших особливостей. Але навіть за таких умов існує низка вимог, які є обов'язковими для контенту суспільного мовлення. Ці вимоги, як відомо, були сформульовані Радою Європи на Празькій конференції, а Рада Європи зафіксувала дані положення у власних резолюціях. Згідно з європейською традицією суспільне мовлення покликане працювати для суспільства, контролюється суспільством і фінансується також суспільством [2].

Найяскравіший приклад суспільного мовлення – британська служба BBC. Це була перша громадська телекомпанія, яка залишається найвідомішою. Саме британська модель стала загальновизнаною для суспільного мовлення [1].

Політика ЄС стосовно суспільного мовлення здійснюється у двох основних напрямках – створення спільного для всього Євросоюзу ринку виробництва і розповсюдження програм мовлення та забезпечення конкурентних умов на ринку для всіх мовників, незалежно від механізмів фінансування їхньої діяльності. Натомість Рада Європи приділяє основну увагу забезпеченню незалежності суспільного мовлення від впливу з боку держави [5].

Існує низка моделей фінансування суспільних телерадіокомпаній, загалом їх можна згрупувати в три основні категорії: абонентська плата, державний бюджет, комерційне фінансування. Найпоширенішою практикою в країнах Західної Європи є модель абонплати. Фінансування з державного бюджету вважають найбільш проблематичною формою фінансування суспільних медіа, оскільки, на відміну від абонплати, воно тягне за собою залежність від уряду. Найпоширенішою формою комерційного фінансування є реклама [4].

Правові основи впровадження суспільного мовлення в Україні почали закладатися майже 20 років тому (від 1997 року), хоча чинний Закон України із

внесеними поправками був сформований у 2015 році. Реєстрація Національної суспільної телерадіокомпанії України відбулася у 2017 році [3].

Упровадження суспільного мовлення в Україні, за словами європейських експертів, є безпрецедентним. А ось успішність впровадження суспільного мовлення в Україні, його відповідність високим демократичним стандартам багато в чому залежить від того, наскільки реформа суспільного мовлення стане популярною і затребуваною насамперед для народу України.

Український суспільний мовник надає неупереджену, надійну інформацію українським споживачам медіа. Незважаючи на свій дуже обмежений бюджет та ресурси, він покращив свої показники залучення аудиторії та довіри у 2021 році.

Суспільне в Україні фінансується за змішаною системою. Основний дохід Національна суспільна телерадіокомпанія отримує з державного бюджету та реклами [3].

Отже, суспільне мовлення визнане одним зі стандартів демократичного розвитку, оскільки підтримує такі цінності суспільства, як дотримання прав людини, поваги до інших культур і політичного плюралізму. Суспільство є ключовим у такій схемі, адже мовники орієнтуються на його інтереси в цілому, а воно у відповідь виконує свої зобов'язання: контролює та фінансує їхню діяльність. Створення Суспільного мовлення в Україні – одна з головних реформ в інформаційній сфері України. Суспільне мовлення України повинно будуватися на принципово інших засадах, ніж мовлення державних і комерційних телерадіоорганізацій, враховуючи найкращий міжнародний досвід, але адаптований до потреб українського суспільства.

1. Джолос О. В., Богуславський О. В. Засади впровадження суспільного телерадіомовлення: європейський досвід. *Морально-етичний дискурс сучасних ЗМІ в координатах викликів доби : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, (Буча, квітень, 2016 р.). Київ : Міленіум, 2016. С. 13–17.
2. Іванов В. Засади функціонування суспільного мовлення. *Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення* / за ред. Т. С. Шевченка, О. А. Сушко. Київ : Тютюкін, 2010. С. 245–255.
3. Інтеграція України в Європейський інформаційний простір: виклики та завдання. Київ : ФОП Клименко, 2014. 212 с.
4. Ламей К., Мицкевич Э., Файрстоу Ч. Особенности развития общественного вещания. *Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення* / за ред. Т. С. Шевченка, О. А. Сушко. Київ : Тютюкін, 2010. С. 196–213.
5. Приходько О. Д. Суспільне мовлення: стандарти Ради Європи. *Методологічне забезпечення підготовки журналістських кадрів у процесі роздержавлення мас-медіа та створення системи суспільних та громадських ЗМІ : матеріали міжнар. наук. конф.* / за заг. ред. О. Чекмишева. Київ : Ін-т журналістики, 2007. С. 167–175.

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ
РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
І ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ
“ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО – ВЖЕ СЬОГОДНІ (“ЖИВА ІСТОРІЯ)
У СПАСЬКІЙ ОТГ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Дичкевич (Дзудзило) Оксана,
I курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Королько А.З.,
кандидат історичних наук, доцент.

Сучасне суспільство постійно потребує кваліфікованих вчителів, які б мали нові ідеї та вміли їх реалізувати у навчанні та вихованні підростаючого покоління. На сьогодні система освіти в Україні піддається постійним реформам, які сприяють покращенню процесу навчання. Міністерство освіти і науки України 2016 р. розробило концепцію під назвою “Нова українська школа”, основною метою якої є застосування компетентнісного підходу у навчанні, тобто знання, які учні отримали на уроках повинні пригодитися у житті. Туризм у поєднанні з краєзнавчою роботою є багатограним видом діяльності учнів. Він дає їм змогу самовдосконалюватися, формувати фізичні та розумові якості, яким приділяється особлива увага, створює умови, які вимагають від дітей активних і самостійних дій.

Вивчення історії рідного краю посідає важливе місце у навчально-виховному процесі. Для реалізації всіх компетентностей НУШ ми пропонуємо проєкт “Школа майбутнього вже – сьогодні” (“Жива історія”). Цільовою аудиторією проєкту є школярі міських, селищних і сільських територіальних громад закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти Івано-Франківської області. Складові проєкту: 1) проведення учнівських екскурсій та археологічних досліджень на території свого поселення; 2) спілкування з очевидцями історичних подій та вдосконалення шкільного музею; 3) екоосвіта. Ця діяльність творитиме майбутнім поколінням базу для подальших наукових розвідок [1].

Розглянемо перший пункт проєкту – проведення екскурсій та археологічних досліджень у с. Спас Спаської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської обл. Його результатом є створення учнями та вчителем сайту під назвою “Історія с. Спас Рожнятівського району у ХХ ст.: невідомими стежками”, де школярі зможуть реалізувати себе як дослідники, викладаючи свої матеріали наукових пошуків та достовірні інтерв'ю з очевидцями подій, описуючи певні історичні об'єкти.

У позакласний час пізнання історії рідного краю можливе через створення учнями музейних кімнат. Туристично-краєзнавча робота в селі Спас пов'язана зі створенням у 2010 р. з ініціативи вчителів історії Кімнати народознавства учнями Спаської середньої школи (з 2018 р. Спаської ліцей). У кімнаті містяться предмети побуту, вишиванки, старі документи, фотографії спасівчан ХХ ст. Оскільки ми живемо в умовах ХХІ ст., коли технології стали частиною життя людини, можливим є створення віртуального музею в мережі інтернет не тільки для учнів

школи, але й для ширшого кола людей. Проте сучасний вимір виховання підростаючого покоління повинно ґрунтуватися не тільки на інформаційному, а й на чуттєвому, розмовному рівнях, свіжому повітрі, у природному середовищі. В іншому випадку, кожен з нас приречений забути: “Як це, бути людиною!” [2].

За останнє десятиліття в світі екологічна проблема набуває планетарного масштабу. Туристично-краєзнавча робота у поєднанні з екологічною діяльністю формує велику освітню систему, за допомогою якої відбувається позитивне виховання молоді на свіжому повітрі та є можливість зупинитися на детальному вивченні історії рідного краю в експедиційному форматі. Під час її проведення переважає дослідницька робота та активізується пізнавально-пошукова діяльність учнів. У с. Спас ми пропонуємо проведення з учнями таких експедицій: “Сакральна спадщина с. Спас ХХ ст.” (дослідження релігійно-церковного життя у селі та проектування з пам’яті старожилів зниклих духовних споруд), “Матеріальна культура бойків (на основі дослідження культури с. Спас ХХ ст.)” (передбачає опитування старожилів, огляд предметів побуту та їхній опис, використання знайдених матеріалів на практиці), “Стежками нескорених!” (дослідження діяльності УПА на Рожнятівщині, зокрема у с. Спас й у гірських місцевостях краю, створення інтерактивної карти з відомими місцями пов’язаних з повстанцями), а також факультатив під назвою “Історія с. Спас та його екологічне збереження”. Мета факультативу – через вивчення історії рідного краю, сприяти збереженню природи та навколишнього середовища на місці проживання.

Таким чином, однією із форм навчання та виховання підростаючого покоління є туристично-краєзнавча робота у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Туристично-краєзнавча діяльність – педагогічно організований процес, який має позитивний вплив на формування особистості та сприяє реалізації компетентнісного підходу у навчанні, через проєкт “Школа майбутнього – вже сьогодні” (“Жива історія”).

1. Дичкевич (Дзудзило) О. Педагогіка сучасні : відеофільм. Івано-Франківськ, 2019. 3 хв. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/7636>.
2. Дичкевич (Дзудзило) О. Школа майбутнього – вже сьогодні [відеофільм]. Івано-Франківськ, 2019. 6 хв. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/7635>.

ОБРЯДИ ДУХОВНОГО ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СЬОГОДЕННЯ

Голіней Михайло,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Боян-Гладка С.П.,
кандидат історичних наук, доцент.

Народні звичаї, обряди та традиції святкування мали велике значення для утвердження національної самосвідомості українців і були невід’ємною части-

ною повсякденного життя і стали засобом збереження української ідентичності. Вони відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності, ментальність, історію. Звичаї українського народу зберегли ознаки дохристиянських вірувань і пов'язані з традиційним світоглядом, який складався протягом тривалого часу.

Зі зміною умов життя змінювалися й традиції святкування, відбувалася постійна трансформація обрядових дійств, деякі їхні елементи зникали, замінювалися іншими, але основний зміст та сакральний сенс зберігалися. Поширення різноманітних вірувань у сучасному аграрному та урбанізованому середовищі є продовженням давніх традицій, які еволюціонізують, зазнаючи деяких змін на теперішньому етапі.

У наш час, в епоху глобалізаційних процесів та модернізації є важливою проблема збереження українських звичаїв, традицій та вірувань.

Метою цієї роботи є аналіз електронних сторінок респондентів у соціальній мережі Facebook і визначення особливостей такого типу святкування у сучасних реаліях.

На початку XXI ст. у світі помітні дві основні тенденції. Серед них – інтеграція до світової культури і одночасно певна консервація побутових і культурних цінностей, посилення уваги до засобів збереження національної ідентичності.

Заможні люди часто вдаються до великої розкоші в оформленні сімейних урочистостей. Помітний синдром наслідування. Досить часто в українців можна простежити таке уявлення, “щоб не гірше як у всіх”, “щоб так, як у людей” тощо.

Розвиток сімейної обрядовості свідчить, що на початку XXI ст. у звичайній культурі українців повністю зберігся інститут кумівства, деякі елементи, що колись пов'язувалися з бабою-повитухою, перейшли до пологового будинку (подяка акушерам тощо), відновилося церковне хрещення дітей.

Часто традиційні страви замінюють сучасними кондитерськими виробами. Хоча це явище має частковий характер, оскільки в сільській місцевості все ще можна простежити дотримання давніх традицій.

Важливими елементами святкувань українців є календарна обрядовість, яка освячувала перехідні, або етапні моменти у житті природи, або трудовій діяльності людей. Свята й обряди календарного циклу регламентували всі сфери життя українського селянина – виробничу, суспільну, сімейну, а головна їхня мета – відвернути стихійне лихо, вплинути на врожайність. Календарна обрядовість поділяється на чотири основних цикли: зимовий, весняний, літній та осінній. В аграрному календарі українців не було різкого розмежування між сезонами. Календарний цикл багатий великою кількістю ритуалів і прикмет. Кожне традиційне свято приурочувалося до відповідних видів сільськогосподарської діяльності.

Недарма кажуть, що “Чоловік тричі дивним буває – коли народжується, одружується і помирає”. Всі ці етапи життя людини також відображені в обрядовості українців.

До традиційної сімейної обрядовості належать обряди, пов'язані з біологічним циклом існування людини: народженням, одруженням, смертю. Відповідно, сімейна обрядовість – пологова, весільна, поховально-поминальна – освячувала перехідні чи етапні моменти в житті громади та окремої людини.

З чотирнадцяти опитаних респондентів шестеро розміщували записи, пов'язані із зимовим циклом святкувань, п'ятеро респондентів – із весняним, четверо – із літнім, і тільки два респондента публікували записи пов'язані із осіннім циклом святкувань.

Якщо брати відзначення подій, пов'язаних із сімейною обрядовістю, то дев'ятеро респондентів присвятили свої публікації святкуванню днів народжень, троє – весіль і лише двоє присвятили свої записи похоронам та подіям, пов'язаним із днями скорботи.

Отже, можна зробити висновок про те, що з чотирнадцяти опитаних респондентів більшість все-таки публікувала записи присвячені зимово-весняному циклу святкувань. Менше уваги припадає на літній та осінній календарний період. Серед опитуваних, тільки один респондент публікував пости пов'язані із святкуванням державних свят.

Щодо сімейної обрядовості, то фотографії та записи пов'язані із привітанням з днем народження та весіллям зустрічаються досить часто. Ще рідше зустрічаються зображення палаючої свічки на темному фоні, яка означає втрату близьких людей або відзначення днів пам'яті та скорботи. Особливо це стосується і днів пам'яті Небесної сотні та загиблих воїнів на Сході України.

1. Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / голов. ред. Г. Скрипник ; НАН України, ІМФЕ. Київ, 2016. 256 с.
2. URL: <https://www.facebook.com/mihajlo.ivanocko>.
3. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010381866059>.
4. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100015641864882>.
5. URL: <https://www.facebook.com/lyubov.goliney>.

ІДЕЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄЖИ ГЕДРОЙЦЯ

Горяча Іванна,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Довган Ю.Л.,
кандидат історичних наук, доцент.

Свідомі представники – одна з найбільших потреб будь-якого суспільства. Вони, не дивлячись на наслідки, відкрито відстоюють свої ідеї щодо розвитку нації й держави в цілому, підкріплюючи свої судження.

Такою людиною став свого часу відомий польський публіцист і громадський діяч, політик, мемуарист, редактор журналу “Kultura” (“Культура”) й видавництва “Instytut Literacki” (“Літературний інститут”), активний прихильник польсько-української співпраці Єжи Гедройць (1906–2000). Саме він робив

усе, щоб і поляки, і українці відмовилися від звичних стереотипів мислення, що віками накопичувалися між народами.

Є. Гедройць створив інтелектуальне середовище для створення польської опозиції, представив інший погляд на міжнародні відносини й новий європейський порядок, який передбачав незалежну Україну, Білорусію й Литву.

У час, коли польське суспільство ще не було готовим відмовитися від ідеї Великої Польщі, вчений доводив, що “не буде насправді вільних поляків, чехів чи угорців без вільних українців, білорусів чи литовців”.

Бачення Гедройця про необхідність здобуття незалежності радянськими республіками простежується на сторінках, заснованого ним, журналу “Культура”. Ще 1947 року вийшов у світ перший випуск у Римі, але усі інші номери вже вийшли в Парижі.

Гедройць переконливо доводив, що українці – це самостійна нація з власною історією, часто з трагічними моментами. Теза “Не може бути вільної Польщі без вільної України” потребувала негайного переходу від багатовікової польської політики щодо повернення “східних кресів”.

Так само, поділяючи думку З. Бжезінського, Є. Гедройць наполягав на тому, що для поляків незалежна Україна має більше значення, ніж НАТО. Гедройць вважав, що поява незалежної України змінить сам устрій регіону Центрально-Східної Європи та ослабить російський імперіалізм.

Одним з найбільших досягнень Гедройця й його однодумців стало підписання “Декларації щодо української справи” (була надрукована в “Культурі” у 1977 р.), де представники польської, російської, чеської й угорської еміграцій висвітлювали питання про термінову потребу відновлення української державності задля визволення інших країн комуністичного табору. До речі, в Декларації автор визнавав, що Україна постраждала не лише від російського, а й від польського імперіалізму.

Він відкрив шлях до широкої інтеграції української літератури в європейський контекст, до європейського спрямування культурних контактів, видавши в 1959 році з власної ініціативи та кошту у Бібліотеці паризького журналу “Kultura” антологію “Розстріляне відродження” з кращими українськими поетичними та прозовими творами 1920–30-х років. Антологія, народившись в лоні українських та польських емігрантських кіл, засвідчила, що українська література у своєму прагненні до системи європейських цінностей на своєму шляху багато чого пережила: і тривале колоніальне поневолення, і трагедію Першої світової війни, і тоталітаризм, і нацизм...

Протягом довгого часу складною проблемою українсько-польських відносин була проблема кордонів. У зв’язку з цим колектив “Культури” у 1952 році проголосив принцип непорушності повоєнних кордонів. На сторінках часопису було опубліковано лист о. Юзефа Маєвського: “Так само як ми, поляки, маємо право на Вроцлав, Щецін і Гданськ, так і литовці слушно домагаються Вільна, а українці Львова... Нехай литовці, чия доля складається ще тяжче, ніж наша, радіють зі свого Вільна, а у Львові хай майорить синьо-жовтий прапор”.

Так само і Є. Гедройць висловлює безкомпромісну позицію, яка стосується спільних територіальних претензій: “Питання про повернення територій я

вважаю цілком неактуальним. Повернення Львова до Польщі абсолютно неймовірне. Прихильники приєднання Перемишля до України так само не мають ані найменшого шансу”.

У своїх публіцистичних виступах Є. Гедройць підніс вислів “Вибачаємо і просимо вибачення” до рівня базового положення концепції нової політичної думки, що має глибокі історико-політичні, моральні та духовні корені.

Таким чином Гедройць не лише намагався відійти від стереотипів й міфів, що віками склалися в українсько-польських відносинах, а й робив усе, щоб запобігти формуванню нових упереджень.

По-біблійному мудрий і розважливий, Єжи Гедройць дає настанову: “Минулому час уже дати спокій. Нормалізувати польсько-українські відносини”.

1. Pomian K. W kręgu Giedroycia. Warszawa, 2000.
2. Гнатюк О. Польсько-український діалог: часопис Kultura та його спадщина (до сторіччя Єжи Гедройця). Львів ; Київ, 2007.
3. Маєвський Ю. З. Лист до редакції. *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької “Культури”*. Київ, 2005. С. 158.
4. Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 / упоряд. Б. Бердиховська. Київ : Критика, 2008. 752 с.
5. Маліцький Ян. Великі справи роблять ті, хто не знає про їх нездійсненність. *Український журнал*. 2009. С. 4.
6. Маліцький Ян. Польща зацікавлена мати навколо себе людей, вихованих на демократичних і європейських цінностях. *В курсі*. 2009. 20 листопада.

ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЮВАННЯ ПРАВАМИ КОРИННИХ НАРОДІВ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНІ

Дукач Наталія,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Монолатій І.С.,
доктор політичних наук, професор.

Вступ. Відомо, що Україна характерна своєю поліетнічністю та наявністю великої кількості національних меншин, субетнічних груп та корінних народів. Тому, ще з моменту проголошення незалежності, українська наукова спільнота почала говорити про необхідність запровадження дієвої етнонаціональної політики і відповідного законодавства задля уникнення подальших конфліктів на ґрунті міжетнічних взаємин. Проте, чи то небажання, чи то незнання призвели нас до сьогоденної ситуації. Гібридна війна із РФ та анексія Криму. Ця війна – це чудовий приклад того, на якому рівні ефективності знаходиться наше законодавство та наша етнополітика як така.

Категорії “маніпулювання”, “політичне маніпулювання”, “технології маніпулювання” тощо у своїх роботах досліджували такі зарубіжні вчені як С. Кара-Мурза, М Урнов, О Іссерс та ряд інших дослідників. В українському

науковому полі тему етнонаціональної структури України, взаємодії етнонаціональних спільнот, особливості статусу корінних народів в Україні досліджували такі науковці як Г. Касьянов, О. Бойко, О. Антонюк, Г. Почепцов, В. Карасенко, В. Мицик, Е. Топалова, О. Щерба, І. Мудра, А. Сотников, В. Степанов, У. Стефанчук, В. Євтух та ін.

Основна частина. Технології маніпулювання у політичній сфері – це сукупність, заздалегідь визначених та чітко спланованих принципів, методів, прийомів, технік та підходів маніпулятивного впливу на свідомість об'єкта маніпулювання, з метою досягнення потрібної для суб'єкта суспільної активності. Як правило, в політичній сфері технології маніпулювання спрямовані саме на масову свідомість, так як вона найлегше піддається маніпулюванню [1, с. 10].

Проаналізувавши етнополітичну ситуацію в Україні та специфіку міжетнічних відносин в останні роки, можна виділити наступні технології маніпулювання правами корінних народів та етнонаціональних спільнот в Україні:

1. Маніпулювання законодавством та іншими похідними нормативно-правовими актами.

2. Гра на протиставленні “чужий–свій”. Суть цієї технології полягає у навмисному протиставленні одної соціальної групи іншій в негативному контексті на основні відмінних рис. За цією технологією ще у першій половині ХХІ століття Україні була штучно поділена на так званих “синіх” – прихильників проросійських настроїв (Південно-Східна Україна) та “помаранчевих” – прихильників проукраїнських сил (Західно-Центральна).

3. Соціальні опитування – досить поширена технологія в політиці, застосовуються традиційно в період виборчих кампаній. Основна мета цієї технології – це висвітлення неправдивих суспільних настроїв, переконань, вподобань тощо на широкий загал, задля того, аби намалювати ілюзію “діємо в інтересах суспільства”. Ця технологія і поклала власне початок як військовим діям на Сході України та утворення Д\ЛНР(нібито 89% за самопроголошення) [3], так і анексії Криму (нібито 96,7% за “возз'єднання” з РФ) [2].

4. “Перепис історії”. Яскравими прикладами можуть бути вигадані концепції “третього Риму”, “Вітчизняна війна, в якій СРСР переміг”, “братські народи і т. д.”. У контексті Криму, можна навести в приклад відому працю “Історія Криму”, в якій розповідається псевдоісторія Криму як історично російської території [4].

5. Міфотворчість. Тут одразу приходять на думку найпопулярніші міфи про “один народ”: “ми же братья”, “у нас одна история”, за яким росіяни та українці є одним цілим, а отже і все російське в Україні має бути на рівні з українським [6].

6. Формування “картини світу” у масовій свідомості. Цю технологію Росія застосовує на публічній міжнародній арені, малюючи картинку “процвітаючого” Криму та “фашистської” України, яка дискримінує “російськомовне населення”, щоб світ визнав Україну не “жертвою”, а “вбивцею” та змирився з анексією Криму.

7. Формування ідеології тоталітарного режиму. Дана технологія здійснюється за допомогою постійної пропаганди та контролю громадських настроїв.

8. Інформаційна блокада активно застосовується з 2014 року на території анексованого Криму і відбувається двосторонньо. З одного боку – це блокування всіх зарубіжних, особливо українських альтернативних потоків інформації (ТБ, інтернет-сайти, ЗМІ тощо). З іншого – блокада витоку інформації з півострову про реальний стан речей [6].

9. Психологічний тиск – технологія залякування та поширення масового страху в свідомості людей. У кінцевому результаті забезпечить формування покiрного, iнертного та пасивного суспiльства, яким легко управляти, якому легко диктувати. Як приклад – масове залякування та переслiдування, безглуздi звинувачення в тероризмi, зниклi безвiсти кримськi татари тощо.

10. ЗМІ – ключовий iнструмент впливу на масову свiдомiсть в будь-якому суспiльствi, при будь-якому полiтичному режимi. Саме завдяки контролюваним ЗМi реалiзовуються i вище зазначенi технологiї, контролюється громадська думка та полiтична реальнiсть для бiльшостi громадян.

Висновки. Слiд зазначити, що технологiї манiпулювання правами корiнних народiв та етнонацiональних спiльнот в Украiнi сьогоднi активно використовуються рiзними, здебiльшого проросiйськими силами, з метою дестабiлiзацiї суспiльно-полiтичної ситуацiї в краiнi та укpiплення свого впливу i “пiдмiни реальностi”. Цi технологiї є рiзноманiтними i характеризуються власною специфiкою застосування.

Проте, слiд зазначити, що таке активне використання не було б можливим без занепаду етнополiтики в Украiнi. Саме тому, пропонуються напрямки вдосконалення державної полiтики Украiни щодо запобiгання впливу манiпуляцiй правами етнонацiональних спiльнот та корiнних народiв Украiни. Зокрема, це конституцiйний, законодавчий, етнополiтичний та iнформацiйний напрямки. Суть кожного з цих напрямкiв – це чiтке декларування статусу та прав етнонацiональних спiльнот та корiнних народiв на законодавчому рiвнi, що б не суперечило iнтересам українцiв як титульної нацiї; дотримання та забезпечення практичної реалiзацiї цих прав; реформування етнополiтики в Украiнi; припинення дизiнформування та манiпулювання в iнформацiйному просторi.

Успiшна реалiзацiя кожного з цих напрямкiв лише може змцнити українське суспiльство, пiдвищити ефективнiсть української етнополiтики та запобiгти таким манiпуляцiям у подальшому.

1. Бойко О. Полiтичне манiпулювання : навчальний посiбник. Киiв : Академ-видав, 2010. 432 с.
2. Веселова В. “Потрiбнi результати намалювали”: чому свiт не визнає кримськiй “референдум”. URL: <https://ua.krymr.com/a/chomu-svit-ne-vyznae-krymskyi-referendum/29825230.html>.
3. В Донецьке обнародованi результати “референдуму”. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/05/140511_ru_s_donbass_referendum.
4. Громенко С., Короленко Б., Майров М. Справдi наукова та об’єктивна? Рецензiя на “Историю Крыма”. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/sergii-gromenko-bogdan-korolenko-maksim-maiorov-spravdi-naukova-ta-ob-ektivna-retsenziya-na-ist>.

5. Конституція України. Із змінами від 07 лютого 2019 року, № 2680-VIII.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
6. Стефанов В. Інформаційна політика: маніпулятивні технології у суспільстві.
URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2010/39.pdf.

СТРАТЕГІЧНІ ПРОРАХУНКИ ЄС У ВІДНОСИНАХ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА ДМІТРІЯ МЕДВЕДЄВА

Іванків Алла,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Гурак І.Ф.,
кандидат історичних наук, доцент.

На початку ХХІ ст. Європейський Союз у практичній площині демонструє високу активність на східному напрямку. З одного боку, в цей час тривали переговори, які завершилися у 2004 р. черговим розширенням об'єднання. До Євросоюзу приєдналися одразу 10 нових членів, у тому числі кілька країн колишнього соцтабору та прибалтійські держави, що раніше входили до Радянського союзу. Водночас, у рамках Європейської політики сусідства (далі – ЄПС) формувалася новий формат взаємодії із країнами Східної Європи та південного Кавказу. Виняткове місце у політиці офіційного Брюсселя на східному напрямку відводилося Російській Федерації. Беручи до уваги її виняткове значення для ЄС в якості партнера в енергетичній сфері та небажання керівництва Росії стати однією із країн, охоплених ЄПС, європейські чиновники у травні 2003 р. започаткували переговорний процес, який повинен був створити нові інституційно-правові рамки двостороннього діалогу, які б базувалися на спільному економічному просторі, спільному просторі свободи, безпеки та справедливості; просторі співпраці у галузі зовнішньої безпеки та просторі досліджень, освіти та культурного обміну.

Російська Федерація тим часом в умовах сприятливої кон'юнктури на світових енергетичних ринках суттєво покращує соціально-економічне становище в країні та починає демонструвати зростаючі геополітичні амбіції, які поєднуються із реваншизмом. На жаль, висловлювання Владіміра Путіна про розпад СРСР як найбільшу геополітичну катастрофу ХХ ст. 2005 р. та агресивна "Мюнхенська промова" 2007 р. не викликали належної оцінки та реакції в провідних державах об'єднання. Це чітко проявилось в рамках Бухарестського саміту НАТО у квітні 2008 р., коли Німеччина та Франція, враховуючи позицію Кремля, заблокували надання Україні та Грузії Плану дій щодо набуття членства в Північно-Атлантичному альянсі. У Москві це оцінили як заохочення до посилення своєї ролі на території так званого "близького зарубіжжя", що призвело до Серпневої війни проти Грузії.

Посилення агресивності Російської Федерації на міжнародній арені, не призвело до належних стримуючих дій з боку ЄС. Ключові актори об'єднання не зуміли, або не захотіли розгледіти в діях керівництва Росії зростаючої

загрози та припустилися ряду зовнішньополітичних помилок, які тільки посилювали геополітичні амбіції Кремля. Так само не знайшов належної оцінки на Заході зростаючий газовий шантаж Кремля стосовно своїх сусідів, який найбільшою мірою проявився на початку 2009 р. у випадку із Україною.

Вже кілька місяців після російської агресії проти Грузії, не беручи до уваги невиконання Росією умов Угоди Саркозі-Медведева, яка була підготовлена за участі російської сторони, було проведено черговий саміт Російська Федерація – ЄС. Відсутність серйозної критики Кремля за одностороннє визнання незалежності Південної Осетії та Абхазії свідчило про готовність європейських лідерів погодитися на новий формат відносин, який передбачав зростаючу вагу Росії на міжнародній арені. Це чітко проявилось в наступні роки. Зокрема, в листопаді 2009 р. Євросоюз і Російська Федерація розпочали роботу з новою ініціативою під назвою “Партнерство для модернізації”. У червні 2010 р. в замку Мезерберг поблизу Берліна відбулася зустріч канцлер Німеччини Ангели Меркель і російського президента Дмитра Медведева, за результатами якої було досягнуто домовленості про створення Комітету ЄС – Росія з питань зовнішньої політики і безпеки. Згідно з заявленими цілями, зазначений орган повинен був займатися розробкою принципів для проведення “цивільних / військових операцій Росії і ЄС з кризового урегулювання”. У жовтні того ж року лідери РФ, Франції і ФРН в рамках зустрічі у французькому Довілі обговорювали створення єдиної зони співробітництва, яка повинна була охоплювати економічну та безпекову сфери.

Очевидно, що очільники ЄС та провідних держав Європи, ідучи на поглиблення діалогу із новим російським президентом, намагалися втягнути Російську Федерацію в цивілізовані відносини, які б базувалися на загальноєвропейських нормах міжнародного права та зробити нове керівництво Кремля передбачуваним та надійним партнером. Однак, після початку російської агресії щодо України у 2014 р. стало чітко зрозуміло, що відповідна тактика була цілковито помилковою та свідчила про нерозуміння в Брюсселі, Берліні та Парижі умов нової гри, яку керівництво Росії намагалось реалізувати.

1. Гурак И. Российский контекст политики ЕС в отношении Украины: украинский взгляд на проблему. *Wschodnioznawstwo*. 2019. С. 205–225.
2. Дорошко М. С. Вплив “перезавантаження” американсько-російських відносин на зовнішню політику держав пострадянського простору. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Т. I. № 107. С. 97–103.
3. Меморандум по итогам встречи Президента России Д. Медведева и Федерального канцлера Германии А. Меркель 4–5 июня 2010 года, г. Мезеберг. URL: <http://kremlin.ru/supplement/575>. 5.06.2010.
4. Duleba A. *Integration without membership. Potential and limits of Ukraine’s association with the EU*. Bratislava, 2017.

РАСОВІ ТЕОРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВ СВІТУ

Кепещук Іван,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Матвієнків С.М.,
кандидат політичних наук, доцент.

Теорії расових ознак людей (етнічних груп або цілих народів), мають вплив на історію, культуру та загальний рівень розвитку суспільств та на політику держав світу, зокрема і зовнішню політику; терміни, використовувані критиками для опису застосування наукових методів і гіпотез для вирішення расових питань. В основу расової теорії покладені природні знання про відмінність людських рас, що накопичилися за весь час існування людства. Нерідко термін “расова теорія” виступає синонімом до слова расизм.

Величезне значення у формуванні сучасної расової теорії мала епоха колоніалізму, коли європейці тісно зіштовхнулися з негроїдними народами Африки та індіанськими племенами Американського континенту. Тоді європейські колонізатори усвідомили, що ці народи перебувають на дещо нижчому щаблі розвитку, ніж вони самі. Однією з причин, якими білі колонізатори пояснювали свою зверхність над інородними племенами, була їхня расова неповноцінність.

Вагомий внесок у становлення сучасної теорії був зроблений вченими-антропологами наприкінці XIX – на початку XX століття. Саме на цей період припадає життя та діяльність видатних діячів цієї галузі, серед яких Жозеф Гобіно, Х'юстон Чемберлен, Ріхард Вагнер та відомий німецький філософ Фрідріх Ніцше.

Але найвагоміший вклад у розвиток європейської расової теорії зробив німецький антрополог Ганс Гюнтер. За теорією Гюнтера кожна раса має певні здібності до розумової та фізичної праці, або навпаки – задатки до лінощів та неуктва.

Пізніше формується поняття расизму. Расизм – політична ідеологія, що стверджує вищість одних рас чи етносів над іншими та упередження й дискримінація, пов'язані з такою вірою.

У першій половині XX століття основним джерелом і носієм расової теорії в Європі став німецький націонал-соціалізм. На основі нацистської расової теорії в Третньому рейху була розроблена концепція расової гігієни. Вона послужила базою для проведення расової політики. Концепція расової гігієни мала на увазі необхідність розділяти людей на представників вищої раси і нижчих елементів і необхідність відповідного відбору. З цієї концепції, перше слід було штучно підтримувати, тоді як відтворення друге потрібно запобігати; змішання ж рас дає небажані наслідки. Прагнення до підтримки “расової гігієни” проявилось в державних програмах примусового винищення різних категорій громадян. Відповідно до принципів “расової гігієни” головним об'єктом переслідування стали євреї, слов'яни і цигани, які вважалися “неповноцінними расами”.

Гітлер розробив расову теорію, що розглядала історію людства як боротьбу між расами. Особливий наголос у цій теорії робився на антисемітизмі. Євреїв звинуватили у всіх негараздах, що коїлися в світі. Антисемітизм став офіційною політикою нацистської держави. У 1935 р. було прийнято серію законів, що позбавляли євреїв німецького громадянства та забороняли їм обіймати посади в державному апараті.

У багатьох європейських і американських країнах расизм в ХІХ столітті і на початку ХХ століття не перебував під заборонаю, а з приходом до влади нацистів у Німеччині отримав державну підтримку.

Слово “**антисемітизм**” було вперше ужите німецьким публіцистом Вільгельмом Марром у ХІХ ст. Особливим є расовий антисемітизм – варіант антиюдаїзму, який розглядає євреїв як природжених носіїв біологічно збиткових ознак, а тому не тільки не визнає за асимільованими євреями права на існування, а й вважає їх найбільш небезпечними, оскільки вони вносять “псування” у здорове тіло нації і намагаються таємно захопити владу над нею. Виник в ХІХ столітті в середовищі німецьких і австрійських пангерманістів. Расовий антисемітизм можна назвати “класичним”: саме з ним пов’язано виникнення самого поняття “антисемітизм”, і саме його результатом став найбільший прояв антисемітизму – Голокост.

Голокост – переслідування і масове знищення євреїв і ромів у Німеччині під час Другої світової війни; систематичне переслідування і знищення європейських євреїв і циганів нацистською Німеччиною. У ході Другої світової війни репресії, що проводяться з даних міркувань, стали здійснюватися не тільки в нацистській Німеччині, але і на окупованих нею землях, де поділ на вищу і нижчі раси зачіпало цивільне населення і військовополонених.

Ще одним жахливим прикладом масових расових дискримінацій ХХ століття була політика апартеїду – офіційна політика расової дискримінації, сегрегації та гноблення, яку впродовж 1948–1991 рр. проводили правлячі кола Південно-Африканської Республіки проти місцевого чорношкірого населення, а також переселенців з Азії.

В основу цієї політики було покладено ідею про відособлений розвиток європейського і неєвропейського населення Південної Африки. Внаслідок застосування норм апартеїду більшість населення ПАР була зведена до безправного стану. Кольорове населення (бантові, індійці, метиси) не мали таких цивільних прав, які мали білі. Наприклад, 23 млн чорношкірих не мали права голосу на виборах до парламенту.

Режим апартеїду дискредитував уряд ПАР перед світовою громадою. В 1976 р. набрала чинності Міжнародна конвенція ООН про припинення злочинів апартеїду і покарання за нього. Ліквідація системи апартеїду почалася після приходу до влади в ПАР уряду Фредеріка де Клерка (1989). У 1991 р. президент ПАР Ф. де Клерк скасував дію основних елементів законів про апартеїд.

Расовою дискримінацією, зокрема і в політиці прославились США. Расизм в США існував з самого заснування держави. Суспільство, засноване білими людьми, які відрізняються за своїм національними і релігійними ознаками, сильно відрізнялося своїм ставленням до інших груп. Основними жерт-

вами расизму стали небілі корінні жителі – індіанці і негри-раби, тобто афроамериканці. Юридично цивільні права поширювалися тільки на біле населення. Але, незважаючи на це, непротестантське біле населення – італійці, іспанці, французи, греки, частина німців, голландців, ірландці, поляки, євреї – ставали жертвами ксенофобії з боку протестантів на побутовому рівні. Їх протестантська більшість вважала “чужими білими”.

Особливо в США розвинулась расова сегрегація – відділення білого населення США від інших етнічних груп (головним чином чорношкірих і індіанців). Здійснювалася через різні соціальні перешкоди: роздільне навчання і виховання, розмежування посадочних зон (білі – сидять попереду) в громадському транспорті і так далі.

Періодично у США виникають расові заворушення – акції протесту (хвилювання, масові заворушення), викликані масовою расовою сегрегацією, або окремими проявами расизму в США по відношенню до етнічних груп населення: до корінних жителів – індіанців, а також до чорношкірих американців. Деякі джерела називають ці хвилювання “расовою війною”.

Активно діє рух “Життя чорних важливі” міжнародний антирасистський рух активістів, який називає своєю метою боротьбу проти насильства до темношкірого населення. Займається організацією акцій протесту, демонстрацій проти поліційного насильства та расової дискримінації в правовій системі США. Популярність руху почала різко зростати після вбивства поліцейським чорношкірого Джорджа Флойда у травні 2020 року.

14 березня 1989 року в ООН прийнята Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Отже у ХХІ столітті активно триває боротьба з проявами расових дискримінацій як на суспільному, так і на загальнодержавних та міжнародних рівнях. Є цілий комплекс заходів який називається антирасизмом. Під поняттям антирасизм розуміються переконання, дії, суспільні рухи, державне управління, що направлені на протидію расизму, ксенофобії, антисемітизму, апартеїду і етнічній дискримінації. Антирасизм направлений на досягнення свободи і рівноправності всіх людей незалежно від їхньої раси та національності, він пропагандує ідею того, що расизм має негативний вплив на суспільство та може бути подоланий за певних змін у економічному, політичному та соціальному житті.

1. Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1989. № 13. Ст. 108.
2. Гончар Б. Расизм. *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2 т. / ред. кол. : Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2 : М–Я. 812 с.
3. Петров В. Расова теорія на послугах германського фашизму. *Наукові записки Інституту історії матеріальної культури*. Київ : Всеукраїнська академія наук, 1934. Т. 2. С. 49–71.
4. Алекс Ла Гума (упор.). Апартеїд. Правда про расизм в Південній Африці. Москва : Прогрес, 1975. 246 с.
5. Михман Д. Катастрофа європейського єврейства. Тель-Авив : Открытый университет Израїля, 2001. Т. 1.

ПОЛЬСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2014–2020 рр.)

Кріль Олег,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Цепенда І.Є.,
доктор політичних наук, професор.

Польща, як країна-член ЄС та НАТО є важливим регіональним гравцем, котрий здатний відстоювати свої інтереси як серед країн ЄС, так і його східних сусідів. Чільне місце у зовнішній політиці Польщі посідає східний вектор, а стан її відносин з Російською Федерацією, котра позиціонує себе як великого геополітичного гравця, набув суттєвого значення.

Сучасний етап у співпраці між Польщею та Росією, на нашу думку, сформувався у 2014 р. Саме з цього часу чітко простежується новий виток погіршення польсько-російських відносин, яке було пов'язане насамперед із дестабілізуючою зовнішньою політикою Росії (головно щодо України) і ревізіоністськими кроками Росії, спрямованими на становлення нового міжнародного порядку. Такі дії не могли бути схвально сприйняті Польщею та значно вплинули на стан без того непростих двосторонніх відносин.

Слід звернути увагу на ідеологічні підвалини зовнішньої політики Польщі та Росії, які були сформовані ще у минулому столітті і згодом були взяті за основу побудови двосторонніх відносин на сучасному етапі.

Ще з початку ХХ ст. відносини з Росією розглядалися Польщею в контексті східного вектору її зовнішньої політики. Мейнстрімом цієї політики були дві концепції – “Міжмор’я” та “Прометеїзм”, які вдалося внести в порядок денний II РП Ю. Пілсудському. Саме його ідеї глибоко вкорінилися в пам’яті польської політичної еліти [4, с. 15]. Підтвердженням цих слів є повернення до концепції “Міжмор’я” уже у сучасній Польщі. Варто звернути увагу й на діяльність головного редактора журналу “Культура” Єжи Гедройця та його оточення. Це об’єднання інтелектуалів хотіло бачити іншу Росію, яка б залишила імперіалізм та тоталітаризм у минулому та ступила на шлях демократизації. Ідеї прометеїзму Пілсудського трансформувалися у підтримку незалежності та самостійності низки країн Східної Європи [6, с. 5–6].

З приходом до влади В. Путіна Росія почала наслідувати видозмінений концепт радянської політики. Тоді ж країни Центрально-Східної Європи, які входили в СРСР (зокрема й Польща), обрали шлях інтеграції в західні структури, які б гарантували їм безпеку та стабільний розвиток, що викликало критику та протидію з боку Москви. Прагнучи зупинити подальше розширення НАТО на схід, Росія починає вдаватися до маневрів, які дедалі більше стають схожими на дії СРСР. Вище політичне керівництво Росії не захотіло емансипувати пострадянський простір, а “Доктрина Брежнєва” (“доктрина обмеженого суверенітету”, яка остаточно сформувалася в часи вторгнення в Чехословаччину в 1968 р.) отримала нове дихання [1, с. 16]. Найбільш яскравий прояв наслідування цієї вже реінкарнованої доктрини відбувся 2014 р., коли

військове втручання в російську (а колись радянську) сферу впливу виправдувалося необхідністю самооборони від втручання ворожої ідеології.

У відносинах між Польщею та Росією в політичному та економічному вимірах простежується стійкий рух по нисхідній траєкторії після 2014 р. Саме дії Росії в Україні стали головною причиною практично повного замороження політичних контактів та взаємодії на високому та найвищому рівнях. Нагальні питання узгоджувалися між чиновниками нижчого рівня обох країн. Також простежуються негативні тенденції в економічній площині. Накладено взаємні економічні санкції. Польща виступає за їх продовження та навіть розширення, наголошуючи на необхідності дотримання Росією міжнародного права. Разом з тим уряд Польщі робить акцент на зміцненні безпеки держави (в тому числі енергетичної), а в агресивній політиці Росії вбачає велику загрозу [2, с. 3–7].

Відносини між країнами у соціальній і культурній сферах у 2014–2020 рр. можна характеризувати як такі, що не вирізняються великою інтенсивністю, однак і не є різко поганими, якщо порівнювати із політичною сферою. Як в Польщі, так і в Росії проводяться заходи, котрі покликані розвивати діалог між двома країнами у сфері культури. Польський уряд здійснює послідовну міграційну політику та підтримку зв'язку із польською меншиною, зокрема видає Карти Поляка та репатріаційні візи. Також стабільною є кількість росіян, які отримують посвідки на проживання в Польщі. Чимало росіян розглядає Польщу як привабливу країну для роботи чи навчання [2, с. 8–9].

Проблемним фактором двосторонніх відносин виступають також історичні питання. Росія будує властиву їй історичну політику, яка покликана підкреслити її статус як наддержави. Наратив формування сучасної історичної політики Кремля, яка на думку росіян є найближчою до істини, відкидає будь-який діалог та помірковану стратегію. Своєю чергою Польща намагається адекватно протистояти цій історичній політиці, вибудовуючи власну лінію, яка покликана розвінчати міфи радянсько-російської пропаганди [5, с. 10–12].

Політика РФ щодо України у 2014 р. засвідчила зменшення європейської безпеки, що викликало серйозне занепокоєння США та інших країн-членів НАТО. Загрози, які нависли над Польщею як фланговою державою Альянсу, змусили її вдатися до дій, які б гарантували безпеку для неї та її союзників. Серед основних кроків варто виділити збільшення кількості особового складу власного війська в усіх підрозділах, створення нових підрозділів, закупівля сучасної військової техніки, відточення взаємодії із союзними військами НАТО шляхом проведення навчань, розміщення союзних сил на території Польщі та розбудова військової інфраструктури. Особливо важливого значення для Польщі має розбудова стратегічного партнерства з США [3].

Таким чином, стан відносин між Польщею і Росією на сучасному етапі набув конфронтаційного характеру у політичній та економічній сферах, у той час як у культурній та соціальній сферах спад не настільки помітний. Реакцією Польщі на нові виклики та загрози стали інтенсифікація роботи у оборонній сфері та тісніша співпраця із союзниками, а також протидія пропагандистській історичній політиці Кремля.

1. Стыкалин А. С. “Доктрина ограниченного суверенитета” в восточно-европейской политике СССР и ее пересмотр (1956–1989 гг.). 2019. URL: <https://bit.ly/2PRyKYz> (дата звернення: 14.04.2021).
2. Agnieszka Legucka. Polityka zagraniczna Polski wobec Rosji po aneksji Krymu. 2019. URL: <https://bit.ly/2PPMi6H> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Ministerstwo Obrony Narodowej. Siły sojuznicze w Polsce. URL: <https://bit.ly/3x4a9kb> (дата звернення: 14.04.2021).
4. Piotr Cieplucha. Prometeizm i koncepcja Międzymorza w praktyce polityczno-prawnej oraz dyplomacji II RP. 2014. URL: <https://bit.ly/39YB3Qh> (дата звернення: 14.04.2021).
5. Sielezin Jan Ryszard. Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy. 2020. URL: <https://bit.ly/3d3cQdB> (дата звернення: 14.04.2021).
6. Kamiński T. Aktualność tzw. “doktryny Giedroycia” w kontekście polityki Unii Europejskiej wobec Rosji. 2019. URL: <https://bit.ly/39Z6mKP> (дата звернення: 14.04.2021).

РОЗВІДКА ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Марковецький Дмитро,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Довган Ю.Л.,
кандидат історичних наук, доцент.

Боротьба Холодноярської військової організації (далі ХВО) – надзвичайно цікава сторінка в історії Української Національної Революції 1917–1921 рр. Її особливість полягає в тому, що регіон Холодного Яру з 1918 по 1923 рік не був покорений жодним із численних ворогів. Вояки ХВО провели велику кількість військових операцій, які завдали значної шкоди ворогам і не давали їм укріпитись. Запорукою успішного проведення військових дій була добре налагоджена розвідка.

В Холодному Ярі вона була представлена в різних формах. Перша форма – кінні роз’їзди невеличких загонів. Зазвичай, вони налічували всього трьох козаків, тому їх і називали “трійками”. Такі загони діяли по всіх околицях Холодного яру, і перш за все дбали про його безпеку. Якщо ХВО загрозувала якась небезпека, то по околицях регіону розгалужувалась мережа сторожових застав та секретів для кращого контролю над ситуацією [3, с. 55].

Коли полк гайдамаків Холодного Яру виступав в похід, його також вели “трійки”, які йшли попереду за кілька кілометрів, і могли завчасно попередити про наближення ворога. З тилу полк також прикривав кінний роз’їзд, який відставав від полку на кілька кілометрів. Така організація походу унеможлилювала варіант неочікуваного оточення ворогом [1, с. 93].

Інша форма розвідки – місцеві жителі. Холодноярців дуже поважали і любили прості селяни, тож вони старалися допомогти своїм захисникам виконуючи різні доручення. Перш за все, це звісно стосувалося розвідки, особливо, як-

що треба було розвідати населений пункт захоплений ворогом. Звичайного селянина-трудівника важче було запідозрити у шпигунстві, звідси і вся вигода. Однак є і хиби. Селяни інколи таки попадалися чекістам, після короткої “бесіди” їх перевербовували і змушували давати повстанцям хибні відомості. Однак це радше виняток, ніж правило [5, с. 102]. Варто зазначити, що холодноярівці сприймали це як зараду, а за їх судовим кодексом за зраду, яка б вона не була, покарання завжди однакове – смерть. Слід також зазначити, що зазвичай такими розвідниками були жінки, які також виконували роль зв’язкових, що згодом відіб’ється на подальшому національно-визвольному русі середини ХХ ст. [1, с. 121]. З початком впровадження НЕПу, ситуація змінилася, селяни не тільки перестали допомагати холодноярцям, але й почали ставитись до них вороже [4, с. 52].

Однією із найбільш результативних форм розвідки було влиття холодноярівців у структури ворога. Передусім це стосувалося влиття до складу міліції. Для цього потрібно було всього лиш створити фальшиві документи, та придумати “легенду”. Під “легендою” слід розуміти вигадану біографію, яку до дрібниць запам’ятовував майбутній “міліціонер”. Потрапляючи в осередок ворога він мав змогу повністю наглядати за ситуацією в тому населеному пункті, де працював [1, с. 121]. Більше того, це давало можливість дізнатися новини про стан справ за межами терену. Незважаючи на всі вигоди від такого виду розвідки, вона була досить небезпечною і потребувала додаткового постійного зв’язку між розвідником і штабом в Холодному Яру. Такий зв’язок і забезпечували селяни, переважно жінки, які під виглядом “провідування родичів” зв’язувалися з розвідником і доносили всю надану інформацію штабу. Влиття в ворожі структури дозволяли не тільки розвідувати стан справ у ворога, але й саботувати його діяльність. Горліс-Горський зазначає, що іноді міліція сусідніх сіл повністю складалася з “наших хлопців” [5, с. 111].

Вливалися до складу не тільки міліції, дуже поширеним був “підробіток” на залізниці. Це мало не меншу вагу, ніж розвідка населених пунктів, адже дозволяло отримувати дані про залізничне пересування ворога, а значить робити успішні диверсії підриваючи поїзди, або “пускаючи їх під укіс”. Псували не тільки самі колії, а зривали цілі залізничні мости, що довгий час паралізувало ворога [3, с. 143].

Інформацію у ворога отримували також й іншими методами. Нам відомо, що холодноярівці не брали ні військових, ні цивільних (управлінська гілка – парт апарат і т. д.) ворогів в полон, однак це не мішало їм довідатись цінну інформацію від ворога перед розстрілом. Такий вид розвідки слугував водночас і контррозвідкою, тому особливо цінною була інформація від чекістів вищого рангу, адже від них можна було дізнатися імена зрадників. Це робили в тому випадку, коли когось із своїх запідозрили у зраді. Тоді давався наказ зі штабу Холодного Яру “міліціонерам” в селі де є відділ ЧК. Завданням “міліціонерів” було провести операцію з викрадення одного із керівників ЧК і через зв’язок доправити його до Холодного Яру. Звісно назад він вже не повертався. Брили не тільки самого чекіста, але й документи з його кабінету. Це для того, щоб у випадку невдачі при проведенні допиту, можна було необхідну інформацію отримати.

мати з паперів, які більшовики старанно заповняли [1, с. 233]. Зі слів Горліс-Горського, нам відомо, що холоднорці використовували деякі види катувань при допиті, зокрема вони були застосовані до уповноваженого кам'янської ЧК, який отримавши півсотні шомполів, видав необхідну інформацію [1, с. 234].

Отже, в ХВО була добре розгалужена розвідка, представлена кінними роз'їздами, агентами в структурах ворога, насамперед у міліції та на залізниці, мережами застав та секретів. Також, в якості розвідників виступало місцеве населення, переважно жінки, які крім того виконували роль зв'язкових. Важливу інформацію холоднорці отримували від полонених ворогів, яких при допиті за потреби могли катувати, а після страчували. Така структура розвідки дозволила повстанцям Холодного Яру так довго протистояти значно чисельнішим ворогам.

1. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Академічне видання / упор., передм., наук. ком. С. Луніна. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 401 с.
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр: спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру / упор., ред., передм., примітки, біограф. довідки, додатки Р. Ковалю. Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2010. 512 с.
3. Дорошенко М. Стежками холоднорськими. Спогади 1918–1923 рр. Філадельфія, 1973. 220 с.
4. Лютий-Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру. Детройт : Друкарня Namtramck Printing, 1986. 151 с.
5. Митрофаненко Ю. Холодний Яр в історії Української революції 1917–1920-х рр. : історіографічна традиція та сучасні інновації осмислення. *Український визвольний рух*. 2016. № 21. С. 81–117.

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ ІТ-ІНДУСТРІЇ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ.

Мельничук Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Коровчук Ю.І.,
кандидат економічних наук, ст. викладач.

ІТ-індустрія є однією з галузей, яка розвивається надзвичайно інтенсивно та динамічно, а це означає, що її присутність у процесі ведення будь-яких бізнес-процесів підприємств, систем державного управління та освітніх процесів є невід'ємною частиною їхнього повноцінного і передового функціонування. Для забезпечення ефективної роботи багатьох організацій різного характеру, а також розробки нових проектів, здійснення стратегічного планування, удосконалення засобів ведення бізнесу, проведення досліджень, маркетингу, консультування, адміністрування та інтеграцій і інших операцій, які сприяють розвитку міжнародної співпраці та підтримці світової політики та економіки необхідно

достеменно дослідити сферу ІТ-індустрії та практично з'ясувати і проаналізувати її важливість у економічній домені світу.

Як і будь яка інша галузь економіки, ІТ-індустрія характеризується класичними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

ІТ-індустрія в контексті класичних ознак галузей економіки

Ознака	Характеристика ІТ – індустрії
Передумови розвитку	- нарощування масштабів виробництва і потреба в автоматизації виробничих процесів; - НТР; - виділення інформації як фактора виробництва; - постійне зростання потреб споживачів у нових видах комунікації.
Споживачі	- фізичні особи; - юридичні особи (підприємства установи, організації всіх сфер діяльності, видів і форм власності); - фінансові установи; - органи державної влади.
Підгалузі	- виробництво ІТ-обладнання; - виробництво програмного забезпечення; - сфера ІТ-послуг.
Результати функціонування	- девайси, системи управління, роботизовані пристрої; - програмне забезпечення; - розваги.
Джерела формування доданої вартості	- відсоток від вартості; - абсолютна величина; - періодичні надходження від оновлення ліцензій.
Способи логістики	- інтернет; - онлайн платформи; - спеціалізовані віртуальні магазини, клієнтські кабінети і т. п.; - оптичні диски, хмарні профілі; - ліцензійні договори.
Масштаби ринку	- спеціалізований ринок; - універсальний ринок.
Конкуренція	- між виробниками з підтримки розвитку індустрії програмної продукції; - між виробниками операційних систем; - між виробниками програмного забезпечення.

Розроблено автором

Передумовами розвитку сучасної ІТ-індустрії є нарощування масштабів виробництва і потреба в автоматизації виробничих процесів, постійне зростання потреб споживачів у нових видах комунікації, а також, науково-технічна революція. Найбільшими сферами функціонування ІТ-індустрії є розробка програмного забезпечення для різного роду девайсів, в тому числі, і розважального характеру. Конкуренція на ІТ-ринку є досить висока. Перш за все, конкуренція між виробниками операційних систем, також, між виробниками програмного забезпечення та з підтримки розвитку індустрії програмної продукції.

Глобальне розгортання процесів інтернаціоналізації, інтелектуалізації та інформатизації поступово сформували глобальне інформаційне суспільство, у

якому у ХХІ ст. виникла розгалужена індустрія інформаційних технологій, що створює, розвиває та експлуатує види інформаційних технологій: інформаційну технологію обробки даних, інформаційну технологію управління, інформаційну технологію автоматизованого офісу, інформаційну технологію підтримки прийняття рішень, інформаційну технологію експертних систем [1]. Коли інформаційні технології стали товаром купівлі-продажу, відповідно у цей період сформувався світовий ринок ІТ (інформаційних технологій). Роль інформаційних технологій у суспільстві перманентно поширюється, охоплюючи усе більше сфер їх застосування – науку, освіту, економіку, транспорт, зв'язок, комунікації, менеджмент, державне управління, оборону, політичне життя, культуру, побут тощо. Однак при цьому у методологічній площині констатується певна проблематика щодо ідентифікації та адаптації потенціалу інформаційних технологій для забезпечення позитивного економічного розвитку.

Зазначимо також, що за оцінками аналітиків консалтингової компанії “Cartner” [2], можна стверджувати, що у 2021 році майже 50% компаній та фірм щорічно будуть витратити більше коштів на розробку чат-ботів, на відміну від розробок мобільних додатків. Постає ера пост-додатків, характерними рисами якої є використання віртуальних помічників із ознаками штучного інтелекту (AI) та проникнення чат-ботів у всі сфери комунікації.

Перспективність ІТ-сфери і достатньо успішний її розвиток в економіці України дає можливість констатувати, що ІТ, як економічна сфера, повинна виступити одним із провідних драйверів розвитку вітчизняної економіки. Рівень розвитку ринку інформаційних технологій в Україні можна охарактеризувати як ринок, що перебуває у фазі активного становлення. Зокрема, збільшується рівень комп'ютеризації підприємств, розширюється мережа доступу до Інтернету, зафіксовано відчутне збільшення експорту української програмної продукції, а тому ці пріоритети мають постійно збільшуватись.

1. Андрощук О. В., Кондратенко О. В., Головченко Т. О., Ворона М. В. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2014. № 1. С. 42–47.
2. Hype Cycle for Emerging Technologies: web-site. URL: <https://iidf.ru/media/articles/trends/gartner-nazval-tekhnologii-budushchego-versiya-2019-goda/> (accessed 19 March 2020).

ПОЗАШКІЛЬНА ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА
(на прикладі діяльності центру освітніх інновацій
Івано-Франківської міської ради)

Печенюк Катерина,
ІІІ курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Королько А.З.,
кандидат історичних наук, доцент.

Восени 2019 р. в м. Івано-Франківськ запрацював Центр освітніх інновацій (ЦОІ). Комунальний заклад позашкільної освіти створений за сприяння міської влади для креативного розвитку та навчання дітей і молоді [1].

Освіта сьогодні змінюється і стає сучасною, тому треба робити так, щоб дітям було цікаво. Зараз Центр освітніх інновацій став сучасним, креативним і модним, тому і надалі потрібно наповнювати його глибоким змістом. Тут вчителі діляться своїм досвідом, а учні втілюють свої ідеї в життя, презентують свої винаходи та розвивають таланти [3].

З початку відкриття ЦОІ очолює Марія Дмитрівна Починок, яка також має досвід роботи в освітній галузі, а саме вчителем математики з 27-річним стажем. Вона переконана, що учнів слід мотивувати, зацікавлювати, а головне – чути і тоді, навіть така складна наука, як математика, стане піснею.

ЦОІ навчає дітей в 7 основних напрямках, розподіливши їх на 27 гуртків, 3 з яких туристсько-краєзнавчого напрямку: “Юні туристи-краєзнавці”, “Юні екскурсроводи”, “Пізнаємо рідний край” [3].

Юні туристи-краєзнавці – перша сходинка до пізнання учнями рідного краю, реалізації інтересів у вивченні природного різноманіття та історико-культурного надбання України та світу, формування туристсько-спортивних та краєзнавчих знань, умінь і навичок засобами позашкільної освіти.

Програма гуртка спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з окремих навчальних дисциплін та туристсько-краєзнавчої роботи.

В основу програми “Юні туристи-краєзнавці” покладено базові блоки: спортивно-туристська підготовка, краєзнавство, фізична культура та безпека життєдіяльності [4].

Створення навчальної програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку “Юні екскурсроводи” обумовлено необхідністю підготовки екскурсроводів музеїв закладів освіти – розробників різних видів екскурсій та краєзнавчих маршрутів, знавців історії, культури, звичаїв, традицій та обрядів українського народу, дослідників природи рідного краю.

Програму “Юні екскурсроводи” розроблено із урахуванням положень Законів України “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”, листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05 червня 2013 року № 14.1/10-1685 “Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти”.

Важлива роль відводиться вивченню історії рідного краю, опануванню методикою та технікою проведення екскурсій, формуванню у гуртківців мовної культури. Основною навчальною базою для проведення занять гуртка є музеї закладів освіти [4].

Програма “Пізнаємо рідний край”, спрямована на молодь, яка хоче добре знати рідний край. У цьому гуртку учні розвивають уміння описувати краєзнавчі об’єкти, оформлювати польовий зошит та щоденник досліджень з обраної теми, орієнтуватися в населених пунктах з допомогою карти, проходити маршрути за легендою та історичною довідкою, долати комунікативні перешкоди, дотримуватися правил техніки безпеки під час екскурсій; програма передбачає формування у гуртківців мовної культури, засвоєння історичної, культурної, краєзнавчої термінології та місцевих діалектів, практичних навичок роботи з краєзнавчим обладнанням [4].

Учасники даних гуртків ніколи не сидять на місці, активно і з користю для себе, пізнають невідомі їм до сьогодні цікаві факти з історії своєї Батьківщини, проходять туристичні маршрути Івано-Франківськом та його околицями, підкорюють нові гірські вершини Українських Карпат [2].

Центр освітніх інновацій прикладає багато зусиль для розгортання ділянок роботи історико-краєзнавчого напрямку. Керівники гуртків історико-краєзнавчого спрямування ЦОІ Наталія Гриців та Юрій Дем’янів роблять все можливе, щоб зацікавити дітей у даному напрямку.

Отож, ця робота не є марною і повинна поглибити знання учнів з вивчення рідного краю в гуртковій шкільній і позашкільній освіті. Така підготовка не просто бажана, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні.

1. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. URL: <https://cei.if.ua/home>.
2. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/cei.if.ua>.
3. Франківська газета. Місто і його люди. ІНТЕЛЕКТ НАЦІЇ – ЦЕ НАШ ПОРЯТУНОК. Марія ПОЧИНОК: Центр розкрив такі таланти у дітей, про які їхні батьки навіть не здогадувались. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=196823645194446&id=102484651295013.
4. Інститут модернізації змісту освіти МОН України. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/turistsko-kraeyeznavchiy-napryam>.

ВЕСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ НА ВЕРХОВИНЦІНІ У 50–60-х рр. ХХ ст. (за матеріалами польових досліджень)

Сінітович Наталія,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Дрогобицька О.Я.,
кандидат історичних наук, доцент.

Гуцульщина здавна славиться надзвичайно колоритною та цікавою культурою, яка нікого не залишає байдужим. Весільні звичаї та обряди займають одне з центральних місць у системі сімейної обрядовості.

Здавна вибір пари повністю залежав від уподобань батьків. До уваги зазвичай брали матеріальний стан майбутнього зятя чи невістки. Про весілля домовлялися батьки. Здебільшого зі своїм майбутнім чоловіком дівчата знайомилися вже “на старостах”. Шлюбний вік для дівчат становив 15–16 років, а то й менше [3].

У 50–60-х рр. ХХ ст. старости відбувалися на Різдвяні свята, здебільшого за два-три тижні до самого весілля. У старости приходив наречений зі своїми батьками та хресними. На початку старости промовляли: “Прийшли купці шукати куницю”, або ж “Де сховалася куниця?” Дівчина ж мала сховатися в шафі, або в будь-якому іншому місці в домі, щоб її шукав майбутній наречений. Коли вже хлопець її знаходив, то сідали за столи і домовлялися про дату весілля та про “віно” (придане). На Гуцульщині у “віно” зазвичай давали клаптик землі, худобу, полотно та деякі харчові продукти [2].

Після старостів розпочинався не менш важливий період – підготовка до весілля. Надзвичайно важливим обрядом гуцульського весілля є обряд пошиття вінка. Його обов’язково мала шити щаслива у шлюбі жінка. Пошиття вінка відбувалось натщесерце і закінчували його до заходу сонця. Виготовлявся він з червоного сукна та різнокольорових “пацирків”. Важливо було шити віночок однією суцільною ниткою, без вузликів. Це знаменувало щасливе життя наречених [4].

Весілля святкували у “мнісниці” – це період від Різдва до початку Великоднього посту. Святкування проводилося у власних домітках. В одній кімнаті було застілля, а в “хоромах” (великий коридор в гуцульській хаті) – танцювали [1]. Кількість гостей коливалась в межах 40–50 осіб. У п’ятницю ввечері дружби приносили до нареченої “деревце”. Саме тоді розпочиналось гуцульське весілля. Це називалось “зачинанне”. У цей вечір починали “убирати” деревце квітами з кольорового паперу, які виготовляли дружки в процесі підготовки до весілля [4].

У суботу зранку молоду пару готували до весілля. До нареченої приходила “убиральниця” та “збирала її в гуцульське”. Традиційний гуцульський одяг нареченої складається з вишитої сорочки, кожуха, “сардака” і “тугли”, рушника, двох “запасок”, “попружки”, “капців” та “постолів”. Молоду заплітають у “бовтиці”, а на чоло ставлять “чільце”. Коли вже наречена одягнена, їй на голову батьки пришивають “віночок” [4]. Що ж стосується одягу нареченого, то це:

вишита сорочка, кожух, “сардак”, “манта”, “волосінки”, чоботи, “баршивка”, пасок, а також “бартка” [1].

Опісля цього розпочиналось святкування. На весілля гості сходилися від обіду. У “бисагах” несли колачі, велику хустку, полотно, шмат сала, миску проса. В 50-х роках гроші на весілля ще не дарували. Ввечері сідали за столи, на яких було декілька страв: голубці з квашеної капусти, каша з гуслинкою (квасне молоко), книші (пиріг з вареної картоплі та бринзи), бураки, вінегрет, холодець. З алкоголю на столах була тільки горілка та бочкове пиво. Горілки пили не багато, вистачало від трьох до п’яти літрів. З музичних інструментів на весіллі були тільки скрипка, бубон та цимбали [3].

На наступний день наречені їхали на конях до вінчання, яке відбувалось в неділю. Варто зазначити що в 50-х рр. ХХ ст. за свідченням респондентів на шлюбі в церкві були присутні тільки наречені, їхні батьки та хресні. Дружби і дружки чекали під храмом [3]. Після вінчання молоді разом з усіма “боєрами” (гості нареченого) йшли до оселі нареченої. Погостювавши декілька годин, наречений “викупував” і “забирав” жінку до себе додому. Там невістку зустрічали з усіма почестями. Обряд “розбирання” молодої відбувався наприкінці весілля, тобто в неділю ввечері, або ж удосвіта в понеділок. Наречені знімали один одному вінки, які вони мали зберігати протягом усього життя. Молоду завивали в хустку, та замість однієї запаски, вона вдягала фартух. Це означало що вона стала молодницею [2].

Тиждень після весілля відбувався обряд “сміїни”. Наречена зі своєю новою сім’єю йшла до батьківського дому. Звідти вона забирала все що було обіцяне у “віно” на старостах. Даний обряд був заключним етапом гуцульського весілля [2].

Отож, гуцульське весілля надзвичайно колоритне, багате різноманітними звичаями й традиціями, які здавна зберігаються та шануються до сьогоднішнього дня. Кожен етап гуцульського весілля є дуже важливим, оскільки там прослідковується багатогранність способу життя гуцулів.

1. Респондент Дідушко Іван Іванович, 7 липня 1953 р. н. / записано Н. Сінітович 07.07.2020 р. у с. Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.
2. Респондент Корнелюк Парасковія Петрівна, 1 березня 1949 р. н. / записано Н. Сінітович 17.03.2020 р. у с. Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.
3. Респондент Понепольяк Василина Степанівна, 4 лютого 1944 р. н. / записано Н. Сінітович 19.03.2020 р. у с. Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.
4. Респондент Сінітович Ганна Федорівна, 24 червня 1956 р. н. / записано Н. Сінітович 15.03.2020 р. у с. Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ В УКРАЇНІ

Шкварилюк Арсен,
ІІІ курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Михайлишин Л.І.,
доктор економічних наук, професор.

Однією із фундаментальних основ розвитку сучасної економіки стала розгалужена і надзвичайно диверсифікована транспортна система, яка не лише є високопродуктивною й універсальною, але й здатна адаптовуватися до нових глобальних викликів і цивілізаційних потреб людства. Ключову роль в цій системі відіграють засоби наземного транспорту, які не лише здійснюють обслуговування виробництва, а й є предметами масового споживання. Масова поширеність і використання в якості силової установки, в більшості випадків, двигунів внутрішнього згорання (ДВС), призвела до позиціонування цих транспортних засобів як джерел, які спричиняють велику шкоду навколишньому середовищу, що безумовно потребувало і потребує оптимізації. Варто зазначити, що адміністративний вплив урядів окремих країн, спрямований на обмеження кількості викидів CO₂ мав неоднозначний результат, оскільки призвів до зростання ефективності ДВС (досягнення більшої потужності за рахунок меншої кількості палива), що в результаті зробило дешевшим процес експлуатації автомобіля і зумовило зростання їх кількості, а в планетарному масштабі, це означає стабільність негативного впливу. До того ж, складність “зелених технологій” для ДВС, які встановлюються розвинутими країнами, абсолютно ігноруються на територіях меншрозвинутих країн.

Китай, Швеція, Франція, Сполучені Штати Америки, Німеччина, Норвегія, Нідерланди зацікавлені в екологічно чистому виді транспорту і стимулюють їх розвиток у своїх країнах. Великі виробники автомобілів та технологічні компанії, спираючись на державну підтримку, планують розширювати та вдосконалювати свою продукцію. Таким чином, перспективи в найближчому майбутньому електрокарів стають ширшими й реальнішими. Україна також зацікавлена в цьому виді транспорту, саме тому намагається зробити все для того, щоб перспективи ринку електромобілів з кожним роком ставали усе більш реальними та мали тенденцію до зростання.

Популярність електромобілів зумовлена тим, що вони мають ряд переваг, у порівнянні з автомобілями із двигуном внутрішнього згорання, що робить їх більш перспективними в Україні.

Серед плюсів електрокарів можна виділити такі:

– дешева заправка (найекономніші електромобілі споживають у середньому 10 кВт на 100 км) та можливість заряджати електромобіль від звичайної розетки. Якщо треба проїхати 100 кілометрів, то на найдорожчій заправці це обійдеться у 30 гривень;

– повна відсутність шкідливих для здоров'я людини вихлопів. Електромобіль повністю безпечний для екології;

– електромобіль не створює сильного шумового забруднення, оскільки його структура містить набагато менше технічних деталей, здатних створювати шум, на відміну від традиційних авто;

– енергоефективність (коефіцієнт корисної дії паливного двигуна – 16%, а коефіцієнт корисної дії електродвигуна – майже 85%).

Також, варто розповісти про недоліки, які дещо стримують розвиток ринку електромобілів.

Найбільш суттєві серед них є:

- висока ціна при купівлі автомобіля (в середньому 20 000 \$);
- обмежений пробіг на одній підзарядці (150–500 км);
- погано розвинена інфраструктура обмежує дальність поїздок;
- зарядка автомобіля займає значно більшу кількість часу;
- висока ціна на заміну акумулятора (приблизно половина вартості автомобіля).

Про перспективи розвитку ринку електромобілів в Україні свідчить різке зростання попиту на них.

За даними “Укравтопром”, в Україні нараховується близько 30 тисяч автомобілів, які працюють виключно на електротязі. У 2018 році українці придбали 5,3 тисяч електромобілів, що майже вдвічі більше, ніж роком раніше, а у 2019 році їхня кількість в Україні зросла на третину, українці загалом придбали та зареєстрували 7012 електромобілів.

Нагадаємо, що за перші три квартали 2020 року українці купили 5,4 тис. електромобілів, що на 6% вище торішніх показників. Але через кризу, створену пандемією, попит на автомобільну галузь різко впав, та все ж таки був незначний прогрес.

Бурхливий розвиток ринку електрокарів в Україні підтверджено дослідженнями найбільшого незалежного видання про електротранспорт InsideEVs.com., згідно з дослідженням, Україна зайняла п'яте місце в міжнародному рейтингу за темпами розвитку електромобільного ринку, поступившись Ісландії, Швеції, Норвегії та Китаю. Україна значно випереджає інші країни східної Європи і за темпами розвитку інфраструктури для електрокарів.

У зв'язку із складною економічною ситуацією в державі та зовнішньою збройною агресією, надзвичайно важливим є питання розвитку енергоощадних, екологічно безпечних видів транспорту та інфраструктури для нього. Одним з напрямів, який дасть змогу значно скоротити споживання імпортованих нафтопродуктів, і значною мірою посилити платіжний баланс, є подальша популяризація серед фізичних та юридичних осіб транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, при одночасній, якісній трансформації діючого законодавства країни.

1. Електромобілі: історія завдовжки в століття. URL: <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/elektromobili-istoriya-zavdovzhki-v-stolittya>.
2. Концепція розвитку ринку електрозарядних станцій. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/d8/cf/1d/fc/regulation.gov.ua_El.car-conception-1.pdf.
3. Забруднення автотранспортом. URL: <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/zabrudnennyaavtotransportom>.

“ТРАНСФОРМАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ” (на прикладі перекладів А.-Г. Горбач)

Антонів Марія,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Ткачівська М.Р.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Переклад завжди відігравав важливу роль у літературі. Починаючи з 90-х років минулого століття з’являються переклади іноземними мовами таких українських письменників як Ю. Андрухович, С. Жадан, Л. Дереш, Т. Гаврилів, О. Забужко та ін.

Художній переклад – це особливий напрямок перекладацької діяльності, який вимагає відповідальності та знань. Основна складність художнього перекладу полягає не тільки в передачі змісту, а й унікального авторського стилю твору, його естетики, багатства мовних засобів, атмосфери.

Для перекладу художньої літератури застосовуються різні трансформації. Мовознавці по-різному підходять до їх класифікації.

Так, К. Латишев виокремлює такі трансформації:

- морфологічні (заміна категоріальної форми);
- синтаксичні (зміна синтаксичної функції слів і словосполучень);
- стилістичні (зміна стилістичного забарвлення частини тексту);
- семантичні (зміна форми вираження змісту, змісту);
- змішані трансформації – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні [3, с. 78].

Комісаров акцентує увагу на декількох групах перекладацьких трансформацій. До них належать: транскрипція (переклад лексичної одиниці з мови оригіналу мовою перекладу шляхом передачі її звукової форми у мові перекладу), транслітерація (переклад лексичної одиниці з мови оригіналу мовою перекладу шляхом передачі її графічної форми у мові перекладу), лексико-семантичні заміни, комплексні лексико-граматичні трансформації.

Так, у перекладі повісті В. Шевчука “Місяцева зозулька із Ластів’ячого гнізда” при відтворенні власних назв перекладачка А.-Г. Горбач здебільшого надає перевагу транскрипції. Українські звуки передаються засобами німецької фонологічної системи. Так *v* передається як *w*, *я* – як *ja* та *ia*, *ш* – як *sch*, *ь* при транскрибуванні випадає. Відтворюючи топонім *Житомир* перекладачка відходить від транслітерації і замість усталеного *Zhytomyr* маємо *Schytomyr*.

При відтворенні топонімів у повісті В. Шевчука “Місяцева зозулька із Ластів’ячого гнізда” А.-Г. Горбач використовує транслітерацію із додаванням уточнюючого слова. Так у перекладі з’являється слово *Stadtbezirk* [5, с. 169].

Аналізуючи лексико-семантичні заміни, В. Комісаров поділяє їх на:

- калькування – переклад лексичної одиниці з мови оригіналу шляхом заміни її компонентів (морфем або слів) їх лексичними аналогами у мові перекладу;

- конкретизацію, яка полягає у заміні слова або словосполучення мови оригіналу з ширшим значенням словом або словосполученням мови перекладу з вузким значенням;

- генералізацію, яка передбачає заміну слова або словосполучення мови оригіналу з вузким значенням словом або словосполученням мови перекладу з ширшим значенням;

- модуляцію як процес заміни слова або словосполучення мови оригіналу такою одиницею мови перекладу, чиє значення логічно витікає зі значення одиниці мови оригіналу [2, с. 95].

Комплексні лексико-граматичні трансформації В. Комісаров поділяє на:

- антонімічний переклад, який передбачає заміну позитивної форми мовної одиниці мови оригіналу негативною формою у мові перекладу та навпаки, де за допомогою двох заперечень спостерігається стверджувальне слово;

- експлікацію (описовий переклад), який полягає у заміні лексичної одиниці мови оригіналу словосполученням мови перекладу, яка надає її повніше пояснення. Цей спосіб часто використовується для перекладу реалій, фразеологізмів та ін.;

- компенсацію – такий тип перекладацької трансформації, при якому ті елементи значення, які були загублені у процесі перекладу, виражаються деякими іншими одиницями мови перекладу [2, с. 95].

Відтворення фразеологізмів належить до “рафінованих завдань перекладача”, оскільки не завжди легко підібрати до них еквівалентний відповідник [4, с. 153–154]. Наприклад, при перекладі фразеологізмів іноді А.-Г. Горбач порізному підходить до перекладу однакових фразеологічних одиниць, навіть за умов їх наявності в одному й тому ж творі. Так, у новелі Л. Демської “Потяг до світла” кілька разів зустрічаємо ідіоми “за/покінчити життя самогубством”: укр.: “Тоді він вирішив закінчити своє життя самогубством” [1, с. 143] – нім.: “...und daraufhin beschloß, seinem Leben ein Ende e zu setzen” [6, с. 15]. В українській мові фразеологізм за/покінчити життя самогубством має значення – померти, заподіяти собі смерть, покінчити з собою, накласти на себе руки. У німецькомовному варіанті перекладачка відтворює його за допомогою двох словосполучень: *dem Leben ein Ende setzen* (покласти кінець життю); цей вислів часто вживається у вигляді *ein Ende machen / setzen / legen / bereiten* (покласти край чомусь) та *jemandem das Leben nehmen* (покінчити із собою), що є змістовим відповідником.

Отже, при відтворенні художнього тексту для досягнення бажаного результату перекладач повинен застосовувати різні підходи до перекладу. Це дозволяє розглядати переклад як творчу форму комунікації. Майстерність перекладача проявляється у вмінні відтворити авторський задум та підборі перекладацьких рішень. Однак, через особливості і специфіку кожної мови цього досягти непросто.

1. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа / літ. ред. В. Даниленко. Київ : Генеза, 1997. 544 с.

2. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва : Международные отношения, 1980. 168 с.
3. Латышев Л. К. Курс перевода: эквивалентность перевода и этапы его достижения. Москва : Просвещение, 1980. 160 с.
4. Ткачівська М. Трансляторна еквівалентність фразеологізмів (на матеріалі перекладів Ю. Прохаська. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. № 17. С. 153–157.
5. Шум О. В. Особливості ідіостилю А.-Г. Горбач при відтворенні власних назв німецькою мовою (на матеріалі німецькомовного перекладу повісті В. Шевчука “Місяцева зозулька із ластів’ячого гнізда”). *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки*. 2014. Кн. 3. С. 167–170.
6. Horbatsch A.-H. Die Kürbisfürstin: Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine / ausgewählt und übersetzt von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina Verlag, 1999. 158 s.

МІФОПОЕТИКА В СТРУКТУРІ РОМАНУ МАРІЇ ДЗЮБИ “УКРИТІ НЕБОМ”

Бойко Оксана,
II курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Мафтин Н.В.,
доктор філологічних наук, професор.

У 2003 році вийшов у світ роман “Укриті небом” прикарпатської письменниці Марії Дзюби. Твір користується великою популярністю і вже вп’яте перевиданий авторкою. З виходом роману одразу ж з’явилися літературно-критичні праці Євгена Барана, Степана Процюка, Віктора Мороза та мовознавчі – Валентини Грещук та Любові Стівбур, однак міфопоетику в структурі роману належним чином не досліджено в жодній науковій роботі, що й зумовлює актуальність даної теми.

Мета: розкрити специфіку використання міфопоетики в структурі роману М. Дзюби “Укриті небом”.

Завдання: окреслити теоретичні контури поняття міфопоетики; осмислити джерела, якими користувалася письменниця при написанні роману; визначити особливості світогляду гуцулів у інтерпретації авторки; дослідити синтез християнських і язичницьких традицій у житті гуцулів.

Міфопоетика розглядається Є.М. Мелетинським, О.Ф. Лосєвим, Д.С. Наливайком як динамічна система, що полягає в процесі “перетікання” міфу в літературу. Процес такого “перетікання” міфу в літературу здійснюється в парадигмі “переживання – наслідування – реконструкція – стилізація – трансформація – створення авторських міфів” (С.Д. Титаренко). Важливою ланкою літературознавчої науки є міфопоетичний аналіз тексту. Міфопоетику ми розглядаємо

як цілісну систему. Тому під час аналізу тексту, особливу увагу слід приділити функції міфу в тексті.

“Укриті небом” – перший роман Марії Дзюби. В основу твору лягла реальна історія, яку розповів письменниці односельчанин. Микола Соколюк та Євдокія – головні герої твору – мають реальних прототипів: це далекі родичі самої Марії. Інші історії, які йдуть паралельно, почуті від односельчан та від матері письменниці. Мова роману наповнена діалектами, приказками, примовками, жартами, народними піснями, традиціями та побутом “совіцького колгоспного села”, які авторка записувала від місцевих жителів села.

Де, як не у Карпатах, ми чи не найяскравіше бачимо, як християнство міцно переплелось з язичництвом і утворило окрему унікальну релігію. Звучить химерно, але мало хто знає, або просто мало хто думає про те, що наша віра не є монотеїстичною й не така далека від поганства, яке нібито викоринили тисячу років тому. Іван Огієнко в праці “Дохристиянські вірування українського народу” пише, що віра народу лежить в основі його культури, і цієї культури нам не зрозуміти без вивчення народної віри. А в основі цієї народної віри лежить таки його віра дохристиянська. І хоча Церква засуджувала її тисячі разів, дохристиянські вірування живі й сьогодні. Це прекрасно показала у своєму романі Марія Дзюба. Твір наповнений традиціями та віруваннями гуцулів: від народження дитини, її хрещення – до смерті.

Дуже яскраво і детально описано традиції гуцульського весілля, де вінчання в церкві переплітається із язичницькими забобонами: *“Євдокії вручили клубочок прядива, який вона повинна кинути під порогом, а кінець нитки тримати в кулаці”*. За давнім віруванням гуцулів, чим довше та нитка буде стелитися за нареченою по селі, поки не обірветься, тим більше дівчат молода за собою “потягне” до заміжжя, або ж навпаки. Нитка має давнє міфологічне підґрунтя, ще в міфології давньої Греції було вірування про “нитку мойрів”, які ткали нитку життя. Навіть боги не могли урятувати від смерті, якщо це суперечить долі, і сам Зевс мав у мойр свою нитку. У слов’янській міфології нитку долі плела язичницька богиня Макош. Пізніше її образ став шануватися як Параскева П’ятниця і Середа.

У житті гуцулів тісно зливаються в одне ціле вірування у Бога та звернення до мольфара, якого в селі вважають найбільшим цілителем. Кажуть, що мольфари і відьми мають потаємні давні знання. І. Огієнко пише, що походження цієї великої сили сягає ще часів “поганства”. До прийняття християнства найважливішими людьми у селах були жреці – волхви. Після релігійної реформи волхвів почали переслідувати й знищувати й згодом від великих знань волхвів залишилась тільки маленька частка, нею користуються віщуни, відьми, гадалки та інші чаклуни. Якщо дотримуватися такої теорії, то цілком можливо, що волхви заховались у горах й саме там зберігали свої знання. Тому цілком очевидним стає, чому мольфари та відьми в Карпатах – найсильніші чародії в усій Україні. Якщо градувати чарівників за силою, то відьми й віщунки мають значно меншу силу за мольфарів. Мольфар – Микола Соколюк у романі Марії Дзюби – дуже поважна людина в селі. Це глибоковіруючий чоловік, праведний, який молитвами та травами зцілює людей від будь-яких хворіб.

Світогляд гуцула наскрізь проникнутий міфологізмом. Гуцул – дитина природи. У романі яскраво зображено вплив води на мольфара, який нею обливається, вмивається і п'є, бо вважає, що вода – життєдайна сила, без неї він слабшає. Вода, безумовно, є не тільки найдавнішим, але і одним з найбільш поширених міфологічних символів, що наділялися різним священним змістом. Вода з перших днів творіння відіграє особливу роль в божественному створенні світу, вона з'являється раніше за суходіл. Очевидно, що це біблійна оповідь пов'язано з досить древніми, архаїчними уявленнями про сакральність води, відомими вже в період ранніх міфологічних стадій розвитку релігійних уявлень.

Отож, можемо зробити **висновок**, що інтерес до міфологічного як значущого елемента поетики літературної творчості є однією із провідних тенденцій у сучасній українській художній літературі. Прагнення митців осмислити світобудову в сюжетах та образах утілюються у їхньому зверненні до міфології.

Стародавні язичницькі вірування й традиції міцно закріпилися у свідомості українців, особливо на Гуцульщині, що й майстерно описала Марія Дзюба в своєму романі “Укриті небом”. Цей твір занурює читача в ауру української автентики, що з кожним роком стає все більшою екзотикою. У ньому збережено тутешні скарби народної мудрости та описано побут селян.

1. Дзюба М. Укриті небом. Івано-Франківськ : Типовіт, 2003. 240 с.
2. Процюк С. “Сільський” роман для масового читача. *Укриті небом*. Івано-Франківськ : Типовіт, 2003. С. 5–6.
3. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу : Історично-релігійна монографія. Київ : АТ “Обереги”, 1994. 424 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001150>.
4. Фрай Н. Архетипний аналіз міфів. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів: Літопис, 1996. С. 114.
5. Лосев А. Ф. Диалектика мифа. *Число. Сущность*. Москва : Мисль, 1994. 381 с. URL: <http://philosophy.ru/upload/iblock/fb8/fb81045bab40bbfd3aeaccff4b16dfd.pdf>.

ТАНАТОПОЕТИКА ЯК КЛЮЧОВИЙ МОДУС У ПОВІСТІ “ВОА CONSTRICTOR” І. ФРАНКА

Бренич Софія,
І курсу ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Голод Р.Б.,
доктор філологічних наук, професор.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою поглиблення ідейно-естетичного аналізу твору “Воа constrictor” з погляду використання поетики смерті як ключового модусу повісті, а також посиленням інтересу митців ХХ століття до танатопоетики, використанням мотивів смерті у різних її проявах, необхідністю заглиблення у причини та історично-соціальні передумови тривіалізації смерті. Теоретико-методологічною основою дослідження стали

праці таких відомих дослідників, культурологів та філософів як Ф. Ар'єс “Людина перед обличчям смерті”, З. Фройд “Ми і смерть”, М. де Унамуно “Про трагічне відчуття життя”, Жан-П'єр Рішар “Смерть та її постаті”, В. Янкелевич “Смерть”.

Оскільки люди ще з прадавніх часів прагнули розкрити цю таємницю смерті, то це відбилося у творчості багатьох письменників ХХ століття. Не дарма Ю. Шевельов так влучно зауважив у листі до О. Забужко від 22 квітня 1999 року, що “...не “опрацьовується” в нас проблема смерті. Ніби боїмося. Ніби треба зберігати соцреалістичну проблематику, а от про смерть – крім, звичайно, героїчної, мовчимо” [2, с. 253].

*Мортальна тематика знайшла свій відгомін у творчому доробку І. Франка, а саме у повісті “*Voа constrictor*”. Саме ця тема була спровокована соціально-історичними, історико-культурними та психологічними чинниками. Особливістю дослідження танатосу крізь призму певного твору полягає у тому, що кожен автор подає її у своїй індивідуальній інтерпретації, яка залежить від його світоглядно-ціннісної парадигми.*

*“*Voа constrictor*” (1878 р.) – один із вершинних творів Івана Франка, перший натуралістичний твір, у якому автор заглиблюється у питання психофізіології, згубного прагнення людини до золота і влади. У містичній та вражаючій легенді про таємничого змія-полоза автор заглиблюється у тривіалізацію смерті. За допомогою глибокого психоаналізу митець показує смерть у різних іпостасях.*

Система поглядів І. Франка на явище смерті є авторською, у якій преважують філософський і, почасти, психологічний аспекти. У тематиці письменників ХХ століття є поширеним трактування смерті як символічної дороги. Звичайно, доступ до сакрального був не під силу кожному, проте І. Франку вдалося по-натуралістичному детально описати картини пов'язані з настанням смерті. Смерть у повісті – це не лише фізіологічне явище, адже поступове омертвіння моральності у душі головного героя відбувається впродовж усього твору. Читач протягом усієї повісті може спостерігати занепад духовності, смерть людяності Германа Гольдкремера, адже він щораз частіше занурювався у потойбіччя, реально перебуваючи у двох світах – сакральному і профанному. Герман відчував гостру потребу у дослідженні містичної картини, яка відкривала перед ним доступ до таємничого. Також особливістю його світосприйняття було те, що він вірив у містику і надприродність: “Він був забобонний, і йому в тій хвилі причувалися тільки тисячі проклять, котрі найшли на його голову” [4, т. 14, с. 375].

Борислав у повісті є точкою відліку усіх страждань героїв, адже для І. Франка це місце є накопиченням негативної енергетики, що спустошує душі, позбавляє чуйності, вбиває все людське, що жевріло у підсвідомості. На підтвердження думки щодо непересічного значення образу Борислава, що є одночасно тлом і дійовою особою у творі, думки З. Гузара: “Реалії, взяті з бориславського життя, часто сублімуються в образи-символи, що становить собою один з характерних штрихів творчої манери автора бориславського циклу” [1, с. 111].

Таким чином, Іван Франко демонструє різні види смертей, висвітлює причини та різноманітні передсмертні стани. Танатопоетика у Франковому

творі постає мегаобразом, що створюється шляхом нагромадження багатьох мікрообразів. Фізіологічні, тобто клінічні, психологічні, філософські, соціально-історичні аспекти дослідження феномену смерті є характерними для творчого доробку письменника. Іван Франко підсвідомо прагне відвертості у розмові про смерті, що є найбільшою з таємниць для людини. Смерть у творчому доробку Івана Франка можна віднести до константних образів. Завдяки надзвичайно багатій Франковій уяві у творі наявний алегоричний, символічний та лейтмотивний образ змія-душогубця, що є своєрідним передвісником смерті. Велике розмаїття некропортретів свідчить, що мортальна поетика письменника тісно пов'язана з поетикою жаху для змалювання моторошних картин.

1. Гузар З. До питання про локальний колорит у прозі І. Франка (Борислав і Дрогобич у двох редакціях повісті “*Voа constrictor*”). *Укр. літературознавство*. 1972. Вип. 17. С. 106–112.
2. Забужко О., Шевельов Ю. Вибране листування на тлі доби : 1992–2002 (з додатками, творами, коментарями, причинками до біографій та іншими документами). Київ : Висока Полиця; ВД Факт, 2011. 504 с.
3. Кучер (Король) Л. С. Феномен смерті як філософсько-антропологічна проблема сучасності. Київ, 2010. 19 с.
4. Франко І. *Voа constrictor*. *Зібрання творів* : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 14. С. 370–441.

ТИПОЛОГІЯ ПОЗИТИВНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ “ФЕЛІКС АВСТРІЯ”

Василюк Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Пітель В.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Ставши засобом втілення неповторного письменницького ідейно-художнього задуму, слово загальнонародної мови з властивими йому семантичними та емоційно-експресивними характеристиками не може залишатися незмінним. У системі естетично організованого цілого, яким є кожен твір письменника, слово набуває нових якостей: збагачується його смислова структура, розширюється можливості художньої виразності. У новій естетичній значимості відбиваються особливості творчого світосприйняття, індивідуальна манера образно-асоціативного мислення майстра слова. Особливо це стосується тих мовних одиниць, які формують основоположні образи письменника, у нашому випадку це емоційно маркована лексика.

Експресивність та емоційність – визначальні риси художнього стилю, важливі чинники впливу на читача, на психологію його відчуттів. Саме в художньому мовленні якнайповніше виявляється емотивна та естетична функції мови, які ґрунтуються на єдності законів внутрішньої організації мови, психічних та соціальних чинників. Тому визначення експресивно-емоційних засобів

художнього твору є надзвичайно важливим для інтерпретації останнього, а також для розкриття внутрішньомовних закономірностей, що зумовлює **актуальність** запропонованого дослідження.

Мета статті – проаналізувати типологію позитивно маркованої лексики у творі Софії Андрухович “Фелікс Австрія”.

В. Чабаненко вважає, що “експресія – це не те, що мовленню надає емоційності, образності, характерності, а те, що породжується емоційністю, образністю, характерністю; експресія – це не виразність, а інтенсифікація підкреслення виразності, це посилення впливу вислову, надання йому особливої психологічно мотивованої піднесеності; експресія пов’язана не лише з емоційним та образним (художнім), а й іншими планами вислову – вольовим, естетичним, соціально-оцінним, нормативним, формально-структурним, семантичним, ситуативним і т. ін.” [2, с. 6–7]. Між емоційним і експресивним у мові, на думку В. Чабаненка, існує зв’язок не взаємозамінності, а чіткої співвіднесеності, тому ототожнювати ці поняття не можна: “Усе, що існує в мові для вираження й викликання емоцій, є експресивним (набирає експресивної форми), але не всяка мовна (мовленнєва) виразність передбачає емоціональну реакцію. Експресивністю можуть характеризуватися прояви як емоціонального, так і чисто інтелектуального і вольового. Отже, експресивність, як лінгвостилістичне явище, значно ширше емоційності: емоційність – це один із різновидів, найважливіша складова частина експресивності” [2, с. 143].

Мовотворчість Софії Андрухович характеризується емоційною виразністю та глибокою психологічною напруженістю. Емоційна лексика в аналізованому творі письменниці сприяє психологізації та виразності тексту.

Аналіз емоційної лексики роману “Фелікс Австрія” Софії Андрухович засвідчує широке використання авторкою позитивно маркованих слів. Передусім виділимо ту лексику, експресивність якої закладена в лексичному значенні. Ці слова покликані демонструвати позитивну оцінку явищ з погляду мовця. Наприклад: *Яке щастя, що ви прийшли* [1, с. 247]; *Говорив про любов до Бога* [1, с. 138]; *Ти прийшла! Яка радість!* [1, с. 219]; *Мене охопила тривога і ніжність* [1, с. 249]; *І я була в обіймах отця Йосифа* [1, с. 117].

Трапляється низка лексем, емоційність яких передається за допомогою словотворчих засобів (префіксів, суфіксів) або ж контекстуально. Важливу роль тут відіграють так звані пестливі суфікси (*-к-, -ц-, -ок-, -еньк-, -оньк-, -есеньк-, -езн-* тощо). Наприклад: *Прошу, прошу, пані Адельцю, не йдіть!* [1, с.198]; *Стефіцю, тобі буде важко, але дослухайся до мене* [1, с. 73]; *Концерт молодесенького Рауля Кочальського* [1 с. 11]; *Дітоньки, не любіть словом, а ділом і правдою!* [1, с. 236].

У досліджуваному романі емоційність окремих лексем виявляються в контексті шляхом вживання цих слів у переносному значенні. Емоційні слова не однорідні за якістю емоційного забарвлення. Вони можуть мати як позитивне (*Але як солодко знати, що можеш служити йому* [1, с. 223]), так і негативне (“*Щонайменше – носом*”, – *нявкнула у відповідь на це Аделя* [1, с. 96]) значення.

Емоційні слова в досліджуваному романі Софії Андрухович представлені різними лексико-семантичними групами:

1. Назви тварин: *Фелікс – щойно ця розлючена фурія над ним нависла – шмигнув, як мишеня, під канану, а потім звідтіля шаснув іще кудись* [1, с. 211]; *Під однією з цих куп сміття пищали кошенята* [1, с. 220];

2. Назви почуттів та відчуттів: *Уся моя безмежна любов до доктора Ангера, невисловлена і стримувана за надійним корпусом із жовтого металу, починала звучати симфонією* [1, с. 115]; *Розпач і лють* налили мене розпаленим оловом, я зайнялася зсередини – і вибухнула, як гасова лампа [1, с. 113];

3. Назви осіб: *Маленька дівчинка у великому капелюшку посміхнулася мені у відповідь беззубим ротом* [1, с. 139]; *Аделя міцно тримала хлопчика на руках* [1, с. 128]; *Залишився сам зі своєю осиротілою донечкою* [1, с. 257];

4. Слова, які позначають частини людського тіла: *Рученятами він цупко вчепився у мій жакет* [1, с. 147]; *Після того Аделя до нього якось збайдужіла – перестала ніжно шепотіти на вушко, приносити ласощі, дарунки* [1, с. 210]; *В Аделі точені ніжки. Ми удвох милуємось ними у високому люстрі і сміємось* [1, с. 233];

5. Назви одягу та аксесуарів: *Черевички й панчохи у кожної до кольору сукні* [1, с. 15];

6. Прізвиська: *Ти тільки поглянь, Малпо, яке у нас тут смакотиння* [1, с. 112]; *“Ця – куди?” запитав Опецькуватий у діда* [1, с. 112]; *Дурний Дзиндзьо крутить обрубком руки ручку катеринки – розказує, що втратив руку під Митрополем у травні 1863 року* [1, с. 146] тощо.

Отже, у романі “Фелікс Австрія” Софії Андрухович широко представлені різні типи позитивно маркованої емоційної лексики, що зумовлено тематикою твору, а також особливостями ідіостилю письменниці.

1. Андрухович С. Фелікс Австрія. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 280 с.
2. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ В КОМПАРАТИВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Гладун Марія,

I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Билиця У.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Фразеологія як наука виникла на початку ХХ століття, однак багато питань на сьогоднішній день так і залишаються не до кінця дослідженими. Науковці ще досі ведуть суперечки щодо різних питань фразеології, зокрема щодо єдиного та загальноприйнятого визначення терміну “фразеологічна одиниця”. У цій статті використовується визначення Я.А. Барана, яке можна вважати

базовим, згідно з яким фразеологічна одиниця “це віртуальний знак мови”, в якому присутнє часткове або повне переосмислення його складників та який виконує номінативно-експресивну функцію [1, с. 11].

Особливою групою серед цих мовних знаків є компаративні фразеологічні одиниці, яким притаманне яскраве образне та емоційно-експресивне вираження характеристик, яке базується на порівнянні. За визначенням К.І. Мізіна, компаративні фразеологічні одиниці – це поєднання слів з ознаками вільних словосполучень чи речень, яким притаманна ускладнена семантика, стабільна лексична та синтаксична будова [4, с. 13].

У цій статті увага зосереджена на компаративних фразеологічних одиницях, що позначають морально-етичні риси характеру людини. Згідно визначення, що подається у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови”, мораль – це “система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства” [2, с. 690]. Мораль – це взагалі особлива форма ставлення людини до дійсності, до конкретних людей, соціальних груп, до світу природи тощо.

У своєму дослідженні Н.В. Яценко зазначає, що сутність моралі полягає в тому, що вона виділяє найтиповіші ознаки поведінки людини в суспільстві та характеризує їх з точки зору “доброго” чи “поганого”. Однак, як підкреслює авторка, моральні якості лише характеризують та оцінюють дії, вчинки та поведінку, але не дають конкретних вказівок, а тому людина сама відповідальна за прийняття рішень як діяти в різних життєвих ситуаціях, тим самим проявляючи ті чи інші морально-етичні якості [5, с. 132].

Використовуючи класифікацію запропоновану А.А. Гусейновим [3], морально-етичні якості діляться на:

- морально-етичні якості на позначення чеснот людини, такі як вірність, правдивість, лицемірство, зрада, підступність характеризують чесноти людини і які в англійській мові виражаються такими компаративними фразеологізмами “as faithful as a dog”, “as true as steel”, “as pure as rose”, “as false as Cressida”, “as cunning as a fox”, “as sly as the devil”, “as sweet as honey” “be like a wolf in sheep’s skin”, “be like the kiss of Judas”;

- моральні якості, що характеризують ставлення людини до себе та до інших людей, а саме щирість, доброта, скромність, ввічливість, співчуття, нетактовність, самовпевненість, що в англійській мові виражаються такими компаративними фразеологічними одиницями як “as open as a book”, “as simple as an apple-pie”, “as good as gold”, “as polite as a pie”, “as shy as a violet”, “as grave as a judge”, “as proud as Punch”;

- морально-етичні якості, що позначають ставлення людини до праці та матеріальних цінностей, а саме ощадливість, бережливість, марнотратство, працелюбність, відповідальність, неробство, лінощі і в англійській мові ці риси виражаються такими компаративними фразеологічними одиницями як “be like a penny pincher”, “spend money like water”, “spend money like there is no tomorrow”, “as busy as a bee”, “work like a horse”, “as lazy as a toad”;

- вольові моральні якості, такі як мужність, самостійність, цілеспрямованість, витривалість, боягузтво, які в англійській компаративній фразеології

виражаються такими фразеологічними одиницями як “as bold as brass”, “as game as Ned Kelly”, “fight like the devil”, “as hard as rock”, “as timid as a hare”, “as brave as a bear”;

• якості, що передають моральні почуття, до яких належать гнів, любов, співчуття, байдужість, доброзичливість, які виражаються такими компаративними фразеологічними одиницями як “as angry as a thunder”, “as fierce as a tiger”, “as gentle as a lamb”, “as mild as a baby”, “as cold as a stone”, “as good as gold”.

Отже, компаративні фразеологічні одиниці англійської мови, яким притаманний високий рівень образності та емоційності, здатні достатньо влучно виражати морально-етичні якості людини, її переживання, почуття та емоції, різноманітні прояви її поведінки, її ставлення до інших людей та до навколишньої дійсності.

1. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1998. 26 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. 1736 с.
3. Гусейнов А. А., Кон И. С. Словарь по этике. Москва : Политиздат, 1989. 447 с.
4. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2004. 19 с.
5. Яценко Н. В. Моральні якості особистості у структурі морального виховання студентів. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту* : наук. монографія / за ред. С. С. Єрмакова. Харків : Вид-во ХДАДМ, 2006. № 11. С. 131–134.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Гонта Наталія,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Ковбанюк М.І.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Питання професійної ідентичності особистості вирізняється актуальністю у зв'язку з недостатньою кількістю робіт, присвячених її дослідженню та важливою роллю, яку вона відіграє у житті психологічно зрілої людини як показник її благополуччя та соціального успіху. Для того, щоб розглянути поняття професійної ідентичності, необхідно дослідити загальне поняття ідентичності, як цілісної структури, яка поділяється на особистісну та соціальну, а соціальна ідентичність відповідно включає в себе професійну ідентичність.

С. Головін, автор “Словника практичного психолога”, визначає ідентичність як “почуття самототожності, власної істинності, повноцінності, співпричетності світу та інших людей” [1, с. 71]. Ідентичність людини являє собою нерозривний зв'язок людини з навколишнім світом та соціумом.

Психологиня Ю. Зайцева наголошує, що одним з головних елементів побудови особистісної ідентичності є здатність особистості аналізувати власний життєвий шлях, свою відмінність від інших у процесі соціальної взаємодії [2, с. 8]. Досліджуючи ідентичність особистості, дослідниця підкреслює роль автобіографічного нарративу: реальних або вигаданих подій з життя, логічно поєднаних між собою у формі розповіді, які пояснюють зміст соціальних інтеракцій героїв. Тематами для автобіографічного нарративу слугують як особисті проблеми героя, його перемоги, поразки, досягнення, так і його близькість з іншими (дружба чи ворожнеча, любов та зрада, тощо) [2, с. 6].

Соціолог та психолог Г. Бріквелл зазначає що, особистісна ідентичність репрезентує набір характеристик, властивих конкретній людині, які відрізняють її від інших. Такий підвид ідентичності існує в хронологічних та соціально-контекстуальних рамках, відповідно, дослідження особистісної ідентичності є неможливим без дослідження соціального оточення особистості. Водночас соціальна ідентичність не характеризує конкретного індивіда. Соціальну ідентичність складають соціальні ролі, які може виконувати будь-який член суспільства [5, с. 15].

Дослідниця в галузях педагогіки та психології, А. Емільбекова у дослідженні професійної ідентичності припускає, що професійна ідентичність постає підвидом соціальної ідентичності, так як соціальна ідентичність людини включає в себе релігійну ідентичність, духовну ідентичність, професійну ідентичність та інші, в залежності від спільних рис та цінностей у людини або соціальної групи, внаслідок об'єднання людей на основі різноманітних зовнішніх факторів: культурних, соціальних, національних, економічних та ін. [4, с. 4]. Зазначено, що професійна ідентичність включає в себе окрім усвідомлення людиною своєї приналежності до певної професійної групи ще й своєрідний спосіб мислення, значимість перебування в даній групі, усвідомлення своєї професійної компетентності [4, с. 6].

Соціологи О. Нор-Аревян та А. Шаповалова підкреслюють, що формування професійної ідентичності вирізняється довгим процесом, а не відбувається раптово. Зокрема виділено такі внутрішні фактори формування професійної ідентичності: позитивний емоційний фон при інформуванні про професію, позитивне сприйняття себе у своїй професійній діяльності, позитивне усвідомлення свого відношення до професійного середовища, успішне засвоєння прав та обов'язків, засвоєння норм і правил професійної діяльності, готовність нести професійну відповідальність, висока мотивація та самореалізація у обраній професії [3, с. 5].

Отже, дослідження професійної ідентичності людини охоплює та реалізується на тлі соціальної та особистісної ідентичності. За таких умов соціальна ідентичність відображає положення людини в суспільстві. Водночас особистісна ідентичність вказує на те, що виокремлює конкретного індивіда від інших людей. Автобіографічний нарратив дає змогу прослідкувати за розвитком ідентичності в часі.

1. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. Харвест. 1998. С. 71. URL: <https://www.litmir.me/bd/?b=10340>.
2. Зайцева Ю. Е. Модель нарративного анализа стиля идентичности. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 16 : Общая психология и психология личности*. Вып. 4. С. 6–22. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-narrativnogo-analiza-stilya-identichnosti>.
3. Нор-Аревян О. А., Шаповалова А. М. Факторы формирования профессиональной идентичности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-formirovaniya-professionalnoy-identichnosti>.
4. Эмильбекова А. Э. Проблема профессиональной идентичности в психологии. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-professionalnoy-identichnosti-v-psihologii>.
6. Breakwell G. M. Coping with threatened identities. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=YozwCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Breakwell+G.M.+Coping+with+threatened+identities.&ots=dPmwppQjYU&sig=2z50XMa0SaJwGxPFMEY56UXoFko&redir_esc=y#v=onepage&q=Breakwell%20G.M.%20Coping%20with%20threatened%20identities.&f=false.

ТВОРЧИСТЬ ДЛЯ ДІТЕЙ ЮРІЯ ШКРУМЕЛЯКА

Горішна Іванна,
І курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Волощук Г.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Цікаві погляди на творчий доробок письменника Юрія Шкрумеляка знаходимо у статті “Знавець дитячої душі” Василя Левицького [1] і в дослідження “Туцувський текст як маркантна складова поезії січового стрілецтва” Тетяни Бикової.

Творчість Юрія Шкрумеляка не повинна залишитися десь в затінку не-обізнаною, адже вона надзвичайно вартісна не тільки для того періоду, коли Юрій Андрійович жив і творив, але й актуальна в наш час.

Юрій Андрійович Шкрумеляк народився 18 квітня 1895 року в містечку Ланчин над Прутом, на мальовничій Галичині в селянській сім’ї. Здобув початкову освіту в так званій “червоній” школі (бо вибудована з червоної цегли), навчався в Коломийській гімназії, а потім у Львівському й Празькому університетах. У серпні 1914-го вступив до лав Українських січових стрільців, там співпрацював із пресою квартирою УСС і стрілецьким часописом “Шляхи”, де виходили його поезії та дописи. У колі січовиків Юрій Шкрумеляк був відомим як Юрза-Мурза [2].

Реалізувався Юрій Шкрумеляк передусім як письменник для дітей. У світ з-під пера Юрія вийшли вірші, поеми, балади, оповідання, повісті, казки й пісні, також календарно-обрядова поезія, а саме колядки та сценічні Різдвяні вертепи. На такій багатій творчій спадщині зростало, виховувалося й гуртувалося духов-

но не одне покоління. Вдавалося авторові батьківською щирістю і любов'ю вимальовувати долю Батьківщини, на полотні якої були повсякчас Бог, природа, батьки і діти.

Юрій Шкрумеляк є творцем більш ніж 30 книг для дітей. З них найвідоміші “Юрза-Мурза”, “Записки Івася Крілика”, “Стрілець Невмираха”, “Мова віків” та “Історії України для дітей” у чотирьох частинах. Також автор переклав чимало творів світової класики, призначених для маленьких читачів, зокрема “Казки з 1001 ночі”, “Алядин і чарівна лямпа”, “Історія про малого Мука”, “Пригоди мореплавця Сіндбада” та ін.

Варто також згадати про його діяльність редактора різних тогочасних дитячих журналів (львівського “Світу дитини” та рогатинського “Дзвіночка”), зі сторінок яких Юрій здійснював просвітницьку роботу. У часописі “Світ дитини” він друкував свої твори, на яких виховувалися нащадки козацького роду, маленькі українці. Цінним вважаю те, що Юрій Шкрумеляк популяризував твори Шевченка й про Шевченка. Він написав для дітей такі вірші: “Тарас Шевченко”, “Шевченкові роковини”, оповідання “Що малий Тарас вчитав на хмарах”.

Дитячий письменник – це людина, яка розуміє дітей і ставиться до них з любов'ю і щирістю, людина, яка навчає добру і моралі. Саме такою людиною і був Юрій Андрійович, з журнальних аркушів він звертався до найменших його шанувальників: любі діточки, читачі “Світика”. Також доцільно згадати слова письменника Михайла Шалати з Дрогобича, який стверджував, що Юрій Шкрумеляк завжди покладав надію на майбутнє і дбав, щоби діти зростали національно свідомими, бо це надзвичайно важливо, хоча за любов до України самому письменникові не один раз доводилося відчувати гіркий присмак життя.

Підписувався Юрій під творами такими псевдонімами і криптонімами: Юра Шкрумеляк; Ю; Ю. Ігорків; Ігорків; І; Ю. І; Ю. Ш; Ш; Юра; Юрасик; Івась; Іван Сорочатий; Смик; О. Підгірський; Максим Цимбала; Олекса Залужний; Юрза-Мурза. Зовсім недавно виявився ще один його псевдонім – Ю. Андрій, яким підписано відомий його вірш “Я дитина українська” в львівському календарі “За народ” за 1942 рік [2].

Варто згадати поетичну збірку Юрія Шкрумеляка “Молитва за рідну мову” видану 2015 року “Новою зорею” з нагоди 120-річчя від дня народження поета. Сюди увійшли твори з джерел першодруків львівських часописів міжвоєнного періоду першої половини ХХ століття, а ще деякі твори друковані вже за української доби. Упорядником збірки виступив В. Левицький. Збірка складається з таких розділів: “Молитва за рідну мову”, “Молитва в наших звичаях і обрядах”, “По життю з молитвами”, “Молитовні благання. Герої не вмирають”, “Кожним словом молюся” та “Молитва з чужої мови”. Дитячі твори письменника пронизані християнськими цінностями, патріотизмом, шаную і любов'ю до матері.

1. Левицький В. Знавець дитячої душі: [про поета Юрія Шкрумеляка]. *Галичина*. 2015. 18 квіт. С. 5.
2. Поет тривожної доби (до 120-річчя з дня народження Ю. Шкрумеляка) : пам'ятка користувачу / Надвірнянська ЦРБ ; уклад. М. Гринюк ; відп. за вип. М. Кушнерчук. Надвірна, 2015. 14 с.

3. Шевелева М. Юрій Шкрумеляк – співець стрілецької слави та зірка дитячої літератури. *Український інтерес*. 2020. URL: <https://uain.press/blogs/yurij-shkrumelyak-spivets-striletskoyi-slavi-ta-zirka-dityachoyi-literaturi-1406379>.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ В РОМАНІ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА “THE HOBBIT OR THERE AND BACK AGAIN”

Гулян Божана,
I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Білик О.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Дж.Р.Р. Толкін, англійський письменник, поет, філолог і професор, класик світової літератури ХХ ст. та один із фундаторів жанрового різновиду фантастики – високе фентезі – написав безліч шедеврів за все життя. “Гобіт, або туди і звідти” – одна з найвідоміших його робіт. Це оповідь про гобіта Більбо, який, в компанії гномів та чаклуна Гендальфа подорожують до гори Еребор, щоб повернути батьківщину гномам. Дж.Р.Р. Толкін в більшості своїх творів, а зокрема і в романі “Гоббіт” розробив власний стиль мовлення.

Роман “Гоббіт” забарвлений різноманітними стилістичними фігурами, які виконують у творі низку естетичних та експресивних функцій. Насправді існує багато визначень стилістичних засобів, але всі вони збігаються в тому, що це – поняття поетики, стилістики та риторики. Образи, засновані на вживанні у переносному значенні, використовується для посилення мовної образності та виразності [3].

Особливу увагу у творі привертають метафори. Метафора – засіб, що являє собою приховане порівняння, яке базується на схожості одного предмета з іншим, накладання особливого змісту на пряме значення. Метафора відіграє значну роль у розкритті авторської концептуальної картини світу. Крім того, пізнавальна функція метафори проявляється в її формувальній ролі: вона не лише формує уявлення про об’єкт, а й визначає спосіб і стиль мислення про нього [1, с. 14].

Автор роману використовує метафору для опису героїв і подій. Зокрема, Толкін за допомогою метафор описав дракона. Розглянемо такий приклад: “*His fire belched forth, the hall smoked, he shook the mountain-roots*” [4, с. 252]. Автор використовує метафору *he shook the mountain-roots*, щоб продемонструвати всю силу і злість дракона Смога. Це змушує читачів хвилюватися за героїв, а також інтригує, як же Більбо з своїми компаньйонами зможуть протистояти такій силі.

Продовжуючи тему дракона, наводимо наступний приклад: “*They had barely time to fly back to the tunnel, pulling and dragging in their bundles, when Smaug came hurtling from the North, licking the mountain-sides with flame, beating his great wings with a noise like a roaring wind*” [4, с. 252– 254]. Толкін образно змальовує, як дракон видихає вогонь. Це, справді, захоплює і додає емоційного забарвлення. Описуючи дракона, автор хоче якомога яскравіше передати цей образ, адже саме він є головним злодієм в цій історії.

Автор використовує метафори для передачі почуттів головних героїв. При першій зустрічі, вони обговорювали план дій. Гноми були готові до небезпеки, а от Більбо був дуже шокований схвильований цим: *“At may never return he began to feel a shriek coming up inside, and very soon it burst out like the whistle of an engine coming out of a tunnel”* [4, с. 21]. Почувши що, можливо, не всі повернуться, Більбо переповнили емоції і страх, які виривалися назовні.

Використання метафори спостерігаємо для передачі переживань і в момент, коли Більбо тікав від Голума. *“The cry brought Bilbo’s heart to his mouth, but still he held on”* [4, с. 102]. Це важливий момент, адже подорож, для Більбо, могла закінчитися фатально, і він так би й не виконав головного завдання своєї подорожі.

Метафори присутні не тільки безпосередньо в романі, а й назві однієї глави: *“Out of the Frying-Pan and into the Fire”* [4, с. 106]. Ця метафора натякає на те, що герої переходять від поганого до ще гіршого. Після того, як гноми, хобіт і Гендальф рятуються від гоблінів (це уособлює *“frying-pan”*), їх переслідує Варгс, велетенський вовк, (ситуація погіршується – *“the Fire”*).

Знаходимо в романі і приклади персоніфікації, яка є різновидом метафори. Персоніфікацію (або ж уособлення, прозопопею) визначають як *“вид метафори, троп, що полягає в перенесенні ознак і властивостей людини на предмети, явища природи, абстрактні поняття на тварин. Іноді під уособленням розуміють не тільки “олюднення”, а й узагалі “оживлення” реалій неживого світу”* [3]. Є підстави вважати, що персоніфікація належить до найдавніших метафоричних явищ мови, вона відображала анімістичний погляд людей на природу, при якому весь світ населявся духами: говорив, сміявся, плакав, тужив. Тому уособлення вважається найвиразнішою ознакою фольклору, зокрема казок, легенд, народних оповідок, загадок (Бібліотека української літератури).

Одним із прикладів персоніфікації є рядок з пісні *“The winds were moaning in the night”* [4, с. 54]. Автор надає вітрові людські можливості, щоб навіть прості образи набували більшого значення.

Описуючи ворожу та небезпечну місцевість, Толкін пише *“Valleys have ears, and some elves have over merry tongues”* [4, с. 60]. Персоніфікація *“valleys have ears”* вживається, щоб підкреслити небезпеку ситуації і попередити, що всім героям слід бути на сторожі кожену хвилину і не говорити зайвого. Персоніфікація підсилює всю напругу їхньої подорожі.

Ще один випадок персоніфікації знаходимо в таких рядках: *“What of the Arkenstone of Thrain?” said he, and at the same moment the old man opened the casket and held aloft the jewel. The light leapt from his hand, bright and white in the morning”* [4, с. 318]. У цьому прикладі камінь засяяв яскраво, автор описав це так, ніби світло вистрибнуло з рук.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що метафора відіграє важливу роль у романі: її функція полягає у зображенні простого неординарним способом. Зокрема метафора вживається для опису головних героїв – Більбо і дракона, а також для передачі почуттів героїв. Метафора збагачує уяву у читача, змушує пропускати все через себе. Роман *“Гоббіт, або туди і звідти”* підтверджує своєрідність цього стилістичного засобу. Через свою популярність

твір був успішно екранізований і отримав схвальні відгуки серед критиків і глядачів. У перспективі дослідження – проаналізувати, як метафори з роману передаються мовою кіно.

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры* : сборник / общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
2. Бібліотека української літератури. URL: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2756-personifikatsiya>.
3. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; редкол.: В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 820, [2] с. : іл.
4. Tolkien, J. R. R. *The Hobbit, Or, There and Back Again*. Boston : Mariner Books; Houghton Mifflin Harcourt, 2012.

ХУДОЖНЄ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У ТВОРЧОСТІ ЕЛІЗИ ОЖЕШКО ТА ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ

Гут Леся,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Девдюк І.В.,
доктор філологічних наук, доцент.

Сучасні літературознавчі студії все частіше відсувають перехід від структурного, “іманентного” літературознавства до літературознавства антропологічного, що розглядає літературні явища в тісному зв’язку з людиною, її духовною діяльністю та мисленням. Одним із рівнів антропоцентричної лінгвістичної парадигми виступають саме гендерні студії – дослідження соціальних та соціопсихологічних особливостей чоловіків і жінок у межах конкретної культури. Важливою проблемою, до якої звертаються письменники різних країн та епох, є проблема гендеру. Розуміння гендеру зводиться до аналізу чотирьох взаємопов’язаних систем: біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні ролі та гендерна ідентичність. Поняття “стать” використовується для позначення біологічних розбіжностей між чоловіками та жінками. Гендер (англ. gender, від лат. genus “рід”) – це соціальна стать, що визначає поведінку людини в суспільстві й те, яким чином вона сприймається. Статеворольова поведінка впливає на відносини з іншими людьми. Взаємовідносини жінок і чоловіків – важливий фактор особистісного й соціального розвитку, оскільки вони презентують дві найбільші соціально-демографічні групи.

Сучасна література не стала винятком із цього правила. Письменники й сьогодні активно оцінюють, критикують і викривають прояви нерівноправності між чоловіками та жінками. Протистояння патріархальної і матріархальної традицій стало одним із явищ, що визначало європейський модернізм ХІХ – початку ХХ століть. Цьому протистоянню передував “жіночий рух” в усіх європейських національних літературах – рух, першопричиною якого стало самоусвідомлення жінкою своєї ідентичності, окремішності, відчуття власної значу-

щості й натхнення до творчості, а разом із тим – усвідомлення гендерної нерівності.

Актуальність теми: Серед письменників, які вийшли на літературну арену ХІХ – початку ХХ століття, привертають увагу постаті Елізи Ожешко (1841–1910) і Елізабет Гаскелл (1810–1865) своєрідним поглядом на світ та оригінальним характеротворенням героїв, тяжінням до феміністичних тенденцій в літературі. Протест проти тогочасного патріархального суспільства об’єднує мисткинь, що є підставою для типологічного аналізу їхнього доробку на основі компаративного зіставлення. Польську і британську письменниць єднає чимало ідей. Спільною для прози обох авторок є думка про самовизначення жінки, тожним є ідейно-тематичний та проблемний стержень творів письменниць – феміністична ідея, тема емансипації слабкої статі в тогочасному суспільстві. Однак Е. Ожешко та Е. Гаскелл реалізують свою феміністичну ідею по-різному, що, зрештою, закономірно, адже обумовлено, з одного боку, особливостями розвитку національних літератур, а з другого – специфікою літературного досвіду письменниць. У прозовому доробку авторок порушено головні проблеми, які постали перед жінкою в тогочасному суспільстві. Мета статті – порівняти становище української і польської жінки на основі творчості Е. Ожешко та Е. Гаскелл, що дозволить відкрити нові аспекти феміністичної літературної критики, а також нові тенденції польських та британських літературних традицій ХІХ століття. Предметом дослідження є романи “Марта” Елізи Ожешко та “Дружини і дочки” Елізабет Гаскелл.

У польській та британській літературах ХХ століть феміністична проза часто розглядалась невід’ємно від феміністичної критики. Створення образу “нової жінки” – жінки, яка виходить за межі призначеної їй ролі матері, березині домашнього вогнища і стає свідомою патріоткою, громадським діячем, особистістю з високим рівнем самосвідомості, стало найбільшим досягненням і польської, і британської феміністичної літератури. Прозу зазначеного періоду також об’єднує спільна проблемна основа, як от: проблема рівності статей у шлюбі і суспільстві, повноцінна жіноча освіта, роль і місце жінки у маскулінному суспільстві.

Польська гендерна проза ХІХ – початку ХХ століття відрізнялась від британської радикальністю та більш різким протестом проти нормативної моралі. І в Польщі, і в Британії головним залишалось питання самореалізації жінки, яка обмежувалась господарством і вихованням дітей, що було зумовлено вікторіанськими уявленнями про жіночу природу як про спокійну, м’яку та пасивну. Як і чоловікам, жінкам теж був потрібен простір для діяльності. Ним і стала література. Жінки відклали голку і взяли в руки перо, вибравши роман як найбільш безпечну форму самовираження. У статті доведено, що обидві письменниці є важливими постатями у феміністичній літературі у своїх країнах: творчість Елізи Ожешко визнано одним із найталановитіших проявів польської феміністичної традиції ХІХ – початку ХХ століття, а Елізабет Гаскелл вважають одною із фундаторок феміністичної літератури у Великобританії.

Попри незгоду з патріархальним укладом, ні Е. Ожешко, ні Е. Гаскелл не заперечували важливість традиційного призначення жінки бути матір’ю та дру-

жиною. Однак наголошували, що цим їхній світогляд не повинен обмежуватися. Кожна жінка має розвиватись та вдосконалюватись у різних сферах – від соціальної до наукової. Вони наполягали на наданню рівноправної освіти як чоловікам, так і жінкам, і підкреслювали важливість цього питання.

Отже, Елізабет Гескелл та Еліза Ожешко у своїх творах переосмислюють ролі жінки в тогочасному суспільстві й культурі. Приділяють особливу увагу жіночим рисам і прагненню до самовизначення та всіма способами підтримують їх у своїх романах. Письменниці створюють індивідуальний образ жінки, повністю відділяючи її від чоловіка, і утверджують її цілісність як окрему особистість із власною точкою зору, бажаннями та вміннями. У творах мисткинь яскраво змальовано гендерні нерівності в культурному та освітньому житті суспільства. Якщо чоловікам дозволяється самореалізовуватись та самовиражатись у будь-який доступний спосіб, то для жінок відведені тільки певні, загальновизначені сфери діяльності (загалом, це – домогосподарство, рукоділля та піклування про дітей). Еліза Ожешко закінченням свого роману обирає самогубство головної героїні. Припускаємо, що письменниця не могла знайти іншого варіанту перебігу подій, адже розуміла, що жінка в такому суспільстві не має жодного шансу на повноцінне, самостійне життя та самореалізацію. Про подальшу долю Моллі й шлях її спротиву ми можемо тільки догадуватись, адже Елізабет Гаскелл не закінчила свого роману. І польська, і британська письменниці яскраво розкривають проблему самовизначення жінки у патріархальному суспільстві. У їхніх творах спостережено два типи жінок: жінки-ляльки, яку цікавить тільки світське життя та гарний одяг, та жінки-бунтівниці, для якої важливо бути освіченою, незалежною та повноцінною. Саме в образах другого типу втілено авторські феміністичні інтенції. Таким чином, ілюструючи полярні лінії поведінки жінки в соціумі, польська та британська письменниці заклали основи феміністичного дискурсу, що свого розквіту набув у ХХ столітті.

1. Баррі Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко ; наук. ред. Р. Семків. Київ : Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / за заг. ред. О. А. Пушонкової, З. В. Шевченко. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. 202 с.
3. Пушкар Г. О. Типология и поэтика женской прозы: гендерный аспект : на материале рассказов Т. Толстой, Л. Петрушевской, Л. Улицкой : дис. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2007. 217 с.
4. Фирстова М. Ю. Художественное воплощение темы женской судьбы в романах Элизабет Гаскелл 1848–1855 гг.: викторианский социум и женский характер” : автореф. дис. ... канд. филол. наук за спец. : 10.01.03. Литература народов стран зарубежья (литература Великобритании) / Пермский государственный национальный исследовательский университет. Екатеринбург, 2012. 18 с.
5. Orzeszkowa E., O sobie..., dz. cyt., s. 110. Por. J. Jaśkiewicz, Kobiety-matki w wybranych tekstach publicystycznych Elizy Orzeszkowej, [w:] “Acta Universitas Lodzianensis, Folia Litteraria Polonica. 2010. № 13. S. 135–152.

6. Pietrzak E. Tożsamość kobiet. *Pietrzak E., Warchał A., Zaorski Sikora Ł. Podmiot osoba tożsamość / Wyższa Szkoła Humanistyczno Ekonomiczna w Łodzi. Łódź, 2007.*

ТАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЙНИХ АЛЮЗІЙ У РОМАНІ МАРГАРЕТ ЕТВУД “ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ”

Дідик Вероніка,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Великорода Ю.М.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Існує думка, що будь-який текст є інтертекстом: у ньому присутні, у тій чи іншій мірі, інші тексти, форми яких є, більшою чи меншою мірою, впізнавані: тексти минулих і сучасних культур [2, с. 83]. І справді, важко уявити, наприклад художній твір, у якому неможливо було б віднайти жодного натяку на уже існуючий текст, політичний, історичний, чи міфологічний факт. Однією із форм інтертекстуальності є алюзія.

К. Перрі, Л. Палубіченко, Дж. Локранц, І. Арнольд та інші дослідники присвячували свої праці вивченню цього поняття. Н. Фатеева вважає алюзію запозиченням елементів передтексту, завдяки яким відбувається їх виявлення в тексті-реципієнті, де і здійснюється предикація [5, с. 128]. Тобто, алюзія розглядається як присутність у тексті певних елементів, за допомогою яких можна розпізнати його зв'язок з іншими текстами, або ж, ці елементи служать посиленнями на біографічні, історичні, чи культурні факти. Існують різні підходи класифікації алюзій, один із них – за джерелом походження. Відносно нього, М. Тухарелі розподіляє їх на міфологічні, біблійні, історичні, літературні та інші реалії [4]. Саме біблійні алюзії є найбільш експресивними і часто використовуються у художніх творах для формування у читача кращого розуміння героїв твору, умов їхнього існування, відображення місцевого колориту.

Переклад алюзій – це досить складний процес передачі інтертекстуальних зв'язків, який передбачає використання різних перекладацьких тактик. Тактика перекладу окреслює смислові та формальні риси мовних одиниць першоджерела, які необхідно відтворити у перекладі [1, с. 15]. На сьогоднішній день класичною типологією тактик перекладу є класифікація Ж. Віне і Ж. Дарбельне, яка включає: запозичення (loan), калькування (calque), дослівний переклад (literal translation), еквіваленцію (correspondence), транспозицію (transposition), адаптацію (adaptation) та модуляцію (modulation) [3].

У процесі нашого дослідження роману Маргарет Етвуд “Оповідь служниці” було виявлено використання перекладачем різноманітних тактик перекладу при відтворенні власних назв, що є біблійними алюзіями.

Усі назви крамниць у романі – алюзія на Святе Письмо. “*Our first stop is at a store with another wooden sign...Milk and Honey.*” – “Перша зупинка біля крамниці з іншою дерев'яною вивіскою... “*Молоко і мед*”. У Біблії є згадка про молоко та мед: “*And I have said, I will bring you up out of the affliction of Egypt*

unto the land...unto a land flowing with milk and honey.” – “І сказав Я: Я виведу вас з єгипетської бідни до Краю... до Краю, що тече молоком та медом.” (Вихід 3: 17). У цьому випадку перекладач скористався уже наявним відповідником, тобто тактикою **еквіваленції**.

Назва рибної крамниці теж запозичена із Біблії: “*Loaves and Fishes is hardly ever open.*” – “**Хлібини й риби**” нечасто відчинений.” Це алюзія на історію, у якій Ісус нагодував багатьох людей лише п’ятьма буханками хліба та двома рибинами. “*And when he had taken the five loaves and the two fishes...*” – “І Він узяв п’ять **хлібів** та **дві риби**...” (Від Марка 6: 41). У цьому випадку перекладач не використовує уже наявні відповідники, натомість, вдається до тактики **дослівного перекладу**.

Назва країни, у якій розвиваються події, теж запозичена із Біблії – **Gilead** – **Гілеад**. “*The Republic of Gilead, said Aunt Lydia, knows no bounds*” – “Республіка **Гілеад** не має кордонів.” У Святому Письмі зустрічається гора з такою назвою, а також імена людей, та земля: “*...a company of Ishmeelites came from Gilead...*” – “...ось караван ізмаїлітів іде з **Гілеаду**...” (Книга Буття 37: 25). Ця алюзія з англійської на українську була передана за допомогою **транслітерації**.

The butter is a trick I learned at the Rachel and Leah Centre” – “Масло – трюк, якого я навчилася у Центрі **Рахілі та Леї**.” Цих два імені зустрічаються і у Біблії: “*And Laban had two daughters: the name of the elder was Leah, and the name of the younger was Rachel.*” – “А в Лавана було дві дочки: ім’я старшій **Лія**, а ім’я молодшій **Рахіль**.” (Буття 29:16). Ім’я “*Rachel*” (**Рахіль**) перекладено за допомогою еквіваленції, а ім’я “*Leah*” (**Лея**) було **транскрибовано**.

Не тільки назви закладів, але і назви автомобілів мають зв’язок із Святим Письмом. “*The car is a very expensive one, a Whirlwind; better than the Chariot, much better than the chunky, practical Behemoth*” – “Авто дуже дороге, це “**Вихор**” – кращий за “**Колісницю**”, значно кращий за огрядного, практичного “**Бегемота**”.” “Бегемот” – назва біблійного чудовиська: “*Behold now behemoth, which I made with thee*”; – “А ось **бегемот**, що його Я створив, як тебе...” (Книга Йова 40: 15). У даному випадку перекладач скористався тактикою **еквіваленції**. Назви двох інших автомобілів теж можуть бути знайдені у Біблії: “*And it came to pass, as they still went on, and talked, that, behold, there appeared a chariot of fire,...and Elijah went up by a whirlwind into heaven*”. – “І сталося, як вони все йшли та говорили, аж ось появився **огняний віз**... І вознісся Ілля в **вихрі** на небо...” (2 Царів 2: 11). Назву “*Whirlwind*” (“**Вихор**”) передано за допомогою **еквіваленції**, у випадку із “*Chariot*” (“**Колісниця**”) перекладач не скористався наявним відповідником, а вдався до **адаптації**.

На даному етапі дослідження було проаналізовано тактики перекладу топонімів, хремотонімів, ергонімів та антропонімів, та доведено їхні алюзивні зв’язки із прецедентним текстом – Біблією. Варто зазначити, що біблійні алюзії надають твору цілісності та довершеності. Замасковані та явні посилення до Святого Письма створюють важливу для розуміння твору сталу алюзійну мережу, що змушує читача завжди проєктувати сюжет на знайомі Євангельські події.

1. Андрієнко Т. П. Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. Філологічні науки*. 2014. Кн. 3. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2014_3_4.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.
3. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода (Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. С. 157–167.
4. Тухарели М. Д. Аллюзия в системе художественного произведения: дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.08. Тбилиси, 1984. 167 с.
5. Фатеева Н. А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. Москва : Агар, 2000. 280 с.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕНОТАТИВНОГО ТА КОНОТАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ СЛЕНГОВИХ ОДИНИЦЬ НА ОСНОВІ РОМАНУ ДЖОНА ГРИНА “ПАПЕРОВІ МІСТА”

Зозук Юлія,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Дойчик О.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Процес модернізації у сучасному світі впливає на творення мови та сприяє появі нових мовних одиниць. Оскільки мова – явище змінне, то і мовні одиниці постійно перебувають у русі: деякі мовні одиниці стають застарілими та не використовуються у повсякденному вжитку, інші – позначають нові предмети, явища чи поведінку людей та широко використовуються у різних сферах життя.

Розглянемо новітні мовні одиниці – сленги, які відрізняються від мовної норми, але в той же час є середовищем спілкування великої кількості людей [6, с. 19–21]. Сленги – утворення нових мовних одиниць, які часто стають основою мовлення молоді, тому не дивно, що найбагатшою групою сленгових одиниць є молодіжний сленг. Оскільки з давніх-давен молодь є ланкою суспільства, що завжди виокремлюється та вносить певні корективи у мову та суспільне життя в цілому.

Існують різні стратегії перекладу, особливо, коли мова йде про сленгові одиниці, які є модерним явищем та потребують особливої уваги щодо передачі їхнього змісту та форми. Англійська дослідниця М. Бейкер спираючись на твердження Л. Венутті [3, с. 252], зазначає, що стратегії перекладу стосуються двох основних завдань: вибір тексту для перекладу та розробка методів їх транскодування [2, с. 240–244]. Дослідниця розділяє два основні підходи до процесу перекладу: одомашнення та очуження. Ще одна дослідниця – І.С. Алексєєва визначає перекладацьку стратегію як обраний алгоритм перекладацьких дій [1, с. 329]. Професор В.Н. Комісаров трактує перекладацьку стратегію як своєрідне перекладацьке мислення [5, с. 157]. Як бачимо, стратегії перекладу стосу-

ються певних принципів, які використовує перекладач в процесі передачі тексту на цільову мову, основними залишаються два підходи – доместикація (одомашнення) та форенізація (очуження).

Дослідження базується на матеріалі тексту роману “Paper towns” і його перекладі українською мовою. У романі простежується значне використання сленгових одиниць, адже головними героями являються американські підлітки, які повністю відображують стиль спілкування сучасної молоді.

У романі “Паперові міста” головними героями виступають Марго Рот Шпігельман та Квентін Джейкобсон, які повністю відображають поведінку підлітків та спосіб їхнього спілкування. Герої використовують численні сленгові слова та фрази. Розглянемо приклад діалогу Марго та Квентіна:

There’s school tomorrow and the day after that, and thinking about that too long could **make a girl bonkers.** Завтра в школу і післязавтра теж, але якщо про це багато думати, **дівочі мізки не витримають.**

У даному прикладі можна помітити, що елементи розмовного стилю, як *make a girl bonkers*, замінені у перекладі на більш нейтральний варіант. На даному прикладі виразно помітно, що такі елементи молодіжного сленгу, як *make a girl bonkers* передані за допомогою еквівалентної заміни такими ідіоматичними фразами, як *дівочі мізки не витримають*, при тому, що в українській мові є відповідні еквіваленти в розмовному стилі, наприклад, *з’їхати з глузду, звихнутися*. Таким чином, збережений лише денотат лексеми, в той час як конотативне значення, зокрема його функціонально-стилістичний компонент, змінений.

Can’t you enlist some of your **underlings** to drive you around? У тебе ж повно **підлипайл**, то що, ніхто з них тебе поклатати не може?

Наведений приклад демонструє, що розмовний варіант *underlings* переданий на українську мову за допомогою еквівалента *підлипайл*, в даному прикладі бачимо, що перекладачу вдалось зберегти денотативне і конотативне значення. Оскільки збережено і зміст, і форму, а також не змінено функціонально-стилістичний компонент та емоційне забарвлення.

I’d always figured it was Margo who had stopped Chuck Parson and his **ilk** from **screwing with us.** Я завжди підозрював, що це саме завдяки Марго Чак Парсон і його **друзьки нас не чіпають.**

У діалозі між Марго та Квентіном виникає непорозуміння, Марго нагадує Квентінові, що завжди допомагала йому, підмовляючи авторитетних хлопців не чіпати його. Перекладач використала стратегію доместикації, переклавши сленг *ilk* як *друзьки*, проте не вдалось зберегти конотативне значення слово, оскільки *ilk* означає *комусь подібні*. Даний приклад вміщує ще одну сленгову одиницю – *screw with*, яка була передана описово та замінена на більш нейтральний еквівалент – *не чіпати*. Таким чином, повністю збережений лише денотат лек-

семи та частково оригінальний колорит сленгової одиниці, оскільки *screw with* позначає *знущання, цькування*.

So I just had to pay Ruthie five **bucks** to sleep in my room. Мені довелося дати Руті п'ять **баксів**, щоб вона лягла спати в моїй кімнаті.

Наведений вище приклад демонструє використання підходу форенізації, за допомогою якого збережено денотативне та конотативне значення.

Отже, переклад сленгових одиниць базується на двох основних підходах – доместикації та форенізації. На основі прикладів можна стверджувати, що здебільшого збережено денотат лексем, в той час як конотативне значення часто змінене або частково збережене.

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие. 4-е изд., стер. Москва ; СПб. : СПбГУ ; Академия, 2010. 368 с.
2. Бейкер М., Malmkjær K. Routledge encyclopedia of translation studies. London : Routledge, 2000. P. 240–244.
3. Венуті Л. The Translator's Invisibility. 2nd ed. London ; New York : Routledge, 2008. 319 p.
4. Грін Дж. Паперові міста / пер. В. Назаренко. Київ : КМ-БУКС, 2017. 305 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2002. 424 с.
6. Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Українська мова та література*. 2000. № 15. С. 19–21.
7. Green J. Paper Towns (Second ed.). New York City, New York : Penguin Group, 2008.

КЛЮЧОВІ СЛОВА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА “ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ”

Зорій Вікторія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Стефурак Р.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Сьогодні увага лінгвістів часто зосереджена на мовній канві художнього тексту. Тому важливим є вивчення функціональних особливостей його виражальних засобів як логічної послідовності мовних одиниць. Саме тому метою наукової розвідки є аналіз характерних ознак ключових слів як засобів вираження зв'язності тексту на матеріалі роману Степана Процюка “Троянда ритуального болю”.

Ключове слово – “специфічний розряд високочастотної актуалізованої автосемантичної лексики художнього тексту, що створює його семантичне ядро (на лексичному рівні) й реалізує в межах конкретного тексту три типи значень: реальне, концептуальне і естетичне, які виникають під час взаємодії ключових слів з різнорівневим концептуальним оточенням” [1]. Його характерними озна-

ками є висока частотність, полівалентність, висока інформативність тексту та стильове навантаження. У художньому тексті, навіть якщо слово не є частотним, воно навантажене значним художньо-естетичним потенціалом, тому є ключовим.

Отже, ключовими, насамперед, є лексеми “*троянда*”, “*ритуального*”, “*болю*”. Їхнє вживання спостерігається протягом всього твору, разом з тим утворюючи одну з інших тематичних ліній із домінантою “*Біль*”: “*Смілива*”, – думає він, недбало кидаючи червоні *троянди* їй, багряноносній королеві. Б’ють барабани. Настає час початку *ритуалу*” [3, с. 9], “*Вона повертається коридором із охоронців, топчучи червоний смалець кохання, тобто розпластані на долівці прекрасні, але вже неживі троянди. Настає час закінчення ритуалу. Троянда ритуального болю відлітає до небес, туди, де високе і синє*” [3, с. 9], “*Він ... ніби виконує ритуальний танець над прірвою*” [3, с. 26], “*Радість і біль переповнюють його. ... для чого йому так багато болю*” [3, с. 26], “*Василь закричав від болю*” [3, с. 35], “*Земля поверне її тіло трояндами і вишневим цвітом, березовим соком і сонцем*” [3, с. 36], “*Писанням короткочасно звільняюся від болю*”. Як бачимо, ключове слово набуває різних сполучувальних можливостей, які збагачують лексичне значення того чи іншого слова новими семантичними відтінками. До того ж тематичну лінію “*Біль*” творять й інші ключові слова, які у творі відзначаються високою частотністю, а саме “*сум*”, “*сумний*”, “*смуток*”, “*туга*”, “*тужити*”, “*ридати*”, “*плакати*”, “*біда*”, “*щастя*”, “*горе*”, “*трагедія*”, “*жаль*”, “*сльоза*”: “*Хлопчик ще не знав про смуток, який зачаївся у найдальшому кутику його кімнатки*” [3, с. 14], “*Це був його перший сум. Він прийшов нізвідки, а потім втік. Але вже ніколи не покидав назавсім*” [3, с. 15], “*Трагедія – рідна сестра сльози*” [3, с. 22], “*Сльоза – це ритуальна богиня, що займається великим очищенням*” [3, с. 22], “*Радість і біль переповнюють його. Все разом, все перемішано. Він ще не знає, для чого йому так багато болю*” [3, с. 26].

Вартою уваги є інтерпретація елементів душевної організації Стефаніка, поданих через образ звіра, а, розглядаючи текст як об’єкт мовознавчого аналізу, слово “*звір*” теж є ключовим: “*Приміром, люди на весіллі сміються, а мені хочеться ридати. Ридати так сильно, так тяжко, мов та невидима звірина, що роздряпує мою душу*” [3, с. 6], “*Це не я хочу плакати – а той моторошний звір всередині мене. Се він примушує мене видіти лише біду, тільки нещастя...*” [3, с. 6], “*я зчаста шукаю підтвердження існуванню загадкового звіра із червоною пащею*” [3, с. 37], “*Цей плямистий звір приходив до мене*” [3, с. 38], “*Але візія мого діточого звіра із червоною від крові пащекою*” [3, с. 38], “*Звір із червоною пащею наганяє нічне безсоння і нічні тортури*” [3, с. 40]. Можна стверджувати, що слово “*звір*” творить другу тематичну лінію, яка є підлінією першої, що має мікрообрази “*червоний*”, “*пащека*”, “*плямистий*” тощо.

Також ключовими є слова “*білий*” і “*чорний*”, які створюють іншу тематичну лінію. За допомогою цих полярних кольорів автор характеризує особливості душевної організації Василя Стефаніка: “*У Стефаніка є багато кольорів, але всі вони підпорядковані чорно-білому чи біло-чорному кольоровому царству. Чорний – це строгість, жалоба і біль. Білий – сподівання, урочистість і святковість. Поміж них і поміщаються основні віхи людського жит-*

тя. Це складні символи, де чорний не завжди є злом, а білий добром. Хоча частіше чорний таки тяжіє до тривоги, розпачу і невідомості, а білий – до спогаду дитинства, ласки і відпочинку душі. ... Адже строга готика чорного сприяє депресивності, а строга шляхетність білого додає стриманої надії” [3, с. 24]. Слова “чорний” і “білий” у тексті набувають ознаки узагальненості і переходять у символи, де автор розширює їхні семантичні межі, що ж і доводить їхню належність до ключових слів. Бачимо, що “чорне” та “біле” не стоять в опозиції, як “зло” і “добро”, а, навпаки, їхня контрастна сумісність вказує на наявність у душі Стефаника двох світів. Ці лексеми у різних поєднаннях набувають нових смислових відтінків: “Євгенія Бачинська – моя біла любов” (“біла” як перша) [3, с. 55], “дорослим він ще не раз побачить чорний сніг – і вжахнеться – бо цього не бачитиме більше ніхто. Чорний сніг буде випалювати із його серця вогонь, а білий вступатиме із чорним у смертельний поєдинок” (“чорний” – гірка реальність, письменницький дар; “білий” – чиста, унікальна душа, яка має прийняти це дар) [3, с.10], “І ця білість його інакшості драгувала їх” [3, с. 15].

Отже, ключові слова є домінантами у змістовому та структурному плані тексту. Поєднуючись з іншими мовними одиницями, вони забезпечують його цілісність та зв’язність.

1. Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. М., Стефурак Р. І. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
2. Станіслав О. В. До питання зв’язності тексту : теоретичний аспект (на матеріалі французької мови). Мова і культура. 2012. Вип. 15. Т. 6. С. 159–164.
3. Процюк С. Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника. Київ : ВЦ “Академія”, 2010. 184 с.

ІТАН ХОУЛІ – УСОБЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БОРОТЬБИ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ЗІ СПОКУСАМИ ДОЛІ: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Іванишин Мар’яна,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Тереховська О.В.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Роман “Зима тривоги нашої” (The Winter of Our Discontent, 1961) наповнений різними алюзіями до багатьох творів англomовної та світової літератури. Їх можна виявити, простеживши розвиток долі головного героя Ітана Аллена Хоулі (Ethan Allen Hawley). У різних місцях наративу можна побачити референції до християнського міфу про Ісуса, шекспірівських персонажів і, звичайно, до легенд про короля Артура і лицарів Круглого столу, особливо до лицарського роману Т. Мелорі (Thomas Malory) “Смерть Артура” (Le Morte d’Arthur, 1485) [1].

Образ Ітана створюється автором одночасно і як пародія на них, і як щось, що володіє унікальними характеристиками у взаємодії з ними. Для Дж. Стейнбека особливе місце займає лицар Ланселот. Саме він і став прообразом головного героя. У своїх листах видавцям Дж. Стейнбек відзначав, що йому подобається Ланселот тим, що він піддається випробуванню, провалює його і, тим не менше, залишається благородним: “That’s why I love Lancelot I guess. He is tested, he fails the test and still remains noble” [3].

Виходить, що головна характеристика героя полягає в його людяності. Основним конфліктом в історії Ланселота є те випробування, яке він не проходить. Ідеальний в плані своєї поведінки, цей лицар відчуває глибокі почуття до дружини короля, що робить його не тільки грішником, але і певною мірою зрадником свого правителя. Отже, “в конфлікті Артура і Ланселота проявляється типовий драматизм індивідуалістичної культури рівності, Ланселот має особисті зобов’язання і перед Артуром, і перед своєю Прекрасною дамою, а тому опиняється перед складною моральною дилемою, намагаючись, з одного боку, захистити улюблену жінку, у якої не залишилося інших захисників, а з іншого – не зайти надто далеко у своїй суперечці з королем” [3].

У романі “Зима тривоги нашої” на відміну від середньовічних легенд центр конфлікту головного героя переходить із зовнішнього любовного трикутника у внутрішній світ самого персонажа. Як відзначають вчені, “XXI століття, також, як і попереднє йому ХХ, сприймаються в повсякденній свідомості як епоха індивідуалізму, який характерний для більшості населення сучасної Америки” [1]. В образі Ітана Аллена Хоулі можна побачити риси, типові для поведінки і самого Ланселота, лицаря, який знаходиться в пошуках Святого Граалю, і для короля Артура. Якщо Гвіневра є причиною гріхопадіння Ланселота, то дружина Ітана Мері (Mary) виступає каталізатором змін, що відбуваються з її чоловіком.

Від свого батька “американський лицар” Ітан успадкував традиційні ідеали і високі моральні принципи, що, з точки зору жінки, заважає йому зайняти гідне становище в суспільстві і отримати належну оцінку свого оточення. Герою не подобається його роль та життєва позиція: “Sure. And I sweep out and carry garbage and kowtow to Marullo, and if I was a goddam cat, I’d be catching Marullo’s mice.” [6]. Мері дорікає чоловіку, підкреслюючи, що всі навколо сміються над його старомодними уявленнями: “You could climb out of it if you did not have your old-fashioned fancy-pants ideas. Everybody’s laughing at you. A grand gentleman without money is a bum” [6]. Після подібних заяв, Ітан, який завжди прагнув бути чесною людиною і намагався нікому не брехати, стає справжнім маніпулятором і навіть зрадником. Отже, в кінцевому підсумку “Ітан отримує те, що було об’єктом його мрій і ціною злочину проти своєї совісті” [2].

У своїй роботі “Смерть Артура” про лицарів Круглого столу Мелорі оцінює дії своїх персонажів згідно з традиційними християнськими принципами: a man’s worthiness is determined by his actions as judged by conventional Christian morality... [1]. Однак нова мета в житті Ітана – домогтися достатку і поваги для своєї сім’ї. Він хоче мати можливість купувати ті предмети і послуги, які є престижними і необхідними в споживацькому форматі суспільства. Для нього

це стає своєрідним, але при цьому хибним Святим Граалем, на пошуки якого він вирушає. Це його прагнення руйнує цінності лицарства і розхитує його віру в відомі всім ідеали християнства.

Акцентування уваги на цій проблемі підсилюється ближче до кінця роману, і проявляється, зокрема, у розмовах і діалогах головного героя. Так, коли Ітан розмовляє з іншими людьми, ніхто не може зрозуміти напевно, серйозно він говорить або жартує, наприклад, у діалогах з дружиною: він по-дитячому звертається до неї, використовуючи назви різних тварин, що вона вважає смішним. Однак часто серед подібних дурниць Ітан каже правдиві речі, які, однак, серйозно не сприймаються. Так, коли Мері говорить, що ніхто не любить своїх дітей більше, ніж Ітан, останній зауважує: “My guilt is as the guilt of ten because I am a skunk” [6]. Тут “сила” підміняється “виною”, а “невинність” – “підлістю”. Слова героя відображають те, як поступово Ітан усвідомлює вчинені ним діяння: обман оточуючих його людей, зраду боса і навіть певною мірою вбивство кращого друга. Таким чином, з одного боку Ітан отримує бажане благополуччя для своєї сім’ї, а з іншого – перестає бути зразком поведінки для своїх дітей і втрачає душевний спокій. До того ж, намагаючись повернути колишню велич роду Хоулі, Ітан отримує зворотний результат. У нього виникають серйозні сумніви щодо того, чи зможе його спадщина, те, що передається в його родині з покоління в покоління, вижити і зберегтися [3].

Водночас саме існування такої великої спадщини сім’ї ставиться під сумнів, а точніше її ідеалізована, прикрашена історія. Вона була розказана Ітану батьком, який втратив більшу частину того, що заробили Алени і Хоулі. Їхні предки з’єднували в собі пуританізм і піратство, що і зазначає головний герой: “They successfully combined piracy and puritanism, which are not so unalike when you come right down to it. Both had a strong dislike for opposition and both had a roving eye for other people’s property” [6]. Якщо сприймати фігури минулого без належної критики, то моделі їх поведінки можуть буквально використовуватися в житті сучасними людьми, а дії, вчинені відповідно до цих моделей, можуть бути виправдані. Образи і каперів, і пуритан-колоністів несуть в собі неоднозначну спадщину, тому що вони були звичайними слабкими людьми, і могли припускатися помилок [3]. Національні міфи можуть закостеніти в свідомості людей, переставши відповідати їх потребам, і стати зброєю для маніпуляцій, що, в свою чергу, іноді призводить до трагічних наслідків.

Таким чином, зображений Дж. Стейнбеком персонаж Ітана Хоулі уособлює різносторонню боротьбу власних моральних принципів зі спокусами долі, а аналіз його дій через порівняння із релевантними персонажами інших творів літератури дозволяє чіткіше кристалізувати риси його характеру та внутрішній, доволі непростий світ. Боротьба Ітана з самим собою зумовлена суперечливістю його характеру та особливостями зовнішніх обставин, що в них він потрапляє. Спокуси, які постійно переслідують Ітана, змушують конфліктувати з самим собою та приймати сумнівні по відношенню до близьких людей рішення.

1. Гиленсон Б. А. Страна Джона Стейнбека. *Джон Стейнбек. Избранные произведения* / сост. Б. Гиленсон. Москва : Панорама, 1998. С. 414–431.

2. Ничко О. Я. Імагологічні особливості художньої прози та публіцистики Джона Стейнбека : дис. ... канд. літ. наук. Спеціальність 10.01.05 : Порівняльне літературознавство. Тернопіль, 2008. 211 с.
3. Павловский А. И. Выражение базовых ценностей западноевропейской культуры посредством фигуры героя: Ланселот. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2015. № 10 (60). Ч. 3. С. 143–145.
4. Ihle S. N. *Malory's Grail Quest: Invention and Adaptation in Medieval Prose Romance*. Madison : University of Wisconsin Press, 1983. 199 p.
5. Steinbeck J. *The Acts of King Arthur and His Noble Knights from the Winchester Manuscripts of Thomas Malory and Other Sources*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 1976. 363 p.
6. Steinbeck J. *The Winter of Our Discontent*. London : Penguin Books Ltd, 2000. 288 p.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА МНОЖИННИХ АНТРОПОНІМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Котляр Емілія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Процес номінації – це закріплення певного змісту в матеріальній оболонці звука. Номінація – явище не лише мовного, але й соціального та культурного походження. Центральною ланкою в процесі номінації, як вважають дослідники, є об'єкт номінації. Загальновідомо, що під час акту вибору ознак предмета, суб'єкт виокремлює найхарактернішу ознаку. Ця ознака, яку О.О. Потебня називав “внутрішньою формою” слова, стає основою найменування об'єкта.

Нова номінативна одиниця наповнюється певним денотативним змістом, який у вторинній номінації оточує конотативний. Ю.М. Скребнев вважав, що конотація мовної одиниці, яка є її значенням, водночас виступає чимось зовнішнім, додатковим [3, с. 21].

Оними – це категорія слів, які репрезентують одиничний об'єкт. Вони мають здатність розширювати свою семантику, набувати нових значень, об'єднувати в собі змістові компоненти вторинної природи. Г.П. Лукаш зазначає: “Вторинна номінація виникає на основі раніше пізнаного знання, зміст якого може переосмислюватись у позачасовій та позапросторовій домінанті” [2, с. 300]. Так трапляється, якщо ім'я певного об'єкта набуває значимості в інформаційному просторі суспільства. У такий спосіб з'являється конотонім – “онім, в результаті асоціативно-образного мислення збагачений новим значенням, передумовами сприйняття якого стають раніше пізнані чуттєві образи, інтелектуальний рівень та особистісне розуміння його суб'єктом” [2, с. 300].

Внаслідок асоціативно-образного мислення власні назви набувають нової конотативної семантики. Найменування відтворює в художньому творі су-

спільні смаки. Популярність чи непопулярність певного імені – стихійна, тому вибір автора в такому випадку зумовлюється тенденціями. Такі найменування відображають “суспільно-групові оцінки мовлення в художньому тексті з характерологічними цілями” [4, с. 48].

Як відомо, оніми – це слова чи словосполучення, яким властиво надавати названому об’єкту індивідуальних рис та особливостей. Множинна форма актуалізує сему “один із багатьох подібних”. Розширення семного простору слова впливає на появу нових асоціативних ланок, валентності, а оскільки власні назви “конотують” найбільшу кількість ознак” [1, с. 72], то завдяки транспозиції збільшуються контекстуальні можливості онімів-транспозитів.

Ознака, що домінує у множинному онімі, може об’єднувати навколо себе ряд синонімічних онімів, які мають одну чи декілька спільних ознак. Такими можна вважати оніми, що позначають відомих осіб, які здійснили вагомий внесок у розвиток науки, мистецтва тощо: *Зачаровані чіткістю ліній, / заворожені в тон і півтон, / Тиціани писали Лавіній, / Рафаелі творили Мадон* (Є. Летюк).

Найчастіше зазнають транспозиції антропоніми, які позначають осіб з однаковим найменуванням, груп людей, які об’єднані родинними зв’язками: *Оце ж мої Волинці й Пінчуки. / Мої Драчі, Немиринці і Гнівань! / Шевці. Кравці. Броварники. Ткачі. / Дейнеки. Запорозжці. Завірюхи. / Тютюнники. Кушніри. Орачі. / Прудиуси. Плачинди. Одчайдухи...* (Л. Костенко)

Автори художніх творів послуговуються порівняннями, використовуючи форму множини від власних імен: *В кождім народі є Дон Кіхоти і Панци, Річарди і Гамлети, Малюти Скуратови і Обломови, Шевченки і Шельменки* (Д. Донцов). Дон Кіхоти і Панци – ідеалізм, вірність ідеям та меркантильність, Річарди і Гамлети – королівська влада, перемоги та помста, Малюти Скуратови і Обломови – злочинність, жорстокість та ледачість, байдужість, Шевченки і Шельменки – пророки нації та шахраї.

Міфоніми, різновид антропонімів, конотомізуються й переважно уособлюють такі риси, які можна вважати еталоном. Тому міфоніми в художньому тексті уособлюють високу оцінку особи, її діяльності: *При майстрах якомсь легше, Вони – як Атланти. / Держать небо на плечах. То і є висота* (Л. Костенко).

Найменування – мовні одиниці, в яких найяскравіше відображається різноманіття національної культури. Антропоніми дуже тісно пов’язані з екстралінгвістичною дійсністю і відображають національні стереотипи та національний дух загалом. Конотоніми у текстах різних стилів можуть набувати смислових видозмін у вигляді множинних форм як без зміни, так і зі зміною загальної семантики; представляти інший денотат з певною національною, територіальною характерною ознакою; зазнавати метафоризації, персоніфікації при творенні динамічних систем.

Отже, плюральна форма зумовлює поглиблення значення оніма, нашарування нових ознак. Цей процес сприяє здійсненню певних комунікативних цілей, розширює, збагачує лексичний склад української мови.

1. Есперсен О. Философия грамматики. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1958. 329 с.
2. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк : ПРОМІНЬ, 2011. 438 с.
3. Скребнев Ю. М. Очерк теории стилистики. Горький, 1975. 175 с.
4. Шварцкопф Б. С. О социальных и эстетических оценках личных имён. Ономастика и норма. Москва : Наука, 1976. С. 47–59.

ЕТНОЕСТЕТИКА НОВЕЛИ “ЧОТИРИ – ЯК РІДНІ – БРАТИ” МАРІЇ МАТІОС

Кудельницька Любов,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Солецький О.М.,
доктор філологічних наук, професор.

Проблема авторського осмислення “етноестетики” в художніх творах досі залишається малодослідженою серед літературознавців. У такому зосередженні написана праця “Етноестетика як предмет фольклористичних студій” Я. Герасима, у якій автор з’ясовує методологічні засади формування етноестетики у філософській системі понять загальної естетики.

Етноестетика літературних творів має свої інтерпретаційні різновиди, її визначення характеризується вмiлим авторським поєднання базових фольклорних засобів та власною реалізацією народнопоетичних естетичних аксіологем у тексті.

Варто наголосити, що визначення “етноестетики” у художньому творі ми трактуємо як системне явище естетичних уявлень, яке властиве кожному народові та проявляється не тільки у розумінні краси та духовної культури, а й у відтворенні побуту без втрати фольклорної поетики та у виявленні цінностей, ритміки мовлення.

“Чотири – як рідні – брати” – це оригінальна форма “фольклоризації” художнього тексту, адже авторка використовує особливий контекстуальний фон для опису типових проблем селян, їхнього побуту, обрамлюючи змодельований світ фольклорною стилістикою й колоритним мовленням [1, с. 20].

Етноестетика новели вимальовується у використанні письменницею діалогів, описі місцевості, відтворенні вірувань та забобонів, щоденних проблем селян – свекруха та невістка, батько та сини, таємна любов та загальна байдужість, помста та покаяння.

Етнічне тло змальованих картини у новелі увиразнюють побутово-етнографічні деталі, вони створюють екзотичний національний колорит, зокрема згадка про побут жінки при надії у селі: “ у цім краю жіноча тяжба споконвіку належала до діла буденного... Тут від зачаття світу чоловічою турботою було здорове сім’я, а жіночою – витривале лоно” [3, с. 6].

Марія Матіос використовує етноестетичний та етноетичний потенціал народного гумору, що вказує на абсурдність вічного конфлікту свекрухи й не-

вістки у діалозі: “Тай, ще сапаємо два рядочки, та й буде. Все’єдно сапаєш не так, як треба. – А як треба, неню? – питала. А вона: – Не знаю, як, але не так, як треба” [3, с. 5].

Художнє транслювання вірувань та забобонів селян також має свої етноестетичні ефекти. Ними наповнені у новелі розповіді про вдалу та невдалу людину “на почин”: “В селі з досвітку плентаються такі газдиньки, які тільки й чекають, щоб наперекр перейти людині дорогу... Та ще з порожніми відрами. Та в спідниці навиворіт” [3, с. 13].

У праці “Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну” О. Солецький розкриває поняття сакральної символіки, що становить невід’ємну світоглядну орієнтацію українського етносу. Такий зв’язок простежується й у сновидіннях, змальованих письменницею, де відображається естетика колективного підсвідомого, пов’язана з давньою народною ритуальною системою. Текст містить декілька снів, які стають пророчими. Один з них вказує на вагітність Доці, яка бачить уві сні рибку: “Та вона вже не боялася. Ні вогню, ні Дмитрика. Знала, що скоро понесе. Риба жінці в сні – до дитинки” [3, с. 20].

Невід’ємною частиною сільського спілкування також є зооперелицьовування / перейменування імен: “Василина з несподіванки...стрималася, щоб не назвати свою тезку Качкою. Проте назвала її так, як замолоду називають в селі кожну Васюту. Цютка” [3, с. 13]. У творі відбито кореференти на позначення ведмедя (“вуйко”, “Михайло”), що вказують на певну “святість” тварини та повагу до неї, а ця ознака притаманна українському народові.

Влучно використовує письменниця потенціал діалектних слів та висловів, народну фразеологію та пареміографію, адже вони допомагають висвітлити етноестетичну картину спілкування героїв: “Не любить – і фертик”, “файно було”, “копень”, “просинець”, “набутки”, “най шляк його трафить”, “щезла би’сь у болото”, “ладувати бебехи”, “риганці”, “не тренди” та інші.

Отож, зображені взаємини фольклору та літератури у новелі стають репрезентами трансформації народної думки на сучасному етапі. Етноестетика художнього твору виражається вмілим поєднанням авторського та фольклорного. Перспективою подальшого аналізу виступатиме дослідження двох новел письменниці з роману “Майже ніколи не навпаки” у контексті симбіозу етноестетичного та авторського світобачення.

1. Гарасим Я. І. Етноестетика як предмет фольклористичних студій : монографія. Львів : НВФ “Українські технології”, 2010. С. 13–84.
2. Матіос М. Майже ніколи не навпаки : сімейна сага у новелах. Львів : ПІРАМІДА, 2007. 176 с.
3. Солецький О. М. Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну : монографія. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2018. 400 с.
4. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/168571/?page=1> (дата звернення 02.04.2021).

JĘZYK WARTOŚCI W NAGŁÓWKACH ARTYKUŁÓW PRASY POLONIJNEJ W UKRAINIE

(na podstawie publikacji *Kuriera Galicyjskiego*)

Лесів Христина,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Бусіло С.,
магістр, старший викладач.

Celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja fragmentu językowego obrazu świata we współczesnej prasie polonijnej na podstawie analizy języka wartości w nagłówkach prasy polonijnej w Ukrainie na przykładzie *Kuriera Galicyjskiego*, wydawanego we Lwowie i w Iwano-Frankiwsku.

Termin język wartości został użyty przez J. Puzyninę w różnych jej pracach. Taka forma, jak uważa J. Bartmiński (2003, 64–65), jest jednocześnie funkcjonalna, poręczna, ale i wieloznaczna.

Język wartości odzwierciedla najważniejsze tematy, istniejące w określonym kręgu społeczeństwa. Takie zjawisko jest dobrze widoczne na przykładzie *Kuriera Galicyjskiego*, największego czasopisma polonijnego na Ukrainie. Według *Encyklopedii wiedzy o prasie* prasę polonijną określa się jako “ogół gazet i czasopism redagowanych przez Polaków poza granicami kraju ojczystego” (Maślanka 1976).

Prasę polonijną badali Wiesława Szymczuk, Krzysztof Wasilewski, Helena Krasowska, Lech Aleksy Suchomłynow, którzy opisywali znaczenie tej prasy w zachowaniu odrębnej tożsamości Polonii na Ukrainie oraz tworzyli szczegółową analizę czasopism. Warto dodać, że Ałła Krawczuk zajmowała się normą językową w prasie polskojęzycznej.

Nagłówek prasy polonijnej ma wszelkie cechy stylu dziennikarskiego. Podkreślam, że tytuł jest nieodłącznym komponentem artykułu, bowiem wyraża jego treść albo do niej nawiązuje. Celem nagłówków prasowych jest ułatwienie orientacji odbiorcy w zawartości czasopisma. Ta funkcja jest realizowana przez graficzną formę czasopisma, gdzie jednolite części tekstu są opatrzone nagłówkami. Głównymi czynnikami, pomagającymi odbiorcy zbliżyć się do treści artykułu a zarazem zainteresować (lub odwrotnie zniechęcić) go są wartości, które mieszczą się w nagłówkach i wywołują u czytelnika odpowiednie konotacje.

Materiał badawczy poniższej analizy stanowią tytuły artykułów zamieszczonych w *Kurierze Galicyjskim* w okresie od marca do lipca 2019 roku. Uwzględniono łącznie 236 nagłówków prasowych. Taki przedział czasowy pozwala sformułować ogólne wnioski, dotyczące podstawowych wartości, zawartych w owych nagłówkach.

Dużo tytułów *Kuriera Galicyjskiego* ma charakter sprawozdawczy i faktograficzny. Najczęściej są to statyczne (ze względu na brak czasowników) krótkie równowazniki zdań, które w zasadzie są pozbawione gier słownych i bezpośrednio odwołują się do treści artykułów: *Ostatnia sobota karnawału w CKPiDE*, *Konferencja młodych historyków*. Zdarzają się tytuły o charakterze zdań pojedynczych, np. *Skończyła się 9. Polska Wiosna Teatralna*.

Oprócz tego w czasopiśmie można znaleźć nagłówki, zawierające słowa o charakterze nazw wartości, ale również przywołujące wartości nie wprost, za pomocą

metafor (*Skradziono kabel łączności rządowej, Śpiewająca historia wielkiej miłości, Stanisławów źródłem młodości*), epitetów (*Portrety sercem pisane, Przełomowa decyzja papieża*) i sentencji łacińskich (*Wielkanoc AD 1935*).

Wśród wybranych tytułów wyodrębniam 5 grup wartości, które szczegółowo opisuję poniżej. Do nich należą wartości społeczno-kulturowe, religijne, witalne, odczuciowe. Podstawą klasyfikacji jest typologia opracowana przez J. Puzyninę (por. Puzynina 1992). Wśród nich możemy wymienić klasy wartości oraz odsyłające do nich leksemy, które mogą same w sobie być nazwami wartości, jak np. *historia, pamięć, dialog*, a mogą jedynie te wartości wskazać, np. *legends, obchody, warsztaty* itp.

Ze względu na frekwencję największą grupę stanowią wartości społeczno-kulturowe, takie jak: *dialog* (dialog, spotkanie, posiedzenie), *tradycja, historia i pamięć historyczna* (przystanek historia, legendy), *tożsamość* (Bojkowie, Polacy na Wschodzie, huculska wieś, żydowski Lwów). Wyniki analizy pozwoliły odnotować również w tej grupie takie wartości jak *dziedzictwo kulturowe* (zanikające dziedzictwo, ochrona dziedzictwa), *przyjaźń, wspólnota* (Polacy we Lwowie, wspólny), *przyjaźń polsko-ukraińska* (stosunki polsko-ukraińskie, dialog polsko-ukraiński, spotkanie). Zrobiona analiza nagłówek wykazała listę leksemów o najwyższej frekwencji, które przywołują wartości. Słowo *historia* pojawia się w tytułach 43 razy, *Polska* – 39, *Ukraina* – 21, *obchody* – 10, *łączyć* – 9.

Wyżej wymieniony podział reprezentuje wartości, które wskazują na zachowanie własnej kultury, niezapomnianą we współczesnych czasach historię, a także troskę o dziedzictwo kulturowe. Wspomniane słowa-klucze oraz wartości, do których one odsyłają, są nierozłącznie związane z kulturą oraz polityką na pograniczu dwóch państw, dlatego stosunki między nimi grają wielką rolę w tworzeniu społecznego systemu wartości i same są częścią nich. Warto wspomnieć, że *Kurier Galicyjski* w większości opisuje wydarzenia, odbywające się na terenie dawnych ziem województwa lwowskiego i stanisławowskiego. Z tego wynika duża częstotliwość wyrazów *Lwów* i *Stanisławów*, które u większości czytelników czasopisma mogą wywoływać pozytywne skojarzenia, co odsyła do wartości patriotyzmu lokalnego i umiłowania tak zwanych małych ojczyzn.

Drugą ze względu na frekwencję występowania w nagławkach jest grupa wartości religijnych. Ona mieści takie wartości: *tolerancja religijna* i *zgoda* (łączyć), *szacunek* (hołd, szczytna szkoła), *imiona Maryi, świętych* (Matka Boża, Śliczna Gwiazda, Marya Niepokalana), *nazwy świąt i uroczystości* (Wielkanoc, Triduum Paschalne, zmartwychwstanie kościoła, Boże Ciało), *tradycja religijna, kult religijny* (pielgrzymka, nabożeństwo majowe). Ciekawe jest to, że jak w przypadku pierwszej grupy wartości, tak i drugiej, polski rząd i kościół zawsze są przedstawione w pozytywnym kontekście. Jest to cecha różniąca prasę polonijną od ogólnopolskiej.

Mniej liczną grupę stanowią wartości moralne: *troska, bezpieczeństwo, odpowiedzialność* (Zadbać o bezpieczeństwo turystów z Polski), *szczerze* (pisać szczerze).

Najmniej licznie reprezentowaną grupą są wartości odczuciowe i witalne. W pierwszej grupie rozróżniam następujące rodzaje wartości: *miłość* (wielka miłość, sercem pisane, ukochana), *rodzina* (siostra). Z kolei w drugiej grupie widoczna jest tylko jedna wartość – *zdrowie*.

Podsumowując warto zaznaczyć, że mimo przeważającej części nagłówków, które mieszczą słowa, nienacechowane wartościowo, w *Kurierze Galicyjskim* mają miejsce leksemy, przedstawiające nazwy wartości. Są to pojęcia, związane ze zrozumieniem tożsamości narodowej, pamięci historycznej, życia we wspólnocie, religii, dziedzictwa kulturowego. Wszystko wyżej wymienione doprowadza do następującej konkluzji: wartości, zawarte w tytułach na łamach wspomnianego czasopisma, pokazują wektor rozwoju językowego Polonii. On jest mocno związany z zakorzenioną w narodzie kulturą, co ma wpływ na postrzeganie przez odbiorców procesów społecznych, religijnych i kulturowych.

1. Bartmiński J. Projekt i założenia słownika aksjologicznego. *Język a kultura*. Wrocław (przedruk w roku 1991). 1989. T. 2.
2. Bartmiński J. Miejsce wartości w językowym obrazie świata / red. R. Flisińska. *Język w kręgu wartości*. Lublin, 2003.
3. Maślanka J. Encyklopedia wiedzy o prasie. Wrocław, 1976. S. 180–181.
4. Puzynina J. *Język wartości*. Warszawa : PWN, 1992.
5. Puzynina J. Jak pracować nad językiem wartości? / red. J. Puzynina, J. Bartmiński. *Język a kultura*. Wrocław, 1989. T. 2.

УСТАЛЕНІ ЦИТАТИ-УНІВЕРСАЛІЇ У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТАХ. СТРУКТУРА. СЕМАНТИКА. ФУНКЦІОНУВАННЯ

Лешко Тетяна,

I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Остапович О.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент.

У сучасному світі засоби масової інформації та всевітня мережа Інтернет відіграють основну роль у відображенні найрізноманітніших соціальних, політичних, економічних, етнокультурних подій цілого світу. Щоб якнайбільше привернути увагу читачів на сторінках друкованих видань широко використовуються фразеологічні одиниці, як “будівельний” матеріал для створення нових, несподіваних, експресивних образів. Англійський лінгвіст Л. Сміт [5] писав, що ідіоми подібні до вітамінів у їжі, які роблять її більш поживною та корисною, і є так званими “іскрами життя та енергії” в мові, яка без ідіом стає позбавленою смаку та забарвлення.

Усталені цитати у медіатекстах в оригінальний спосіб позначають ті чи інші події та явища, надають їм оцінку, оживлюють тексти знайомими образами, надають експресивності мовленню автора. У такий спосіб також привертається й утримується більша увага читача, формуючи в нього певне ставлення до поданої інформації.

ЗМІ є живим відображенням подій сьогодення. Тому в медіатекстах використовується велика кількість фразеологічних інновацій. Нові слова у старих ідіоматичних висловлюваннях модернізують цей вислів і роблять його більш пристосованим до нового суспільства. Як тільки змінюються суспільні думки та

переконання, змінюється і лексика, а разом із нею і фразеологічний склад газетних шпальт та взагалі мови засобів масової інформації.

Згідно з О.В. Куніним, фразеологізми – це інформативні одиниці мови та одна з мовних універсалій, оскільки немає мов без фразеологізмів [1].

Ідіоми-універсалії відображають дух народу, його культуру, звичаї, побут. Хоча у багатьох випадках можна знайти еквіваленти певних ідіом в різних мовах як свідчення того, що людство переживає єдині глобальні проблеми. Проте інколи буває важко або ж взагалі неможливо знайти еквіваленти в інших мовах, оскільки кожен народ, кожна нація має лише свою неповторну історію, і ті зміни, які відбулися у країні, різняться не лише подіями, але й у часі.

З погляду відображення соціокультурних знань в образній основі фразеологізмів німецьких медіа можна виділити такі дві групи: національні фразеологізми (наприклад, фразеологізм *ein Schlaraffenleben führen* означає “жити як у Шларафії; як сир у маслі качатися” – український еквівалент – “молочні ріки і кисільні береги”, що означає безтурботне вимріяне життя у достатку) та інтернаціональні (міжкультурні) фразеологізми (наприклад, фразеологічний вираз *den gordischen Knoten lösen*, що означає “розв’язати складну справу швидко і несподіваним чином (розрубати Гордіїв вузол)).

Дослідження фразеологічних універсалій відображаються у працях В. Мокиєнка, Д. Добровольського, Е. Солодухо, Е. Пірайнен та інших [3].

Цікавою є тематико-ідеографічна класифікація ідіом-універсалій за культурними доменами, яку запропонували Е. Пірайнен та Д. Добровольський у межах проекту “Wide Spread Idioms in Europe and Beyond” [3; 7]. Метою даного проекту, що стартував у 2004, є всебічне систематичне дослідження фразеологізмів, поширених у багатьох мовах. На думку цих вчених, наступні культурні домени виступають факторами виникнення ідіом-універсалій: соціальні інтерації; матеріальна культура; інтертекстуальність; фіктивні концептуальні домени – “наївна картина світу”; культурні символи.

Актуальність даного дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до медійної комунікації та її одиниць, потребою систематизації медіафразеології німецької мови, необхідністю детального аналізу способів перекладу мовних універсалій німецьких медіа засобами української мови.

Мета роботи полягає у виявленні закономірностей і характерних особливостей вживання ідіом-універсалій у німецьких медіатекстах та визначенні способів їх перекладу українською мовою.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: висвітлення теоретичних засад дослідження фразеологізмів цитатного характеру; з’ясування типів цитатних ідіом-універсалій у сучасних німецьких медіатекстах з огляду на їх семантичну єдність і відтворюваність, структурно-семантичні характеристики; виявлення труднощів і аналіз способів перекладу німецької медіафразеології.

Об’єктом дослідження виступають усталені цитати-універсалії у сучасних медіатекстах німецькомовних газет та журналів.

Предметом дослідження є розряди цитатних ідіом-універсалій, отриманих у результаті суцільної вибірки із словників фразеологізмів, а також із статей, опублікованих у газетах і журналах Німеччини.

Попередні висновки з аналізу емпіричного матеріалу дозволяють погодитись з точкою зору О.Я. Остаповича, який у своїй праці зазначає, що вивчення проблематики спільних елементів у фразеології різних мов викликає значний інтерес серед дослідників, хоча численні питання, які стосуються цього феномену, потребують однозначних відповідей. Недостатнє дослідження походження тотожних / схожих фразеологічних одиниць (незалежне виникнення чи з одного першоджерела) та їхньої поширеності в різних мовах (наявність лише в кількох мовах чи в багатьох; лише в споріднених та географічно близьких мовах чи у неспоріднених і тих, що не контактують; лише у європейських чи також у мовах інших ареалів) є причиною неоднозначності, часто невиправданості використання на їх позначення термінів “універсалії” / “інтернаціоналізми” / “європеїзми”, що, на нашу думку, є важливим дослідницьким завданням [2].

1. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. Москва : Международные отношения, 1972. 289 с.
2. Остапович О. Я. Статусна верифікація фразеологічних універсалій на матеріалі української, німецької та англійської мови. *Пріоритети романського та германського мовознавства. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки.* Луцьк, 2010. Вип. 7. С. 268–275.
3. Dobrovolskij D. Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik : Studien zum Thesaurus deutscher Idiome. Tübingen : Narr, 1995. 275 S.
4. Piirainen E. Wide Spread Idioms. Cross-linguistic and Cross-cultural Approaches. *Burger H., Häcki Buhofer A. Phraseology in Motion I.* Baltmannsweiler : Schneider Verlag, 2006. S. 155–173.
2. Smith L. P. *The English Language.* 2nd ed. London, 1966. P. 67–81.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ОЛЬГИ СЛОНЬОВСЬКОЇ “ДІВЧИНКА НА КУЛІ”

Мага Тетяна,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор.

У структурі сучасної науки про мову лінгвістична прагматика (лінгвопрагматика, прагмалінгвістика) посідає особливе місце, будучи одним із найбільш динамічних напрямів її розвитку. “Вона тісно пов’язана з функціональними особливостями мови, комунікативною діяльністю людей у всіх можливих сферах їх взаємодії, адекватністю породження і сприйняття (інтерпретації) найрізноманітніших повідомлень і дискурсів, які обслуговують суспільство, їх дієвістю в різних сферах людської діяльності” [1, с. 6]. Також актуальним у сучасній лінгвістиці залишається питання пов’язане з розкриттям характеру і ролі мовних одиниць у художньому тексті. Особливе місце серед яких займають фразеологізми. З цього погляду дослідження фразеологізмів у тексті роману Ольги

Слоньовської “Дівчинка на кулі” є **актуальним**, оскільки в такому аспекті згаданий текст ще не був предметом спеціального лінгвістичного дослідження.

Мета роботи – розкрити функційне навантаження фразеологізмів у тексті роману Ольги Слоньовської “Дівчинка на кулі”, акцентуючи саме на їх комунікативно-прагматичному вимірі.

Використовуючи такі “прагматично заряджені” одиниці, як фразеологізми, адресант отримує додаткові можливості смислового акцентування, виділення найбільш важливих в комунікативному плані елементів висловлювання, що допомагає цілеспрямованому впливу на адресата. Важливо підкреслити і те, що фразеологізми сприяють виявленню інтенцій адресанта, його комунікативних стратегій і тактик.

Як засвідчило проведене дослідження фразеологізми у тексті роману виконують такі основні функції:

- **функція привертання уваги адресата:** “Передумають – і відберуть, а ти лиш собі *душу надірвеш!*” [2, с. 16]. У наведеному контексті Ольга Слоньовська використовує фразеологізм *надірвати душу* з метою активізування уваги, створення передумови для цілеспрямованого сприйняття, а отже, і посилення мовленнєвого впливу, а також для попередження ситуації, яка може викликати душевні страждання та муки;
- **функція виділення комунікативно значущих елементів:** “Це все, що на батьківськiм обійсті, – моє, *зарубай собі на носі!*” [2, с. 174]. Ця функція сприяє виділенню найбільш вагомих характеристик, котрі в образній формі отримуються адресатом, а також показує читачам емоційний “тиск” збоку брата на головну героїню;
- **функція компресії інформації:** “Твої би слова – та Пану *Богові у вуха!*” [2, с. 16]. Наведений фразеологізм є зразком мовної економії, а також творить довірливо-добродушний настрій, підсилює загальнолюдські ціннісні орієнтації мовного етикету, у ці слова вкладається особливий зміст. Вони є свідченням того, що Бог в уяві українця, – це опікун, який оберігає від усіляких негараздів, від усього лихого;
- **оцінно-образна функція:** “Весь у бабусю пішов: *ні риба, ні м'ясо*, а щось таке, як гриби!” [2, с. 267]. У цьому фразеологізмі йдеться про безвольну, безхарактерну людину, яка є нерішучою у своїх діях та вчинках і цим адресат викликає до себе несхвальне ставлення, зневагу, а інколи навіть відразу;
- **функція відтворення внутрішнього стану комуніканта:** “Отож моя маленька *душа скотилася* холодною мокрою кулькою *в ліву п'яту*” [2, с. 146]. Письменниця трансформувала відомий фразеологізм *душа в п'яти втекла* для підсилення виразності конкретної ситуації, і в такому вигляді він ще з більшою інтенсивністю передає внутрішній стан героїні, яка відчуває сильну емоційну реакцію на що-небудь лякаюче чи хвилююче, таке, що часто супроводжується відчуттям того, що серце зупинилося, завмерло;
- **конфронтаційна функція:** “Втопилася? У нас у потоці? Та в ньому води – *старійжабі по коліна!* Під ноги треба дивитися, розтелепо!” [2, с. 102]. З контексту видно, що мати не дуже прихильна до своєї старшої дочки,

ніколи не жаліє її. За допомогою наведеного вище фразеологізму авторка хоче показати читачеві це ставлення, висвітлити Ядвігу як несправедливу матір, яка замість того, щоб зрозуміти чи пожаліти свою дитину, вказує на її нібито впертість та неухважність.

Виділені функції акцентують на характері спілкування мовців, на особливостях їх діалогізування у тексті як дискурсі, а також вони сприяють точному відтворенню внутрішнього світу персонажів.

Аналіз фразеологізмів у романі Ольги Слоньовської “Дівчинка на кулі” з погляду комунікативно-прагматичного виміру показав, що авторка вдало впливає у тканину тексту відшліфовані в народному мовленні традиційні фразеологічні одиниці, а також вносить оригінальні зміни й доповнення у структуру фразеологічних одиниць, трансформує їх.

Дослідження особливостей функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті виявило їх потужний текстотвірний і комунікативно-прагматичний потенціал для реалізації певних комунікативних завдань.

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: моногр. Львів : ПАІС, 2011. 336 с.
2. Слоньовська О. Дівчинка на кулі : роман. Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. 400 с.

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНГЛІЗМІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ

Марковецька Людмила,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Думчак І.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Слова іншомовного походження – одна з невід’ємних частин української лексики. Вони пов’язані з історією нашого народу, адже на різних етапах розвитку власної державності він вступає у багатоманітні політичні, культурні та соціально-економічні відносини з іншими світовими державами. Проникнення англійців в українську мову почалось здебільшого у XIX та XX ст. і продовжується й до сьогодні. Серед основних позамовних причин, що зумовили зростання кількості запозичень, можна виділити соціально-психологічні, економічні, наукові, культурні та суспільно-політичні. Неможливо не згадати про мовні причини, які роблять запозичення необхідним, наприклад, відсутність слова для називання нового явища, предмета чи поняття у мові-реципієнті.

За І. Коробовою, процес запозичення поділяється на такі фази: поява нової лексеми та її освоєння. Зі свого боку, освоєння нових запозичень також поділяється на декілька етапів, а саме: входження, адаптацію, укорінення та повне освоєння [2].

Сфери функціонування англійців різноманітні. Очевидно, максимальна кількість іншомовних запозичень зафіксована в галузях, де відбувається най-

більш тісна взаємодія культур і мов. Однією з таких сфер є публіцистика, а саме: засоби масової інформації. Тут активно вживаються численні новоутворення, які допомагають збагатити інформаційний чи рекламний текст певною експресивністю, а також налагодити контакт із цільовою аудиторією.

Англізми по-різному адаптуються до норм української літературної мови. Зокрема відбувається асиміляція на фонетичному, графічному, граматичному та лексичному рівнях, утворюються нові лексеми за допомогою продуктивних суфіксів та префіксів української мови, запозичення-деривати, у яких дублюється один зі структурних елементів, а також складні слова на основі англізмів та лексем мови-реципієнта або раніше запозичених слів.

Суфіксація є провідним способом творення англізмів-іменників. Так, суфікс **-к-** виконує словотвірну функцію передачі семи “жіночність”, наприклад: *дилерка, тинейджерка*. Цей суфікс також продуктивно використовується в універбації: *есемеска* від СМС-повідомлення.

Із додаванням суфікса **-ик** активно виразняється гіпокористичність англізмів, які належать до семантичного класу “назви предметів”: *смайлик, лейбик, бейджик*. Цей же формант надає новим утворенням значення особи, яка функціонує у певній сфері діяльності: *понсовик, креативник*.

Суфікс **-ист** бере активну участь при видозміні основ англійського походження, для нього є типовим поєднання з іншомовними основами, здебільшого з такими, які були перейняті з англійської мови: *бестселерист, фентезист* [1].

За допомогою суфікса **-ськ-** утворюються ад’єктиви, мотивовані агентивними англізмами-іменниками: *промоутерський, інсайдерський, байкерський*.

Не менш продуктивним у творенні англізмів-прикметників є суфікс **-ов-**, функція якого – вираження відносного значення: *мультибрендовий, рекординговий*. Аналогічну функцію виконує варіантний суфікс **-ев-**: *іміджевий*.

У порівнянні з іменниками, дієслівна підсистема української мови поповнена англійськими запозиченнями в незначній кількості. Так, у творенні англізмів-вербатів найпродуктивнішими є суфікс **-ува-** та суфікс **-и-**: *релаксувати, апгрейдити, спойлерити*.

Суфікс **-ну-**, який додає значення однократності і раптовості дії семантиці дієслова, поширений у словотворенні англізмів-дієслів сленгового характеру: *есемеснути, клікнути*.

Префіксація – ще один спосіб творення англізмів в українській мові. Зазвичай префікси додаються до дієслів, часто саме завдяки приєднуванню різних українських префіксів утворюються цілі ряди споріднених дієслів: *гуглити – загуглити – погуглити; твітити – твітнути – затвітити; шерити – розшерити – зашерити; постити – запостити; спамити – заспамити*. З наведених прикладів помітно, що частовживаними є префікси **роз-** та **по-**, проте найбільш популярним є префікс **за-**, який виражає початок чи кінець дії.

Деякі слова вживаються із запозиченим з англійської мови префіксом **ре-**, він означає повторне виконання дії: *репостити, ретвітнути*.

У словотворі англізмів-дієслів також задіяні префікси із загальним просторовим значенням. Наприклад, новотвір *відфорвардити* мотивований дієсловом *форвардити*, його семантика передбачає спрямований рух у просторі [1].

Серед англійзмів спостерігається також тенденція до утворення запозичень-дериватів, у яких дублюється один із структурних елементів. Наприклад, лексеми з компонентом -мейкер (*відеомейкер, хітмейкер*), -арт (*non-art, стріт-арт*), -шоу (*ток-шоу, шоу-бізнес*) тощо.

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що інтенсивне запозичення лексики, зокрема англомовної, є обов'язковою рисою сучасного етапу розвитку української мови. Цей процес, зумовлений як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками, свідчить про стрімкі мовні зміни в суспільстві, проте нерідко призводить до ускладнення розуміння інформації носіями мови.

1. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння та розвиток семантики англійзмів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. Тернопіль. 2008. 20 с.
2. Коробова І. О. Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова". Запоріжжя, 2017.

ОНІМИ В ГОВІРЦІ СЕЛА ЗАРІЧЧЯ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ

Мельник Юлія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Барчук В.М.,
доктор філологічних наук, професор.

Заріччя – село, розташоване на великому плато біля Делятина на південному сході Надвірнянського району на правому березі ріки Прут. Перша письмова згадка про село Заріччя датується 1610 роком (див.: [3]). В основі топоніма лежить апелятив *за річчя* (місцевість за річкою). Село Заріччя із найдавніших часів населяла етнічна українська група, що має назву покутяни. Щодо говірки, яка побутує у селі, то типовий зарічанець є представником покутського передгір'я, що на межі з гуцульським діалектом (див.: [2, с. 18]). Населення села Заріччя складає приблизно 4000 осіб, що забезпечує повноцінну репрезентацію говірки цього населеного пункту.

Серед онімів села найчисельнішою є група антропонімів; їх ділимо за такими критеріями: походження (етимологія), значення, спосіб творення, особливості функціонування власних імен. У селі зафіксовано 428 прізвищ, з них автентичні (власне зарічанські (90) та запозичені (338), а також виокремлюємо прізвиська (близько 70).

За походженням прізвищ виділяємо такі групи: відіменні, які утворилися морфологічним шляхом за допомогою суфіксів *-ук-, -юк-, -ів, -к-о, -ук* від основ чоловічих імен: Івась – *Івасюк*, Дмитро – *Дмитрук*, Вацлав – Вацика син – *Вацук*; Ян – Янка син – *Янко*; відприкметникові з суфіксом *-ин-*: Іваниха – Іванишин (прикметник) – *Іванишин*. За видом діяльності осіб чоловічої статі утворилися такі антропоніми: коваль – *Ковалюк*; доктор – *Докторук*, швець – *Шевчук*, дяк – *Дячук*. Прізвища, мотивовані назвами предметів та елементів побуту з

суфіксами *-ук-, -юк-, -ак-, -як-*: *Мисюк* (миска), *Боклащук* (боклага). Зазначені прізвища належать до автентичних.

Неавтентичні прізвища, які виділяються серед зарічанських, складають запозичені, зокрема мотивовані первинною етнічною належністю особи-носія, наприклад: *Чіх* (XVII ст.), *Бойченко* (*Бойко*) (XVII–XVIII ст.), та *Кашуб'як* (XIX ст.). Окремий пласт неавтентичних прізвищ складають ті, що потрапили з носіями з іншого регіону, зокрема з центральної України, наприклад: *Ванчуляк*, *Хаб'юк*, *Степаненко*, *Ханенко*. Найменшу частину прізвищ представляють оніми, які мають твірну модель, характерну для російської мови, з суфіксами *-ов-, -єв-, -ін-, -ин-*: *Абросімов*, *Потьомкін*, *Обогрелов*, *Жихарєв*, *Лядов*.

Вагому групу онімів складають прізвиська села Заріччя. Від патронімів утворилися такі прізвиська: *Андрійцеві* (від Андрій), *Янкові* (від Ян), *Прокіпцеві* (від Прокіп), *Якименкові* (від Яким) та інші. Іншу групу складають прізвиська зі зменшено-пестливим суфіксом *-к-*: *Микола* (Никола) – *Никулька* – *Никулькові*, *Федір* – *Феділ* (деформація імені) – *Феділька* – *Федількові*.

Окрема групу складають прізвищеві назви, що походять від жіночих імен та утворені за допомогою суфіксів *-их-а, -к-а, -ов-а / -єв-а-*: *Фарко* – *Фарчиха* – *Фарчишин* (син), *Шмай* – *Шмаєха* – *Шмайшин* (син), *Лукач* – *Лукачиха* – *Лукачин* (син) (побутує *Лукачєнчині*). Менша кількість прізвищ утворилися від назв тварин, які тим чи іншим чином характеризують особу: *птах* – *Пташкові*, *цап* – *Цапкові*, *сокіл* – *Соколикові*. До прізвищ, які утворилися від назв професій, належать *Косилінка* (косило, косар); *Прідуни*, *Механіки*.

Виявляємо специфіку чоловічих і жіночих імен у формальних варіантах, що є типовими для села, наприклад: в чоловічих іменах фіксуємо такі форми: *Місько* (*Міську*), *Івась* (*Івасю*), *Дмитруньо* (*Дмитруню*); натомість жіночі імена представлені варіантами, що мають закінчення *-і*, яке є діалектним варіантом нормативного закінчення *-я*, наприклад: *Позі* (*Позю*) (від Полягна), *Нусі* (*Нусю*) (від Анна), *Зузі* (*Зузю*) (від Зузанна).

Серед топонімів виділяємо ороніми (40 назв), мікротопоніми (25) та гідроніми (10). Їх аналізуємо за такими критеріями: тлумачення, спосіб творення, мотивація назв.

Найбільша гора села, що прикриває його із заходу, – *Маливо* – є оронімом, що походить від іменника “малево” (малюнок). Найчастіше ороніми – це іменники I відміни жіночого роду на *-а, -я*: *Стражниця* – гора, де сторожували село, *Хорбака* – ребриста (горбата) гора, *Йоршиця* – гора між яворами і т. д. Рідше натрапляємо на назви гір у формі іменників II відміни чоловічого роду з нульовим закінченням: *Діл* – гора, яка відділяє Покуття від Передгір'я, *Зазаруб* – місце вирубки дерев.

Основну групу серед назв сільськогосподарських угідь складають відіменні: *Юхновичі* (від Юхно), *Дмитеркове* (від Дмитро), *Івасюкове* (від Івасюк). До них належать назви, що утворилися за допомогою суфіксів *-ськ-* та *-ів-, -ов* та представлені у формі присвійних прикметників: *Яремійське* (поле) (від Яремій), *Чіхів* (город) (від Чіх). Інколи присвійність виражена в описових конструкціях: *Касин жбир* (пагорб з виїмкою) (від Кася), *Ковальські потоки* (від коваль).

Наступна група оронімів відображає у назві особливості місцевості, зокрема флори (дерев, ягід), наприклад: *Буковина* – бук (дерево); *Модрини* – Модрина (дерево); *Голубічка* – голубика (літ. лохина). Фіксуємо топоніми, що відображають історію поділу земельних ділянок, кутків чи присілків, зокрема *Ділок* – ділити (землю); *Парцелі* – парцельовані (розподілені) землі (після реформи 1848 р.).

У селі є місця, розташовані біля річки, що отримали свою назву від особливостей ґрунту та стану води у річці. Ці мікротопоніми виражені іменниками у форму множини, утворені переосмисленням відомих назв (*Гаврили, Гуки, Ребра*); назви, у семантиці яких виявлено швидкість води у річці (*Нетеча, Крутіж, Плесо*), або місце біля річки (*Камінь, Мур*).

Характерною особливістю карпатських населених пунктів є найменування різних частин села за ознакою ландшафту та орієнтування на місцевості: *Горішнєк* (частина села ближче до гір), *Долішнєк* (дальше від гір) та *Осередок* (центр), які дають змогу зрозуміти, про яку частину села йде мова.

Гідроніми села позначають здебільшого малі гідрооб'єкти, тому мають в структурі зменшено-пестливий суфікс *-к-*: *Ославка* – сусіднє село Білі Ослави, *Стоніжка* – потік, що має багато витоків, *Млинівка*.

Оніми села Заріччя є важливою, яскравою та характеристичною групою лексики його говірки.

1. Габорак М. М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій : Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 932 с.
2. Косило М. Ю. Заріччя: історично-краєзнавча довідка. *Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах*. 2012. № 20. Липень–грудень. С. 12–17.
3. ЦДІА України м. Львів (Центральний державний історичний архів України, м. Львів). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 171. С. 1915.

СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Мізіук Людмила,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Ковбанюк М.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Дослідження творів художньої літератури тісно пов'язане із поняттям “художнього дискурсу”, яке є досить широковживаним, а також було і залишається актуальним для дослідження науковцями-лінгвістами. Зауважимо, що поняття “тексту” побутує в лінгвістичній науці одночасно із поняттям “дискурсу”. Дискурсом вважаємо будь-яку усну і письмову діяльність людини [5, с. 3].

У лінгвістичній царині “художній дискурс” визначено як своєрідну комунікацію за допомогою тексту, автора художнього твору з його читачем через представлення письменником своєї мовної картини світу та осмислення її чи-

тачем. Художній дискурс відображає культуру певного етапу розвитку суспільства, особистість автора твору та його індивідуальний стиль [3, с. 8]. Роль читача є не менш важливою, ніж роль автора в обґрунтуванні поняття “художнього дискурсу”. На думку літературознавця Ю. Лотмана, він є тим, хто аналізує та осмислює художню картину світу письменника, що і визначає художній дискурс як процес взаємодії та комунікації [3, с. 9].

Невід’ємною складовою художнього дискурсу є соціальна ідентичність. Її компоненти є частиною образу дійових осіб твору, вони характеризують подану автором епоху та є визначальними для формування характеру персонажів.

Поняття “соціальної ідентичності” психолог Л. Чорна трактує як усвідомлення своєї приналежності до певної соціальної групи, прийняття її цінностей, намагання відповідати її вимогам та виправдовувати очікування [4, с. 109]. Соціальна ідентичність виконує важливу функцію налагодження взаємозв’язків між індивідом та соціальними групами. Суспільство заохочує людину підтримувати взаємини з іншими його членами, налагоджувати між собою контакти, тоді як особистість задовольняє потребу приналежності до спільноти, що дозволяє їй займати певну позицію по відношенню до інших членів групи, впливати на них, а також навчитись захищати себе та відстоювати свої інтереси [1, с. 48–49].

Розглядаючи соціальну ідентичність як один із механізмів адаптації в суспільстві, виокремлено такі її складові [1, с. 52]:

- **соціальна адаптація**, яка передбачає інтеграцію людини в суспільство, результатом чого є формування самосвідомості особистості, її поведінки у соціальних спільнотах, здатності до самоконтролю та до підтримання адекватних стосунків з іншими [6];

- **конформність**, яка описує зміну людиною своїх позицій та переконань, під тиском тих, які є переважаючими у суспільстві, близькому оточенні, думка якого є важливою для особистості, чи у певній соціальній спільноті. Конформна поведінка – це поведінка, де людина намагаючись виправдати чужі очікування, нехтує своїми інтересами, вподобаннями та цілями [7];

- **соціальні ролі**, які відображають модель поведінки, задане соціальною позицією особистості, якої вона дотримується у відносинах з іншими;

- **цінності**, які представляють те, що людина вважає найважливішим, бо усвідомлення індивідом своїх цінностей допомагає йому сформуватись як особистість;

- **етнічна ідентичність**, яка виражається в осмисленні своєї приналежності до певної етнічної спільноти, схожості з іншими її представниками, яка формується завдяки наявності єдиної історичної пам’яті, спільних предків та завдяки переживанню емоційного зв’язку з батьківщиною [8].

Отже, компоненти соціальної ідентичності відіграють важливу роль в контексті художнього дискурсу, оскільки співіснування соціальних груп, взаємодія персонажів, які усвідомлюють себе членами тієї чи іншої з них, формують сюжет та художню реальність твору, а особливо, відображають особистість самого автора, який на прикладі цих дійових осіб ілюструє соціальні настрої та проблеми, які характеризують суспільство.

1. Коваленко А. Б., Безверха К. С. Соціальна ідентичність як механізм адаптації особистості під час суспільної кризи. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 48–62.
2. Литвинчук О. Соціальна та особистісна ідентичність: соціально-філософський аналіз. *Наукові записки. Серія “Філософія”*. Вип. 8. С. 195–202.
4. Семенюк О. А. Художній дискурс як відображення авторської картини світу (лінгвокультурологічний підхід). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Романські мови*. 2019. Т. 30 (69). № 1. Ч. 2. С. 7–10.
5. Чорна Л. Г. Ідентичність особи: від групи до індивідуальності (методологічний аналіз). *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави*. 2012. Вип. 13. С. 108–118.
6. Приблуда Л. М. До проблеми визначення статусу художнього дискурсу. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8737/1/hd.pdf> (дата звернення: 12.04.2021).
7. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами. URL: http://livecole97.at.ua/INKLUZIA/socialna_adaptacija-n.pdf (дата звернення: 17.04.2021).
8. Козлов Н. І. Конформність, конформізм. URL: http://psychologis.com.ua/konformnostzpt_konformizm.htm. (дата звернення: 17.04.2021).
9. Особливості етнічної ідентичності : реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16729> (дата звернення: 17.04.2021).

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗЛОЧИНУ І КАРИ В “СИБІРСЬКИХ НОВЕЛАХ” БОРИСА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

Москалюк Андрій,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Васильчук М.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

У “Сибірських новелах” Бориса Антоненка-Давидовича (1899–1984) злочином є висвітлення правди. Прагнення кращого життя, відстоювання своїх прав, вища освіта. А найголовніше – любов до Батьківщини. Кара – переслідування, приниження, арешт, заслання (це – у кращому випадку), а в гіршому – смерть.

Новели Б. Антоненка-Давидовича, зокрема й на табірну тему, написані від першої особи. Створюється ефект оповіді від активного учасника подій чи наймні спостерігача. Це надає невігаданим оповідам не лише вірогідності, а й документальної достовірності в зображенні життя за колючим дротом. Перед читачем постає низка неповторних людських доль і характерів, виписаних майстерно, з непідробною любов’ю, повагою і співчуттям.

“Сибірські новели” спонукають до глибоких і серйозних роздумів про те, як таке могло статися і чия в цьому найбільша вина. Письменник одним з перших в українській літературі звернувся до забороненої теми показу життя в’язнів ГУЛАГу. Він пережив тягар табірної життя, спрямованого на духовне й

фізичне знищення людини. І відтворив у художніх текстах особливості цього викривленого світу.

Так, головний герой новели “Чистка” – бухгалтер Микола Степанович Семенець – людина чесна, скромна й безкорислива. Серйозно стурбована розвитком української культури. У нього на утриманні хвора на сухоти дружина та її старі батьки. Чоловік працює за мізерну платню, але гордий, що причетний до творчого процесу в українській літературі, ґрунтовним знавцем якої він є. Микола Семенець живе у світі духовних цінностей, для нього залишилось непоміченим настання нової епохи – епохи віроломної підозрілості і терору страхом. Ось чому він зважується публічно на зборах “чистильної комісії” заперечити висунуті проти заарештованих директора і головного редактора звинувачення в антирадянській діяльності. За це і самого його зараховано до “ворожого елемента” й звільнено з роботи. Герой проходить через страх і вагання. У його душі борються “два антагоністи-голоси”, один з яких радить підкоритися, а інший не дозволяє ціною підлості купувати собі право на роботу в “Книгоспілці”. Але перемагає голос честі. У новелі відсутня внутрішня мова, монологи. Проте розповідь ведеться так, що можна простежити зміну психологічного стану героя – від легкого роздратування до душевних мук, близьких до божевілля. Перед нами постає картина: вірус страху миттєво паралізує присутніх на зборах, тінь обвинувачення в націоналізмі та ворожості владі невідворотно насувається на героя.

У його текстах присутні “Кола несвободи”. Першим із таких “кіл” виступає світ “волі”... Друге “коло” – це світ табору як такого. Під третім “колом” треба розуміти світ СІЗО – табірної тюрми” [3, с. 208]. Важливе місце займає в’язниця, зокрема камера для утримування “злочинців”, де відбуваються страшні церемонії допитів. Розкриваються характери персонажів, їхні людські якості, уподобання, здатність до виживання за колючим дротом.

Кількома штрихами автор змальовує камеру № 3, “де замість передбачених шістьох душ розмістилось тепер тридцять, тісно й душно. На дерев’яних нарах, що простяглись мостом від стінки до стінки, лежать тільки шестеро, решта – під нарами й уздовж стін на цементовій підлозі” [1, с. 252]. Умови жахливі, життя нестерпне, майбутнє – розстріл або 10 років ув’язнення.

За колючим дротом таборів і на засланнях бачимо тут українця Петренка-Черниша й росіянина Герасимова (“Сізо”), білоруса Васька Микитьонка й німця Карла Майя (“Усе може бути”), казаха Беймбета Кунанбаєва (“Кінний міліціонер”) та братів-чеченів (“Три чечени”) й тисячі інших різнонаціональних жертв великої імперії зла. Автор відрізняє цих “ворогів народу” від справді кримінального й декласованого елемента саме через їх спротив насиллю держави. Незламність знедолених й запроторених у ГУЛАГівські табори й на заслання кращих представників “сім’ї народів” вимальовується не через карколомність сюжетів та колізійні ситуації, а насамперед через глибокі психологічні переживання персонажів, в такий спосіб, – закономірність протистояння. Це простежується в Беймбета Кунанбаєва, котрий упродовж чотирьох років перебування у в’язниці катується питанням: за що він тут? А заарештували цього літнього казаха тільки через те, що в його юрті знайшли лівоесерівську газету, в яку була загорнута колись куплена хустина.

Зображаючи трагедію епохи через різнонаціональні постаті, письменник наголошує, що намір знищити національні ознаки народів – найзапекліше зло космополітичної держави, в розпорядженні якої могутня машина насилля й ідеологія страху. Бачимо як безпосередніх жертв сталінізму, так і тих, що на службі в нього. “Сибірські новели” – це низка неповторних людських доль і характерів, яким довелося пройти через криваву машину сталінських концтаборів.

1. Антоненко-Давидович Б. Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки. Київ : Наукова думка, 1989. 560 с.
2. Когут І. “Сибірські новели” Б. Антоненка-Давидовича як цикл. *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія : Літературознавство.* 1998. Вип. 3. С. 141–148.
3. Хмель О. С. “Сибірські новели” Бориса Антоненка-Давидовича як цикл творів (в аспекті екзистенціалістських категорій “смерті” та “свободи”). *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія.* 2007. Вип. 52. С. 208–210.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРЯДОВОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ СЕЛА ГОЛОВИ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Пуршега Іванна,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Одним із напрямків у сучасній лінгвістиці є ознайомлення зі складом та вивченням семантичної структури обрядової весільної гуцульської лексики. Весільна лексика слугує корисним матеріалом для діалектологічних досліджень, що дає можливість за допомогою фіксації та опису краще пізнати діалектотворчі процеси в системі гуцульського говору. Весільний обряд у селі Голови Верховинського району пов’язаний із комплексом гуцульських звичаїв, побуту, моралі, соціальних уявлень, традицій родини і села, давніх вірувань гуцулів.

Весільний процес має свою чітко визначену структуру. Традиційними компонентами місцевого весільного обряду є етапи, які позначаються такими лексемами як *визнавки, старости, вінки, заченані, власне весіле, завивані та смійни*.

Першим компонентом передвесільного циклу обрядовості були *визнавки* ‘початкова церемонія весільного договору, у процесі якої попередньо з’ясовувалися наміри батьків дівчини’. Лексема *визнавки* мотивована від слова *визнавати, довідуватися*. Головною частиною *визнавок* є *обмінювання хлібом*.

Старости ‘перший акт шлюбних церемоній, який відбувається згідно із стародавнім ритуалом’; формою цього ритуалу є метафоричні тексти про *мисливців, які си гнали за куницею*. До хати приходили *старости* ‘особи, які просили згоди на шлюб’. Замість справжньої нареченої їм могли вивести *підмінену*, щоб пересвідчитися, чи прийшли вони саме до тієї господині. “Дівчену на-

зивали **куницею**, уна мала си сховати дес так, аби її молодий **мисливець** шукав довго”. Молода перев’язувала **старостів** рушниками, а **старостинь** хустками, а після цього молоді на знак згоди з’єднували свої руки.

Вінок ‘один із основних атрибутів весілля, символ невинності молодої’. Спорідненим варіантом слова **вінок** є **вінець**, суфіксальне утворення від **плетінка**, що пов’язане з дієсловом **вити**, **плетсти вінок**.

У четвер приходила **збиральниця** ‘жінка, яка благополучно, у злагоді та любові жила у шлюбі’. “Мама вносила решето, клала наспид пшеницу, зверху два колачі, з’єзані докупи червонов нитков, жинка-збиральниця сама шила до схід сонця **вінок** на черленому сукні. Зверху укривала позлитков, лелітками тай барвенком”.

Уважалося, що **вінок** треба шити однією суцільною ниткою без **гудзів** ‘вузликів’, “аби житє молодих було гладким, тий аби ні сварилиси, аби всі лиха минали газдівку”. Оскільки в давнину не існувало клею, **позлитки** ‘облудний блиск’ на сукняну основу **збиральниця** приклеювала медом, а всередині ховала зубчик часнику, який “видвертає від молодих нічисту силу”, і – гроші, “аби багаті були”.

Етап весілля **заченані** ‘початок весілля’ проводився у п’ятницю. Лексема **заченані** мотивована дієсловом **зачинати**, тобто починати весілля. Батько вносить два великих **колачі** на вишитому рушнику і кладе посеред столу. У **колачі** встромляють принесене **дружбами деревце** ‘прикрашені гілки дерева’. Прикрашати весільне **деревце** починають батько з матір’ю. Батько прикріплює до вершка **деревця** весільну **китицю**, яку роблять з калини, житніх або пшеничних колосків, барвінку і кількох різнокольорових паперових квіток з довгими стрічками. Туди можуть зав’язувати й гроші, щоб було щастя і достаток у подружньому житті. Далі починають убирати **деревце дружки** та **дружби**. “Послідь цього дедя з мамов брали старшу кухарку, книгиню, ставали у коло, ловилиси за руки, тий бралиси гуляти гуцулку, цим танцем зачіналоси весіле”.

Власне весіле є основною частиною весільного обряду гуцулів. Лексема **весіле** є пізнім віддієслівним утворенням від **веселитися**, **святкувати**. Починалося одяганням **книгині**-молодої в гуцульську **убирю** ‘повний шлюбний комплект одягу, взуття і прикрас’. Ритуал проводився близько чотирьох годин.

Важливою частиною автентичного гуцульського весілля було вінчання в сільській церкві, яке супроводжувалося значною кількістю дійств. Насамперед, до них належали **виводини** ‘процес виходу молодої із-за столу’. Лексема **виводини** утворена від дієслова **виводити**. Після застілля молоді разом із батьками, **дружбами, дружками, весільними батьками і матками**, тримаючись за руки, утворювали живе коло й тричі обходили весільні столи “за сонцем”. На цьому весільному етапі виконують обрядову пісню “Ой, з-за гір’я, місяченьку”.

Таїнство вінчання проводив священник за чітко визначеним ритуалом. Вийшовши із церкви, молоді дивились крізь **колач** на сонце, “аби діточки були круглі” ‘повненькі’ і рвали його на дві частини, “аби узнати, хто будет старшим у хаті”.

Заключним етапом гуцульського весілля є **завивання книгині**-молодої ‘зав’язування у хустку’. Лексема **завивання** є суфіксальним утворенням від діє-

слова *завивати*. Спочатку в *книгині* знімають *ручіник* ‘рушник’, після чого вона *рубає вінок* ‘відрізати квітку’ молодому, а потім навпаки. Розплітають *книгиню* або молоді брати, або *збиральниця*, а молодий *завиває* її *фустков*, що символізує перехід дівчини в статус одруженої жінки-молодиці.

Через тиждень після весілля відбувався останній етап – *смійни*. Лексема *смійни*, очевидно, походить від словосполучення *сім’ї їднати*, яке утворене способом основоскладання, що з часом спростилося у *смійни*. Цей етап включав перевезення приданого до молодої чи до молодого та застілля.

Серед весільних лексем можна виділити етнографізми, тобто власне весільні найменування: *набуток, свататиси, дружка, деревце, колач* та інші; номени, що вказують на осіб обрядового дійства та на різні елементи етапів весілля: *бубніст, флоєркар, баяніст, вінок, барвенюк, решето, позлитки* та інші.

Лексеми на позначення етапів весілля розрізняють за морфологічною віднесеністю. Серед них є іменники: *смійни, боєри, вінок, золото* (про молоду), *збиральниця*; дієслова: *благословити, дружкувати, зачіпати, виріжети*; прикметники: *весільний, газдовитий, гоноровий*; субстантивовані прикметники: *молодий, молода*.

Багатокомпонентні назви виражені іменними словосполученнями: *старша дружка, деревце з сосни, весільний колач, молода куниця, моцна джінджьора, гонорний книзь*; дієслівними: *ділити колач, завивати молоду, рубати вінок, перестрівати молодого, збирати книгиню, зачіпати весіле, набуватиси у данцовни*; описовими конструкціями: *хлопець такий, ек треба; дівка, ек цвіт на калині*.

Таким чином, гуцульське *весіле* продовжує зберігати свою автентичність, що виявляється зокрема у діалектній весільній лексиці, а також на різних рівнях обрядової структури: часовому, локативному, предметному тощо. Обрядова весільна лексика належить до архаїчного пласту діалектних лексем і відтворює взаємозв’язок матеріальної та духовної культури народу. Однак у весільній традиції навіть сусідніх сіл, не тільки районів, існує низка відмінностей, які заслуговують на окреме дослідження. Вони різні за змістом, відмінні за формою, пісенним та ігровим оформленням, але мають здатність навіть у найновіших проявах зберігати основні обряди та ритуали всіх попередніх часів. Кожен із етапів весілля є відображенням соціально-сімейних стосунків на різних ступенях розвитку, що засвідчує повторюваність одних і тих же обрядових дій весільного циклу.

1. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору: гуцульські говірки. *Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів, 2000. С. 125–148.
2. Бігусяк М. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 1997. С. 293–301.
3. Вакалюк Я. Весільна лексика в українських говорах Прикарпаття. *Структура українських говорів*. Київ, 1982. С. 126–128.

4. Горбач О. З записів південногуцульської говірки с. Бродина, пов. Радівці. *Весілля : український діалектологічний збірник*. Кн. 7, 1997. С. 302–309.
5. Гура А. Із поліської весільної термінології. Весільні чини (словник: Б–М). *Слов'янське і балканське мовознавство : мова в етнокультурному аспекті*. Москва, 1984. С. 90–97.
6. Прокопенко В. Лексика весільного обряду в буковинських говорах. *Тези доповідей XX наукової сесії Чернівецького університету. Секція філологічних наук*. Чернівці, 1964. С. 30–38.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ (на основі кримінальної сфери)

Равлюк Мар'яна,
1 курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Бусіло С.,
магістр, старший викладач.

Евфемізація це потужне використання емоційного спектру людини, але на відмінну від вульгаризації, це налаштовує реципієнта на застосування не лише емоцій, але й власної ерудиції та інтелекту. Вміння завуальювати інформацію послуговуючись евфемізмами робить нашу мову багатозначною, полігранною, амбівалентною, контроверсійною, збагаченою стилем і власним смаком.

Словник лінгвістичних термінів подає таке визначення терміну “евфемізм”: евфемізм (від. гр. *eu* – добре, *phemi* – говорю, прославляю; *euphemia* – пом'якшене висловлення) – стилістична фігура; навмисна заміна знака певного поняття описовим найменуванням, або іншим знаком для усунення небажаних, надто різких, недостатньо ввічливих слів шляхом їхнього пом'якшення або шифрування через заборону на вживання деяких слів, наприклад, обценної лексики, зумовлену соціально-політичними, історико-культурними, релігійними, етичними й естетичними чинниками: англ. *glass maintenance engineer* – “той, хто миє вікна”, букв. Інженер по підтриманню скла в чистоті; укр. *сірий* замість *вовк*, *він* замість *Бог*” Варто зауважити, що евфемізми містять велику кількість культурної, історичної інформації, розкодувати яку не є легко для іноземного реципієнта.

Евфемізми були об'єктом лінгвістичних студій українських та іноземних мовознавців, а саме: Р. Гальперін, Ш. Балі, М. Гроховський, А. Домбровська, С. Відлак, В. Великорода, В. Москвін, Л. Булаховський, В. Заботкіна, В. Гуревич, К. Беррідж.

Відиллю, зокрема, класифікацію Відлака, у якій він пояснював причини появи евфемізмів, серед яких:

- евфемізми спричинені релігійними віруваннями, магією, страхом і забобонами;
- евфемізми спричинені порядністю, скромністю і соромом;
- евфемізми спричинені делікатністю, добротою, співчуттям і жалем;

- евфемізми спричинені розсудливістю, продуманістю, мегаломанією (манією величі), спритністю та цікавістю.

Найбільш вивченими тематичними групами є евфемізми у політичній сфері. Так як, багато політиків часто їх використовують з різних причин (толерантність, просування власної партії, з метою впливу і маніпуляції).

Зрозуміло, що явище евфемізації не з'явилося саме по собі, а пройшло певний “філогенез” в системі мови. Щодо теорій виникнення явища евфемізації, достеменно невідомо яка з них є правдивою.

Однією з теорій про виникнення евфемізмів є міфологічна картина світу. Люди в давнину вірили у магічну силу слова, тому не вимовляли назви різних хворіб, богів, мертвих, стихійних лих. На їхню думку це могло накликати на них вище перераховані біди. Здавна слово для людей мало магічну силу. Зокрема, Г. Козуб у праці “Б.О. Ларін і проблеми евфемізмів сучасності” говорить про те, що слова, які стосувалися назв богів, духів, нечистої сили підлягали табуванню. Існують твердження, що виникненню евфемізмів сприяла культура певного народу і явище табу в суспільстві. Хоч і багато років минуло з часу так званої “сивої давнини”, люди до сих пір не намагаються вимовляти слова табу, бо до сьогодні вважається, що слово володіє магічною силою.

Практичний розділ присвячено опису польських евфемізмів кримінальної сфери. Їх поділено за словником Анни Домбровської на такі класифікації:

- Найменування крадіжки (buchnąć, być/bywać w Łowiczu, chwytać, dmuchnąć, drapnąć, gwizdnąć, kombinować / skombinować, kopiować / dostać / pożyczyć / przetestować / obejrzeć program komputerowy, kunsztownie pożyczyć, mieć lekkie ręce/mieć smołę w rękę/ręce natarte, nadużywanie stanowiska dla korzyści materialnych, nawalić, nie oddać, nielegalne wywożenie)

Наприклад:

Stało już w nim moje żelazne, białe lakierowane łóżko, stolik z naszego przedpokoju, a dla ozdoby powiesił ojciec wielką mapę Polski, którą udało mu się “skombinować” w biurze. (MepMałż).

*Świat prosty a szczerzy [...] wszystko zwie po imieniu: Piotr kradł, więc, Piotr złodziej. To prawda, lecz niegrzeczna, wyraz zbyt dosadny. Jakże to pięknie nazwać, kiedy Piotr ukradnie? Można prawdę powiedzieć, ale tonem grzecznym: Piotr się wstawił w rzemiośle trochę niebezpiecznym, Piotr zażył, a nie swoje, **kunsztownie pożyczył**. Zgoła tyle sposobów grzecznych będziesz liczył, tak fałsz będziesz uwieńczył, do prawdy sposobil, że na to wreszcie wyjdzie: Piotr kradł, dobrze zrobił. (KrasPisma).*

- Поняття, що стосуються корупції, шантажу. (bakszysz, bezstresowe zdanie egzaminu, bлатować, brać, czarna praktyka, czerpać z czegoś korzyści/czerpać dodatkowe korzyści z wykonywania zawodu, dać z górką, datek, dogadać się jakoś, farbować na zielono kieszeń).

Наприклад:

*Chciano go złapać na gorącym uczynku – przy odbieraniu **bakszyszu** od człowieka, któremu skradziono samochód. (GW 1996). Chodziło chyba o jakąś pieczętkę. Jego zdaniem Rosjanie po prostu chcieli **bakszysz**. (GW 2004).*

Samorząd nie może przecież milczeć w sprawach najbardziej kontrowersyjnych – wobec plagi tzw. Czarnej praktyki, a mówiąc wprost – zwykłego łapówkarstwa. (Wprost 1994).

• Поняття, що стосуються шахрайство (діяльність mocno skłócona z kodeksem karnym, kreatywna księgowość, nie zawsze czysty, nieformalna pomoc prawna, poza okiem Kołodki, wysokie zielone).

Наприклад:

– *Panie Wygocki [...] zatrzymaliśmy pana, bo zebrano się już dość dowodów na pańską działalność, mocno skłóconą z kodeksem karnym. (Kłodz Wrak).*

Nie mieli wyjścia i stosowali to, co nazywa się kreatywną księgowością. (uzus).

• Найменування поліції (міліції), таємного агента і донощика, поняття, що стосуються підслуховування (adam, anioł stróż, blacharz, błękitny chłopiec / niebieski, emo, glina/gliniarz, grzech judasza, gumowe ucho, kabel / kablować, lodziarz, matka i ojciec, meo, ministerstwo oświaty, morskie oko, mosie, niejawni współpracownik).

Наприклад:

– *Tak, ale przedtem nie miałem na karku aniola stróża, który zjechał tutaj i patrzy mi wciąż na palce. (MarczPrzekl).*

...zakłócił porządek publiczny poprzez wznoszenie okrzyków: [...] “Precz z niebiskimi”. (Jesteśmy 1987).

• Поняття, що стосуються допиту, арешту, ув’язнення (bezpłatny pensjonat, brać / wziąć kogoś, bransoletki, być kratkami / iść / rójść/dostać się za kratki, dołek / dół, doskonały sposób na odświeżanie ludzkiej pamięci, gościć, hotel).

Наприклад:

Również nie pamiętam nazwiska drugiego lokaja, któremu zdarłem brodę, lecz pamiętam, że skazano go na trzy lata bezpłatnego pensjonatu za szantaż. (GromHaz).

Отже, бачимо, що найбільше евфемізмів є на позначення крадіжки, корупції, шантажу, шахрайства, назв поліції (міліції), поліції під прикриттям, того хто любить доносити і підслуховувати, а також евфемізми що позначають прослуховування, арешт і в’язницю. В тексті такі евфемізми зустрічаються теж у контексті цих ситуацій.

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Вид. 2-ге, стереотип. Москва : УРСС, Едиторіал УРСС, 2004. 571 с.
2. Валуєва Н. М. Особливості функціонування політкоректної лексики в сучасній англійській і французькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2016. Т. 1.
3. Великорода В. Б. Механізми поповнення евфемістичної лексики. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов* 2009. Вип. 4. С. 212–217.
4. Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : дис. ... канд. наук : 10.02.04. 2008.

5. Відлак С. Проблема эвфемизма на фоне теории языкового поля. *Етимологія*. Москва : Наука, 1967.
6. Dąbrowska A. Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sobie łagodnie. Warszawa, 2019.

ФУНКЦІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ СМИСЛИ ОЗНАЧАЛЬНИХ ЛОГІКО-МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК *РІВНО*, *ПРОСТО* ТА *ПРЯМО* У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Сайко Христина,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Партикули є надзвичайно семантично багатим розрядом слів, оскільки вони приховують в собі різноманітні смислові відтінки, формують зв'язність тексту та збагачують зміст висловлювання. Вони є провідною ланкою в процесі спілкування, тому як лексико-граматична категорія мають у мові важливе значення. Сучасна лінгвістика трактує частки не як периферійне явище мовної системи, а як один з основних і необхідних засобів спілкування. У пропонованій розвідці проаналізуємо комунікативний потенціал означальних часток *рівно*, *просто* та *прямо* на матеріалі художнього тексту І. Роздобудько.

Вагоме місце в системі логіко-модальних партикул посідають означальні частки, зокрема, лексеми *рівно*, *просто*, *прямо*, які підкреслюють вказівку на певний предмет, його ознаку чи дію.

Партикульована лексема *рівно* найчастіше вказує на точну кількість, вживаючись у препозиції щодо числівників та іменників, що виражають числове значення: “*Батьки померли: мама від раку, батько пішов за нею рівно через рік*” [6, с. 157] – частка підкреслює темпоральне значення, оскільки прийменниково-іменникова словосполука вказує на точну дату смерті батька, відповідно до дати смерті матері. Означає партикула і значення міри та ступеня дії чи ознаки: “*З-за дверей почувся легкий скрегіт металу по металу, і вони невдовзі відчинилися рівно настільки, аби в них могла просунутися найогрядніша з жінок*” [3, с. 107], де пояснюється та перехідна межа, яка створює вільну можливість для виконання наступної дії.

С. Педченко зазначає: “Емоційно-експресивна суб’єктивно-модальна аксіологічна семантика – це умова партикуляції відприкметникових адвербативів *прямо* та *просто*” [2, с. 130]. Найчастіше вони не є емоційно-зabarвленими, а виражають нейтральне значення, яке вносить у висловлювання різноманітні семантико-прагматичні відтінки, зокрема, здивування: “*Я просто дивувалася, настільки чітко і просто Томочка сформулювала таку запутану історію*” [6, с. 140]; стверджувальності та достовірності у виконанні дії: “*Боялася, що просто вибухну чи то істерикою, чи то сміхом: все довкола підтверджувало шалену, нереальну, незбагненну думку: я дійсно знаходжусь у своїй старій квартирі!*” [6, с. 54] тощо.

Яскраво виявляється типова функція окресленої частки, коли вона увиразнює атрибутивне значення: “*Нині ми **просто** сторонні люди*” [6, с. 144] – партикула надає реченню негативного забарвлення, що супроводжується відтінком байдужості.

Деякі дослідники зараховують цю частку до підсилювальної, оскільки вона тільки акцентує окремі аспекти змісту речення. Частка надає окремим елементам висловлення смислової виразності, зосереджує увагу на деталях, важливих для мовця: “*Сон зморив його **просто тут**, під деревом, в самому центрі життя, зробивши його самого цим центром, котрий переступали й обходили...*” [4, с. 89] – у наведеному реченні партикула увиразнює обставину місця.

Синонімічна до частки **просто** партикула **прямо** вказує на безпосередню конкретну ознаку, дію чи предмет, уточнюючи ту чи іншу інформацію, наприклад: “*Величезна пласка тінь птаха відділяється від стелі й опускається **прямо на груди**, від неї пашисть жаром, як від сонця*” [5, с. 21].

Часто нею можна замінити лексему **просто**, якщо вона вказує на певну обставину, яка, на думку мовця, не є типовою чи передбачуваною: “*Знахабнілі тлусті чайки снували у них під ногами, мов кицьки, вимагаючи хліба. Віра годувала їх **просто з рук***” [6, с. 145].

Отже, проаналізувавши комунікативний потенціал означальних логіко-модальних партикул у сучасному художньому тексті І. Роздобудько, можемо стверджувати, що вони всі є носіями вагомих семантико-прагматичних значень. Ці частки поєднуються в аналізованому тексті з усіма лексико-граматичними класами слів, виражаючи широкий спектр семантико-прагматичних смислових відношень, що дозволяє зараховувати їх до продуктивних класів дискурсивних слів. Кожна партикула увиразнює зміст висловлення, надає йому різноманітних відтінків, зокрема достовірності, точності, впевненості, чіткості викладу та ін.

1. Педченко С. О. Модально-прагматична ідентифікація означально-видільних часток. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. № 2 (279). С. 133–138.
2. Роздобудько І. В. Дванадцять, або виховання жінки... Харків : Нора-Друк, 2015. 124 с.
3. Роздобудько І. Дві хвилини правди. Київ : Нора-Друк, 2008. 181 с.
4. Роздобудько І. Пастка для жар-птиці (Мерці). Харків : Фоліо, 2007. 185 с.
5. Роздобудько І. Якби. Харків : Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. 340 с.
6. Степаненко М., Педченко С. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові. Полтава : ПП “Астрая”, 2019. 222 с.

РОЛЬ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЮЖЕТНИХ МАТЕРІАЛІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сегедин Лілія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології,
Науковий керівник – Пристай Г.І.,
кандидат наук з соціальних комунікацій.

Щороку попит створювати нові інформаційні програми дедалі зростає, українські телевізійники намагаються задовільнити цікавість свого глядача та робити програми відповідного рівня. У світовій телевізійній журналістиці існують стандарти, яким мають відповідати програми, незалежно від того, державна компанія чи приватна. Зокрема, серед критеріїв варто виділити: оперативність, точність, достовірність, неупередженість, збалансованість, повнота, простота, логічність, відмежування коментарів від фактів та наявність шокуючих матеріалів. Все це зацікавлює глядача та змушує його вмикати телеканал знову і знову. Зауважимо, що найчастіше глядач переглядає інформаційні випуски новин. Аби сюжет на телебаченні був цікавим та захопливим, він повинен складатися з таких елементів: відеоряд; підводка; начитка (закадровий голос журналіста); інтершум; синхрони.

Слід наголосити на тому, що нині інформаційні випуски новин можуть неабияк впливати на свідомість та психіку мас. Для цього журналісти використовують різні маніпуляційні прийоми, а глядач навіть не розуміє, як піддається провокаціям. Довіра глядача до теленовин, які транслюються на каналах України, формується завдяки декільком аспектам. Перш за все, людині повинен імпонувати імідж каналу, ведучий та контент, який той поширює. Значимо: для якісного впливу на свідомість суспільства та формування громадянської думки, телебачення використовує декілька прийомів. Це включає в себе текст, музику та відео. Такі методи можуть як зосереджувати глядача, так і розсіювати його увагу. В процесі впливу засоби масової інформації розраховують на мимовільне запам'ятовування. Для цього вони створюють певний потік повідомлень, а не викладають одну ідею, яку людина легко може проаналізувати. Крім того, за останні роки усі медіа країни стали більш модернізовані. Вони облаштовують віртуальні студії, динамічно подають інформацію, таким чином роблячи акцент на візуалізації. А це ще більше розсіює увагу телеглядача. Основними інструментами щодо психологічного впливу, які використовують сьогодні телеканали України, є такі: ефект присутності, створення анонімного авторитету, висвітлення жакливної трагедії як буденність, забовтування, емоційне збудження, першість, коментарі, зворотній зв'язок, факт і нічого більше.

Пікреслимо: для того, аби краще проаналізувати вплив телебачення та інформаційних випусків новин на свідомість людей нами проведено соціологічне опитування. Воно стосувалося мешканців Прикарпаття будь-якого віку та будь-якого фаху. Необхідно підкреслити, проведене соціологічне дослідження серед прикарпатців передбачало виконання таких завдань: визначити рівень впливу інформаційних випусків новин на свідомість людини; виявити як часто при-

карпатці вмикають телевізори для перегляду випусків новин; дослідити, яким телеканалам України й Івано-Франківщини зокрема надають перевагу; вияснити, як почуваються глядачі після перегляду новин на телебаченні.

Проведене опитування виявило, що більшість респондентів надають перевагу перегляду новинних сюжетів на телеканалі “1+1” (44,6%) і ОТБ “Галичина” – 27,7%. Найчастіше інформаційні випуски новин на телебаченні переглядають особи в діапазоні від 20 до 30 років. 35,4% з усіх опитаних вмикають телевізор, аби переглянути новини, ще 24,6% – розважальні програми. 16,9% – фільми, 16,9% – не дивляться телебачення взагалі. У полі, де респонденти могли описати свої відчуття після перегляду новин, кожен другий відповів, що почуває себе пригнічено та схвильовано. У процесі дослідження показало, більшість глядачів вважає, що телеканалам та зокрема журналістам, які працюють над створенням інформаційних сюжетів, треба частіше писати позитивні новини. Також глядачі зауважують, що здебільшого інформаційні випуски навіують страх і смуток.

Проведене дослідження не вичерпує всіх сторін наукового пошуку з даної проблематики. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду впливу інформаційних випусків новин на свідомість людей.

1. Куляс І., Макаренко О. Ефективне виробництво теленовин: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника : практ. посіб. для журналістів. Київ : Вид-во ХББ, 2006. 120 с.
2. Атаманчук Н. М. Вплив телебачення на свідомість та психіку студентської молоді. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6306/1/VplivTeleb.pdf>.
3. Іщенко Н. Чим небезпечні нові медіа і що з цим робити. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/10560>.

ФРАЗЕМІКА РОМАНУ М. ТКАЧІВСЬКОЇ “ТРИМАЙСЯ ЗА ПОВІТРЯ”

Сенів Валентина,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Пена Л.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Фразеологія – одна з найбільш розвинених лінгвістичних дисциплін. Цікавість до фразеологізмів виявляють не тільки мовознавці, а також і “митці слова”, зокрема й М. Ткачівська. Оскільки мова творів письменниці насичена великою кількістю фразеологічних одиниць та її творчість є мало вивченою, то виникає потреба в детальному аналізі фразеологізмів, які вона вживає. У цьому полягає актуальність теми. Метою роботи є вияв та аналіз особливостей використання фразем у романі письменниці “Тримайся за повітря”.

Під час систематизації досліджуваного матеріалу обрано семантичну, здійснену на українському матеріалі, класифікацію фразеологізмів П. Дудика.

За нею, до ідіом, використаних письменницею в романі, належать такі фразеологічні одиниці: *перейти пороги, загортати правду, не второпати ані бєльмєса, шукати вітра в полі, грати вар'ята, спіймати (хапати) життя за віжки, стрибнути у гречку, на край світу полетіти, бути на сьомому небі, клювати носом, гнати утришия, накивати п'ятами, влипнути в халєпу та ін.*

Фразеологічними єднєстями є такі фразеологізми: *скрутитися калачиком, вигризити (виливати) душу, вітром видути, ходити на пальчиках, брати близько до серця, відійти у вічність, падати в розпач, лізти на голову, прирости душею, триматися на ковзанці, ходити світлим стєжками, на вітряки накинутися, немає землі під ногами, збивати з ніг, розсвітити очі, голову сушити тощо.*

До фразеологічних виразів належать: *мертві бджоли не гудуть; пригріта гадюка отрути не шкодує; що правда – те не гріх; коли не ходиши у ліс – не остєрігаєшия вовків; гаманець вирівнює сутужність на розум; у невільниць немає дєрєрей. Самі стіни; невігріте курча і в спеку мерзне; в кохання, як і в війну – легко ввійти, та важко вийти; краса потребує жєртв і т. д.*

Фразеологічними сполучєннями вважаємо: *сірі вовки, сичливі чупєрадла, на сто замків, на свою голову, свіжий вітер, на всі тридцять два, як у Бога за пазухою, треті півні, троянський кінь, за сім замків, море оливних садів, дерево щастя, мов перєстиглє сєньйорки, як повітряна кулька, кінець світу та ін.*

До фразеологізованих словосполучєнь належать такі фразєми: *не на голку, від зорі до зорі, не на жарт, з голови до ніг, по вінця, й сліду нема, по кишені, як від землі до неба, між трьох тополь, не в своїй тарілці тощо.*

Велику частину в романі М. Ткачівської займає окрема група фразеологізмів – афоризми (65 одиниць), які особливо підкрєслюють оригінальність індивідуального творчого стилю письменниці. Зважаючи на це, було виділено 5 лексико-семантичних груп цих мовних зворотів: кохання (*“Кохання – це штормова хвиля, яка збиває з ніг, не питаючи згоди”* [5, с. 15]; *“В кохання, як і в війну – легко ввійти, та важко вийти”* [5, с. 18]), щастя (*“Лише той вартий щастя, хто вмєє пізнати його, вибороти і зберегти”* [5, с. 8]; *“Щасливий той, хто вільний”* [5, с. 150]), мораль (*“Той, хто хоч раз загубився в лісі, впізнає очі заблукалого”* [5, с. 128]; *“Комахи сильніші від динозаврів”* [5, с. 159]), людина (*“Вагання – ознака слабкості”* [5, с. 56]; *“Жінка – як молоко, не доглянеш – скисне...”* [5, с. 43]) та віра в Бога (*“Якщо ти знемагаєши від ноші, попроси Бога, щоб допоміг нести твій хрєст”* [5, с. 111]). Найбільше в творі є афоризмів саме третьої групи.

Кожна фразеологічна одиниця в романі підпорядкована відповідній стилістичній меті, яка є залежною насамперед від семантики фразєми. Так, оцінну функцію найчастіше виконують ідіоми: *“Чєкати довєлося довше, ніж сподівалася Соломія. (Хіба хто приїхав гарма-дарма час гаяти чи сидіти галапасом на чийсь шиї?!...)”* [5, с. 195], емоційно-експресивну – фразеологічні єдності: *“– Хіба це віроломство? ... Хотів набити собі ціну і – збрєхав! Бєвзь! – спіймав себе на думці Сашко”* [5, с. 83], а функція відтворєння внутрішнього стану персонажа характерна для цих обох груп фразеологізмів.

Номінативна функція та функція портретної характеристики героїв притаманна фразеологічним сполученням: “У келії все передбачено: спершу ти долаєш страх і змінюєшся. Дивишся вниз тільки тоді, коли вже вибралася на скелю. І тиша стає твоїм внутрішнім простором, де роздумуєш над сходинками, на які ступатимеш. Ти будуєш їх сама. І якщо знаєш себе, вони не стануть **Вавилонською вежею**” [5, с. 178]; “**Стефа зустріла Соломію на пероні. Рум’янолиця, висока, пишна, чорнокоса. Міцна і набита. Кров з молоком**” [5, с. 186]. Функція створення гумору та сатири найбільше властива афоризмам: “**Патрон час від часу пропонував молодшим легшу роботу. Люба глузувала: “У кого ззаду і зверху плоско – у кишені мілко!**” [5, с. 103].

Таким чином, основу ідіостилю М. Ткачівської складають фразеологізми, яким належить вагома роль у художньому тексті твору.

У романі “Тримайся за повітря” фразеологічні одиниці мають чітко виражене стильове призначення. Із 205 фразем в аналізованому творі було виявлено: 34 ідіоми, 61 фразеологічну єдність, 68 фразеологічних виразів, 32 фразеологічні сполучення та 10 фразеологізованих словосполучень. Найбільшою кількістю серед них характеризуються фразеологічні вирази та єдності. Використання перших сприяє розширенню внутрішньої форми фразеологізмів, їхньої семантики та структури. Ці мовні одиниці нерідко виступають у ролі наскрізних образів у художньому тексті. Що стосується фразеологічних єдностей, то письменниця вживає їх у тексті переважно в ролі другорядних членів речення для найточнішого висловлення власних думок. Частина з них вона піддає трансформації. Це сприяє уточненню та оновленню семантики фразеологічних єдностей, підсиленню експресії, актуалізації їхньої внутрішньої форми. З іншого боку, використання таких зворотів письменницею призводить і до мовної економії, узагальнення висловленого тощо.

Що стосується функціональної специфіки фразем у романі, то найбільш використовуваними є ті фразеологізми, які виконують емоційно-експресивну функцію. М. Ткачівська вводить ці лінгвістичні одиниці в текст для того, щоб передати позитивне чи негативне ставлення героїв до чогось чи когось, емоції, почуття того, хто висловлюється; охарактеризувати внутрішній стан та зовнішній вигляд людини; надати явищам чи поняттям нових назв; а також із метою досягнення гумору та сатири, таким чином здійснюючи вплив на читача.

1. Арделян О. В. Семантична класифікація фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом (на матеріалі слов’янських мов). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (2). С. 52–56.
2. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського літературного мовлення. Київ : Наук. думка, 1973. 288 с.
3. Зайцева О., Денисенко Н. В. Афоризми та їх характеристика. *МОВА. СВІДОМІСТЬ. КОНЦЕПТ* : збірник наукових статей. Мелітополь, 2020. Вип. 10. С. 23–25.
4. Матвієнків О. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Вісник Львівського університету. Сер.: Іноземні мови*. 2013. Вип. 21. С. 37–43.

5. Ткачівська М. Тримайся за повітря : роман. Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2019. 272 с.

ІДЕЇ ЕМАНСИПАЦІЇ У РОМАНІ ЛУЇЗИ МЕЙ ОЛКОТТ “МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ”

Смірнова Олеся,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Спатар І.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Емансипація – (з лат. *Emancipatio*) це звільнення від залежності, підпорядкованості та гноблення. Вона дозволила жінкам досягти рівноправності в суспільному, трудовому та сімейному житті.

Наприкінці ХІХ століття в Європі, Сполучених Штатах Америки та деяких інших країнах розпочалася хвиля емансипації. Вона була пов’язана зі зміною ролі жінки у суспільному житті. Індустріалізація перетворювала жінок в найманих робітниць на фабриках та заводах. Вони здобували професії, які стосувалися інтелектуальних сфер діяльності: ставали юристами, медиками, вчителями. Проте емансипація полягала не тільки у боротьбі за рівні права на виробництвах, у виборах та системі освіти, але й у тому, щоб змінити стереотипи поведінки чоловіка та становище жінки, яка тисячоліттями йому підкорювалася.

У зв’язку з активним емансипаційним рухом почали з’являтися різноманітні твори та статті, в яких автори гостро реагували на емансипаційні тенденції того часу. Проблеми емансипації стали темою романів у творчості англійського романіста Томаса Гарді, сатирика Вільяма Теккерея, українських письменниць Ольги Кобилянської та Наталії Кобринської, французької новелістки та мемуаристки Жорж Санд, російських письменників Євдокії Панаєвої, Миколи Чернишевського та багатьох інших.

Ідеї емансипації у романі Л.М. Олкотт досліджували Сьюзан Наомі Бернштейн у бібліографії “*Writing and little women: Alcott’s Rhetoric of Subversion*” [3], Стефані Фут – у статті “*Resentful little women: gender and class feeling in Louisa May Alcott*” [6], Рейчел Б. Гріффіс – у публікації “*Stories for “good young girls”: Louisa May Alcott, gender and realism*” [4]. Роман став об’єктом наукових розвідок Евелін Зерен у статті “*The Teddies and the Bhaers: Depictions of Masculinity and the Production and Reproduction of Gender in Louisa May Alcott’s “Little Women” and “Good Wives*” [5]. Не зважаючи на широку популярність роману у світі, в Україні поки що немає його досліджень.

Першочергово жінки прагнули визнання того, що ані фізично, ані розумово не відрізняються від чоловіків. Їхньою ідеєю було доказати те, що вони не є істотами, нижчими за ступенем розвитку, адже багато чоловіків навіть не вважали жінок людьми, ототожнюючи їх з тваринами. Певною мірою досягнувши цього, жінки продовжили свій нелегкий шлях до рівноправності: вони вимагали

доступу до активного життя в соціумі, економічної незалежності, прагнули визнання своїх прав щодо освіти та праці, а також – поваги у сім'ї та суспільстві.

Саме такі ідеї віддзеркалені у романі “Маленькі жінки” Луїзи Мей Олкотт – ідеалізованої версії історії сім'ї та дорослішання самої авторки.

Мати сімейства – один з найніжніших образів у романі – Мармі є втіленням ідеальної жінки того часу. Саме тоді, коли її чоловік, містер Марч, знаходиться на війні, найбільшим досягненням Мармі залишається збереження домашнього затишку та спокою членів родини.

Найстарша сестра Мег дуже схожа на матір. Вона покірна та скромна. Її дуже хвилює власна репутація та репутація її сім'ї. Проте дівчині важко прийняти те, що вона бідна: “Так я й буду побиватися на цій роботі до кінця своїх днів, тільки зрідка дозволяючи собі розважитися, і стану старою, некрасивою, похмурою через те, що я бідна і не можу насолоджуватися життям, як інші дівчата” [2]. Її метою є вийти заміж за заможного чоловіка, щоб не обмежувати себе в бажаннях.

Наступною після Мег є Джо Марч, яка являється прототипом авторки. Смілива та непокірна дівчина впевнена, що ніколи не вийде заміж та досягне всього самотійно: “Краще бути щасливими старими дівами, аніж нещасними дружинами або нескромними дівицями, які бігають в пошуках чоловіків” [2]. Вона пише статті для колонки в журналі, отримує по долару за кожен й живе повним та насиченим життям.

Громадянська війна як метафора показує внутрішній конфлікт, після вирішення якого дівчата Марч стануть справжніми “Маленькими жінками”. Вона виражає їхній біль та невдоволення через постійні обмеження. У такі моменти, коли всередині вирують неконтрольовані емоції, Джо пише. Саме у своїх рукописах дівчина переживає бунтівні фантазії, які більше ніде не може виразити чи показати. Її пристрасть до творчості дає надію письменникам, а власна емансипація полягає у тому, що Джо кидає виклик суспільним нормам. Зрештою намір Луїзи полягає у тому, щоб дозволити героїні зберегти своє справжнє “Я”, не втративши жіночності. Джо може керувати школою для хлопчиків, зберігаючи шлюб і сім'ю. Дивовижна еволюція характеру героїні показує, що жінки можуть бути не тільки заміжніми, але й щасливими, незалежними і самодостатніми.

Луїза Мей Олкотт, на відміну від свого літературного альтер его Джо Марч, так ніколи і не вийшла заміж. Вона любила повторювати: “Я вважаю за краще залишатися старою дівою, проте бути вільною і власноруч керувати своїм каное” [1].

Отже, ідеї емансипаційного руху чітко відображено у романі “Маленькі жінки” Л.М. Олкотт. Перебуваючи у складних життєвих умовах, пов'язаних з подіями Громадянської війни, жінки зрозуміли, що вони можуть долати труднощі і шукати вихід із складних ситуацій самі. Сестри довели, що вони здатні боротися за свої права і жити так, як вони прагнуть навіть у надзвичайно складний для країни період. Кожна з них змогла реалізувати свої прагнення та отримати визнання у суспільстві.

1. Эдермариам А. Как “Маленькие женщины” достигли совершеннолетия на большом экране. URL: <https://www.livelib.ru/translations/post/46301-kak-malenkie-zhenschiny-dostigli-sovershennoletiya-na-bolshom-ekrane>.
2. Alcott L. M. “Little women” URL: <https://www.gutenberg.org/files/514/514-h/514-h.htm>.
3. Bernstein S. N. “Writing and little women: Alcott’s Rhetoric of Subversion”. 1993. ATQ : American Transcendental Quarterly. URL: https://www.academia.edu/41701035/Writing_and_Little_Women_Alcotts_Rhetoric_of_Subversion.
4. Griffiths R. B. Stories for “good young girls”: Louisa May Alcott, gender and realism. URL: https://www.academia.edu/27420412/Stories_for_Good_Young_Girls_Louisa_May_Alcott_Gender_and_Realism.
5. Zehren E. The Teddies and the Bhaers: Depictions of Masculinity and the Production and Reproduction of Gender in Louisa May Alcott’s “Little Women” and “Good Wives”. *Carl von Ossietzky University Department 3: British and American Studies*. URL: https://www.academia.edu/31737489/The_Teddies_and_the_Bhaers_Depictions_of_Masculinity_and_the_Production_and_Reproduction_of_Gender_in_Louisa_May_Alcott_s_Little_Women_and_Good_Wives.
6. Foote S. Resentful little women: gender and class feeling in Louisa May Alcott. *College Literature*. 2005. Winter. № 32. 1. P. 63–85 / Published by West Chester University. URL: https://www.academia.edu/8893838/Resentful_Little_Women_Gender_and_Class_Feeling_in_Louisa_May_Alcott.

СЕМАНТИЧЕНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПАРТИКУЛИ *ЛИШЕ* У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Стецько Світлана,
I курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Частка – це службове слово, яке наділене певною комунікативною функцією та є засобом вираження емоцій, почуттів людини у найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Одними із часто використовуваних партикул у сучасному художньому тексті є обмежувально-видільні, що конотовані відтінками прохання, мінімальності, винятковості, припущення, вказівки тощо. Комунікативним функціям, прагматичним відтінкам, синонімічним та антонімічним відношенням часток присвячені праці С. Педченко, К. Симонової, Ф. Бацевича та ін. У пропонуваній розвідці розглянемо комунікативні функції частки *лише* в сучасному художньому тексті В. Шкляра.

Однією із найбільш поширених партикул, використовуваних в аналізованому художньому тексті, стала лексема *лише*, яка уживається у всіх стилях мовлення, найчастіше стоїть у препозиції щодо самостійних частин мови, тісно пов’язана із синтаксичною структурою висловлюваного, у контексті реалізує свою типову функцію: обмеження чи виділення, з метою зосередження уваги саме на тій синтаксемі.

У розглянутих реченнях частка виокремлює різні смислові відношення, при цьому суб'єкт чи об'єкт може бути виражений абстрактними та конкретними, речовинними та одиничними іменниками, власними та загальними назвами тощо. Наприклад, “..., і прийшов він у їхні краї не таким, яким побачили його поліщуки – босий, обдертий, змарнілий, мав у торбі **лише** Біблію та “Кобзаря”, – ні, він приніс на своїх плечах увесь Холодний Яр...” [5, с. 193] – виділяється об'єкт, виражений власними назвами, де партикула вказує на мінімальність, але важливість окреслених предметів, їхню універсальність та необхідність, проте сама суть висловлювання побудована на протиставленні й уточненні, тому й частка увиразнює зміст об'єктного значення.

Ф. Бацевич у своїй статті “Прагматика винятковості: частки **лише** (*лиш*) і **тільки** в сучасному українському мовленні” зазначає, що ці партикули можуть мати відношення як до цілого висловлення, так і до словосполук зі значенням кількості, часу, способу дії або ж предикативних слів [1]. Наприклад, виділяючи предикативне значення, партикула стосується конкретного слова та другої частини речення, яка конотована негативним відтінком, акцентує на навмисній, зловтішній дії: “..., заходилася лупцювати паличкою твалтівника по товстому озаддю, приказуючи: “А на, а на!” – та це його **лише** підохочувало, кацап'юга ще більше звірів, <...>, і його вже ніщо не могло зупинити” [4, с. 83]; у реченнях “Гупало у відповідь не назвався, **лише** кинув і перевів погляд на другого...” [4, с. 168], “**Та тільки** ступив на подвір'я, як тут же спинився і повернув назад” [6, с. 165] – надає відтінок раптовості у виконанні дії, виділяє її як важливу, водночас стрімко переводить увагу на процес реалізації іншої дії.

Широкі можливості партикули реалізуються й в адвербіальних смислових відношеннях. Активно діє частка в конструкціях прислівникового типу, зокрема важливу роль у сфері дії частки відіграють слова та словосполучення, що знаходяться у пре- чи постпозиції щодо означуваного слова та обмежувальної частки, так звані підсилювачі змісту висловлення. Прислівник може уточнюватися іншим прислівником, де обмежуватиметься час, місце дії тощо: “...; **і тільки** сьогодні вранці вони зіткнулися майже впритул, ...” [6, с. 184], “**Лише тут, на дорозі, Вовкулака, закуривши цигарочку, кинув сірника на мокрого Яшу**” [4, с. 29]; “У них було темно, ніде жодного звуку, **тільки** десь унизу біля спустів тихесенько плюскотіла вода, ...” [5, с. 224].

Отже, письменник активно використовує у своїх творах партикулу **лише**, яка вносить у речення семантико-прагматичні відтінки винятковості, мінімальності, одиничності, раптовості, пов'язані з вираженням дій, ознак, об'єктів та ін. Перспективним є дослідження усього континууму часток, ужитих в художньому тексті Василя Шкляра.

1. Бацевич Ф. Прагматика винятковості: частки **лише** (*лиш*) і **тільки** в сучасному українському мовленні. *Дивослово*, 2009. № 9. С. 32–35.
2. Педченко С. Акцентно-релятивна природа обмежувально-видільних часток. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології україн-*

- ської мови : зб. наук. праць / відп. редактор М. Плющ. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 54–60.
3. Педченко С. Модально-експресивний потенціал видільних та вказівних партикулятивів. *Філологічні науки*. 2009. Вип. 1. С. 122–129.
  4. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2010. 381 с.
  5. Шкляр В. Маруся. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. 313 с.
  6. Шкляр В. Тінь сови. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. 300 с.

ЛІНГВАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АТМОСФЕРИ САСПЕНС У РОМАНІ СЬЮЗЕН ГІЛЛ “ТУМАН У ДЗЕРКАЛІ”

Фабуляк Ольга,

I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Бистров Я.В.,

доктор філологічних наук, професор.

Дослідження атмосфери саспенс у мистецтві є надзвичайно цікавим та багатограним процесом. В англomовній літературі явище “*suspence*” існує ще з VI століття (від лат. *suspendere* ‘висіти’; *suspensus* ‘підвішений’) (Lerne, 2011), яке позначає невизначений стан людини і виникає при очікуванні якогось результату, а також супроводжується тривогою, неспокоєм та невирішеністю (Доронченков, 1996). У лінгвістиці саспенс є станом наративної напруги, який має намір викликати у читача великий спектр емоцій, серед яких найголовнішим є зацікавлення до того, що буде відбуватися впродовж твору (Dove, 1989). Поняття саспенс у літературознавстві трактується по-різному: з одного боку, це емоційна реакція читача на твір та окремі його фрагменти, яка виявляється в стані певної невизначеності (Маркулан, 1978), з іншого боку, саспенс є емотивним компонентом, який має на меті вибудувати сюжет, завдяки якому події набувають напруженого та конфліктного характеру (Dove, 1989).

Ця робота має на меті дослідити особливості створення та вираження атмосфери саспенс у романі Сьюзен Гілл “Туман в дзеркалі”. У дослідженні висвітлюються особливості створення вербальної репрезентації атмосфери саспенс за допомогою різноманітних засобів лексичної номінації та їх ідентифікації у напружено маркованих контекстах.

Ще з давніх-давен невідомі та непередбачувані явища, серед яких демони, привиди, боги, духи та монстри породжували почуття страху, керуючи уявою людей та змушуючи їх перебувати у стані тремтіння та страху. Саме у літературі жахів (англ. *Horror Literature, horror fiction*) такі надприродні явища користувалися великою популярністю, адже вони могли вміло апелювати до багатьох емоцій читача та тримати його увагу у постійній напрузі (Невский, 2016).

За словами багатьох дослідників, родоначальником літератури жахів є готичний роман XVIII століття. Проблемою цієї епохи була відсутність впливу людини на навколишнє середовище та невизнання реальності, що дало поштовх багатьом письменникам використовувати багато містичних та нереальних ре-

чей, які й були причинами утворення атмосфери страху, переживання та нерозуміння у літературних творах (Varma, 1966).

Роман Сьюзен Гілл “Туман у дзеркалі” є прикладом готичного роману в якому переплітається таємничість, напруга та цікавий інтригуючий сюжет. Причиною створення даної атмосфери у цьому романі є поява чогось “**надприродного**” – **supernatural phenomenon**. У даному романі це присутність двох привидів (*ghosts*).

Привид маленького хлопчика:

“It seemed to be that a boy, some twelve or thirteen years old, thin, with a pale face above a dirty, collarless shirt” (Susan Hill, 1992: 15).

“But then I saw the sun, having flared up against the window. When I looked back, the boy was gone” (Susan Hill, 1992: 15).

Привида старої жінки:

“I saw a round table and, beside it though set back a little, a chair, in which sat an old woman” (Susan Hill, 1992: 26).

“I saw the black pits of her eyes with a pin-prick gleam at their centre, and a swarthy and greasiness about her skin” (Susan Hill, 1992: 26).

За конкретний стан напруги у цьому творі відповідають такі компоненти:

1) “**fear**” – **страх**: fear (страх), terror (жах), наприклад:

“A great fear rose from somewhere deep inside me. The noise had awakened terrors, and dim formless memories, though I neither recognized nor recalled the sound” (Susan Hill, 1992: 16).

“And then I did become afraid, with a strange, very calm fear that so chilled me as almost to stop my blood in its course” (Susan Hill, 1992: 52).

2) “**tension**” – **напруження**: nervousness (знервованість), horrible sensation (жахливе передчуття), наприклад:

“My heart had pounded and was still beating too fast, my mouth was dry, my brain seemed to burn and crackle with the over-alertness of a state of nervous dread” (Susan Hill, 1992: 27).

“The sensation did not leave me, and mingled with it was a prickle of unease, as though some sixth sense were warming me of danger” (Susan Hill, 1992: 32).

3) “**anticipation**” – **передчуття**:

“The sense of being observed became insistent, willing me to take notice of it, but again, on glancing round, even moving about the room and looking in every direction, I saw no one” (Susan Hill, 1992: 32).

“So the feeling that I was being watched had been real enough, and perhaps followed too, all over London, else how could he have possibly come across me in this obscure, unmarked alley?” (Susan Hill, 1992: 33).

Ідентифікація таких художніх концептів атмосфери саспенс дає змогу з’ясувати специфіку когнітивного стилю письменника, особливостей його світогляду, композиційну архітектоніку твору та інтерпретацію напружено маркованих контекстів роману.

1. Lehne M. An anatomy of suspense. *Narrative Middles: Navigating the 19th century*. British novel : The Ohio State University Press. Berlin, 2011. 245 p.

2. Доронченков И. “Роковой портрет” (Об одном мотиве романтической литературы). *Проблемы развития зарубежного искусства : материалы Девятой науч. конф. в память профессора М. В. Доброклонского*. Санкт-Петербург, 1996. 39 с.
3. Dove G. *Suspense in the Formula Story*. Ohio : Bowling Green State University Popular Press, 1989. 137 p.
4. Маркулаг Я. Киномелодрама. Фильм ужасов: Кино и буржуазная массовая культура. Ленинград, 1978. 191 с.
5. Невский Б. Готика. *Мир Фантастики*. 2016. URL: <http://www.mirf.ru/Articles/art343.htm>.
6. Varma D. *The Gothic Flame: being a history of the Gothic novel in England, its origins, efflorescence, disintegration and residuary influences*. London : Scarecrow Press, 1966. 564 p.

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГОЛОСУ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ М. МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”

Федірків Наталія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор.

Актуальним у сучасному мовознавстві є питання, пов'язані з дослідженням комунікативно-прагматичного виміру мовних одиниць. Серед важливих комунікативних величин є ті, що їх вчені кваліфікують як паралінгвальні засоби. До них і належать голос і його тон.

Голос і тон часто є виразниками різних імплікатур дискурсу, що сприяє порозумінню мовців, налагодуванню кооперативного діалогу, що виявляє прихований смисловий пласт взаємодії комунікантів. Як відзначають деякі вчені, голос домінує не тільки в сприйнятті форми висловлення, але й у породженні ним смислу, забезпечуючи адресатові розпізнавання комунікативного наміру адресанта.

У художньому тексті як дискурсі голос дозволяє глибше розкрити характер персонажа, окреслити наративні лінії твору, доповнює образно-асоціативні моделі, пов'язані із ситуацією спілкування.

Саме голос є вагомим у перетворенні сегмента тексту на фрагмент дискурсу.

Роман Марії Матіос “Солодка Даруся” ще не розглядався крізь призму характеристики голосу персонажів, що і зумовило вибір теми наукової доповіді.

Важливим для розкриття комунікативного виміру голосу у тексті важливо розглянути синтаксичні величини, що передають значення голосу.

Лексема голос у цьому тексті використовується тридцять один раз, насамперед у значенні: “сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина (або тварина, що дихає легенями) за допомогою голосового апарата”. Як засвідчує проведене дослідження, ім'я названого концепту в рома-

ні часто реалізується імпліцитно, за допомогою різних мовних засобів. Це дало нам підстави виокремити дві структури, що містять інваріантне значення “голос”, – експліцитну та імпліцитну.

При характеристиці експліцитної структури ми скористалися класифікацією В. Дем’янка. Згідно із нею, виділяємо такі семантичні підгрупи, у яких слово “голос” виконує різне функційне навантаження:

а) Голос – агенс.

Голос тут є суб’єктом (виконавцем) дії. Додаткової характеристики йому надає мовна одиниця, що вказує на ознаку голосу залежно від стану мовця: *“Даруся твердо знала, що сказала лише одне слово: “Тату...”, а голос сам ішов собі з горла, ніби й не пропадав ніколи, і витворював якісь дивні чудеса, дражнився, грався, і розтікався, і утікав поміж дерева і могили...”*;

б) Голос – інструмент.

У цій підгрупі голос є засобом, інструментом, що використовується для вираження почуттів, емоцій, намірів, ставлення мовця до когось чи чогось. Він обов’язково потребує дієслова на позначення мовлення та прикметника-модифікатора, який вказує на ознаку, що семантично невіддільна від інструментальної номінації голосу: *“Десь за годину зайшов офіцер і приятним, призначеним для здибання, а не допиту, голосом попросив Матронку сісти на принесений стілець”*.

в) Голос – “вмістилище”.

У цій структурі голос імпліцитно містить (“зберігає”) один або декілька йому притаманних компонентів-ознак: *“А ми що, не всі Божі? – з розчаруванням в голосі сказала Даруся.”*

г) Голос – об’єкт (термін Е. Боевої).

У тексті роману є конструкції, де голос виступає як об’єкт сприйняття, тобто у висловленні є адресат, який чує його: *“Солодка Даруся до тата сьогодні зібралася, – почула з вулиці чийсь голос і навіть не хотіла впізнати його”*.

Імпліцитну структуру, на нашу думку, також варто поділити на групи. У більшості випадків вона складається з дієслова на позначення мовлення та прислівника (або іменника в орудному відмінку з прийменником). Значно рідше, але все-таки фіксуємо конструкції, які не містять дієслова.

Виокремлюємо такі групи імпліцитних номінацій, що передають характер голосу:

– власне дієслівні, (складаються з одного дієслова, що містить у собі певну ознаку голосу); у досліджуваному тексті їх найбільше: *“Най плаває гад проклятий! – кричав п’яний Славко на всю округу”*;

– дієслівно-прислівникові (утворені за допомогою дієслова та одного чи кількох прислівників): *“Марія ... нарешті тихо сказала: – Лишімо її, молодиці... Вона нічого собі не заподіє. Як Бог дасть, так буде...”*;

– конструкція: дієслово + прислівник + порівняльний зворот: *“Прийшли мене брати на війну? – безбарвно, так ніби це його не стосується, питає Михайло по-румунськи, всідаючись поруч”*;

– дієслово + дієприслівниковий зворот: *“Сам ти, Миколо, дурний, – відрубав Цвичок, не довго думаючи і не чекаючи на продовження”*.

– номінації на означення голосу, які складаються з одного чи кількох прислівників, іменників із прийменниками або ж включають до свого складу обидва згадані елементи. Відсутність дієслова на позначення мовлення зумовлює еліптичність цих номінацій. Такі конструкції є поодинокими й представлені в художньому тексті лише двома прикладами: “*Мігаю, на тім боці вже скоро рік, як не поляки... – мляво, – Маю свою грижу...*”.

Проведене дослідження дало підстави виділити такі функції голосу у тексті роману “Солодка Даруся”:

- образотвірну (формує образ персонажа; виявляє його внутрішній світ),
- характеротвірну (акцентує на рисах характеру);
- комунікативно-прагматичну (показує ставлення мовця до сказаного);
- оцінно-образну (засвідчує схвалення/несхвалення сприйнятого повідомлення);
- композиційно-когерентну (сприяє поверхневому і глибинному зв’язку тексту);
- кооперативну (сприяє успіху комунікативної взаємодії);
- конфронтаційну (виявляє неготовність персонажів до комунікативної взаємодії).

Проведене дослідження дозволяє стверджувати: голос у художньому тексті є важливим маркером вияву антропоцентричності. Він не лише сприяє передачі великого обсягу екстралінгвістичної інформації, а насамперед є потужним засобом розкриття внутрішнього світу персонажів.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Боева Е. В. Концепт “голос” як структурна одиниця української мовної картини світу: ідіостилістичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. I*. Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2020. С. 188–195.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дот. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.
4. Демьянков В. З. Семантические роли и образы языка. *Язык о языке*. Москва : Языки русской культуры, 2000. С. 193–271.
5. Кодзасов С. В. Голос: свойства, функции и номинации. *Язык о языке* / под ред. Н. Д. Арутюновой. Москва : Языки русской культуры, 2000. С. 502–527.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ COVID-19 У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ

Халабарчук Руслана,

І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.

Науковий керівник – Пилячик Н.Є.,
кандидат філологічних наук, доцент.

У сучасних мовознавчих студіях існує достатня кількість дефініцій концепту, у запропонованій розвідці апелюємо до такого трактування концепта: “поняття, яке стоїть за значенням слова (або кількома найближчими значеннями), належить до ментальної, духовної чи життєво важливої матеріальної сфери людської діяльності, що спирається на досвід народу, на його традиції та історію, соціально і суб’єктивно осмислюване і, через ці ступені (сфера існування, життєвий досвід і потенціал осмислення та оцінки) входить у співвідношення з іншими поняттями, які є близькими або протилежними до нього” [1, с. 12] і розглядається у рамках смислової парадигми (реалізації глобальних значень).

Для дослідження лексико-семантичних ознак концепту COVID-19 (coronavirus disease) беремо до уваги ключову лексему *disease* та її синоніми з “Roget’s Thesaurus Dictionary” [4]: *virus, infection, epidemic, malady, sickness*. Відбираємо 5 лексичних одиниць, які є першими у вищезгаданому лексикографічному джерелі, що свідчить про їхню значну синонімічну схожість та високу частотність вживання. Для аналізу словникових дефініцій до ключової лексеми covid-19 та її синонімів ми обрали 2 лексикографічні джерела “Oxford Advanced Learner’s Dictionary” [2] та “Merriam-Webster’s English Dictionary” [3], оскільки аналізуємо концепт у сучасному англomовному медіа дискурсі.

Уважаємо необхідним застосувати компонентний аналіз для вивчення семантичних особливостей концепта COVID-19. Для цього розщеплюємо дефініцію лексичної одиниці coronavirus на семи: ‘disease’, ‘caused’, ‘coronavirus’, ‘reported’, ‘2019’, ‘became’, ‘pandemic’:

Covid-19 (coronavirus) – a disease caused by a virus that was first reported in 2019 and became a pandemic.

Беремо до уваги словникові дефініції синонімів до ключової лексеми disease, подані в лексикографічному джерелі “Oxford Advanced Learner’s Dictionary” [2]: *virus, infection, epidemic, malady, sickness* і виділяємо спільні та відмінні семи:

Таблиця 1

Компонентний аналіз лексеми CORONAVIRUS

	disease	caused	virus	reported	2019	became	pandemic
Virus	+	+	+	–	–	–	–
Infection	+	+	–	–	–	–	–
Epidemic	+	–	–	–	–	–	+
Malady	+	–	–	–	–	–	+
Sickness	+	–	–	–	–	–	–

Таким чином, ми отримали 3 спільні семи *'disease'*, *'caused'* та *'virus'* для словникового тлумачення лексичної одиниці *infection*. Дефініція лексичної одиниці *infection* має 2 спільні семи *'disease'* та *'caused'*. Для словникового тлумачення *epidemic* характерні 2 спільні семи *'disease'* та *'pandemic'*.

Отже, за допомогою методу компонентного аналізу ми виявили та зіставили диференційні ознаки досліджуваного концепту COVID-19 і лексем, які утворюють синонімічний ряд до слова-ідентифікатора.

Аналізуємо польову модель концепту, апелюючи до праць Й. Стерніна, який вважає, що до ядра концепта відносять найбільш конкретні, первинні образи, тоді як периферію складають більш абстрактні ознаки [1, с. 40]. Беручи до уваги вибірку синонімічного ряду, зроблену з лексикографічного джерела "Roget's Thesaurus Dictionary" [4], слова *disease* та, застосувавши компонентний аналіз, а також присутність відібраних лексем у досліджуваних англomовних статтях, доводимо, що ядром концепту COVID-19 є слово-ідентифікатор *covid-19*, оскільки воно є ключовим у нашому дослідженні і несе первинну інформацію про певний імідж у нашій свідомості.

Навколоядерна зона розташовується між центром та периферією і виражається другорядними засобами реалізації цієї категорії. До неї належать лексеми, у лексико-семантичному варіанті яких представлені усі головні семантичні особливості поля, а також одна чи дві відмінні ознаки. До навколо ядерного прошарку досліджуваного концепту належать лексеми **virus, infection, epidemic, malady, sickness**. Лексичні експлікатори навколо ядерної зони, що входять до структури аналізованого концепту, представляють синоніми ключового слова і розглядаються як варіативні презентації концепту.

Отже, аналіз синонімів ключового слова, що актуалізують досліджуваний концепт, дає можливість виявити певні диференційні ознаки цього концепта у сучасному англomовному медіа дискурсі.

1. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. URL: http://zinki.ru/book/kognitivnaya_lingvistika.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Virtual Resource]. URL: <https://elt.oup.com/teachers/oald/?cc=global&selLanguage=en>.
3. Merriam-Webster's English Dictionary [Virtual Resource]. URL: <http://www.websters-online-dictionary.org>.
4. Roget's Thesaurus / ed. by S. Lloyd. Burnt Mill, Harlow, Essex : Longman Group Limited, 1982. 712 p. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.90.2838&rep=rep1&type=pdf>.

**ВІДТВОРЕННЯ ПОРІВНЯНЬ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ
РОМАНУ ФРЕНСІСА СКОТТА ФІЦДЖЕРАЛЬДА
“TENDER IS THE NIGHT”**

(на матеріалі перекладу, виконаного Маром Пінчевським)

Черемшинська Галина,
I курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Телегіна Н.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Вирішення проблем, пов'язаних із адекватністю та еквівалентністю перекладу, відповідністю перекладу мовленнєвим нормам, прийнятним для читача, є одним із провідних у сучасному перекладознавстві. Особливої уваги заслуговує переклад лексико-стилістичних засобів, як таких, що допомагають глибше зрозуміти зміст твору та оцінити стиль автора.

З тексту оригіналу було вибрано двісті порівнянь з метою аналізу їхнього перекладу. В процесі дослідження перекладу і порівняння його з оригіналом за основу була взята класифікація Я. Рецкера [1, с. 45], який виділяв такі види лексичних трансформацій: диференціацію значень, конкретизацію значень, генералізацію значень, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсацію втрат в процесі перекладу та змістовий розвиток.

Порівняння у дослідженому романі використовуються для опису зовнішності та характеру персонажів, розкриття їх почуттів, опису природи та її стану. Для цього автор вживає як прості традиційні порівняння, які не становлять проблем для перекладу, так і складні індивідуально-авторські, зміст яких необхідно шукати у широкому контексті.

При перекладі значної частини порівнянь (59%) Мар Пінчевський уникає лексичних трансформацій з метою збереження образу використаного автором. Задля цього він застосовує дослівний переклад, досягаючи цим формальної еквівалентності. Зокрема, це можна спостерігати у такому прикладі: *“They were both in the gray gentle world of a mild hangover of fatigue when the nerves relax in bunches like piano strings, and crackle suddenly like wicker chairs...”* [3, с. 100] – *“Їх огортав лагідний, блаженно-хмільний супокій, що приходить після втоми, супокій, коли нерви розслаблюються, мов струни рояля, і раз у раз порипують, мов плетені крісла”* [2, с. 107]. У цьому реченні перекладач зберіг оригінальні образи, дослівно переклавши порівняння. Автор хотів показати стан героїв, те, наскільки вони були спокійні та розслаблені одне з одним. Порівнюючи їхні нерви зі струнами роялю, Ф.С. Фіцджеральд мав на увазі стан інструменту, коли на ньому ніхто не грає і не потрібно чекати з напруженням кожного натиску на клавіші. А порипування плетених крісел імплікує напруження та страх бути викритими. Ці імплікації повністю збережені в перекладі.

Застосування трансформації цілісного перетворення становить 24% від сумарної кількості розглянутих порівнянь. М. Пінчевський змінює елементи порівняння: *“She put out her hand as if to rub his head, but he turned away like a suspicious animal”* [3, с. 358] – *“Потім простягла руку, немов хотіла погладити його по голові, але він відсахнувся, мов зляканий звір”* [2, с. 356]. У вище

зазначеному перекладі слово 'suspicious', яке має значення той, який підозрює когось, було замінено на слово 'зляканий' через відсутність відповідної лексичної одиниці, в результаті чого порівняння набуло дещо іншого змістового відтінку. У цьому випадку була досягнута еквівалентність часткової відповідності.

5% в перекладі М. Пінчевського складають опущення: “... – *by twenty-four full hours she was not yet unified and she was absorbed in playing around with chaos; as if her destiny were a picture puzzle – counting benefits, counting hopes, telling off Dick, Nicole, her mother, the director she met yesterday, like stops on a string of bead*” [3, с. 139] – “Минула доба, а вона й досі не спромоглася дати лад думкам, що плуталися й ніяк не складалися в послідовний ряд; знову й знову, до запаморочення, перебирала, **як чотки**: тут успіх, там надія, тут Дік, Ніколь, мати, а там режисер, з яким учора познайомилася” [2, с. 143]. У цьому прикладі автор використав порівняння “*as if her destiny were a picture puzzle*”, щоб наголосити на тому, що в житті головної героїні виникали проблеми і її доля залежала від її вибору. Це порівняння у перекладі було опущено. Інше порівняння вжите автором “*like stops on a string of beads*” було збережено з опущенням лексичної одиниці.

7% трансформацій при перекладі порівнянь, вжитих у досліджуваному романі, складають конкретизації. Перекладач вдається до цього виду трансформації з метою поточнення “*This did not bother Rosemary, who had only recently been allowed to learn that she was even personable; so that her prettiness never seemed exactly her own but rather an acquirement, like her French*” [3, с. 91] “– Власне, її зовсім недавно визнали вродливою, а тому вона цю якість вважала не природженою, а набутою – **як, скажімо, вміння говорити французькою**” [2, с. 97]. У цьому прикладі можна спостерігати експлікацію змісту порівняння, за рахунок введення додаткових лексичних одиниць.

Диференціація як вид лексичних трансформацій застосовується в поєднанні з конкретизацією, але дуже рідко, і складає приблизно в 2% досліджених випадків. В тексті можна знайти лише кілька випадків, коли М. Пінчевський вдається до такої трансформації. “*Once his arms swung suddenly backward like a jumper’s and Dick said, “Ah!” supposing he had lost control, but the general recovered and they breathed again – the agony was nearly over, the garçon was pulling out his chair...*” [3, с. 71]. “– Та ось він одвів одну руку назад, **як стрибун перед розгоном**, і Дік уже видихнув: “О!”, вирішивши, що той втратив самовладання, але генералова рука знов опустилася й повисла” [2, с. 79]. У цьому прикладі перекладач уточнює та одночасно розрізняє, акцентуючи, що руки героя були у такому положенні, наче у стрибун на старті, щоб показати нетерплячість та бажання героя нарешті сісти за стіл.

Іноді, оформлення образу порівняння супроводжується використанням трансформації смислового розвитку (3%). “*They were all tall and slender with small heads groomed like manikins’ heads, and as they talked the heads waved gracefully about above their dark tailored suits, rather like long-stemmed flowers and rather like cobras’ hoods*” [3, с. 97]. “– Всі три були високі, стрункі, з малими голівками, причесаними старанно, як у манекенів; коли вони розмов-

ляли, голівки погойдувалися, над елегантними темними костюмами, *мов квіти на довгих стеблинах, чи, скоріше, мов готові до бою кобри*” [2, с. 104]. Ф.С. Фіцджеральд порівнює плиткарк із квітами та кобрами, натякаючи на їх легкість і невимушену жорстокість. У перекладі порівняння “*like long-stemmed flowers*” Мар Пінчевський задля збереження образу уникає лексичної трансформації, але у порівнянні “*like cobras’ hoods*” перекладач вдається до смислового розвитку.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що Мар Пінчевський, перекладаючи порівняння, найчастіше намагався зберегти образ, використаний автором, уникаючи лексичних трансформацій, але за умови необхідності застосовував більшою мірою трансформації цілісного перетворення, конкретизації значень та опущення.

1. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва, 2007. 244 с.
2. Фіцджеральд Ф. С. Ніч лагідна. Харків : Фоліо, 2016. 412 с.
3. Fitzgerald F. S. Tender Is the Night. London : Collins Classics, 2011. 414 p.

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ СЮЖЕТУ В РОМАНІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА “ПАЛЬЦІ ПОМІЖ ПІСКОМ”

Шамлій Оксана,
II курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Мафтин Н.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Степан Процюк – відомий сучасний прикарпатський письменник. У 2020 році вийшов його новий роман “Пальці поміж піском”, який і став об’єктом нашого дослідження.

Актуальність нашої розвідки пов’язана із недавнім виходом книжки в світ та малою кількістю праць, присвячених твору. Отож, **мета** роботи – проаналізувати особливості сюжету роману Степана Процюка “Пальці поміж піском” й проілюструвати його моделювання.

За жанровими ознаками твір “Пальці поміж піском” – роман. Насамперед на це вказує розмір твору, “розгалуженість фабульних ліній сюжету, детальне розкриття життєвих доль багатьох героїв” [4, с. 264].

Дії у романі “Пальці поміж піском” розгортаються на тлі 50-х років ХХ століття в радянській Україні. Композиційно роман складається з двох частин і 75 розділів. Автор моделює три сюжетні лінії: перша – розповідь про молодого композитора Федора Логвина і його таємне кохання з актрисою Оксаною Демиденко, наступна – історія підпільної патріотичної організації в образах Миколи Мочерного, Івана Дудочки та Микити Йосипенка й остання – історія-опис психіки хлопчика Сосо, згодом – Йосипа Сталіна.

Роман розпочинається розповіддю про Сталіна, а саме про його роздуми перед смертю. У 13 розділах першої частини оповідь ведеться від особи диктатора, тому яскраво розкрито психічні особливості цього образу. Вже від пер-

шого розділу спостерігаємо ненависть і злість Сталіна щодо інших людей, а з приходом власної неспроможності, безвиході проявляється ще більший гнів, особливо до лікарів, котрі “замість того, щоб швидко виправляти ситуацію будь-якою ціною, накладають йому заборони...” [2, с. 63], а також, що “він забував про тих, кого він ненавидів, лише в їхніх могилах” [2, с. 79]. У другій частині роману ця сюжетна лінія простежується ще в 4 розділах, у яких тільки в одному згадується про живого Сталіна. Далі події відбуваються після його смерті. “Великого вождя” засуджують вчорашні співпартійці, ті, яких він так боявся, через яких його психіка вибухала.

Диктатор зламав життя мільйонів людей, тому вплив усієї сталінської системи й рухає інших персонажів роману, змінює їхні долі і приносить найболючіші втрати.

Розповідь про підпільну організацію становить другу сюжетну лінію роману. Микола Мочерний, Іван Дудочка та Микита Йосипенко склали присягу на вірність Україні. Їхні долі – це три різні шляхи, які чекали всіх іншодумців, тих, хто так чи інакше своєю діяльністю заважав владі. Цій лінії присвячено 16 розділів, і в другій частині доля центрального персонажу цієї лінії переплітається безпосередньо з героями іншої історії.

Микола Мочерний представляє перший шлях – шлях жертвності. Образ Миколи – це образ незламного борця, який давно вже міг, як багато інших його товаришів, виїхати за кордон, який “вже не вірив, що соборна Україна буде за його життя. Але її не буде ніколи, коли всіх переб’ють, а решта виїдуть попивати у Відні чи Мюнхені кавусі!” [2, с. 53]. Це той тип революціонера, для якого є тільки єдиний вихід – смерть. Тому розповідь про нього завершується в першій частині, коли він зустрівся в лісі з озброєними людьми і використав той білий порошок, до якого вже не раз тягнулась його рука.

Смертю у першій частині закінчується життя товариша Миколи – Івана Дудочки. Студент, якого заарештували, коли він залишав листівки з революційними закликами у головпоштамті. Арешт стає початком іншого шляху – безпомічності й поразки. Дудочка пройшов ті тортури, якими катували в’язаних революціонерів. Полковник Ковінька психічними тортурами довів Дудочку до зламу і останній виказав все, що знав, і помер за три дні до суду.

З Микитою Йосипенком зустрічаємось тільки в 6 розділі першої частини, а знову повертається цей персонаж до нас у другій частині, коли дві сюжетні лінії переплітаються. Микита представляє третій шлях, основою якого є бажання звільнитись від своєї місії і жити спокійно. Але його планам не судилося стати реальністю: після арешту Микита у всьому зізнався, і влада використала його з метою проведення серії виступів з каяттями. Коли Йосипенко повертався додому, його вбив невідомий чоловік.

В основі розповіді про трьох товаришів лежить конфлікт власного вибору. Хтось до кінця боровся, хтось не витримав тиску і здався, а ще хтось зневірився і обдуманно прагнув покинути ту мету, за яку боровся. І, які б не вибрали собі шляхи хлопці, всіх чекало одне – передчасна смерть.

Останньою і найбільшою сюжетною лінією є історія забороненого й трагічного кохання композитора Федора Логвина і Оксани Демиденко. Образ Фе-

дора є уособленням тієї безхребетної людини, яка переробляє власну оперу, аби не привертати до себе зайвої уваги, яка живе з дружиною через вигоду і гроші. Усе його життя здається нецікавим і однотипним до появи в ньому Оксани. Окрім прекрасних емоцій й почуттів, це кохання несло ще й страх бути викритим, адже “Він композитор, а не герой! Він хоче краси, а не крові!” [2, с. 25]. Федір до кінця не може визначитись, що йому важливіше: визнання, статус і гроші чи кохання.

Висновки. Роман “Пальці поміж піском” - це розповідь про людські долі часів тоталітарного режиму. Завдяки специфіці моделювання сюжету ми переносимося в той час, маємо можливість відчутти особливості існування людини в лещатах жахливого режиму. Завдяки тому, що три наративні лінії розгортаються одночасно, вимальовується багатомірною картина життя радянської людини. Ця особливість сюжету допомагає краще зрозуміти ту суть, яку намагався передати автор, а саме проблеми життя людини, роль і значення її вибору у жорсткому світі.

1. Євген Баран: в епіцентрі книжкових подій. *Цей “тяжкий” і суперечливий Процюк* : фрагменти статей, рецензій, інтерв’ю (2012–2016) / Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. Івано-Франківськ, 2016. 199 с.
2. Процюк С. В. Пальці поміж піском : роман. Київ : Наш Формат, 2020. 224 с.
3. Соловей О. Є. Оргазм і відчай : Випадок Степана Процюка. *Апология життя, апология страждання* : пролегомени до вивчення творчості. Вінниця : Простір Літератури, 2017. 136 с.
4. Теорія літератури : підручник / за ред. О. А. Галича. Київ : Либідь. 2001. 488 с.

ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПЕРЕДАЧ

Шатохіна Євгенія,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Шотурма Н.В.,
кандидат політичних наук, старший викладач.

Як відомо, телебачення користується таким же виражальним засобом, як і кіно. Методи знімання та написання сценаріїв теж об’єднують ці дві структури. Але між ними є одна суттєва відмінність кіно це художнє вираження замислу автора, телебачення це використання “ефекту присутності”. Щодо телевізійних програм, то спочатку слід звернутися до їх визначення. Згідно тлумачення Літературознавчої енциклопедії, передача – це поширена на телебаченні та радіомовленні добірка систематизованих матеріалів, які охоплені однією темою і розраховані на сприйняття групою глядачів чи слухачів [5, с. 197].

Для написання сценарію і знімання вартісної телепрограми потрібно докласти великих зусиль та дотримуватися основних правил. Спочатку варто визначитися із темою та ідеєю майбутнього проекту. “Тема – предмет зобра-

ження. Це також питання, виділене автором як найголовніше для даного матеріалу”. “Ідея – основна думка твору, вираз авторської позиції. Ідея може передувати вивченню життєвого матеріалу, вона фокусує погляди автора на дійсність, визначається його моральними переконаннями, смаками та вподобаннями. Якщо говорити спрощено, то тема – це відповідь на питання про що?, а ідея – на питання навіщо?” [6, с. 110].

Також програма повинна мати композицію, потрібно, щоб всі елементи поєднувались між собою і виглядали гармонійно. До прикладу, якщо в програмі є інформаційний сюжет, інтерв’ю героїв, зйомки зі студії та інших локацій, то всі ці елементи повинні бути якісно з’єднані в одне ціле. У кожній програмі є своя драматургія, конфлікт, вона може бути не помітною для глядача, але, здебільшого, драматургія і тримає його біля екрану. Ми часто можемо побачити зіткнення двох сторін в реаліті-шоу, де конфлікти є невіддільною (частина / ознака) складовою і є джерелом цікавості та інтриги для глядача [6, с. 111–112].

Автору слід пам’ятати, що він створює матеріал для телебачення, а саме тому, йому слід уникати надмірної художності та звернутись до принципів публіцистичного стилю. Також варто враховувати, що телевізійний сценарій може бути приблизний, адже до зйомки не може передбачити того, що скажуть учасники програми і тільки після зйомок, автор може обрати потрібні йому фрагменти інтерв’ю (синхрони).

Одним з найважливіших учасників зйомки програми є оператор, саме його очима глядач бачить те, що відбувається на екрані. Завданням оператора є правильно побудувати кадр, зробити його цікавим і гармонійним. Часто, за відсутності великих бюджетів, оператор виконує ще й роль режисера зйомки.

Після роботи над сценарієм та зйомками, робота над програмою продовжується в кабінеті режисера монтажу. Під час монтажу відбувається відбір та розставлення кадрів, накладаються ефекти, титри, музика, виправляються недоліки. Основи монтажу були закладені першими кінематографістами ще на початку ХХ століття.

Монтаж – мистецтво сценариста в тій самій мірі, що драматургічна розробка сюжету або написання дикторського тексту. Сценарист повинен прагнути використовувати монтаж не тільки як засіб встановлення певного логічного зв’язку між епізодами й сценами, але й не забувати про його емоційний вплив, глибоку асоціативну силу, ритмічне розмаїття” [4, с. 9].

Висновок. Отже, виробництво телевізійної програми вимагає роботи не лише журналіста, а й команди фахівців, які працюють за кадром. Журналіст може виступати як автор передачі і писати її сценарій, а може виконувати роль ведучого, який працює за конкретним планом. Робота сценариста, режисера, оператора та режисера монтажу дозволяє зробити продукт цілісним та якісним. Дотримання правил знімання та монтажу у поєднанні із творчим процесом дозволяють уже протягом багатьох десятиліть створювати унікальний телевізійний продукт, який за якістю не поступається кінематографу.

1. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика : матеріали для вивчення основ тележурналістики : навч. посіб. / ред. М. Мартиняк. 2-ге вид. Львів : ПАІС, 2006. 208 с.
2. Карабанов М. М., Курус І. Ф., Петренко В. М. Українське телебачення : роки, події, звершення. Київ, 2008. 400 с.
3. Кузнецов Г. В., Цвик В. Л., Юровский А. Я. Телевизионная журналистика : учебник. Москва, 2005. 318 с.
4. Мащенко І. Г. Українське телебачення: штрихи до портрета. Київ : Ай-Пі-Київ ; Фірма "Чорлі", Посредник Ltd, 1995. 294 с.
5. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ "Академія", 2007. 624 с. (Енциклопедія ерудита)
6. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 2004. 382 с.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ МІКРОТОПОНІМІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОТГ

Шкорута Ганна,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Проблема взаємодії мови й культури стає все більш актуальною сьогодні та є однією з головних у мовознавстві. Поява лінгвокультурологічного напрямку є важливою подією, яка відповідає сучасним тенденціям розвитку наукового пізнання. Сучасна лінгвістика розробляє напрямок, де мова розглядається не тільки як спосіб комунікації та пізнання, а й як культурний код нації. Мова не тільки називає те, що є в культурі, не тільки виражає її, формує, а й розвивається в культурі.

Лінгвокультурологія як новий і самостійний напрямок лінгвістики виник у 90-ті роки ХХ століття. Об'єктом її дослідження є вивчення культурної семантики мовних знаків, за взаємодії двох кодів – мови та культури [4].

До становлення й розбудови української лінгвокультурології долучилися такі сучасні українські мовознавці як В. Кононенко [2], В. Котович [3; 4], О. Селіванова [5], В. Баньої [1] та інші.

Лінгвокультурологічні студії стосуються різних мовних знаків. Предметом лінгвокультурологічного осмислення останнім часом стала онімна лексика, в тому числі мікротопоніми. З цього погляду важливо дослідити та описати механізми взаємодії мікротопонімів з культурною семантикою, культурним кодом населеного пункту. Отже, значущість лінгвокультурології полягає в тому, щоб визначити й описати особливості менталітету етносу, його картини світу через мовні одиниці.

Предметом дослідження у нашій розвідці став лінгвокультурологічний аспект мікротопонімії Івано-Франківської ОТГ, яка розташована на Покутській рівнинній території південного заходу України. Їй підпорядковуються понад

10 навколишніх сіл, серед яких Вовчинець, Крихівці, Микитинці, Угорники тощо.

Джерелом мікротопонімії Івано-Франківської ОТГ є апелятиви та дві групи онімів – антропоніми і топоніми.

Відапелятивні оніми репрезентують просторовий, внутрішній та ідеологічний принципи номінації. Це мікротопоніми, базовими назвами яких є географічні терміни на позначення особливостей рельєфу – *Гірка* (ІФ), *Горб* (Підп.), *Долини* (ІФ), рослинного світу – *Березівський* (ІФ), *Голишанка* (Угорн.), *Дубровиця* (Драгомир.), *Зарінок* (Підп.), *Рінь* (Угорн.), *Рогізний* (Угрин.), *Черешеньків* (Угрин.), характеру ґрунту – *Каміння* (Підп.), *Кам'єнки* (Черн.), *Рудка* (ІФ), гідрографічних ознак – *Мокре* (Підлуж.), *Нетеча* (Підп.), *Синіва* (Угорн.).

Окремо виділяємо мікротопоніми, мотивовані назвами, що пов'язані з господарською діяльністю людей і розвитком промислів та ремесел – *Гумнисько* (Підлуж.), *Гуральник* (Угорн.), *Колгосп* (Підп.), *Майзлі* (ІФ), *Млинівка* (Угорн.), *Ораниця* (ІФ), *Пасіка* (Підп.), *Пивоварний Завод* (ІФ), *Позитрон* (ІФ), *Промприлад* (ІФ), культурно-господарськими процесами – *Базар* (ІФ), *Гробищі* (Драгомир.), *За Цвинтарем* (ІФ), *Крижма* (Підп.), *Клуб* (Угорн.), *Ринок* (ІФ), *Ринчище* (Підп.), *Хрестове Поле* (Підп.), будівлями та спорудами суспільного призначення – *Голуба Церква* (ІФ), *Катедра* (ІФ), *Синагога* (ІФ), *ОДА* (ІФ), *Ратуша* (ІФ).

Відантропонімні деривати представлені відіменними мікротопонімами – *Антонівка* (Угорн.), *Борисове* (Підлуж.), *Ждимир* (Вовч.), *Іваниківка* (Угорн.), *Івасюків* (Угрин.), *Йоськове Поле* (Угорн.), *Карпова Гора* (Угорн.), *Касперівка* (Вовч.), *Коло Йоська* (Підп.), *Ксаверівка* (Угорн.), *Надія* (ІФ), відпрізвищевими та відпрізвищевими назвами – *Дубіївка* (Підп.), *Маланюково* (Угорн.), *Мотова* (Підп.), *Цапишка* (Підп.).

Базові назви, які передбачають подвійну мотивацію, виділяємо окремо: це особові іменування, що є співзвучними з апелятивами на позначення професій, занять, етнічної належності, соціального стану – *Ксьондзове Поле* (Угрин.), *Мазурівка* (ІФ), *Коло Жида* (Підп.), *Німецька Колонія* (ІФ), *Панський Лан* (Угрин.), *Попова Долина* (Підп.), *Чубаєво Кляня* (Угорн.).

Відпропріальна група дериватів, мотивована мікротопонімами та ойконімами також не менш виражена, ніж назви, утворені на базі антропонімів. До цієї групи віднесемо такі мікротопоназви – *В Гумниську* (Підлуж.), *В Студенцю* (Підп.), *До Млина* (Підп.), *На Ставах* (Підлуж.), *Над Горою* (Угорн.), *За Березами* (Підп.), *За Рікою* (ІФ), *На Набережній* (ІФ) тощо. Відойконімні деривати представлені одиницями, утвореними від назв сіл, біля або на території яких знаходиться об'єкт – *Вовчинецькі Гори* (Вовч.), *Пасічнянський Міст* (ІФ), *Поворот на Підпечери* (Підп.), *Угорницька Школа* (Угорн.) тощо.

Мікротопоніміка Івано-Франківської ОТГ, що утворювалась довгі роки, відображає багатозарове мовне полікультурне середовище. Мікротопоназви розкривають історію населення краю. За національним складом досліджувані території населяли українці, поляки, окремі представники інших народів.

Мікротопонімна система Івано-Франківської ОТГ зберегла сліди контактів місцевого українського населення з представниками інших етносів (це простежується, зокрема, і в назвах відантропонімного походження). Однак чужо-

мовний вплив у середовищі незначний. Мікротопоназви території, що досліджувалась відбивають міжмовні українсько-польські (*Бажантарня* (ІФ), українсько-німецькі (*Майзлі* (ІФ), *Фолюшарня* (Тисменич.) контакти.

Знання мікротопонімів сприяє кращому розумінню історії та культури, бо саме в них вбачаються джерела конотацій. Цікавими з погляду творення та функціонування є, наприклад, мікротопоніми, базовими назвами яких стали відомі географічні назви. Наприклад, мікротопонім *БАМ, Корея, Сибір*, з конотацією ‘віддалене місце’ відображають топографічні знання місцевих мешканців. Конотація ‘місце, де красивий краєвид’ (мікротопонім *Голівед*), ‘невеличкий житловий район’ (мікротопонім *Кішлак*) і ‘місце, де проживають заможні люди’ (мікротопонім *Рубльовка*) засвідчує уявлення про соціально-економічні умови інших країн.

Таким чином, мікротопоніми з погляду лінгвокультурного потенціалу доповнюють знання про лексичний склад, назвотвірні можливості української мови, містять інформацію про природний ландшафт, історичний і соціокультурний розвиток, уявлення українців про інші культури та народи тощо. Аналізований матеріал засвідчив здатність мовних одиниць відображати національне світочення українського етносу, його культуру, історію та думки.

1. Баньої В. Ф. Лінгвокраїнознавчий потенціал української мікротопонімії (на прикладі назв географічних об’єктів басейну річки Ужа). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 111. С. 16–19.
2. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2008. 337 с.
3. Котович В. В. Ойконімія України як лінгвокультурний феномен : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.
4. Котович В. В. Теоретичні аспекти лінгвокультурологічного дослідження ойконімії України. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філологія*. 2017. С. 67–71.
5. Селіванова О. Світ свідомості в мові : монографія. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
6. Перехрест О. Райони між нами. З яких частин складається Франківськ? *Куфер*. 2019. URL: <https://kufer.media/misto/rajonizatsiya-po-frankivsky-z-yakuh-mikrorajoniv-skladayetsya-misto>.

Скорочення назв населених пунктів:

Вовч. – Вовчинці
Драгомир. – Драгомирчани
ІФ – Івано-Франківськ
Підлуж. – Підлужжя
Підп. – Підпечери
Тисменич. – Тисменичани
Угорн. – Угорники
Угрин. – Угринів
Черн. – Черніїв

ЕКОНОМІКА

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Білоголовка Ірина,
II курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Мацола М.М.,
кандидат економічних наук, доцент.

Соціальне підприємництво стає важливою темою у світі. Приклади організацій, які можуть одночасно вирішувати соціальні проблеми та генерувати дохід із застосуванням бізнесових методів, викликають повагу і бажання сприяти розповсюдженню подібних практик. Працюючи на перетині громадського та комерційного секторів економіки, такі підприємства створюють фінансову основу для соціальних проектів, працевлаштовують людей із вразливих груп населення і розвивають соціальні інновації у ринкових умовах. На сьогодні в Україні поширення соціального підприємництва носить фрагментарний характер та перебуває на початковій стадії розвитку.

Метою дослідження є з'ясування сутності поняття соціального підприємництва, дослідження його характеристик, значення та стану розвитку.

Єдиного загальновизнаного визначення соціального підприємництва не існує. Зазвичай автори наводять низку найбільш вдалих, на їхню думку, формулювань, або ж, навпаки, обмежуються короткою дефініцією, а основну увагу зосереджують на описі конкретного досвіду.

Проте, можна узагальнити, що соціальне підприємництво – це працюючий бізнес, який першочергово орієнтований на вирішення конкретної соціальної проблеми. Це і є першою та однією з ключових відмінностей соціального підприємництва від традиційного комерційного бізнесу. Адже тут ідеться про бізнес із соціальною місією, тобто про застосування найкращих практик підприємницької діяльності до вирішення тих чи інших соціальних проблем.

В Україні соціальне підприємництво ще недостатньо розвинуте але для втілення ідей соціального підприємництва в Україні існує низка можливостей:

- наявна економічна ситуація;
- законодавство;
- людські ресурси; соціальний капітал громади;
- зацікавленість великого бізнесу в аутсорсингу;
- зростання лояльності споживачів до продукції соціальних підприємств;
- підтримка соціального підприємництва з боку різних організацій;
- міжнародних фондів [5].

Проаналізувавши підприємства в Івано-Франківській області, нами викремлено, саме соціальні підприємства (табл. 1) [2].

Соціальні підприємства в Івано-Франківській області

Назва підприємства	“Іграшки зі Схрону”	“Добрик”	“RE: лабораторія ресайклінгу”	“Dzin Space”	“Здравія”	“Urban Space 100”
Адреса	Івано-Франківська область, с. Клубівці, вул. Шевченка, 57	вул. Молодіжна, 54, Івано-Франківськ, Івано-Франківська область	Івано-Франківськ, Івано-Франківська область	Кривопілля, Івано-Франківська область	вул. Молодіжна, 54, Івано-Франківськ, Івано-Франківська область	м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 19
Сфера бізнесу	Відпочинок і дозвілля, Дитячі товари та послуги	Легка промисловість, Переробка відходів	Екологія, Інновації, Легка промисловість, Освіта, Переробка відходів	Відпочинок і дозвілля, Екологія, Переробка відходів, Сфера послуг, Туризм	Відпочинок і дозвілля. Інше, Соціальна діяльність незахищених груп	Відпочинок і дозвілля, громадське харчування
Заради кого працюють	Учасники АТО та їхні родини	Люди з особливими потребами	Громади, діти і молодь	Громади, інше	Люди з особливими потребами	Громади, діти і молодь

Таким чином, слід зазначити, що Україна знаходиться тільки на початковому етапі: соціальне підприємництво тільки починає формуватися, вивчаються різноманітні методики та підходи, досліджуються форми та напрями. Соціальне підприємництво, хоч і повільно, але перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємництво у соціальній сфері, охоплює різні соціально незахищені верстви населення.

1. Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. Київ : ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2017 188 с. URL: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryyemnytstvo_pidruchnyk.pdf.
2. URL : <https://socialbusiness.in.ua/geo/ivano-frankivs-ka-obl>.
3. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво : посібник URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_Guide-WEB-1.pdf.
4. Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (2). С. 129–132.
5. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ : ТОВ “Агентство “Україна”, 2017. 92 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Винник Василина,
I курс ОР магістр, економічний факультет.
Науковий керівник – Максимів Ю.В.,
кандидат економічних наук, доцент.

На сьогоднішній день, торговельні підприємства займають чи не найбільшу частку на ринку, з-поміж усіх підприємств із іншими видами діяльності. Саме тому, розвиток даного виду діяльності має позитивний вплив як на економіку держави, так і на добробут населення в цілому. Перспективи розвитку даної діяльності, в умовах значної конкуренції, напряду залежать від ефективності управління кредиторською заборгованістю підприємства, яка займає велику питому вагу серед інших видів зобов'язань торговельних підприємств. Тому, дослідження особливостей обліку даної заборгованості на торговельних підприємствах є актуальною темою.

До складу кредиторської заборгованості підприємств торгівлі відносять заборгованість перед: постачальниками і підрядниками за поставлені товари, бюджетом по податках, зборах і штрафних санкціях, персоналом підприємства, державними позабюджетними фондами та іншими кредиторами. Проте, левову частку все ж таким займає заборгованість за товари, роботи і послуги. Це свідчить про те, що основним джерелом фінансування придбання товарів є кредити банків [1, с. 294].

У непростий для нашої держави час, в умовах економічної нестабільності, зростає фінансова залежність від позичальників, відповідно, частка кредиторської заборгованості у джерелах формування майна торговельних підприємств суттєво збільшується. За даними Державної служби статистики України, кредиторська заборгованість, в цілому по Україні становить 2 928 507,6 млн грн, тоді як на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі – 943 228,0 млн грн [2].

За період 2020–2021 років, у складний час поширення пандемії COVID-19, стрімко поширюється Інтернет-торгівля. Така система функціонування торговельних підприємств має свої особливості в обліку: як у передачі замовлень, так і у розрахунках із покупцями.

Загалом, розрахунки в інтернет-магазинах здійснюються наступним чином: інтернет-еквайрингом (передоплатою) і післяплатою. Проте, все таки частіше, магазини працюють на передоплаті, адже це є своєрідною гарантією того, що клієнт все ж таки забере своє замовлення і магазину не прийдеться його повертати, витрачаючи на це додаткові кошти. Тому, з кожним новим замовленням, в інтернет-магазині збільшується кредиторська заборгованість за товари перед покупцями, до того моменту, поки клієнти не отримають свій товар. На дату надходження коштів на поточний рахунок визнається кредиторська заборгованість перед покупцями з відображенням за кореспонденцією рахунків: Дт 311 – Кт 681; також, на цю саму дату виникають податкові зобов'язання з податку на додану вартість.

Варто звернути увагу і на види доставки продукції. У тому випадку, коли доставку здійснюють сторонні кур'єрські служби, але інтернет-торговець контролює весь процес, тоді зобов'язання вважаються виконаними тільки в момент передачі товару покупцю, у результаті, в обліку відображають продаж безпосередньо за фактом передачі товару. У такому разі товари, передані сторонній кур'єрській службі, продовжують бути активами інтернет-магазину до моменту їх передачі покупцеві. Для їх обліку продавець виділяє окремий субрахунок (наприклад, 2821 "Товари, передані перевізникам"). На дату передачі товару перевізникові в обліку відображають запис: Дт 2821 – Кт 281 і Дт 643 – Кт 641/ПДВ (на суму ПДВ). За фактом передачі товару покупцеві інтернет-торговець проводить продаж в обліку і визнає дохід: Дт 361 – Кт 702 (на суму доходу з ПДВ) і Дт 702 – Кт 643 (на суму ПДВ). Одночасно списується собівартість реалізованого товару: Дт 902 – Кт 2821 [3]. Така ж сама ситуація, у випадках, коли доставка здійснюється в точки видачі інтернет-магазинів або власними кур'єрами.

Також варто розглянути варіант, коли покупець замовляє товар в інтернет-магазині з доставкою поштою та післяплатою, у свою чергу, інтернет-магазин закупає даний товар у постачальника (табл.1).

Таблиця 1

Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку в інтернет-торгівлі

№	Зміст операції	Дт	Кт
1	Придбано товар у постачальника	281 644/1	631 631
2	Відображено у складі податкового кредиту зареєстровану податкову накладну	641/ПДВ	644/1
3	Передано товар перевізникові	282/1 643	281 641/ПДВ
4	Отримано товар покупцем від інтернет-магазину	361 702 377 902	702 643 361 282/1
5	Отримано оплату за товар	311	377
6	Відображено списання комісії за переведення коштів	92	377
7	Сплачено постачальникові кошти за товар	631	311

Аналізуючи таку ситуацію, бачимо, що в суб'єкта господарювання виникає кредиторська заборгованість за придбаний товар для клієнта, і в послідовності – дебіторська.

Отже, дослідивши функціонування торговельних підприємств, доходимо висновку, що кредиторська заборгованість, з усіма її особливостями, є невід'ємною частиною їх діяльності, особливо в сучасний період розвитку інтернет-торгівлі. Проте, важливо контролювати рівень кредиторської заборгованості на виправданому рівні, вчасно її погашати, уникаючи залежності від кредиторів та підтримувати довіру своїх контрагентів. А це можливо зробити, маючи необхідну для управління інформацію, яку надає система бухгалтерського обліку.

1. Міценко Н. Г., Міщук А. І. Кредиторська заборгованість торговельного підприємства: проблеми оцінки та управління. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.3. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_3/292_Mic.pdf.
2. Поточні зобов'язання і забезпечення за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2017 року. Статистична інформація. Київ, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Костенко Н. Обліковуємо продажі інтернет-торговця. *Factor*. 2020. № 51. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/june/issue-51/article-109257.html>.

ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ: ЇХ ТЕОРІЇ ТА ВИДИ

Іваськів Юрій,

IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.

Науковий керівник – Ткач О.В.,

доктор економічних наук, професор.

Американські економісти із Національного Бюро економічних досліджень дають наступне визначення економічного циклу: “Економічні цикли – це тип коливань у сукупній економічній активності націй; цикл складається з підйому, що спостерігається в багатьох сферах економічної діяльності, який змінюється також загальним для всієї економіки періодом спаду, скороченням виробництва з наступним поживаленням і переходом у фазу підйому наступного циклу; така зміна фаз є повторювальною, але не обов'язково періодичною. Всі цикли взаємопов'язані: закінчення одного співпадає з початком іншого” [2].

На початку свого розвитку теорії економічних циклів в основному використовували екзогенні концепції, які пояснювали циклічні коливання на основі впливу зовнішніх по відношенню до економічної системи факторів. Зміст цього полягає у домінуючому на той час становищі неокласичної школи з її основами та постулатами загальної економічної рівноваги й автоматичного пристосування ринкової економіки до будь-яких порушень попиту та пропозиції.

Загалом будь-які явища, природні процеси, суспільний розвиток, процес мислення піддаються циклічному підходу їх опису за допомогою загальної теорії циклу (ЗТЦ). Будь-яке явище чи процес є результатом певної взаємодії, яка відбувається за окремими квантами. Процес спостереження дає можливість отримати певні статистичні масиви, що піддаються опрацюванню з метою отримання певного детермінізму в масі однорідних чи різнорідних спостережень за певними явищем або процесом [1].

Слід відзначити, що в загальній теорії циклів використовується методологічна аксіоматична основа, яка дозволяє підійти до статистики одиничного, тобто до дослідження одноразових і довготермінових явищ та процесів. Цикл взаємодії об'єкта самого з собою через динаміку внутрішніх протиріч сприймається за дедуктивний початок. Тоді в теорії циклів виникає завдання ідентифікації цього циклу за реальними проявами [1].

Якщо проводити певне виділення частин будь-якої довжини, тоці частини будуть являти собою фрагменти циклу. У статистичній теорії циклу (СТЦ) еле-

ментарні фрагменти занепаду і загибелі описуються законом експоненціальної загибелі, який запропонований в економічній науці Парето [3, с. 235–237]. Закон Парето тлумачить, що доходи розподіляються залежно від величини співвідношення доходу і кількості осіб, що його отримують.

Під час проведення власних досліджень Парето базувався на тому, що головним при розподілі доходів є принцип нерівномірного розподілення природних людських здібностей, а не соціальні умови. З чого виходив висновок про об'єктивний характер закону Парето і про неможливість змінити принцип розподілення шляхом соціальних змін [3, с. 242–251].

У статистичній теорії циклу термінологічно під змістом загибелі розуміється не припинення існування, а процес наближення до акту загибелі (смерті). Аналогічно, в точці зародження циклу слід виділити момент виникнення, тобто самонародження того чи іншого явища або процесу.

Тоді у схемі ідеального циклу з'являться елементарні фрагменти, які створюють різновид форм реальних циклів: виникнення, зародження, підйом чи ріст, спад чи занепад, загибель, смерть.

Результати теоретичних досліджень дають можливість стверджувати про існування в економічних явищах і процесах цілої множини різних за тривалістю циклів. Відповідно проблематика їх співвідношення ставить необхідно об'єктивне завдання проведення класифікації циклів.

За даними Фонду, по вивченню економічних циклів (США), розрізняють 75 видів циклів загальноділової активності протяжністю від 16 до 60 років і 23 цикли хвильового характеру від 35 до 108 років. Усього ж виявлено 1380 різновидів економічних циклів протяжністю від 20 годин до 700 років.

При проведенні аналізу публікацій в економічній літературі виділяють: цикли Кітчіна, ділові цикли, ритми Кузнеця, довгі хвилі Кондратьєва, цикли Модельського, 300-літні цикли К. Джоеля і В. Шерера, цивілізаційні цикли [4].

Підсумовуючи вище наведене, можна зробити наступні висновки:

- дослідження змісту економічних циклів базується на екзогенних та ендогенних концепціях і розуміється як один з найважливіших аспектів макроекономіки;
- характер аналізу в економіці розподілу Гауса, стійкого закону розподілу показує, що цикл взаємодії носить асиметричний та деформований характер;
- різноплановий характер обумовлення причин циклічних коливань в економічній науці зводиться до визначення економічного циклу у вигляді довгої хвилі, характер якої визначається особливостями протікання циклів меншої тривалості, які безпосередньо є її складовими, тим самим визначення причин циклічних коливань в національній економіці має міжрівневий характер.

1. Ткач О. В., Мікула Н. А. Регіональні просторово-економічні системи: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2012. 386 с. ISBN 978-966-02-6406-9.

2. Burns A. Mitchell Measuring Business Cycles. N. Y. : National of Economic Research, 1946.
3. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 458 с.
4. Хансен Э., Харрод Р. Экономические циклы и национальный доход. *Классики кейнсианства* : в 2 т. Москва : Экономика, 1997. Т. 1. 415 с.

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Майдан Володимир,
І курс, ОР магістр, економічний факультет.
Науковий керівник – Благун І.І.,
кандидат економічних наук, доцент.

Інноваційна діяльність є однією з основ успіху провідної країни, регіону та підприємства в сьогоденні. Економіка знань та інноваційна економіка забезпечують перші місця провідним країнам світу. Задля повноцінного розвитку підприємства за сучасних ринкових умов та прогресуючої конкуренції та високого насичення більшості ринків буде досить складним без досягнення успіху у процесах інноваційної економіки. Сьогоднішній ринок стимулює компанії до пошуку нових маркетингових ходів, розподілу праці, вправного менеджменту та фінансового розподілу задля введення процесу інноваційної економіки. Інновації дають можливість компаніям досягнути конкурентних переваг та завоювати довіру тих, чи інших сегментів ринку.

Інновацію потрібно розглядати як одну з частин економічної системи, яка показує ситуацію, та прогнозує зміни у сфері технологій, менеджменті, маркетингу, а також різних методів досягнення цілей, що зумовлюють запуск інновацій на ринок [1]. З іншого боку інноваційну діяльність можна пояснити як старання працівників підприємства задля досягнення результату з метою задоволення потреб споживача в різних сегментах та нішах [2, с. 14].

Першочерговою ціллю інноваційної діяльності є розробка стратегії довгострокових конкурентних переваг підприємства. Стратегія розвитку діяльності в цілому знаходить правильний напрямок інноваційної діяльності підприємства, тим самим впливаючи на зовнішню та внутрішню частину компанії. Розробка цієї стратегії допомагає вирахувати потенціал компанії.

З іншої точки зору інновації можуть розглядатися як один із засобів диференціації та зацікавлення споживача до своїх товарів чи послуг [3, с. 59–62].

У даних ринкових умовах потрібно вираховувати кожен мізерний шанс задля досягнення ринкових висот, тим самим розглядаючи інфраструктуру компанії як окрему складову, переглядаючи стиль управління підприємством, проводячи жорсткий відбір спеціалістів та проведення систематичних заходів, щоб досягти дисципліни, починаючи з керівних посад компанії. Сьогодні набувають поширення сучасні інноваційні концепції управління – концепція Lean Management (Ощадне управління), Total Quality Management (Комплексне управління

якістю), Business Process Reengineering (Реінженіринг бізнес-процесів), Change Management (Менеджмент змін), Benchmarking (Бенчмаркінг) [4, с. 52–66].

Важливим процесом формування інноваційної діяльності в сьогоdnішніх складних ринкових умовах процес надання якісного сервісу. Більша частина підприємств України не досягли європейського рівня стандартів надання сервісу, проте є частих які торговельних представників, які активно досліджують дану складову ринкових відносин, адже це є однією з найважливіших конкурентних переваг на сьогоdnішній день. До прикладу, велика частина автовиробників, які не мають власних потужностей для виробництва автомобілів, доставляючи їх сюди вирішують будувати власні автоцентри та сервісні центри оснащені новітніми технологіями та обладнанням. Це все зумовлює інше представлення компанії в підсвідомості споживача, тому що це являється хорошою конкурентною перевагою в наданні сервісу. Також на просторах ринку з`являється чимало дилерських центрів, які проводять різні акції на покупку тих чи інших видів автомобіля. З`являються програми лояльності та бонусні системи задля приваблення чималої кількості нових “активних” клієнтів [5].

1. Крисальний О. В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності. *Економіка АПК*. 2005. № 8. С. 10–12.
2. Владимірова С. В. Инновационное развитие потребительской кооперации в условиях рыночной экономики. *Социально-экономические проблемы инновационного развития* : материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (22–23 апреля 2010 г.). Воронеж : Государственная технологическая академия, 2010. Ч. 1. С. 133–136.
3. Porter M. E. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York : Harvard Business Review, 1985.
4. Чухрай Н., Патора Р. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підручник. Київ : КОНДОР, 2006. С. 52–66.
5. Офіційний сайт марки Nissan в Україні. URL: <http://www.nissan.ua/UA/ru/servicesfleet/after-sales/assistance-europe-1.html>.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Павлусик Ольга,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Мигович Т.М.,
кандидат економічних наук, доцент.

Для повноцінного завершення процесу євроінтеграції України, уряд нашої країни повинен відповідати певному переліку критеріїв, одним із яких є соціальна спрямованість розвитку держави. Дотримання принципу соціальності, перш за все, передбачає створення гідних умов життєдіяльності та розвитку людини як особистості. Побудова високо розвиненої європейської

держави не може відбуватись без надання базових соціальних гарантій, до переліку яких відноситься і пенсійне забезпечення.

На сьогодні в Україні набувають актуальності наукові дослідження у сфері соціального захисту населення та здійснюється пошук науково-обґрунтованих механізмів соціально-економічного забезпечення громадян. Проблеми соціального забезпечення, в тому числі пенсійного страхування останнім часом активно досліджували вітчизняні науковці, а саме: М.Д. Бойко, В.Я. Бурак, В.Й. Плиса, С.М. Синчук, І.М. Сирота, В.Ф. Столяров, І.С. Ярошенко, С.І. Юрій. У їх працях розкрито зарубіжний досвід здійснення соціальної політики, правові основи соціального страхування, виявлено проблеми реформування соціальних позабюджетних фондів, розвиток пенсійного страхування в Україні.

Розвиток третього рівня пенсійної системи дозволив би значно збільшити розмір пенсій громадян та вирішити чимало економічних проблем. Його основними учасниками відповідно до чинного законодавства є недержавні пенсійні фонди, банки та страхові компанії. Впровадження третього рівня пенсійної системи було розпочато майже 20 років тому, однак навіть сьогодні він повноцінно не функціонує. Ще у 2004 році було розроблено ключові організаційно-правові засади функціонування оновленої системи пенсійного забезпечення громадян та затверджено ЗУ “Про недержавне пенсійне забезпечення” [2], проте в умовах сьогоднішня незначна частка населення користується третім рівнем забезпечення. До прикладу, лише 7% активного населення задіяно у недержавних пенсійних фондах.

Страхові компанії “life” є учасниками недержавного пенсійного забезпечення і від ефективності їх діяльності напряду залежить добробут громадян нашої держави. Станом на кінець 2020 року страховий ринок України було представлено 225 страховими компаніями, серед яких страховиків “life” було 22 компанії. Протягом 2017–2020 рр. спостерігається тенденція скорочення кількості страховиків.

Загальна вартість страхових надходжень від надання страхових послуг збільшилась у порівнянні із минулими роками. Станом на кінець 2019 року загалом страховиками було отримано валових платежів на суму 530 001,2 млн грн, що на 22% більше ніж у 2017 р., та на 7,4% в порівнянні із 2018 р. [4].

Варто зазначити, що страхові компанії зацікавлені в тому, щоб залучити більшу кількість клієнтів саме за цим видом страхування, адже з одного боку такі надходження можна довгостроково інвестувати, а з іншого, держава оподатковує такі страхові послуги за ставкою 0%, що знову ж таки сприяє збільшенню прибутковості організацій.

Основою регулювання страхової діяльності на національному рівні виступають: 1) кодифіковані акти (Цивільний кодекс України, Господарський Кодекс України, Податковий кодекс України); 2) закони (Закон України “Про страхування” [3], Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” [1]); 3) підзаконні акти (постанови, розпорядження, накази).

Також розвиток накопичувального страхування, за сприяння великих підприємств до його використання робітниками, може допомогти вивести значну частину тіньових коштів. Оскільки економіка України вирізняється значною часткою тіньової економіки, приховування реальних обсягів доходів українцями, тягне за собою хронічний дефіцит бюджету та нестачу фінансових ресурсів [5, с. 26]. Відповідно не маючи необхідного обсягу коштів, держава в особі уповноважених органів управління не має можливості повноцінно виконувати покладені на неї функції, а саме забезпечити гідний рівень життя своїм громадянам.

Отож, механізм накопичувального страхування життя значно підвищує рівень життя не лише пенсіонерів, але й всього населення. Він є потужним економічним фактором впливу, адже може активізувати економічні процеси в державі та вирішити чимало проблем фінансового характеру.

1. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” із змінами, внесеними від 23 січня 2020 року № 1-р/2020. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t031058?an=2755> (дата звернення: 16.03.2021).
2. Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 16.03.2021).
3. Закон України “Про страхування”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 23.03.2021).
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення: 4.04.2021).
5. Януль І. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Київ, 2013. Вип. 135. С. 25–27.

СИСТЕМА ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Петрук Антоній,
1 курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Пилипів Н.І.,
доктор економічних наук, професор.

Проблеми функціонування підприємств в умовах ринкової економіки набувають все більшої ваги, оскільки їх подальший розвиток в умовах конкурентної боротьби та обмежених фінансових ресурсів, потребує використання різного роду інструментів та методів управління, застосування сучасних підходів для удосконалення управління розвитком підприємств для забезпечення максимального рівня конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Таке удосконалення управління розвитком підприємств може досягатись за допомогою різних стратегій управління ними, але більшість з них хоча і

відображають в основному питання впровадження, розробки й обґрунтування заходів щодо досягнення визначених цілей, проте мають суб'єктивний характер та беруть до уваги лише кілька факторів. Тому застосування **збалансованої системи показників (ЗСП)** є доцільним та об'єктивно кращим рішенням при виборі концепції та стратегії. Адже ЗСП розробляється на основі **Ключових Показників Ефективності (Key Performance Indicators, KPI)**, що забезпечує інтеграцію фінансових та не фінансових індикаторів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між показниками та факторами, під впливом яких вони формуються. Це дозволяє здійснювати деталізований моніторинг діяльності компанії в стратегічному фокусі, збільшувати оперативність та ефективність управлінських рішень, контролювати найбільш важливі фінансові та не фінансові показники діяльності (KPI), які є цільовими для компанії, і ступінь досягнень яких визначає рух компанії згідно з заданою стратегією. Значення KPI відображають як ефективність бізнесу в цілому, так і бізнес-процесів, що розглядаються окремо, структурних підрозділів і кадрових ресурсів [1].

Основні напрямки, які відображає ЗПС:

- фінансовий: розглядає фінансові результати організації та використання фінансових ресурсів;
- клієнт / зацікавлена сторона: розглядає організаційні показники з точки зору замовника, або ключових зацікавлених сторін, для яких функціонує підприємство;
- внутрішні бізнес-процеси: розглядає якість та ефективність роботи організації, пов'язану з товаром, виробництвом, послугами чи іншими ключовими бізнес-процесами;
- організаційний потенціал (або навчання та зростання): розглядає людський капітал, інфраструктуру, технології, культуру та інші можливості, які є ключовими для запровадження інновацій, нових методик ведення бізнесу.

ЗСП є не просто система показників, а методологія, яка починається з визначення невеликої кількості фінансових та нефінансових цілей, пов'язаних із стратегічними пріоритетами. Потім вони розглядають заходи, встановлюючи цілі заходів і, нарешті, стратегічні проекти (часто їх називають ініціативами). Саме на цьому останньому етапі підхід відрізняється від інших стратегічних методологій [2]. Основним елементом для організації стратегічного плану є один з найпотужніших з елементів методології ЗСП – Стратегічна карта, яка є графічним відображенням причинно-наслідкових зв'язків між стратегічними цілями підприємства (рис. 1). Такі цілі є пов'язані знизу вгору. Карта стратегій – надзвичайно важливий інструмент, що дозволяє користувачеві говорити про причинний вплив інвестицій знизу до покращення фінансових результатів вгорі.

У наведеному рис. 1 показано, як бізнес може організувати свої стратегічні цілі по чотирьох перспективах в у збалансованій системі показників. Стрілки використовуються для ілюстрації причинно-наслідкових зв'язків між цілями. Слідуючи по шляху стрілок, можна побачити, як цілі в нижчих рівнях пов'язані з успіхом у вищих [3]. Ці причинно-наслідкові зв'язки є головними в методиці стратегічного планування та управління зі збалансованою системою показни-

ків, що сприятиме *підвищенню ефективності* управління діяльністю підприємств. Це змушує підприємство задуматися над тим, як можна виміряти цілі, і лише тоді визначати проекти, що керують цілями. Що дозволяє уникнути створення дорогих проектів, які не впливають на стратегію. “Баланс” забезпечується зосередженням уваги на фінансових та нефінансових цілях, що відносяться до чотирьох вищезазначених сфер в діяльності підприємства.

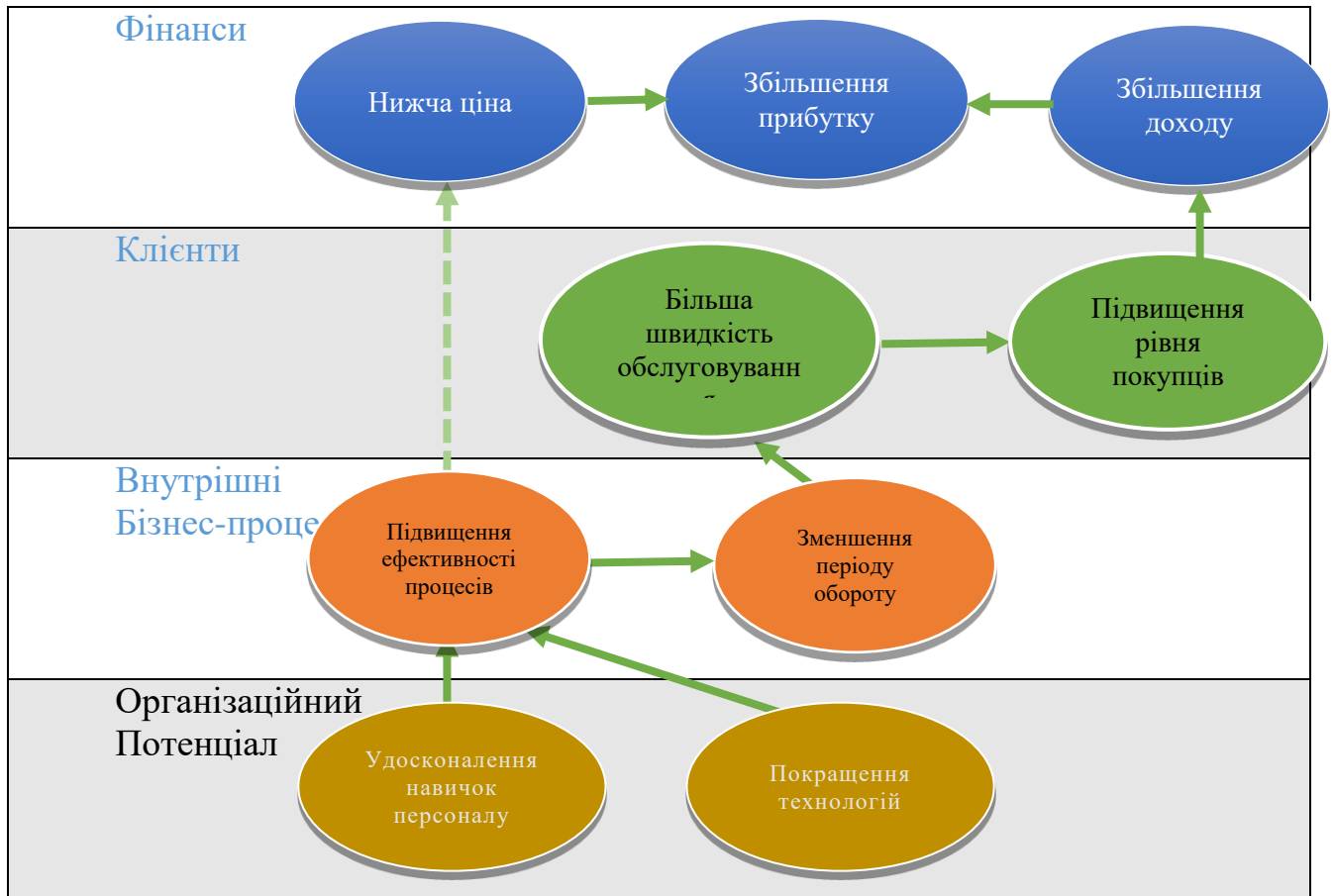

Рис. 1. Приклад стратегічної карти

На нашу думку, саме система збалансованих показників є оптимальною для вибору стратегії управління розвитком підприємства, оскільки дає можливість, за допомогою її складових інструментів визначитись з вектором сфер, необхідних для вдосконалення, що в свою чергу приведе до досягнення поставлених підприємством цілей.

1. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень / пер. з англ. Київ : Всеуито; Наукова думка, 2001. 242 с.
2. Ampuero M., Goranson J., Scott J. Solving the Measurement Puzzle: How EVA and the Balanced Scorecard Fit Together. *The Cap Gemini Ernst & Young Center for Business innovation*. 1998. Is. 2 : Measuring Business Performance.
3. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston (Ma., USA) : Harvard Business School Press, 1996.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ, ЯК ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Аббасова Анастасія,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кульчак Л.С.,
старший викладач.

У світовій практиці боротьби зі злочинністю робота з цифровими доказами (digital evidence) ведеться ще з середини 80-х років минулого століття і переважно нормативно закріплена в національних законодавствах.

Водночас у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутній інститут електронних доказів, що зумовлює неврегульованість відповідної сфери правозастосування, а отже і потенційні ризики застосування неналежної правової процедури під час кримінального провадження.

Дослідженню електронних доказів, зокрема документів, присвячені роботи О.В. Сіренко, С.Й. Гонгало, О.Г. Козицької, А.М. Коваленко, В.В. Лисенка, М.Ю. Літвінова, В.О. Мещерякова, М.В. Салтевського, В.Ю. Шепітька та ін.

Вагомим кроком у національному законодавстві були зміни щодо електронних доказів, внесені Законом України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів” від 03.10.2017 р. № 2147VIII, які, однак, оминули КПК України.

Інститут електронних доказів є відносно новим у сучасній правовій площині тому його розгляду приділяють чималу увагу науковці.

Так, О.І. Котляревський та Д.М. Киценко під “електронними доказами” розуміють сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах [1]. Н.М. Ахтирська електронними доказами називає дані, які підтверджують факти, інформацію або концепцію у формі, придатній для обробки за допомогою комп’ютерних систем, у тому числі програми виконання комп’ютерною системою або інших дій [2].

Частково всі визначення мають певну схожість між собою. Тому ми можемо зробити наступне визначення – електронними доказами в кримінальному провадженні можна визначити, певні фактичні дані, які є в електронній формі та зберігаються на будь-яких типах електронних носіїв, в електронних пристроях чи електронних інформаційних системах отриманні у передбаченому КПК порядку на підставі яких можна встановити наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Існують також різні позиції щодо того, чи варто виокремлювати електронні докази в окрему категорію. Ю.Ю. Орлов та С.С. Чернявський вважають, що їх можна віднести до категорії речових доказів. [3]. С.В. Васильєв, Л.М. Ні-

коленко поділяють цю думку [4]. В той час Д.М. Цехан, Д.О. Алексеева-Процюк, О.М. Брисковська вважають, що найбільш доцільно електронні докази виділити в окреме джерело [5].

Ми підтримуємо другу позицію науковців. Доцільніше виділяти електронний доказ як окреме джерело, через низку їх специфічних ознак: існують у нематеріальному вигляді, потребують специфічного порядку збирання, перевірки й оцінки, можливість легкого знищення та зміни, неможливість використання без технічних засобів.

Для врегулювання проблемних аспектів застосування електронних доказів у кримінальному провадженні пропонуємо наступні шляхи вдосконалення.

Так, у процесі отримання електронних доказів варто користуватись національним стандартом, який набрав чинності 1 січня 2019 року – ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) “Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів”. Положення стандарту детально описують умови, за яких копіювання інформації для використання в юридичних процедурах може вважатися надійним та допустимим з технічної точки зору.

Також, варто прийняти законопроект “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів” № 4004, який був поданий до Верховної Ради України 01 вересня 2020 року.

Цим законопроектом пропонується внести новий розділ в КПК України “§ 4-1. Електронні докази”, яким буде визначено поняття електронного доказу, та перелік доказів які будуть підпадати під цю категорію. Це зокрема електронні документи, віртуальні активи, вебсайти, вебсторінки, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних. Також визначено способи підтвердження оригіналу електронного доказу.

Визначити основні варіанти закріплення фактичних даних у мережі Інтернет, які застосовуються в юридичній практиці: роздрукування сторінок вебсайту в мережі Інтернет, нотаріальне засвідчення роздрукованих сторінок з вебсайту в мережі Інтернет, проведення судом безпосереднього огляду цифрових доказів на веб-сайті як процесуальної дії [6].

“Вразливість” електронного документа зумовлює необхідність створення спеціальних правил фіксації електронної інформації, способів збереження та приєднання їх до матеріалів справи. Наприклад, О.П. Метелев пропонує поряд з апаратними і фізичними способами (охорона, пломбування, контроль подачі живлення тощо) цілком доцільно використовувати криптографічний принцип хешування (або гешування), який широко застосовується в різноманітних програмних продуктах. Криптографічно стійку хеш-функцію (геш-функцію) можливо використовувати для підтвердження автентичності будь-якої цифрової інформації (аудіо-, відео- файли, текстові і графічні файли, Інтернет трафік тощо), які записані за допомогою технічних засобів цифрової техніки.

Також, на нашу думку, Україні доцільно буде приєднатись до Міжнародної організації по комп’ютерним доказах (International Organization on Computer Evidence – IOCE), яка створена ще в 1995 році з ініціативи правоохоронних

органів США, Канади і кількох європейських країн, з метою перейняти напрацьований досвід у роботі з електронними доказами.

Сподіваємось, що подальший розвиток електронних доказів у кримінальному провадженні буде стрімким, тому що є гостра необхідність врегулювання цього питання як на законодавчому рівні, так і шляхом відповідних судових роз'яснень, щоб в майбутньому уникнути різних проблем щодо забезпечення законності та порядку в нашій державі.

1. Котляревський О. І., Киценко Д. М. Комп'ютерна інформація як речовий доказ у кримінальній справі. *Інформаційні технології та захист інформації* : збірник наукових праць. Запоріжжя, 1998. № 2. С. 70–79.
2. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36 (2). С. 123–125.
3. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 12–22.
4. Алексеева-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247–253.
5. Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України : монографія. Харків : Еспада, 2004. 192 с.
6. Метелев О. П. Проблеми визначення допустимості і належності цифрових (електронних) доказів у кримінальному. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 224–237

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Балан Софія,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Медицький І.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Тривалий час кримінальне законодавство України не містило спеціальних норм, відповідно до яких винну особу можна було притягнути до відповідальності за вчинення домашнього насильства. Проте без відповідних правових механізмів неможливо сповна захистити порушені права та свободи потерпілих і справедливо покарати винних осіб. Такі обставини, як розповсюдженість домашнього насильства, часта безкарність винних та необізнаність у цьому питанні потерпілих, вимагали закріплення у Кримінальному кодексі України окремої статті, яка б передбачала кримінальну відповідальність за вчинення домашнього насильства.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що домашнє насильство багато років часто піддавалося ігноруванню з боку правоохоронних органів, адже дане правопорушення не було криміналізованим. Це розвинуло безліч хибних стереотипів у суспільстві. Наприклад, переконання у тому, що домашнє насильство є приватною справою сім'ї, що воно може бути вчинене лише у формі фізичного насильства чи навіть стереотип про те, що у деяких випадках домашнє насильство є виправданим. Багато осіб не усвідомлюють, що вони є потерпілими від домашнього насильства.

Соціальна обумовленість криміналізації домашнього насильства спричинена тим, що кожного року спостерігається зростання зареєстрованих випадків вчинення цього правопорушення. Згідно з статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2019 р. зареєстровано 5 445, у 2020 р. – 16 253, тобто втричі більше облікованих випадків вчинення домашнього насильства. За січень, лютий і березень 2020 р. зареєстровано 1 551 випадок вчинення даного кримінального правопорушення, тоді як у 2021 р. – 1 784, тобто на 15% більше [4]. Згідно статистичних даних Територіального управління Державної судової адміністрації України в Івано-Франківській області, у 2020 р. найбільше вироків щодо кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи було постановлено внаслідок вчинення умисного легкого тілесного ушкодження (116 випадків), умисного тяжкого тілесного ушкодження (29 випадків) та домашнього насильства (26 випадків) [5].

Аналіз спеціалізованої літератури та правозастосування дає можливість звернути увагу на найбільш проблемних питаннях кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства.

По-перше, це розуміння об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Домашнє насильство є кримінально караним лише тоді, коли воно вчиняється систематично. Більш обґрунтованою видається думка, що закріплення такої ознаки домашнього насильства, як “систематичність”, є недоречним, адже це не дозволяє цій кримінально-правовій нормі виконувати функцію запобігання кримінальним правопорушенням. У цьому випадку також відсутнє єдине розуміння “систематичності”.

По-друге, це розуміння суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та розбіжність у визначенні домашнього насильства у Кримінальному кодексі України і Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”. Виникнення в особи систематичного умислу не є кримінально караним. Винятком могло б стати систематичне висловлення погроз потерпілому щодо вчинення домашнього насильства, яке є вираженням умислу. Проте саме це діяння прямо не закріплене у ст. 126¹ Кримінального кодексу України. Про погрозу як форму домашнього насильства вказано тільки у ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [2]. Така розбіжність у визначенні домашнього насильства є прогалиною в українському законодавстві. Невирішеним залишається питання про те, чи є висловлення погрози вчинення домашнього насильства кримінально караним діянням, чи у цьому випадку потрібно дотримуватися принципу “немає кримінального правопорушення, якщо на це немає вказівки у кримінальному законі”. Дослі-

дження проблематики домашнього насильства дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі є необхідність закріплення у ст. 126-¹ Кримінального кодексу України кримінальної відповідальності за погрозу вчинення домашнього насильства.

По-третє, аналіз судової практики дає підстави стверджувати, що у більшості випадків потерпілими від домашнього насильства є жінки. Зокрема, досліджено 20 вироків, які набрали законної сили у період з 1 січня по 28 лютого 2021 року. У 19 випадках потерпілими від домашнього насильства були жінки і лише одного разу потерпілою особою був чоловік [1]. Потрібно брати до уваги те, що проаналізовані вирокі судів щодо тих кримінальних правопорушень, про які потерпілий добровільно заявив, адже домашнє насильство є тим кримінальним правопорушенням, яке розслідується у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Держава повинна стати основним суб'єктом протидії цьому явищу шляхом проведення заходів, спрямованих на запобігання насильству, надання допомоги постраждалим і законного покарання винних осіб.

Сьогодні не можна однозначно стверджувати, що тема домашнього насильства вичерпана сповна. Домашнє насильство для українського законодавства є новим кримінальним правопорушенням, тому є всі підстави вважати, що це питання є перспективною темою для подальших наукових досліджень і не втрачає своєї актуальності. У законодавстві України зроблені перші кроки для зменшення випадків вчинення домашнього насильства і нейтралізації його наслідків.

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.04.2021 р.).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 05.04.2021 р.).
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування у 2021 р. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114365&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
5. Статистичні дані Територіального управління Державної судової адміністрації України в Івано-Франківській області. Офіційний веб-сайт Судової влади України. URL: <https://if.court.gov.ua/tu09/statistic>.

ПОНЯТТЯ ОДНОСТОРОННЬОГО ПРАВОЧИНУ ТА ЙОГО ОЗНАКИ

Блажків-Блажкевич Діана,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Олійник О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Значення правочинів у сучасному суспільстві важко переоцінити, адже кожен із нас щоденно стикається з відповідним правовим інститутом. Зокрема, всі учасники цивільного обігу щодня приймають участь в укладенні, зміні, розірванні різних правочинів. Фізичні особи користуються послугами підприємств побутового обслуговування, роздрібною торгівлі, транспорту, зв'язку тощо. Юридичні особи вступають у цивільні відносини, пов'язані з постачанням товарів, будівництвом, перевезенням вантажів та ін. Фізичні та юридичні особи здійснюють при цьому правомірні дії, в результаті яких виникають, змінюються і припиняються цивільні права і юридичні обов'язки.

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Законодавче визначення одностороннього правочину міститься в ч. 3 ст. 202 Цивільного Кодексу України, відповідно до якої одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією, або кількома особами. При цьому ЦК України зазначає, що односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами [1].

Аналіз сучасної цивілістичної літератури дозволяє прийти до висновку, що односторонній правочин можна охарактеризувати через систему (сукупність) загальних чи спеціальних ознак, або особливостей такого правочину. Вони допомагають розкрити правову природу та зміст одностороннього правочину.

Насамперед, серед таких ознак можна виокремити волевиявлення суб'єкта правочину. Правочин вважається одностороннім у тому випадку, коли до виникнення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків призводить одностороннє правомірне волевиявлення суб'єкта цивільного права [4, с. 166], спрямоване на свідоме створення конкретних цивільно-правових результатів для себе чи інших учасників цивільних правовідносин.

Внаслідок вчинення одностороннього правочину однією особою, правові наслідки можуть виникати і для іншої особи, при цьому не створюючи для неї цивільних обов'язків. Наприклад, за своєю юридичною природою заповіт – односторонній правочин з волевиявленням однієї особи (за винятком заповіту подружжя), в результаті чого після її смерті в осіб, зазначених у заповіті, виникає чи втрачається право на одержання спадщини [2, с. 26]. Тобто, такий правочин не зобов'язує спадкоємця до прийняття спадщини, але у випадку її прийняття до спадкоємців переходять не лише права спадкодавця, але і його обов'язки.

Таким чином, визначальною ознакою правочину є волевиявлення учасника цивільних правовідносин. При цьому правові наслідки, на які розрахо-

вував суб'єкт при вчиненні одностороннього правочину можуть і не настати. Однак, це не буде, на нашу думку, підставою для визнання його таким, що позбавлений правового змісту. Це стосується в першу чергу односторонніх правочинів, які потребують їх сприйняття іншими особами. Наприклад, подання роботи на конкурс є одностороннім правочином, який потребує його сприйняття. Допоки особа, яка оголосила конкурс, не прийме роботу конкурсанта, такий правочин не матиме правових наслідків [3, с. 219].

Вчиняючи односторонній правочин, суб'єкт відповідальний за дії, які виражають його волю, і зобов'язаний доводити вчинення одностороннього правочину до відома інших осіб з метою забезпечення та захисту їхніх прав. Так, особа, яка видала довіреність і згодом скасувала її, повинна негайно повідомити про це представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність [1, ст. 249]. Або вчиняючи дії в майнових інтересах іншої особи без доручення, що є прикладом одностороннього правочину, гестор (особа, які вчиняє такі дії), зобов'язана негайно (при першій нагоді) повідомити довіренця про ті дії, що нею було вчинено, оскільки з її сторони мало місце втручання в приватно-правову сферу іншої особи.

З наведених прикладів односторонніх правочинів можна виділити загальні та спеціальні ознаки одностороннього правочину. Так, на нашу думку, до загальних ознак одностороннього правочину можна віднести правомірність правочину, спрямованість його на досягнення бажаного правового результату, вольовий характер. Спеціальними ознаками, які визначають правову природу одностороннього правочину є одностороннє волевиявлення, необхідність сприйняття іншими особами, наділення інших осіб правами без покладення на них цивільних обов'язків, відповідальність за доведення змісту до інших осіб.

Виходячи з вищенаведених ознак, пропонуємо під одностороннім правочином розуміти правомірну юридичну дію, яка виражає волю однієї сторони, що може бути представлена однією або кількома дієздатними особами, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав чи обов'язків як для тієї особи, яка його вчиняє, так і для інших осіб, яких він стосується.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435 – IV. Відомості Верховної ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.04.2021 р.).
2. Давидова І. В. Загальні ознаки правочинів, що вчиняються суб'єктами цивільних правовідносин. *Часопис цивілістики*. Випуск № 18. С. 25–28.
4. Таш'ян Р. І. Класифікація односторонніх правочинів. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 218–222. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/1439.pdf> (дата звернення: 24.04.2021 р.).
5. Цивільне право України : навчальний посібник: у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора, канд. юрид. наук, доц. Кухарєва О. Є., канд. юрид. наук, доц. Ткалича М. О. Запоріжжя : Видавничий дім “Гельветика”. 2016. 384 с.

ПОНЯТТЯ ПРИРОДОРЕСУРСНИХ СПОРІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Бугра Ірина,

1 курс ОР магістр.

Навчально-науковий юридичний інститут.

Науковий керівник – Яремак З.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

На межі тисячоліть пріоритетом подальшого розвитку цивілізації стає гармонізація взаємодій суспільства і природи. Кожна проблема у сфері природокористування тягне за собою виникнення спірних відносин, які загалом мають назву “природоресурсні спори”.

Загального поняття спорів у сфері природокористування, ні в екологічному законодавстві, що закріплює деякі загальні положення щодо права природокористування, ні в окремих галузях природоресурсного права не міститься. Так, Земельний кодекс у Главі 25 визначає тільки підвідомчість земельних спорів та порядок їх розгляду, але не визначає розуміння поняття “земельний спір”. У Водному кодексі України – Розділ V, міститься тільки одна стаття, яка присвячена регулюванню порядку розгляду спорів з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Нині проблематично виробити єдине поняття спорів у зазначеній сфері, беручи до уваги різнорідний характер і зміст екологічних правовідносин (природоресурсних і природоохоронних), а також відсутність однакового розуміння терміну “спір” в юридичній науці і практиці.

При розмежуванні двох категорій екологічних спорів – у сфері природокористування і в сфері охорони навколишнього середовища – враховуються напрацьовані в юридичній науці теоретичні уявлення про поділ суспільних відносин, що виникають з приводу навколишнього середовища, на дві групи: відносини, пов’язані з використанням природних ресурсів та інших корисних властивостей природного середовища; відносини, пов’язані з охороною навколишнього середовища [1, с. 100].

У контексті даного дослідження варто розглядати лише спори, що стосуються природоресурсних відносин, правове регулювання яких здійснюється за галузевим принципом, у зв’язку з чим механізм захисту прав природокористувачів, діючий в одній галузі, не може переноситися в інші сфери правового регулювання.

Характер і зміст конкретних правовідносин, що складають сферу природокористування (а до них, відповідно до підходів, які склалися в екологічному праві до природокористування, відноситься використання ресурсів земель, надр, вод, лісів, рослинного і тваринного світу в процесі здійснення господарської та іншої діяльності [2, с. 113]), визначатимуть предметну сторону відповідних спорів, які отримали назву спорів у сфері природокористування.

При цьому, виділяючи спори в сфері природокористування як масивну категорію екологічних спорів, слід мати на увазі, що вони обмежені лише тими видами природокористування, які отримали юридичне закріплення в природоресурсному законодавстві [3, с. 14], що становить нормативну правову базу відповідних галузей природоресурсного права. На думку А.П. Гетьмана, для

вирішення даних спорів необхідно використовувати норми матеріального права природоресурсного законодавства [4, с. 18].

Із зазначеного вище, пропонуємо під природоресурсними спорами розуміти невіршений конфлікт між суб'єктами природоресурсних відносин, який виник у зв'язку з використанням природних ресурсів.

Механізм вирішення спорів у сфері природокористування передбачає судовий та позасудовий порядок розгляду спорів з урахуванням особливостей окремих видів природоресурсних відносин. Ці особливості відображають не стільки процедуру вирішення спорів (вона, як правило, лише в незначній мірі регулюється природоресурсним законодавством), скільки їх матеріально-правовий зміст, в залежності від якого будуть застосовуватися ті чи інші юрисдикційні способи захисту прав.

Залежно від способу вирішення можна виділити спори в області охорони навколишнього середовища, які вирішуються в судовому та позасудовому порядку. Останні в свою чергу поділяються на спори, які вирішуються в адміністративному і неадміністративного порядку [5]. Адміністративний порядок вирішення спорів з охорони і використання окремих елементів природного середовища, в тому випадку, якщо він має місце, в законодавстві не закріплюється [6, с. 49–51]. Можливо, в тому числі і з цієї причини, спостерігається тенденція розширення винятково судового порядку розгляду спорів у даній сфері при вдосконаленні природоресурсного законодавства.

Таким чином, на даний момент в науковій літературі відсутнє розуміння поняття “природоресурсні спори”, чинне вітчизняне законодавство не дає однозначної відповіді також. Пропонуємо під природоресурсними спорами розуміти невіршений конфлікт між суб'єктами природоресурсних відносин, який виник у зв'язку з використанням природних ресурсів. Для вирішення даних спорів необхідно використовувати норми матеріального права природоресурсного законодавства. Залежно від способу вирішення можна виділити спори в області охорони навколишнього середовища, які вирішуються в судовому і в позасудовому порядку.

1. Міжнародний судовий форум: “Судовий захист природного довкілля та екологічних прав” (м. Київ, 7 листопада 2019 року) : збірник матеріалів. Київ, 2019. 192 с.
2. Экологическое право : учебн. / С. А. Балашенко и др. Минск : Изд. центр БГУ, 2013.
3. Правовое регулирование споров в сфере природопользования и охраны окружающей среды : пособие / Н. А. Шингель и др.; под ред. У. Хелльманна, С. А. Балашенко, Н. А. Шингель. Минск : Изд. центр БГУ, 2016.
4. Гетьман А. Методичні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*. 2011. № 2.
5. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів. URL: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/44/9254.html>.
6. Білуга С. С. Правове становище сторін в процедурі досудового врегулювання адміністративних спорів. *Наше право*. 2014. № 10. С. 49–55.

ПРОБЛЕМА УЧАСТІ МОЛОДІ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ

Голубовська Яна,
II курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Розвадовський В.І.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Пряма демократія є однією з основних ознак сучасних демократично розвинутих країн. Право народу, як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, безпосередньо здійснювати владні повноваження гарантуються частиною 2 статті 5 Конституції України. Забезпечувати реалізацію цього невід'ємного права покликані, насамперед, різноманітні форми та механізми прямої демократії [1].

П.Ф. Вознюк у своїй статті зазначає, що українським законодавством передбачені такі форми прямої демократії, як вибори, референдум, громадські слухання, народна ініціатива, загальні збори громадян та інші не заборонені законом форми волевиявлення народу. Деякі з них проходять систематично з дотриманням норм чинного законодавства (вибори). Однак, інші форми прямої демократії не так часто застосовуються. Наприклад, переглянувши статистику, можна побачити, що за 29 років незалежності Україні були проведені тільки 2 Всеукраїнські референдуми. Це свідчить про низький рівень громадської ініціативи в управлінні державою [2].

За даними власного опитування тільки 4 з 10 громадян віком від 18 до 35 років брали участі у виборах. Як з'ясувалося, це зумовлено тим, що їх не цікавить політика і молодь вважає, що не зможе вплинути на ситуацію в країні. Ще одним фактором було те, що вони фізично не могли з'явитись на виборчу дільницю (деякі перебували за межами України).

Тоді, було проаналізовано ситуацію на всеукраїнському рівні. У 2020 році, явка виборців була найменшою за всі роки незалежності держави, а саме – 36.9 відсотки, з яких 11 відсотків були люди віком від 18 до 29 років [3].

За офіційними даними Державної служби статистики України кількість молоді становить більше 50 відсотків загальної чисельності населення. Тому, можна зробити висновок, що 40 відсотків молоді взагалі є пасивними [4].

Видається, що це все можна виправити за допомогою інтернету та сучасних технологій, а також спробою державних діячів йти в ногу з часом, вивчаючи соціальні мережі, які є популярними для молоді сьогодні.

Одним з таких механізмів є е-демократія. Тобто, залучення громадянської думки он-лайн. Вона характеризується широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення демократичних процедур та залучення громадськості до процесу формування державної політики. З 2015 року наша держава суттєво підвищує позиції у розвитку електронної демократії та посідає 32-е місце за рейтингом ООН [5, с. 3]. Наприклад, це створення електронних петицій, додаток “Дія”, різноманітні сайти державних установ та організацій, органів місцевого самоврядування тощо [6, с. 151]. Проте, цей величезний потік електронної інформації, на жаль, не є цікавим для молоді.

Відповідно, держава має заохочувати молодь брати участь в е-демократії, а не тільки її “створювати”. Маємо яскравий приклад: діючий президент поширював свою виборчу програму серед молоді в соціальних мережах і вона дала йому непоганий фідбек. Тобто, влада повинна створювати програми, які є актуальні і цікаві, в яких голос молодої людини береться до уваги насправді, а не носить тільки рекомендаційний та “відчипний” характер.

Е-демократія покаже молодим людям, особливо тим, які не хочуть брати участь в управлінні державою, що їхня думка враховується і є надто важливою для держави і суспільства в цілому. І в результаті чого молодь стане лояльнішою та відкритою до влади. Наприклад, Швейцарія проводить серед своїх громадян біля 200 опитувань та референдумів щорічно. Кожна особа може висловити свою думку он-лайн та внести корективи до законопроектів. І завдяки цьому існує повна гармонія між державою та людьми.

Е-демократія не тільки зацікавить своїх громадян, а й допоможе заощадити чимало коштів. Тим самим, зможе використати їх на розвиток молоді та їх фінансове заохочення в управлінні державою.

Активізація е-демократії серед молодого покоління змусить і старших йти в ногу з часом. Будь-яка людина зможе не виходячи з дому вплинути на важливі державні рішення. Сумніваємося, що влада наважиться суперечити волі більшості.

Підтримуючи думку П.Ф. Вознюка, можна стверджувати, щоб активізувати державно-громадську взаємодію і заохочення молодих громадян України до самостійної та відповідальної участі у вирішенні питань суспільної життєдіяльності потрібно: продовження роботи з розширення інтерактивних можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування через здійснення систематичних електронних опитувань з важливих питань суспільного і державного життя, подальше поширення практики онлайн-засідань з метою забезпечення можливості участі у них громадян, а також проведення “гарячих ліній”, створення Інтернет-форумів тощо [2].

Отже, е-демократія дозволить молоді усвідомити власну причетність до державотворчих процесів, що, сприятиме розвитку активної громадянської позиції як однієї з основних умов становлення дієздатного громадянського суспільства. Це принесе країні ініціативних людей, які зможуть по-новому дивитись на проблеми країни та знайти їх дієве вирішення.

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Вознюк П. Ф. Щодо впровадження електронних механізмів прямої демократії в Україні у контексті посилення державно-громадського діалогу та взаємодії: *Аналітична записка Національний Інститут стратегічних досліджень* 16.01.2014 р. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/schodo-vprovadzhennya-elektronnikh-mekhanizmiv-priamoj>.
3. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. URL: <https://www.cvk.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Махначова Н. М. Е-демократія як інститут розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. 2018. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf.
6. Щебетун І. С. Електронна демократія: досвід зарубіжних країн і перспективи її впровадження в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 148–153. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/26.pdf.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ (ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ): НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІ ЗАКОНОПРОЄКТНОЇ РОБОТИ

Данильченко Ірина,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Микитин Ю.І.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Альтернативні кримінальному переслідуванню заходи – це заходи, які поєднуються із остаточним, тимчасовим або умовним припиненням кримінального переслідування за вчинений злочин, за який у іншому випадку правопорушник підлягав би такому кримінальному покаранню як умовне або безумовне позбавлення волі або штраф, разом із додатковими видами покарання, такими як позбавлення певних прав [1].

Сучасна кримінально-правова політика в Україні повинна здійснюватися на принципах доцільності, економії кримінальної репресії, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання, невідворотності кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Серед завдань кримінального процесу (ст. 2 КПК України) законодавець виділяє захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, зокрема законодавець вказує, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, повинен бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. У зв'язку з цим, якщо розглядати вчинення особою злочину як конфлікт такої особи і держави, то основним способом вирішення такого конфлікту є притягнення винного до кримінальної відповідальності із призначенням йому справедливого покарання.

Необхідність суворих покарань осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, або вчинили злочин повторно, практично не викликає обґрунтованих заперечень. Однак притягнення до кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили невеликої чи середньої тяжкості злочини, далеко не в усіх випадках є оптимальним вирішенням конфлікту держави й особи, яка вчинила такий злочин, досягнення мети кримінального права та процесу. Таким чином, виникає питання альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів [2].

Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України свідчить про значну кількість дітей, які контактують із системою кримінального правосуддя. Так, у 2018 році більше 4 тис. дітей вчинили кримінальні правопору-

шення, 4,4 тис. потерпілі від злочинів (у 2019 році ситуація дещо покращилась, кількість правопорушень, порівняно з 2018 роком, знизилась на 15%). І до цієї кількості треба додати дітей, які залучені до кримінального процесу в якості свідків, дітей стосовно яких кримінальні провадження були закриті, дітей які були звільнені від кримінальної відповідальності, адже не досягнули віку її настання. Загалом щорічно до системи правосуддя потрапляють більше 10 тис. дітей [3]. Крім того спостерігається тенденція криміналізації підліткового середовища. Майже щоденно в засобах масової інформації з'являються статті про факти булінгу і правопорушень, вчинених дітьми, а також факти насильства стосовно дітей. Це викликає неабиякий резонанс у суспільстві. Саме тому проблема профілактики правопорушень, як і проблема створення ефективного правосуддя щодо дітей, які опинилися у конфлікті і контакті з законом, є однією з нагальних для вирішення в Україні.

На сьогодні в Україні ведеться активна діяльність щодо розроблення ряду новацій та норм, зокрема, розроблено проект Закону України “Про правосуддя дружнє до дитини”, який має на меті створення сприятливих умов для організації та ефективного функціонування правосуддя, дружнього до дитини, що відповідає вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини і є законодавчою основою для забезпечення профілактики правопорушень у дитячому середовищі, належного поведіння з дітьми у контакті з законом та їх соціальної реабілітації, а також здійснення правосуддя щодо дітей у конфлікті з законом.

Тому можна зробити висновок, що альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні набувають щораз більшого поширення у сфері правового регулювання кримінальних процесуальних відносин. Забезпечення засади процесуальної економії, швидке поновлення прав учасників процесу, зниження витрат держави на здійснення кримінального провадження – це основні переваги застосування альтернативних способів вирішення спорів. Основним напрямком законодавчого оновлення кримінальної юстиції щодо дітей в Україні, на даний час, є необхідність прийняття спеціального закону який визначав би основні засади побудови нової моделі кримінальної юстиції щодо дітей в Україні. На даний час розроблено проект закону “Про правосуддя дружнє до дитини”. Основною ідеєю цього законопроекту є поява нового комплексного законодавчого регулювання кримінальної юстиції як щодо дітей, які вчинили кримінальні правопорушення, а також тих, які стали потерпілими від нього чи свідками. Даний законопроект передбачає можливість впровадження:

- 1) інституту “виведення” дитини із системи кримінального правосуддя на основі договору із прокурором та із застосуванням один чи кількох альтернативних позасудових заходів (письмове застереження, покладення певних обов'язків, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки, проходження освітніх і корекційних програм;

- 2) відновне правосуддя щодо дітей в Україні через процедуру відновного примирення (медіацію) та інші альтернативні позасудові заходи.

Проте варто зазначити, що ефективне впровадження цього Закону можливе з прийняттям відповідних змін до КК України та КПК України, які передбачені перехідними положеннями вказаного Закону.

1. Консультативна Рада Європейський Прокурорів (КРЄП). Висновок № 2 (2008) Консультативна Рада Європейський Прокурорів щодо “Альтернативних кримінальному переслідуванню заходів”. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/sto.html?_m=publications&_t=rec&id=101556 (дата звернення: 12.03.2021).
2. Альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні / С. Г. Волкотруб, С. А. Крушинський, В. В. Луцик та ін.; під ред. У. Гелльмана, В. В. Луцика. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. 204 с. URL: http://univer.km.ua/doc/AVS_u_kriminalnomu_provazhenni.pdf (дата звернення: 12.03.2021).
3. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113894&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 12.03.2021).
4. Проект Закону України “Про правосуддя дружне до дитини” : матеріали робочої зустрічі з питань розробки проекту закону про юстицію для дітей Міністерства юстиції України. 2019. 102 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН КОНЦЕСІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Єрмакова Христина,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Мороз Г.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Найкращою альтернативою прямому державному управлінню соціально-економічними процесами, які відбуваються в середині країни та безпосередньо об'єктами державної / комунальної власності, покликаною активізувати інвестиційну привабливість України на міжнародній арені є найпоширеніша форма ДПП – концесія [1, с. 23]. Концесія, як форма підприємницької діяльності, була відома дореволюційному законодавству і здійснювалась на практиці, у тому числі на території сучасної України, зокрема під час освоєння природних багатств у добувній промисловості, при розробці лісових ресурсів, використанні земельних площ для дорожнього будівництва тощо [2, с. 71].

На сьогодні концесійні відносини регулюються Законом України “Про концесію”, що прийнятий в оновленому вигляді у 2019 році.

Як зазначає Г.В. Мороз, концесію можна розглядати як спосіб забезпечення та захисту публічних екологічних інтересів, що, у свою чергу, визначаються як “інтереси всього суспільства, що складаються з інтересів соціальних груп і окремих громадян, у підтриманні якості навколишнього природного середовища, що забезпечує життя, здоров'я людини та її майбутніх поколінь, у справедливому розподілі благ, що одержуються від використання природних

ресурсів, які складають основу діяльності населення країни, збалансовані з потребами економічного росту, опосередковані правом, охороняються і гарантуються державою” [3, с. 178].

У юридичній науці концесію земельної ділянки визначають як “земельні правовідносини, пов’язані з наданням земельної ділянки для задоволення суспільних потреб та отримання прибутку на підставі договору, на платній і строковій основі уповноваженим органом виконавчої влади чи місцевого самоврядування юридичній або фізичній особі за умови взяття на себе концесіонером відповідних зобов’язань для реалізації суспільного інтересу” [4].

З огляду на те, що концесія тлумачиться і як форма державно-приватного партнерства, то слід уточнити, що виходячи із суті законодавчих положень, земельна ділянка не виступає об’єктом концесії, а виступає лише необхідним і незамінним базисом для створення об’єкта концесії, або його істотного поліпшення, а також здійснення управління ним і його експлуатації.

Робота щодо підготовки земельної ділянки для передачі її приватному партнеру в межах державно-приватного партнерства на практиці покладається на приватного партнера – як фінансово, так і організаційно.

Важливо наголосити й на тому, що часто концесію визначають як “приховану” форму приватизації, проте це не відповідає суті та змісту цих відносин. Законодавством чітко вказано, що передача об’єкта в концесію не зумовлює перехід права власності до концесіонера. Після закінчення терміну дії договору об’єкт повертається до держави чи територіальної громади. Створене концесіонером у рамках договору майно теж є державною або комунальною власністю. Отже, концесія – це форма державно-приватного партнерства, яка передбачає надання концесіонеру права на створення та управління об’єктом, а також забезпечення загальносуспільних потреб шляхом надання суспільно значущих послуг. Відтак інвестор отримує в експлуатацію об’єкт, інвестує в нього і в перспективі отримує прибуток.

Важливою новацією оновленого законодавства стало те, що ініціаторами державно-приватного партнерства є не лише державні органи, а й приватні юридичні особи, які мають зацікавленість у його реалізації. Вони можуть за власний кошт розробити техніко-економічне обґрунтування проєкту, але в подальшому повинні взяти участь у конкурсі разом з іншими учасниками. Закон уперше деталізував умови такого конкурсу [5].

Узагальнено концесію можна розглядати: 1) як систему відносин суб’єктів владних повноважень та приватних партнерів; 2) як владний публічний акт; 3) безпосередньо як об’єкти, що передаються в концесію; 4) як договір з передачі об’єктів концесії; 5) як спеціальний режим господарювання [1, с. 203].

Загалом, концесія земельної ділянки потребує вдосконалення нормативного регулювання у контексті спрощення підзаконних процедур правозастосування компетентними органами. Завершення земельної та судової реформи, а також розширення свободи економічних дій господарюючих суб’єктів, зняття обмежень на економічну діяльність може стати вагомим чинником для активізації ініціатив з державно-приватного партнерства.

1. Киртока М. П. Державне регулювання концесійної діяльності в Україні : дис. ... кандидата наук з державного управління. Київ, 2020. 242 с.
2. Корнєєв Ю. В. Поняття права концесійного землекористування. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник. Серія : "Повітряне і космічне право"*. 2007. № 4. Т. 3. С. 70–73.
3. Мороз Г. В. Концесія природних ресурсів: законодавчі та наукові положення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 177–179. URL: http://lsej.org.ua/6_2017/52.pdf.
4. Бондарчук Н. В., Ковальська Я. В. Проблеми правового регулювання концесії земельної ділянки за законодавством України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2 (1). С. 149–153.
5. Півтора року тому запровадив закон про концесію. Що це змінило? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/12/672860>.

ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ В ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ

Завадецька Діана,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Олійник О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Питання поняття, правової природи, особливостей джерел підвищеної небезпеки неодноразово ставали предметом наукових досліджень в доктрині цивільного права. Проте, незважаючи на це, в науці цивільного права відсутнє єдине розуміння джерела підвищеної небезпеки. Серед науковців розгорнулися дискусії, що породили низку концепцій поняття джерела підвищеної небезпеки, зокрема, виділяють концепції “діяльності”, “об’єкта”, “змішана концепція” щодо розуміння джерела підвищеної небезпеки. Вказана дискусія точиться ще з часів періоду розвитку радянського цивільного права і знайшла своє продовження в сучасному цивільному праві України.

Відповідно до концепції “діяльності” джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, яка породжує підвищену небезпеку для оточуючих. Позитивним аспектом у концепції діяльності є те, що її прихильники поняття і сутність джерела підвищеної небезпеки розглядають у зв’язку з поведінкою суб’єктів цивільного права. Водночас, вони ототожнюють діяльність суб’єкта цивільного права із діяльністю джерела підвищеної небезпеки, що, на думку окремих науковців, є дискусійним [1, с. 76]. Концепція “діяльності” містить і певні внутрішні суперечності. Так, у науковій літературі зазначається наступне, по-перше, якщо вважати, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність людей, то не зрозуміло, яким чином вона може підпадати у процесі свого здійснення безперервному і загальному контролю людини. З цього приводу можна зазначити, що діяльність людей завжди їм підконтрольна, саме для цього розробляються і приймаються правила безпеки поводження з небезпечними об’єктами тощо. Проте людина не

завжди може здійснювати повний контроль за проявом шкідливих властивостей об'єктів матеріального світу.

Протилежною концепції діяльності є концепція “об'єкта”, відповідно до якого джерелом підвищеної небезпеки є об'єкти (предмети) матеріального світу, які володіють небезпечними для оточуючих властивостями, що не підпадають повному контролю з боку людини. Прихильники цієї концепції обстоюють свою позицію тим, що володіння джерелом підвищеної небезпеки, тобто, об'єктом здійснюється на праві власності та на іншому речовому праві. Крім того, за їх твердженням, така діяльність повинна бути пов'язана з експлуатацією чи іншим користуванням матеріальними об'єктами, що володіють особливими кількісними і якісними властивостями.

Проміжним між концепцією діяльності і концепцією об'єкта є визначення поняття джерела підвищеної небезпеки, як “речей у русі”. Прихильники зазначеної концепції писали, що “під джерелом підвищеної небезпеки слід розуміти речі, устаткування, що знаходяться у процесі експлуатації і створюють при цьому підвищену небезпеку для оточуючих [2, с. 161].

Найбільш поширеною в доктрині цивільного права сьогодні є “змішана концепція”, в якій визначення поняття джерела підвищеної небезпеки здійснюється через ознаки концепцій “діяльності” та “об'єкта” [3, с. 8].

Неодностайна думка щодо джерела підвищеної небезпеки вплинула на законодавче закріплення питання щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Термін “джерело підвищеної небезпеки” одержав законодавче закріплення на українських землях у Цивільному кодексі УРСР 1922 року у статті 404. Подібна норма зберігалася і під час другої кодифікації цивільного законодавства, розпочатої прийняттям у 1961 р. Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, а услід за Основами – Цивільних кодексів колишніх союзних республік, у тому числі Цивільного кодексу УРСР 1963 р. Змістовної суті цього поняття у зазначених законодавчих актах не визначалось. В цьому була чи не найголовніша причина тих дискусій, які довгий час тривали у цивілістичній доктрині навколо питання щодо поняття джерела підвищеної небезпеки.

Пізніше поняття джерела підвищеної небезпеки було запропоновано в Постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 5 вересня 1986 р. “Про судову практику у справах про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я”. Чинна редакція ЦК України під джерелом підвищеної небезпеки розглядає діяльність, яка пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб” [4].

Таким чином, законодавець та судова практика з огляду на зміст Пленуму Верховного суду щодо питання джерела підвищеної небезпеки розглядають джерело підвищеної небезпеки через категорію “діяльності”. При цьому така діяльність пов'язана, насамперед, із поведінкою особи, а не з матеріальними об'єктами.

Водночас, судова практика та законодавець, на нашу думку, містять суперечливі підходи до поняття джерела підвищеної небезпеки. Так, відповідальною за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, буде особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. Тобто, мова йде не про діяльність як джерело підвищеної небезпеки, а про конкретні об'єкти матеріального світу. У такій позиції вже вбачається схильність законодавця до концепції “об'єкта”.

Проаналізувавши основні концепції поняття джерела підвищеної небезпеки та законодавчу позицію можна висловити таке власне визначення джерела підвищеної небезпеки: “Джерелом підвищеної небезпеки – є діяльність суб'єкта права, що може бути непідконтрольною, а також володіє шкідливими властивостями та створює підвищену ймовірність завдання шкоди внаслідок неможливості повного контролю з боку людини у процесі її здійснення”.

1. Лесько Ю. В. Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки. *Університетські наукові записки* : Часопис. 2015. № 3. С. 74–86.
2. Мануїлова К. В. Поняття та характеристики джерела підвищеної небезпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-2 (1). С. 160–163.
3. Пендяга Г.Л. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 20 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435 IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 23.04.2021 р.).

ПРАВА ДИТИНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кіщук Віталіна,
І курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Саветчук Н.М.,
викладач.

Україна, як і будь-яка інша демократична держава, повинна дбати про інтереси дітей. Розвиток та становлення соціально-правової держави, рух української громадянськості до відкритого європейського суспільства – усе це передбачає необхідність формування молодого покоління, а отже, зумовлює спалах зацікавленості усієї спільноти питаннями прав дитини. Однак, навіть зважаючи на такий інтерес суспільства, на сьогоднішній день у вітчизняній юридичній науці недостатньо досліджень, присвячених загальнотеоретичним аспектам зазначеної проблеми. Актуальними залишаються питання правового забезпечення та механізму захисту прав та свобод дитини в Україні.

Наукова думка про права дитини змінювалась відповідно до розвитку людської цивілізації. Патерналістське розуміння дитинства часів Античності замінили середньовічні наукові погляди, які базувалися більш на релігійних переконаннях, що зумовило визнання нерівності прав дітей за статевою ознакою. У свою чергу Новий час став періодом зміни ставлення до дитини та вироблення протекціоністської доктрини, відповідно до якої дитина є об'єктом допомоги та турботи, не тільки з боку сім'ї, але й боку держави [1, с. 130]. Сучасний етап розпочався прийняттям Конвенції ООН "Про права дитини" у 1991 році. Основні положення Конвенції знайшли відображення у Законі України "Про охорону дитинства" від 7 березня 2001 р., який визначає охорону дитинства як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, встановлює основні засади державної політики у цій сфері [2].

Щодо розуміння поняття "права дитини" є різні підходи. Деякі вчені вважають, що система прав дитини є складовою прав людини, зокрема О.Ф. Скакун зазначає, що права дитини – це можливості (свободи) неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання та розвитку [1, с. 132]. Таку думку підтримує і М.А. Маніна, яка вважає, що права дитини визначаються як права людини стосовно дітей. Вчена зауважує, що таке формулювання дозволить ознаки, які характерні для суб'єктивних прав особи в цілому, перенести на ознаки прав дитини з урахуванням вікового фактора – неповноліття [3, с. 51]. У свою чергу, Н.М. Опольська зазначає, що права дитини є об'єктивно визначеними соціально-економічним рівнем розвитку суспільства та юридично гарантованими державою. Це ті можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб [4, с. 16].

Що стосується класифікації прав дитини, тут також немає єдності серед вчених. Найчастіше всі права класифікують за такими групами: особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Деякі науковці, класифікуючи права дитини, визнають такий поділ, але виключають із нього політичні права, мотивуючи це віковими та психологічними особливостями дитини [5]. Інші вчені пропонують поділяти права дитини на загальнолюдські та ювенальні (спеціальні). При цьому ювенальними правами вважаються дозволені об'єктивним правом види поведінки, що встановлюються тільки для дітей [6, с. 99]. Водночас слід зауважити, що будь-яка класифікація є досить умовною, тобто одне й те ж право може належати до різних груп.

Захист прав та свобод дитини – це реагування на порушення прав дитини: ліквідація порушення, відновлення правомірного стану, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності. До основних форм захисту прав та свобод дитини віднесено державно-правовий захист прав і свобод дитини та захист прав дитини громадянським суспільством. Держава може захистити лише визнані права, закріплені у юридичних актах, через діяльність відповідних державних органів. Однак складно на державно-правовому рівні встановити і забезпечити такі важливі інтереси дитини, як потреба у батьківській любові, або у щасливій сім'ї. Вплив на забезпечення таких потреб дитини може мати

лише суспільство, а саме – суспільний осуд, як реакція на певні дії батьків чи опікунів, що є важливим аспектом захисту прав дитини [6, с. 111].

Джерелом у системі захисту прав та свобод дитини є норми права, які займають у ній особливе місце. В основі законодавства України у сфері правового захисту дитини лежать Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Сімейний кодекс України, Закон України “Про охорону дитинства” та ін. Забезпечення прав є системою взаємодіючих факторів, засобів і заходів, які створюють належні юридичні і фактичні обставини для їх реалізації та охорони. Одним із важливих елементів механізму забезпечення прав та свобод дитини є гарантії, що становлять систему узгоджених соціально-економічних, політичних, культурних (духовних), юридичних умов, засобів і способів, які спрямовані на охорону, реалізацію та захист прав та свобод дитини. Вони забезпечують розвиток прав та свобод дитини, удосконалення їх законодавчого закріплення і можливості реалізації у практичному житті [4, с. 15]. Іншою, не менш важливою, складовою частиною механізму забезпечення прав та свобод дитини є правове виховання, яке проявляється в системі просвітницьких, освітніх та інших заходів, спрямованих на формування поваги до права, дотримання законодавства, профілактики правопорушень.

Не викликає сумнівів той факт, що діти є найбільш вразливою частиною суспільства і мають найменші можливості для самозахисту своїх прав. Діти – це майбутнє нації, тому саме держава має постійно дбати про забезпечення належних умов для повного і всебічного розвитку їх особистості, не зважаючи на жодні політичні, економічні та інші чинники. Побудувати демократичне суспільство можливо у разі створення усіх необхідних умов для всебічного розвитку дитини, її виховання в традиціях демократії.

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
3. Маніна М. А. Особисті права дитини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 49–56.
4. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини: автореф. дис.. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 24 с.
5. Швець І. В. Поняття та класифікація прав дитини в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_12_25.
6. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження : монографія. Одеса, 2008. 332 с.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

(на прикладі Німеччини, Франції, Польщі, Литви)

Костан Юліана,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Микитин Ю.І.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Актуальність теми. Кримінальні проступки в міжнародній практиці є широко застосовуваним інститутом у системі загального та континентального права. Більшість розвинених країн світу історично прийшли до розуміння, що якщо те чи інше діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеною процедурою.

Як відомо, класифікація кримінального діяння виникла у французькому кримінальному праві і більшість держав, що відносяться до континентальної правової сім'ї сприйняли її. Кримінальний кодекс 1810 року (Code Penal Imperial) закріпив триланкову конструкцію протиправного діяння діяння: crime (злочин) – délit (проступок) – contravention (порушення) та знайшла відображення у Німецькому кримінальному кодексі (RGSt) 1871 року [1, с. 198].

У процесі проведеної реформи кримінального права ФРН у 1974–1975 рр. на заміну триланковій конструкції протиправного діяння прийшла дволанкова: злочин (Verbrechen) та проступок (Vergehen), що збереглись у кримінальному праві Німеччини і досі [1, с. 201].

Як зазначає Г.В. Федотова, проступками (Vergehen) визнано протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного року та менше або штраф (§12 (2) КК ФРН). До таких діянь можуть належати: порушення офіційних оголошень, заняття проституцією, погроза злочинном, використання неправдивих свідощтв про стан здоров'я тощо. За проступки здебільшого як альтернативне основному покаранню призначають штраф [3, с. 281].

Визначальним для віднесення конкретного діяння до злочину чи проступку є не призначення у даному випадку виду та розміру покарання, а чітко сформульована в кримінально-правовій нормі санкція. Такий дволанковий поділ злочинного діяння має не тільки технічне значення, а й дозволяє оцінити ступінь неправди (Unrecht) особи і його вину (Schuld) [3, с. 281].

Крім того, поділ кримінальних діянь на дві групи дозволяє з технічної точки зору закону використовувати більш просту мову, який полегшує передачу справи по підсудності завдяки співвіднесенню діяння з видом делікту і тим самим скорочує зміст закону.

У Франції, де в 1992 був прийнятий новий КК, ведуча класифікація злочинних діянь закріплена в ст. 111.1, яка говорить: “Злочинні діяння класифікуються відповідно за їх вагою на злочини, проступки і порушення”. При цьому

законодавець використовував так званій матеріальній критерій – тяжкість діянь, яка включає форму провини і міру покарання [1, с. 321].

Проступками (*delicts*) визнаються умисні або необережні діяння, за вчинення яких можливе тюремне ув'язнення до 10 років, штраф, громадські роботи чи штрафо-дні (вид грошового покарання, коли частина доходу засудженого надходить в бюджет). Прикладом проступку у французькому праві є недонесення про злочин та не повідомлення про нього у відповідні компетентні органи [1, с. 333].

Правові норми сучасного КК Франції законодавець максимально наблизив до норм і принципів міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами [3, с. 280], де кримінальні проступки виступають як складова триланкової системи поділу злочинних діянь.

Як наголошує науковець П.Л. Фріс, поняття злочину в кримінальному праві Польщі охоплює два види діяння – злочин і проступок. Критеріями для розмежування цих понять виступають: вид і розмір передбаченого покарання; характеристика суб'єктивної сторони складу злочину, а саме форма вини у вигляді необережності [4, с. 168].

Відповідно до ст. 7 Кримінального кодексу Польщі розрізняють два види кримінальних правопорушень: злочин (*zbrodnia*) та проступок (*występkiem*). Структурно в КК Польщі не виділено положень, які б належали безпосередньо до проступків. У § 1 ст. 1 Кодексу проступків Республіки Польща зазначено, що відповідальність за проступки (*występkiem*) покладається на особу, яка вчинила суспільно-шкідливе (*społecznie szkodliwy*) діяння, заборонене законом, за яке передбачене покарання у вигляді арешту, обмеження волі, штрафу до 5 000 злотих або догани. А § 2 цієї ж статті констатує, що це має бути тільки винне діяння, бо без вини відповідальності за проступки не існує [2].

У кримінальному законодавстві Литовської Республіки категорію кримінального проступку врегульовано Кримінальним кодексом Литовської Республіки. У КК Литви є глава III, яка поділена на злочини і кримінальні проступки (ст. 10 КК). Відповідно до ст. 12 КК Литви кримінальним проступком є небезпечне діяння (дія або бездіяльність), за яке передбачене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за вчинення якого передбачений арешт [5, с. 86].

М.І. Хавронюк, аналізуючи норми КК Литви підкреслює, що злочини і проступки поєднує така характерна риса як кримінальна відповідальність, вона є обов'язковою ознакою і правовим наслідком будь-якого правопорушення. Покарання ж, безумовно, є основним способом реалізації кримінальної відповідальності [5, с. 88].

Таким чином, аналіз кримінального законодавства деяких зарубіжних країн вказує на те, що за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння, за вчинення яких передбачено покарання у виді штрафу, позбавлення волі на короткий термін чи громадських робіт.

В Європейських країнах існує триланкова або дволанкова конструкція протиправного діяння. Таким чином, аналізуючи сам термін “кримінальний проступок” можна побачити, що його визначення в кожній державі різне, покарання також суттєво відрізняються, також різна процедура притягнення до відповідальності, різняться і наслідки.

1. Кримінальне право зарубіжних держав : Загальна частина: Англія, США, Франція, ФРН, Японія, Італія. Київ : Інститут міжнародного права і економіки ім. А. С. Грибоєдова, 2001. 576 с.
2. Лутчин В. Формальний критерій класифікації кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки в кримінальному праві України та республіки Польща. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Lutchyn-V.I._Dorovid-.pdf (дата звернення 03.03.2021).
3. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 275–290.
5. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* : зб. наук. пр. 2007. № 2. С. 167–175.
6. Хавронюк М. І. Концепцію визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. *Настав час розмежувати. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 жовт. 2012 р., м. Харків). Харків : Право, 2012. 632 с.

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЯК ВИД ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Марчук Андрій-Павло,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Петровська І.І.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Військова служба, як і публічна служба в цілому, є комплексним інститутом (публічним, соціальним, правовим, організаційним) із забезпечення виконання публічними службовцями функцій держави, захисту суверенітету й територіальної цілісності країни. Відповідно до Конституції України, Концепції національної безпеки і Воєнної доктрини в Україні функціонує військова організація держави, діяльність якої регламентується розгорнутою системою нормативних актів у військовій сфері.

Сучасне законодавство у сфері військової діяльності держави характеризується тим, що Конституція України зобов'язує громадян захищати суверенітет і територіальну цілісність країни (ст. 17). Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України (ст. 65 Конституції України). Проблеми взаємодії держави і громадян з питань виконання військової служби набувають особливої актуальності в умовах реформування української армії.

Військова служба є складним соціальним і правовим інститутом. Вона регулюється нормами конституційного, адміністративного права. Її, як специфічний вид діяльності, можна охарактеризувати такими ознаками:

- здійснюється специфічною організацією, заснованою державою (іноді вона іменується військом, озброєною силою, армією, офіційна назва: Збройні Сили України (надалі – ЗСУ);
- порядок і умови вступу (залучення) до військової організації, перебування в ній і вихід із неї визначає держава;
- призначена для захисту держави від зовнішнього посягання спеціальними військовими методами, що припускають застосування засобів озброєної боротьби;
- внутрішнє улаштування військової організації, порядок управління нею, призначення керівників і встановлення відмінностей осіб, які до неї входять, від іншого населення країни визначає держава;
- фінансується із засобів бюджету держави;
- здійснюється з метою захисту територіальної цілісності країни, державного суверенітету й виконання інших функцій;
- легітимність обумовлюється національним законодавством, нормативно-правовими актами президента, Кабінету Міністрів України та органами виконавчої влади.

Проте не вся військова діяльність, пов'язана зі зброєю, є військовою службою. Так, перебування осіб, наприклад, у складі незаконних озброєних формувань не належить до зазначеної специфічної діяльності. Військова служба має бути в законодавчому порядку визначена й уповноважена державною владою. Відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” стратегія воєнної безпеки України розробляється Міністерством оборони згідно рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО), введеного в дію указом Президента України, після затвердження Стратегії національної безпеки України та за результатами оборонного огляду.

Діяльність військовослужбовців має державний характер. Тому їй характерні всі основні властивості публічної служби, зокрема:

- діяльність здійснюється тільки в складі державних організацій і органів;
- військовослужбовці під час виконання специфічних завдань діють від імені і в інтересах держави й суспільства, але в строгій відповідності до функцій, законодавчо закріплених за державними органами;
- як і на державній службі, відносини між військовослужбовцями будуються на основі влади й підпорядкування;
- правовий статус військовослужбовців, порядок виконання і проходження військової служби визначаються державою.

Під видом державної військової служби розуміється її спеціалізація, яка обумовлюється завданнями й функціями державних органів. Спеціалізація реалізується в діяльності з виконання повноважень і спеціальних завдань певних державних органів, наділених для цього особливою компетенцією, що визначає специфіку правового статусу і діяльності військовослужбовців.

Військову службу розуміють як професійну службову діяльність громадян на військових посадах у ЗСУ, інших військах, військових (спеціальних) формуваннях і органах, які виконують функції із забезпечення оборони й без-

пеки держави. Основною ознакою в наведеному визначенні виділяється професійна діяльність, яка характеризується безперервністю, спадкоємністю і компетентністю і здійснюється на основі спеціальних знань і навичок. Професіоналізм як один із принципів організації державної служби (ст. 4) полягає в тому, що службовець виконує обов'язки на професійній основі.

За допомогою проходження військової служби військовослужбовці як громадяни України також реалізують конституційне право на працю, тобто за своєю суттю військова служба є особливим видом службової діяльності. Проте критерію вільного вибору професії відповідає тільки прихід громадян на військову службу за контрактом, а призов на військову службу є однією з форм військового обов'язку громадян. Проходження військової служби на професійній основі відбувається не всіма військовослужбовцями, а тільки тими, які вступили на неї в добровільному порядку.

Таким чином, військова служба в Україні, як вид публічної служби, перебуває на стадії реформування з метою приведення її у відповідність до міжнародних стандартів та підвищення обороноздатності задля забезпечення національної безпеки. Вона є професійною діяльністю придатних до неї за станом здоров'я та віком громадян України, іноземців й осіб без громадянства, що пов'язана з обороною України, забезпеченням її незалежності та територіальної цілісності.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Про оборону України : Закон від 06.12.1991 № 1932-ХІІ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
3. Про основи національної безпеки України : Закон від 19.06.2003 № 964-ІV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
4. Про національну безпеку України : Закон від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Про Кабінет Міністрів України : Закон від 27.02.2014 № 794-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
6. Про Збройні Сили України : Закон від 06.12.1991 № 1934-ХІІ URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

ОЗНАКИ МАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Медвідь Олександр,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Гейнц Р.М.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Ознаки майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин були й залишаються одним із актуальних питань становлення й розвитку законодавства України. Це обумовлено тим, що на законодавчому рівні майнові права визнано

об'єктами цивільних правовідносин, однак у цивільно-правовій доктрині немає єдності до визнання майнових прав такими об'єктами. Актуальність тематики дослідження обумовлюється ще й тим, що на часі йдеться про рекодифікацію Цивільного кодексу України.

Поняття та сутність майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин розглядалися у працях таких учених як С.М. Братусь, Ю.О. Гладь, О.В. Дзера, Є.О. Харитонов, С.І. Шимон, О.С. Яворської та ін.

Як об'єкти цивільних правовідносин майнові права базуються на відповідному правовому режимі. Суть полягає у встановлених законом правилах щодо порядку використання майнового права, способів та меж здійснення, способів передання, обсягу прав, які підлягають переданню, характеру прав, які передаються, форм та умов передання тощо. В науці існує дискусія визначення правового режиму майнових прав. Є ряд позицій. Одні науковці стверджують, що необхідно поширювати на них існуючі механізми, що встановлені для речей, інші ж наполягають на створенні самостійних механізмів в спеціальних нормах [1].

О.С. Яворська, яка аналізувала майнові права як об'єкти купівлі-продажу, пропонує поширити на оборот майнових прав правил щодо речей [2, с. 225]. Ю.О. Гладь визнає за ними правовий режим майна [3, с. 103].

До числа майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин слід віднести: речові, зобов'язальні, корпоративні та виключні права. Можливість майнового права бути об'єктом цивільних правовідносин зумовлюється їхніми ознаками.

У навчальній літературі [4] серед ознак майнових прав виділяють їх відчужуваність. Майнові права можна відступити, продати, подарувати, передати під заставу тощо. Тому, можна стверджувати, що на відміну від особистих немайнових прав, майнові права не є невід'ємними від їх суб'єкта.

Ще однією ознакою майнових прав є їх оборотоздатність, що означає здатність майнових прав виступати об'єктом цивільного обороту. І.В. Спасибо-Фатєєва визнає оборотом “врегульований нормами права процес переходу благ від одного суб'єкта до іншого” [5, с. 367]. Отже, можна вважати, що цивільний оборот – це цивільні правовідносини, які опосередковують рух, обертання майнових цінностей (об'єктів) в суспільстві, відображають динаміку майнових відносин і регулюються нормами цивільного права. Перехід прав на відповідні блага є наслідком обороту благ. Цивільний кодекс України (далі ЦК України) у статті 178 містить положення про те, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи [6].

Третя ознака майнових прав, як об'єктів цивільних правовідносин, яка впливає із вищезазначених ознак, – це відсутність нерозривного зв'язку із суб'єктами цивільних правовідносин. Дана ознака характеризує можливість переходу майнових прав на відповідних правових підставах від одного суб'єкта до іншого.

Четверта ознака майнових прав – можливість їх грошової оцінки. Майнове право є для суб'єктів певним благом, що має цінність. Також на думку О.І. Міхно, дане благо для суб'єкта, що має в нім зацікавленість, є зовнішнім об'єктом, з яким і пов'язується поведінка суб'єкта. Отже, можна підсумувати те, що майнові права виступають об'єктами фактично лише у відносних правовідносинах.

П'ятою ознакою майнових прав є їх приналежність до об'єктів відносних правовідносин.

На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що майнові права – це об'єкт цивільних правовідносин, який має специфічні ознаки та класифікацію.

1. Шимон С. І. Теоретичні передумови виокремлення майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 5. С. 125–128. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/download/947/945>.
2. Яворська О. Майнові права як об'єкти цивільного обороту. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С. 225–231.
3. Гладь Ю.О. Правові засади обігу зобов'язальних вимог кредитора. *Наукові праці МАУП : збірник наукових праць*. 2011. Вип. 3 (30). С. 106.
4. Шимон С. І. Сутність майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: спроба теоретичного осмислення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 59. С. 208–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_35.
5. Спасибо-Фатєєва І. В. Оборотоzdатність об'єктів цивільних прав та її значення для вчинення правочинів. *Цивілістика на шляху формування доктрин* : вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. С. 396.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Міхно О. І. Питання про визначення майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39540/1/44-47.pdf>.

ЗМІНА КЛІМАТУ ЯК ПРИЧИНА ЕКОЛОГІЧНОЇ МІГРАЦІЇ

Працун Вікторія,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кобецька Н.Р.,
доктор юридичних наук, професор.

Протягом останніх декількох десятиліть людство стикається зі зростаючою кількістю непередбачуваних природних катаклізмів, які викликані зміною клімату, у зв'язку з цим мільйони людей вимушені мігрувати через наслідки надзвичайних природних катастроф.

Правовою реакцією на зміни клімату стало прийняття ряду міжнародних документів таких як: Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол і Паризька угода. Так, Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату є головним форумом, який займається глобальними проблемами зміни клімату. На даний момент міжнародне регулювання є основним інструментом боротьби з наслідками зміни клімату, бо саме кліматичні зміни призводять до незворотних наслідків не тільки для планети, а й людства загалом.

Так, за прогнозами науковців Інституту екології та безпеки людини Університету ООН, міжнародне співтовариство мало підготуватися до 50 млн кліматичних біженців до 2010 року, а за оцінками професора Н. Майерса до 2050 року прогнозована кількість кліматичних мігрантів може сягнути 200 млн [1, с. 32].

В якості окремого прикладу впливу зміни клімату на міграцію населення є громадянська війна в Сирії, передумовою якої стало підвищення в цьому регіоні середніх температур. Через затяжну посуху і гострий дефіцит прісної води, сирійці змушені були мігрувати до інших міст та держав. За останніми даними ООН, на листопад 2018 року, понад 5,6 млн сирійців втекли з країни, ще близько 6 млн стали вимушеними переселенцями [2]. Як бачимо, вже зараз у світі гостро постала водна криза, свідченням цього є результати Всесвітнього водного форуму, який відбувся 12 березня 2012 р. в Марселі, експерти ООН оголосили, що світ знаходиться на межі водної катастрофи. За даними дослідження, щороку помирає майже 3,5 мільйони людей від наслідків поганого забезпечення водою, що теж призводить до екологічної міграції [3].

Проте, незважаючи на наявні проблеми екологічна міграція як соціальне явище порівняно недавно стала предметом дослідження представниками різних наук. Окреслена категорія мігрантів у міжнародних документах згадана поверхнево, а загально визнаного поняття екологічної міграції не вироблено а ні в міжнародному праві, а ні у вітчизняній правовій системі. У наявній класифікації міграції – екологічна міграція у вітчизняній науці і науковому обігові відсутня, чіткого визначення “кліматичний мігрант” також немає. Тим часом питання вкрай важливе, бо доки екологічні біженці, на відміну від біженців політичних, не матимуть юридичного статусу, вони не зможуть розраховувати на жодну допомогу.

Існуючі міжнародні правові норми були випробувані у 2015 році, коли Іоан Тейтіота, мешканець Кірибаті, програв прохання у притулку в Новій Зеландії у справі, яка могла б зробити його першим у світі кліматичним біженцем. Тейтіота стверджував, що його острівний будинок йде під воду, тим самим стаючи непридатним для життя. Апеляційний суд Нової Зеландії постановив, що, хоча зміна клімату є серйозною і зростаючою проблемою, “його вплив на такі країни, як Кірибаті, належним чином не розглядається в рамках Конвенції про статус біженців 1951 року”. Таким чином, такі особи, як Тейтіота, не можуть звернутися до існуючого міжнародного права при настанні екологічних проблем, таких як затоплення островів, що робить їх бездомними. Рішення Нової Зеландії привернуло увагу до відсутності правових важелів захисту цієї категорії біженців і станом на 21 січня 2020 року Комітет з прав людини ООН розглянув скаргу жителя острівної держави Кірибаті на ім'я Іоан Тейтіота. На думку комітету ООН, влада Кірибаті створила достатні захисні механізми для

населення. Утім, органи влади третіх країн не мають права депортувати шукачів притулку, якщо ситуація, що виникла в силу кліматичних умов на їхній батьківщині, ставить під загрозу їхні життя, зазначається у висновку [4].

Однак, варто звернути увагу, що останнім часом питання “кліматичних біженців” все частіше розглядається міжнародним співробітництвом. Важливим кроком для європейської спільноти було оприлюднення в жовтні 2012 р. урядами Швейцарії та Норвегії Ініціативи Нансена. Основною метою якої є з’ясування основних потреб переміщених осіб, розширення співробітництва між країнами, у яких з’являються екологічні (кліматичні) біженці, та країнами, до яких вони приїжджають.

1. Кобецька Н. Р. Кліматичні біженці: виклик міжнародній політиці, безпеці та правопорядку. *Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20–22 вересня 2019 р.) / відп. ред. Н. Р. Кобецька. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 32–35.
2. Вчені довели, що зміна клімату стала причиною воєн і масової міграції. Уніан Інформаційне агенство. URL: <https://www.unian.ua/ecology/ecologyclimate/10422105-vcheni-doveli-shcho-zmina-klimatu-stala-prichinoyu-voeyn-i-masovoji-migraciji.html> (дата звернення: 25.01.2021).
3. Нелідько Н. Нестача води може стати відчутною для всіх. *Made for minds*. URL: <https://www.dw.com/uk/нестача-води-може-стати-відчутною-для-всіх/a-15804800> (дата звернення: 26.01.2021)
4. Мехед Н., Демидова О. ООН визнала право кліматичних біженців на притулок. *Made for minds*. URL: <https://www.dw.com/uk/оон-визнала-право-кліматичних-біженців-на-притулок/a-52092067> (дата звернення: 26.01.2021).

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ НОВОВВЕДЕНЬ

П’ятка Ірина,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кульчак Л.С.,
старший викладач.

Прийняття у квітні 2012 року Кримінального процесуального кодексу України із різним порядком здійснення кримінального переслідування для осіб, які вчинили злочини та осіб, які вчинили кримінальні проступки, зіграло важливу роль в процесі поділу кримінально-караних діянь на злочини та кримінальні проступки. Така необхідність була закріплена ще в Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої указом Президента України 08 квітня 2008 року.

Проте, тільки 1 липня 2020 року набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” [1], що запровадив на практиці інститут кримінальних проступків.

У науковій вітчизняній кримінально-правовій і процесуальній доктрині основи запровадження кримінального проступку як виду кримінального діяння досліджували такі вчені, як П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.Т. Маляренко, Ю.Ю. Коломієць, В.О. Навроцький, В.І. Борисов, М.М. Дмитрук та інші.

Дослідженню будь-якого кримінально-правового явища передує його визначення. Доктринальні визначення кримінальних проступків суттєво різняться. Так, П.Л. Фріс використовує термін “кримінальна провина”, під яким розуміє “суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), за яке Кримінальним кодексом передбачена відповідальність” [2, с. 42]. У той час як М.І. Хавронюк вказує, на кваліфікацію кримінального проступку лише “за відсутності у цьому діянні ознак злочину” [3, с. 2].

На нашу думку, обидва визначення розкривають зміст поняття “кримінальний проступок” крізь призму його окремих особливостей. Узагальнюючи їх можна сказати, що кримінальний проступок – це один із видів кримінального правопорушення, суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), що є основою для притягнення правопорушника до передбаченої Кримінальним кодексом України відповідальності.

Нормативне визначення кримінального проступку, наведене в частині 2 статті 12 КК України “передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов’язане з позбавленням волі” [4].

Так, кримінальний проступок, як і злочин, є різновидом кримінального правопорушення. Головною ознакою, яка відрізняє такий вид кримінального правопорушення від інших, зокрема, від злочину виступає караність, на якій і акцентує увагу законодавець у вищезазначеній статті.

Склад злочину, що є основою кваліфікації, дозволяє відмежувати злочинне діяння від проступку. Головною відмінністю злочину від іншого законодавчо визначеного виду правопорушень визнається характер протиправності, суспільної небезпечності та система кримінально-правових засобів впливу на особу, яка його вчинила.

Відповідно і процесуальні аспекти, зокрема, порядок досудового розслідування, судового розгляду справ про кримінальні проступки і злочини суттєво відрізняються.

Так, першою і основною особливістю досудового розслідування кримінальних проступків є те, що його процесуальний порядок являє собою спрощену форму кримінального провадження і здійснюється у формі дізнання, про що зазначається у п. 4 ч. 1 ст. 3 та ч. 1 ст. 215 КПК України [5].

Наступною не менш важливою характеристикою досудового розслідування кримінальних проступків є закріплення законодавцем у КПК України обмежень у використанні процесуальних засобів та заходів, зокрема запобіж-

них заходів у вигляді домашнього арешту, застави, тримання під вартою. Ці обмеження вводяться у зв'язку з тим, що суспільна небезпечність кримінальних проступків, у порівнянні зі злочинами, менша, тому і процесуальний вплив на права та свободи людини повинен також бути меншим.

Нововведення щодо кримінальних проступків стосуються і відповідальності за їх вчинення, яка за своєю природою не повинна мати наслідком судимість. Засудження особи за вчинення кримінального проступку не впливатиме на реалізацію в подальшому особою своїх прав.

Визначним етапом реформування кримінального процесуального законодавства стало введення КПК України і обмежень у строках дізнання. Так відповідно до положень КПК України передбачено місячний строк на проведення дізнання з можливістю продовження до граничного строку – двох місяців.

Обмежені строки, чітке законодавче регулювання застосування тих чи інших запобіжних заходів, виключні повноваження окремих суб'єктів кримінального провадження виступають своєрідними процесуальними гарантіями дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Як показує практика, з введенням у дію законодавства щодо кримінальних проступків деякі кримінальні провадження стали розглядатися швидко, що означає значну економію процесуального часу. Проте, дискусійними залишається таке запитання: чи буде в цьому випадку збережений принцип змагальності сторін?

Також, не менш важливим є питання щодо регламентації кримінальних проступків як книги (розділу) у чинному Кримінальному кодексі чи окремому законодавчому акті.

У будь-якому випадку Україна знаходиться у стані постійних демократичних процесів, тому подальші реформи в напрямку досудового розслідування кримінальних проступків чи злочинів повинні спрямовуватись на забезпечення дотримання і реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

1. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень”. 2019. № 17. Ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.
2. Фріс П. Л. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення. *Право України*. 2011. № 9. С. 42–49. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/3945>.
3. Макаренко А. С. Щодо правової природи кримінального проступку. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/makarenko.pdf>.
4. Кримінальний кодекс України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р., №4651-17 Редакція від 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Струтинська Лілія,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Яремак З.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Стрімкий розвиток технологій, які можуть застосовуватись у сільському господарстві не можуть не тішити, проте не всі вони позитивно впливають на здоров'я людей в результаті споживання продукції, яка зазнала впливу таких досягнень. У такому випадку важливим є наявність ефективної правової бази, яка б не допускала можливості споживання не тільки неякісної, але й небезпечної сільськогосподарської продукції.

Система правового регулювання сертифікації сільськогосподарської продукції в Україні не визначається досконалістю, проте, зважаючи на низку особливостей, їй все таки притаманні ряд ключових характеристик. Так, національна правова база, на якій ґрунтується регулювання сертифікації сільськогосподарської продукції виділяється завдяки її новизні, оскільки практично всі акти прийняті відносно нещодавно, що дозволяє ефективніше оцінити специфіку сертифікації в цілому та максимально точно врегулювати проблемні моменти.

Базовим нормативним актом, який визначає поняття сертифікації є Закон України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”, відповідно до якого, сертифікація – це підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [1]. На жаль, Закон не дає конкретної відповіді стосовно того, ким варто розуміти третю сторону, проте з аналізу відповідних норм можемо узагальнити, що ними є установи, які уповноважені здійснювати процедуру оцінки відповідності продукції суб'єкта господарювання та в результаті цього видати йому документ відповідності. Закон не зупиняється на особливостях сертифікації саме сільськогосподарської продукції, тому детальніше її регулювання здійснюється іншими нормативними актами із врахуванням специфіки продукції.

Так, питання сертифікації органічного виробництва вирішується на рівні окремого Закону України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”, в ст. 1 якого деталізується саме поняття сертифікації органічного виробництва та / або обігу органічної продукції як перевірка та встановлення відповідності виробництва та / або обігу продукції вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [2].

Прийняття такого Закону цілком зрозуміле рішення, з кількох причин. По-перше, стрімка зміна курсу сільгоспвиробників саме на органічну продукцію пов'язана із усвідомленням споживачів значення якості спожитого, а без належного правового регулювання сутність органічної продукції втратить своє значення; по-друге, орієнтовані на експорт, в першу чергу до європейських держав підприємства знайомі із вимогами які ставляться до імпортованої сільськогосподарської продукції, і намагаються відповідати встановленим нор-

мам; по-третє, обрання Україною курсу на Європейський Союз включає виконання покладених на неї зобов'язань стосовно приведення національного законодавства у відповідність до актів ЄС.

Детально врегульовано механізм сертифікації органічної продукції Порядком сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України [3]. Фактично, до затвердження цього Порядку окремі норми Закону України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції” були декларативними і не могли бути застосовані у відносинах сертифікації. Зокрема, ст. 24 відповідного Закону протягом двох років не могла в повній мірі бути застосованою через зволікання Кабінету Міністрів.

Успішним результатом адаптації національного законодавства до норм ЄС є не тільки прийняття законів, які в цілому вирішують питання сертифікації сільськогосподарської продукції, але й прийняття детальних підзаконних нормативних актів щодо точно визначеного різновиду сільгосппродукції. Так, Наказами Міністерства аграрної політики та продовольства України встановлено єдині національні Вимоги до меду [4], Правила виробництва коньяків України [5], Вимоги до видів цукрів, призначених для споживання людиною (наберуть чинності в 2022 році) [6] тощо. Затвержені Вимоги та Правила прийняті на виконання положень Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”.

На даному етапі становлення правового регулювання сертифікації сільськогосподарської продукції наявність таких детальних правил, які враховують всі особливості конкретної продукції, відповідають європейським нормам є значним досягненням.

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 14. С. 96.
2. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 36. С. 275.
3. Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції : Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та / або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 від 21.10.2020 № 1032. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2020-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження Вимог до меду : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.06.2019 № 330. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-19#Text> .
6. Правила виробництва коньяків України : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 27.12.2017 № 702. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0875-18#Text>.
7. Вимоги до видів цукрів, призначених для споживання людиною : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 02.11.2017 № 592. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1434-17#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Байдюк Надія,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Сабат Н.І.,
кандидат педагогічних наук, викладач.

Питання соціальної активності сьогодні набуває особливої актуальності як одна з головних умов всебічного розвитку особистості. Воно розкривається в наукових працях С. Абрамової, Б. Ананьєва, Л. Божович, А. Мудрика, Б. Павленко, Н. Пономарчук, С. Харченка та ін.

Метою статті є визначення сутності соціальної активності та її особливостей розвитку в старшому шкільному віці.

Соціальна активність, за визначенням О. Безпалько, трактується як “енергійна, посилена діяльність, діяльний стан, діяльна участь у чомусь” [1, с. 4]. Аналіз наукової літератури показує, що поняття “соціальна активність” може виступати не лише як педагогічний феномен, а й означати багатоаспектне явище відображення розвитку особистості, поєднання актів дій – зовнішніх і внутрішніх, бути результатом потреб людини. Загалом соціальна активність – це цілеспрямована, творча діяльність, яка відображає ставлення людини до суспільства, до праці, до громадських доручень і співвідноситься з суспільними нормами, цінностями та мотивами, інтересами, переконаннями особистості. Так, аналізуючи два основні аспекти, В. Янкін вказує на те, що першим із цих аспектів виступає створення об’єктивних та суб’єктивних передумов, що спонукають молодих людей формувати у себе в процесі самовиховання необхідні якості. Другий аспект відображається через закономірність впливу засобів масової інформації на формування уявлень про ідеальну особистість [6, с. 109].

Вік учнів старшої школи – 15–18 років – найважливіший вік у психосоціальному розвитку особистості. У цей період, як зазначає О. Орловська, відбувається перебудова всіх основних, що склалися раніше, анатомічних і психофізіологічних характеристик організму, формуються основи свідомої поведінки, визначається спрямованість соціальних установок [3, с. 2]. Учні активно готуються до дорослого життя, формуючи свою життєву позицію та ідентичність. Віковий період, в якому перебувають старшокласники, є сенситивним, тобто найбільш сприятливим для формування соціальної активності. Їхньою провідною діяльністю стає суспільно корисна діяльність. Головною віковою особливістю учня старшої школи є формування більш високого рівня самосвідомості, розуміння своїх індивідуальних якостей, потреб і вподобань. Тому в учнів старшого шкільного віку чітко простежується потреба в самоствердженні, самовдосконаленні, самовизначенні.

Особливості розвитку соціальної активності учнівської молоді визначаються кількома складовими компонентами. Ці компоненти влучно описала дослідниця М. Рудська, виділивши лідерський, ціннісно-мотиваційний, емоційно-

регулятивний, і комунікативний компоненти [4, с. 127]. Для того, щоб учнівська молодь брала участь в суспільному житті на місцевому і регіональному рівні більш ефективно, постійно і осмислено, потрібен не лише розвиток або реорганізація політичних чи адміністративних систем. Тут важливу роль відіграє саме соціальне і культурне середовище та найближче оточення дітей, яке для них є прикладом і зразком для наслідування [5, с. 147].

Роль дорослих, зокрема соціальних педагогів, у створенні умов і наданні прикладу соціальної поведінки та активності для учнів старшого шкільного віку полягає в підтримці розвитку дитячого самоуправління, допомозі дітям при підборі реальних соціально значущих справ і стимулюванні розвитку дитячої ініціативи [2, с. 22]. Соціальний педагог за допомогою методичного забезпечення виявляє здібності, можливості, схильності, цінності, бажання учнів, що дозволить йому порекомендувати чи посприяти залученню учнів в різні позакласні та позашкільні заходи, різного роду гуртки, дитячі об'єднання та спілки.

Отже, формування соціальної активності як обов'язкової інтегративної якості особистості має велике значення для особистісного розвитку старшокласників і вимагає від педагогічних працівників належної уваги та відповідної реалізації соціально-педагогічної діяльності в цьому напрямку із застосуванням різноманітних методів виховання та навчання, які б спонукали учнів до соціальної активності, прояву ініціативи й самостійності; сприяли б формуванню поглядів і переконань і виробленню на їхній основі навичок та звичок соціальної поведінки.

1. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні. *Вісник психології і педагогіки* : збірник наукових праць. Київ, 2012. Вип. 8. С. 3–16.
2. Окушко Т. К., Петрочко Ж. В. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні : монографія. Харків, 2015. 318 с.
3. Орловська О. В. Врахування вікових особливостей учнів старшої школи у процесі підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності у старшокласників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_4_14 (дата звернення: 14.03.2021).
4. Рудська М. І. Комплекс методик для дослідження психологічних особливостей соціально активної молоді. *Організаційна психологія. Соціальна психологія*. Вип. 43. 2007. С. 125–129.
5. Ступак О. Ю. Формування соціальної активності молоді як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 188. Слов'янськ, 2020. С. 144–148.
6. Янкін В. В. Соціальна активність як показник успішної соціалізації особистості. *Вісник. Психологія*. 2014. № 2 (2). С. 108–110.

ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Берчак Іванна,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Захарасевич Н.В.,
кандидат педагогічних наук, викладач.

У статті проаналізовано основні аспекти впровадження інноваційних технологій в освітній процес ЗДО. Розкрито сутність поняття “інновація”, “інноваційні технології”, важливість їх впровадження, визначено низку найпопулярніших інноваційних технологій в закладах освіти.

Ключові слова: інновація, новація, інноваційна діяльність інноваційні технології, заклад дошкільної освіти, педагог, освіта, педагогічний процес.

Актуальність дослідження. Інновації в освіті є доволі цікавим питанням сьогодення, адже вони безпосередньо пов’язані із соціально – економічними перетвореннями в країні та світовими тенденціями гуманізації, інтеграції, глобалізації освіти людей.

Відповідно зі статтею 20 Закону України “Про Освіту”, говориться, що керівник закладу дошкільної освіти має право розглядати питання впровадження в освітній процес найкращого педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти [5]. У “Базовому Компоненті Дошкільної освіти нова редакція”, також не оминули це питання. Оновлений стандарт, орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти [1, с. 3].

Аналіз досліджень і публікацій. Про вплив інноваційних технологій на педагогічний процес, його суб’єкта та об’єкта, їхній взаємозв’язок висвітлено у працях видатних педагогів, психологів минулого та сьогодення (І. Дичкіська, Л. Калуська, А. Литвинов, Н. Лисенко, О. Пометун, І. Хом’як, В. Химинець, В. Щербак та інших).

Мета статті – проаналізувати особливості впровадження інноваційних тенденцій в педагогічний процес закладу дошкільної освіти та визначити, які технології користуються популярністю на даний момент.

Виклад основного матеріалу. Провівши аналіз наукової літератури, можемо зазначити, що термін “інновація” – це нововведення, що удосконалив хід і результат навчально – виховного процесу. Дане поняття має безпосередній зв’язок із низкою інших термінів та понять.

Інновація – (від лат. “*innovatio*” – оновлення, зміна) – це нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях [4, с. 21]. У науковій літературі його розмежовують як процес і як продукт (результат).

Інновація як результат означає процес становлення нового, яке має стале визначення “новація”, яке і включає в себе відомі для нас різноманітні методи, методики, технології, програми тощо.

Вони не виникають самі по собі, а є результатами наукових пошуків, аналізу, узагальнення, діагностики педагогічного досвіду. Цей процес починається із вивчення об’єкта чи явища, який підлягає змінам. Головною рушійною силою є педагог як індивід, який безпосередньо контактує із об’єктами впливу та керівництвом освітнього закладу [6, с. 15–16].

На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна освіта, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх оновлення. З’являється потреба в переоцінці можливостей та дій педагогів у цій новій для них ситуації, основою яких є інноваційні технології.

Інноваційні технології – це найуніверсальніші форми, що забезпечують виконання сучасних завдань. Досвід показує, що використання їх, дає змогу перейти від “передавання знань” до “навчання жити” [2, с. 149].

Слід зауважити, що найбільш затребуваними й ефективними на сьогодні є такі технології:

- 1) Інтерактивні, що дозволять:
  - налагодити контакт дітей з однолітками в групі і з дорослими;
  - включатися в навчальний процес;
  - створити в групі різні навчальні ситуації (при цьому враховуються індивідуальні особливості кожної дитини), для вирішення яких можна використовувати різні варіанти.
- 2) Дистанційні технології. Сучасні комп’ютерні технології повністю змінюють поняття дистанційної освіти, яка в даний період набула великої популярності серед педагогів. Проте не всі змогли розібратися із особливостями даної форми роботи, що в свою чергу потребує більш детального та глибшого аналізу цієї сфери [3, с. 238].

Кожна інновація проходить апробацію, тобто масову перевірку доцільності їх застосування в освіті. Тому, серед основних причин невдач К. Крутій виділила наступні: частина задумів не здійснюється через несприятливі умови (кадрові, матеріальні, морально-психологічні тощо); деякі передбачення виявляються помилковими.

На основі вище сказаного можна виділити такі найпопулярніші інноваційні технології, які впроваджують у роботу сучасні ЗДО: Спадщина Софії Русової (“Український дитячий садок”); Педагогіка М. Монтесорі (“Бідинок вільної дитини”); Спадщина В. Сухомлинського; Розвиваючі ігри Нікітіних; Методика навчання дітей читанню М.Зайцевої; Вальдорфська педагогіка (“Вальдорфський дитячий садок”); Технологія “Лічильні палички Кюізенера”; Технологія “Логічні блоки Дьенеша” тощо.

Висновки. Таким чином, використання інноваційних технологій в педагогічному процесі забезпечить формування гармонійної особистості дошкільника. Однак це складний процес, який вимагає від педагога творчої, науково-пошукової діяльності.

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція / під наук. керів. д-ра психол. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Т. О. Піроженко та авт. групою О. М. Байєр, О. К. Безсонова, О. Г. Брежнєва, Н. В. Гавриш, Л. П. Загородня, О. Г. Косенчук, О. Л. Корнеєвата ін.; Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 38 с.
2. Будник К. М. Використання інноваційних методів та форм роботи в освітньому процесі. *Класичні та інноваційні підходи у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти* : матер. Всеукр. наук-практ конф. Бердянськ : Генезум, 2020. Ч. I. С. 148–152.
3. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах* : збірн. наук. праць. Харків : 2018. Вип. 37. С. 236–240.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Закон України “Про освіту” / Верховна Рада України. Київ, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Ляшко В. Технології інтерактивного навчання на уроках біології. *Біологія і хімія в школі*. 2004. № 5. С. 15–16.

СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ІЗ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ РАС

Братчук Ірина,
II курс ОР бакалавр, Інститут післядипломної
освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – Кучерак І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність. Зважаючи на складність діагностики аутизму, багато років діти із РАС залишалися поза кваліфікованою медико-психолого-педагогічною допомогою. Хоча поширеність даного порушення вражає. Зокрема, згідно з даними Організації об’єднаних націй на теперішній час у всьому світі мешкає близько 67 млн осіб із розладами аутичного спектру (РАС), що становить понад 1% від усього населення планети. Фахівці Всесвітньої організації охорони здоров’я підкреслюють, що аутизм не має територіальних та регіональних обмежень, не залежить від статі, раси чи матеріального статку.

За останні 10 років розповсюдженість РАС збільшилася у 10 разів, кожні 20 хвилин реєструється новий випадок аутизму [1].

Згідно з даними Міністерства охорони здоров’я (МОЗ) України, захворюваність на аутизм за останні роки зросла у 2,5 рази [3]. Показник розповсюдженості стабільно збільшується: 2007 р. – на 28,2%, 2008 р. – 32,0%, 2009 р. – 27,2%, 2010 р. – 35,7% (Марценковський, 2011) [2]. Згідно зі статистикою, у 2017 році таких дітей було вже 7,5 тис. осіб. Але це рахувалися діти, які стоять на обліку у психіатрів. Це – верхівка айсбергу, лише 10%. Реальні цифри –

понад 75 тисяч дітей. І ці показники корелюються із світовою статистикою – понад 1% дітей (від загальної кількості у державі) мають аутичний розлад [1].

Поміж найбільш поширених симптомів, що з'являються ще в період раннього віку, – порушення у сфері соціальної взаємодії, невербальної та вербальної комунікації. Саме тому логопед часто стає фахівцем, до якого у першу чергу звертаються за допомогою батьки. Зважаючи на означене, актуалізується доцільність розроблення системи логопедичної роботи із дітьми із РАС.

Вивченням мовленнєвих порушень при аутизмі займалися вітчизняні та зарубіжні вчені (Є. Баєнська, В. Башина, В. Каган, К. Лебединська, О. Морозов, Т. Морозова, О. Нікольська, Т. Пітерс, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко, W.H. Fay, A.W. Schuler, Lord, P.J. O'Neill, H. Tager-Flusberg) та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць із тематики дослідження, багато аспектів все ще залишаються невивченими. Зокрема, потребує удосконалення система логопедичної роботи із дітьми із РАС. Означене зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета: проаналізувати сучасні наукові дослідження обраної проблематики та окреслити основні напрями системи логопедичної роботи із розвитку мовлення дітей із РАС.

Розвиток мовлення у дітей із таким порушенням є надзвичайно складним та довготривалим процесом. Ранній розвиток (ще у немовлячому віці) та залучення фахівців – запорука успішності та становлення інших функцій дитини.

Як правило, порушення мовлення мають різноманітний характер і відображають особливості аутизму у кожному окремо взятому випадку. Мова йде, перш за все, про розвиток комунікативної функції мовлення і комунікативної поведінки в цілому. При аутизмі мовленнєві порушення різноманітні та відрізняються ступенем вираженості розладів: від практично повністю втраченого мовлення (залишаються лише вокалізації без звернень, бурмотання, іноді, в стані афекту, прориваються окремі “слова-відлуння”, що відображають почуте дитиною мовлення), до здатності використовувати у спілкуванні самостійне мовлення. Основні симптоми затримки і порушення мовленнєвого розвитку різняться в залежності від форми аутизму.

Вирізняють декілька етапів логопедичної роботи із дітьми із РАС. На першому із них – проводиться додаткове вивчення невербальних дітей та уточнюється діагноз. Далі – за допомогою спеціально підібраних ігор та вправ формуються передумови спілкування та розвитку мовлення. Важливим на даному етапі є фіксація погляду дитини на картинці та виконання інструкцій педагога.

На кожному із етапів логопедичної роботи із дітьми із РАС важливо досягати формування цілеспрямованої поведінки та розуміння мовлення, розвитку мовленнєвої ініціативи (стимулювання звуконаслідування та вокалізації), удосконалення здатності до імітації дій, а також корекції психофізичної основи мовленнєвої діяльності – артикуляції, інтонації та дихання.

Враховуючи особливість РАС, не слід розраховувати на стрімкий результат.

Висновки. Дошкільний вік – період, що часто супроводжується найбільш вираженими, так званими класичними проявами аутизму. У цей час дитина

формує способи аутичного захисту від втручань у свій особистий простір. З іншої сторони, цей період надає великі можливості для здійснення корекційної-розвиткової роботи та переходу на більш високий рівень та зниження потреби у підтримці. Однак ефективність означеного великою мірою залежить від проведення системи логопедичної роботи.

Означене дослідження не вичерпує усіх напрямів. Подальші наукові розвідки вбачаємо у розробленні системи вправ для розвитку комунікативних навичок дітей із РАС.

1. Горб А., Мартиненко Я. Поширеність РАС в Україні: погляд дитячого невролога. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2012/6-2/article-689/poshirenist-rozladiv-zi-spektru-autizmu-v-ukrayini-poglyad-na-problemu-ochima-dityachogo-nevrologa#gsc.tab=0>.
2. Марценковский И. А. Диагностика и лечение аутизма: требование клинического протокола. *Материалы научно-практической конференции “Аутизм и расстройства аутистического спектра”*. 2011.
3. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Фенікс, 2010. С. 320.
4. Богдашина О. Б. Аутизм: определение и диагностика. Донецк : ООО “Лебедь”, 1999. С. 166.
5. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика : підручник. Київ : Вадекс, 2018. С. 590.
6. Конопляста С. Ю., Косинкіна В. О. Особливості мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з РДА. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 123–127.
7. Тарасун В., Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом / за наук. ред. В. Тарасун. Київ, 2004. С. 103.

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Витвицька Мар'яна,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Матішак М.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У статті розглянуто можливості, переваги та недоліки використання потенціалу соціальних мереж для формування комунікативної культури майбутніх вихователів, визначено найпопулярніші соціальні мережі, які використовують студенти для спілкування в процесі навчання.

Ключові слова: соціальні мережі, Інтернет, комунікативна культура майбутніх вихователів, навчальний процес.

Постановка проблеми. У зв'язку зі стрімким переходом ЗВО на дистанційне навчання використання онлайн-ресурсів та соціальних мереж зайняло визначне місце у навчальному процесі. Невпинний розвиток інтернет-технологій дає великий потенціал для формування комунікативної культури майбутніх вихователів. Наприклад, соціальні мережі користуються неабияким попитом як серед студентів, так і серед викладачів під час навчальної діяльності у ЗВО.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема використання соціальних мереж в освіті зацікавила багатьох учених, серед яких: В. Биков, М. Жалдак та ін. досліджували питання основних напрямів інформатизації освітньої діяльності; у працях Н. Дягло, А. Забарної, О. Круподерової, Г. Стеценко, Н. Євтушенко та ін. розкрито можливості використання мережевих сервісів Web 2.0 в освітньому процесі навчальних закладів.

Мета статті – розкрити потенціал соціальних мереж під час навчання майбутніх вихователів, визначити переваги та недоліки їхнього використання.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день спілкування у мережі Інтернет користується попитом серед здобувачів вищої освіти. Коли тільки соціальні мережі почали з'являтися на просторах Інтернету, то їхньою головною метою були відпочинок, розваги та спілкування, але сьогодні все по-іншому: вони стали засобом “просування” різних видів діяльності (науки, бізнесу, туризму тощо). Освіта не стала винятком: педагоги діляться своїм досвідом, напрацюваннями, студенти переймають цей досвід, поширюють щось своє, генерують нові ідеї, висувають пропозиції щодо вдосконалення того чи іншого процесу, самовдосконалюються.

Розпочнемо з визначення поняття “комунікативна культура”. У педагогічній, лінгводидактичній літературі зазначено, що комунікативна культура – це: 1) система ознак та властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення [3]; 2) система знань та навичок, які забезпечують доречне та невимуслене використання мови з метою спілкування [5, с. 212]. Інші вчені стверджують, що комунікативна культура – це прояв гуманістичної спрямованості та індивідуальної творчості в реалізації функцій і завдань професійної та соціально-педагогічної діяльності.

До складових культури мовлення Н. Бабич, Б. Головін, Л. Островська та ін. відносять освіченість, інтелігентність, високу моральність, сукупність професійних знань, умінь та навичок.

Інформатизація та комп'ютеризація навчального процесу популяризує використання соціальних мереж. Саме тому майбутні вихователі повинні використовувати весь потенціал соцмереж, зокрема для формування їхньої комунікативної культури.

У зв'язку з появою широкої мережі соціальних серверів під поняттям “соціальна мережа” розуміємо “веб-сервіс, що забезпечує можливості комунікації великої групи людей та їхнє об'єднання у віртуальні спільноти за інтересами” [2].

Для популяризації власних навчальних матеріалів, освітнього досвіду, а також залучення більшої аудиторії, для навчання майбутні вихователі використовують саме соціальні мережі. Це дає змогу створити цікавий дидактичний

матеріал, ілюстрації, подати їх у вигляді відео, анімації, презентації, гри або ж звичайного тексту з графічним супроводом, що являє собою складові комунікативної компетенції.

Із власного досвіду можемо стверджувати, що доволі поширеним є використання презентацій, мультимедіа під час навчання майбутніх вихователів, проте використання соціальних мереж не таке популярне серед студентів. Ми вважаємо, що це пов'язано із тим, що суб'єкти навчання недооцінюють потенціал соціальних мереж, не бажають пізнавати щось нове.

Для формування комунікативної культури рекомендуємо майбутнім вихователям користуватися такими соціальними мережами: Facebook, Viber, Telegram. Вони дають змогу:

- спілкуватися у чатах/ групах;
- обмінюватися досвідом: файлами, завданнями, лекціями;
- проводити опитування, обговорення;
- опубліковувати навчальні матеріали (відео, презентації, фото);
- саморозвиватися: участь у конференціях, тренінгах, семінарах.

Підвищення рівня комунікативної культури майбутніх вихователів відбувається й під час використання соціальних мереж. Це може здійснюватися різними шляхами, основними з яких є наступні:

1) перебуваючи на парах, відповідаючи на питання викладачів, у студентів формуються знання про професійне мовлення вихователя, вдосконалюються навички спілкування;

2) майбутні вихователі можуть вести власний блог, який відобразатиме їхню комунікативну культуру (спілкування з колегами, дітьми та батьками);

3) готуючи навчальні матеріали, знімаючи відео, студенти мають можливість публікувати їх у різних соцмережах, ділитися досвідом із колегами, спілкуватися з ними;

4) участь у вебінарах, онлайн-семінарах, фахових конференціях тощо, під час яких є можливість спілкуватися та взаємодіяти зі спеціалістами, дотримуючись мовленнєвого етикету, застосовувати свої знання, уміння та навички комунікації.

Балабанова К.Є. визначає наступні переваги використання соціальних мереж у процесі навчання: комфортне середовище; усі учасники мережі створюють мережевий навчальний контент; можливість спільної праці; наявність форуму, "стіни", чату; кожен студент-користувач може створити власний блог; можливість простежувати активність користувачів [1].

На нашу думку, перевагами використання соцмереж у навчанні на сучасному етапі є:

– доступність, можливість спілкування на відстані: підключитися до мережі Інтернет можна з будь-якої місцевості, країни, міста чи села, це не завдає жодних незручностей, а навпаки: якщо ви не можете зустрітися вживу, то онлайн-формат – найкращий варіант;

– модернізація навчального процесу, що стимулює розвиток цікавості та пізнавальної активності студентів: якщо на звичайних парах у стінах універ-

ситету ви сиділи, слухали викладача, навчання було “сухим” і звичним, то у соцмережах виклад матеріалу відбувається у більш цікавих формах (навчальні ігри, презентації, відеофрагменти, створення нових завдань на сайтах тощо);

– відчуття комфорту завдяки переходу від аудиторного до дистанційного навчання: якщо під час пар, сидячи за столами в університеті, студент хвилювався, коли відповідав, були певні незручності, то дистанційне навчання проходить у більш комфортних умовах, не спостерігається таке хвилювання;

– більш ефективніша і зручна робота з навчальним матеріалом: усі лекції, завдання щодо практичних занять чи семінарів знаходяться на сайті дистанційного навчання, що полегшує роботу студентам і викладачам, адже не буде багаторазового перепитування, нерозуміння змісту завдань, тому що все це є на сайті;

– можливість спілкування студентів із викладачами у зручний час: обидві сторони мають змогу узгодити питання, зустрітися онлайн у той час, який підходить саме їм, є можливість індивідуального спілкування у соцмережах, месенджерах;

– наявність різноманітних форм спілкування: форум, чат, повідомлення, месенджер, коментарі – це урізноманітнює комунікацію:

○ Форум – це довготривалі конференції, в ході яких співрозмовники надсилають і читають текстові повідомлення в зручний для них час. Кожний форум присвячений певній проблемі або темі, модератор створює обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією;

○ Чат – це спілкування користувачів, що відбувається в реальному часі;

○ Месенджер – це обмін повідомленнями між співробітниками;

○ Коментарі – вираження думок з приводу побаченого або почутого;

○ Відеоконференція – це конференція в режимі реального часу онлайн.

Вона проводиться у визначений день і час.

– доступність мобільних додатків Zoom, Google Meet та ін., завдяки яким відбувається навчальний процес:

○ Zoom – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Для цього потрібно створити обліковий запис. Безкоштовна версія передбачає тривалість зустрічі 40 хвилин, проте на період пандемії сервіс зняв це обмеження.

○ Google Meet – це ще один сервіс для проведення відеоконференцій. Головна відмінність від Zoom – необмеженість у часі.

Незважаючи на ряд переваг, існують і недоліки, а саме: невисокий рівень мотивації студентів, їх ІКТ-компетенції; відволікання від освітнього процесу. Це полягає в тому, що деякі молоді люди не мають великого бажання щось вивчати, деякі з них не вміють або не хочуть користуватися ІКТ; перебуваючи на онлайн-парах, студенти часто відволікаються і переключають свою увагу на інші пристрої (телефон, комп’ютер та ін.), на сторонні розмови.

Висновок. Комунікативна культура – одна із ключових ознак професіоналізму педагога. У соціальних мережах є велике майбутнє щодо розвитку саме комунікативної культури. Тому і студентам, і викладачам слід використовувати та популяризувати їх у своїй діяльності. Особливістю використання

потенціалу соціальних мереж є широке залучення молоді, зокрема студентів у спільноти, блоги, поширення матеріалів та їх подальше обговорення.

1. Балабанова К. Є. Використання соціальних мереж у професійній діяльності викладача ВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2013. № 3. С. 134–139.
2. Лобовікова О. О. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2011. № 5. С. 154–160.
3. Русанівський В. М. Культура української мови. Київ : Либідь, 1990. С. 9.
4. Черненко А. В. Використання соціальних мереж для навчання студентів у закладах вищої освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 46. С. 166–178. DOI: 10.34142/23128046.2019.46.13.
5. Чмут Т. К. Шляхи розвитку культури спілкування студентів вищих навчальних закладів : навчальний посібник. Київ, 2002. С. 211–223.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Гайнюк Галина,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет,
Науковий керівник – Єгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Сучасні соціально-економічні зміни актуалізували функції вищої школи. Зі зміною освітніх парадигм та переходом на нові педагогічні технології, орієнтовані не так на пріоритет знань і виконання, як на варіативність та індивідуально творчі форми і методи підготовки фахівців – вища школа виступає вже як інститут розвитку творчої особистості фахівця. Потенційна можливість творчості є невід’ємною характеристикою людини, що закладено природою, однак здатністю до реалізації цієї можливості володіють лише люди, які досягли певного рівня психосоматичного і особистісного розвитку. Самореалізація в професії передбачає постійний пошук засобів, що є адекватні отриманим знанням, досвіду, вмінням та навичкам, тобто всьому тому, що складає професійно-особистісний образ викладача – його імідж. Особистий імідж педагога тісно пов’язаний із професійним – людину сприймають як представника певної професійної групи, носія конкретних професійних якостей.

Професійний імідж сучасного викладача закладу вищої освіти сьогодні є однією із актуальних педагогічних проблем, вирішення якої свідчить про наявність у викладача професійної компетентності та професійної культури (О. Беляєва, А. Калюжний, Т. Туркот та ін.). Зовнішній вигляд людини, її стиль мовлення, манери, культура спілкування та поведінка створюють індивідуальний образ особистості та справляють певне позитивне, або негативне враження на оточуючих.

Термін “імідж” (фр.) у перекладі означає образ. “Новий тлумачний словник української мови” дає таке його визначення: “Образ... зовнішній вигляд кого-, чого-небудь; подоба... відтворений у свідомості, пам’яті або створений уявою; постать” [2, с. 414].

Імідж викладача ЗВО, як і просто імідж людини, складається в процесі сприйняття іншими людьми його зовнішності, характеру, темпераменту, особливостей поведінки та манери спілкування. Імідж тісно пов’язаний із самою особистістю викладача, з його моральними, інтелектуальними, емоційними, чуттєвими, естетичними, психологічними характеристиками, що проявляються як у вербальному, так і в невербальному спілкуванні. Імідж викладач у традиційному суспільстві підлягає “відповідній сакралізації”, оскільки знання, що викладаються можуть сприйматися учнями належним чином тільки в тому випадку, коли існує розуміння щодо відповідної значної перевагу викладача” [1, с. 103].

Імідж викладача ЗВО є узагальненим емоційно забарвленим образом типового професіонала котрий інтегрує персоніфікований образ професії і є за характером наближений до професійного стереотипу, що володіє здатністю психологічно впливати на оточуючих. Все це дозволяє забезпечувати високий рівень педагогічної взаємодії. Звідси, імідж викладача ЗВО є комплексом соціально-психологічних і професійно-значущих якостей особистості, що визначають його професійно-педагогічну компетентність. Отже професійний імідж викладача ЗВО є складним багатofакторним явищем, що виступає в якості своєрідного соціального резерву, котрий сприяє забезпеченню та підвищенню ефективності педагогічної діяльності.

Підсумовуючи все вищесказане ми створили певну уніфіковану модель сучасного викладача ЗВО, де до функцій його іміджу нами віднесені наступні: 1) функції викладання – комунікативна, інформативна, когнітивна; 2) операційно-діяльнісні функції – організаційна, мотиваційна, адаптивна, дисциплінарна, виховна; 3) похідні функції – вибіркова, компенсаторна, представницька. Тому модель професійного іміджу викладача ЗВО передбачає виконання наступних алгоритмічних операцій по формуванню професійного іміджу: визначення вимог соціуму; самопізнання і самодіагностика, виявлення слабких і сильних сторін; конструювання образу і поведінки об’єкта; аналіз способів презентації та вибір моделі поведінки; переведення характеристик у вербальну і візуальну форму; корекція перцептивного образу і поведінки; закріплення нових структурних компонентів іміджу. Формування іміджу викладача ЗВО пов’язано із неперервністю розвитку цілісної індивідуальності викладача та її саморозвитку.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної, філософської, соціологічної літератури, були визначені психолого-педагогічні умови формування професійного іміджу викладача ЗВО. Їх реалізація на практиці дозволить значно поліпшити процес професійного вдосконалення викладача. До психолого-педагогічних умов, які забезпечують успішність формування професійного педагогічного іміджу викладача, відносимо: а) сприяння процесу формування педагогічної майстерності викладачів як однієї з цілей діяльності сучасного ЗВО; б) включення обов’язкової базової професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх спеціальностях класичного університету; в) реалізація

принципів неперервності і наступності у професійно-педагогічній підготовці, перепідготовці та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; г) організація педагогічної підтримки професійного розвитку особистості майбутнього викладача ЗВО у рамках майбутньої професійно-педагогічної діяльності; д) активізація процесів навчальної і професійної самоорганізації і самовдосконалення майбутніх викладачів; е) сприяння розвитку професійної та педагогічної культури викладача.

1. Калюжний А. Технология построения имиджа учителя. *Педагогическая техника*. 2005. № 3. С. 103–108.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконт, 2008. Т. 2. 926 с.

ІГРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Голодрига Ірина,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Кравець Н.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Оновлений інтегрований зміст передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи потребує таких моделей освітнього процесу (ігрова, проєктна, середовищна та ін.), що будуються на принципах пріоритету досвіду над інформуванням, партнерської взаємодії, активізації власних зусиль дитини, діалогового формату освітнього процесу тощо.

Згідно з даними дослідників (С. Новосолової, Н. Михайленко, Н. Короткової та ін.), у сучасних ЗДО ігрова діяльність не займає належного місця в житті дітей, що зумовлює порушення необхідного балансу регламентованих видів діяльності та самостійної гри, а відтак не відіграє відповідної ролі в формуванні дитячої особистості. Успішне вирішення означеної проблеми передбачається визнанням пріоритету гри серед інших видів життєдіяльності дошкільників, суттєвим удосконаленням професійної майстерності вихователів щодо методики організації і проведення ігор та правильного керівництва ними, тобто розуміння педагогами ЗДО психолого-педагогічних основ ігрової діяльності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості формування ігрової компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження. Гра – найдоступніший вид діяльності для дитини дошкільного віку. Вона є оптимальним засобом всебічного розвитку дошкільника, що допомагає розширити і поглибити уявлення щодо навколишнього світу, формувати базові якості особистості, задовольняти соціальні і власні потреби дитини [3, с. 17].

Одним із центральних у поняттєво-категорійному апараті нашого дослідження є термінологічне словосполучення “ігрова компетентність”. Згідно з

Базовим компонентом дошкільної освіти, ігрова компетентність – це здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі [1].

У сучасній педагогіці гра розглядається як провідний вид діяльності дитини, в якій поєднуються риси, характерні для будь-якої соціальної діяльності (цілеспрямованість, усвідомленість, активна участь) та специфічні, притаманні лише грі (свобода і самостійність, самоорганізація дітей, наявність творчої основи, обов'язкове почуття радості і задоволення).

Логіка дослідження передбачає виділення найбільш важливих позицій для обґрунтування педагогічних домінантів керівництва процесом організації ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. У контексті нашої розвідки доцільно розглянути види ігор, що проводяться зі старшими дошкільниками. Аналіз науково-теоретичних психолого-педагогічних напрацювань провідних педагогів свідчить про те, що в історії дошкільної педагогіки зустрічаються різні класифікації видів дитячих ігор, які науковці розрізняють за умовними критеріями: змістом, організацією та кількістю учасників, різновидом тощо.

Зосередимо розгляд на тенденціях систематизації дитячих ігор сучасними науковцями. Серед них, зазначає Л. Бутенко, заслуговує на увагу класифікація С. Новосьолової, у якій основним критерієм є ініціатива гравців. Автор виділила три класи гри: ігри, які відбуваються з ініціативи дитини або групи дітей (сюжетно-відображувальні, режисерські, сюжетно-рольові, театралізовані); ігри, які відбуваються з ініціативи дорослого, з метою навчання (дидактичні, сюжетно-дидактичні, рухливі) або розваг (ігри-забавлянки, інтелектуальні, свята та драматизації); традиційні та народні ігри (етнічні, хороводні) [2].

Науковцем Т. Поніманською [2], зазначає Л. Бутенко, виділено три групи ігор: ігри творчі та ігри з правилами (сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні), будівельно-конструктивні, ігри драматизації, інсценування (на теми літературних творів); рухливі (великої, середньої, малої рухливості; сюжетні, ігри з предметами; з переважанням основного руху: бігу, стрибків тощо; ігри-естафети) та дидактичні (словесні; з іграшками; настільно-друковані); народні ігри-забави, рухливі, дидактичні, обрядові ігри.

Відповідно до класифікації, запропонованої Н. Кудикіною, ігри класифікують на дві групи [4]: творчі (сюжетно-рольові, театралізовані, драматизації, конструктивно-будівельні, ігри-фантазування, ігри з елементами праці); ігри за правилами (дидактичні, рухливі, ігри з елементами спорту, інтелектуальні, ігри-подорожі, пізнавальні, комп'ютерні, хороводні, народні, ігри-розваги).

Відповідно до Базового компоненту ігровий процес як зона найближчого розвитку дитини вимагає збагачення ігрового середовища і педагогічного супроводу дорослих і тому узагальнена класифікація ігор відображає ступінь активності та свободи дитини в організації ігрової діяльності.

Перша група ігор: самодіяльні вільні ігри (ігри-експериментування, сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані).

Друга група: ігри, що організовані за ініціативою дорослих з метою навчання (сюжетно-дидактичні, дидактичні (словесні, з іграшками, настільно-друковані), рухливі, конструктивно-будівельні) та з метою організації дозвілля (інтелектуальні, карнавальні, обрядові, драматизації, хороводи, ігри-естафети) [1].

Психологи неодноразово наголошували на необхідності педагогічного керівництва грою, оскільки під впливом раціонально організованої ігрової діяльності позитивні зміни дитячої особистості відбуваються ефективніше. Вивчення фахової літератури дає змогу констатувати зміст керівництва творчими іграми, що охоплює:

- закладення фундаменту знань, прищеплення навичок і вмінь;
- налагодження спілкування дітей старшого дошкільного віку для інформаційного обміну знаннями, думками, міркуваннями з приводу розвитку гри і поведінки учасників;
- розвиток уміння вести діалог у дійових особах (на прикладах творів дитячої художньої літератури);
- створення розвивального предметно-ігрового середовища;
- формування вміння дітей оцінювати власні ігрові дії [4].

Отже, гра розглядається вченими як важливий компонент психолого-педагогічної системи, яка цілеспрямовано використовується для базової підготовки особистості, адже саме у грі розвиваються та проявляються новоутворення дитини, які дають змогу навчитися самостійно планувати, виконувати і контролювати власну діяльність.

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що результатом сформованості ігрової компетентності дітей старшого дошкільного віку є формування *системи знань* (про різні види ігрової діяльності; дії у іграх; сюжет самодіяльних вільних ігор (ігри-експериментування, сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані), ігор, що організовані за ініціативою дорослих з метою навчання (сюжетно-дидактичні, дидактичні (словесні, з іграшками, настільно-друковані), рухливі, конструктивно-будівельні) та з метою організації дозвілля (інтелектуальні, карнавальні, обрядові, драматизації, хороводи, ігри-естафети); про причини та наслідки вдалої та невдалої гри та ін.) та *навичок* (вміння: ініціювати організацію ігор з іншими дітьми; дотримуватись правил рольової взаємодії; облаштовувати ігрове середовище, налагоджувати партнерські стосунки та ін.).

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Наказ Міністерства освіти і науки в Україні від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Бутенко В. Г. Психолого-педагогічні основи ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 72 (1). С. 51–56.
3. Бурова А. Гра – ефективний засіб виховання самостійності дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 5. С. 17–27.

4. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : монографія. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Горінна Аліна,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Матішак М.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Стаття присвячена інноваціям в освіті, зокрема в педагогіці, впровадженні інноваційних технологій у педагогічний процес та застосуванню цих технологій у формуванні сенсорно-пізнавальної, математичної та логічної компетентності дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *інновація, інноваційні технології, інноваційна діяльність, заклад дошкільної освіти, сенсорно-пізнавальний розвиток.*

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються у нашій країні, потребують суттєвих змін у всіх сферах нашого життя, в тому числі й в освіті. На проблемі формування інноваційного освітнього простору наголошують сучасні законодавчі та нормативні документи. Здійснення інноваційної діяльності регламентують Закони України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, накази Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності” (від 07.11.2000 р. № 522), “Про затвердження Положення про здійснення моніторингу виконання інноваційних проєктів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків” (від 17.04.03 р. № 245) та інші.

Інновації в освіті пов’язані із соціально-економічними процесами у суспільстві, загальними проблемами, реформою знань. Тому, для сучасної педагогіки постає питання про інноваційність – як оновлення, відкритість чомусь новому, новим методам навчання дітей та новим технологіям.

Освітній напрям “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” Базового компонента дошкільної освіти передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, відношення й властивості предметів та об’єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання в практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній, тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення [1, с. 7]. Тому у сучасній педагогіці відіграє велику роль те, як за допомогою інноваційних технологій можна зробити процес розвитку та пізнання сенсорно-пізнавальних здібностей дошкільників більш цікавим та різноманітним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Видатними вченими, які сформували сучасну теоретичну базу сенсорного виховання, були Ж.-О. Декролі, М. Монтесорі, Ф. Фребель, С. Русова, Н. Сакуліна, Є. Тихеева, О. Усова та ін. Зазначені науковці стверджували, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є одним з важливих процесів у становленні дитини раннього і дошкільного віку [2].

Інноваційними дослідженнями займалися: В. Кремень, І. Зязюн, С. Баранникова, В. Загвязинський, М. Кларин, Г. Коджаспарова, В. Ляудіс, А. Моїсеєв, І. Підласий, Л. Подимова, С. Поляков, А. Пригожін, В. Рибаківа, В. Сластьонін, С. Сисоєва та ін. [3; 4]. Так, В.І. Загвязинський вважає: нове в педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв’язувати завдання виховання та освіти.

Мета статті – дослідити вплив інноваційних технологій на формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей дошкільного віку та обґрунтувати ефективність застосування інновацій в освітньому процесі ЗДО.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві розвиток науки і техніки сприяє появі нових форм комунікацій. Роль вихователя у житті дитини набуває нових якостей, вихователь розвиває пізнавальні якості дошкільника у різних сферах життєдіяльності. Особливостями інноваційного навчання є його відкритість до нового, сучасного, до майбутнього. Інноваційні педагогічні технології є однією з переважаючих тенденцій розвитку сучасності.

У “Базовому компоненті дошкільної освіти” до складників розвитку освітньої лінії “дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” належить сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька компетентність – це наявність базису логіко-математичних, дослідницьких знань, які ґрунтуються на набутих дитиною вміннях і навичках, пізнавальному досвіді і забезпечують здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності, яка формується у просторі предметно-практичної, предметно-ігрової, конструкторсько-будівельної, художньо-продуктивної, господарсько-побутової діяльності [1, с. 15].

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Логіко-математичний розвиток складається з логічної (підготовки мислення до способів міркування) та математичної (формування математичних уявлень). Логіко-математична компетентність передбачає здатність дитини самостійно здійснювати:

- класифікацію геометричних фігур, предметів та множин за якісними ознаками та чисельністю;
- серіацію, тобто впорядкування предметів за величиною, масою, об’ємом розташування у просторі;
- обчислення та вимірювання кількості, відстані, розмірів, довжини, ширини, висоти, об’єму, маси, часу.

Пізнавальну активність дошкільників можна підвищити за допомогою таких методів:

- поєднання словесних, наочних і практичних методів дасть змогу у процесі засвоєння навчального матеріалу активізувати всі види чуттєвого сприймання й тим самим організувати навчання дошкільників без перевантаження, підтримуючи активний пізнавальний інтерес;

- використовувати ігри та вправи для розвитку пізнавальної активності;
- користуватися методом “наперед запланованої помилки”, який дає дітям можливість перевіряти, виправляти контролювати власні дії та результати;
- дидактичні вправи – дають змогу задіяти: слухові, дотикові, зорові, смакові види сприймання. Їх чергування та вдале поєднання дають змогу дошкільникам бути уважними впродовж всієї гри.

Інноваційні технології в педагогічному процесі є досить специфічними і складними, тому потребують особливих знань, здібностей та навичок, а також наявність творчих здібностей і умілого застосування.

Для забезпечення реалізації завдань освітньої лінії “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” педагогам ЗДО пропонується для використання у своїй педагогічній практиці такі інноваційні методики:

- Логічні блоки З. Дьенеша;
- Кольоровими паличками Кюїзенера;
- Інтелектуальні ігри Нікітіних;
- Розвивальні ігри В. Воскобовича;
- Навчально-розвивальна технологія “Логіки світу”;
- Коректурні таблиці Н. Гавриш;
- Ейдетика для малюків.

Розглянемо докладніше деякі з перелічених технологій. Цікавими для формування у дітей логіко-математичної компетентності є “Логічні блоки” – розроблені угорським психологом З. Дьенеш, “Кольорові лічильні палички” – розробив бельгійський математик Х. Кюїзенер та конструктор “Lego” – набори деталей для збирання й моделювання різноманітних предметів, засновані 1932 року в Данії.

ЛЕГО-конструктор – це набір для створення різних цікавих ігор. Для наборів ЛЕГО характерні висока якість, естетичність, незвичайна міцність, безпека. Широкий вибір цеглинок і спеціальних деталей дає дітям можливість будувати все, що душі завгодно. Використання **Lego-технології** в роботі з дошкільниками є чудовим засобом для всебічного розвитку дошкільників (пізнавального, креативного, комунікативно-мовленнєвого, фізичного), що забезпечує реалізацію підходу “навчання через гру” [5, с. 8] за наступними напрямками та сприяють:

- розвиток дрібної моторики рук, що стимулює в майбутньому загальний мовленнєвий розвиток і розумові здібності;
- розвиток уваги, пам’яті, мислення;
- навчання орієнтуванню в просторі;
- формування математичних знань про кількість, форму, пропорції, симетрії;

- розширення своїх уявлень про навколишній світ, архітектуру, транспорт, ландшафт;
- оволодіння умінням подумки розділити предмет на складові частини і зібрати з частин ціле;
- навчання спілкуванню один з одним, повага до своєї та чужої праці.

Логічні блоки 3. Дьєнеша представляють собою набір з 48 логічних блоків, які розрізняються чотирма властивостями: формою (круглі, квадратні, трикутні, прямокутні), кольором (червоні, жовті, сині), розміром (великі і маленькі), товщиною (товсті і тонкі). У наборі немає навіть двох фігур, однакових за всіма властивостями. Конкретні варіанти властивостей (червоний, синій, жовтий, прямокутний, круглий, трикутний, квадратний) і відмінності за величиною і товщині фігур такі, які діти легко розпізнають і називають. Їх використовують для:

1) закріплення знань про сенсорні еталони (ранній і молодший дошкільний вік):

- форма (круглі, квадратні, прямокутні, трикутні);
- колір (червоні, жовті, блакитні);
- розмір (великі, маленькі);
- товщина (товсті, тонкі).

2) формування елементарних понять із математики та інформатики (старший дошкільний вік):

- ознайомлення з геометричними фігурами, формою, кольором, розміром;
- ознайомлення із множиною;
- порівняння, аналіз, класифікація, узагальнення, серіація;
- кодування й декодування інформації;
- уведення в активний словник дітей висловів із сполучниками “і”, “або”, часткою “не”.

Палички Кюїзенера – це набір паличок для лічби, які ще називають “числа в кольорі”, “кольоровими паличками”, “кольоровими числами”, “кольоровими лінієчками”. У наборі містяться чотиригранні палички 10 різних кольорів і довжиною від 1 до 10 см. Розробив Кюїзенер палички так, що палички однієї довжини виконані в одному кольорі і позначають певне число. Чим більша довжина палички, тим більше числове значення вона виражає. Ігрові завдання з кольоровими паличками Кюїзенера для лічби є багатофункціональним математичним посібником, яке дозволяє “через руки” дитини формувати та розвивати:

- поняття числової послідовності, складу числа, відношень “більше–менше”, “право–ліво”, “між”, “довше”, “вище”;
- дитячу творчість;
- фантазію і уяву, пізнавальну активність;
- дрібну моторику, наочно-дієве мислення, увагу;
- просторового орієнтування, сприйняття;
- комбінаторні і конструкторські здібності.

Висновки. Отож, головне завдання педагога – домогтися, щоб дитина розуміла сутність явищ. Якщо дорослий досить повно не розкриває зміст понять, не допоможе зробити правильні узагальнення, з'ясувати суттєві ознаки предметів і явищ, то у дітей формуються невірні математичні уявлення. Під час занять і ігор дитина повинна проявляти якнайбільше активності, міркувати, робити “відкриття”, висловлювати свою думку, не боячись при цьому помилитися. І кожна помилкова відповідь має розглядатися не як невдача, а як пошук правильного рішення.

Формування сенсорно-пізнавальної компетенції відбувається протягом раннього і всього дошкільного дитинства в різних видах діяльності. Ми переконані, що педагоги дошкільних закладів повинні не лише давати дітям знання, а й сприяти розвитку творчого, логічного мислення та інтелектуальних здібностей малюків. Одне з найголовніших завдань, яке має поставити перед собою сучасний, творчий вихователь – навчити дошкільнят міркувати, обґрунтовувати свою думку, самостійно приймати рішення, не боятися завдань із багатьма варіантами розв'язання.

1. Базовий компонент шкільної освіти (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf>.
2. Ачкасова В. М., Дроботій О. Л., Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 5–6 (7) років. Харків : Ранок, 2012. 256 с. URL: <https://bookland.com/download/1/10/105349/sample.pdf>.
3. Кремень В. Г. Філософсько-освітня діяльність: інноваційні аспекти. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред. Василя Кременя та Тадеуша Левовицького. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 10–26.
4. Підласий А. І. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3.
5. Рома О. Ю., Близнюк В. Ю., Борук О. П. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації “Безмежний світ гри з LEGO®”. The LEGO® Foundation, 2016. 140 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ

Горова Вікторія,
II курс ОР бакалавр, Інститут післядипломної
освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – Кучерак І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність. Мовлення – вид діяльності, яким дитини оволодіває в онтогенезі, та проходить сензитивний період розвитку у період дошкільного віку. Оволодіння такою діяльністю забезпечує можливість повноцінного спіл-

кування із однолітками, пізнання світу, а також розвиток особистості. Зазвичай у дітей можуть спостерігатися проблеми в розвитку мовлення, які батьки не вирішують або відтягують в часі. У такому випадку потрібно діяти як найшвидше, адже корекція порушення дасть більше ефективності в ранньому віці, аніж у старшому.

Оскільки така кількість дітей постійно зростає (згідно даних психолого-педагогічних консультацій відсоток дітей у спеціальних групах із ЗНМ коливається від 81% до 100%) [4, с. 19], виникає потреба корекції, зокрема загального недорозвитку мовлення як одного із найбільш поширених порушень. Без цілеспрямованої та продуманої корекційно-розвиткової роботи досягнути результатів у даному напрямі не є можливим. Означене зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета публікації – аналіз особливостей корекції ЗНМ дитини середнього дошкільного віку засобами логоритміки.

Корекція загального недорозвитку мовлення – важкий та довгочасний процес. У цьому напрямі важливою є комплексна та взаємна робота фахівців. Тільки так можна досягнути ефективності подолання порушення.

Виділяють основні засоби корекційної роботи для дітей із загальним недорозвитком мовлення: розвиток та формування слухової пам'яті, психічних процесів, велику увагу концентрують на слуховому і фонематичному сприйманні; звуковимові; диференціації звуків; розширення лексичного запасу; стимулювання зв'язного мовлення; робота над дрібною моторикою, удосконалення просторо-часових орієнтувань.

Логоритмічні вправи розвивають функціональні системи дитини із загальним недорозвитком мовлення, голосову функцію, дихання, слухову і зорову пам'ять, слухове сприймання, артикуляційний апарат, довільну увагу, тобто розвиває мовлення через немовленнєві психічні процеси.

Також під час вправ розвивається слухова увага і фонематичний слух; загальна, дрібна, артикуляційна моторика, пантоміміка, міміка, кінестетичні відчуття, виразність рухів, просторова орієнтація; розвиток музичного, тембрового, динамічного, звукового слуху, почуття ритму; формування мовленнєвої моторики для розвитку артикуляційних укладів, вдосконалюється фізіологічне та фонаційне дихання; автоматизовуються звуки; розвивається слухо-зорова координація.

Такі заняття є важливими для дітей із ЗНМ, оскільки, долаючи мовленнєве порушення через розвиток, виховання і корекцію, поєднавши рухову сферу слово і музику, дає можливість дошкільникам глибше зануритися в ігрову ситуацію, створюючи атмосферну ситуацію, діти засвоюють досліджувальний матеріал та розвивають творчі здібності. Всі знання, отримані під час ігор краще засвоюються, оскільки дошкільники відтворюють рухи під музику, що у свою чергу, активізує одночасно всі види пам'яті.

Методика навчання дітей із загальним недорозвитком мовлення засобами логоритміки, у свою роботу включає метод ритмічного виховання, створений швейцарським педагогом і композитором Емілем Жак-Далькросом, який надавав значенню ритмізуватися на рівні підсвідомості, і в цьому провідну роль

надав музиці [5]. Ритм розглядався як виховуючий провідний чинник і був зрозумілий у широкому значенні – як часовий і акцентний елемент гармонії, мелодії, фактури, тематизму та інших елементів музичної мови. Отож, музичний супровід завжди надавав рухам плавності, виразності і точності.

“Ритмосхема” – вважається найбільш ефективним прийомом в роботі логоритміки. Відтворення графічного малюнка за допомогою поплескування, відстукування, дає можливість дітям супроводжувати словесні тексти, а педагогу контролювати правильність відтворення ритмічного малюнку.

Висновки. Формування й розвиток слухового та фонематичного сприймання слухової пам’яті, звуковимови, навичок диференціації звуків, розширення лексичного запасу, формування зв’язного мовлення, розвиток дрібної та артикуляційно моторики, пізнавальних процесів, удосконалення просторово-часових орієнтувань є основними напрямками в корекційно-розвивальній роботі з дітьми із ЗНМ.

Таким чином, логоритмічні заняття потрібно використовувати в корекції загального недорозвитку мовлення, оскільки вони дають можливість активізувати мовленнєву діяльність, посилюють корекційний ефект з розвитку і вдосконалення зв’язного мовлення та підготувати мовленнєву діяльність дошкільника до роботи в школі.

Означене дослідження не вичерпує усіх проблем даної тематики. Подальші наукові розвідки вбачаємо у розробленні системи вправ логоритміки для корекції ЗНМ у дітей середнього дошкільного віку.

1. Тищенко В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. *Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2013. Вип. 23 (2). С. 396–405.
2. Забара О. В. З історії виникнення логопедичної ритміки. *Логопед.* 2012. № 10. С. 8–12.
3. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 21 с.
4. Литвиненко В. А. Особливості становлення та розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку. *Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2010. С. 149–153.
5. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Вид. 5-те. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2018. 856 с.
6. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 238 с.

“ВПЛИВ ТИПУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ”

Гринишин Діана,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качмар О.В.,
доктор філософських наук, професор.

Актуальність проблеми дослідження. Як правило, молодший шкільний не розглядається науковцями як кризовий і конфліктний. Проте, криза 7 років, яка спостерігається в цьому періоді, все більше провокує динамічні розлади поведінки, які можуть негативно позначитись на розвитку особистості в цілому. Психологи, батьки та насамперед класні керівники відмічають, що агресивна поведінка дітей шкільного віку щороку зростає, і в багатьох ситуаціях стає зовсім некерованою. Батьки просто не в змозі протистояти власним дітям, не допомагають навіть покарання та позбавлення певних речей дитини. Багато досліджень показало, що агресія – не тільки психологічна чи педагогічна проблема, а ще й соціальна. Проблемою агресії у дітей займаються багато науковців, таких як Л. Берковіц, Г.Є. Бреслав, Бютнер К, Лоренц К., Паренс Г. за кордоном, І.А. Фурманов, Т.Г. Рум'янцева, Д.Г. Лютова, Г.Б. Моніна в СНГ та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій психологічній літературі агресія визначається як мотивована поведінка, акт, який може чинити фізичну чи психологічну шкоду об'єктам, викликаючи в них депресію, психологічний дискомфорт, напругу, страх, стан придушення.

На прояв агресивності в молодших школярів впливають взаємовідносини між батьками і дітьми. В.І. Гарбузов [1] виділив три типи негативних ставлень батьків до дитини:

1. Тип А – відторгнення (неприйняття дитини, демонстрація недоброзичливого відношення).
2. Тип Б – гіперсоціалізація (зверх вимогливість, надмірна критика, прискіпливість, покарання за найменшу провину).
3. Тип В – гіперопіка (егоцентричне виховання:, над турботливе відношення, при якому дитина позбавлена можливості самостійно діяти).

Перший тип формує у дитини відчуття залишеності, незахищеності, невпевненості в собі. Дитина не відчуває підтримки, “стіни” за яку можна сховатися. Окрім цього, відторгнення руйнує механізм ідентифікації (дитина не приймає батьківські переконання). При холодних емоційних відносинах він не має позитивних поведінкових моделей реагування. Це знижує здатність саморегуляції дитини. Тобто агресивність визначається як “відчай дитини, яка шукає визнання і любові”.

Другий тип (гіперсоціалізація), начебто надає дитині зразок для розвитку і спрямований на формування сильної, вольової особистості, але все ж таки призводить до негативних результатів – озлобленості, прагненню робити заборонене “тишком” і т. д. Тут критика з боку батьків звичайно не є конструктивною і тому не призводить до позитивних результатів. Критика на адресу дитини формує у неї почуття неповноцінності, тривожності і очікування нових невдач.

Найчастіше, дитина, яка займає таке положення в сім'ї, є не в змозі зайняти високе положення в групі. І саме це призводить до того, що агресивна поведінка дитини служить їй для самоствердження в групі.

Також, батьки, які пред'являють завищені вимоги до дитини, не враховують її особливостей і можливостей. Звідси – надмірна завантаженість дитини заняттями. Причому, заняття, які не відповідають віку і зацікавленнями дитини можуть призвести до виникнення неврозу, який провокує агресивну поведінку.

Третій тип (гіперопіка) також порушує нормальний розвиток особистості. Вона представляє дитині можливість отримання батьківської лагідності і любові, однак, надмірне піклування призводить до інфантилізму, несамостійності, нездатності приймати рішення і протистояти стресам, знижує особистісну здатність до саморегуляції. Такі діти, вважають психологи, найчастіше стають жертвами агресії. І, враховуючи, що вони нездатні постояти за себе, у них спостерігається непряма агресія, тобто, свої негативні емоції вони виміщають на інших предметах (рвуть книжки, розкидають іграшки, карають їх в грі т. д.).

Таким чином, неправильне відношення до дитини в сім'ї також призводить до формування агресивних тенденцій в поведінці дитини.

Взаємини батьків і дітей молодшого шкільного віку – складна проблема, у зв'язку з тим, що стиль взаємин між батьками і дітьми має вплив на розвиток самооцінки останніх. Важливість міжособистісних стосунків особистості у сім'ї як малій психосоціальной групі і їх вплив на становлення самооцінки дитини молодшого шкільного віку в тому, що значущий соціально-психологічний чинник емоційної врівноваженості і психічного здоров'я – стабільність сімейного середовища. Велике значення має "якість" сім'ї, її виховна здатність. Сім'я, нездатна виховувати, приводить до порушень в процесі соціалізації молодшого школяра початкових класів. Якщо у дітей молодшого шкільного віку погані відносини з одним або обома батьками, якщо вони не відчують батьківської підтримки, то вони, можливо, виявляться втягнутими у злочинну діяльність; такі діти, ймовірно, поводитимуться агресивно по відношенню до своїх батьків. Для формування "Я" дитини молодшого шкільного віку вирішальним соціально-психологічним чинником є погляди і поведінка батьків. Завдяки їх правильній позиції школяр створює про себе певну думку, формує самооцінку.

Ліберальний стиль виховання. Здатність дитини молодшого шкільного віку до самоствердження різко знижується. Очікування невдачі стає постійним. Внаслідок психотравмуючої ситуації в сім'ї як малій психосоціальной групі можуть порушитися процеси запам'ятовування. У більшості випадків для особистості молодшого шкільного віку із таких сімей характерне негативне ставлення до навчання, низький рівень навчальної мотивації. У них формується неадекватна самооцінка.

Нестійкий стиль виховання. Недостатня прогнозованість батьківських емоційних реакцій провокує підвищену тривожність, невпевненість у собі, неадекватну самооцінку, а в складних ситуаціях – соціальну дезадаптацію.

Демократичний стиль виховання. Демократичний стиль вважається оптимальним для сімейного виховання особистості, оскільки в цьому випадку батьки вірять в успішну самостійну діяльність дитини, здійснюють адекватний

13 контроль. У школі діти молодшого шкільного віку мають високий рівень адаптації. У дитини формується адекватна самооцінка. Важливою функцією системи сімейного виховання особистості є підтримка в дітях молодшого шкільного віку прагнення навчатися. Можна сказати, що школа дає дитині наукові знання і виховує свідоме ставлення до дійсності. Родина ж забезпечує практичний життєвий досвід, виховує вміння співчувати іншій людині, відчувати її стан. Ставлення до дитини молодшого шкільного віку, що складається у батьків, передує розвитку власного образу Я і ставлення до себе, самооцінки. Свій образ і ставлення батьки транслюють дитині або в прямій словесній формі, або в опосередкованій формі – прикладом своєї поведінки. Це вони роблять або свідомо, з виховною метою, або неусвідомлено. Уважна, любляча поведінка батьків у стосунках з дитиною молодшого шкільного віку породжує у неї позитивне самосприйняття; несприйнятлива, неповажна, байдужа поведінка веде до несприйняття самого себе, переживання 14 своєї малоцінності і непотрібності. В результаті у дитини молодшого шкільного віку формуються певні установки як до себе, так і до інших людей. Стиль виховання при цьому є сукупністю настанов та відповідної поведінки, яка стосується не конкретної дитини, а характеризує ставлення до дітей молодшого шкільного віку взагалі. Виділяють авторитарний, ліберальний, демократичний, потуральний та нестійкий виховні сімейні стилі. Лише демократичний стиль батьківського ставлення до дітей молодшого шкільного віку визнається продуктивною тактикою формування адекватної самооцінки особистості та оптимальним стилем сімейного виховання. Сім'я як мала психосоціальна група при цьому є якнайкращим виховним середовищем дитини.

Висновок. Дитяча агресивність створює дискомфорт не лише для зовнішнього оточення дитини (батьків, вихователів, учителів, однолітків). Вона насамперед спричиняє труднощі для самої дитини щодо встановлення взаємин з оточуючими. Агресивність визначає не лише статус дитини в системі суспільних зв'язків і взаємин, її вплив на розвиток особистості має довготривалий характер: результати лонгітюдних досліджень свідчать про те, що агресивність достатньо стабільна в часі, існує високий рівень імовірності того, що агресія в молодшому шкільному віці може перейти в стійку асоціальну чи антисоціальну поведінку в підлітків та юнаків і дівчат.

1. Гарбузов В. І. Практична психотерапія. Санкт-Петербург, 1997.
2. Гіппенрейтер Ю. Б. "Продовжуємо спілкуватись з дитиною. Так?" Москва : АСТ : Астрель ; Владимир : ВКТ, 2008.
3. Головін С. Ю. Словник практичного психолога. 1998. URL: <http://www.koob.ru>.
4. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. 416 с.

ДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Гричанюк Христина,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Кравець Н.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в освітньому просторі, по-новому ставлять питання наступності між дошкільною і початковою її ланками. Забезпечення фізичної, розумової і психічної “шкільної зрілості” дитини дошкільного віку є головним завданням діяльності ЗДО. Законом України від 06.07.2010 р. “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” передбачено обов’язковість дошкільної освіти дітей старшого дошкільного віку. Основною метою нововведення є створення рівних стартових умов для дітей п’ятирічного віку до майбутнього навчання в школі, формування шкільної зрілості.

Мета дослідження – визначити й теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови готовності дітей до школи.

Результати дослідження показують, що з приходом дитини до школи починається важливий етап в її житті – появляється нова соціальна позиція особистості – учня, яку вона реалізує безпосереднім учасником однієї з форм значимої діяльності – навчальної.

Успішний розвиток особистості, ефективність навчання дитини залежать від певного рівня підготовки її до школи. Загалом, готовність дошкільника до навчання у школі визначається умовно за двома провідними напрямками: *психологічна* та *фізична готовність* [2].

Психологічна має два спрямування – особистісну та інтелектуальну (розумову) готовність. *Особистісна готовність до навчання* – це комплекс морально-психологічних особливостей, в якому мотиваційна сторона є основою. *Мотиваційна готовність* – це насамперед, прагнення до нової для дитини діяльності – навчання. Вона позначається на вольовій і розумовій діяльності. Компонентом особистісної готовності дитини до школи є також певний рівень її *комунікативного розвитку*, який виявляється в потребі та умінні спілкуватися, взаємодіяти з однолітками, дорослими, у колективі, адекватно реагувати на соціальні події. Наступним компонентом, особистісної готовності дошкільника до навчання є *вольова готовність*, що передбачає довільність поведінки (підпорядкування дитиною своїх дій, вчинків загальноприйнятим нормам, правилам), і психічних процесів (сприймання, увазі, пам’яті, уяви), певний рівень саморегуляції навчальної діяльності та розвитку морально-вольових рис (відповідальності, організованості, наполегливості, дисциплінованості тощо). До складу особистісної готовності входить і поняття емоційно-моральної готовності. Саме на етапі старшого дошкільного віку емоції стають предметом усвідомлення дитини, з’являється особистісне новоутворення, яке перебудовує всю поведінку і психіку дітей на межі дошкільного та молодшого шкільного віку. В емоційній сфері дитини з’являються вищі соціальні емоції, які є власно почуттями (гу-

манні, патріотичні, естетичні). Останнім часом психологи в поняття особистісної готовності включають самосвідомість, яка протягом дошкільного дитинства зазнає суттєвих змін. Тому завдання вихователя полягає у досягненні в дитини до семи років такого рівня всіх складових самосвідомості (уявлення про самого себе, ставлення до себе, самооцінка тощо), який би забезпечив її готовність до навчання у школі [2].

За даними вчених (К. Бардін, Л. Венгер, Б. Ельконін О. Кононко), неготовність до статусу школяра є однією з причин подальшої неуспішності дитини в навчанні, тому психологічна перебудова особистості дитини, тобто сформованість готовності до прийняття положення школяра є вкрай важливою.

При цьому навіть хороша успішність дитини за недостатньої психологічної готовності досягається, як правило надзвичайним перенапруженням, яке призводить до стомлення й виснаження, а в результаті – до різного роду розладів, найчастіше – нервово-психічної сфери. Тому батькам і вчителям слід стежити за дотриманням оптимального режиму навчання та відпочинку дітей, не зловживати старанністю і послухністю дитини щодо навчання.

До особливостей цього віку автори відносять сенситивність до засвоєння морально-психічних норм і правил поведінки, а також до оволодіння метою і способами систематичного навчання. Крім того, відмічається виникнення “стану навчання”. На думку багатьох авторів (А. Богуш, Л. Венгер, О. Запорожець та ін.) невикористані сенситивні періоди в розвитку дитини можуть привести до серйозних труднощів у її навчанні в майбутньому.

Інтелектуальна готовність до шкільного учіння складається з багатьох взаємозв’язаних компонентів розумового і мовного розвитку дітей. Єдність загального рівня розвитку психічних процесів (сприймання, мислення, уяви, уваги, пам’яті), пізнавальної діяльності, пізнавальних інтересів; досить широкий запас усвідомлених, систематизованих уявлень та елементарних понять про навколишній світ; розвинена мова, навички елементарної навчальної діяльності у дітей складають інтелектуальну (розумову) готовність до навчання у школі. Це все є результатом систематичного формування узагальненій уявлень, на основі яких дошкільники орієнтуються в доступних їхньому розумного явищах природи і суспільного життя, спеціальної підготовки до шкільних уроків читання, мови та математики, а також формування належного рівня пізнавальної діяльності. Інтелектуальний розвиток треба розуміти як складну динамічну систему кількісних і якісних змін, що відбуваються у пізнавальній діяльності дитини у зв’язку з віком і збагаченням життєвого досвіду, з індивідуальними особливостями її психіки [1].

Навчання у школі вимагає значного напруження фізичних, розумових, моральних сил, тому при підготовці до школи слід приділяти значну увагу фізичній готовності дітей. *Фізична готовність до школи* – це належний стан здоров’я, витривалість, протистояння несприятливим впливам; нормальні антропометричні дані (зріст, маса, обхват грудної клітки), достатній рівень розвитку рухової сфери, готовність руки до виконання тих дрібних, різноманітних і точних рухів, які необхідні, щоб оволодіти письмом; достатній розвиток культурно-гігієнічних навиків тощо. Фізична готовність дитини до школи означає,

що за своїм фізичним розвитком і станом здоров'я вона здатна до навчального навантаження. Відомо, що першокласникам спочатку важко призвичаюватись до шкільного режиму; тривалості занять, необхідності зберігати статичну позу тощо. Втомлюються діти від зусиль, спрямованих на дотримання певної пози, від нерухомості, від незвичної дози розумового навантаження, зосередженості. Тут і виявляються переваги міцного здорового організму над ослабленим, хворобливим. Нормально розвинуті здорові діти досить швидко пристосовуються до нових умов, виявляють належну працездатність, легко поновлюють сили після короткого відпочинку. Діти з фізичними вадами швидко втомлюються, знижують активність на уроках і виснажуються більше від своїх здорових однокласників. Поступово всі першокласники опановують шкільний режим, навчаються працювати належним чином. Щоб зробити перехід до навчання у школі для дитини менш складним, необхідно готувати її до цього, забезпечити умови, які сприяють належному фізичному та функціональному розвитку організму, формуванню рис, необхідних для вступу у новий період життя – шкільний. Фізична підготовка дітей до навчання у школі охоплює освітньо-виховну роботу з формування рухових навиків, умінь, систему оздоровчо-загартовуючих заходів, гігієнічні вимоги до організації навчального процесу, додержання режиму дня, турботу про гігієну нервової системи дітей, створення в них позитивно-емоційного стану, раціональне харчування, достатній і спокійний сон, виховання культурно-гігієнічних навиків тощо [3].

Висновки. Таким чином, розглядаючи готовність дитини до шкільного навчання як складне багатокомпонентне утворення, слід відмітити, що всі його складові взаємопов'язані й взаємозумовлені. Готовність дошкільника до навчання у школі визначається умовно за двома провідними напрямками: психологічна (особистісна готовність (мотиваційна, комунікативна, вольова, емоційно-моральна, розвиток самосвідомості), інтелектуальна готовність (розвиток пізнавальних (психічних) процесів (сприймання, мислення, уяви, уваги, пам'яті, мовлення), загальна обізнаність, ознайомлення з навколишнім світом, формування елементарних математичних уявлень), навчання грамоти (підготовка до письма та читання) та фізична готовність.

1. Белова О. Теоретичний аналіз терміну “готовність” до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 7 (101). С. 141–156.
2. Готовність дитини до шкільного навчання: компоненти та критерії. URL: [klochko_gotovn_dutunu_do_navch.pdf](#).
3. Пантюк Т. І. Пріоритетні детермінанти процесу підготовки дитини до шкільного навчання. *Людинознавчі студії : збірник наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка* / ред. кол. Н. Скотна (гол. ред.), М. Чепіль (ред. розділу) та ін. Дрогобич : Вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. Вип. 31. С. 242–250.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Легоняк Анастасія,
II курс ОР бакалавр, Інститут післядипломної
освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – Ленів З.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Сучасну освіту неможливо уявити без новітніх педагогічних технологій, використовуючи які дітьми із ООП, можна забезпечити успішну та якісну інклюзію для них. Багато вчених (О. Барановська, С. Бурдяга, А. Колупаєва, З. Ленів, Ю. Найда, Н. Софій, О. Таранченко та ін.) розглядають педагогічні технології інклюзивного навчання в своїх працях, де пропонуються ефективні методи навчання дітей із особливими освітніми потребами, рекомендації щодо адаптації навчального середовища тощо.

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів педагогічних технологій інклюзивного навчання.

Результати теоретичного дослідження. З початку 1990-х років поняття “технології” увійшло до щоденного тезаурусу та в мову суспільної науки та практики, включаючи педагогіку. Поняття технології в педагогіці пов’язувалось із дедалі важливішою роллю інформаційних технологій в освітньому процесі. Це спрощувало визначення “технології навчання” до використання технічних засобів у процесі навчання, однак сьогодні це поняття є значно ширшим. Зараз існує понад 300 визначень поняття “педагогічна технологія”, залежно від того, як вчені представляють структуру та компоненти навчального процесу. Слово “технологія” перекладається як “наука про майстерність”. Нині “педагогічна технологія” використовується на трьох рівнях: 1. Загальнопедагогічному; 2. Методологічному; 3. Локальному.

Ще Я. Коменський виступав за технологізацію освіти. Він закликав навчатись “технологічно” і прагнув знайти послідовність навчання, яка призведе до позитивних результатів. Видатний педагог вважав, що для дидактичної машини необхідно відшукати: 1) чітко постановлені цілі; 2) засоби, точно пристосовані для досягнення цих цілей; 3) конкретні правила, як користуватися засобами, щоб було неможливим не досягнути мети.

На основі опрацювання вітчизняних і закордонних наукових праць З. Ленів було виокремлено серед технологічних умов ефективного забезпечення інклюзивного навчання такі педагогічні технології, як: адаптації та модифікації навчально-методичного забезпечення; асистування; спільного викладання); розробки індивідуальної програми розвитку (ІПР); індивідуального (безоціночного (“метод Портфоліо”, метод індивідуальних анкет, тощо) оцінювання; диференційованого викладання; використання розумних пристосувань (спеціального технічного обладнання) [3, с. 59].

Висновок. Отже, педагогічні технології інклюзивного навчання – один із особливих напрямів педагогіки, який має на меті забезпечити належне навчання дітям із ООП, підвищити рівень інклюзивності в освіті та забезпечити її високу ефективність.

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків, 2018. 160 с.
2. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій, 2012. 176 с.
3. Ленів З. П. Формування професійної готовності фахівців до роботи в інклюзивному освітньому просторі початкової школи. *Обрії*. 2018. № 2 (47). С. 57–61. URL: file:///C:/Users/341C~1/AppData/Local/Temp/obrii_2018_2_16-1.pdf.
4. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка, 2001. 514 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗВО

Олексюк Володимир,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Стражнікова І.В.,
доктор педагогічних наук, професор.

У сучасному світі суспільство швидко змінюється, відтак життя, в свою чергу, призводить до безперервного розвитку системи освіти та її компонентів. Тому викладачеві закладу вищої освіти потрібно працювати на майбутнє випереджати свій час, забезпечувати корегування професійних навичок, постійно аналізувати викладання, а діяльність та організація навчання в цілому повинна відповідати соціальним вимогам професійного викладання.

STEM-освіта (англійською – Science, Technology, Engineering, Math, в перекладі означає науку, технології, інженерію та математику) – це серія / послідовність курсів або навчальних програм, яка готує студентів до успішної роботи, позашкільної освіти або до того й іншого, що вимагає різних і більш технічно складних навичок, включаючи використання математичних знань та наукових понять.

STEM-освіта – являє собою групу програм навчання, що готує студентів до засвоєння більш технічних складових навичок.

Викладачі мають новий ресурс для професійного розвитку компетенції в галузі STEM-освіти, ресурс дистанційного навчання та обмін досвідом: доступний, безкоштовний для широкого кола викладачів, що забезпечує індивідуалізацію, свободу вибору місця, часу та темпу викладання; має великі перспективи ефективних теоретичних та практичних підготовка вихователів будь-якого віку в різних галузях; дозволяє зробити навчання творчим процесом; забезпечує спілкування у віртуальному просторі з динаміками відповідно до нормальних умови; відкриває нові можливості для ознайомлення з інноваційною освітою технологій, комунікації, пошуку перспективних наукових ідей тощо [2].

STEM-технології вимагають від студентів великих здібностей до критичного мислення, вміння працювати в команді та самостійно. В українській вищій школі при вивченні багатьох дисциплін безпосередньо зроблені перші кроки впровадження системи STEM, як на лекціях та семінарських, так і на позааудиторних заняттях – це інтерактивні навчальні заняття, змагання на різних рівнях,

діяльність Малої академії наук, участь студентів у різних проектах, конкурсах та заходах. STEM-освіта ставить перед викладачами завдання інтегрувати предмети, забезпечуючи тісний взаємозв'язок суміжних наук у процесі навчання. Такі інтегровані заняття спонукають до розуміння та пошуку причинно-наслідкових зв'язків, розвитку логіки, мислення, комунікативних навичок [1].

Також у STEM-освіті активно розвивається креативний напрям, що включає творчі та художні дисципліни. Тому що майбутнє, засноване виключно на науці, навряд чи когось порадує. Але майбутнє, яке втілює синтез науки і мистецтва, хвилює нас вже зараз. Саме тому вже сьогодні потрібно думати, як виховати кращих представників майбутнього [4].

Одне з основних завдань, яке повинен вирішити викладач, – це організація та підтримка цілеспрямованої пізнавальної діяльності студентів, формування у них умінь та навичок для проведення досліджень. Головною метою науково-орієнтованої освіти студентів є створення системи освіти, заснованої на компетентнісному підході, яка орієнтована на самореалізацію особистості молодого вченого. На парах студенти не є пасивними спостерігачами, а є шукачами, творцями нового, щоб вони краще пам'ятали, що “відкрито” ними самими. Використовуючи елементи STEM-технології, викладач створює можливості для студентів, які дозволяють їм бути більш активними, зацікавленими у власній освіті. Працюючи в сучасному ЗВО, викладач повинен чітко розуміти, що STEM-освіта поєднує міждисциплінарний та проектний підходи, які засновані на інтеграції наук у технологію, техніку та математику. Навчальний матеріал повинен базуватися на темах, що поєднують кілька предметів, матеріал яких тісно пов'язаний між собою і має практичне застосування.

STEM-освіта на практичних заняттях демонструє студентам можливість застосування науково-технічних знань у реальному житті. На кожній парі студенти планують та розробляють моделі сучасної промисловості. Вони створюють проекти, намагаються запропонувати власну модель. Вони аналізують, роблять висновки, пов'язують це з життєвими ситуаціями, з власним досвідом. Це дає їм можливість бути впевненішими у власних силах, навчитися йти до власної мети, долати перешкоди, багато разів перевіряти свою роботу, але не зупинятися перед перешкодами [3].

Працюючи в групах, студенти вільно висловлюють власну думку, обстоюють її, вчать правильно формулювати та представляти свою роботу. Чим більше вони виконують практичної роботи, тим більше вони розкривають свої здібності і тим більше виявляють інтерес до технічних дисциплін. Це дає можливість правильно вибирати професію, навчитися розуміти складну термінологію, підготуватися до сприйняття життя.

Отже STEM-освіта являється ресурсом для професійного розвитку компетентності, як ресурс дистанційного навчання та обмін досвідом. Вона допомагає інтегрувати предмети, забезпечувати тісний взаємозв'язок суміжних наук у процесі навчання. STEM-технології в навчанні та дослідженнях навчальної діяльності студентів сприятиме розвитку професійної компетентності та професійних навичок викладачів, студентів та підвищення їх обізнаності з питань науково-дослідної та проектної діяльності у галузі STEM-освіти. Вони зможуть

отримати практичні поради щодо впровадження методу дослідження в навчанні студентів підвищенню якості та ефективності навчального процесу. Наставник, керівник проєктів, менеджер – це нові якості викладача, які він здатний реалізувати, якщо розвиває свої професійні компетенції протягом життя відповідно до соціальних замовлень. Щоб задовольнити потреби майбутніх викладачів у професійному зростанні, необхідно розробити всі можливі якості ресурсів освіти. Викладач повинен бути конкурентоспроможним у світі високих новітніх технологій.

1. Багрій Г. В. Актуальні аспекти розвитку steam-освіти та дуальної освіти в умовах євроінтеграції. 2019. С. 391–395.
2. Коршунова О. В., Гущина Н. І. STEM-освіта: професійний розвиток педагога. 2018. 80 с.
3. Кузьменко О. Інноваційні засоби та форми організації навчального процесу з фізики в умовах розвитку stem-освіти в вищих технічних навчальних закладах. *Педагогіка безпеки*. 2018. № 2. С. 137–144.
4. Бабійчук С. STEM-освіта : проблеми та перспективи. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 1. С. 12–17.

ЗМІСТ ТА НАПРЯМКИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ

Новоселюк Іванна,
II курс ОР бакалавр, Інститут
післядипломної освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – Труш Н.В.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Актуальність проблеми. Розвиток дитини в дошкільному віці закладає основу для успішності майбутнього навчання в школі і формування особистості в цілому. Одним з критеріїв успішності є рівень мовного розвитку. Повноцінне оволодіння рідною мовою в період дошкільного дитинства є значущою умовою вирішення завдань когнітивного, естетичного та морального виховання дітей в сензитивний період розвитку. У зв'язку з цим, педагоги, які працюють з дітьми дошкільного віку, повинні приділяти особливу увагу розвитку мовлення дітей. Саме тому на сучасному етапі набуває особливої актуальності виявлення ефективних, доцільних і цікавих для дітей засобів, які сприятимуть розвитку мовлення та розширенню і збагаченню словника.

Виклад основного матеріалу. Розвиток дитини неможливий без правильного розвитку мовлення, тому розвиток мовлення є важливим напрямком педагогічної діяльності. Загальновідомо, що діти навіть без спеціального навчання з раннього віку виявляють великий інтерес до мовної діяльності, створюючи нові слова. Під час самостійного мовленнєвого розвитку лише деякі з дітей можуть досягнути високого рівня, саме тому і необхідне цілеспрямоване навчання мови і мовного спілкування. Серед основних завдань виокремлюють:

розвиток мовлення, формування мовленнєвих узагальнень та свідоме використання мови, активізація і збільшення словника дитини.

Розвиток словника здійснюється за рахунок збагачення (кількісного накопичення слів, невідомих дітям), уточнення значень слів (наповнення змістом слів, відомих дітям) і активізації словника (переведення лексики з пасивного в активний словник дітей).

Кількісне зростання словника залежить від багатьох факторів, серед яких основними є умови життя і виховання, тому дані про кількість слів, які є у словнику дітей одного віку відрізняються. Наприклад, до трьох років словниковий запас може досягти 1550 слів. У 4 роки кількість слів зростає до 1900, на 5 році життя становить близько 2000–2500 слів, а у віці 6–7 років до 3500–4000 слів. Словниковий запас дітей збагачується за рахунок різноманітних частин мови, передусім за рахунок іменників, дієслів і прикметників. Велике значення у розвитку словника відіграє не тільки запозичення слів у дорослих, а оволодіння різними способами словотворення.

У вітчизняній методиці розвитку мовлення завдання словникової роботи в закладі дошкільної освіти визначено в працях Є.І. Тихеевої, О.І. Соловйової, М.М. Коніної та уточнені і доповнені в наступні роки.

На сучасному етапі виділяють чотири основні завдання. Першим завданням є збагачення словника новими словами, засвоєння дошкільниками раніше невідомих слів. Збагачення словника здійснюється за рахунок збільшення кількості загальноживаної лексики. Друге завдання – закріплення і уточнення словника, зокрема поглиблення розуміння відомих дітям слів, наповнення їх конкретним змістом шляхом точного співвіднесення з об'єктами реального світу. Третє завдання – активізація словника. Основний принцип проведення словникової роботи з дошкільнятами полягає в тому, що слова вводяться спочатку в пасивне мовлення, а потім в активне шляхом вивчення і систематичного відтворення. По-четверте, усунення з мовлення дітей нелітературних слів (діалектні, жаргонні).

Серед основних методів і форм роботи, які застосовують для розвитку словника дітей виокремлюють:

➤ Заняття. Основною формою роботи з розвитку словника дітей є заняття, під час яких здійснюється активізація та кількісне накопичення слів.

➤ Логопедичні ігри. Логопедична гра – одна з найефективніших форм роботи для збагачення словникового запасу дитини.

➤ Дидактичні ігри. Основним видом діяльності дошкільника, що дозволяє йому досліджувати світ речей та людських взаємин, є гра. На сучасному етапі в педагогічній науці є багато розвиваючих дидактичних ігор, спрямованих на розвиток та збільшення словника.

➤ Лексичні вправи. Серед них виділяють вправи, що сприяють збагаченню мовлення дітей, вправи, що формують у дітей розуміння узагальнюючого сенсу слів і вправи, що розвивають розуміння відносини “ціле і його частина”. Педагоги можуть організовувати різні освітні ситуації – розглядання картин, іграшок, читання народних і авторських казок, оповідань, розучування на пам'ять віршів, а також використання театралізованої діяльності.

Висновки. Отже формування та розвиток словника є одним з основних завдань в процесі мовленнєвого розвитку дитини. Педагог повинен сприяти кількісному та якісному накопиченню словника для того, щоб дитина мала можливість спілкуватися з однолітками та рідними, задовольняти свої потреби, висловити свою думку, вивчати невідоме і підкорювати вершини, які сама обрала.

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ : Видавничий дім “Слово”, 2004. 376 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / за ред. А. М. Богуш. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
3. Горбунова Н. В. Розвиток словника сучасної дитини: результати наукових розвідок. *Гуманітарні науки*. 2011. № 2. С. 46–53. Бібліогр.

КРИТЕРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пилипів Назар,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Кулик І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Все частіше держава звертає увагу на інтелектуальну обдарованість дітей. Переймаючи досвід Західних країн Європи, де ще з шкільного віку проводиться спостереження і тестування дітей, для найшвидшого виявлення обдарованості і її розвитку. Інтелектуальний потенціал обдарованої особистості досліджували вчені педагоги, психологи: Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Волощук, Ю. Гільбух.

Серед виокремлених дослідниками видів обдарованості особливе місце належить інтелектуальній, яка визначає здатність дитини до оволодіння знаннями у процесі навчання.

Інтелектуальна обдарованість – це розвиток, вдосконалення індивідуальних когнітивних здібностей, відповідно до способів організації пізнавальної діяльності.

У загальному зібравши думки різних вчених стосовно ознак інтелектуальної обдарованості, ми виділили наступні: чудова пам'ять, увага; легкість в засвоєнні нової інформації; поведінка не шаблонного типу, творчість; допитливість; вміння створювати певну систему в процесі засвоєння нового, підбирання ефективних методів і засобів [2].

Дуже часто інтелектуально обдаровані школярі не є відмінниками в школі, їм притаманна успішність з певних навчальних дисциплін. В процесі аналізу потрібно в більшій мірі відштовхуватися від тестів на IQ, вони будуть більш інформативними [4].

Молодші школярі дуже нестійка і неоднорідна вікова група. У цьому віці відбувається перехідний період від гри до навчання, прояв здібностей і

навичок, що були засвоєні в дошкільному віці, вони закріплюються і вдосконалюються. Активно розвивається дивергентне мислення, потреба в спілкуванні, пізнавальна діяльність, потреба в створенні чогось нового, уявляти, відходити від реальності і певних установок. Ці ознаки є певними індикаторами обдарованості, важливо їх побачити в процесі навчання і виховання. Також слід робити акцент на індивідуальні здібності дитини, створювати умови для прояву індивідуальності і не схожості з іншими.

У процесі дослідження нами було узагальнено критерії інтелектуальної обдарованості: потреба дитини в інтенсивному розумовому навантаженні; здатність вчасно направити всі внутрішні ресурси на вирішення проблеми, вибравши найбільш ефективний і швидкий спосіб [1, с. 9]; можуть в голові оцінити ситуацію розібрати її і прийняти рішення щодо дій; потребують менше часу на засвоєння нового в порівнянні з однолітками; легко вирішують завдання, які потребують великих розумових зусиль; вільно висловлюють свою думку в зв'язку з великим словниковим запасом; присутнє оригінальне мислення, нестандартні рішення і висловлювання; цікавить чого так получилось, а не по-іншому, як могло бути по-іншому; не бояться нового, навпаки створюють щось нове, що часто не приймає суспільство; відкритість до інновацій і сучасних технологій навчання, нестандартних підходів; прагнення до справедливості; привикли все доводити до кінця для отримання позитивного результату [3, с. 57–58].

На думку А. Вірковського інтелектуально обдаровані діти потребують постійного інформаційного поповнення, характеризуються високою розгалуженістю інтересів. Молодших школярів з інтелектуальною обдарованістю цікавить питання створення світу і надприродних сил, в них є потреба в спілкуванні з дорослими особистостями, адже з однолітками їм не цікаво [1].

Вище перераховані критерії інтелектуальної обдарованості можуть бути приховані в зв'язку з: підвищеною тривожністю індивіда, небажанням виділятися в шкільному колективі, бути не зрозумілим іншими, низька самооцінка, пригнічення обдарованості вчителями і батьками [3, с. 57–58].

Якщо всі вище зазначені критерії і ознаки притаманні учневі, то можна зробити припущення, що дана дитина є інтелектуально обдарованою. Для підтвердження цього припущення в подальшому слід провести діагностику для визначення інтелектуальної обдарованості за допомогою методик (Айзенка, Равена, Кеттела).

Таким чином, інтелектуальна обдарованість є складним явищем, що включає безліч складових, які потребують вивчення. Саме вчасно звернувши на них увагу, можемо розвинути інтелектуально обдаровану особистість. В молодшому шкільному віці діти мають багато умов для прояву ознак, що притаманні інтелектуальній обдарованості. Тому це допоможе педагогам і батькам більш ширше зрозуміти дане явище.

1. Вірковський А. П. Динаміка інтелектуальної обдарованості школярів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2011. Вип. 60. С. 68–72.

2. Мельник М. Ю. Теоретичні основи вивчення інтелектуальної обдарованості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2018. № 3. С. 33–39.
3. Матвеева Н. О. Майстерність учителя початкової школи у роботі з обдарованими дітьми : навч-метод. посібн. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 104 с.
4. Барановська І., Чернятинська А., Похила С. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3–4 (26–27) С. 206–219.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сасник Роксолана,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Максименко Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність проблеми дослідження. Важливість та необхідність формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи визначено в Типових освітніх програмах для початкової школи. У них акцентується увага на доцільності активізації мовленнєвого аспекту означеного феномена засобами української мови, адже саме за допомогою слова здійснюється залучення дітей до загальнолюдських і національних цінностей, виховується креативність, розвивається здатність до самореалізації [4].

У Державному стандарті початкової освіти стверджується, що означена компетентність має формуватися в тісному взаємозв'язку з ключовою – комунікативною, яка виявляється насамперед у здатності успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, розв'язання життєво важливих завдань [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування означеного феномена було предметом дослідження багатьох учених, таких як: П.О. Бех, Л.В. Біркун, М.С. Вашуленко, П.В. Сисоєв, В.П. Фурманова, Л.В. Калініна, О.Я. Савченко та ін. Ними визначено якісні характеристики соціокультурної компетентності, запропоновано її численні класифікації, розроблено шляхи формування означеної компетентності в освітньому процесі початкової школи. Однак багато аспектів порушеної проблеми залишаються ще не дослідженими. Серед них – формування соціокультурної компетентності засобами інноваційного навчання на уроках української мови.

Мета дослідження – проаналізувати особливості процесу формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. У психолого-педагогічних дослідженнях зазначається, що сутність соціокультурної компетентності полягає у здатності особистості сприймати, аналізувати, оцінювати прочитані чи почуті українські тексти, висловлювання про Батьківщину, родину, історію рідного краю, народні звичаї і традиції, мистецтво, національні свята, рослинний і тваринний світ України, загальнолюдські цінності тощо.

Як стверджує Т. Фоменко, соціокультурна компетентність – це “якісна характеристика особистості, що ґрунтується на сукупності здобутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; це здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур” [5, с. 153].

Слід зазначити, що предмет “Українська мова” надає значних можливостей для підготовки молодших школярів до формування у них означеної компетентності. До прикладу, в процесі засвоєння теоретичного матеріалу з мови й формування навичок мовленнєвої діяльності вчителі мають можливість готувати дітей до виконання певних соціальних ролей – читача бібліотеки, покупця, пішохода, глядача театру чи кінотеатру, пасажера, перехожого, відвідувача культурних заходів тощо.

Задля цього вони пропонують школярам вивчати мовні явища на матеріалі текстів, у яких розповідається про поведінку людей у громадських місцях, з докладним аналізом не лише мовленнєвого матеріалу, а й культури і норм поведінки персонажів текстів.

Ефективним засобом формування соціокультурної компетентності учнів на уроках української мови вважається творчий підхід до молодших школярів у процесі опрацювання мовного матеріалу.

Як зазначає С. Дубовик, у початковій школі важливим прийомом його реалізації виступають проблемні ситуації, створені з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи. До них вчена відносить такі, як “зіткнення учнів із суперечливими фактами; показ помилок, до яких призводить незнання певної теми; постановка перед молодшими школярами дослідницьких завдань; спонукання учнів до узагальнення фактів тощо” [2].

У психолого-педагогічних дослідженнях зазначається, що соціокультурна компетентність учнів початкової школи передбачає володіння знаннями про особливості української національної культури, свята, звичаї, традиції і застосування цих знань у мовленнєвій практиці, використання у власному мовленні малих фольклорних форм.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція О. Савченко, яка вважає, що “з метою формування загальнокультурної складової соціокультурної компетентності в процесі навчання української мови доцільно використовувати народознавчий матеріал; тексти, в яких розкриваються сторінки історичного минулого України; інформацію про відомих українців минулого і сьогодення; залучати і готувати дітей до проведення народних та релігійних свят, обрядів, ознайомлювати з історією їх виникнення; використовувати тексти на морально-етичну тематику для побудови переказів, репродукції картин для написання тексту за картиною тощо” [3, с. 12].

Важливе місце у цьому процесі посідають пошуково-творчі завдання, які дослідники розглядають як технологію розвивального навчання. Проблемно-пошуковий підхід дає змогу реалізувати ціннісний навчальний і розвивальний аспекти української мови як шкільного предмета, основна мета якого – забезпечити належний рівень комунікативної компетентності.

Висновки. Отож, соціокультурну компетентність доцільно розглядати як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій. Саме в початковій школі на уроках української мови закладається фундамент соціально-активного та культурно-освіченого патріота.

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р.
2. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2016. № 8. С. 5–9.
3. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 19 (2). С. 4–10.
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 кл. Київ : ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.
6. Фоменко Т. Визначення поняття “соціокультурна компетентність” у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 42. С. 149–156.

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стрельченко Ірина,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качак Т.Б.,
доктор філологічних наук, професор.

Постановка проблеми. Проблема розвитку читацької культури учнів в еру цифрових технологій актуальна і на часі. Важливість її розв’язання зумовлена суперечностями між вимогами інформаційного суспільства до інтелектуального, духовного розвитку школярів та зниженням у юного покоління інтересу до книг; спрямованістю НУШ на розвиток комунікативної, читацької компетентності учнів і недостатньою увагою до літературного компонента у системі інтегрованого навчання; суспільною потребою у вихованні активних читачів і відсутністю системної промоції читання.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці науковців та педагогів-практиків О. Бондаренко, Н. Ващенко, О. Джежелей, А. Ємець, Л. Іванової, О. Ісаєвої, Т. Качак, Г. Коваль, І. Корнійчук, В. Мартиненко, М. Наумчук, Г. Підлужної, О. Савченко, Т. Суржук, В. Теплюк, Г. Ткачук, Т. Толмачової, В. Трунової, Г. Чуйко та ін., присвячені проблемам роботи з дитячою книжкою та формування читацької компетентності й самостійності, читацької культури молодших школярів.

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження ефективності системи розвитку читацької культури молодших школярів, що базується на використанні методичних моделей роботи з дитячою книжкою.

Виклад основного матеріалу. Читацька культура – важливий компонент загальної культури, чинник духовного та інтелектуального розвитку особистості. За визначенням О.О. Ісаєвої, “читацька культура – це сукупність знань, умінь та почуттів читача, які дозволяють йому повноцінно та самостійно засвоювати художню літературу” [1].

З метою вивчення стану формування читацької культури у молодших школярів, нами здійснено дослідження у 4-х класах Івано-Франківської загальноосвітньої школи I ступеня № 9. Експериментальна робота складалася з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

Констатувальний етап передбачав аналіз нормативних документів, досвіду провідних педагогів, спостереження за освітнім процесом, вивчення конспектів уроків; діагностування рівня сформованості читацької культури учнів. Узагальнюючи результати опитування та спостережень, ми визначили рівні сформованості читацької культури учнів. Констатувальний етап експерименту засвідчив, що у практиці сучасної школи приділяють не достатньо уваги формуванню читацької культури учнів, а підходи до викладання літературного читання потребують вдосконалення та змін. Основною проблемою є відсутність комплексної програми і цілеспрямованої діяльності вчителів з метою розвитку читацької культури особистості.

На **формувальному етапі** дослідження проводились традиційні уроки літературного читання з учнями контрольного 4–А класу, тоді як з учнями експериментального 4–В класу у процесі роботи над текстами ми впроваджували авторську методику розвитку читацької культури молодшого школяра. Вона була розроблена з урахуванням положень нормативних документів, навчальної програми, підручників, досліджень педагогів, літературознавців, психологів, бібліотекарів і базувалася на використанні нових методичних моделей роботи з дитячою книжкою, а саме: моделей із залученням цифрових інструментів; моделей, основою яких є креативні інтерактивні проекти; моделей, побудованих на методиках технологій розвитку критичного мислення [3].

Контрольний етап експерименту передбачав діагностування рівня сформованості читацької культури учнів, обробку та аналіз отриманих даних. Результати виконаних завдань засвідчують, що 10 учнів 4–В класу продемонстрували високий рівень сформованості читацької культури, 12 – достатній, 6 – середній і тільки 4 – початковий.

Підсумовуючи результати дослідження, можемо порівняти загальні показники рівня розвитку читацької культури учнів 4–В та 4–А класів Івано-Франківської школи I ступеня № 9 до і після експерименту (див. рис. 1, рис. 2).

Висновок. Отже, співвіднесення результатів констатувального та контрольного етапів дослідження засвідчило, що залучення учнів до активної роботи з дитячою книжкою є важливим чинником формування читацької культури, а запропонована експериментальна методика є ефективною.

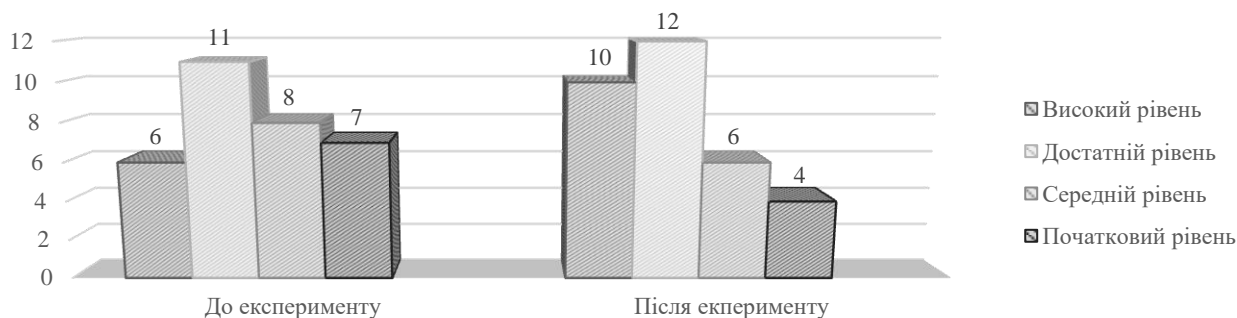

Рис. 1. Порівняльні показники рівня розвитку читацької культури учнів експериментального класу до і після експерименту

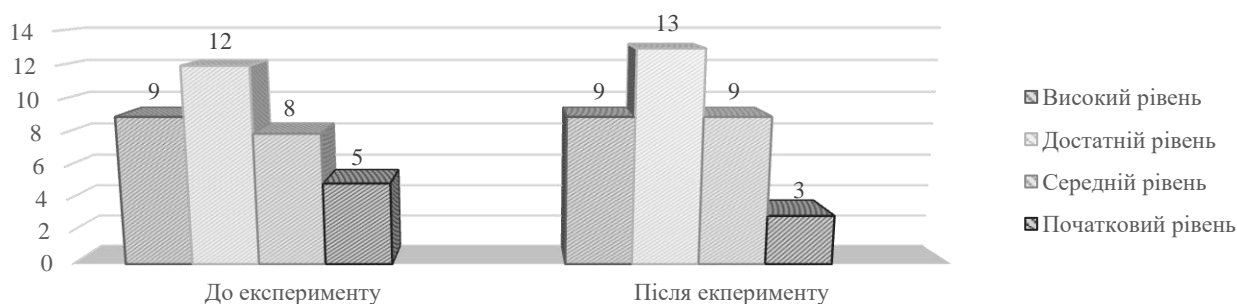

Рис. 2. Порівняльні показники рівня розвитку читацької культури учнів контрольного класу до і після експерименту

1. Ісаєва О. О. Про основні парадигми шкільної літературної. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 1. С. 2–4.
2. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 44 с.
3. Стрельченко І. О. Ефективні моделі роботи з дитячою книжкою у початковій школі. *Еврика – XXI. Збірник студентських наукових праць*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2020. С. 184–186.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Федора Наталія,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качак Т.Б.,
доктор філологічних наук, професор.

Постановка проблеми. Критичне мислення – одна з основних компетентностей успішної людини XXI ст. Аспектом становлення всебічно розвинутої особистості, як визначено концепцією НУШ, є формування у школярів навичок критичного мислення. З метою вирішення освітніх завдань і розвитку критичного мислення учнів в умовах дистанційного навчання педагоги апро-

бовують нові методи і підходи. Сучасні цифрові освітні засоби – ефективні інструменти, які підходять для роботи в умовах дистанційного навчання. Професійне поєднання адаптованих традиційних технологій розвитку критичного мислення та інноваційних методів з використанням цифрових засобів – продуктивний спосіб розвитку критичного мислення учнів, який потребує ґрунтовного дослідження та апробації.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці українських (О. Белкіна-Ковальчук, В. Вітюк, Ю. Гайдученко, І. Загашев, О. Пометун, О. Савченко, С. Терно, О. Тягло та ін.) та зарубіжних (Дж. Д'юї, Д. Клустер, М. Ліпман, Ч. Темпл, Р. Вуд та ін.) науковців, які подають дефініції поняття “критичне мислення” і всебічно аналізують питання розвитку критичного мислення особистості. Б. Блум, В. Вітюк, І. Кашуб'як, А. Лякушева, С. Маса, Р. Стенберг акцентують увагу на процесі розвитку критичного мислення учнів в освітньому контексті. Спираємося на результати студій Л. Лавриненко, А. Шевцова, О. Ласточкиної, які досліджують використання різних інструментів у роботі вчителів та учнів в умовах дистанційного навчання.

Мета статті – окреслити можливості використання цифрових інструментів у процесі розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Критичне мислення – це розумовий процес вищого порядку, який ґрунтується на глибокому аналізі, узагальненні та подальшому синтезуванні інформації; кінцевим етапом даного процесу є прийняття рішення та генерація ідей – що зумовлює його практичну значущість. Критичне мислення – це властивість обмірковувати власні погляди, позиції та сам процес мислення, вміння уникати маніпуляцій та стереотипності. Найефективнішими методами розвитку критичного мислення молодших школярів є методи проблемного, дослідницького і інтерактивного характеру. Зокрема до останніх належать такі загальновідомі методики як “Кубування”, “Фішбоун”, “Навчаючи–вчуся” та ін.

Навесні 2020 року пандемія COVID-19 внесла значні і несподівані зміни в організацію процесу навчання. Віддалене проведення уроків, неможливість безпосереднього спілкування з учнями, використання не належно вивчених цифрових інструментів – умови дистанційного навчання, які ускладнили використання методів розвитку критичного мислення, а деяких взагалі унеможливили. Вирішенням цієї проблеми є активне використання цифрових інструментів.

Цифрові освітні інструменти – це електронні засоби, онлайн-сервіси, мобільні додатки, які мають дидактичне призначення і використовуються для організації навчального процесу. Обираючи для роботи цифровий інструмент вчителю слід враховувати певні аспекти: наскільки інструмент універсальний, доступний, зрозумілий та відповідає методичним цілям. А також чи має він високий рівень цифрової безпеки [3].

Ми виокремили декілька платформ, ресурсів та інструментів, які підходять для розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти в умовах дистанційного навчання. Їх можна використовувати для створення інтерактивних завдань та якісного навчального контенту, а також для заохочення до

цифрової творчості учнів, мисленнєвих операцій: Padlet, Classtime, iMindMap, WordCloud.pro, Moodle, LearningApps.

Методи розвитку критичного мислення учнів в умовах дистанційного навчання дещо відрізняються від тих, які практикують під час навчання у традиційних умовах (у класі) (табл. 1).

Таблиця 1

Методи розвитку критичного мислення в умовах
традиційного і дистанційного навчання

Традиційні умови навчання	Дистанційне навчання
<i>Методи розвитку критичного мислення</i>	<i>Адаптовані аналоги методів</i>
Читання з позначками	Робота з спільним документом
“Мозковий штурм”	Робота з віртуальною дошкою Padlet
“Займи позицію”	Робота з елементом “Форум” на платформі Moodle
“Ромашка запитань Блума”	Робота на платформі Classtime
Асоціативний куш	Хмара слів за допомогою онлайн-інструментів
Створення ментальної мапи	Створення інтелект-карти за допомогою сервісу iMindMap
Сторітелінг	Робота з додатком для створення відео Powtoon
Т-таблиця	Робота з інтерактивними аркушами сервісу Wizer.me

Висновок. Сучасний освітній цифровий простір дає багато можливостей для ефективної організації пізнавального процесу і всебічного розвитку учнів. Обравши найоптимальніший цифровий інструментарій (платформи, сервіси та додатки), педагог може успішно й ефективно вирішити проблему розвитку критичного мислення учнів в умовах дистанційного навчання і загалом.

1. Белкіна-Ковальчук О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук : 13.00.09. Луцьк, 2006. 21 с.
2. Гущина Н. Путівник світом цифрових технологій : посіб. для вч. поч. кл. Київ : Видавничий дім “Освіта”, 2018. 32 с.
3. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі : Методичні рекомендації. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii-_dystantsiy-na_osvita_razvoroty.pdf (дата звернення: 19.04. 2021).

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДОЗНАВСТВА У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Федорин Уляна,
I курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Марчій-Дмитраш Т.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність дослідження. Серед основних завдань, які стоять перед педагогом на сучасному етапі розвитку суспільства, є патріотичне виховання та розвиток різнобічно розвиненої, духовно багатой, оптимістично та патріотично налаштованої особистості. Ця проблема є особливо актуальною у дошкільному віці, який є найважливішим періодом становлення індивіда, саме у цей час активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ, формуються уявлення про людину, суспільство і культуру.

Проблеми патріотичного виховання дітей дошкільного віку розкрито у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних психологів, педагогів і діячів освіти, зокрема, Г. Ващенко, О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Р. Скульського та інших. На сучасному етапі вивчення цієї проблеми займаються Л. Артемова, А. Богуш, А. Виноградова, Н. Гавриш, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська та інші.

Метою статті є обґрунтування та аналіз особливостей використання засобів народознавства у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку; визначення місця народознавства у формуванні патріотичних почуттів та особливостей застосування народознавчих засобів у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, одна із складових гармонійного розвитку дошкільників, яку спрямовано на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини. Таке виховання включає розвиток любові до своєї країни, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини [2, с. 29]. Результатом ефективного патріотичного виховання у ЗДО є формування патріотизму, патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку базуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'я, батьківський дім, рідне місто, село), яке вони бачать щодня, вважають рідним.

У ЗДО патріотичне виховання спрямовано на прилучення дітей дошкільного віку до народознавства, тобто прищеплення вихованцям чіткого усвідомлення національної самоідентичності, що проявлятиметься у знанні маленькими особистостями власної історії, культури, побуту, звичаїв та традицій свого народу [3, с. 12].

У закладах дошкільної освіти з метою патріотичного виховання дітей доцільним є використання таких засобів народознавства як твори художньої літератури, розгляд ілюстративних матеріалів, в яких ідеться про історію і

сьогодення країни, життя дітей і дорослих, їх діяльність; національні традиції, звичаї, свята та обряди; усна народна творчість; ознайомлення з народними промислами і ремеслами.

Глибше проживаючи традиції та звичаї, аналізуючи народну мудрість, творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли і ремесла (писанкарство, ткацтво, вишивка, петриківський розпис, народні іграшки та інші), діти поволі усвідомлюють неповторність і унікальність українського народу, в тому числі через відтворення життя в творчості [4, с. 229].

Народні свята та обряди рекомендовано проводити у закладах дошкільної освіти відповідно до календарної сезонності, тобто у дні, коли вони збігаються з обрядовим календарем або після відповідної дати. Вихованців залучають до виготовлення костюмів, атрибутів, декорацій. Використовуючи при цьому речі щоденного вжитку, які мають традиційне призначення і виконують функції оберегів, діти мають можливість ще раз закріпити уявлення про них, уточнити і конкретизувати набуті знання [1, с. 324]. Слід зазначити, що український народ у своїх звичаях і традиціях завжди відводив малюкам особливе місце і тому дорослі, особливо під час свят, виявляли свою любов до них і турботу. Ці традиції необхідно підтримувати, віддаючи дітям усе найкраще [1, с. 325].

Висновки. У висновках зазначимо, що наймогутнішою силою, за допомогою якої у дітей успішно формуються патріотичні почуття, національна гідність, гордість, самоповага є народознавство. Творче осмислення теорії і практики використання засобів народознавства сприяє успішному вирішенню завдань патріотичного виховання в ЗДО.

1. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
2. Міхіна Н. Формування патріотизму у дітей дошкільного віку. *Нива знань*. 2015. № 3. С. 29–30.
3. Пасікова О. Патріотизм починається з колиски. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 9–14.
4. Петрук Л. Народні традиції як чинник соціалізації дитини дошкільного віку. *Педагогічний альманах*. 2015. С. 227–231.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Боднарчук Іван,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

“Ми знаємо, що держави, які зацікавлені у своєму розвитку та процвітанні, особливу увагу приділяють створенню умов для розвитку творчої особистості, її талантів та здібностей як інвестиції в майбутнє. Саме позашкільна освіта як унікальна складова системи освіти має суттєві можливості для розвитку людського капіталу, особистісної і професійної реалізації кожної особистості з дитинства. Україна не може стояти осторонь питань розвитку позашкільля і має якнайефективніше використовувати потенціал позашкільної освіти для свого майбутнього” [1].

Суспільству потрібно давати різноманітність та сучасність позашкільних послуг відповідно до запитів та інтересів дитини. Не рідко серед батьків та дорослих людей висловлюється думка “що заняття з образотворчого мистецтва – це так, для розваг. Наша дитина ж не збирається бути художником!” Якщо ви досі так думаете, а дитяча творчість для вас – це лише помальовані шпалери вдома та каракулі на аркушах паперу, прочитайте дану статтю до кінця. Ви навіть не здогадувалися, що в усіх цих речах захована велика праця художника:

- флаєри, банери, білборди, журнали, сайти, рекламна продукція;
- фільми, мультики, відеоролики, 3D-графіка, анімація, візуалізація;
- усі види будівництва, архітектура, інтер’єр середовища, ландшафт;
- кожен предмет одягу, аксесуарів та взуття;
- комп’ютерні ігри, програми, телефонні додатки (тільки не кажіть, ніби думали, що це все створює сам комп’ютер);
- посуд (навіть чашка, з якої ви зараз п’єте чай або каву);
- предмети інтер’єру (навіть стілець, на якому ви зараз сидите);

Абсолютно все, що нас оточує, починалося з ескізу.

Вміння малювати для дитини – це не лише спосіб приємно провести час та потішити батьків та бабусю малюнком в рамочці, а і щасливий квиток в майбутню професійну реалізацію. В будь-якій професії потрібні люди з художнім мисленням, розвиненими творчими здібностями, які вміють бачити красу деталей там де, інші люди цього не помічають.

Основна мета керівників та викладачів закладів позашкільної освіти – допомогти дітям відкрити для себе ту діяльність, в якій вони зможуть приносити користь країні, людям, розкрити свою індивідуальність, стати потрібним сучасному суспільству, яке, своєю чергою, має потребу у творчих особистостях, які здатні знайти у ньому свою “нішу” і будуть любити свою професію та

отримувати насолоду від творчої, натхненної праці все життя. Власне саме це і визначає **актуальність** даної теми.

Заняття образотворчого мистецтва розвивають людину в цілому, прилучають її до найголовнішого – процесу творчості. Художня творчість приносить дитині духовну рівновагу, розкриває здібність дитини до навчання, до уміння думати, аналізувати, шукати й знаходити оптимальні рішення у всіх випадках життя [2, с. 93].

У закладах позашкільної освіти Івано-Франківської області на заняттях образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва художньо виховується близько 7 000 тисяч учнів за результатами нашого дослідження. Після децентралізації в Івано-Франківській області змінилась мережа закладів позашкільної освіти. Серед 62 новостворених громад в двадцяти трьох і з них, на жаль, відсутні заклади позашкільної освіти, що суттєво вплине на подальший творчий розвиток дітей даних територіальних громад. “Побачити красу неможливо без художнього та естетичного смаку, який у дитини розвивається засобами образотворчого мистецтва” [3].

Наше дослідження діяльності закладів позашкільної освіти визначає особливості та методику викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва кожного закладу зокрема. В трійку лідерів входять Надвірнянська, Івано-Франківська та Коломийська дитячі художні школи. Популярними та креативними є чимало приватних художніх студії, які можуть зацікавити сучасну дитину та дорослих людей: арт-студія “Я і Ти живопис”, арт-студія “Акварель”, дитяча художня студія Марії Корпанюк, художня студія “С.А.М”, дитяча художня студія “Крилаті мрії”, арт-студія “ІF”, студія “Я-художник”, творча майстерня “Баобаб”, художня студія “Для всіх”. Серед закладів позашкільної освіти безкоштовно працюють гуртки образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, які радо відвідують діти шкільного віку.

Усі діти Івано-Франківської області надзвичайно здібні. Це підтверджує багаторічний досвід художнього виховання обдарованих дітей в закладах позашкільної освіти. Вихованці закладів є активними учасниками та переможцями міжнародних, Всеукраїнських, регіональних і обласних виставок-конкурсів та фестивалів, про що свідчить вагома кількість здобутих нагород та відзнак. У цьому величезна заслуга високопрофесійних викладачів, керівників, які завжди залишаються в тіні своїх учнів. Знайти і розвинути талант дитини це сумлінна, клопітка, багаторічна праця наших вчителів, викладачів, керівників.

Ось уже не одне покоління учнів приходять саме в ці заклади, щоб пізнати чарівний світ мистецтва, розкрити свої здібності, досягнути високої майстерності, опанувати професію художніх ремесел та знайти свою дорогу в житті.

1. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.
2. Локарева Г. В. Воображение как элемент в развитии творческих способностей. Запоріжжя, 2005. С. 93–99.
4. Бердяев Н. А. Философия свободного духа. Москва : Республика, 1994. С. 14–228.

ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Бойко Ксенія,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Мистецтво сприяє формуванню різноманітних умінь, світоглядних уявлень, естетичних цінностей, що регулюють духовний розвиток особистості. Навички самостійної діяльності як одного з домінантних факторів освітньої діяльності, особливо під час гурткової роботи, розвиває саме образотворче мистецтво, основна мета якого полягає в тому, щоб у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва школярі самостійно розвивали та удосконалювали власну художню майстерність, здатність до самореалізації, потребу в духовному та творчому самовдосконаленні.

Особистість школяра у нашому дослідженні інтерпретуємо не тільки як суб'єкт соціальних відносин між учнями та вчителями, але й як естетично-творчий процес соціалізації та свідомої мистецької діяльності, що сприяє вихованню різноманітних компетентностей засобами образотворчого мистецтва.

Місто Івано-Франківськ є культурним та естетично-духовним центром розвитку мистецької спадщини для багатьох творчих особистостей, які прагнуть поділитись своїми знаннями через власні авторські програми, майстер-класи, студії та гуртки. Такий інноваційний та креативний підхід є платформою для навчання юних школярів та їхніх батьків, і дає змогу, по-перше, виявити творчі здібності дитини, її нахили та таланти; по-друге, з користю та творчою релаксацією провести час для дорослих.

Яскравим прикладом такої взаємодії, яка сприяла дослідженню впливу образотворчого мистецтва на формування навичок самостійної діяльності в школярів, є наша співпраця з художньою студією “Крилаті мрії” (м. Івано-Франківськ).

Аналізуючи роботу студії, варто зауважити, що творчість не притаманна усім школярам, оскільки дехто не хоче розвиватися у відповідному напрямі, бо має більш точний склад розуму, а для когось мистецтво є нецікавим способом проведення часу (здебільшого, це бажання батьків, а не самої дитини).

Одними із важливих ознак творчої особистості є її індивідуальні психологічні риси, які відповідають вимогам творчої діяльності, стійка спрямованість на творчість в органічній єдності з високим рівнем розвитку творчих здібностей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально і особистісно вагомих творчих результатів в одній або декількох видах діяльності [4, с. 68].

Наші дослідження та особистий експеримент дали змогу з'ясувати, що творчі задатки є у кожної дитини, адже творчість – це своєрідний процес вивільнення емоцій, який реалізується під час відповідного виду діяльності. Завдання педагога під час гурткових занять, на нашу думку, якраз і полягає у тому, щоб побачити індивідуальну креативність школяра та допомогти розви-

вати її. Це потребує особливого індивідуального підходу, і тільки у процесі групової роботи у гуртках учитель може краще зрозуміти особливості своїх вихованців.

Ще одним аспектом ефективного формування творчих умінь дитини є майстерність та професійність педагога у раціональному використанні часу та організації творчої діяльності. Розвиваючи навички самостійної роботи, потрібно враховувати вікові особливості школярів, зокрема їх психологічну активність, співвідносити мету та мотиви дітей і, звичайно, аналізувати засоби для їх досягнення. Так, у дітей молодшого віку варто формувати будь-які навички, у тому числі і самостійність, за допомогою гри.

Розглянемо відповідний приклад формування самостійності на заняттях з образотворчого мистецтва. Для того, щоб дитина краще зрозуміла суть стилізації натюрморту, варто асоціювати її малюнок з улюбленим персонажем, казкою, мультфільмом або грою. Використання такого методу через порівняння завдання з комп'ютерною грою, яку діти знають та обожають, дало нам можливість навчити їх стилізації натюрморту в стилі кубізму. Діти намагаються з пам'яті відтворити улюблених персонажів та предмети з гри. У результаті цього формується власний естетичний смак та самостійність дитини, яка без допомоги вчителя створює щось своє. Невипадково психологи часто доводять, що задатки творчих здібностей властиві будь-якій людині.

Таким чином, ураховуючи досвід науковців та психологів, аналізуючи власні дослідження та експерименти зауважимо, що творчі здібності та навички самостійної діяльності необхідно розвивати у школярів з раннього віку та активно спостерігати за тим, від чого діти отримують справді задоволення.

1. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2005. 271 с.
2. Збірник документів по організації позашкільної освіти. Київ : 2002.
3. Мачуський В. В. Виховання в учнів творчого ставлення до праці у позашкільних закладах науково-технічного профілю. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. С. 197–201.
4. Кульчицька О. І., Сисоєва С. О., Цехмістер Я. В. Педагогічні технології: наука – практиці : навчально-методичний щорічник / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВПЮЛ, 2002. Вип. 1. 281 с.

ЕНЕРГЕТИКА ВІДЧУТТІВ У СПІВІ ЯК ОСНОВА ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Гарбуз Галина,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стасько Г.Є.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

За визначеннями психологів, *відчуття* – це “елементарний психічний процес, що полягає у відображенні окремих властивостей явищ навколишнього середовища, а також станів внутрішніх органів при безпосередньому впливі подразників на органи чуття” [2, с. 47]. Формування вокальної функції – це насамперед, взаємодія всіх систем аналізаторів: слухових, зорових, чуттєвих, дотикових та моторних, а також, т. зв. “неспецифічних”, пов’язаних зі сферою чуттів людського організму, які завжди працюють у сукупності, (що називається синестезією) і тому створюють завжди комплексне поняття і безпосередньо впливають на якість звучання голосу. За твердженнями науковців, в середовищі співаків-виконавців та вокальних педагогів існують як прихильники, (і таких більшість), так і опоненти визнання суб’єктивності чуттєво-емоційної природи співацького процесу. Кожен з них має свої аргументи визнавати (прихильники) і відкидати (опоненти) значення відчуттів у співі. Така ж недовіра до чуттєвого чинника внутрішніх відчуттів співака існує і у науковій вокальній теорії. Поза тим, природа, як підкреслює російський медик і вчений В. Юшманов, не створює нічого зайвого. Це стосується і “темних” внутрішніх відчуттів, які повсякчасно виникають у співака. Вчений переконаний, що внутрішній простір тіла людини, який, фактично, мало усвідомлюється нею, все ж дає можливість т. зв. інтроспекції (можливість усвідомлювати і оцінювати збоку свої внутрішні відчуття), якщо спеціально розвивати в собі цей контроль. У повсякденному житті людина цим часто користується, тільки підсвідомо [4, с. 60–71].

Життєва необхідність внутрішніх відчуттів і їх контролю стає зрозумілою, якщо взяти до уваги, що завдяки відчуттям, які виникають під час руху, чи переміщеннях людина може для себе відкривати не тільки свою енергетику, але й відчувати внутрішню енергетику світу, в якому вона живе. А, завдяки здатності сприймати і оцінювати відчуття, що виникають у тілі, людина пізнає і феномен самої енергетики – фундаментальну особливість світу загалом, частиною якого вона є. Стає очевидним той факт, як стверджує В. Юшманов, що саме через внутрішні відчуття і завдяки їм, людина пізнає реально існуючу функціональну основу світу. Більш того, власне, внутрішні відчуття людини є єдиним “вікном” в енергетику цього світу, закриття якого позбавляє її можливості активного життя в ньому. З досвіду повсякденного життя кожна людина переконується в довговічності і надійності пам’яті енергетики свого тіла (так звана “м’язова пам’ять”, “моторна пам’ять”). Раз навчившись ходити, плавати чи їздити на велосипеді, людина не втрачає цього уміння, навіть, після тривалої перерви. Саме ця пам’ять дозволяє людині активно діяти, не задумуючись про те, з якою силою тримати за руку дитину, перегортати сторінки

книги і зовсім не дивує уміння будь-кого писати з зав'язаними очима, піаніста виконувати музичний твір, кваліфікованої друкарки друкувати, не дивлячись на клавіатуру... Все це дозволяє розглядати внутрішні відчуття людини (кінетичні і кінестетичні) як необхідну внутрішню ланку в системі керівництва і втрата з будь-якої причини цього “сенсорного коректора” (Н. Бернштейн) здатна привести до руйнування зв'язку цієї функціональної системи. Сюди належить і керівництво “невідчутною”, а тому, практично, свідомо неконтрольованою саморегуляцією, роботою органів, які беруть участь у співі. Енергетичні потоки, які виникають при цьому в тілі (“кінетичні мелодії” за В. Юшмановим) можуть проходити всім тілом в будь-якому напрямку, а не тільки м'язовими шляхами чи порожнинами. Сама м'язова система людського тіла відчувається не сукупністю окремих м'язів чи їх груп (як на картинці в анатомічному атласі), а однорідною масою, в якій можуть виникати напруженість і скутість і яка при звільненні може ставати млявою. А млявість, як відомо, погано передає енергію, тобто, блокує м'язову енергопровідність, викликаючи їх спазми.

Отже, правильне розуміння енергетичної природи внутрішніх відчуттів, що виникають в тілі співака, дозволяють вийти за межі “темних” відчуттів у вокальній технології. Внутрішня енергетика співу дозволяє успішно керувати роботою своєї голосотвірної системи, тобто, своїм музичним інструментом за умови чіткого розуміння цієї роботи. Значною підмогою такого розуміння є певний обсяг теоретичних знань з галузі біофізики, яка вкрай необхідна для опанування професійними навичками у співі. А це вимагає кропіткої роботи, терпіння і чітких знань.

1. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. Москва, 1966. 112 с.
2. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість : психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти : монографія. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1999. 269 с.
3. Дейша-Сионицкая М. А. Пение в ощущениях. Москва : Музсектор, 1926. 31 с.
4. Юшманов В. И. Вокальная техника и её парадоксы : монографія. Санкт-Петербург : ДЕАН, 2001. 128 с. URL: <http://www.vstudio.ru/books/Ushmanov.pdf>.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ АУДИТОРІЇ СЛУХАЧІВ АКАДЕМІЧНОЇ МУЗИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Герасименко Аліна,
І курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дутчак В.Г.,
доктор мистецтвознавства, професор.

Останні десятиліття визначили щільне синтезування різних напрямів наукових досліджень, і, зокрема, формування напряму музичної соціології. Серед актуальної проблематики цього напряму – визначення потреб і запитів

публіки академічної та неакадемічної сфери музичного мистецтва. Актуальним постає і таке питання: хто відвідує концерти академічної музики в наше інформаційно стрімке XXI століття? Умовно всіх слухачів можна диференціювати на такі групи:

1. Перша група – до 2–5%, які ревні прихильники класичної музики. У їх навушниках грає класична музика, вони активні відвідувачі філармоній і концертних залів, їх діти навчаються музики. Класична музика – це їх життя.

2. Друга – у ній вже більше 35–45%. Ці люди час від часу її слухають, їм навіть може щось сподобатись, але особливої уваги як такої вони їй не надають.

3. Третя – 45–50%. Люди, які не люблять слухати класичну музику.

4. Також є четверта група – вона найменша – 1–2%. Це люди, які вважають, що у них відсутній музичний слух, тому музика – не їхнє середовище.

Яка ж ситуація в Україні щодо ставлення до класичної (академічної) музики? За результатами опитування, проведеного Соціологічною групою “Рейтинг” у вересні 2019 року, в Україні класичну музику обрали як найулюбленіший стиль 25% респодентів з 2000 опитаних, старші від 18 років (це на 5% більше, ніж минулих років). Цей результат не може не радувати, але, незважаючи на це, спостерігаємо і численні загальні негативні тенденції. Зокрема:

- Першокласникам в початковій музичній школі відводились 6,5 годин музичної освіти на тиждень, а для третьокласників – 9, але після реформи 2019 року стало 5 і 7 годин відповідно.

- Чим вищий рівень освіти, тим більше респонденти полюбляють класичну музику, рок, джаз. В Україні 80% випускників поступають у вищі навчальні заклади і за загальними результатами, охоплення населення з вищою освітою значно більше, ніж в ЄС, але наразі плануються нові реформи, які зроблять вступ до ЗВО складнішим.

- Невелика кількість учнів у групових класах, до 10 чоловік, з 2019 після реформи збільшилася до 15, що суттєво зменшить увагу вчителя в групі до кожного учня.

- До 2019 року можна було вступити у музичну школу до 18 років і екстерном підняти “у класах”. Сьогодні до першого класу мають приймати учнів 6–9 років. А що ж робити дітям, які перевищують віковий ценз на один чи два роки?

- “Урізання” бюджету фінансування культури, тим самим зменшення фінансування фестивалів академічного формату і з кожним роком “неможливість” створення нових.

Ці негативні тенденції досить небезпечні, оскільки ті результати музичних успіхів, які сьогодні має Україна – це заслуга минулих десятиліть і налагодженої системності музичної освіти. Чому результативність ставлення до музики така залежна від початкової музичної освіти? Зазвичай, наші естетичні й пізнавальні пріоритети формуються в дитинстві. Особистий досвід заняття музикою переважно пов’язаний з постатями вчителів, які дійсно любили свою професію і заохочували своїх учнів. Починаючи з 2015 року мною проводилися опитування знайомих музикантів. Серед запитань: “Як Ви опинилися у сфері

музиці? Чому саме вибрали такий інструмент? Чи хотіли би змінити професійну сферу чи обрати інший інструмент?” Відповіді загалом можна систематизувати до кількох варіантів:

1. “Заставили батьки, після випуску загальноосвітньої школи не вмів нічого іншого, ось і пішов у музику”.

2. “До нас у школу прийшли і зіграли на інструментах під час уроку, мені сподобалось і я захотіла так само”.

3. “У мене сім’я музикантів батько/мати/брат/сестра грали, відмовляли мене йти у цю сферу, але я дуже хотів”.

Це найпопулярніші варіанти відповідей серед професійних музикантів. Яка ж ситуація серед звичайних слухачів? Адже місія музичних шкіл – це не тільки виховання професійних музикантів, але також слухачів! Серед пересічних людей, які люблять слухати класичну музику, були переважно такі відповіді:

1. “У дитинстві ходила до музичної школи, був добрий викладач, зараз інколи слухаю класику, мені подобається”.

2. “У сім’ї завжди грала класична музика, були традиції ходити разом до філармонії, так і полюбив”.

Отже, саме в дитинстві закладається ставлення до музики за прикладом дорослих – сім’ї, оточення, середовища школи, суспільства загалом і т. д. Серед корисних і потрібних звичок, які закладаються з дитинства, безсумнівно, є прищеплена любов до музики. Тому, серед основних рекомендацій, які б могли поліпшити становище українського розвитку музичного мистецтва та виховання слухача: удосконалення та переосмислення освітніх програм мистецьких та музичних шкіл; створення нових та підтримка вже існуючих фестивалів академічної музики; активний розвиток культурного менеджменту; створення актуального та нового українського класичного матеріалу для дітей (постановка дитячих балетів, створення більшої кількості дитячих українських колективів – ансамблів і оркестрів, формування професійного дитячого контенту композиторської творчості для дітей тощо).

Закладені з дитинства знання та любов до музики стають постійним досвідом ресурсу для формування нових знань методом асоціацій. Поєднання музичних асоціацій із позитивними моментами життя також формують досвід психологічного “якоря”. І це тільки верхівка айсберга у темі специфіки формування аудиторії слухача академічної музики.

1. Музичні вподобання українців. *Соціологічна група “Рейтинг”*. URL: <http://surl.li/prlg>.
2. Наказ від 24 квітня 2019 р. № 352 “Про затвердження типових освітніх програм елементарного підрівня початкової мистецької освіти” / Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245480456.

ТЕМА “ДОЩУ” У ЖИВОПИСІ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ

Зінич Ксенія,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Нагорняк Х.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Дощ – це надзвичайне природне явище, яке викликає різні почуття в залежності від ситуації, в якій ми з ним стикаємося, а ще це одна і улюблених тем багатьох художників поч. ХІХ–ХХ ст. Деякі з них повністю присвятили свою творчість темі дощу, в їх роботах це природне явище часто грає головну роль в побудові композиції [1].

Дощ на картинах в історії образотворчого мистецтва з’явився досить пізно. Протягом багатьох століть пейзаж вважався низьким жанром, всерйоз до нього поставилися лише голландці в ХVІІ столітті. До того ж, зобразити дощ на картині – справжній виклик для живописця. За часів, коли шедеври створювалися в майстернях, ніхто не удосконалював таких навичок. Лише в ХІХ столітті настала пора пленерного живопису і дощова погода все частіше стала надихати художників. Тому **метою статті** є проаналізувати тему “дощу” у творчості живописців ХІХ–ХХ ст. **Об’єкт дослідження** – картини європейських художників, де яскраво висвітлена дана тематика.

На заході дощ на картинах найохочіше писали імпресіоністи, які цінували задумлений настрій таких пейзажів. Однак у них був знаменитий попередник: англійський живописець-романтик Вільям Тернер, який ще в першій половині ХІХ століття зображував різні прояви природних стихій. Одна з найвідоміших його робіт – “Дощ, пар і швидкість” 1844 року.

Одним із найвідоміших імпресіоністів є Клод Моне, який створив досить багато дощових пейзажів. Картини: “Ранок на Сені під дощем” – зображує зазвичай спокійну річку під бурхливою зливою; “Бель-Іль, ефект дощу” з бурхливим штормовим морем, написана в незвичній для живописця манері.

Не можна не згадати знаменитий “Бульвар Монмартр” Каміля Піссарро, написаний художником на старості літ. Слабке здоров’я вже не дозволяло живописцю писати з натури. У нього увійшло в звичку зупинятися в готелях на верхніх поверхах і писати той вид, який відкривається з вікна або з балкона. Саме такий, з висоти, зображений умитий дощовою водою Монмартр.

Більш експресивні картини створив Вінсент Ван Гог. Він одним з перших став створювати на полотні тонкі косі лінії, що передають стрімке падіння дощових крапель. Широко відома його копія японської гравюри Хіросіге 1887 року. Більш зріла робота – “Пейзаж в Овері в дощ” з неймовірним контрастом жовто-помаранчевих і фіолетових фарб.

Дощ на картинах російських художників часто з’являється в творчості реалістів-передвижників. Багато з них досягли такої майстерності, що від їх полотен ніби віє свіжістю і запахом мокрої трави. Такий ефект спостерігаємо утворах Ісаака Левітана, де дощ передає настрій смутку і самотності. Картина “Буря. Дощ” – одна з останніх його великих робіт. На ній зображений холодний

осінній день і коса злива. Вигнуті вітром тонкі берізки виглядають беззахисними перед лицем негоди.

Зовсім інший настрій передав художник Іван Шишкін в знаменитій картині “Дощ в дубовому лісі”. Він зобразив тихий літній дощик, який освіжає природу і наповнює повітря ароматами. У таку погоду приємно пройти по лісовій стежці під руку з близькою людиною і вести задуману бесіду [2].

Теми дощу є і у творчості Юрій Піменова. Робота “Замріяна дівчина” – справжнє втілення “дощової” теми. Вона написана виключно синім кольором, а фігури і особи розмиті. У “Мокрих афішах” художник знайшов спосіб зобразити дощовий день без звичної тьмяності фарб. Поруч з чорними парасольками жовтий плакат з червоними літерами, який здається ще більш яскравим [3].

Не менш важливою особистістю в створенні картин “дощової” теми є Іван Айвазовський, – видатний український художник-мариніст. Його картина “Злива в Судаку” в повній мірі передає талант та майстерність мариніста до зображення бурхливої води і затягнутого грозовими хмарами неба. Згідно з традиціями романтизму, на полотні видно маленьку фігурку людини, що залишилася один на один з стихією. У 1873 році Айвазовський створив видатну картину “Веселка”. У центрі полотна – корабель, що зазнав катастрофи біля скель. Сильним вітром, бризками води розмивається силует потерпівшого крах корабля і берегової лінії. Суворе грозове небо практично з’єдналося зі стихією моря.

Ще однією роботою, яка присвячена морській стихії є “Гроза”. Полотно чітко передає дихання лютого шторму, повного нестримної енергії вітру, проливного дощу і спалахів блискавок. Саме вони сліпуче виблискують в глибокій чорнильно-фіолетовій пільмі, проливаючи трохи світла на корабель [4].

Можна перелічувати ще десятки імен художників, які у своїй творчості оспівували “дощ” і кожен з них мав своє бачення, палітру, композицію і сюжет. Безперечно ця тема є цікавою, неординарною, яка дає змогу побачити весь діапазон творчих можливостей митців, деяких з них ми представили в нашій доповіді.

1. Дощ на картинах. URL: <https://gogetart.art/blog/189-rain-v-kartinah> (дата звернення: 14.04.2021).
2. Дощ на картинах відомих художників Росії і Європи. URL: <https://veryimportantlot.com/ru/news/obchestvo-i-lyudi/dozhd-na-kartinaх-izvestnyх-hudozhnikov> (дата звернення: 15.04.2021).
3. Збирається на дощ. Коли та чому задощило в живописі? URL: <https://www.amuse-a-muse.com/uk/2020/11/%d0%b4%d0%be%d1%89-%d0%b2-%d0%b6%d0%b8%d0%b2%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%81%d1%96> (дата звернення: 15.04.2021).
4. Іван Костянтинович Айвазовський – опис картин. URL: https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/275-raduga-ivan-konstantinovich-ayvazovskiy.html (дата звернення: 16.04.2021).

УНІКАЛЬНІСТЬ ГОЛОСУ СПІВАЧКИ БЕЙОНСЕ НОУЛЗ У КОНТЕКСТІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА

Кащій Юлія,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Шевченко Н.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

На теренах музично-виконавського простору ХХІ століття вагомою є технічна досконалість у володінні інструментом. Для співака – це вокальна майстерність. Співачку Бейонсе, цілком можна охарактеризувати, як найяскравішу представницю плеяди світових зірок. Її сторінка Instagram налічує сто тридцять два мільйони підписників, вона з легкістю збирає на сольних концертах сотні тисяч глядачів. Цій жінці притаманна артистична, яскрава харизма, працелюбність, сила волі.

Споглядаючи розвиток кар'єри співачки від початку, розуміємо, що її досягнення – це мрія кожного вокаліста. А саме: перемоги у конкурсах, преміях, творчість та оригінальність техніки звучання вивчають в університетах. Бейонсе Ноулз не лише співачка, вона успішна композиторка, актриса, дизайнерка, продюсерка, її ім'я занесено до списку ста найвідоміших знаменитостей у світі (за версією видання "Forbes"). Феномен американської R&B-виконавиці Бейонсе розкривається через її силу голосу, наповненого енергією, що торкається серця кожного слухача.

Вивчаючи особливості звукової інтерпретації Бейонсе, слід відзначити тип голосу співачки – мецо сопрано, діапазон охоплює чотири октави. Вона володіє досконалою вокальною технікою у найрізноманітніших проявах. Голос цієї вокалістки вважають одним із найпотужніших (у розумінні сили, міцності, техніки) серед представників поп-музики. Варто зауважити його гнучкість та пластичність, що уможливорює точність інтонаційного попадання на окремі ноти зазначеної висоти, та з легкістю виконувати прийоми мелізматики, навіть коли доводиться поєднувати регістри. Потрібно також згадати про ще одну особливість роботи естрадного співака, а саме постійних рух, танець, стрибки, і тут знову підкреслюємо тренуваність діафрагми Бейонсе, що виявляється у надзвичайно рівному в динамічному сенсі звуці, виконанні довготривалих нот, усе це на пряму залежить від постановки дихання. Відео-версії грандіозних концертів передають енергетику виконавиці, а також, власне, досконале володіння диханням, особливо, у постановках з хореографією.

Родзинкою тембру голосу Бейонсе є *vibrato*. Відомо, що таке представлення звуку в естрадній манері є наслідком застосування відповідного прийому (розгойдування), власне, співачка часто застосовує його, тим самим збагачує вокальний звук густими фарбами. До слова, прийом *vibrato* у виконанні Бейонсе вважається одним з кращих у світовому шоу-бізнесі.

Також, варто зазначити особливості звучання усіх ділянок діапазону. Розпочнемо з нижнього (грудного) регістру. Йому притаманний глибокий звук, що

вражає стабільністю, потужністю. Звичайно, тут слід зазначити, що Бейонсе постійно вдосконалює майстерність шляхом щоденних занять.

Середній регістр – округлий, рівний, легко переходить у грудне звучання і назад. Тут також зрозуміла безперервна робота співачки, оскільки зміна регістрів чи не найважливіша проблема вокальної педагогіки і виконавства. Бейонсе вільно володіє динамікою (від *pianissimo* до *fortissimo*), ніби грається голосом. Це справжня темброва симфонія, коли ж співачка додає високих частот до голосу, здається, що він безмежний. Яскравим прикладом є композиція “Drunk In Love” (імпровізація словом і темпами з вкрапленням високого жіночого звучання). Чим вище по звукоряду звучить голос тим більш світліший стає тембр. Вражає чистота високих звуків і легкість з якою голос Бейонсе злітає до цих нот.

У цьому контексті слід додати тезу про блискуче професійне застосування усіх можливостей голосового апарата: виконання мелізматики (“Crazy in love”), гармонійне поєднання грудного і фальцетного звучань (“No Angel”), відтворення оперних рулад (“Background Flawless”), техніки під’їздів та розщеплення звука “Me myself and I”. Вершиною творчості критики вважають композицію “Love on top” де вміло поєднані чи не всі естрадні техніки: субтон, йодль, вокальний рик, белтинг із мелізматичними зворотами, а головне – виконання п’яти модуляцій вгору.

Таким чином, співачка Бейонсе Ноулз представляє, без сумніву, еліту вокального виконавства XXI століття. Унікальність голосу підтверджує кожен її виступ, де взаємодоповнюється все: фантастична вокальна техніка, вражаючі костюми, повноцінна хореографія.

1. 8 фактов о Бейонсе, которые она рассказала о себе только сейчас. URL: <https://www.marieclaire.ru/stil-zjizny/8-faktov-o-beyonse-kotoryie-ona-rasskazala-tolko-seychas>.
2. Становлення Бейонсе – співачки: інтерв’ю педагога Девід Лі Брюер. URL: <https://tsn.ua/ru/glamur/uchitel-beyonse-rasskazal-kak-roditeli-izdevalis-nad-artistkoj-v-detstve-mat-nazyvala-ee-zhirnoj-1081685>.
3. Королева сцены: как Бейонсе стала рекордсменкой премии “Грэмми”. URL: <https://www.vogue.ru/lifestyle/koroleva-sceny-kak-bejonse-stala-rekordsmenkoj-premii-gremmi>.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРУ “КРЕДО”

Кіндрацька Яніна,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Серганюк Л.І.,
кандидат мистецтвознавства, професор.

Хоровому мистецтву Галичини й Івано-Франківщини, зокрема, присвячено багато наукових робіт і публікацій. Проте, недостатньо висвітленими залишаються окремі питання, пов'язані з діяльністю подвижників – хорових колективів та їх диригентів, роль яких є значною в збереженні й популяризації хорових традицій.

Оскільки музичне життя Галичини завжди було тісно пов'язане з духовною сферою, варто звернутись до історії саме церковних хорів. Хорове виконавство Галичини бере свій початок ще з Князівських часів. Пізніше – після укладення Берестейської унії (1596р.), колективи хоч і мали можливість відійти від канонів богослужінь в храмах західного обряду, все ж європейський вплив є досить значним.

Згодом, в 19 столітті, досягнений виконавський рівень було втрачено, про що йдеться в багатьох наукових дослідженнях, присвячених цьому періоду. Богослужбовий спів став близьким до народних наспівів, про що свідчать нотні зразки тих часів: твори простої гармонізації, що вторять спів дяка, зрідка з'являється 2- або 3-голосся. Ця простота сприяла тому, що співати під час богослужіння могли не лише співаки, а й всі присутні.

Важливою є постать Ігнатія Полотнюка – диякона Станиславівської катедрі. Саме завдяки йому для покращення церковного співу та зміцнення дяківського стану в Галичині створено Товариство дяків, також він створив Дяківську школу, церковний хор, почав видавати газету “Дяківський Глас” (з 1895 р.), уклав і видав посібник для навчання церковного співу “Напівник Церковний” (1902).

Згодом, з приходом радянської влади, діяльність греко-католицької церкви формально припинилась. Багато церков переходили у російське “православ'я”. Знову певний рівень виконавства було втрачено.

Після легалізації греко-католицької церкви виникла потреба відновлення хорових традицій, зокрема в Івано-Франківському Катедральному соборі Св. Воскресіння 1990 році було створено колектив, який повинен був закріпити новий рівень хорового виконавства, продовжуючи традиції І. Полотнюка, водночас метою колективу стала популяризація хорового самобутнього галицького співу. Першим керівником хору став Ю. Дзюбанович, а вже 1992 році колектив очолила Жанна Зваричук. (доц. кафедри музичного виховання та диригування Івано-Франківського Навчально-наукового Інституту мистецтв). Жанна Зваричук стала не просто диригентом хору, вона змогла разом з “Кредо” підкорити нові професійні горизонти: хор неодноразово ставав лауреатом різноманітних конкурсів та фестивалів, що неабияк сприяло популяризації професійного духовного співу в Івано-Франківську, і далеко за його межами.

Просвітницька роль хору “Кредо” є дуже вагомою і полягає в наступному: колектив започаткував добру традицію фестивалю колядок в м. Івано-Франківськ. Фестиваль проводиться щороку з 2005 р. в останню неділю різдвяного періоду, куди запрошують колективи міста.

Для поширення хорового мистецтва, “Кредо” має в творчому доробку і CD-диск “Благослови, душе моя, Господа” (2000), “Українські колядки та щедрівки” (2007) та ін., нотний збірник “Свята Літургія св. Івана Золотоустого” (2010) з репертуару колективу.

Крім того, попри утвердженій співацький склад, керівниця хору Жанна Зваричук завжди рада бачити і студентів в лавах хористів, що дає неабияку “школу” для майбутнього покоління артистів хору, диригентів. Багато з колишніх учасників хору сьогодні є регентами храмів у Івано-Франківську, керівниками різноманітних колективів.

Важливим фактом є те, що Літургії, за участі хору “Кредо” транслюються на обласній радіохвилі “Дзвони”, а також сьогодні – і на онлайн-платформі Youtube, що значно розширює коло слухачів.

За прикладом “Кредо” почали створюватись подібні колективи, що прагнули до тієї самої мети – розповісти цілому світу про українське хорове мистецтво, його вплив на самоідентифікацію українців.

До слова, в 2021 році виповнюється 30 років від заснування колективу, тож робота присвячена цій даті.

1. Бенч О. Г. Хороспів українців. *Український світ*. 1993. № 1.
2. Кредо. Українська музична енциклопедія. Київ : ІМФТ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2008. Т. II. С. 596–597.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ковальчук Юлія,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Корпанюк В.В.,
доцент.

Особистість, яка спроможна творчо мислити – головна рушійна сила соціальних та духовних метаморфоз. Творчий індивід значно краще здатен пристосовуватися до соціальних, побутових, виробничих умов, ефективно їх використовує, удосконалює та змінює [3, с. 4]. Процеси формування творчого мислення досліджували вчені-психологи Б.Г. Ананьєв, А.З. Рахімов та ін. Проблемі творчості присвятили свої праці Дж. Гілфорд, Дж. Піаже, З. Фрейд, Е. Торренс та ін. Ідею учителя, який має постійно працювати над розвитком творчого потенціалу учнів, продовжували у своїй педагогічній спадщині Б.Д. Грінченко,

А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський. Саме тому подальше дослідження та вивчення цієї теми є актуальним та має право на існування [2, с. 4].

Сучасна українська освіта поступово перебудовується, створюються різні нові умови для її вдосконалення, в тому числі й у сфері образотворчого мистецтва. Проте, шкільних годин для цього предмету все ще замало, а кількість учнів в класах не дозволяє працювати з кожним індивідуально, тому майже не можливо налаштувати дитину на подальший розвиток у творчому напрямку. На допомогу приходять заклади позашкільної освіти, в яких є значно більше часу та можливостей для розвитку світосприйняття через призму творчості та креативного мислення [1, с. 7].

Під час педагогічної практики на базі Ліцею імені Романа Шухевича м. Івано-Франківська було проведено експеримент, за допомогою якого визначено, що для творчого розвитку на гуртках з образотворчого мистецтва важливими є ставлення педагога до учнів та нові методи викладення матеріалу. Це більше зацікавлює дітей, ніж заняття за стандартною схемою в календарному плануванні. Тому було налагоджено контакт з вихованцями гуртка з образотворчого мистецтва 5, 7 і 9-го класів при ліцеї.

В процесі знайомства з дітьми віком **10–11 років** стало зрозуміло, що їх не можна заковувати в якісь вузькі рамки одноманітної роботи чи конкретної тематики. В цей період вони сповнені індивідуальним творчим поривом. Потрібно дозволити та допомагати їм втілювати унікальні ідеї на вільну тему, вести діалог, в якому педагог та учені можуть вільно висловлювати свої думки, збагачуватися новими знаннями та формувати творчу індивідуальність. В такому випадку актуальними є методи малювання з використанням різних технік: вушними паличками, серветками, відбиток, малювання пальцями чи за допомогою трафаретів. Практичним завданням було створити малюнок на вільну тему та оформити за допомогою овочевого штампа.

Отриманий результат: школярі висловили свої думки та почуття за допомогою кольору, розвинули творчу сторону та дрібну моторику рук.

Учні з вікової категорії **12–13 років** хочуть бути винахідниками, дизайнерами. Для них важливо вміти використовувати свої гаджети не лише для ведення соціальних мереж чи ігор, а й для створення чогось цікавого, потрібного. Практичною частиною було вигадати власну фірму чи бренд, дати унікальну назву та розробити стильний логотип. На занятті було продемонстровано, як можна створювати подібне не лише на папері, а й в графічних програмах (редакторах) на комп'ютері чи смартфоні. Дозволялося виконувати завдання і в такий спосіб.

Отриманий результат: учні розвинули свої здібності, почали мислити ширше, шукати нові креативні рішення до різних завдань та покращили своє ставлення до вчителя, адже він розбирається в сучасних технологіях та дозволяє ними користуватися.

Дітей віком **14–16 років** цікавить японська анімація. В програмах гуртків з образотворчого мистецтва такої чи навіть подібної теми немає, тому було створено послідовність роботи з нуля. Заняття складалося з візуального супро-

воду у вигляді презентації, де зазначені: історія розвитку, найцікавіше у цій індустрії, етапи створення і практичне завдання – малювання кадрів аніме.

Отриманий результат: діти усвідомили, що такий складний виробничий процес має велику художню цінність та почали вільно висловлювати свої думки.

Отже, формування творчого мислення дітей шкільного віку засобами образотворчого мистецтва на пряму залежить від самого педагога, керівника гуртка. Адже його ставлення до дітей та їх вподобань, манера подання матеріалу дають поштовх до подальшого розвитку в даній сфері, формують нову творчу особистість. Тему заняття варто підлаштовувати під певні інтереси дітей, адже від цього залежить їх зацікавленість та бажання ставати креативними. А також, потрібно активно застосовувати новітні комп'ютерні технології, які на сучасному етапі розвитку людства мають дуже велике значення.

1. Гриневич Л., Елькін О. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с.
2. Мінченко Г. К. Розвиток творчої особистості вихованця гуртка образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва шляхом створення освітньо-соціокультурного простору у сучасному позашкільному закладі освіти. Запоріжжя, 2019. 92 с.
3. Шевчук О. Д. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках обслуговуючої праці з використанням активних методів : методичні рекомендації для вчителів спеціалізації “Швейна справа” загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів. Шепетівка : Шепетівський МНВК, 2016. 49 с.

ВИТОКИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Козленко Катерина,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв,
Науковий керівник – Васірук С.О.,
старший викладач.

Класичний танець – це система рухів, покликана зробити тіло танцівника дисциплінованим, рухливим і прекрасним, перетворюючи його в чутливий інструмент, слухняний волі балетмейстера і самого виконавця.

Вона вироблялась з тих пір, як балет став рівноправним жанром музичного театру і формувалася шляхом довгого та ретельного відбору, відшліфовуючи різноманітні виразні рухи і положення людського тіла.

Днем народження балету в усьому світі прийнято вважати 15 жовтня 1581 р. Саме в цей день у Франції на суд публіки своє творіння представив італійський балетмейстер Бальтазаріні. Його балет називався “Церцея” або “Комедійний балет королеви”, а тривалість вистави становила близько п’яти годин.

Зростанню популярності і розквіту балетного мистецтва у Франції сприяв Людовик XIV. Придворні дворяни того часу із задоволенням брали участь у різноманітних виставах. Навіть променистий король отримав своє прізвисько “Король Сонце” через роль, яку він виконав в одному з балетів придворного композитора Люллі. У 1661 році Людовик XIV заснував першу в світі балетну школу – Королівську Академію танцю. Керівником школи став Люллі, який визначив розвиток балету на наступне століття. Так як Люллі був композитором, то він поставив залежність танцювальних рухів від побудови музичних фраз, а характер танцювальних рухів – від характеру музики. У співпраці з Мольєром і П’єром Бошаном – вчителем танців Людовика XIV – створювалися теоретичні та практичні основи балетного мистецтва, з’являється термінологія класичного танцю. Французька королівська Академія танцю виробила танцювальну систему, яка отримала згодом назву класичний танець.

В епоху Просвітництва поглиблюється емоційно-драматичний зміст танцю. Виникає форма дієвого танцю – па д’аксьон, що отримала подальший розвиток в романтичному балеті. Починаючи з 1681 року, участь у балетних виставах стає доступним для жінок, а до того часу танцівниками балету були тільки чоловіки. Свій завершений вигляд, як окремий вид мистецтва, балет отримує лише в другій половині XVIII століття завдяки сценічному новаторству французького балетмейстера Жан Жоржа Новера. Його реформи в хореографії відводили активну роль музиці, як основи балетної вистави.

Балети Маріуса Петіпа завершили тривалий процес формування класичного танцю як системи виразних засобів. В них зібрані, впорядковані і зведені у високе художнє правило всі пошуки XIX століття в області цього танцю. Тоді ж остаточно закріпилася і французька термінологія класичного танцю, прийнята і до цього дня.

Величезний досвід російського балетного театру, кращих зразків зарубіжних майстрів був критично проаналізований і систематизований в XX столітті. Ця грандіозна робота була пророблена А. Я. Вагановою, першим професором хореографії, педагогом Ленінградського державного хореографічного училища, що носить зараз її ім’я. Система Ваганової – закономірне продовження і розвиток традицій французької, італійської та російської шкіл балету [4, с. 17–18].

Отже:

1. Використання досвіду західноєвропейського і російського хореографічного мистецтва сприяло не тільки вдосконаленню техніки класичного танцю, а й пошукам нових художніх стилів.

2. Система класичного танцю складалася протягом століть і знайшла свої закони в процесі розвитку балетного мистецтва. Вона і понині в постійному розвитку, бо класичний танець весь час збагачується новими пластичними формами з невичерпного джерела народної хореографії та інших танцювальних систем.

1. Базарова Н. Азбука классического танца. Ленинград : Искусство, 1983. 207 с.
2. Ваганова А. Я. Основы классического танца. Ленинград : Искусство, 1980. 192 с.

3. Васірук С. О. Класичний танець : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. 260 с.
4. Костровицкая В. С., Писарев А. А. Школа классического танца : учеб.-метод. пособ. Ленинград : Искусство, 1986. 261 с.
5. Костровицкая В. С. 100 уроков классического танца. Ленинград : Искусство, 1981. 262 с.
6. Красовская В. М. Статьи о балете. Ленинград : Искусство, 1967. 180 с.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕМКІВСЬКОГО РІЗЬБЯРСТВА

Крестинич Ольга,
I курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дяків О.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Мистецькі твори минувшини можуть оповісти нам не тільки про майстерність виконання того чи іншого виробу, але й розповісти про життя і побут наших предків. У цих виробах відображено творчий потенціал українського народу з його самобутньою естетикою. Саме красу рідного краю втілено у працях лемківських майстрів дерев'яної різьби, яка була і залишається одним із найпоширеніших видів мистецтва України.

Лемківщина здавна була українською етнічною територією, тому живучи серед гір і лісів лемки передавали своє сприйняття світу, через мистецтво різьби на дереві. Центрами лемківського різьбярства були села Вілька і Балутянка (сьогодні – територія Польщі) розташовані поблизу курортів Риманів-Здруй. В цих селах майже кожен третій мешканець вмів різьбити, саме тут з'явилися перші різьбярські династії. У 1878 році виникла перша різьбярська школа, засновницею якої була польська графиня Анна Потоцька – власниця Риманівських земель. Графиня була вражена талантом молодих різьбярів, які самотужки навчилися вирізувати фігурки дерев'яних орлів і диких тварин. Риманівська школа дерев'яної різьби проіснувала не довго, всього два роки, проте у ній навчалися найбільш здібні лемківські юнаки, які продовжували вдосконалювати свої навички різьблення.

Депортація лемків у 1945 р. із етнічних територій на Україну, стала подією яка змінила територіальне розселення лемківських родин, зокрема на Тернопілля в селі Гутисько, що біля Бережан. Це село стало новим центром лемківського різьбярства після депортації. Тут творили понад 70 різьбярів, а в 2000-х роках проводились фестивалі лемківської культури. З роками, різьбярі стали переїжджати до великих міст і село почало занепадати. На сьогоднішній день, там залишилось лише декілька корінних лемків. Засновником тематичної школи в лемківському різьбярстві був Михайло Орисик – майстер круглої та плоскої різьби по дереву, який працював у напрямі наївного мистецтва. До числа відомих митців Лемківщини можна віднести Івана Бердаля, який став

відомим завдяки своїй оригінальній рельєфній різьбі. На початку Іван різьбив лисиць, зайців, орлів, а вже пізніше він звернувся до побутового жанру і робив невеликі скульптурки.

Ще одним представником різьбярської школи на Лемківщині є Андрій Сухорський, який здебільшого виконував круглу різьбу. В роботах лемківських майстрів переважала анімалістична тематика. Ранніми творами Андрія Сухорського були зображення переважно тварин і птахів (лисиці, кози, кабани, олені, лелеки орли і т. д.). Повною протилежністю до творчості Андрія Сухорського є різьблені скульптури Григорія Пецуха. Твори якого однозначно привертають увагу, адже він повністю відмовився від натуралізації і деталізування, його роботи можна порівняти із старовинними африканськими масками, чи давніми тотемами. Особливістю таких скульптур є те, що майстер різьбить дерево, наче рубає сокирою, через що роботи де-не-де позбавлені пластики та динаміки, натомість присутнє узагальненість форми і спрощення композиції.

Відомим різьбярем Лемківщини є Степан Іванович Кищак – майстер з діда прадіда. Він брав участь у багатьох виставках та створив в себе у майстерні домашній музей різьби і писанки ім. Б.І. Антонича. Серед творів С. Кищака виділяється колекція декоративних тарелів, де використано мотив “кленовий листок”, або “соняшник” та ажурних тарілок. Тут майстер досяг абсолютної пластики ліній і деталей.

Григорій Данилович (лемківський різьбяр) навчався справі у Михайла Орисика, брав участь у багатьох виставках. Цей митець також був переселений у село Гутисько, і пізніше працював у різьбярському цеху разом із Степаном Івановичем Кищакком. Тож є очевидними заслуги Степана Івановича Кищака задля відродження лемківського різьбярства. Пройшовши такий складний шлях він зумів згуртувати навколо себе багатьох різьбярів і продовжити справу своєї родини. А у 2006 році йому було присвоєно звання “Заслужений майстер народної творчості України”.

Різьбярство Лемківщини попри трагічні події минулого все ж відродилось на Україні. Твори лемківських митців досі чарують своєю майстерністю виконання, оригінальністю і особливою орнаментикою.

1. Красовський І. Діячі науки і культури Лемківщини. Довідник. Торонто ; Львів, 2000. С. 23–28.
2. Андрушків Б. Принижена гідність або Відчакнута гілка Лемківщини (Дослідження особливостей кар’єрного росту лемків на Тернопіллі та їх вклад у розвиток економіки та культури краю). Тернопіль, 2018. С. 71–76.
3. Красовський І. Михайло Орисик – визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. Львів : Вид-во “КРАЙ”, 1995. С. 11–18.
4. Кищак С. Корені лемківської різьби. Книга-альбом. Львів : Монастир Свято-Іванівська Лавра ; Вид. відділ “Свічадо”, 2003. С. 65–73.

ТВОРЧІ ПОСТАСІ РЕЖИСЕРА ВОЛОДИМИРА НЕСТЕРЕНКА

Малиш Анна,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Кукуруза Н.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Володимир Нестеренко (17 жовтня 1937 – 31 березня 2014) – народний артист України, видатний діяч Прикарпатської культури, фундатор першого в Україні театру фольклору, народних свят і видовищ, режисер, доцент кафедри театрального і хореографічного мистецтва Інституту мистецтв ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”; лауреат обласної літературно-мистецької ім. М. Ірчана, лауреат Всесоюзного фестивалю-конкурсу масових вистав, лауреат обласної премії імені Віталія Смоляка в галузі театрального мистецтва. Відомий як кращий режисер масових свят і видовищ в Україні.

Володимир Нестеренко – випускник Дніпропетровського театрального училища, режисерського факультету Харківського інституту мистецтв ім. І. Котляревського, згодом викладав в училищі культури м. Ковель Волинської області.

1967-го Володимир Михайлович розпочинає творчу діяльність на Прикарпатті. Протягом 25-ти років працює режисером обласного музично-драматичного театру ім. Івана Франка. Спочатку режисером, згодом – режисером-постановником.

Індивідуальність постановок Володимира Нестеренка характеризують їхня чітка ідейна позиція і художнє вирішення. “Головне в мистецтві, – каже Володимир Михайлович, – знайти форму і зміст, навіть у найменшому вірші має бути сюжет, який відчувається не тільки в словах, але й між рядками, з чого твориться образ, бачення того, що має зворушити, зачепити душу, спонукати думати...” [3, с. 4].

На сцені Івано-Франківського театру режисер здійснив постановки понад 70-ти вистав. За постановку вистави “Пам’ять серця” Корнійчука театр вперше отримав другу всесоюзну і першу республіканську премії, а Володимир Михайлович – звання лауреата за кращу режисуру. Найкращою виставою театрального сезону в Києві була визнана вистава А. Лаурінчукіса “Останнє прохання”. Володимир Нестеренко гордився тим, що вони перші здійснили постановку п’єси М. Каріма “Країна Айгюль”, до того ж її було визнано найкращою в Україні. Протягом творчої діяльності В. Нестеренко здійснив чисельні постановки вистав українських і зарубіжних авторів, серед яких “Лиха доля”, “Циганка Аза” М. Старицьким, “Летюча миша” Й. Штрауса, “Для домашнього вогнища” І. Франка, “Пам’ять серця” О. Корнійчука, “Горлиця” О. Коломійця, “Далекі вікна” В. Собка.

За ініціативою Володимира Нестеренка у 1988 рці було створено перший театру фольклору в Україні. Основна мета і завдання новоствореного колекти-

ву – вивчення, збереження і популяризація фольклорного багатства краю засобами театрального мистецтва.

За роки роботи в театрі було створено понад 120 масових свят і видовищ, театралізованих концертів. Найпам'ятніші масові дійства: “Козацькому роду нема переводу”, де були задіяні найкращі бандуристи України.

Масові дійства Володимира Нестеренка – це, перш за все, потужні захоплюючі прологи дійств, їхнє патріотичне спрямування. Звеличення, прославлення українського народу звучать в кожному рядку.

Композиційна побудова масштабного дійства, за В. Нестеренком, – це багатобічючий початок, напружена середина і ефектний фінал.

Як приклад, наведемо уривок початку заходу зі сценарного плану тематичного масштабного дійства “Моя родина – то вся Україна” (місце проведення – стадіон “Рух”):

1. Музична фонограма – вступ до початку дійства.
2. Вихід колон по 200 учасників дійства з гілочками смереки й калини.
3. Тексти ведучих.
4. Музична фонограма.
5. Прохід доріжками стадіону колон – учасників фестивалю.
6. Тексти ведучих.
7. Підйом кульок з написом областей і країн, які беруть участь у фестивалі.
8. Музична фонограма і вихід на поле представників районів областей і країн, які беруть участь у фестивалі... [6, с. 99].

Володимир Нестеренко був режисером і автором сценаріїв I і II Міжнародних фольклорних фестивалів етнографічних регіонів України “Родослав”, X і XII Гуцульських фестивалів в м. Коломия і м. Косів, творчих звітів майстрів мистецтв і художніх колективів Івано-Франківської області в Києві, що проходили в палаці “Україна” в 1999, 2001 і 2003 рр... [2].

Володимир Нестеренко неодноразово розповідав, що здійснювати постановки видовищ просто неба – для нього це щось рідне і знайоме, хоча й акцентував увагу на складності режисури таких дійств: “...колись головний режисер нашого театру Віталій Смоляк сказав мені: “Те, що ти робиш, я не зроблю”. Але я не зроблю так діалоги на сцені, як робив їх “дід”. Кожному своє. Треба робити те, в чому ти сильніший, а не сіріший” [1].

У 2004–2014 рр. В. Нестеренко – доцент, викладач режисури масових свят і видовищ Інституту мистецтв Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника. Стає біля витоків створення кафедри сценічного мистецтва і хореографії.

Окрім плідної мистецької і викладацької діяльності, Володимир Михайлович неодноразово висловлював свої думки щодо майбутнього українського театрального мистецтва, ділився практичним досвідом на шпальтах часописів [4, 5], а також написав навчально-методичний посібник “Тридцять сім сходинок до Парнасу”. Це перша частина трилогії “Люди... Митці... Долі” (2012 р.), яку він встиг видати за життя. Посібник адресований працівникам культури, педагогам, студентам і кожному, хто захоплюється мистецтвом масових дійств [6].

30 березня 2017 р. на фасаді будинку 9 по вул. Хотинській у Івано-Франківську відомому митцеві відкрили анотаційну дошку.

Постать Володимира Нестеренка – серед найавторитетніших в українському театральному просторі, й, зокрема, на Прикарпатті в 1970–2000-х рр.. Значний творчий доробок митця сьогодні потребує аналізу й осмислення як в царині театральних постановок, так і постановок театралізованих масових дійств, де його заслужено визнано “майстром фольклорного дійства”.

1. Володимир Нестеренко: “Найстрашніше – це тріщина в інтелекті” : інтерв’ю із засл. артистом України. *Тижневик Галичини*. 1997. 4 груд.
2. З понеділка в Івано-Франківську – “Вечорниці у пана Нестеренка”. 2007. URL: https://zik.ua/news/2007/10/30/z_ponedilka_v_ivanofrankivsku_vechornytsi_u_pana_nesterenka_97439 (дата звернення: 10.02.2021).
3. Зоріна Л. Маестро видовищних сцен. *Галицька просвіта*. 2011. 1 груд.
4. Нестеренко В. Тридцять років пошуків : про ювілей театру. *Комсомольський прапор*. 1969. 30 груд.
5. Нестеренко В. Театр – то моя віра : критич. заув. щодо постановки в обл. театрі Б. Брехта “Матінка Кураж”. *Західний кур’єр*. 2009. 23 квіт.
6. Нестеренко В. Тридцять сім сходинок до Парнасу. Перша книга трилогії Люди... Митці... Долі... : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2012. 267 с.

ІСТОРІЯ ТРИНІТАРСЬКОЇ ПЛОЩІ: ВІД МОНАСТИРЯ ТРИНІТАРІЇВ ДО РЕЧОВОГО РИНКУ

Межинська Вікторія,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Бейлах О.Д.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

У статті досліджено історію Тринітарської площі від початку заснування міста Станіслава до сьогодні. Відтворена хронологія подій та вивчено зміни, що відбувались з ділянкою в історичному процесі. Особливу увагу приділено сучасному становленню площі у рамках міського середовища.

Ключові слова: Тринітарська площа, пляц Тринітарський, вулиця Старозамкова, Колгоспний ринок, ринок “П’ятачок”.

Мета статті у дослідженні історичних відомостей пов’язаних з Тринітарською площею та змін, які відбувались у міському середовищі.

Актуальність теми полягає у тому, що занедбаний загальний вигляд досліджуваного об’єкту спотворює ландшафт історичної частини Івано-Франківська.

Серед публікацій з питань заявленої теми, слід назвати праці, в яких зібрана першоджерельна інформація нашого дослідження, вони були опубліко-

вані в працях Б. Гаврилів, П. Арсенич, Р. Процак “Літопис Івано-Франківська”, М. Головатий “Етюди старого Станіслава” та “200 вулиць Івано-Франківська”, І. Бондарев писав для газети Репортер. Однак, незважаючи на історичну довідку, подану у цих книгах, залишилися незрозумілими такі моменти, як формування на площі спершу загального, а згодом речового ринку. Тому нам важливо хронологічно відтворити події, пов’язані з історичною Тринітарською площею, та з’ясувати як склалась історія ділянки від кінця XVII ст. до 2020 р.

Всередині XIX століття у Станіславі було 24 вулиці і п’ять площ. Найдавнішою була площа Ринок, після неї йшов пляц Тринітарський. Він утворився на початку 1680-х, коли з північно-східного боку добудували замок-палац Потоцьких. Територія перед ним не забудовувалась – аби противник не міг приховано наблизитись до замку та захопитись від обстрілу.

Насамперед ми вияснили історичні причини такої назви ділянки, яку взяли вивчати. Як згадується у “Літописі Івано-Франківська”: “1732 – Зведено церкву і монастир отців Тринітарів. Збудовано їх було за кошти полковника Н. Вітославського. Церква Тринітарів не збереглася до нашого часу, вона згоріла у роки великої пожежі 1868 р., а знаходилась вона на т. зв. Тринітарській площі. Кляштор зберігся понині на вул. Старозамковій, 2” [1, с. 31]. Отже, можна вважати, що така назва пішла від того, що на ділянці оселились монахи ордену Тринітарів, що прибули до Станіслава у 1690 році.

Історик Михайло Головатий писав: “Вулиця Тринітарська знаходиться у центральній частині міста, в межах колишнього Середмістя, поблизу історичної площі Ринок. Проходить від вулиці Галицької до вулиці Шеремети. Це одна з найдавніших вулиць, фактично ровесниця Івано-Франківська” [2].

1801 року, у результаті банкрутства власників міста Потоцьких приватні маєтки Станіслава і навколишніх сіл перейшли у власність австрійської держави. У результаті чого сталися зміни у структурі міських органів: з ратуші вигнали магістрат, а приміщення її використали під магазини, склали амуніції та арсенали зброї. У тому числі, монастир Тринітарів перетворили на тюрму. [1, с. 38].

За часів панування Польщі, на місці сучасного речового ринку, були різні громадські установи, редакція газети “Ziemia stanislawowska”, проводились торги і аукціони, а в радянські часи працювало обласне управління торгівлі. Також, площа відігравала роль тутешньої площі Бастилії. Недаремно у часи ЗУНР пляц носив горду назву Свободи. Втім поляки повернули “тринітарське” ім’я.

Торговельні традиції збереглися і за часів радянської влади, яка влаштували на площі колгоспний ринок і зробили його суто продуктовим. У другий половині XIX століття центр міста, на жаль, нагадував один величезний базар. Торгували всюди – на теперішньому Вічевому майдані, на площі Міцкевича, навколо ратуші та ще бозна-де.

Колгоспний ринок мав кілька локацій. М’ясо, молоко та овочі продавали прямо на площі. Птицю (живу й забиту) продавали у теперішніх квіткових павільйонах, дині та кавуни – на майданчику, де тепер казначейство (колишній

банк “Україна”). По неділях продавали акваріумних рибок, хом’ячків, черепах та іншу живність.

Згодом відкрився новий торговельний простір, продуктовий Колгоспний ринок швидко перебрався у нове приміщення, а старі торгові ряди розвалили. Дітлахи тоді непогано заробили, нишпорячи по розламаних прилавках і вигрібаючи цілі жмені монет, серед яких траплялись навіть польські.

На території колишнього Колгоспного ринку утворився речовий базар, що отримав народну назву “П’ятачок”. У 2000-х там хотіли побудувати величезний торговий центр “Троян”, на щастя, завадила фінансова криза. Зараз територія ринку в оренді. Бізнесмени хочуть забудувати площу, громада ратує за облаштування там скверу.

Насправді, центральна частина Івано-Франківська зі всіх сторін облаштована ринками. Через це тут і транспортне перевантаження, і антисанітарія, і зруйноване історичне середовище. Адже два з чотирьох центральних ринків – в історичному центрі Івано-Франківська. А “П’ятачок” – ще й поблизу Палацу Потоцьких, потенційної туристичної приманки.

У процесі написання статті нами досліджено ділянку, на якій наразі функціонує речовий ринок. Ми виявили, що передумовами розміщення ринків на історичній Тринітарській площі стало зручне розміщення та незабудована площа.

Отже, Тринітарська площа зазнала багато історичних змін у період заснування міста Станіслава до сьогодні. Нами встановлено хронологію подій, на цій території у різні проміжки часу діяло багато споруд місцевого значення, як монастир Тринітарів, чоловіча семінарія, тюрма, установи адміністративного значення та ринок, який існує на даний час. Однак його занедбаний загальний вигляд спотворює ландшафт історичної частини Івано-Франківська і містяни прохають про його перенесення задля спорудження відпочинково-туристичного простору.

1. Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. 136 с.
2. Головатий М. 200 вулиць Івано-Франківська. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 463 с.
3. Головатий М. Етюди старого Станіслава. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 147 с.
4. Базари старого Станіслава III: дійшли до Івано-Франківська. URL: <https://report.if.ua/istoriya/bazary-starogo-stanyslavova-iii-dijshly-do-ivano-frankivska> (дата звернення: 20.11.2020).
5. Мапа капітана Ширкова. URL: <https://report.if.ua/uncategorized/Мапа-капитана-Shyrkova> (дата звернення: 20.11.2020).
6. Слідами старого Станіслава. Пляц Тринітарський. URL: <https://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanyslavova-plyac-trynitaraskyj> (дата звернення: 20.11.2020).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МУЗИКУВАННЯ

Мисинчук Крістіна,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Ярошенко І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Педагогічна доцільність гри на дитячих музичних інструментах на уроках музично мистецтва в школі полягає в тому, що цей вид діяльності сприяє розвитку музичного слуху (звуквисотного, ритмічного, ладового, тембрового), викликає позитивні емоції у дітей, дає змогу учням виявити себе, особливо тим, хто не вміє чисто інтонувати, компенсує їхні слабозвинені музичні дані.

В умовах обмеженого забезпечення шкільних музичних колективів нотними матеріалами, недостатньої кількості методичних праць для вчителів музики з організації дитячих інструментальних ансамблів та оркестрів це питання є актуальними та відповідає запитам сучасної шкільної практики в галузі загальної музичної освіти.

Успіх музичної діяльності визначається розвитком та спільним функціонуванням усіх музичних (і не тільки музичних) здібностей. Разом з тим, в процесі музичного навчання широко використовуються спеціальні прийоми, методи, скеровані на розвиток певної сторони музичного обдарування, і тільки дотично впливаючи на розвиток інших. Наприклад, такими є спеціальні ритмічні вправи на одному звуці, що здебільшого розвивають суто відчуття ритму, або визначення на слух інтервалів та акордів, що розвивають звуквисотний слух.

Фізіологічною основою формування музичного слуху є утворення умовно-рефлекторних зв'язків між слуховими і рухальними аналізаторами. Вирішальна роль тут належить естетичному сприйманню музики. Серед умов, необхідних для початкових навиків формування музичного слуху, потрібно вирізнити:

- музичне оточення, “середовище” де підліток мав би можливість систематично чути музику. Адже у дитини, повністю ізольованої від музичних дій не може розвиватись і музичний слух;
- пробудження у дитини моторних реакцій, рухових відповідей на музичну дію, як передумова для її музично-творчої активності;
- залучення до активної виконавської діяльності;
- створення спеціальних педагогічних ситуацій, що вимагають виявлення художньо-творчої самостійності;
- дотримання принципів добору репертуару, відповідно до вікових особливостей та національної ментальності, залучення до якого викликає у дітей естетичне задоволення.

Для створення цих умов необхідно:

- створити учневі максимально сприятливі умови для пошуку: не оцінювати вдалих чи невдалих спроб доки дитина не задовольниться результатами своєї діяльності;
- ставитися з повагою до думки учня та не критикувати його невдалі спроби;
- використовувати у практиці винахідливі, неординарні ідеї, дитячі думки або створені дитиною твори, підкреслювати, що вони цікаві та неординарні;
- заохочувати учнів до пошукової музичної діяльності;
- підтримувати творчі спроби дитини, зокрема, коли її діяльність не дає очікуваних результатів;
- для активізації уваги молодших підлітків необхідно чергувати виконання музики з бесідою про неї.

Гра на народних інструментах відповідає як природі музичних здібностей так і віковим особливостям психічного розвитку дитини. Цей вид діяльності дає змогу кожному учаснику колективу виявити себе та ефективно сприяє розвитку музичних здібностей, серед яких музичному слуху відводиться одна із провідних ролей. Гра в ансамблі простих музичних інструментів активно розвиває гармонічний слух. Колективна форма гри тут повинна поєднуватися з індивідуальною роботою: спостереженням вчителя за творчим становленням, музичним розвитком та активністю учня.

Пропонуємо такі напрямки роботи з музичними дитячими інструментами для дітей молодшого шкільного віку:

I. Виконувати ритмічний малюнок п'єси:

- прийом “луна” – по фразам, одразу за виконанням керівника;
- під час виконання знайомої п'єси;
- по пам'яті або з частковим виконанням мелодії керівником (одну фразу грає вчитель, наступну – по пам'яті учень) і т. д.;
- різними групами інструментів, кожній з яких доручається виконання тільки певних тривалостей.

II. Добір мелодії:

- знайти на інструменті звуки, виконані вчителем;
- скласти мотив, поспівку на інструменті;
- грати звуки вгору та вниз і давати їм характеристику для усвідомленого просторового розташування звуків: поруч, далеко, вгору, вниз тощо;
- грати однакові звуки всією групою разом.

III. Виконання нотного матеріалу читаючи з листа (використовуючи нотні приклади із врахуванням рівня музичного розвитку учнівського колективу).

Колективне інструментальне виконавство виховує в дітях музичний слух, співтворчість, співпереживання, уяву, творче мислення

1. Абдуллин Е. Б. Теорія и практика музикального обучения в школе. Москва : Музыка, 1983. 125 с.

2. Болгарський А. Г. Народно-інструментальне виконавство – важливий фактор музичного виховання дітей в ЗОШ. *Мистецтво в школі*. 1996. Вип. 1. С. 89–97.
3. Кульчицька Л. Сопілка на уроках музики в початкових класах. *Мистецтво й освіта*. 2005. С. 27–29.
4. Сургаутайте В. Использование музыкальных инструментов на уроках. *Музыкальное воспитание в школе*. 1971. Вып. 8. С. 44–52.
5. Куус И. Коллективное музицирование в ДМШ и его значение в музыкальном воспитании учащихся. *Вопросы методики начального музыкального образования*. 1981. Вып. 7. С. 34–47.

МЕТОДИЧНА СПОРІДНЕНІСТЬ СИСТЕМИ СТАНІСЛАВСЬКОГО ТА ТЕХНІКИ ІВАНИ ЧАББАК

Никифорок Ерік,
IV курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Василюк Т.А.,
асистент.

У ХХІ столітті акторська освіта пропонує нам широкий спектр можливостей навчання: акторських курсів, тренінгів та, так званих, “систем”. Однак, більшість праць з педагогіки та акторської практики в своїй основі базуються на фундаментальній праці К. Станіславського, М. Чехова, В. Мейєрхольда, М. Кнебель, Б. Брехта. Впродовж десятиліть ми використовуємо знання наших попередників, однак чи може хтось із сучасних режисерів та педагогів створити нову систему, або ж якісно оновити старі підходи. Дане питання робить актуальною дану статтю. Предметом дослідження обрано систему К.С. Станіславського та популярну на сьогодні методологію І. Чаббак. Метою дослідження є порівняння ключових постулатів методів К. Станіславського та І. Чаббак, визначення спорідненостей та пошук відмінностей.

Ідея методу Івани Чаббак виникла з бажання подолати свої дитячі страхи і травми, оскільки, в дорослому житті для багатьох людей вони залишаються перепорою для особистісного розвитку. Зі слів І. Чаббак: “загальноприйнятою істиною, завдяки К. Станіславському, вважають те, що кожен актор знає, що дослідження і розуміння своїх особистих переживань – невід’ємна частина акторської гри” [1]. Проте, її техніка відрізняється тим, що актори розглядають свої емоції не як кінцевий результат, а як спосіб досягнення цілі – волі до перемоги. Актор йде до свого надзавдання, а емоції з’являються упродовж шляху. Основним завданням є будь-якою ціною отримати бажане (звичайно ж, ціна залежатиме від характеру персонажа).

Метод І. Чаббак можна поділити на 12 інструментів:

1) Надзавдання – із цим пунктом знайомі більшість людей акторської сфери. Це те, чого ми (або ж наш персонаж) прагнемо від життя – наша ціль. Наприклад: знайти кохання, виграти “Оскар”, повернути силу, тощо.

2) Наскрізна дія – те, чого хоче Ваш персонаж протягом конкретної сцени. Ці інструменти ми не можемо вважати знахідкою, тому що дані терміни знаходимо у працях К. Станіславського, М. Кнебель, В. Неллі й інших режисерів та педагогів [3].

3) Перешкоди – це ускладнення фізичного, емоційного, або ментального характеру, які заважають персонажу виконати його надзавдання. Це робить гру більш цікавою та реалістичною для глядача та актора.

4) Заміна – це ототожнення під час сценічної дії іншого персонажа із реальною людиною з власного життя, яка важлива для надзавдання та наскрізної дії актора. Припустимо, персонаж понад усе прагне кохання. Відповідно, актору необхідно відтворити в уяві ту людину, яка викликає таке ж прагнення безпосередньо у нього.

5) Внутрішні об'єкти – образи, що виникають під час розмов про якісь речі, людей, події та місця .

6) Такти і дії: такт – це намір. Кожного разу, коли змінюється намір відбувається зміна такту.

Дії – це міні-цілі, які відбуваються в зв'язку із тактом. Такти та дії сприяють до досягнення наших цілей.

7) Передісторія – це події, які відбувалися до початку сцени. Слушним зауваженням І. Чаббак є те, що потрібно виробити в собі здатність прокрутити в голові передісторію так, щоб це займало не більше 1 хвилини, тому що під час зйомок чи гри на сцені час, зазвичай, лімітований.

8) Місце дії та четверта стіна: головно місця, в яких перебувають актори під час своєї гри, не відповідають дійсності їхніх персонажів. Даний принц гри вперше описав Д. Дідро у XVIII столітті [4]. За допомогою своєї уяви слід створити ілюзію усамітнення, а для створення атмосферності наділити її потрібними реквізитами (фізично чи уявно).

9) Маніпуляції – це поводження з реквізитом. Наприклад те, як персонаж їсть чи фарбується. Наприклад, у фільмі “Загін самогубців” у персонажа Харлі Квін реквізитом була бита. Вона обігрувала її впродовж цілого фільму, використовуючи як сильний виражальний засіб).

10) Внутрішній монолог – думки, персонажа, які актор не озвучує вголос, однак подумки промовляє, диктуючи хід думок героя.

11) Життєві обставини – це історія персонажа, що пояснює, чому зараз він такий і поводить себе саме так. Наприклад: мій персонаж замкнутий в собі, тому що над ним знущалися в дитинстві; персонаж обрав професію полісмена, тому що в його дитинстві він часто бачив несправедливість і т. д.

12) “Нехай буде, що буде” – головний принцип професійного підходу до роботи, на якому наголошує І. Чаббак. Це те, чого не вистачає для багатьох акторів – впевненості у проробленій роботі. Пропрацювавши попередні одинадцять інструментів, потрібно відпустити себе і “нехай буде, що буде”. В разі, якщо результат не влаштовує режисера чи педагога, слід не копіювати його зауваження, а шукати прорахунки в побудові образу.

Підводячи підсумки, зауважимо, що, на нашу думку, метод І. Чаббак не є оригінальною системою і послуговується тими ж законами людської психології

та органіки, що і система Станіславського, на яку І. Чаббак опирається. Відрізняється вона тільки манерою викладу матеріалу, такою мовою, яку зрозуміє навіть пересічна людина. Отже, ми можемо охарактеризувати техніку І. Чаббак як авторську педагогічну методологію, яка, однак, не претендує на винятковість у світовій акторській педагогіці. Втім, дана методика, поза сумнівом, буде корисною як аматору, так і професіоналу сцени.

1. Чаббак І. Мастерство актера: Техника Чаббак. Москва : Эксмо, 2016. 416 с.
2. Сарабьян Э., Полищук В. Библия актерского мастерства. Уникальное собрание тренингов по методикам величайших режиссеров. Москва : АСТ, 2014. 602 с.
3. Кнебель М. О. О действенном анализе пьесы и роли. Москва, 1961. 73 с.
4. Дідро Д. Парадокс про актора. Київ : Мистецтво, 1966. 156 с.

ФАКТУРА В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

Попович Олеся,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Мода постійно змінюється та розвивається, кожного дня виникають нові види оздоблення, матеріали, технології. Формується нове покоління одягу, аксесуарів та інших виробів, що потребує осучаснення підходів до його дизайн-проекування. Актуальність даної теми пояснюється переусвідомленням світосприйняття, та бажанням створювати нові форми максимально зручними методами.

Метою дослідження є розгляд та аналіз типів фактур, способів їх створення та використання в дизайні одягу.

Композиційна побудова та конструктивно-технологічне рішення проєктованого виробу багато в чому залежить від фактури матеріалу. Фактура (лат. *factura* – оброблення, побудова) – це характер поверхні: гладкість, шорсткість, рельєфність, особливості побудови та оздоблення поверхні предмета [1]. Розрізняють ручний, механізований (автоматичний) і комбінований способи створення фактури. До першого способу належать вишивка нитками, бісером, пастками, стрічками; буфи; аплікація; інкрустація; розпис (вільний розпис, гарячий та холодний батік); в'язання; плетіння; валяння (сухе, мокре, на текстильному матеріалі); оригамі; об'ємні елементи з наповненням; печворк; квілтінг; випалювання; витравлювання тощо. Особливістю ручного способу виробництва є висока трудомісткість, тому його використовують переважно для створення ексклюзивних виробів, які вирізняються оригінальністю, художньою виразністю, високою якістю та вартістю, або навіть можуть бути творами мистецтва. Завдяки використанню сучасного обладнання урізноманітнюються техніки створення фактур механізованим способом, що також дозволяє значно скоротити

час виконання роботи [2]. Серед фактурних ефектів, виготовлених на швейному чи іншому обладнанні, найбільш розповсюдженими є ткацькі переплетення, штучне зістарювання (втирання, знебарвлення, навмисне забруднення, штопання штучно створених дір), плісе, гофре, крешування, мармурування, тиснення, друк (трансферний, шовкографія, сублімаційний, вакуумний), градування, витравлювання, перфорація, оздоблення фурнітурою (декоративне, функціональне, комбіноване), градування, фарбування [3].

Одним з найпоширеніших способів декорування одягу є вишивка: орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними або машинними швами. Вишивають: нитками, бісером, паєтками, стрічками. Завдяки такому виду оздоблення утворюється фактурність поверхні, що впливає на візуальне сприйняття об'єму виробу. Сучасні дизайнери часто застосовують традиційні вишивальні техніки: мережку – витягування ниток; вирізування, настилування (гладь), обманка (фальшиве вирізування), занизування, виколювання, або солов'їні вічка, кручений шов.

Найбільш схожа до вишивки техніка морщення (буфи, брижі, пухлики змережування) додає фактурності готовим матеріалам і може бути формотворчим засобом. Морщення (рясування) – збирання деталей одягу або їх частин у дрібні складки та декорування збірок різноманітними швами. Рясуванням оздоблювали нижні частини рукавів сорочок у місці їх з'єднання з дудами, верхні частини рукавів у місцях їх з'єднання з вуставками, верхню частину стану у місці з'єднання з обшивкою, а також рясували верхню частину спідниці та верхню частину запаски. Брижі (брижки) – зморщені (дрібно призбирані) поверхні рукавів, манжетів (міхавок) сорочок, спідниць. Брижі укладали, закріплювали поверхневими стібками нитками білого кольору. Завдяки цьому утворювалися різноманітні геометричні узори. Пухлики – це такий вид шва, для цього полотно збирають в кілька рядів у зигзаги між зборками. Їх роблять у верхній частині рукава – де рукав пришивається до уставки. Пухлики роблять в один-два ряди. Іноді їх кількість сягає семи. Також таким чином оздоблюють горловину [6].

Буфами почали оздоблювати свій одяг заможні люди в період середньовіччя. В перекладі *bouffer* значить надуватися і стирчати. Ця декоративна техніка, яка прийшла до нас з народного одягу, в якому вона традиційно виконувалася на білизні, дитячому та жіночому одязі. Традиційний вид ручної обробки швейних виробів, коли дрібні складочки, які утворюються в результаті призборення тканини, з'єднуються між собою декоративними стібками [5]. Випукла поверхня з чітким малюнком надає виробу святкового, урочистого вигляду. Для виконання такого роду робіт необхідно традиційно однотонна тканина. Особливо добре виглядають на атласних і оксамитових поверхнях. Буфи на відмінну від зборок виконуються на самій деталі. Такий вид оздоблення несе не лише декоративне, але й конструктивне навантаження. Буфи можуть одночасно замінювати виточки по лінії плеча, талії, а також по низу рукава (тоді вони мають вигляд манжети). Буфи можна виконати традиційним ручним способом із використанням машинних строчок. Деталі з буфами можуть бути суцільнокроєними, або такими, що пришиваються окремо.

Отже, фактура є безпосереднім, активним, естетичним та емоційним засобом впливу на формування образу костюму і важливою складовою проектних методів. Таким чином вона посідає одну із центральних позицій в дизайні одягу, та відіграє провідну роль в композиції та сприйнятті виробу.

1. URL: <http://sum.in.ua/p/10/553/2>.
2. Kolosnichenko O. V., Ostapenko N. V., Kolosnichenko M. V. The development of new forms of special clothes by design projectsing methods. *Vlakna a Textile*. 2016. № 2. P. 3–8.
3. Pashkevich K. L., Kolosnichenko M. V., Ostapenko N. V. Research of some physical and mechanical characteristics of suiting fabrics for designing the clothes. *Vlakna a Textile*. 2016. № 1. P. 3–8.
4. Кара-Васильєва Т. В. Українська сорочка Томоріс. Київ, 1994. 232 с.
5. URL: <https://burdastyle.ua/encyclopedia/instrumenty/shyttya/bufy-na-odyazi>.
6. Захарчук-Чугай Р. Українська народна вишивка. Західні області УРСР. Київ : Наукова думка, 1988. 190 с.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕР'ЄРАХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Савинець Яна,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Бабій Н.П.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Мета дослідження: продемонструвати важливість візуальної інформації у навчальному процесі сучасності; відповідно визначено такі завдання:

- провести аналіз досліджень, методичних порад та продемонструвати ефективність візуальної інформації;
- продемонструвати навчальні заклади, де візуальна інформація впроваджена в простір школи.

Відомо, що більша частина людей сприймає і засвоює досвід, який існує в певній сфері діяльності, переважно за допомогою зорових образів. Мислення – це вищий процес пізнання, який пов'язаний з чуттєвим сприйняттям і базується на відчуттях і сприйнятті навколишньої дійсності. З цього випливає, що стимулом для розумових процесів є об'єкти, що сприймаються зором, візуальні навчальні матеріали [3].

В процесі візуального мислення складається уявлення про алгоритм дій, результатом яких є виконана робота. З точки зору навчання засобами активізації візуального мислення є візуалізовані навчальні матеріали, в яких зафіксовано впорядковану інформацію, тобто представлено у вигляді схеми, малюнки, інфографіки, мультимедіа [3].

Сучасному суспільству потрібні активні творчі особистості, здатні реагувати на зміну техніки, технологій, приймати рішення і нести відповідальність за

їх реалізацію. В епоху бурхливого зростання обсягу інформації, проблем її засвоєння і розуміння, виникає необхідність оновлення освітнього простору.

Існує багато способів навчання, і хоча всі сприймають інформацію індивідуально, більшість навчається наочно. Візуальний стиль навчання дуже ефективний. За словами Джона Медіни, “візуальний процес не просто допомагає сприймати наш світ. Він домінує у сприйнятті нашого світу” [1].

Дослідження Річарда Майєра, автора книги “Multimedia Learning”, вказують на те, що через 72 години після отримання усної інформації можна очікувати, що люди запам’ятають в середньому всього 10% почутого. Але якщо додати допоміжні зображення, то людина запам’ятовує близько 65% інформації [4].

Людина живе у світі образів, що зумовлено сучасною культурою, розвитком цивілізації й технологій. І як наслідок, навчання все більше візуалізується. До теперішнього моменту звичну грифельну класну дошку замінює інтерактивна дошка (smart board); зошити – сенсорні планшети. Школи все частіше обладнують проєкторами, а однотонні стіни коридорів та класів розписують малюнками та оформлюють сучасними та цікавими плакатами [5].

Інфографіка є ефективною в освітньому контексті, оскільки вона використовує образи, щоб виділити, пояснити, або покращити текстову інформацію. Вони мають унікальну здатність привертати увагу, передавати інформацію та заохочувати запам’ятовування, попри їх складний характер. Це означає, що інфографіка та інформаційні плакати це чудовий допоміжний інструмент для навчання. В них лаконічно згрупована та впорядкована інформація, яка спрямована на швидке сприйняття і запам’ятовування найважливішого. Крім того, стильна і сучасна графіка здатна оживити буденний і строгий інтер’єр школи. До того ж інформація може бути зображена не лише на друкованих плакатах чи стендах. Вона може бути в вигляді розпису на стіні чи висвітлена на екрані [2].

На сьогодні вже існують інноваційні школи, що впровадили візуальну інформацію в навчальний простір. Гімназія Ørestad (Копенгаген, Данія) являє собою одне величезне приміщення зі скляними стінами, де навчаються більше тисячі школярів. У такій нетрадиційній школі учнів заохочують співпрацювати між собою. Діти діляться на групи, у рамках яких спілкуються та вирішують завдання, і звертаються за допомогою до вчителя лише за крайньої потреби. У гімназії розміщені місця для занять та відпочинку у вигляді гігантських “барабанів”, рухливі полиці та пересувні стіни. Шкільний простір спроектований таким чином, щоб бути максимально комфортним учням та вчителям, крім того, вся важлива інформація для навчання та організації навчального процесу розміщена на різноманітних стендах та цифрових носіях. AltSchool (Сан-Франциско, США) повністю відкидає традиційну систему освіти, віддаючи перевагу тій моделі навчання, яка покращить практичні навички дітей, навчить їх мислити, а відтак дасть змогу адаптуватися у світі змін. У цій школі простір спроектований таким чином, що він не тільки містить інформацію для навчання, а й дає змогу учням взаємодіяти. Innova Schools є реакцією Перу на невдалу спробу стандартизувати освіту в країні. Школа поєднує в собі різні форми навчання: онлайн-навчання, роботу з керівником та групову роботу. Половину навчального дня школярі з 1 по 11 класи навчаються за допомогою онлайн-ресурсів,

інша частина дня присвячена традиційній школі. Усі приміщення пристосовані для рухомих занять. Сьогодні в Перу існує 29 шкіл такого типу. В їх інтер'єрах впроваджено велику кількість інфографіків та плакатів, крім того, є багато інтерактивних цифрових носіїв [6].

У цей час серед досліджень психологів, педагогів, методистів і ін. є актуальною проблема візуального мислення. Це обумовлено тим, що через великий потік інформації змінюється спосіб її сприйняття, а значить повинен змінитися підхід до візуалізації інформації. Отже, візуальне мислення передбачає використання візуальних образів, що ілюструють поняття, процеси, алгоритми дій, відносини між об'єктами. На нашу думку, такі образи варто впроваджувати в простір школи у вигляді плакатів, інфографіків, розписів на стінах для покращення ефективності навчання і зацікавленості учнів в навчальному процесі.

1. Медіна Дж. Правила розвитку мозку дитини / пер з англ. Т. Рабчак. Київ : Наш Формат, 2016. 320 с.
2. Селеменов С. В. Школьная инфографика. *Общественно-политический и научно-методический журнал "Образование и современная школа"*. Москва, 2010. № 2. С. 34–42.
3. Friendly M. A Brief History of Data Visualization. *Psychology Department and Statistical Consulting Service York University*. Canada, 2006. 43 p.
4. Mayer R. *Multimedia Learning*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 210 p.
5. Особенности дизайна для образовательных учреждений. EduDesign : вебсайт. URL: https://edudesign.ru/design_components (дата звернення: 27.03.2021).
6. Weller C. The 14 most innovative schools in the world. Insider : website. URL: <https://www.businessinsider.com/most-innovative-schools-in-the-world-2-2016-10> (date of access: 26.03.2021).

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ БАНДУРНОГО
І ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА
(на прикладі творчості Григорія Китастого)**

Сем'янчук Анна,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дутчак В.Г.,
доктор мистецтвознавства, професор.

Вагомий внесок у розвиток українського як бандурного, так і хорового мистецтва здійснила родина Китастих. Серед спадщини митців діаспори особливе значення має творчість Григорія Китастого (1907–1984) – видатного диригента, композитора, соліста-бандуриста, педагога, багаторічного керівника

Капели бандуристів імені Т. Шевченка (1941–1984, Детройт, США), Героя України (2008, посмертно).

Григорій Трохимович Китастих – уродженець Полтавщини (с. Кобеляки) – отримав ґрунтовну музичну освіту (спершу в Полтавському музичному технікумі, а пізніше в Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка). Ще у студентські роки у нього сформувалися власні погляди на бандурне мистецтво, зокрема на її ще глибоко невикористані можливості. Практичній реалізації цих поглядів сприяли його співпраця з учасниками Київської капели бандуристів, участь у хорі Київської опери, а також творчість Гната Хоткевича, яка стала для нього взірцем [1, с. 170].

Мистецька біографія Григорія Китастого була щільно пов'язана з ансамблевими бандурними колективами – з Київською Державною капелюю бандуристів (співак-бандурист, а згодом заступник художнього керівника), пізніше з Капелюю бандуристів ім. Т. Шевченка (в якості її мистецького керівника та диригента). Капела, започаткувавшись на окупованих українських територіях у 1941 році, продовжила своє існування в еміграції (спершу в Німеччині у 1944–1949 рр., пізніше у США), і відома сьогодні як Ukrainian Bandurist Chorus (Детройт, США). Після її триумфальних виступів в залі Месі Голл (Торонто, Канада) та Вашингтоні в Білому Домі (США), її керівника Григорія Китастого визнали “найвизначнішим бандуристом діаспори” [1, с. 159].

Під керівництвом Г. Китастого Капела бандуристів ім. Т. Шевченка успішно популяризувала бандурне мистецтво за рубежом, достойно представляючи світові українську культуру, стимулювала розвиток музичного мистецтва в діаспорі на професійному рівні, сприяла процесові навчання бандуристів. Завдяки її диригенту, капела об'єднала українські громади, які були розпорошені по світу. У 1968 році, за участю Китастого організуються щорічні кобзарські табори, семінари для молоді, курси, де формуються молоді виконавці, кобзарі, вчителі гри на бандурі, керівник ансамблів. У 70-80-х роках, коли до нього долучається Школа Кобзарського Мистецтва, цей процес набуває стрімкого розвитку. Капела бандуристів ім. Т. Шевченка під керівництвом Г. Китастого, паралельно з активістами Школи Кобзарського Мистецтва – Ю. Китастих, М. Фаріоном, О. Махлаєм, Л. Чорною та іншими виконували роль інструкторів кобзарських таборів у містах Канади і США [1, с. 171].

На честь 70-річчя митця осередок Української революційної демократичної партії, до складу якого входив композитор, привітав його виданням “Збірника на пошану Григорія Китастого”. Цей збірник вийшов друком у 1980 році коштом Фондації імені Івана Багряного й містить статті, рецензії, спогади, а також вірші, які були присвячені ювілярові, та деякі його власні твори [2].

Творчість Григорія Китастого має вагомe значення для музичного виконавства діаспори та материкової України. Його творчі здобутки актуалізуються й сьогодні, оскільки інтерес до мистецтва українського зарубіжжя зростає. Перша в Україні збірка музичних творів Китастого “Вставай, народе!” вийшла друком у Києві у 1996 році [3]. Сьогодні творчість митця також популяризується діяльністю Фондації Китастих. Нею організований веб-сайт [5], на якому вміщено нотні тексти (друковані й рукописні) авторських творів,

обробок, перекладів, звукозаписів Г. Китастого та очолюваної ним Капели бандуристів імені Т. Шевченка.

Численні обробки народних пісень та власні твори Г. Китастого для бандури, фортепіано, солоспіву з бандурою, юнацькі пісні в супроводі бандур або фортепіано, твори для капели бандуристів, хору *a capella*, камерні вокальні твори, твори для оркестру бандур сьогодні отримали новий виток популярності в Україні, активно увійшли до навчального репертуару та концертних програм виконавців, використовуються в навчальному процесі загальноосвітніх і мистецьких шкіл, спеціальних музичних закладів різного рівня, сприяють національно-патріотичному вихованню дітей і молоді. Г. Китастий щільно співпрацював з поетами української діаспори І. Багряним, К. Перелісною, Я. Славутичем та ін. Серед найбільш популярних творів – інструментальні сольні для бандури “Гомін степів”, “Горлиця”, “Львівські фрагменти” та ін., вокально-інструментальні ансамблеві “Молитва”, “Марш” на сл. К. Перелісної, “Юнацька пісня” на сл. І. Багряного, “Марш ОДУМу” на сл. Я. Славутича та ін., хорові “Літургія”, “Різдвяний тропар”, “Псалми”, “Отче наш” та ін., камерні вокальні “Як давно” сл. О. Підсухи, “Лебеді” сл. М. Ситника, “Не шкодую за літами” сл. О. Підсухи, “Нагадай, бандуро” сл. Н. Калюжної та ін.

1. Дутчак В. Г. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. 488 с.+ 72 іл.
2. Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження. Нью-Йорк : УВАН, 1980. 291 с.
3. Китастий Г. Вставай, народе! Твори для капели бандуристів, хори, солоспіву. Київ : Музична Україна, 1996. 174 с.
4. Hryhory Kytasty. Plays Bandura Renditions of Ukrainian Melodies and His Own Compositions. CD 1, CD 2.
5. The Kytasty Foundation. URL: thekytastyfoundation.org.

МІЖНАРОДНІ МИСТЕЦЬКІ БІЄНАЛЕ “ІМПРЕЗИ” В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

Соловчук Даниїл,
III курс ОР бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Метою цієї розвідки є виявлення ролі виставки-бієнале сучасного мистецтва “Імпреза” у мистецькому житті міста та її значення у соціокультурному просторі України. Задля досягнення мети було проведено дослідження та систематизування наявної інформації про Бієнале “Імпреди”, про історію проведення цих творчих акцій, відбулося ознайомлення з окремими представленими на виставках творами та їх авторами.

Бієнале “Імпреза” – міжнародні виставки творів сучасного мистецтва, зокрема живопису, скульптури, асамбляжу та графіки, що проводилися кожні два роки в Івано-Франківську (з 1989 по 1997 роки) [2]. Масштабна виставка, що виникла у часи змін політичних парадигм, вплинула на естетичну свідомість мешканців міста, спровокувала появу ряду артистичних явищ і продемонструвала можливості втілення незалежних ініціатив у найамбітніших форматах. Подія відбулася п’ять разів у вигляді мистецьких оглядів, що заклало підґрунтя для формування музею сучасного мистецтва [1].

Виставка робіт з колекції “Імпреди” не має послідовного, тематичного чи хронологічного характеру, тому у різних місцях її проведення можна бачити все – абстракцію, сюрреалізм, мінімалізм, концептуалізм, поп-арт, соціальну сатиру та постмодерні витвори. Для прикладу, український живопис ілюстровано ліричною абстракцією від одеситів Володимира Цюпка та Сергія Савченка, киянина Миколи Малишка, казковими мотивами в картині “Сорока, яка не може второпати, що робить шука” одесита Володимира Кабаченка, який дає змогу повернутися і насолодитися міфічним світом дитинства ще до проникнення у нього сюжетів “фентезі”. Триптих темперою Петра Гончара “Тополі, котрих стає менше” у наївний, але переконливий спосіб ілюструє актуальну тему екології у всіх її аспектах. Покоління молодих представляє робота Тараса Табака “Будні” [1].

Досить розмаїтими на “Імпрезах” були блоки графіки. Вони відзначалися різноманітністю стилістичних підходів, багатством технік, актуальністю тем зображуваного. Мецо-тинто, офорт, акватинта, літографія, дереворит, ліногравюра, шовкодрук, – усі техніки були використані у формуванні творів виставки. Строката різнобарвність графічних стилів і технік яскраво ілюструє воління до свободи в сучасному мистецтві [1].

Дуже важливою є також “ширина” “Імпреди”: перетворення її у своєрідний фестиваль середовища, де, крім виставок творів образотворчого мистецтва відбуваються також супутні літературно-музичні акції. Всі ці заходи в комплексі мають лише одну наскрізно спільну рису – презентація нової культури, що твориться у нових умовах в Україні, на тлі культури в інших країнах і світу [2].

Перша міжнародна бієнале “Імпреза-89” була проведена у листопаді-грудні 1989 р. у м. Івано-Франківськ, де взяли участь 17 країн та 8 республік СРСР, з них 205 учасників, більше ніж 400 претендентів, виставлено понад 700 з 3000 надісланих робіт. У короткий час до музею надійшли десятки творів із різних куточків земної кулі. Праці відразу кваліфікували по видах мистецтва, щоб урівноважити виставкову експозицію. Відкриття виставки у Художньому музеї пройшло з успіхом. Декілька днів місто було наповнене учасниками та глядачами. Друга бієнале “Імпреза-91” була проведена у жовтні-грудні 1991 р. У ній взяло участь 48 країн, з них 600 учасників, представлено 2380 робіт. Виставка відбувалась в приміщенні пам’ятки архітектури – колишньому “Пасажі Гартенбергів”. Така галерея дала можливість міжнародному журі в колекції “Імпреди-91” об’єднати далекі географічно і, виявляється, такі близькі пошуки художників різних континентів. Третя бієнале “Імпреза-93” була проведена у грудні-січні 1993 р. Тоді взяло участь 28 країн, з них 211 учасників, всього 490

робіт. Цього разу було представлено для огляду позаконкурсний блок сучасної словацької графіки, а також зібрання молодих львівських художників і фото-виставку українських авторів Спілки фотохудожників України. Четверта бієнале “Імпреза-95” була проведена у 1995 р. Було організовано декілька тематичних виставок. У рамках конференції відбулася наукова конференція з проблем сучасного мистецтва “Імпреза міжсезоння” та виставка “Сьоме небо”. Також було організовано “Імпреза-95 – Фото”, “Імпреза-95 – Графіка”, “Медитації на стику” виставка-акція Ростислава Котерліна у Художньому музеї. П’ята бієнале “Імпреза-97” була проведена у 1997 р. У контексті цієї події було також організовано низку заходів: “Абстрактне мистецтво із Зальцбурга (Австрія) та абстрактне малярство художників Івано-Франківська” – виставка у Художньому музеї та багато інших. У подальші роки бієнале не проводилася за браком коштів, ентузіазму та ідей, деяких організаційних питань та проблем, пов’язаних з ними [2].

За час проведення виставок у фонд франківського музею надійшло декілька сот подарованих робіт відомих у світі митців. Місто отримало чудову колекцію світових збірок графіки та малярства, жоден музей в Україні не може похвалитись такою колекцією світової графіки. Для громадян нашої держави відкрився невідомий мистецький простір світового мистецтва. Це дало нове мислення не тільки в мистецтві, але і в інших сферах людської діяльності [3].

Отож, Івано-Франківська “Імпреза” мала свій скромний міжнародний характер, як відоме українське бієнале з власною історією становлення, розвитку, перспективами. Загалом “Імпреза” була дуже амбітним проектом, що дав можливість Івано-Франківську на певний час стати лідером у загальноукраїнському творчому процесі. Цей проект значно вплинув на культурне та мистецьке життя міста, реабілітував його та вивів на новий рівень, що призвело до подальшого розвитку мистецького життя, становлення окремих митців. Слід зауважити, що створення або відродження подібного роду виставок, подій та перформансів матиме позитивний вплив на українське, зокрема франківське мистецтво, для гідного представлення на світовому рівні.

1. Звіжницький А. “Імпреза”. Івано-Франківськ. 1989, 1991, 1993, 1995, 1997. URL: <https://artukraine.com.ua/ukr/a/impieza--ivano-frankovsk--1989-1991-1993-1995-1997/#.X8LRJWgzaUI> (дата звернення: 29.11.2020).
2. Імпреза (бієнале). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Імпреза_\(бієнале\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Імпреза_(бієнале)) (дата звернення: 29.11.2020).
3. Вітушинський М. Бієнале “Імпреза” – 1989 р. URL: <http://csm.if.ua/myhajlo-vitushynskij-biyenale-impie> (дата звернення: 29.11.2020).

ГУЦУЛЬСЬКА ХОРЕОГРАФІЯ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ФАХОВОЇ ОСВІТИ

Томенчук Анастасія,
II курс бакалавр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Марусик Н.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Формування й утвердження базових сценічних форм гуцульської хореографії тісно пов'язана з різними формами мистецького, загальнокультурного й громадського життя. Аналізуючи розвиток народного хореографічного мистецтва у контексті еволюції музично-театральних жанрів в Україні можна прослідкувати паралельний розвиток танцювального, музичного й театрального мистецтв. Вивчення саме театральних форм хореографічного мистецтва базується на розгляді феномену видовищності та історії розвитку українського музичного театру, де характерною рисою народної драми є те, що пісня і танець у ній становлять єдину сценічну дію. Сценічні варіанти народного танцю в західному регіоні України були тісно пов'язані зі становленням національного музично-драматичного театру, що, у свою чергу, стало підґрунтям для розвитку театралізованих форм цього жанру хореографічного мистецтва. Проте початок ХХ ст. ознаменувався тим, що гуцульський автентичний танець як складова української хореографічної культури, зі свого функціонування як танець в побуті гуцулів, трансформувалася в танець в контексті розвитку драматичного театру і репрезентувалася по всій Україні та далеко за її межами.

З цієї точки зору заслуговують на увагу драматичні гуртки, які (існували при рільничих та ремісницьких кооперативах у містах і селах Гуцульського регіону” в кінці ХІХ – на початку ХХ століть”. Велика заслуга в цьому прозаїка і драматурга, критика і перекладача, композитора і дослідника мистецтва Гната Хоткевича, що майже сорок років самовіддано працював на ниві рідної культури.

На початку минулого століття український народний танець, вирізняючись самобутністю і глибоким змістом, став одним із найяскравіших явищ, яке привертало увагу багатьох дослідників ХХ століття. І серед них – метри української хореографії Василь Авраменко, Василь Верховинець, Павло Вірський, Клара Балог, Володимир Петрик, етнографи Володимир Шухевич, Роман Гарасимчук, Оскар Кольберг, Яків Головацький, Іван Крип'якевич, Павло Чубинський, музикознавці Філарет Колесса, Володимир Гнатюк.

Після залучення хореографії до загальноосвітньої та спортивно-виховної сфер української громади, подальшим кроком у еволюції соціокультурної ролі етнохореографії стало формування осередків, а далі й мережі закладів спеціалізованої хореографічної освіти. Самобутніми яскравими явищами у перебігу цього процесу є творча діяльність, виконавство, методико-педагогічні засади Василя Авраменка та Романа Гарасимчука, активну пошукову діяльність якого в дослідженні хореографічної культури Гуцульщини у вітчизняному мистецтвознавстві поки практично не висвітлено. Дослідженню творчого шляху й

методу Василя Авраменка приділено увагу роботах Андрія Гуменюка, Кіма Василенка, Ярослава Чуперчука. Проте в їх працях знаходимо тільки окремі згадки про нього як знаного хореографа та митця, який поставив народний танець на службу національного виховання української молоді. Цінним доповненням дослідницького апарату є власна праця видатного хореографа “Танки, музика, стрій”.

Міжвоєнне двадцятиліття стало періодом започаткування послідовного наукового осмислення гуцульської хореографії. В 1930-ті роки гуцульську музику вивчають Стефан Мерчинський і Михайло Кондрацький, а гуцульські автентичні танці – Роман Гарасимчук, чие ім’я, як зазначив Микола Моздир, “...є одним із найяскравіших із числа фундаторів львівської етнографічної школи, що репрезентує тягливість наукових традицій в осередку сучасного Інституту народознавства НАН України” [3, с. 1114]. Діяльність Р. Гарасимчука (1900–1976) характеризує його як багатопрофільного дослідника-ентузіаста народного мистецтва – етнографа, етноархеолога, етнолога, музикознавця, етнохореографа, музейного працівника.

Необхідно відзначити і роль навчальних закладів, як осередків плекання інтересу до автентичних хореографічних форм. Досвід показує, що в наш час народна хореографія збереглася в колишніх сільських школах, які з розширенням географічних меж обласного центру адміністративно ввійшли до Івано-Франківська як його окраїни. А також, таким осередком є, зокрема, Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, де у 2005 році створено ансамбль танцю “Дивоцвіт”.

У концертно-гастрольній діяльності численних професійних, учбових, аматорських колективів Західноукраїнського регіону та України в цілому гуцульська хореографія фігурує досить послідовно і багатогранно, виконуючи представницьку функцію самобутньої неповторності та етнічного багатства різновидів національної фольклорної хореографії. Її популяризація здійснюється через успішну й результативну участь українських ансамблів у міжнародних конкурсно-фестивальних акціях в Україні та країнах світу.

1. Авраменко Вь. Танки, музика, стрій. Нью-Йорк ; Вінніпег ; Київ ; Львів : Ukraine Booksellers and Publishers, 1947. 88 с.
2. Верховинщина: загальні описи та історичні нариси про населені пункти району / упоряд. І. Зеленчук. Верховина : Гуцульщина. 2004. 331 с.
3. Маковецька Х. Парк української культури у Львові. *Народознавчі зошити*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. № 6. С. 1130–1141.
4. Пронь А. Становлення сценічних форм хореографічного фольклору в Україні в контексті взаємовпливу регіональних традицій *Вісник Прикарпатського університету. Серія “Мистецтвознавство”*. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2008. Вип. XIV. С. 164–168.

ДИЗАЙН СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Шеленко Христина,
І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Хомин В.М.,
доцент.

У статті проаналізовано дизайн бібліотек, їхню комфортність для користувачів. Розглянуто організацію бібліотечно-інформаційного середовища для людей.

Ключові слова: бібліотека, дизайн бібліотеки, інтер'єр бібліотеки, бібліотечне середовище, сучасна бібліотека, зонування, бібліотека нового формату, бібліотечний простір.

Мета – проаналізувати архітектуру й дизайн бібліотек та їхню комфортність для користувачів, розглянути організацію бібліотечно-інформаційного середовища.

Актуальність теми підтверджується тим, що одним із невирішених нагальних питань вітчизняної архітектурної практики є організація інформаційного простору для людей. У зв'язку з цим пріоритетного значення набувають архітектура та дизайн, орієнтовані на людей.

Архітектуру та дизайн бібліотек досліджують Л.З. Амлінський, С.С. Артамонова, Є.В. Балашова, Ж. Гаскюель, А.В. Молодцова, І.А. Павлова [2].

Дизайн у бібліотечній справі найчастіше розглядають як архітектуру та проектування бібліотечних споруд, концепцію гнучкого планування приміщень і їхнього зонування, а також інтер'єр, декоративне оздоблення, меблі й обладнання. Важливими показниками є і норми освітлення та шуму в приміщенні бібліотеки. Застосування елементів естетики в оформленні бібліотечного інтер'єру – один із засобів забезпечити комфортність перебування користувача в бібліотеці [1].

Перші бібліотеки з'явилися приблизно в 2600 роках до н. е. і були не більше, ніж архіви для зберігання інформації. Сучасні “книжкові” споруди для громадського користування вирізняються оригінальним і часто незвичайним дизайном, складністю і різноманітністю форм. Пропоную розглянути 7 прикладів найбільш унікальних бібліотек сучасної архітектури [4]:

1. Бібліотека Book Mountain and Library Quarter (Нідерланди).
2. Нова бібліотека в Бірмінгемі (Англія).
3. Публічна бібліотека Штутгарта (Німеччина, 2011 р).
4. Бібліотека в Канадзава (Японія, 2011 р).
5. Бібліотека і навчальний центр (Австралія, 2010 р).
6. Бібліотека Coogo (Квінсленд, Австралія).
7. Нова бібліотека Університету (Шотландія, 1495 р).

Бібліотечний простір сьогодні – це не лише простір для книг та інших носіїв інформації, у своїй переважній більшості – це простір для відвідувачів, який забезпечує їм повну свободу вибору необхідної інформації [5].

Термін “бібліотечний простір” включає в себе такі поняття:

- професійний простір, тобто компетенції бібліотечних працівників, їх готовність до впровадження інновацій та роботи щодо інформаційного забезпечення громади;

- інформаційний простір – інформаційно-ресурсна база бібліотеки, яка містить бібліотечні фонди, різні типи і види документів;

- фізичний простір – передбачає особливості організації інтер’єрів бібліотек, створення відповідних умов для роботи та відпочинку [3].

Таким чином, аналіз архітектури і дизайну бібліотек та організації комфортності середовища для користувачів бібліотек засвідчив, що фахівці впродовж усієї історії розвитку бібліотек досліджують ці питання. Це і раціональність споруд, і планування внутрішніх приміщень, і організація бібліотечно-інформаційного середовища для людей.

1. Амлинский Л. З. Композиционно-планировочные решения и техническое оснащение научных библиотек : библиотечковедческий аспект. Киев : Наук. думка, 1988. 296 с.
2. Артамонова С. С. Проблемы архитектуры та дизайну бібліотечних будівель у світовій практиці. *Бібл. планета*. 2002.
3. Балашова Е. В., Тищенко М. Н., Ванеев А. Н. Библиотечный дизайн : учеб. пособ. Москва : Гардарики, 2004. 288 с.
4. Гаскюэль Ж. Пространство для книги : руководство для всех тех, кто строит, оборудует и обновляет библиотеку. Москва : Рудомино, 1995. 303 с.
5. Гнездилов В. Н. Организация внутри библиотечного пространства в условиях новых технологий : проблемы и решения. *Библиотечковед*. 2001. № 5. С. 39–42.

ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ 6 РОКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Зеленчук Іван,
II курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Попель С.Л.,
кандидат медичних наук, доцент.

Процес систематичного навчання в школі висуває підвищені вимоги до організму дітей молодшого шкільного віку [2]. Відомо, що семирічні (а особливо шестирічні) діти мають цілу низку морфологічних, фізіологічних і психологічних особливостей, які визначають їх високу чутливість і меншу стійкість до несприятливих зовнішніх впливів, більш низьким рівнем працездатності та підвищеної втомлюваності. Щоб дитина могла успішно навчатися і виконувати свої шкільні обов'язки, до моменту надходження в школу він повинен досягати певного рівня психо-фізичного розвитку - так званої “шкільної зрілості” [1].

Мета дослідження. Визначення шкільної зрілості дітей 6 років.

Матеріали і методи. Аналіз джерел наукової літератури; результати проведення тесту “вирізання кола” і тесту Керна-Ірасека в підготовчій групі дитячого садка [2]. Результати дослідження. Аналіз літературних джерел показав, що здоров'я дитини залежить від багатьох факторів: правильне харчування, режим дня, перебування на свіжому повітрі, рухова активність, що гартують процедури, психологічний комфорт в сім'ї тощо. При поступленні кожної дитини в школу визначають ступінь його готовності до навчання – “шкільну зрілість”. Це пов'язано з тим, що неготовність дітей до навчання несприятливо відбивається на їх працездатності, успішності і стан здоров'я. Встановлено, що діти, які не досягли до початку навчання “шкільної зрілості” або зовсім не справляються з вимогами шкільної програми, або виконують їх ціною зниження рівня здоров'я [2]. Визначення готовності дітей до навчання в школі проводиться психолого-медико-педагогічною комісією або лікарем дошкільного навчального закладу (ДНЗ), спільно з психологом [3]. Визначення готовності до школи проводиться за медичними і психологічними критеріями. Психофізіологічні критерії у неорганізованих дітей визначає педагог або психолог школи, яку буде відвідувати дитина. **Результати.** Проведені дослідження рівня готовності до школи дозволили встановити окремі найбільш важливі складові шкільної готовності (рис. 1). Так само як і інші автори [2, с. 84] ми виділили наступні види готовності дітей до навчання в школі: 1) “фізична; 2) особистісна; 3) соціально-психологічна; 4) інтелектуальна; 5) емоційна; і 6) вольова”. На рис. 1 представлений розподіл складових готовності до школи обстежених нами дітей 5–7 років. З отриманих даних можна зробити висновок про те, що фізична складова шкільної готовності складає найбільший відсоток. Тому корекційна робота повинна бути направлена в найбільшій мірі на підвищення рівня фізичної підготовленості дітей 5–7 років. Саме на підвищення рівня фізичної підго-

товленості і розвитку тонкої моторики направлена розроблена нами корекційна програма з підвищення рівня готовності до навчання в школі засобами ФКіС.

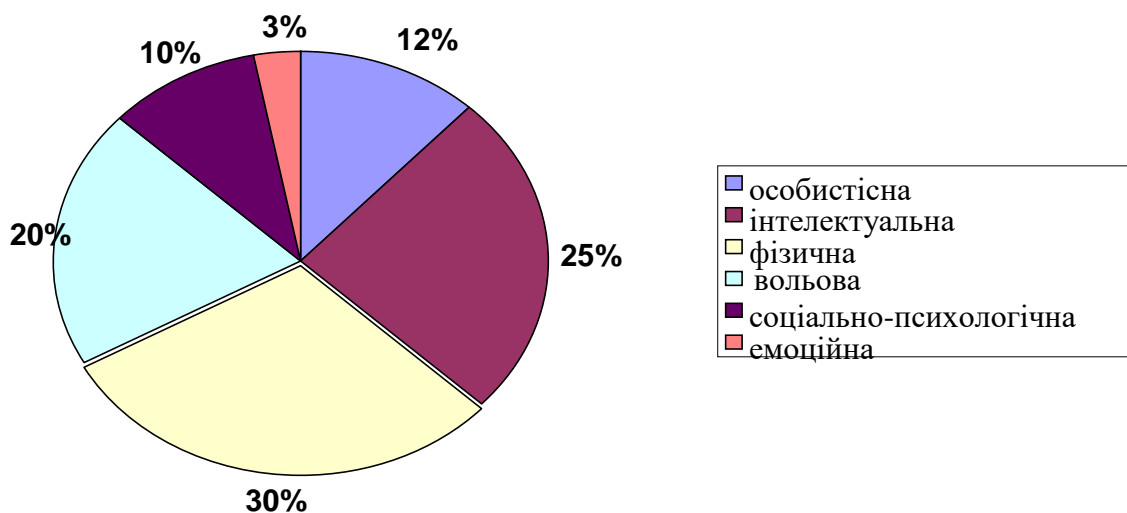

Рис. 1. Розподіл складових компонентів шкільної готовності дітей 5–7 років до експерименту

Висновки. Спеціальні дослідження показали, що “не готові” до школи часто опиняються діти з деякими захворюваннями (наприклад з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю) або функціональними відхиленнями в стані здоров’я, з відставанням біологічного віку або з недостатнім розвитком деяких психо-фізичних функцій, найбільш тісно пов’язаних з навчальною діяльністю. Недостатній рівень готовності до навчання в школі дітей з психофізіологічних показником часто поєднується з відхиленнями в стані здоров’я. З іншого боку, надмірне напруження, пов’язане з виконанням шкільних вимог, може привести до перевтоми і погіршення здоров’я дітей за рахунок функціональних порушень, загострення наявних або виникнення Нових хронічних захворювань [1]. За даними проведеного дослідження, було виявлено, що 71% дітей підготовчої групи дитячого садка готові до навчання в школі, 29% дітей з підготовчої групи мають середній “*дозріваючий*” рівень готовності до школи.

1. Виноградова Н. Ф. Современные подходы к реализации преемственности между дошкольным и начальным звеньями системы образования. *Начальная школа*. 2000. № 1. С. 7–12.
2. Журова Л. Е., Кочурова Е. Э., Кузнецова М.И. Диагностика готовности детей дошкольного возраста к обучению в школе. *Справочник руководителей и учителей начальной школы*. Тула : Родничок, 1999. С. 81–104.
3. Степанова М. И. Что такое “школьная зрелость”? *Что такое “школьная зрелость”?* : справочник для родителей будущего первоклассника. Москва : ООО “Фирма “Издательство АСТ”, 1999. С. 3–6.

ПРОГРАМУВАННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ З ГІМНАСТИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Маланій Юрій,
I курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Земська Н.О.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент.

Актуальність. Проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей є пріоритетним напрямком у дослідженнях науковців всього світу [1; 4]. Розвиток та формування здорової молоді розпочинаючи із раннього віку за допомогою фізичних вправ. Оздоровча гімнастика є основним засобом зміцнення здоров'я та профілактики різних типів захворювань, загартовуючи імунітет організму [2; 3]. Фізичному розвитку варто приділяти увагу змалку, саме тому тематика даного науково дослідження опирається на молодший шкільний вік дитини для того, щоб попередньо сформулювати уяву та поняття про здоровий спосіб життя, потребу в руховій активності за допомогою засобів та методів фізичної культури і формування правильної постави тіла та фізично гармонійного розвинутої особистості. На даний час є велика кількість оздоровчих програм для дорослого населення, проте для дітей – їх небагато. Саме тому, перед нами постало завдання розробити програму оздоровчих занять з гімнастики для дітей молодшого шкільного віку і методично правильно її обґрунтувати без шкоди для здоров'я.

Мета – розробка програми оздоровчої гімнастики для дітей молодшого шкільного віку.

Завдання:

1. Здійснити аналіз психологічної, науково-педагогічної, методичної, періодичної літератури з досліджуваного питання.
2. Охарактеризувати вплив занять з гімнастики щодо поліпшення фізичного розвитку та здоров'я дітей молодшого шкільного віку.
3. Підготовка та апробація програми відповідно до поставленої мети.

Методи дослідження – теоретичні, що включають аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, синтез й моделювання та емпіричні, які включають у себе спостереження, бесіди та анкетування, що складаються із моніторингу й порівняння.

Аналіз результатів дослідження. У своїх наукових працях Л.П. Черненко [3], В.В. Черняков та М.М. Желізний [4] висвітлюють ефективність педагогічного процесу, який спрямований на зміцнення здоров'я, всебічний фізичний розвиток та оптимальну рухову підготовленість дітей та, на їх думку, це залежить від урахування біологічних закономірностей їх організму, пов'язаних із значною потребою дитини у різноманітних рухах.

Ключовим завданням занять з гімнастики для дітей молодшого шкільного віку є сформулювати позитивний настрій від тренування [4].

Основна мета полягає у загальному розвитку дитини та формування життєво-необхідних умінь та навичок:

- лазіння;
- стрибки;
- орієнтація в просторі;
- спритність.

Програма занять з гімнастики для дітей молодшого шкільного віку

Мета – всебічний фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку.

Завдання – сформулювати базову фізичну підготовку та опанувати володіння таким навичкам як лазіння, стрибки, орієнтація в просторі, відчуття правильної постави.

Способи організації (фронтальний, коловий, потоковий, індивідуальний).

Метод словесних методів (опис, пояснення, бесіда, розбір завдання, вказівка, оцінка, команда, підрахунок).

Практичні методи (підвідні вправи, цілісне розучування вправи та по частинам, ігровий та змагальний).

Засоби проведення (стройові вправи, вправи для розвитку постави, ЗРВ у русі, ЗРВ на місці із предметами та без них).

Дана програма реалізується безпосередньо через чітко поставлені завдання, що включають у себе:

- систематичне відвідування (3 рази на тиждень)
- розвиток сили
- розвиток гнучкості
- розвиток швидкості
- розвиток спритності
- формування правильної постави

Методичні особливості гімнастики

1. Використання великої кількості різноманітних рухів
2. Можливість відносно локально впливати на різні ланки опорно-рухового апарату і систем організму.
3. Можливість чіткої регуляції навантажень.
4. Можливість ефективно впливати на естетичне виховання тих хто займається.

Висновок. Отже, дана програма актуальна тому, що допомагає дітям молодшого шкільного віку досягнути гармонійного фізичного розвитку. Після формування базової фізичної підготовки, діти можуть займатися іншим видом спорту в залежності від їх бажання, при цьому маючи базову фізичну підготовку. Подальшим завданням роботи є апробація даної програми тренування у групах початкової підготовки з гімнастики та перевірка її ефективності.

1. Земська Н. О., Рихлюк С. П. Теорія і методика викладання гімнастики : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2020. 123 с.

2. Мехоношин С. О. Гімнастика. Індивідуальна та самостійна робота студентів (на прикладі технологій графічного конструювання, ситуаційного моделювання, ступеневого навчання). Тернопіль, 2013. 216 с.
3. Черненко Л. П. Гімнастика з методикою навчання : методичні рекомендації. Умань, 2009. 91 с.
4. Черняков В. В., Желізний М. М. Гімнастика та методика її викладання (курс лекцій з навчальної дисципліни) : навчальний посібник для студентів факультетів фізичного виховання. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2017. 264 с.

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Насірова Ельміра,
II курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Мицкан Б.М.,
доктор біологічних наук, професор.

Актуальність. З позиції акмеспрямованої діяльності вчитель та учні є суб'єктами освітнього процесу, які прагнуть до саморозвитку, постійно вдосконалюють власний потенціал, максимально розкривають природні задатки. Сучасна студентська молодь, як правило, прагне до нових змін, перетворень у різних сферах суспільної діяльності. Відтак, нині недостатньо вчителю добре знати свій предмет, він має постійно вдосконалювати педагогічну майстерність, прагнути до професійного розвитку й самореалізації у різних аспектах професійних завдань і функцій, тобто, здійснювати акмеспрямовану діяльність. У значній кількості досліджень [1–3] вказується на те, що підготовку чи перепідготовку педагогічних працівників необхідно спрямовувати на формуванням акмеологічної компетентності, досягненням акме-вершини. Це освітнє завдання є особливо важливим в системі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Мета – оцінка сформованості акмеологічної компетентності бакалаврів фізичної культури.

Методи. Для реалізації даної мети нами були використані такі методи дослідження: опитування і, співбесіди, аналіз документів, професіографічні описи, порівняльний та статистичний аналіз. В педагогічному експерименті взяли участь 50 студентів четвертого курсу, спеціальності 014 – Середня освіта. Фізична культура Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Результати. Найперше розкриємо ступінь основних дифеніцій, які є базовими щодо нашого дослідження. Як відомо, акмеологія походить від древньогрецького “акме” – зрілість. У відповідності до сучасного тлумачення акмеологія – це наука, яка виникла на стику природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає закономірності й механізми розвитку людини на ступені його зрілості і особливо при досягненні ним найбільш високого рівня

професійного статусу [1]. Наступним базовим поняттям нашого дослідження є “професіоналізм особистості”. *Професіоналізм особистості* вчителя – це якісна характеристика суб’єкта педагогічної діяльності, яка виражає високий рівень професійно важливих чи особистісно-ділових якостей, креативності, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на всебічний розвиток учнів [3]. Однією з важливих складових професійної зрілості вчителя взагалі і вчителя фізичної культури зокрема, є психологічна компетентність. До неї необхідно віднести: соціально-перцептивну компетентність (знання дітей різного віку і статі), підґрунтя якої складають спостережливість і проникливість; соціально-психологічну компетентність (знання закономірностей поведінки, діяльності і відносин між учнями); ауто-психологічну компетентність (самопізнання, самооцінка, самоконтроль, уміння управляти своїм психічним станом і працездатністю, самоефективність; комунікативну компетентність (знання різних стратегій і методів ефективного спілкування); психолого-педагогічну компетентність (знання методів здійснення впливу на учнів) [2].

Одним із завдань дослідження було встановити мотиви бакалаврів фізичної культури щодо самоосвіти в процесі майбутньої професійної діяльності. Встановлено, що 30,1% студентів хочуть займатися самоосвітою задля кар’єрного зростання, 39,4% планують здійснювати саморозвиток та самоосвіту з метою пізнання нового, сучасного, цікавого в професійній сфері, 20,3% мають бажання використовувати самоосвіту з метою досягнення життєвої мети, особистісного та професійного розвитку і 10,2% засвідчили, що для них самоосвіта не засобом кар’єрної успішності.

Як відомо, важливою складовою саморозвитку є виконання самостійних завдань під час навчання. Нами встановлено, що 42,9% студентів щоденно витрачають тільки одну годину на самостійну освітню діяльність, 37,6% дві, 10,8% самостійно працюють протягом трьох годин щодня, 4,8% готуються до занять та працюють самостійно по чотири години і тільки 3,9% бакалаврів витрачають на самостійну роботу більше чотирьох годин.

З кожним роком все більшого значення набувають неформальні складові освітнього процесу. Дослідження засвідчило, що 30,7% студентів відвідують науково-практичні конференції, фітнес-конвенції, круглі столи, цікавляться новими сучасними методиками навчання, тренування, оздоровлення, виявляючи бажання до досягнення професійної майстерності. Проте, 69,3% випускників освітнього ступеня “бакалавр” не цікавляться науковою діяльністю.

Немаловажним для самоосвіти є постійна цікавість до фахової літератури, створення власної бібліотеки. Як виявилось, тільки 33,4% купують фахову літературу, цікавляться новинками, а 66,6% не проявляють цікавості до цієї проблеми.

Однією з гострих проблем в Україні є мала зайнятість випускників закладів вищої освіти в професійній діяльності за отриманою спеціальністю. Як виявилось, тільки 26,3% випускників бакалаврату планують працювати за спеціальністю, тобто вчителями фізичної культури, 10,6% не мають такого бажання, а 63,1% не визначилася щодо майбутньої діяльності. Важливо було виявити обізнаність майбутніх вчителів фізичної культури з поняттям акмеологія. Ось,

які дані ми отримали: 18,8% студентів вважають, що “акмеологія” – це нова ідея, 14,5% вказали, що це реорганізація, 18,9% зазначили, що “акмеологія” – це процес досягнення вершини саморозвитку, 10,1% вважають, що це нова технологія, 13,4% зазначили, що “акмеологія” – це новий зміст навчального процесу, а 24,3% розуміють “акмеологію” як самовдосконалення. Логічним було встановити обізнаність студентів з акмеологічними технологіями. Результати виявилися такими: 80,4% студентів не знають форм та методів акмеологічного навчання, 19,6% зазначають, що частково мають уявлення про акмеспрямоване навчання, 90,2% ніколи не відвідували акмеологічні тренінги, не знають як можна організувати акмеологічне навчання. Відтак, було важливим дізнатися, чи є у студентів необхідність оволодіти знаннями щодо акмеологічної компетентності. Отримані такі результати: 20,5% мають бажання отримати знання щодо акмеологічної компетентності; 39,3% такої потреби не мають; 40,2% не визначилися з даного питання. За результатами аналізу спеціальної літератури і даних наших досліджень ми розробили структуру акмеспрямованого навчального процесу майбутніх вчителів фізичної культури. У цій структурі є всі необхідні компоненти (неперервне удосконалення змісту навчання, орієнтування кожної дисципліни на розвиток акмеологічної компетентності, оптимальне поєднання теоретичної і практичної підготовки, підвищення креативного рівня кожного лекційного і практичного заняття, активізація самостійної роботи студентів, використання інформаційних технологій як на рівні навчання, так і для управління навчальним процесом, науково-дослідницька діяльність викладачів у тісній взаємодії зі студентами), які спрямовані на формування акмеологічної компетентності.

Висновок. Отже, аналіз сучасного стану професійної підготовки вчителів фізичної культури дає змогу зробити висновок, що тільки 23,5% студентів-випускників, освітнього рівня бакалавр, виявляє інтерес до акмеспрямованого удосконалення та прагне оволодіти акмеологічними методами. Спонукає їх до цього, в першу чергу, бажання кар’єрного зростання, пізнання та прагнення досягти поставленої мети. Відтак, є необхідність розроблення концепції акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки вчителів фізичної культури, наповнення змісту навчальних дисциплін акмеологічною складовою.

1. Пальчевський С. С. Акмеологія – поклик майбутнього. *Акмеологія в Україні*. 2010. № 1. С. 7–12.
2. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. 442 с.
4. Сущенко Л. П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2003. 442 с.

ПРОФІЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМУ НА ЗАНЯТТЯХ З БІГУ НА СЕРЕДНІ ТА ДОВГІ ДИСТАНЦІЇ

Ремень Анастасія,
І курс ОР магістр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Римик Р.В.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Актуальність. Високих спортивних результатів може досягти тільки здоровий спортсмен. Проте заняття спортом не шкодять, а сприяють розвитку здоров'я тільки тоді, коли вони проводяться раціонально, з оптимальним навантаженням, у відповідних гігієнічних умовах.

Високі тренувальні і змагальні навантаження сучасного спорту і недотримання цих умов часто призводить до важких, а іноді і до трагічних наслідків. Це не означає, що сучасний спорт втратив своє оздоровче значення. Просто позитивні властивості спорту стало складніше і важче використовувати. Будь-яке фізичне навантаження без якої не мислиме нормальне існування людини, повинне бути для кожного оптимальним. Тільки оптимальне навантаження забезпечує фізичне вдосконалення організму людини і умови спортивної діяльності в оптимальних режимах її проведення.

Тому, пріоритетом тренувальної і змагальної діяльності у тренерів і спортсменів, що займаються легкою атлетикою, повинна бути робота з профілактики і недопустимості спричинення шкоди організму. Це стосується питань аналізу способу життя спортсменів, умов їх підготовки, так і змагальної діяльності із заходами реабілітації.

Мета дослідження – узагальнити досвід роботи провідних фахівців з питань профілактики травматизму під час занять легкою атлетикою.

Профілактика травм при заняттях фізичними вправами в школі і вдома – це, передусім, усунення причин, що обумовлюють травматизм. Починаючи заняття, потрібно подбати про раціональну розминку, завдання якої – не лише розтягнути, розігріти м'язи, суглоби, зв'язки, але й підготувати весь організм до роботи з виконанням основного змісту вправ заняття. Слід також пам'ятати, що ефект від розминки зберігається недовго, тому перехід до основного навантаження не варто затягувати.

З метою профілактики слід дотримуватись індивідуального підходу до учнів, санітарно-гігієнічних вимог, виключити перенавантаження і перенапруження. Легка атлетика поєднує різні за структурою та впливом на організм фізичні вправи. Їх можна поділити на дві великі групи: 1) аеробної спрямованості, які вимагають загальної витривалості; 2) анаеробної спрямованості, які вимагають швидкісно-силових якостей. Біг на середні дистанції займає проміжне місце і залежить як від аеробного, так і анаеробного забезпечення.

Гігієнічні вимоги до проведення занять з легкої атлетики для спортсменів полягають у наступних положеннях:

1. У підготовчій частині тренування спринтерам, стрибунам, металникам, багатоборцям варто приділити особливу увагу якісній підготовці суглобо-

вого апарату. У спринтерів і стрибунів часто спостерігаються розтягнення, над-риви і розриви м'язів і сухожилків стегна, гомілки, зв'язок таранно-гомілкового суглоба; в стрибунів у висоту частіше відбуваються розтягнення і розриви зв'язок таранно-гомілкового та колінного суглобів, травми хребта в шийному та поперековому відділах. Для бігунів на довгі дистанції типовими є пошкодження м'язів і сухожилок стопи та гомілки через мікротравматизацію та перевтому; у метальників – розтягнення та розриви зв'язково-м'язового апарату суглобів рук і м'язів спини.

2. Кожен вид легкої атлетики має певну відносно вузьку спрямованість, що вимагає розвитку переважно однієї рухової якості за участю головним чином однієї м'язової групи. Тому для легкоатлетів необхідно застосовувати комплексовані вправи для підтримання інших рухових якостей і всіх м'язових груп на функціональному рівні, який необхідний для ефективного виконання вправ спортивної спеціалізації і для збереження здоров'я.

3. Тривалий біг по твердому покриттю негативно відбивається на опорно-руховому апараті. Спостерігається виділення крові з сечею. Тому бігати потрібно по спеціальному покриттю; тренування на місцевості краще проводити на паркових і лісових стежках. Потрібно застосовувати спеціальні вправи, що зміцнюють склепіння ступні; корисним буде використання ортопедичного взуття та амортизаторів.

4. Температура повітря в приміщенні повинна становити $+14+17^{\circ}\text{C}$, відносна вологість – 30–60%, рух повітря – до 0,5 м/с.

5. Ранкова зарядка повинна проводитися по типу тренування із загальної фізичної підготовки з малим навантаженням, що сприяє підготовці до основного тренування. Як правило, це аеробна розминка для підготовки серцево-судинної системи і активізації обмінних процесів у тканинах. Варто включати в ранкову зарядку вправи для профілактики плоскостопості. Після неї обов'язково виконуються загартовуючі водні процедури, оскільки легкоатлетам доводиться тренуватися і виступати в складних метеорологічних умовах.

6. Харчування легкоатлетів залежить від спортивної спеціалізації. Найбільші енерговитрати у стаєрів, марафонців, ходоків. Калорійність добового раціону становить 70–76 ккал/кг.

Висновки. Неухильне і постійне вдосконалення організаційно-методичних принципів багаторічної підготовки легкоатлетів тренером, лікарем, самим спортсменом, дає можливість понизити відсоток травми до мінімального. Профілактика травматизму є комплекс організаційно-методичних заходів. Здоров'я і кваліфікація спортсмена залежить від кваліфікованості тренера, лікарів, суддів, технічного персоналу, проектувальників і будівельників спортивних споруд, представників спортивної науки, преси і, звичайно, від індивідуальних особливостей самого спортсмена.

1. Дрейдер Д., Дрейдер К. Ци-бег. Революционный метод бега без усилий и травм. Москва : Тулома, 2008. 252 с.
2. Куртев С. Г. Еремеев С. И. Первая помощь при спортивных травмах с основами антисептики и десмургии. Омск : СибГУФК, 2003. 68 с.

3. Макарова Г. А. Спортивная медицина : учебник. Москва : Советский спорт, 2003. 480 с.
4. Фитзингер П., Дуглас С. Бег по шоссе для серьезных бегунов. Москва : Тулома, 2007. 192 с.
5. Шри Чинмой. Как избежать страданий во время бега. 2008. URL: <http://omskathletics.ru>.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОЗДОРОВЧОГО ФІТНЕСУ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У СТУДЕНТОК

Рудніцька Дарина,
IV курс ОР бакалавр,
факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Курилюк С.І.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Актуальність. На сучасному етапі розвитку України, в умовах активного реформування фізичної культури та спорту назріла необхідність пошуку нових ефективних шляхів та засобів удосконалення процесу фізичного виховання студентів [1]. Актуальною є проблема пошуку ефективних шляхів підвищення рухової активності студентів та поліпшення їхньої фізичної підготовленості за рахунок впровадження сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій, які б сприяли розвитку позитивної мотивації до занять фізичним вихованням [4]. Це обумовлює потребу інтенсифікації навчальної діяльності, що характеризується високою інформаційною насиченістю, інноваційними методами навчання, недостатньою руховою активністю, порушенням режиму праці і відпочинку. І як наслідок спостерігаються емоційні переживання невдач у навчальній діяльності, боязнь спілкування, критики, що призводить в цілому до значних нервово-психічних перевантажень [2].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати застосування засобів оздоровчого фітнесу для корекції емоційно-поведінкових порушень у студенток.

Методи дослідження. Теоретичні (аналіз та узагальнення науково-методичної літератури), концептуальні та порівняльні методи аналізу.

Результати дослідження. У результаті теоретичного аналізу наукових досліджень [1–6] з'ясовано що емоційно-поведінкові порушення – це зниження енергетичного потенціалу, недостатня толерантність до фізичного навантаження, що зумовлює незбалансованість функціонування вищої нервової системи виникнення афективних і соматичних симптомів, погіршення показників соціально-психологічної адаптації, підвищення рівня соціальної фрустрації, несприятлива динаміка настрою, наростання тривоги і депресії та зменшення відчуття благополуччя й емоційного комфорту [3; 5].

У роботі визначено, з'ясовано та доведено застосування засобів оздоровчого фітнесу на сучасному етапі. Такими засобами є – заняття бігом, різні види аеробіки, сайклінг, аквафітнес, пілатес, фітбол-гімнастика [1]. Дані засоби значно впливають на збільшення величини м'язової компонентності тіла, підви-

щують інтенсивність основного обміну речовин у організмі, формують і удосконалюють моральне, розумове, трудове й естетичне виховання особистості студента [2; 3].

Серед основних мотиваційних пріоритетів і особливості мотивації студенток до занять оздоровчим фітнесом можна виділити покращення зовнішнього вигляду, рівня фізичного стану, емоційне розвантаження [3; 4]. Серед іншого були вказані такі як спілкування з друзями, активний відпочинок, підвищення самооцінки, зняття стресу, втоми, психологічного навантаження, покращення загального стану організму шляхом виконання простих та доступних комплексних вправ, які допомагають в корекції форм та ваги тіла та забезпечення рівноваги фізичного навантаження на функціонування всіх систем організму [2; 5].

Науковцями визначено, що психофізіологічні особливості студенток виникають унаслідок особливих змін в жіночому організмі пов'язаним з менструальним циклом. Вчені [2; 4] відзначають вплив передменструального неврозу на психічний стан жінок має особливо важливе значення і як наслідок виникає дратівливість, злість, нудьга, розчарування, байдужість. З'ясовано ефективність занять та вплив засобів оздоровчого фітнесу на психічний і фізичний стан студенток. Також дослідниками з'ясовано [2; 5; 6] причини психофізіологічних особливостей студенток, які можуть виникати внаслідок втоми, нервово-психічної напруги, невміння спілкуватися та знаходити компроміс при вирішенні різних питань і які можуть спричиняти одночасно до різних наслідків в емоційній сфері людини, зокрема, стрес, фрустрацію, конфлікт.

Систематичні заняття фізичними оздоровчими вправами утворюють позитивні зміни в організмі: поліпшують обмін речовин, діяльність серцево-судинної і дихальної систем, підвищується рівень фізичної підготовленості, життєвий тонус і працездатність [1; 3; 6]. Щодо змін у психічному стані, то сюди варто віднести: зниження рівня тривоги та депресії, сприяння розвитку позитивного самосприйняття та самооцінки, психопрофілактику, психокорекцію, психорегуляцію, набуття життєвої енергії, бадьорості, життєрадісного настрою, протидії та опору до стресів [4–6].

У результаті системного аналізу наукових джерел [1–6] з'ясовано, що використання студентками рухової активності сприяє досягненню позитивного результату в корекції своїх емоційно-поведінкових порушень. Цінність оздоровчого фітнесу не обмежується тільки впливом на фізичне здоров'я, фітнес також позитивно впливає і на психологічне здоров'я. Регулярна фізична активність в додаток до оздоровчого фітнесу знижує рівень хвилювання, напруження та депресії, збільшуючи відчуття психологічного благополуччя.

1. Воловик Н. І. Сучасні програми оздоровчого фітнесу : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 6–19.
2. Ігумнова О. Б. Формування та виокремлення комплексів психічних станів особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету*

- імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки : збірник наукових праць. 2015. № 1 (46). С. 142–149.*
3. Максимова К. В. Передумови впровадження методичної системи формування фітнес-культури студентів різних ВНЗ України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. 2018. № 60 (2). С. 13–16.*
  4. Міщенко В. Л. Мотивація студентів до здорового способу життя. *Засоби фізичного виховання у формуванні та укріпленні здоров'я підростаючого покоління : матер. наук.-прак. конф. (м. Кривий Ріг, 15 листопада 2018 р.). Кривий Ріг, 2018. С. 56–58.*
  5. Хлопецький В., Курилюк С., Презлята Г. Самокорекція негативних психічних станів студентів засобами оздоровчого фітнесу. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт : журнал / уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина. 2019. № 36. С. 22–26.*
  6. Хлопецький В. М., Курилюк С. І. Вплив технології корекції негативних психічних станів студентів засобами оздоровчого фітнесу на їх фізичний стан. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура. 2019. Вип. 34. С. 145–153.*

ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ КУОРТУ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ “ОСМОЛОДА”

Базалюк Дмитро,
I курс ОР магістр, факультет туризму.
Науковий керівник – Клапчук В.М.,
доктор історичних наук, професор.

Українські Карпати завжди були регіоном з великим потенціалом рекреаційно-туристичної діяльності, і на даний час залишаються одними з найперспективніших в Україні, а існуючий багаторічний досвід і напрацювання у сфері рекреації є достатньо вагомою передумовою визначення сфери рекреації і туризму пріоритетними господарському комплексі регіону.

Актуальність дослідження полягає в необхідності глибокого вивчення наявних у регіоні природного, екологічного, економічного, наукового і технічного потенціалів, а також історичних і географічних особливостей. Стратегія перспективного розвитку території полягає в тому, щоб на основі оптимального поєднання ресурсів створити ефективну територіально-рекреаційну систему, яка забезпечить матеріальний добробут населення і екологічну безпеку даного регіону.

Об’єктом дослідження є природна територія Осмолодської сільської ради.

Село Осмолода знаходиться в самому центрі гірського масиву Українських Карпат Горгани, у південно-східній частині Калуського району, разом з селами Гриньків і Кузьминець підпорядковуються Осмолодській сільській раді.

Село Осмолода має всі споруди та будівлі з об’єктами інфраструктури для експлуатації природних лікувальних ресурсів, і тому саме на цій території можливе створення курорту. Околиці села відносяться до лікувально-оздоровчої місцевості, яка має мінеральні води та кліматичні природні умови.

У цьому регіоні сформувалася густа мережа природоохоронних об’єктів загальнодержавного і місцевого значення. Такі як: “Яйківський” ботанічний заказник, гідрологічний заказник “Турова дача”, ландшафтний заказник “Грофа”, ботанічна пам’ятка природи “Урочище Сокіл”, гідрологічна пам’ятка природи “Болото Мшана”, ландшафтний заказник “Річка Лімниця з водоохоронною смугою вздовж берегів шириною 100 м”, гідрологічна пам’ятка природи “Гірське озеро Розсохан” та інші.

Крім об’єктів природи, тут є ряд цінних пам’яток історико-культурної спадщини: доменна піч в урочищі Ангелів (10 км від с. Осмолоди); “Кедрові палати” митрополита Андрея Шептицького (ур. “Підлюте”, 3 км від с. Осмолода); Святоандріївський скит в урочищі Лужки (поблизу с. Осмолода); Лісовий музей і форельне господарство в урочищі Лютошари (поблизу с. Осмолода); пластовий табір-музей “Сокіл” (поблизу с. Гриньків).

Село Осмолода є опорним пунктом для туристів, які хочуть здійснити туристичні походи на навколишні вершини: Сивуля (1 836,6 м), Ігровець (1 804 м), Висока (1 803 м), Грофа (1748 м), Попада (1 740 м) та ін.

В урочищі Підлюте, біля підніжжя гори Люта є джерело цілющої сірководневої води з великим вмістом срібла. Ця вода придатна для лікування ревматизму та інших запальних хвороб. Також є Підлютинське родовище хлоридно-натрієвої мінеральної води, яка використовується для промислового розливу без обробки і реалізується під торговою маркою “Перегінська”.

Лісові насадження, які відповідають естетичним, санітарним та гігієнічним вимогам, а також мають важливе пізнавальне значення можуть забезпечити рекреаційно-оздоровчі умови для відпочиваючих: чисте та багате киснем повітря, атрактивність середовища, тиша та сприятливий клімат. Рекреаційні властивості лісу сприяють відновленню працездатності, поліпшенню самопочуття, зниження нервового напруження і втоми.

Ще на початку ХХ ст. цей регіон функціонував як гірський літній курорт. Осмолода мала декілька особняків, які використовувались для тимчасового розміщення відпочиваючих. Кількість відпочиваючих за сезон сягала 200 осіб. З лікувальною метою використовувалася гідротерапія та кліматотерапія. В урочищі Підлюте була збудована резиденція митрополита під назвою “Кедрові палати”, де були обладнані три невеличкі басейни. Лікували ревматизм, “жіночі” хвороби, недуги нервової системи, туберкульоз кісток і недокрів’я. За хімічним складом мінеральна вода подібна до трускавецької, її пили і використовували для ванн. Резиденція стала відомим курортом, на якому щоліта оздоровлювалися від 120 до 350 осіб.

Дослідженням передбачено теоретично обґрунтувати доцільність створення курорту “Осмолода” на території Осмолодської сільської ради, дослідити особливості функціонування проєктованого об’єкту для формування конкурентоспроможного та високоефективного курорту.

На даний момент визначено придатність природних умов та географічного положення району досліджень для створення курорту; встановлено наявність природних лікувальних ресурсів; вивчено природоохоронні об’єкти та історико-культурну спадщину району досліджень; проведено ретельний аналіз конкурентоспроможності майбутнього курорту “Осмолода” на фоні соціально-економічного становища та інфраструктури с. Осмолода.

Наступним етапом дослідження буде зонування території сільської ради з метою виокремлення курортної місцевості та ядра курорту “Осмолода” (проєктування розміщення будівель, інженерне забезпечення курорту, визначення організаційної та штатної структури тощо), визначення шляхів забезпечення екологічної безпеки діяльності курорту.

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ДЕСТИНАЦІЇ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Буковецька Яна,
IV курс ОР бакалавр, факультет туризму.
Науковий керівник – Чорна Л.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Індустрія туризму в умовах сьогодення є однією з найперспективніших галузей вітчизняного та світового господарства. Це пояснюється тим, що туризм став невід'ємною частиною людського життя. Потреба людей у відпочинку, оздоровленні та відновленні своїх фізичних сил залишається незмінною впродовж століть.

Потреба людини у відпочинку зумовлює необхідність пошуку місць чи дестинацій для оздоровлення та відпочинку. У зв'язку з цим значна увага у наукових колах приділяється вивченню проблеми “туристичної дестинації” та її привабливості. Термін “дестинація” є базовим в індустрії туризму. Термін “туристична дестинація” був вперше запропонований професором Нілом Лейпером ще у 1979 році.

Сучасний Оксфордський туристичний словник за редакцією С. Медліка розтлумачує це поняття, як країни, регіони, міста та інші місця, які приваблюють туристів, вони є основними місцями локалізації туристичної діяльності, груп туристів та їх витрат; місцями максимальної зосередженості визначних туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг та інших послуг.

У новій редакції Закону України “Про туризм” зазначається, що “дестинація (туристична) – це місце призначення туристичної подорожі (туристичної поїздки, туру, екскурсії), місце відвідування (територія, місцевість, місто, населений пункт, туристичний центр) особами, які не проживають постійно в даній місцевості і не належать до категорії місцевого населення” [3].

Т. Ткаченко пропонує розгорнуте визначення туристичної дестинації, згідно з яким дестинація – це місто або район, що має туристично-рекреаційні об'єкти (унікальні або дещо незвичні), які є захоплюючими для туристів, доступними завдяки наявності певної інфраструктури, подані споживачу у формі укомплектованого та підготовленого до продажу туристичного продукту новітніми засобами маркетингових комунікацій (наявність цікавого логотипа та своєї власної торгової марки тощо) в системі важелів інтегрованого управління суб'єктами господарювання.

Кожна туристична дестинація характеризується певним рівнем привабливості. Під поняттям “туристична привабливість території” науковець Т.І. Божук розуміє всі туристичні ресурси, які приваблюють туристів і спонукають до відвідування певної території [1, с. 152].

На нашу думку, значної уваги заслуговує визначення, запропоноване О.В. Мельник, згідно з яким туристично-приваблива територія – це територія, яка має достатньо туристичних ресурсів, добре розвинену інфраструктуру туризму та доступну для туриста інформацію про неї, що у сукупності задовольняє потреби туристів і забезпечує їм максимальний комфорт.

В.А. Квартальнов розглядає поняття “туристична привабливість” через призму географічних особливостей і ототожнює її з областю чи місцевістю, яка цікавить туристів через географічне розташування, транспорту доступність, наявність хорошого клімату, флори і фауни.

На думку Г.І. Гапоненко та Л.В. Кучечук, туристична привабливість включає комплекс факторів розвитку певного місця, до яких відносяться всі види туристичних ресурсів, екологічно чисте середовище, новітня інфраструктура, привабливий імідж і, як наслідок, конкурентоспроможна туристична послуга [2, с. 202].

Туристична привабливість країни чи дестинації формується під впливом різноманітних факторів. Вивчення наукової літератури засвідчило наявність широкого спектру факторів впливу. Зокрема, Г.І. Гапоненко та Л.В. Кучечук до факторів впливу на туристичну привабливість зараховують туристичні ресурси, рівень розвитку інфраструктури, маркетингову політику, загальний імідж області або території [2, с. 204].

О.О. Колесник поділяє думку попередників у деяких аспектах, проте не обмежує їх ресурсними та інфраструктурними факторами, а натомість доповнює їх такими важливими чинниками як наявність інвестицій, доступність та повнота інформаційного забезпечення, державне регулювання.

Важливим фактором забезпечення привабливості є туристичні ресурси, складовими яких є природно-рекреаційні, історико-культурні та інші ресурси. До природних факторів зараховують: стан та екологічну оцінку природних ландшафтів; наявність рідкісних видів флори і фауни; можливості для полювання й риболовлі. Культурно-історичні чинники – це пам'ятки історії, культури; історичні місця; музеї; релігійні та культові об'єкти тощо.

На основі вищесказаного можна зробити висновки про те, що проблема туристично-рекреаційної привабливості є предметом широкої дискусії в наукових колах. Вчені демонструють різні підходи до її обґрунтування. Туристичну привабливість значною мірою пов'язують з ресурсним потенціалом, проте визнають, що на рівень туристичної привабливості впливає матеріально-технічна база туризму, доступність території, інформаційне забезпечення її туристичного продукту. Високий рівень привабливості дестинації сприяє досягненню максимального соціально-економічного ефекту від розвитку туризму на її території.

1. Божук Т. І. Методи оцінки рекреаційних територій: анкетне опитування (на прикладі дендропарку “Софіївка”). *Вісник ДІТБ*. 2009. № 13. С. 152–157.
2. Гапоненко Г. І., Кучечук Л. В. Вплив декомунізації на туристичну привабливість регіонів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 202–207.
3. Закон України “Про туризм”. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 24.04.2021).

ДОДАТКОВІ ПОСЛУГИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РЕСТОРАНУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Чайковська Оксана,
ІІІ курс ОР бакалавр, факультет туризму.
Науковий керівник – Лояк Л.М.,
кандидат економічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть індустрія харчування зазнає постійної експансії та диверсифікації, що робить її однією з найбільш швидкозростаючих складових туристичної індустрії. В сучасних умовах ведення бізнесу неможливе без чіткої та регульованої організації діяльності підприємств. Оскільки ринок ресторанних послуг постійно змінюється та зростає, необхідно знати всі особливості роботи для покращення праці та отримання доходу. Тому люди, які працюють у цій сфері, повинні йти у ногу з сучасністю.

На даному етапі розвитку ресторанного бізнесу в Україні культура, якість та інноваційність послуг виходить на перше місце у попиті гостей. Тобто, споживачі хочуть отримати не тільки кінцевий якісний продукт, за який вони готові платити, та задовольнити свої потреби у харчування, і водночас отримати цікавий досвід та враження, який захопить їх стати постійними відвідувачами. Для того, щоб відповідати критеріям та вимогам гостей власникам та керівникам закладів необхідно чітко розуміти всі тенденції, інновації та нововведення, які є на ринку на даний момент, та вміти прогнозувати їхні зміни, які очікуються в майбутньому. Лише таким чином можна буде залишитись у бізнесі не тільки без втрат відвідувачів, але й із залученням нових.

Мета дослідження полягає в проведенні аналізу та визначенні перспективних видів нових послуг для закладів концептуального спрямування, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємства в умовах пандемії та карантинних обмежень.

Основні результати дослідження. Національна асоціація ресторанів прогнозувала, що продажі ресторанної галузі у 2020 році сягнуть колосальних 899 мільярдів доларів. Однак це було занижено до 659 млрд дол. США через збитки у результаті пандемії [5]. Це змусило заклади ресторанного господарства знизити продажі та повідомити про фінансові труднощі. 2020 рік не був вдалим часом для сфери ресторанного господарства, тому для того, щоб не втратити бізнес підприємці почали впроваджувати нові види послуг.

Хоча людський елемент все ще дуже важливий у наданні послуг, технології починають виходити на перше місце. Однією з новітніх тенденцій є такі послуги, як мобільні платежі, які дозволяють споживачам використовувати свої смартфони для оплати рахунків. Для цього використовують QR коди, а перевагою такою оплати є те, що вона проходить безконтактно, що в умовах пандемії відіграє важливу роль. Також розрахунок через мобільний телефон дозволяє оплатити один чек декільком гостям, тобто, компанія друзів має можливість розділити рахунок, щоб кожен окремо заплатив за свою страву. Платежі

за допомогою QR-коду збільшаться на 240% між 2020 і 2025 роками, а стимулом послужить попит на безготівкові платежі через пандемію [6].

Впровадження електронного меню в закладах вже давно розпочалось в США та Європі. Саме електронне меню являє собою систему, зазвичай це планшет iPad, в якій різними мовами на вибір, зібрана вся інформація про акції, меню, страви та їх вигляд, калорійність, ціну, час приготування. Таке меню значно зменшує навантаження на персонал, дозволяє швидше опрацьовувати замовлення і уникати помилок, які можуть статись через людський фактор. Електронне меню також є хорошим засобом для збільшення об'єму продаж. Наприклад, в тель-авівському суші-ресторані “Frame” дохід від столиків, де є таке меню, виріс на 11% в порівнянні зі звичайними [4].

Оскільки за останні роки виріс попит на здорове та вегетаріанське харчування, а також збільшилась кількість людей з алергією, багато закладів харчування починають пропонувати послугу, коли споживачі можуть самостійно створити страву із запропонованих інгредієнтів. Зазвичай, для цього використовують планшети або ж мобільні додатки. Таким чином, люди можуть уникнути продуктів, на які у них алергія, або створити веганську версію улюбленої страви.

Ще однією новою послугою є можливість відвідувачам закладів купити квитки для того, щоб поїсти. Здебільшого ціни в ресторанах однакові як в понеділок, як і в суботу, незалежно від попиту, в той час, як готелі, авіакомпанії та кінотеатри встановлюють різну ціну залежно від попиту та пропозиції. Нік Коконас, співзасновник Alinea та Next, розробив компанію Tock Tickets – це компанія, яка займається процесом продажу квитків у ресторанах: споживач обирає заклад, дату, час та місце і оплачує попереднє замовлення [2]. Ціни на квитки варіюються (динамічне ціноутворення) залежно від часу доби або дня тижня. Ця концепція дозволяє ресторанам з високим попитом максимізувати свої доходи та мінімізувати неповну посадку. Таку послугу можна вести, наприклад, у театрі пива “Правда”, адже з четверга по п'ятницю у закладі виступає живий оркестр і є високий попит саме на ці дні.

Такі типи підприємств, як піцерії, суші-бари, вареничні та інші спеціалізовані заклади ресторанного господарства, все частіше пропонують послугу “примарної” кухні або ж по-іншому їх називають віртуальні ресторани. “Примарна” кухня – це вид ресторанного бізнесу, де споживачі можуть зробити замовлення на доставку, але без можливості скористатись послугою харчування в закладі. Тобто, структура таких кафе та ресторанів являє собою лише виробничі приміщення без торгових залів.

Віртуальні ресторани можуть часто міняти пункти в меню залежно від наявності інгредієнтів, а також мати кілька закладів з різними концепціями в межах одного кухонного простору. Не потрібно турбуватися про декор, посуд, вивіски, меблі та робочу силу.

Причиною появи таких кухонь стали операційні витрати та їх стрімке зростання. Найбільше це стосується підприємств, які працюють в орендованих приміщеннях, де орендна плата повинна виплачуватись у валютному еквіваленті. В табл. 1.1 продемонстровано, що рівень ставок орендної плати для

підприємств ресторанного господарства в Україні є надзвичайно високими, навіть у порівнянні із країнами-сусідами [3].

Для прикладу, в США діє закон, за яким орендна плата не повинна перевищувати 6% прибутку орендаря, в той час як в Україні плата за оренду приміщення найчастіше складає більше 50% прибутку [1].

Таблиця 1.1

Ставки орендної плати для підприємств ресторанного господарства [3]

Країна	Місто	Максимальні ставки, USD за 1 м ²	
		Центральні вулиці	Торгові центри
Україна	Київ	300	130
Росія	Москва	608	316
Чехія	Прага	266	120
Польща	Варшава	120	105
Румунія	Бухарест	100	86

*Дані станом на 2017 рік.

Актуальною тенденцією в ресторанному бізнесі у 2020 році є моноресторани – це ресторани, які спеціалізуються і роблять акцент лише на одному обраному продукті. В меню такого закладу подають лише одну страву або декілька позицій з певного інгредієнту. Одним з найвідоміших кафе є “Eggs & Co” в Парижі, де гостям пропонують безліч варіантів страв з яєць: яйце пашот, яєчня “Бенедикт”, різні омлети, грінки тощо. В Україні таким закладом є “Маца і устриці” в Києві, де в меню є 22 види устриць та страви від шефа. Великим плюсом такої концепції є те, що виробництво концентрується на одному продукті, а відповідно використовується менша площа виробничих приміщень, зменшується навантаження на робочу силу, а продукція не встигає псуватись, тому немає втрати коштів. Проте потрібно правильно розробляти стратегію управління такими закладами, щоб підтримувати співвідношення попиту-пропозиції, адже споживачі не прийдуть за десертами, якщо в меню є лише стейки.

Висновки. На основі вищезазначених матеріалів, необхідно вказати, що запровадження та наступний розвиток нових видів послуг у концептуальних закладах ресторанного господарства не тільки допомагає тримати постійних споживачів, але й привернути увагу нових, отримати більші доходи, а відповідно і розширити бізнес, а також залучити інвестиції, в тому числі й іноземні.

Як бачимо, більшість сучасних видів послуг безпосередньо пов'язані з використанням інноваційних технологій – QR коди для оплати, електронне меню, різні додатки для полегшення замовлення тощо. Поруч з ними знаходяться послуги, які в умовах економічного спаду, дозволяють вкладати менше

коштів в бізнес, проте отримувати більші доходи, тим самим зберігаючи рентабельність підприємства.

1. Бутенко О. П. Аналіз ринку ресторанного господарства України та перспективи його розвитку. *Економічний простір*. 2015. № 74. Дніпро. С. 73–81.
2. Жамнова Е. П. Инновации в ресторанном бизнесе. *Экономика. Налоги. Право*. Москва, 2018. № 2. С. 109–112.
3. Мельниченко С. В., Присакар І. І. Ресторанний бізнес в Україні: перспектива чи втрачена вигода? URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_97_13.
4. Федцов В. Г. Культура ресторанного сервиса : учебн. пособие. Москва, 2016. 248 с.
5. Anthony J. 85 Significant Restaurant Statistics: 2020/2021 Analysis of Data & Market Share. URL: <https://financesonline.com/restaurant-statistics>.
6. QR code payment users to reach 2.2 billion globally by 2025. Hampshire, UK – 11th January, 2021. URL: <https://juniperresearch.com/press/press-releases/qr-code-payment-users-to-reach-2-2-billion>.

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМ ЦЕНТРОМ
ЗУСТРІЧЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ РП ТА УКРАЇНИ**

Котневич Яна,
II курс ОР магістр, Інститут
післядипломної освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – П'ятничук І.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.

Проект “Будівництво Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща” є важливим соціальним проектом, оскільки на створення унікального для України середовища розвитку культурної, освітньої, наукової та інноваційної практичної (start-ups) співпраці між студентами різних країн.

Функціонування даного Центру має важливе соціально-культурне та науково-освітнє значення для України на сучасному етапі, а мультиплікативним ефектом будуть питання утримання безпеки країни. Студенти, які є рушійною силою в процесах трансформації суспільних систем, завдяки участі у спільних заходах з студентами з країн ЄС, матимуть можливість обмінюватись інноваційними ідеями, досвідом, звичаями, традиціями, культурними цінностями, науковими доробками, а також створювати партнерства щодо подальшої співпраці [1].

Заходи, що організовуватимуться у Центрі об'єднують молодь з цілою Україною та інших країн. Впродовж року послугами Центру зможуть скористатись близько 6 520 студентів, в т. ч. 4 320 студентів з України та 2 200 студентів з інших країн [2].

Враховуючи недостатній рівень доходності молоді країни, планується залучати додаткові фінансові ресурси (через реалізацію грантових проєктів) на покриття витрат, пов'язаних з основною діяльністю Центру.

З метою сприяння вирішенню соціальних проблем сучасної України передбачається запрошувати до участі у заходах Центру дітей ветеранів АТО та учасників АТО. Крім цього спеціально облаштована інфраструктура Центру дозволить інвалідам та молодим людям з обмеженими можливостями брати участь у роботі Центру [1; 2].

У результаті проведеного дослідження встановлено, що конкурентними перевагами ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” щодо реалізації даного проєкту є:

- університет має великий досвід у реалізації подібних інфраструктурних проєктів, зокрема впродовж останніх п'яти років було реалізовано більше 20 великих міжнародних проєктів;

- університет має широку мережу з зарубіжними університетами, зокрема на даний час підписано угоди про співпрацю з 54 університетами з 17 країн, а саме: Аргентина, Азейбарджан, Білорусь, Болгарія, Іспанія, Китай, Латвія, Лит-

ва, Польща, Росія, Румунія, Словацька Республіка, США, Туреччина, Угорщина, Чеська республіка, Швеція;

- наявність земельної ділянки у мальовничому гірському регіоні та центрі Європи одночасно площею 3,5 га;

- наявність дозвільних документів на проведення освітніх та наукових молодіжних заходів;

- наявність багаторічного досвіду у веденні освітньої діяльності у різних галузях науки, проведенні наукових заходів, спортивних заходів, тренінгів, майстер-класів, різних зустрічей та форм співпраці молоді з іншими інституціями;

- наявність висококваліфікованого персоналу, що спроможний реалізувати даний проєкт і забезпечити ефективну роботу Центру.

Вивчення спеціальної літератури, дало змогу виявити та обчислити наступні вигоди та витрати проєкту:

1. Збільшення кількості студентів, які мають доступ до послуги – 4 320 студентів з України зможуть скористатись послугами Центру, тобто стати учасниками заходів.

2. Збільшення кількості населення, яке має доступ до послуги – 2 000–3 500 студентів зможуть скористатись послугами дистанційної участі у заходах, з них значна питома вага буде припадати на осіб з обмеженими можливостями.

3. Збільшення кількості робочих місць – завдяки роботі Центру на експлуатаційній стадії буде створено додаткових 32 робочі місця, що забезпечить частковому вирішенню проблем безробіття у гірській місцевості та наповнення місцевого бюджету за рахунок податкових відрахувань від заробітної плати й наповнення пенсійного фонду.

4. Збільшення мережі контактів українських студентів із студентами з інших країн за рахунок знайомства на організованих міжнародних зустрічах у Центрі – на 40–60%.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження визначено специфіку проєкту “Будівництво Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща”, конкурентні переваги, а також його вигоди та витрати. Особливу увагу наступних досліджень становить питання аналізу ризиків проєкту.

1. Будівництво Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща. Інформація про стан розроблення та реалізації державного інвестиційного проєкту станом на 01.07.2020 року (число, місяць, рік). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/07/16/Zvit%20za%20I%20pivrichchya%20DIP%20Respubliky%20Polshcha.pdf>.
2. Міжнародний центр зустрічі студентської молоді України та Республіки Польща. Інвестиційний портал Івано-Франківщини. URL : <https://invest.if.gov.ua/offer/investment/mizhnarodnij-centr-zustrichi-studentskoyi-molodi-ukrayini-ta-respubliki-polsha>.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Слоньовська Юлія
II курс ОР магістр, Інститут
післядипломної освіти та довузівської підготовки.
Науковий керівник – П'ятничук І.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.

Для ефективного функціонування та розвитку в умовах динамічного конкурентного середовища важливе значення має ефективне запровадження системи стратегічного планування. Ми цілком поділяємо думку О. Кушлик та Л. Ріщук, які зазначають: “Стратегічне планування – це необхідна умова забезпечення того, щоби діяльність у закладах вищої освіти була системною, орієнтувалась на перспективу, раціонально використовувала наявні ресурси та розвивала місцеві фактори конкурентних переваг, була максимально ефективною” [1, с. 364].

Для ефективного запровадження системи стратегічного планування в організації, зокрема, університеті важливо, щоб стратегічні цілі та потенційні результати були роз'яснені всім учасникам управлінського та науково-педагогічного процесу. Адже наявність спільних інтересів та цілей на всіх рівнях управління закладу вищої освіти (ЗВО) сприяє розумінню наявних проблем і механізмів їх вирішення та досягнення цілей, а також забезпечує врахування особистого внеску кожного працівника університету.

Досвід зарубіжних університетів свідчить, що стратегічне планування має ключову роль в забезпеченні ефективної діяльності та перспективного розвитку навчальних закладів, адже без застосування системного стратегічного підходу існує велика ймовірність, що ця діяльність буде непрогнозованою, недалекоглядною та не сприятиме конкурентоспроможності ЗВО.

Науковець О. Кравченко зазначає “Шлях до якісних змін у діяльності сучасних вітчизняних вишів вбачається не тільки внаслідок слідуванню освітніх реформ, а й за рахунок прагнень колективів навчальних закладів, потенціалу університету та орієнтації на зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі” [2, с. 7].

У результаті проведеного дослідження, визначено, що на даний час університети перебувають під впливом наступних актуальних викликів та ризиків:

- скорочення фінансування з державного бюджету, зменшення кількості місця для навчання за державним замовленням;
- часто невідповідність освітніх програм вимогам та потребам ринку праці;
- зменшення кількості вступників, яке спричинене рядом факторів, зокрема несприятливими демографічними змінами, конкуренцією із зарубіжними закладами вищої освіти;
- низький рівень конкурентоспроможності порівняно із зарубіжними університетами;
- низький рівень компетенції випускників;

- непопулярність інженерно-технічних спеціальностей та перенасиченість ринку праці випускниками деяких гуманітарних спеціальностей.

На нашу думку ефективно стратегічне планування потребує дотримання певних умов:

- наявність фахових професіоналів із стратегічного розвитку;
- проведення стратегічного аналізу університету (зовнішнього та внутрішнього) та збирання стратегічно необхідної інформації (про досягнення в минулому, ресурси та реальну ситуацію на основі стратегічного аналізу, щодо викликів національного та світового освітнього ринку, конкурентоспроможності, потреб роботодавців та споживачів освітніх послуг);

- розробка стратегії розвитку університету на основі вищенаведеної інформації, опитування стейкхолдерів, обговорення науково-педагогічним колективом стратегічних напрямів розвитку, формування місії, візії, цінностей, стратегічних орієнтирів, стратегічних цілей навчального закладу, які підпадають під критерії вимірності, реалістичності, досяжності;

- формування альтернативних стратегій розвитку ЗВО;

- розроблення критеріїв оцінювання досягнення стратегічних цілей та очікуваних результатів;

- формування стратегій розвитку підрозділів університету на основі стратегічних цілей університетської стратегії розвитку, розроблення стратегічних під цілей, завдань, термінів їх виконання;

- призначення виконавців та відповідальних осіб;

- публічне оприлюднення стратегії;

- моніторинг та контролінг за виконанням стратегії розвитку навчального закладу;

- своєчасне реагування на виклики та гнучкість в плані внесення змін до стратегії, як реакції на вимоги конкурентоспроможності для забезпечення перспективного розвитку університету.

Таким чином, проведене дослідження щодо впровадження ефективної системи стратегічного планування в організації, дало змогу виявити виклики та ризики організацій, зокрема, університетів, а також визначити умови, яких необхідно дотримуватись. Перелічене виступає основою для наступних досліджень.

1. Кушлик О. Ю., Ріщук Л. І. Стратегічне управління енергопостачальних підприємств. *Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. : "Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем"*. Івано-Франківськ, 2017. С. 364–366.
2. Кравченко О. І. Особливості стратегічного розвитку університетів України. *Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 32. С. 7–17.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

STEM-ОСВІТА: ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ДІТЕЙ

Антонів Ольга,
I курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Дудка О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Сучасний світ змінюється дуже стрімко. Зміни помітні у всіх галузях: медицині, культурі, виробництві, а також в освіті. Високий розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, робототехніки переводить освіту на інший рівень. Стає очевидним, що класичний підхід у галузі освіти вже не задовольняє потреби суспільства [2]. Виникає потреба у досвідчених фахівцях: IT-медиках, біоетиках, генетичних консультантах, агропрактиках, архітекторах енергонуюльових будинків, проектувальниках дитячих та медичних роботів, оцінювачах віртуальної реальності та інших.

На жаль, сьогодняшня традиційна освіта не може охопити всі ці зміни в межах одного навчального предмету. Все частіше і частіше у вчителів виникає проблема як зацікавити учнів, сформувати в них потрібні компетентності, виховати всебічно розвинену особистість. Сьогодняшні випускники – це наше майбутнє. А майбутнє, яке синтезує науку, мистецтво, творчість, інженерію та математику цікаве кожному. Ось чому питання STEM-освіти настільки актуальне.

У зв'язку з цим метою дослідження є розкрити широкий спектр можливостей для інтеграції природничої освіти під кутом практичного STEAM-орієнтованого підходу.

STEAM-орієнтованим підходом навчання займались Н.В. Морзе, І.П. Василяшко, В.Д. Шарко, Ю.В. Ботузова та ін. Здебільшого науковці досліджували сам процес введення STEAM-освіти та її перспективи, ми ж розглядаємо STEAM-освіту як можливість розвитку компетентностей у природничих науках.

То що ж таке STEM-освіта? STEM – популярний напрям в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент та додаються інноваційні технології. STEAM-освіта – це вдосконалена версія STEM, в яку інтегроване мистецтво. Це вдале поєднання креативності та технічних знань. STEAM-освіта – це комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі природничі науки з технологіями, інженерією і математикою із проекцією на життя, де всі предмети взаємопов'язані й інтегровані в єдине ціле [1]. STEAM-освіта за допомогою практичних занять демонструє дітям можливість застосування науково-технічних знань у реальному житті.

Проектна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, яка створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує необхідні життєві компетентності такі як робота в команді, критичне мис-

лення, толерантне спілкування у середовищі, навчання впродовж життя, ставлення цілей і вирішення складних завдань. Під час роботи над спільним проектом учні вільно висловлюють свої думки, відстоюють їх, вчаться правильно формулювати та презентувати свою роботу [3].

У результаті проведення досліджень було підібрано завдання пошукового характеру для всіх членів команди, розроблено дидактичні матеріали, такі як інтерактивні аркуші, елементи кластера тощо та інструкції щодо порядку втілення проектів, послідовності дій та тривалості кожного етапу. А також розроблено та апробовано в Угринівському ліцеї два STEAM-проекти: “Космічна подорож” для учнів молодшої школи та “Вір у Світ” для учнів 9 класу.

Проект “Космічна подорож” забезпечив ознайомлення учнів з історією розвитку космічних досліджень від давнини і до сьогодення. Учні поділялись на 4 групи: Науковці, Інженери, Екологи та Інформатики. В результаті кожна група підготувала матеріали такі як: визначили досягнення України у космічній сфері; створили модель ракети і космічного супутника; ознайомились зі станом екологічної ситуації на планеті; опрацювали всі результати і представили їх за допомогою презентації.

Під час реалізації STEAM-проекту “Вір у Світ” команда дев’ятикласників вивчали вірус з точки зору різних наук: української мови, математики, біології, географії, інформатики, мистецтва, історії. Виявлено, що вірус може бути як “ворогом” так і “другом”. За допомогою простих комп’ютерних програм для відео-монтажу InShot, диктофона, мобільних додатків з редагування фото Snpaseed та Enlight були виготовлені матеріали для створення інформаційного плакату. А також створено модель вірусу Covid-19, що є дуже актуальним в цей час.

Під час створення та реалізації STEAM-проектів здобувачі освіти оволоділи важливими компетентностями природничих дисциплін, набули практичного досвіду, сформуvalи ціннісні орієнтації на збереження природи.

Дослідження показують, що STEAM-технологія допомагає здобувачам освіти краще засвоїти знання, розвинути здібності до експериментування та критичного мислення, дослідницької, аналітичної роботи. У STEM-освіті активно розвивається креативний напрямок, що включає творчі та художні дисципліни, активізує пізнавальну ініціативу та заохочує пошукову діяльність.

1. Андрієвська В. М. Проект як засіб реалізації STEAM-освіти у початковій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “Педагогіка і соціальна робота”*. 2017. В. 2 (41)
2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
3. Танцева О. О. Упровадження стем-проектів у навчально-виховний процес: шляхи подолання труднощів. *Журнал “Управління школою”*. № 22 (574). Серпень 2018. URL: <http://journal.osnova.com.ua/article/69472>.

ШВИДКІ АЛГОРИТМИ ТА ЇХ ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Атаманюк Олексій,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Казмерчук А.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Для вирішення завдань сучасних обчислень необхідні механізми, що реалізують математичні операції з великими числами. Чим швидше будуть виконуватися ці операції, тим краще.

Метод множення Карацуби відноситься до парадигми “розділяй і володарюй”. Обчислювальна складність алгоритму: $O(n^{\log_2 3})$. Даний метод являє собою просту реалізацію ідеї поділу вхідних даних.

На основі досліджень було розроблено програму на мові Java згідно із алгоритмом, який поданий у теоретичній частині методу. Було прийнято рішення використовувати мову програмування Java через те, що тип даних **BigInteger** можна без проблем застосувати для великих розмірностей, так як метод Карацуби передбачає множення саме великих чисел із високою швидкістю обчислення.

Було проведено тестування програми. Згідно із результатами тесту – програма працює коректно, так як було додаткове множення через стандартні засоби мови програмування Java, а саме – функцію *multiply*.

Виконання програми:

```
Введіть перший множник: 4654654  
Введіть другий множник: 4863448  
Час множення алгоритмом Карацуби: 448800 ns  
Результат множення алгоритмом Карацуби - 2659958646210432  
Результат множення через Java multiply - 2659958646210432
```

```
Введіть перший множник: 15348669435153818  
Введіть другий множник: 434848634818341881  
Час множення алгоритмом Карацуби: 691200 ns  
Результат множення алгоритмом Карацуби - 74417886540898799188128239426451658  
Результат множення через Java multiply - 74417886540898799188128239426451658
```

Код програми:

```
import java.math.BigInteger;  
import java.util.Scanner;  
import java.util.Random;  
  
class Karatsuba {  
    private final static BigInteger ZERO = new BigInteger("0");  
  
    public static BigInteger karatsuba(BigInteger x, BigInteger y) {  
  
        int N = Math.max(x.bitLength(), y.bitLength());  
        if (N <= 10) return x.multiply(y);  
  
        N = (N / 2) + (N % 2);  
  
        // x = a + 2^N b, y = c + 2^N d  
        BigInteger b = x.shiftRight(N);  
        BigInteger a = x.subtract(b.shiftLeft(N));  
        BigInteger d = y.shiftRight(N);  
        BigInteger c = y.subtract(d.shiftLeft(N));  
  
        BigInteger ac = karatsuba(a, c);  
        BigInteger bd = karatsuba(b, d);  
        BigInteger abcd = karatsuba(a.add(b), c.add(d));  
  
        return  
ac.add(abcd.subtract(ac).subtract(bd).shiftLeft(N)).add(bd.shiftLeft(2*N));  
    }  
}
```

```

public static void main(String[] args) {

    Scanner in = new Scanner(System.in);
    System.out.print("Введіть перший множник:");
    String input1 = in.nextLine();
    System.out.print("Введіть другий множник:");
    String input2 = in.nextLine();

    BigInteger a = new BigInteger(input1);
    BigInteger b = new BigInteger(input2);

    long startM = System.nanoTime();
    //Множення алгоритмами Java
    BigInteger mult;
    mult = a.multiply(b);
    long endM = System.nanoTime();

    long startTime = System.nanoTime();
    //Множення алгоритмом Карацуби
    BigInteger c = karatsuba(a, b);
    long endTime = System.nanoTime();
    //Перевірка результатів

    System.out.println("Час множення алгоритмом Карацуби: " + (endTime-
startTime) + " ns");

    System.out.print("Результат множення алгоритмом Карацуби - ");
    System.out.println(c);
    System.out.print("Результат множення через Java multiply - ");
    System.out.println(mult);

}
}

```

Зауважимо, що при конкретній реалізації алгоритму теоретична складність не досягається. З врахуванням цього проведено кількісний аналіз отриманих результатів, і розроблені рекомендації по оцінці реальної складності алгоритму.

1. Алексеев В. Б. Від методу Карацуба для швидкого множення чисел до швидких алгоритмах для дискретних функцій. *Тр. МІАН*. 1997. С. 20–27.
2. Karacuba A. Berechnungen und die Kompliziertheit von Beziehungen. *Elektronische Informationsverarbeitung und Kybernetik*. 1975.
3. Карацуба А. А. Складність обчислень. *Тр. МІАН*. 1995. С. 186–202.
4. Кнут Д. Мистецтво програмування. 3-е изд. Москва : Вильямс, 2007. 832 с. ISBN 0-201-89684-2.

КВАЛІМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ ЦИТОВАНOSTI НАУКОВИХ ВИДАНЬ

Белей Марія,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Кузь М.В.,
доктор технічних наук, доцент.

Одним з головних показників рівня та результативності наукової діяльності вченого є рівень цитування його праць в інших статтях чи наукових виданнях. Наукову еволюцію можна прослідкувати великою кількістю вимірювання інформації в науці, а саме: кількість наукових статей, що публікуються в певний період часу, цитованість та інші. Такими дослідженнями займається наука – наукометрія [1].

Для узагальнення та збору даних про результативність роботи вченого існують наукометричні бази даних, що використовують інструменти для відстеження цитованості статей, опублікованих в наукових виданнях [2]. Основними, серед таких баз, є: Web of Science, Scopus, Index Copernicus, Google Scholar. Всі вони є авторитетними та розраховують загальноприйняті наукометричні показники:

- кількість публікацій;
- індекс цитування або сумарна цитованість (частота цитувань);
- індекс Гірша (h-індекс);
- імпаکت-фактор [1].

Дані показники, безперечно, є точними при їх визначенні, оскільки базуються лише на даних, що були попередньо опубліковані. При порівнянні та детальному дослідженні, було виявлено, що існуючі наукометричні показники застосовують кількісну оцінку, що і є основним недоліком при їх розрахунку. До уваги береться загальна кількість цитувань, всіх статей вченого.

Цитування певної статті вченого, може відбуватися в декількох варіаціях. По-перше, з позитивної сторони, що наведений матеріал в статті є правильний та його доцільно застосовувати в подальшому. По-друге, з протилежної сторони, що матеріал є некоректний. Наприклад, приведення цитування, щоб показати, що дослідження проведені не правильно та не слід посилатися на них та брати їх за точні. Або ж цитування, що були проведені паралельні дослідження, які в свою чергу, є правильними. Однак, досить часто, для підвищення наукометричних показників, має місце самоцитування авторів.

Таким чином, існує питання про якісну (кваліметричну) оцінку цитованості. Є необхідним удосконалення особливостей та методів оцінки наукометричних показників з метою акцентування саме на якості статей. Це допоможе уникнути випадків, коли автор напише статтю з неправильними дослідженнями, а в інших 100 статтях будуть цитування, що вона є неправильною, однак кількість цитувань в автора буде 100. Або випадків, коли автор процитує сам себе ще в свої 100 статтях та матиме кількість цитувань 100.

Для якісної оцінки показників цитованості доцільно застосувати сортування цитат на етапі рецензування статей перед потраплянням їх до наукових

видань. Пропонується, при рецензуванні розділяти та позначати статті відповідно до груп:

- позитивне цитування (зелене);
- цитування в негативному аспекті (червоне);
- самоцитування (біле).

Для подальшого розрахунку індекса та виведення формули, групам присвоїти відповідні значення: +1 – позитивне, -1 – негативне, 0 – самоцитування. У формулі здійснити додавання, попередньо описаних показників, а саме:

$$I_{\text{ц}} = Z_{\text{ц}} + Ч_{\text{ц}} + Б_{\text{ц}},$$

де $I_{\text{ц}}$ – індекс цитувань, $Z_{\text{ц}}$ – зелені цитування (позитивні), $Ч_{\text{ц}}$ – червоні цитування (цитування в негативному аспекті), $Б_{\text{ц}}$ – білі цитування (самоцитування).

Таким чином, індекс буде збільшуватися при цитуванні статті з кращого боку, а зменшуватися при цитуванні з гіршого боку. Самоцитування позначене нулем, щоб при розрахунку воно не мало можливості впливу на індекс, оскільки є не цілком коректним способом збільшення цитувань, хоча і може мати позитивний характер статті.

Доцільно вказати, що існує можливість виникнення від'ємного індексу цитувань, в результаті домінування негативних статей над позитивними. Однак, це надасть можливість не лише показувати негативний досвід наукової діяльності автора в статті, що можливе при нульовому індексі, або ж перебільшення значущості його робіт при сумарному показнику цитованості статей, але й надання реальних показників роботи автора.

При оцінюванні цитованості за запропонованим удосконаленим методом, порівняння показників відбувається за секціями або науковими дисциплінами. Даний спосіб надає можливість більш точно провести оцінку індексування та коректно проаналізувати роботу науковців, тобто авторів статей.

1. Наукометрія. Центральнoукраїнський національний технічний університет. URL: <http://www.kntu.kr.ua/?view=science&id=7> (дата звернення: 14.04.2021).
2. Наукометрія. Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: <https://library.kubg.edu.ua/informatsiya/naukovtsiam/naukometriia.html> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Оцінювання наукової роботи: Наукометрична база Scopus / Науково-дослідницька частина Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://science.univ.kiev.ua/research/analytics/ocinka.php> (дата звернення: 14.04.2021).

**АЛГЕБРАЇЧНІ ЗАЛЕЖНОСТІ МІЖ ТВІРНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ
АЛГЕБРИ БЛОЧНО-СИМЕТРИЧНИХ ПОЛІНОМІВ НА
СКІНЧЕННОВИМІРНИХ ПРОСТОРАХ ТА ДІОФАНТОВІ РІВНЯННЯ**

Вітрикус Діана,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Кравців В.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Важливе місце в теорії алгебри многочленів посідають блочно-симетричні поліноми та, зокрема, застосування при розв'язуванні рівнянь (діофантових), систем рівнянь.

Скажемо, що поліном на просторі X_m^s (скінченна l_1 сума простору C^s) називається *блочно-симетричним*, якщо:

$$P \left(\begin{pmatrix} u_1 \\ \vdots \\ w_1 \end{pmatrix}_1 \dots \begin{pmatrix} u_m \\ \vdots \\ w_m \end{pmatrix}_m \right) = P \left(\begin{pmatrix} u_1 \\ \vdots \\ w_1 \end{pmatrix}_{\sigma(1)} \dots \begin{pmatrix} u_m \\ \vdots \\ w_m \end{pmatrix}_{\sigma(m)} \right),$$

де $\begin{pmatrix} u_i \\ \vdots \\ w_i \end{pmatrix} \in C^s$ і σ – довільна підстановка на множині $\{1, 2, \dots, m\}$.

Знайдемо явний вигляд алгебраїчної залежності для випадку алгебри-блочно симетричних поліномів на просторі X_2^2 . Нехай для фіксованої пари $i, j, i \neq j$:

$$\begin{aligned} \eta_1 &= x_1 + x_2 \\ \eta_2 &= y_1 + y_2 \\ \eta_3 &= x_1^2 + x_2^2 \\ \eta_4 &= y_1^2 + y_2^2 \\ \eta_5 &= x_1 y_1 + x_2 y_2 \end{aligned} \quad (1)$$

У нашому випадку $\xi = x_1 y_1 + x_2 y_2$ – несиметричний твірний елемент. Зафіксувавши у цьому поліномі вектор $y = (y_1, y_2)$ і зробивши всеможливі $m!$ перестановки отримаємо такі поліноми:

$$\begin{aligned} \xi_1 &= x_1 y_1 + x_2 y_2 \\ \xi_2 &= x_2 y_1 + x_1 y_2. \end{aligned}$$

Очевидно, що задовольняється така тотожність:

$$(\xi - \xi_1)(\xi - \xi_2) \equiv 0,$$

Розкривши дужки та зробивши деякі перетворення ми отримаємо:

$$\eta_5^3 - \eta_1 \eta_2 \eta_5 + \frac{1}{2} \eta_3 \eta_2^2 + \frac{1}{2} \eta_4 \eta_1^2 - \eta_3 \eta_4 \equiv 0$$

Зауважимо, що поліноми алгебраїчно залежні, але жоден з них не виражається через інший алгебраїчно. Це впливає з того, що поліноми вигляду $x_1^k + x_2^k$, $y_1^k + y_2^k$ симетричні відносно будь-якої перестановки і алгебраїчно незалежні, а поліном $\eta_5 = x_1 y_1 + x_2 y_2$ симетричний тільки відносно одночасної перестановки (x_1, y_1) з (x_2, y_2) , і тому не може виражатись через $\eta_1, \eta_2, \eta_3, \eta_4, \eta_5$.

Діофантовими називаються алгебраїчні рівняння і системи алгебраїчних рівнянь з цілими коефіцієнтами, що мають число невідомих, переважаюче число рівнянь. Система стає невизначеною і тому знаходять цілі або раціональні розв'язки.

Зокрема алгебраїчну залежність

$$2\eta_5^3 - 2\eta_1\eta_2\eta_5 + \eta_3\eta_2^2 + \eta_4\eta_1^2 - 2\eta_3\eta_4 \equiv 0$$

можна розглядати, як діофантове рівняння третього степеня від п'яти невідомих.

Виходячи з пред'явлення (1) отримаємо загальний метод розв'язування даного діофантового рівняння, де замість x_1, x_2, y_1, y_2 можна підставити будь-які числа.

Для прикладу, взявши $x_1 = 1, x_2 = 0, y_1 = 0, y_2 = 1$ отримаємо $\eta_1 = 1, \eta_2 = 1, \eta_3 = 1, \eta_4 = 1, \eta_5 = 0$, які є розв'язками рівняння.

Таким чином, через блочно-симетричні поліноми ми можемо розв'язувати діофантові рівняння.

1. Кравців В. В. Симетричні аналітичні функції на добутках банахових просторів : дис. канд. фіз.-мат. наук. Івано-Франківськ, 2012.
2. Матиясевич Ю. В. Десятая проблема Гильберта. Москва : Физматлит. 1993. 224 с. ISBN 5-02-014326-X.

ФРАКТАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГРАМУВАННЯ ЗАСОБАМИ МАХІМА

Гандера Ольга,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Гой Т.П.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Для тих, хто ґрунтовно не знайомий з математикою, геометрія зазвичай обмежується тільки простими фігурами, як-от пряма, площина, трикутник, коло чи еліпс. Проте деякі об'єкти природи є доволі складними і для їхнього опису потрібні складніші математичні структури, наприклад, фрактали. Фрактал – це геометрична фігура, яка складається з безлічі частинок і характеризується властивістю самоподібності, тобто малі частини фігури в довільному збільшенні є подібними до неї самої [1].

Фрактали заворожують своєю красою і таємничістю, з'являючись в най-несподіваніших областях людської діяльності, наприклад, у метеорології, філософії, географії, біології, історії і навіть літературі. Практично неможливо не побачити фрактал у природі, адже багато звичних нам об'єктів, наприклад, хмари, гори, узбережжя, хмари, крони дерев тощо, мають фрактальну будову.

Фрактал не є винятково математичним терміном, а тому не має чіткого означення [1]. Зазвичай це поняття вживають тоді, коли фігура має такі три властивості:

- нетривіальність структури: це основна відмінність від регулярної фігури, наприклад, кола чи еліпса);
- самоподібність: маючи невелику частину фракталу, можна отримати інформацію про всю фігуру;
- вона може бути побудована за допомогою рекурсивної процедури.

Існує три методи для генерації фракталів [1]. Першим методом є ітераційна функція. Цим методом можна побудувати геометричні фрактали, наприклад, килим Серпінського та криву Коха (рис. 1).

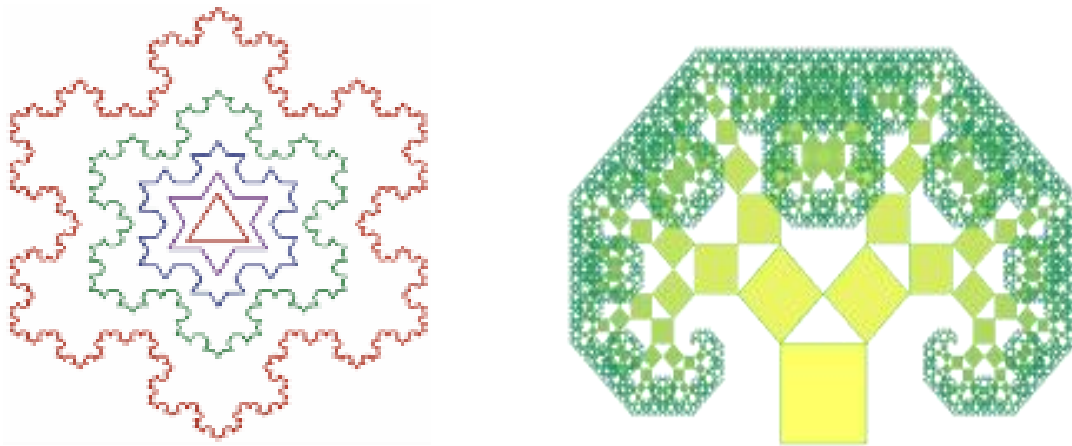

Рис. 1. Приклади фракталів: сніжинка Коха, дерево Піфагора.

Другий метод полягає в використанні рекурентних співвідношень. У цьому методі фрактал у кожній точці відповідає певним рекурентним співвідношенням. Так будують алгебраїчні фрактали, зокрема, “палаючий корабель” або фрактал Ляпунова.

Третій метод полягає у використанні стохастичних процесів, які генерують фрактали випадковими процесами. Для цього методу немає передбаченого правила та стабільної формули, прикладами таких фракталів є броунівське дерево чи ландшафти.

Фрактальні властивості притаманні багатьом об’єктам, починаючи зі звичайної хмари та закінчуючи нашою кровоносною системою. Фрактали – це мова геометрії, проте головні їх елементи не доступні для безпосереднього спостереження. Фрактали можна виразити тільки за допомогою алгоритму, використовуючи певний набір процедур. Ці процедури перетворюються в дивовижні геометричні фігури завдяки комп’ютерній графіці та математичним пакетам [3].

Актуальність дослідження фракталів полягає у розвитку комп’ютерної графіки та процесів моделювання, а з ними і вдосконалення досліджень про фрактали. Для опису та зображення складних об’єктів геометрії необхідно знати правила побудови фракталів та їхні основні характеристики. У нас час спостерігаємо стрімкий розвиток теорії фракталів, що викликає неабияку зацікавленість до цього розділу математики. Саме завдяки фракталам відкриваються перспективні можливості у проектуванні складних структур, інших застосувань геометрії у багатьох галузях людської діяльності.

Зручним засобом для дослідження фракталів є Махіта – комп’ютерна алгебраїчна система, яка має широкий набір вбудованих засобів для аналітичних і

числових обчислень та побудови графіків. Перевагами цієї системи є, зокрема, безкоштовна ліцензія, багатоплатформність (реалізація в ОС Windows, Linux, Unix, Mac OS X), відкритий код, підтримка мови програмування Lisp. З допомогою цієї програми легко моделюються фрактали [2]. Відомі види фракталів можна побудувати, використовуючи бібліотеку fractals. Прикладами є килим Серпінського (sierpinkiale) та сніжинка Коха (snowmap). Для побудови складніших об'єктів потрібно використовувати додаткові характеристики функції.

1. Божокин С. В., Паршин Д. А. Фракталы и мультифракталы. Ижевск : Регулярная и хаотическая динамика, 2001. 128 с.
2. Підручник-довідник із системи комп'ютерної алгебри Maxima / пер. україн. Є. А. Чичкар'ов, Ю. О. Чорновіл. URL: http://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/14172/mod_resource/content/17/maxima.pdf.
3. Вільна програма-переглядач фракталів для Windows, Mac, Linux (ліцензія GNU GPL). URL: <https://chaos-project.github.io>.

СИСТЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ

Грицько Надія,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Превисокова Н.В.,
кандидат технічних наук, доцент.

У сьогоднішніх умовах, коли коронавірус впливає на економічні процеси в усіх країнах, ще більш актуальнішим постало питання створення і використання системи прийняття рішень в умовах інвестиційного ризику. Дана система має на меті допомогти інвестору визначитись, куди вкладати гроші, врахувавши ризику.

СППР (системи підтримки прийняття рішень) – інтерактивні автоматизовані системи, що допомагають особам, які приймають рішення, використовувати дані і моделі для розв'язання неструктурованих і слабоструктурованих проблем.

Інтерес до СППР як до перспективного напрямку використання обчислювальної техніки і як до інструментарію підвищення ефективності праці у сфері управління економікою постійно зростає.

СППР не продукує рішення, а скоріше забезпечує інформацією, яка використовується користувачем разом з іншими відомостями, щоб прийняти рішення.

Інвестиційний ризик являє собою можливість нездійснення запланованих цілей інвестування (таких, як прибуток або соціальний ефект) і отримання грошових збитків. Цей ризик необхідно оцінювати, обчислювати, описувати та планувати, розробляючи інвестиційний проєкт.

Під ситуацією ризику необхідно розуміти поєднання, сукупність різних обставин і умов, які створюють обстановку навколо того чи іншого виду діяльності. Їй відповідають три умови:

- наявність невизначеності;
- необхідність вибору альтернативи;
- можливість оцінити ймовірність реалізації альтернатив, що вибираються.

Для створення системи прийняття рішень в умовах інвестиційного ризику було застосовано правило Байєса і критерій середнього значення і стандартного відхилення.

Правило Байєса застосовується, якщо відома ймовірність настання p_i можливих станів зовнішнього середовища, коли в якості критерію вибору можна використовувати значення математичного очікування j -ї альтернативи A . При наявності безлічі інвестиційних альтернатив оптимальна A^* альтернатива знаходиться за формулою:

$$A^* = \{A_j | \max M[A_j]\}; \quad M[A_j] = \sum_{i=1}^l CK_{ji} \cdot p_i,$$

де $M[A_j]$ математичне сподівання(середнє зважене), CK_{ji} – вартість капіталу j -ї альтернативи при i -м стані зовнішнього середовища з ймовірністю p_i його настання.

Критерій середнього значення і стандартного відхилення дозволяє оцінити відношення інвестора до ризику.

Для цього розраховують математичне очікування $M[x_i]$ вартості капіталу x_i за формулою:

$$M[x_i] = \sum_{i=1}^k x_i \cdot p_i = \sum_{i=1}^k x_i \cdot n_i/n$$

Потім знаходять дисперсію(варіацію) D_x за формулою:

$$D_x = \sum_{i=1}^k (x_i - M[x_i])^2 \cdot p_i$$

Значення середньоквадратичного відхилення – σ_x розраховують за формулою:

$$\sigma_x = D_x^{1/2} = \left[\sum_{i=1}^n (x_i - M[x_i])^2 p_i \right]^{1/2}$$

Розглядаючи, крім математичного сподівання $M[x]$, дисперсію або стандартне середньоквадратичне відхилення σ -результатів(вартості капіталу) як степінь ризику в критерії прийняття рішення, можна відмітити, що чим вищий ризик, чим вище значення σ .

Користь альтернативних рішень, тобто корисність ризику, залежить від $M[x]$ і σ і відображається функцією пріоритетності ризику, або коефіцієнтом варіації V , який знаходять за наступною формулою:

$$V = \pm \sigma_x / M[x_i] \cdot 100$$

Характер функції пріоритетності ризику обґрунтовується відношенням інвестора до ризику: позитивного(прагнення ризику), негативного(страх ризику) або нейтрального.

При негативному відношенні до ризику і однаковим математичним очікуванням інвестор прагне вибрати з двох альтернатив ту, у якої менше стандартне відхилення σ_x , але при цьому втрачається деяка частина інформації.

Розроблена мною система призначена допомогти інвестору вирахувати всі ризики і вибрати найбільш вдалий варіант для інвестування. Програма має зручний інтерфейс і запрограмовані формули для розрахунку ризику та вибору найоптимальнішого варіанту.

Функції і можливості системи:

- 1) можливість обчислити ризик у моделях, які представлені на вибір;
- 2) можливість ввести до 4–5 альтернатив у кожній моделі;
- 3) автоматичний розрахунок показників за допомогою однієї кнопки “Поррахувати все”;
- 4) можливість вивести найоптимальніший варіант в окремій колонці і зберегти результат в базу даних.

1. Арсеньев Ю. Р., Шелобаев С. И., Давыдова Т. Ю. Принятие решений. Интегрированные интеллектуальные системы : учеб. пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 270 с.
2. Гринчуцька С. В. Конспект лекцій з курсу “Системи прийняття рішень” для студентів напряму підготовки 6.030502 “Економічна кібернетика”, спеціальності 051 “Економіка”. Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 130 с.

ЛОГІСТИЧНА РІВНІСТЬ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Долішняк Дарина,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Загороднюк А.В.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Розглянемо сім'ю функцій $h_r(x) = rx(1 - x)$, де $r > 0$. Ця сім'я моделює приросту населення, яку називають логістичною рівністю. Графіком h_r є парабола, вітки якої опущені вниз.

Наведемо наступні факти цієї сім'ї:

- Розв'язавши рівняння $rx(1 - x) = x$ видно, що h_r має нерухомі точки 0 і $p_r = \frac{r-1}{r}$. Також 1 і $\frac{1}{r}$ є нерухомими точками, оскільки $h_r(1) = 0$ і $h_r\left(\frac{1}{r}\right) = p_r$.
- Якщо $0 < r < 1$, тоді $p_r < 0$, p_r – відбиваюча нерухома точка і 0 – притягуюча нерухома точка.
- Коли $r = 1$, виникає транскритична біфуркація, $p_1 = 0$.

- Якщо $1 < r < 3$, тоді 0 – відбиваюча нерухома точка, p_r – притягуюча нерухома точка.
- Коли $r = 3$ відбувається подвоєння періоду біфуркації.
- Якщо $3 < r < 3.4$, тоді точки 0 та p_r будуть відбиваючими. Проте, існують при тягуючі точки періоду двох орбіт і більше, які належать до інтервалу $(0, 1)$ і асимптотично прямують до одиниці.
- Коли $r \approx 3.45$, відбувається інший період подвоєння біфуркації, період двох притягуючих орбіт розбивається на період чотирьох притягуючих орбіт та період двох відбиваючих орбіт.
- У інтервалі $3.44 < r \leq 4$ відбувається хаос. Існує період трьох орбіт, коли $r > 3.6$, оскільки з теореми Шарковського відомо, що існують періодичні точки усіх порядків.

Вперше логістичну рівність було знайдено при розгляді моделі зростання чисельності населення. Біологи, досліджуючи популяцію біологічних організмів, виводили логістичну рівність щонайменше п'ять разів. З 1924 року Пірл почав стверджувати, що логістична крива відображає закон зростання народонаселення, що зростання згідно логістичної кривої – це універсальний закон зростання всього живого взагалі.

Наприклад, потрібно змоделювати зміну популяції кроликів.

Візьмемо початкову кількість кроликів $x = 0.4$, використовуючи логістичну рівність, отримаємо:

$$h_1 = 1 \cdot 0.4(1 - 0.4) = 0.24 \text{ — кількість кроликів на наступний рік.}$$

Щоб знайти кількість кроликів через декілька років, потрібно при обчисленні на кожному кроці використовувати дані за попередній рік, тобто кількість кроликів через два роки дорівнюватиме

$$h_1 = 1 \cdot 0.24(1 - 0.24) = 0.1824.$$

Знайдемо кількість кроликів через три роки:

$$h_1 = 1 \cdot 0.1824(1 - 0.1824) = 0.1491.$$

Після цих обчислень можна побачити, що значення функції при параметрі $r = 1$ спадають, тому з кожним роком кількість кроків наближається до нуля.

Аналогічно, якщо взяти значення параметра $r = 2$, то кількість кроликів спочатку зростає, а на деякому кроці набуде сталого значення, яке буде повторюватись кожного року.

Більш реалістична ситуація, коли $r = 3$, тому що значення функції або зростає, або спадає, тобто кількість кроликів через рік зростає, а ще через рік буде спадати.

Цікаво спостерігати за зміною популяції через багато років, тому для зручності можна використовувати онлайн-калькулятори або програмування.

Ця рівність також застосовується в економіці, соціології, криптографії, фізиці та інших науках. Існує багато публікацій з різних наук із використанням динамічних моделей, заснованих на хаотичних властивостях логістичної функції.

1. Nonlinear dynamics and chaos: with applications to physics, biology, chemistry, and engineering / Steven H. Strogatz.

2. Черняк О. І., Захарченко П. В., Клебанова Т. С. Теорія хаосу в економіці : підруч. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 244 с.
3. A first course in discrete dynamical systems / Richard A. Holmgren.
4. Halushchak, I., Novosad, Z., Tsizhma, Y., Zagorodnyuk, A. Logistic map on the ring of multisets and its application in economic models *Mathematics and Statistics*. 2020. № 8 (4). P. 424–429.

СИСТЕМА РЕЄСТРАЦІЇ ТА ОБЛІКУ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Драбчук Павло,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Петришин М.Л.,
кандидат технічних наук, старший викладач.

Для функціонування сучасних пристроїв та механізмів необхідна значна кількість електроенергії, для отримання якої використовують велику кількість природних ресурсів, що призвело до забруднення атмосфери та довкілля, тому все частіше використовують альтернативні джерела, що не наносять шкоду навколишньому середовищу, наприклад сонячні електростанції [1].

Сонячна енергетика в Україні інтенсивно розвивається, на що вказує інформація за I квартал 2020 року Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, а саме, що енергія, виготовлена за допомогою сонячних електростанцій складає 72,5% від усієї енергії, яку генерують об'єкти відновлювальної електроенергетики [2].

Встановлення та під'єднання СЕС до загальної мережі має значний вплив на роботу електроенергетичних систем (ЕЕС), а саме підвищують запас статичної стійкості ЕЕС та внаслідок вироблення сонячними станціями енергії в години пік, вони збалансовують результуючий графік потужностей генерування ЕС [3]. Проаналізувавши це, виникає необхідність у створенні системи реєстрації сонячних електростанцій з можливістю отримання, зберігання, обробки даних про вироблену енергію, отриманих в ході роботи станції, з метою подальшого прогнозування часу та умов виготовлення додаткової електроенергії на електростанції.

Перед початком програмної реалізації системи здійснено моделювання бізнес-процесів на основі методології IDEF0, яке дозволило виявити та описати взаємозв'язки між бізнес-процесами.

На рис. 1 наведено одну з основних діаграм декомпозиції IDEF0 – “Реєстрація та облік сонячних електростанцій”. На даній діаграмі вказано основні роботи, які виконуються для даного процесу, а саме: реєстрація користувачів та коригування інформації про них, реєстрація та зміна інформації про сонячну електростанцію, генерація даних, експорт згенерованих даних та адміністрування.

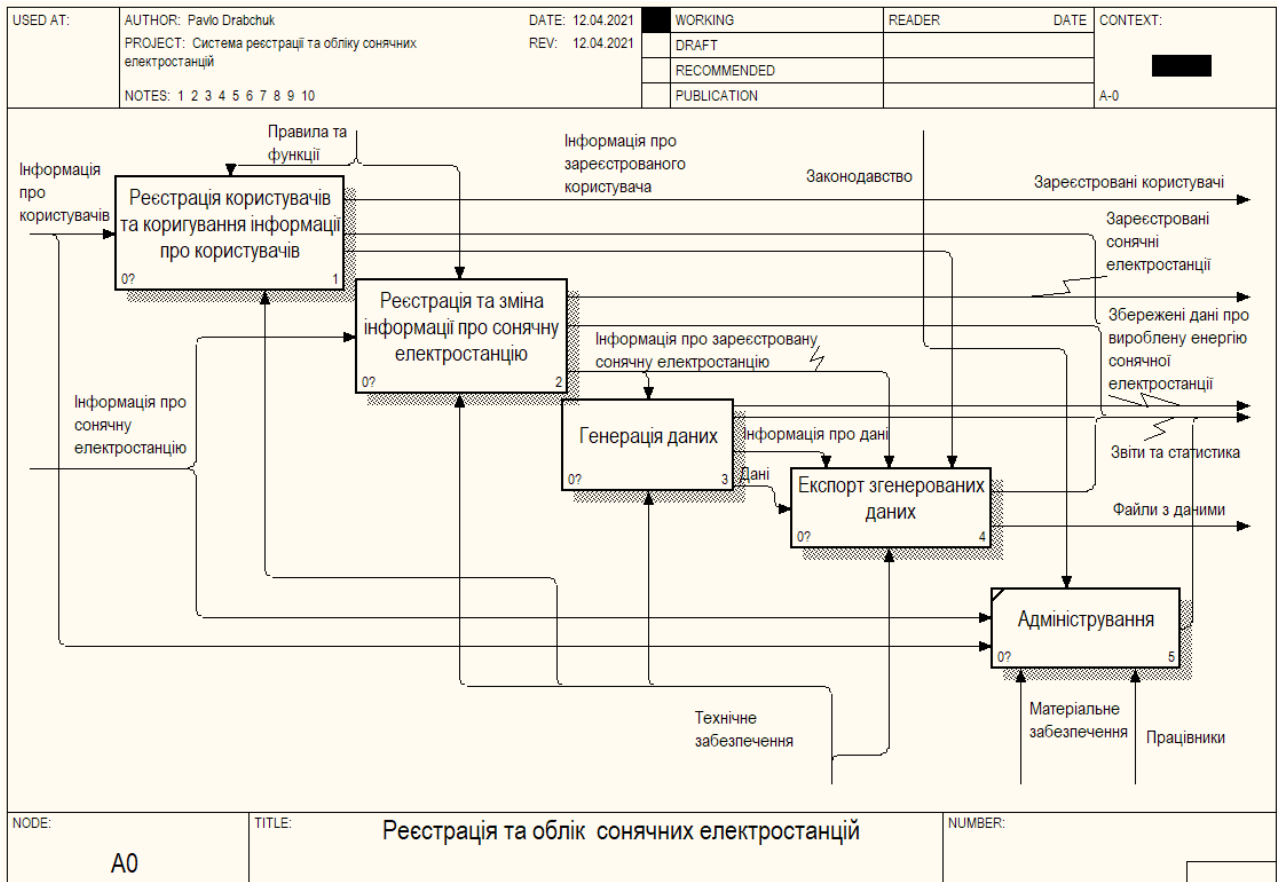

Рис. 1. Діаграма декомпозиції IDEF0. Реєстрація та облік сонячних електростанцій

Систему створено на основі фреймворку Spring з використанням Thymeleaf та Bootstrap, завдяки чому створено зручний інтерфейс користувача. Вона являє собою веб-портал, де власник СЕС може створити власний кабінет, у якому він може зареєструвати власні станції та здійснювати спостереження за їх діяльністю.

Для реєстрації користувачу потрібно ввести бажане користувачське ім'я, адресу електронної пошти та пароль, після чого на вказану електронну адресу прийде лист з посиланням для підтвердження реєстрації. Якщо користувач не підтвердив реєстрацію, то у нього буде можливість зайти до системи, але з обмеженими функціями.

Успішно зареєструвавшись, кожен користувач може зареєструвати декілька власних сонячних електростанцій та слідкувати за ними в режимі реального часу. Для того, щоб зареєструвати власну СЕС потрібно ввести про неї наступну інформацію: назву, кількість панелей, потужність батареї, дату встановлення, а також інформацію про розташування (область, населений пункт, вулицю, номер). В системі є можливість переглянути, та у разі потреби оновити, технічні характеристики станції, такі як потужність, кількість панелей, термін використання, а також є можливість переглянути значення виробленої енергії за весь час, за останніх 30 днів та середні значення за добу. Крім цього користувач може отримати інформацію про вироблення енергії станцією за певний період часу та експортувати ці дані у форматі csv, xml або json.

З метою симуляції системи на стадії проектування розроблено метод генерування даних про реально вироблену енергію. Для цього проаналізовано

відкриті дані існуючих сонячних станцій та вивчено вплив на обсяг генерованої електроенергії таких чинників, як місяць року, час, погодні умови, термін використання панелі. Щоб отримати дані про погоду, відповідно до географічного розташування СЕС, використано API сервісу OpenWeatherMap. В результаті аналізу створено ряд системних функцій, що, в залежності від вхідних даних, повертають відповідні значення коефіцієнтів моделі, які впливають на значення результуючого значення потужності. Інформація про кількість виробленої енергії та умови її генерації зберігається у системі з інтервалом 30 хвилин протягом усього часу функціонування станції.

Практичне використання даних про вироблену енергію сонячними електростанціями, які будуть накопичуватись та зберігатись системою, дозволить оптимізувати роботу електростанцій для уникнення генерування зайвих кіловатів енергії.

1. Solar energy in progress and future research trends by Zekai Sen. URL: <https://bit.ly/3dgPjpw>.
2. Інформація щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії об'єктами відновлювальної електроенергетики, яким встановлено "зелений" тариф. 2020. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/1_kv_2020_VDE.pdf.
3. Впровадження сонячних електростанцій та дослідження їх впливу на роботу електроенергетичних систем. 2017/2018. URL: <https://bit.ly/3g9idd3>.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ SCRATCH ЗА ПРОГРАМАМИ CODE CLUB

Котіль Христина,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Власій О.О.,
кандидат технічних наук, доцент.

Цифрові технології настільки швидко розвиваються та поширюються по всьому світу, що кожній сучасній дитині важливо розуміти, як і яким чином вони працюють. Варто врахувати, що швидкість цього поширення буде тільки збільшуватися. Тому педагоги повинні шукати нові та популярні можливості для зацікавлення учнів та надання їм актуальних знань.

Широкої популярності за кордоном набула сфера волонтерства, адже, з однієї сторони, таким чином можна проявити соціальну відповідальність і допомогти іншим, а з іншої – набути нового досвіду у тій чи іншій сфері діяльності. В Україні волонтерська діяльність тільки починає популяризуватися в сфері освіти. У той же час, нового звучання набуває поняття менторства. Ментор – це наставник, який має особистий досвід успіху і готовий поділитися ним зі своїм підопічним, це одночасно консультант, наставник, коуч і психолог, головне завдання якого – попередити і вберегти учня від помилок і невдач.

Однією із організацій, яка зацікавлена в розвитку відкритої освіти на безоплатній основі, є всесвітня волонтерська мережа клубів з програмування для дітей та підлітків Code Club, яку було засновано в 2010 році у Велико-

британії. Основна мета діяльності Code Club – надати можливість вивчати програмування всім дітям, незалежно від того, хто і звідки вони є. На даний час існує понад 13 тисяч клубів в більш як 160-ти країнах світу. В них залучено близько 180 тисяч волонтерів, які навчають дітей кожного тижня. Розробки даної організації надають широкий спектр курсів, які щорічно вивчають мільйони дітей по всьому світу [1]. Україна приєдналася до цієї ініціативи ще в 2013 році і зараз сотні клубів функціонують в більшості областей. На даний час, мережа Code Club в Україні активно розвивається на менторських засадах [2]. Code Club не тільки співпрацює з міжнародною громадою волонтерів, вчителів та батьків з метою реалізації та поширення ідей безкоштовного навчання, а й розробляє власні програми, які пропонують молодим людям різноманіття можливостей. Дані програми включають в себе проекти, які вкладені в модулі різного рівня. Це чіткі інструкції, яких легко дотримуватись і які водночас містять багато простору для креативних ідей. Програми Code Club представлені у трьох напрямках: Scratch, HTML/CSS, та Python за різними рівнями складності [3]. Слід зазначити, що гуртки Code Club – це не тільки можливість вивчати ази програмування, а й створення умов, комфортних та доброзичливих до дитини. Це створення умов для саморозвитку та самореалізації через програмування.

Одним із напрямків навчання за програмами Code Club – є вивчення програмування в Scratch. Scratch – це не тільки мова програмування, а ще і середовище розробки, яке має великий спектр можливостей. Вивчення даного напрямку передбачено на трьох рівнях: “Newbie (Новачок)”, “Base (Базовий)”, “Advanced (Прогресивний)” з поступовим наростанням складності завдань, та одного додаткового – “Additional Projects (Додаткові проекти)”.

Слід зауважити, що програми Code Club постійно вдосконалюються відповідно до вимог сучасного світу технологій. Наприклад, англomовні інструкції для всіх рівнів Scratch оновлено відповідно до версії Scratch 3.0, яка якісно відрізняється від попередньої версії Scratch, і офіційно стартувала у 2019 році. Переклад інструкцій на українську мову значно відстає у реалізації. Тому виникає потреба перекладу та адаптації оригінальних інструкцій для підтримки діяльності Code Club в Україні. У зв’язку з цим, нами було перекладено та адаптовано англomовні інструкції першого модуля Scratch, а саме: проект “Rock Band (Рок Гурт)”, анімацію “Lost in Space (Загублені в космосі)”, гру “Ghostbusters (Мисливці за привидами)”, інтерактивний чат “Chatbot (Чат-бот)”, програму для малювання “Paint Box (Ящик для фарбів)”, гру на програмування руху об’єкта “Boath Race (Перегони на човнах)”.

У грудні 2020 року відбулась перша апробація розробок зі Scratch під час онлайн-марафону “Година коду”, проведеного на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де активно розвивається волонтерський осередок Code Club PNU. Заняття відвідало близько 40 осіб і отримані відгуки показали, що даний напрям цікавить не лише дітей, але й студентів та вчителів.

У карантинних умовах виникає також потреба в адаптації навчання за програмами Code Club до дистанційної форми навчання. Саме тому модуль “Scratch-Newbie” було спроектовано на базі Google Classroom. Модуль розрахований на 10 навчальних занять та передбачає вивчення програмування в середо-

вищі Scratch для групи дітей віком 10–12 років, у групах не більше 12 дітей для онлайн груп. Особливістю даного модуля стала інтеграція вивчення азів програмування одночасно з англійською мовою.

Апробацію розробленого модуля було проведено в період з 19 лютого по 26 квітня 2021 року, власне саме під час карантину. Із 12-ти дітей, які навчалися у групі, успішно завершили навчання та отримали сертифікати 10 дітей, а це – 83%. Оскільки навчання повністю добровільне і не передбачає оцінювання, то такий показник вказує на ефективність розробки. За відгуками батьків, навчання мало позитивний ефект та зацікавило дітей до подальшого вивчення Scratch, за наступними рівнями складності.

Надалі планується розробити тестовий контроль базових навичок зі Scratch та знань з англійської мови для того, щоб здійснювати диференційований набір у групі Code Club за програмою Scratch Newbie, що досі не було передбачено.

1. Офіційний сайт організації “Code Club”. URL: <https://codeclub.org/en>.
2. Офіційний сайт українського представництва організації “Code Club”. URL: <https://codeclub.com.ua>.
3. Програми Code Club. URL: <https://projects.raspberrypi.org/en/codeclub>.

ПРОЕКТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА МЕДІА РЕСУРСУ “ШПАЛЬТА ІФ”. РОЗРОБКА СЕРВЕРНОЇ ЧАСТИНИ ЗАСТОСУНКУ

Полатайко Ігор,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Іщеряков С.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

Програмне забезпечення “Шпальта ІФ” призначене бути централізованим медіа-ресурсом для розміщення публікацій інформаційного та розважального характеру, що має гнучку та персоналізовану систему сповіщень для поширення найбільш релевантної інформації серед груп зацікавлених людей.

Процес розробки даного програмного забезпечення складається з наступних фаз:

- збору та аналізу бізнес вимог;
- визначення функціональних та нефункціональних вимог;
- розробки архітектурного дизайну;
- імплементації та тестування програмного забезпечення.

На фазі збору бізнес вимог було проведено аналіз області застосування даного програмного забезпечення та потреб і побажань замовників. Результатом даного етапу став набір бізнес вимог [1], що описували потребу в даному програмному забезпеченні та його основне призначення. Загалом, список бізнес вимог можна підсумувати визначенням: медіа-ресурс для поширення релевантних публікацій серед зацікавленої аудиторії.

Після проведеного аналізу бізнес вимог, наступним етапом було прийняття рішень щодо способів задовільнити дані бізнес вимоги, та визначення функціональних та нефункціональних вимог до програмного забезпечення. Основними рішеннями прийнятими на даному етапі були рішення, що стосуються формату продукту, який розроблятиметься.

Медіа ресурс представляє собою веб-застосунок, що поділяється на публічну та адміністративну частини. На публічній частині користувачі мають змогу переглянути стрічку з постами, з можливістю фільтрації за категорією чи автором та можливістю пошуку. Також, користувачі можуть переглядати індивідуальні пости, залишати коментарі, переглядати акаунти авторів статей чи залишати відгуки, видимі тільки адміністраторові. На адміністративній частині, користувачі, в залежності від ролі в системі мають різний доступний для них функціонал. Так, наприклад, користувач з роллю “автор”, може створити нову публікацію, а, також, оновити будь-яку з власних, вже існуючих, публікацій. В той час, як користувач з роллю “редактор”, може оновляти чи видаляти будь-які пости на ресурсі, але не може створювати власних. Найширший функціонал на адміністративній частині доступний користувачеві з роллю “адміністратор”, який відповідальний за менеджмент користувачів, категорій, постів та має змогу переглядати статистичну інформацію і відгуки користувачів.

Оскільки, більшість людей регулярно користуються менеджером Телеграм, що спричиняє все більший ріст популярності, так званих, телеграм-ботів: Телеграм-акаунтів, що контролюються програмним забезпеченням, було прийнято рішення побудувати телеграм-бот для сповіщення релевантної аудиторії про нові публікації на ресурсі. З метою забезпечення персоналізації сповіщень, користувачі мають змогу обрати категорії, сповіщення з який вони хочуть отримувати.

Наступним етапом побудови даного програмного забезпечення був етап проектування архітектури та дизайну програмного забезпечення.

Одними з нефункціональних вимог, що мали прямий вплив на архітектуру були вимоги стосовно SEO (Search Engine Optimization) та швидкості завантаження веб сторінки при переході на ресурс за зовнішнім посиланням. Відповідно до даних вимог, веб-ресурс повинен добре індексуватися у пошукових системах, а користувачі, при переході на ресурс ззовні повинні миттєво отримувати веб-сторінку. Як результат було прийнято рішення використати сервер сайд рендеринг: підхід при якому веб сторінки будуються на стороні сервера. Це одночасно забезпечує і хороший рівень SEO, оскільки пошукові системи не запускають JavaScript код, і високу швидкість завантаження веб сторінки при переході на ресурс ззовні.

Після прийняття архітектурних рішень, наступним етапом є процес проектування дизайну програмного забезпечення, а саме, визначення компонентів та взаємодії між ними [2]. На даному етапі, було проаналізовано список функціональних вимог, визначено доменні сутності та пов'язану з ними бізнес логіку. Процес визначення доменних сутностей зводився до аналізу іменників, які зустрічаються у функціональних вимогах: більшість з них представляють певний доменний об'єкт у даному програмному забезпеченні. Кожна з доменних сутностей має відповідний клас-репозиторій, де інкапсульована логіка взаємодії

з базою даних. Самі ж функціональні вимоги та бізнес правила реалізуються в класах-сервісах, призначених для інкапсуляції бізнес логіки.

На етапі реалізації програмного забезпечення, було проведено декомпозицію робіт та визначення технічних завдань [3]. Після чого технічні завдання виконувалися у відповідності до Scrum методології. На початку кожного двотижневого спринта відбувалося попереднє планування, після чого, завдання потрапляли в розробку. В кінці спринта проводилася ретроспектива та огляд робіт, виконаних в його рамках.

Для реалізації даного програмного забезпечення було використано технічний стек мови програмування Java [4] та фремворк Spring Boot (Spring Boot Web MVC, Spring Boot Security, Spring Boot Data JPA), обробник шаблонів Apache Freemarker, інструмент міграцій баз даних Flyway, інструмент збірки проектів Maven та ін. Базою даних було обрано використати MySQL.

У процесі розробки використовувалася система контролю версій Git. Перед тим, як потрапити до основної вітки розробки, код проходив через CI (Continuous Integration) процес [5], налаштований за допомогою Travis CI, та процес ревізії коду, де перевірялася коректність та якість виконання завдання. Після потрапляння до основної вітки розробки, нова версія автоматично збиралася та розгорталася на тестовому середовищі, завдяки CD (Continuous Deployment) процесу, налаштованому за допомогою платформи Heroku [6].

Для запобігання регресиву програмного забезпечення, після внесення змін у майбутньому, код було покрито інтеграційними тестами, що перевіряють правильність роботи основного функціоналу програмного забезпечення, не прив'язуючись до деталей імплементації.

Отже, в рамках даної роботи, було розроблено веб-ресурс для зручного розміщення публікації, що інтегрований з телеграм-бот акаунтом для поширення сповіщень про нові публікації на ресурсі, серед релевантної аудиторії.

1. Business Requirements Document: a High-level Review. URL: <https://www.isixsigma.com/implementation/project-selection-tracking/business-requirements-document-high-level-review>.
2. Eric Evans. Domain-Driven Design: Tackling Complexity in the Heart of Software: Addison-Wesley Professional, 2003. 560 p.
3. Applying the work breakdown structure to the project management lifecycle. URL: <https://www.pmi.org/learning/library/applying-work-breakdown-structure-project-lifecycle-6979>.
4. Іщеряков С. М., Яновський Ю. М., Козленко М. І. Програмування множинного наслідування реалізації на основі анонімних внутрішніх класів Java. Proceedings of the 2019 Scientific Seminar on Innovative Solutions in Software Engineering (м. Івано-Франківськ, 10 грудня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 26-27. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4263418>.
5. Continuous integration. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Continuous_integration.
6. Continuous Delivery on Heroku. URL: <https://www.heroku.com/continuous-delivery>.

ПРОЕКТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА ВЕБ-ЗАСТОСУНКУ “DIM SIRKA”

Слободян Марія, Падалка Іван,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Іщеряков С.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

На сьогоднішній момент у світі дедалі більшає кількість безпритульних тварин. Кількість волонтерів та організацій, що займаються порядком безпритульних теж поступово зростає. Важко уявити будь-яку сферу життя людини, де непотрібно використовувати жодних медійних ресурсів чи поширення інформації через інтернет. Саме тому надзвичайно важливо мати широко доступний сервіс, який буде здатен виконувати універсальну функцію, що дозволить зекономити час та зусилля як для волонтерів, так і для людей, що бажають усиновити тварину чи зробити пожертву.

Програмне забезпечення “Dim-Sirka” має стати інформаційним ресурсом, щоб: зручно менеджити кількість тварин в організації за їхніми статусами та характеристиками; мати систему донату та інтерфейс для вибору тварини за бажаними параметрами, характеристиками; проводити швидку комунікацію; поширювати новини про тварин і організацію в цілому.

Для розробки цього програмного забезпечення було поставлено наступні завдання:

- проведення аналізу предметної області;
- аналіз бізнес-вимог та вимог користувача;
- визначення функціональних та нефункціональних вимог, складання специфікації вимог до програмного забезпечення;
- проектування архітектури бази даних та сервісу;
- імплементація та тестування програмного забезпечення.

В ході дослідження аналогічних сервісів, аналізу їх сильних та слабких сторін стало можливим оцінити, які саме проблеми необхідно подолати у нашій системі. Можна чітко сказати, що питання створення унікального програмного забезпечення для організації “Dim Sirka” є актуальним, тому що наявні ресурси не мають відповідного функціоналу або мають ряд недоліків, пов’язаних із функціоналом, який є надзвичайно важливим, щоб полегшити менеджмент тварини як моделі та інтерфейс пошуку.

Аналіз вимог був критичним для успішної поетапної розробки проекту. Спершу було визначено зацікавлених осіб та їх потреби. Визначено набір завдань для користувача, які повинен вирішувати даний веб-застосунок, а також можливі алгоритми їхнього вирішення у програмі. Як результат було визначено основне призначення ПЗ та межі проекту: необхідно було розробити програмне забезпечення, що перейняло би переваги уже наявних веб-застосунків і в той же час надавало користувачу більший функціонал для пошуку тварини, специфічні статуси та систему створення замовлень.

За допомогою “Brainstorming” і “Prototyping” технік [1] ми провели збір вимог до даного програмного забезпечення. Для перевірки цілісності та закінченості вимог було використано “Requirements Reviews” [2] техніку. Функ-

ціональні вимоги, визначені у процесі аналізу, представлено у вигляді наступних документів: SRS (Software Requirements Specification) та діаграма прецедентів (Use Case diagram), що описує набір базових сценаріїв користування сервісом. Також було визначено нефункціональні вимоги, що дали певні обмеження щодо безпеки та надійності ПЗ. Завершальним етапом було проведено тестування вимог таким чином, щоб вони були простими та зрозумілими як для звичайних користувачів, так і для розробників.

Згідно із визначеними функціональними та нефункціональними вимогами було встановлено комплекс завдань, що має вирішити розроблений програмний модуль. Провівши проектування бази даних та програмного забезпечення, було вибрано багаторівневу клієнт - сервер архітектуру. Було визначено три логічні архітектурні шари: рівень представлення, рівень бізнес-логіки та рівень доступу до даних. Направлення залежностей між ними іде від рівня представлення до рівня доступу до даних. Тобто рівень доступу до даних не залежить від інших рівнів, але від нього залежить рівень, що інкапсулює бізнес – логіку. Самі модулі є легкозв'язними (loose coupling), а взаємозв'язки всередині модулів мають високе зчеплення (high cohesion) [3].

Одним із головних завдань при створенні програмного забезпечення був вибір технологій та інструментів для реалізації даного завдання. Для створення серверної частини було обрано мову Java [4] та Spring Boot фреймворк, а саме його модулі: Core Container, Data Access/Integration та Web. Як генератор шаблонів обрано Freemarker, що допомагає створювати динамічні Web-сторінки без дублікації коду. Для підключення всіх модулів та бібліотек до проекту використано Gradle інструмент. Базою даних було обрано PostgreSQL так як вона є гнучкою та надійною.

На етапі реалізації програмного забезпечення було проведено розподіл завдань та оцінку часу на їхнє виконання [5]. Згідно з методологією SCRUM, проект був поділений на ітерації, які називаються спринтами. Перед кожним спринтом ми визначали функціонал, який ми були повинні реалізувати на даному етапі. Основна наша ціль була, щоб протягом спринта вимоги залишалися незмінними і завдання були вчасно виконаними. Двічі на тиждень проводились “status” сесії.

Було обрано Git як основну систему контролю версій, яка дозволяє зберігати попередні версії файлів та завантажувати їх за потреби. Для спільної розробки програмного забезпечення та зберігання вихідного коду обрано GitHub, який є одним з найпопулярніших, найбільших веб-сервісів. Для неперервного тестування програмного забезпечення на GitHub було додано Travis CI. Для розгортання проекту було обрано безплатну платформу Heroku. Також було вирішено інтегрувати наш проект з SonarQube для аналізу статичного коду на наявність помилок, запахів коду за їхніми типами та вразливості безпеки [6].

У ході виконання даної роботи було розроблено сервіс для менеджменту тваринами та замовлення. Програму можна використовувати як систему для журналювання тварин у притулку, яка надає функції вибору тварини за різними параметрами та подальший процес комунікації. Публічна частина веб-застосунку доступна усім користувачам з можливістю перегляду списку тварин, пошук за різними параметрами та сортуванням, створення замовлення на тварину,

пожертвування, перегляду архіву тварин, які знайшли сім'ю, зворотна комунікація за допомогою коментарів. Користувач з роллю адміністратор додатково має можливість додавати нові тварини до списку чи редагувати існуючі записи, бачити перелік замовлень, підтверджувати їх або відхиляти.

1. Requirements Elicitation Techniques. URL: <https://www.softwaretestinghelp.com/requirements-elicitation-techniques>.
2. Requirements Validation Techniques. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/software-engineering-requirements-validation-techniques>.
3. Loose coupling and high cohesion in multiplayer architecture. URL: <https://medium.com/clarityhub/low-coupling-high-cohesion-3610e35ac4a6>.
4. Іщеряков С. М., Яновський Ю. М., Козленко М. І. Програмування множинного наслідування реалізації на основі анонімних внутрішніх класів Java. *Proceedings of the 2019 Scientific Seminar on Innovative Solutions in Software Engineering* (м. Івано-Франківськ, 10 грудня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 26–27. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4263418>.
5. Agile estimation techniques. URL: <https://www.pmi.org/learning/library/agile-project-estimation-techniques-6110>.
6. Code Smells That Are Found The Most. URL: <https://apiumhub.com/tech-blog-barcelona/code-smells>.

МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ МОДУЛЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Тугай Ольга,
І курс ОР магістр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Кравців В.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Оскільки діти вчать математику, то найчастіше результат нашого навчання потрапляє в когнітивну групу за класифікацією педагога-психолога Бенджаміна Блума.

І ми часто формулюємо мету нашого навчання в контексті “знати...”. Не знав означення модуля, а тепер знає, не знав як розв’язувати рівняння з модулем, а тепер знає. Але знання має різну глибину. Дійсно, є дві дитини які знають означення модуля, але на питання звідки це взялось, одна дитина скаже “так вивчали в школі”, а друга яким чином почали використовувати модуль. Тому ціль навчання залежить від ієрархії розумових процесів. Чи дитина просто запам’ятала чи вона розуміє, чи вона може створити щось нове. Тому хочу продемонструвати цю систему детальніше і показати дії вчителя на кожному з цих рівнів.

Перший рівень: запам’ятовування. На цьому етапі метою є те, щоб учень запам’ятав та зміг відтворити навчальну інформацію. Цей етап ідеальний для ознайомлення з чимось новим. При цьому наша роль тут: спрямовувати, розповідати, показувати. Можна показати модуль як душеву кабінку, в які входять

числа – додатні (чисті) та від’ємні (брудні). А вже пізніше дати стандартне означення, яке використовують в підручнику.

Дуже часто на цьому рівні закінчуються наші знання. Учні просто знають означення модуля, в кращому випадку розв’язання простих рівнянь. Тому так часто виникають запитання з приводу доцільності цього в майбутньому. Або втрачається зв’язок і здається, що математика це просто набір різних формул та правил. Тому важливо проводити якнайбільше аналогій.

Другий рівень: розуміння. Результатом навчання є те, що учень може пояснювати, наводити приклади, робити висновки, пропускати, переказувати. Рівень на якому вже дитина ознайомилась, з основними поняттями та усвідомлює тлумачення цього. Ми на цьому рівні демонструємо, слухаємо, задаємо питання. Є категорія людей, які привчають себе до певного рівня мислення. Вони не уявляють як можна вивчити щось без розуміння. Тут починаємо давати дитині розв’язувати завдання з модулем самостійно, підшуковуємо вправи, даємо уточнюючі запитання.

Третій рівень застосування. На цьому етапі учень використовує набуті знання при розв’язанні вправ та різноманітних прикладів. Крім цього, він застосовує це в контексті, яке відрізняється від того змісту, в якому вона вивчалася. На цьому рівні ми супроводжуємо спостерігаємо, оцінюємо, ставимо запитання.

Четвертий рівень: аналізування. На цьому етапі результатом навчання є те, що учень вміє порівнювати, структурувати, об’єднувати. Варто на цьому рівні дати завдання з параметром, які містять модуль.

П’ятий рівень: оцінювання. На цьому рівні учень не тільки може висувати гіпотези, а й їх оцінювати. Формувати свою думку, критикувати гіпотези інших, контролювати та тестувати. Він виступає в певному сенсі в ролі експерта. А наше завдання: погоджуватись, спрямовувати, дискутувати. На цьому рівні ідеально проводити математичні та креативні бої. Саме тут можна запропонувати альтернативний спосіб розв’язання задач, для прикладу з параметрами: замість аналітичного – графічний.

І останній рівень: створювання. Тут учень формує нові ідеї та створює інформацію, використовуючи те, що було завчасно вивчено. Саме цей рівень ідеальний для написання робіт малої академії наук або ж робота над командним проектом. Учень на цьому етапі вміє проектувати, конструювати, створювати, придумувати. Ми супроводжуємо, сприяємо, приділяємо увагу.

1. Джули Д. Искусство обучать. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2014. 276 с.
2. Оклі Б. Навчитися вчитися. Як запустити свій мозок на повну. Київ : Наш Формат, 2018. 272 с.
3. Перший Всеукраїнський марафон вчителів математики від Контори Пі–2021. URL: <https://kontorapi.com.ua/marathon-stm?fbclid=IwAR0FLku9CTmgI4Njfn41VhWPW0FYuEi2vsdn8-Vlt-kScds93hDwqaFnbRM>.
4. Модуль в рівняннях, нерівностях та графіках функцій. Методичний вісник для вчителів математики / упор. М. Присяжнюк. Івано-Франківськ : ІМЦ Департаменту освіти та науки, 2018. С. 62.
5. Крамор В. С. Задачі з параметрами і методи їх розв’язання / пер. з рос. А. Кравчука. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2012. 416 с. : іл.

МОДИФІКОВАНІ МОДЕЛІ ЗАДАЧ БІОЛОГІЇ

Шатарська Сніжана,
IV курс ОР бакалавр,
факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Казмерчук А.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Розглянемо систему двох звичайних диференціальних рівнянь і задачу Коші для неї

$$\begin{cases} x' = F(x, y), \\ y' = G(x, y), \end{cases} \quad (1)$$

де $F, G \in C^1$. Ми розглядаємо загальний підхід, при якому виконуються основні характерні умови класичної моделі ([1-4]) співіснування двох видів, яка описується системою двох звичайних диференціальних рівнянь

$$\begin{cases} x' = x(a - by), \\ y' = y(-c + dx), \end{cases} \quad (2)$$

де $a, b, c, d \geq 0$. Слід зауважити, що така модель не може вважатися достатньо точною при дослідженні конкретних прикладів дуальних пар в природі. Це пов'язано з тим, що навіть у випадку відсутності пари в дуалі ($b = d = 0$) диференціальні рівняння лише наближено відтворюють поведінку шуканої залежності.

Теорема 1. Нехай

$$xF(x, y) \leq c_1(1 + x^2),$$

тоді при $t \leq T$ справджується оцінка

$$x \leq C(T).$$

Наступне твердження дає інформацію про поведінку в деяких вироджених моделях.

Теорема 2. Нехай

$$\alpha F(x, y) + \beta G(x, y) \leq 0, \alpha, \beta > 0.$$

тоді

$$\alpha x(t) + \beta y(t) \leq \alpha x(0) + \beta y(0).$$

Розглянуто різні модифікації системи (2), що задовольняють умови

$$0 \leq F(x, y) \leq f(x)g(y),$$

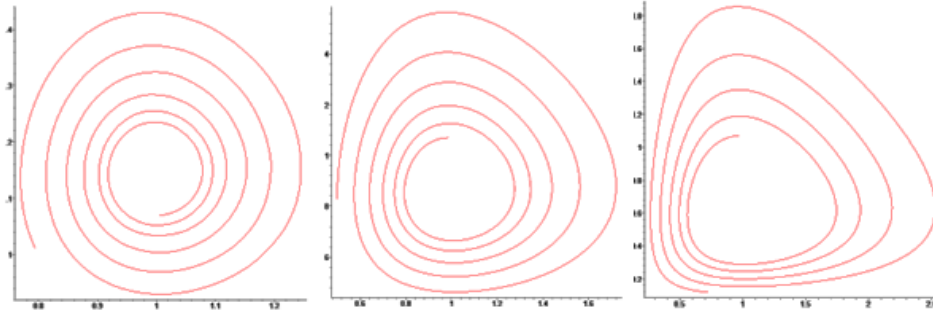
$$0 \leq G(x, y) \leq h(x)u(y),$$

для деяких зростаючих функцій $f(x), -g(x), h(x), u(y)$. Для системи (1) на основі методу Ейлера побудовано простішу дискретну модель.

При дослідженні модифікованої моделі з параметрами $a, b, c, d, w > 0$

$$\begin{cases} x' = x(a - by^w), \\ y' = y(-c + dx^w), \end{cases}$$

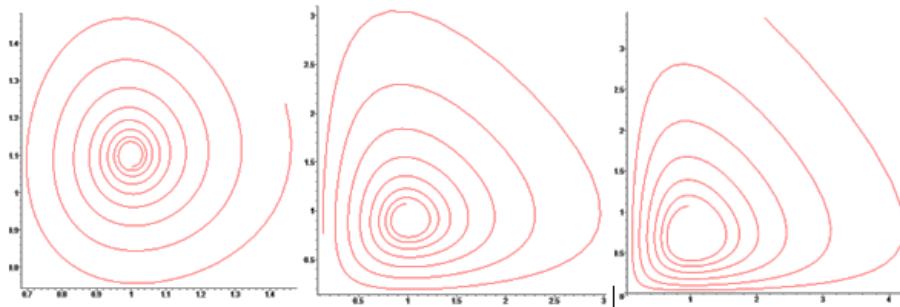
при зменшенні параметра a отримано у математичному пакеті Maple таку зміну конфігурації фазових траєкторій

При дослідженні модифікованої моделі з параметрами $a, b, c, d, w > 0$

$$\begin{cases} x' = x^w(a - by), \\ y' = y^w(-c + dx), \end{cases}$$

при зменшенні параметра a отримано таку зміну конфігурації фазових траєкторій

Проведено аналіз отриманих наближених розв'язків та їх якісні властивості. Отримано результати по стійкості фазових траєкторій системи (1), період відновлення видів та діапазону зміни популяцій, що зможе свідчити при вимирання виду або нестабільність моделі.

1. Aleksandar Gagovic. Modelling user attention with competition models. To achieve the university degree of Master of Science Master's degree programme: Information and Computer Engineering Graz, in August 2018.
2. Tyler Blaszk Lotka-Volterra models of Predator-Prey Relationships. Course: Math 3304 – Ordinary Differential Equations.
3. Peter Kloeden. Dynamics of modified predator-prey models. *International Journal of Bifurcation and Chaos*. 2012. May. № 20 (09). DOI: 10.1142/S0218127410027271.
4. Chontita Rattanakul, Graeme Wake, Jairaj Promrak. Modified Predator-Prey Model for Mealybug Population with Biological Control. *Journal of Mathematics and System. Science*. 2016. May. № 6 (5). DOI: 10.17265/2159-5291/2016.05.002.

ВИСОКОЕФЕКТИВНА ГЕТЕРОСТРУКТУРА ZnO/CdS/CdTe/CuO ДЛЯ ФОТОЕЛЕКТРИЧНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ ІІ ГЕНЕРАЦІЇ

Катанова Лілія,
IV курс ОР бакалавр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Никируй Л.І.,
кандидат фізико-математичних наук, професор.

Відновлювальні джерела енергії з кожним роком отримують все більшу підтримку на рівні держав, які різними методами намагаються стати енергетично незалежними. Найбільш перспективним напрямком відновлювальної енергетики є освоєння енергії Сонця, яке є невичерпним джерелом теплової та фотоелектричної енергії.

Кадмій телурид (CdTe) своїми властивостями вигідно вирізняється серед інших матеріалів, які використовують для фотоелектричного перетворення енергії. Тонкі плівки на основі CdTe в останні роки довели свою конкурентність кремнію, оскільки тонкоплівкові фотоелектричні системи на їх основі демонструють практично таку ж ефективність за значно меншої собівартості.

Тонкоплівкові наноструктури CdTe осаджені методом парової конденсації на підкладках із скла і кремнію за однакових технологічних факторів в одному циклі. Температура випаровування синтезованого телуриду кадмію становила $T_B=570$ С. Тонкі плівки CdS осаджувались на підкладки із скла і одночасно були гетерошаром CdTe. Температура випарника синтезованого CdS становила $T_B = 880$ С [1].

У роботі було застосовано симуляційний пакет SCAPS (Solar Cell Capacitance Simulator), що являє собою одновимірну програму моделювання тонкоплівкових сонячних елементів на основі сполук CdTe, CIS та CIGS. Програма є написаною в кодї С та прикладною для Windows [2].

Виконано комплексне моделювання фотоелектричних властивостей комірки на основі гетероструктури ZnO/CdS/CdTe/CuO. Досліджено як введення нового шару та його товщина впливають на ефективність кінцевої комірки. При цьому, додаючи до базового шару телуриду кадмію кожен наступний шар, щоразу переглядалися властивості нової гетероструктури.

Оптимальна товщина шару CdTe складала 3 мкм і залишалась незмінною впродовж зміни параметрів моделювання, тоді як товщину шару CdS змінювали в діапазоні 10–100 нм. Отримано значення ефективності 15,87% (з врахуванням дефектів структури) і 18,08% (бездефектна структура), що добре узгоджується з [3]. Для системи CdTe/CdS було визначено оптимальні товщини для досягнення максимальної ефективності і взято за базову.

Наступним кроком було введення провідного шару ZnO та перевірка покращеної ефективності нової гетероструктури. Виконано моделювання для ZnO/CdS/CdTe, де товщини шарів CdTe та CdS були незмінними та встановлені, відповідно, 3 мкм та 50 нм, тоді як товщина шару ZnO варіювалась в діапазоні

10-300 нм. Визначено найкращі значення ефективності такої системи: 15,15% та 18,68% (з та без дефектів, відповідно).

J. Türck та ін. провели експериментальні дослідження та отримали хороші результати для р-і-n CdTe сонячного елемента, використовуючи оксид міді як зворотний контакт з ефективністю перетворення 15,21% [4]. Ці результати свідчать про те, що матеріал CuO може бути використаний для підвищення ефективності сонячних елементів CdTe. Відповідно, наступним матеріалом використовувався оксид міді CuO із шириною забороненої зони $\sim 1,51$ еВ. Товщина заднього контакту варіювалась у межах 1–10 мкм.

Результати моделювання гетероструктури ZnO/CdS/CdTe/CuO наведено на рис. 1. Товщини шарів CdTe, CdS та ZnO встановлені 3 мкм, 50 нм та 50 нм відповідно, тоді як товщину контактного шару CuO змінювали в межах 1–10 мкм з кроком 1 мкм.

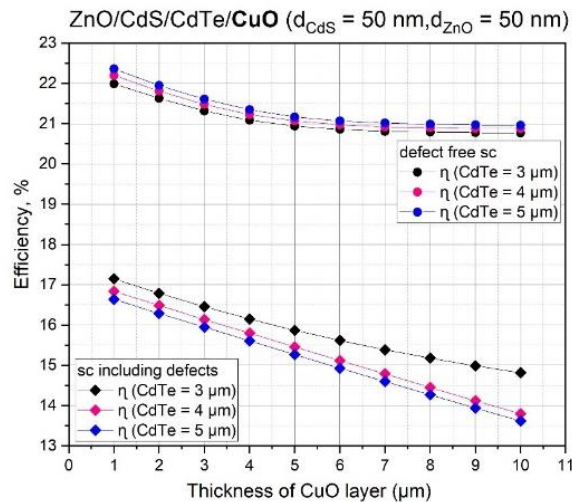

Рис. 1. Зміна величини ефективності η для гетеропереходу ZnO/CdS/CdTe/CuO як функції товщини контактного шару CuO ($d_{CuO}=1-10 \mu m$)

Найвищі значення ефективності були зафіксовані при застосуванні матеріалу CuO у якості заднього контакту, товщиною 5 мкм та становили $\sim 20,94\%$.

1. Фреїк Д. М., Яворський Я. С., Потяк В. Ю., Яворський Р. С. Секційні вакуумні нагрівачі для отримання парофазних конденсатів. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2012. Т. 13. № 2. С. 509–511.
2. Burgelman M., Verschraegen J., Degraeve S., Nollet P. Modeling thin-film PV devices, *Prog. Photovoltaics Res.* 2004. Appl. № 12 (2–3). P. 143–153. URL: <https://doi.org/10.1002/pip.524>.
3. Yavorskyi R. Features of optical properties of high stable CdTe photovoltaic absorber layer, *Physics and Chemistry of Solid State*. 2020. № 21 (2). P. 243–253 URL: <https://doi.org/10.15330/pcss.21.2.243-253>.
4. Zhang W., Li Y., Zhu S., Wang F. Influence of argon flow rate on TiO₂ photocatalyst film deposited by dc reactive magnetron sputtering, *Surf. Coat. Technol.* 2004. № 182 (2–3). P. 192–198. URL: <https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2003.08.050>.

ОТРИМАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОКСИДУ ГРАФЕНУ

Малахов Андрій,
IV курс ОР бакалавр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Коцюбинський В.О.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Графен – вуглецевий матеріал, що володіє унікальними електричними, оптичними та механічними властивостями, а тому має безліч сфер застосування. Однак методи синтезу є досить складними та не дозволяють отримати достатню кількість графену, що є завадою для його промислового використання.

Одним зі способів вирішення цієї проблеми є хімічний синтез такого матеріалу як оксид графену (ОГ).

Графен являє собою гексагональну сітку, утворену атомами карбону. ОГ має схожу структуру, відмінність полягає у наявності кисневмісних груп на графенових площинах. Проте існують методи видалення цих груп, внаслідок утворюється відновлений оксид графену (ВОГ).

ВОГ має подібні до графену властивості і може отримуватися у достатній кількості, що дозволяє масштабувати його виробництво.

Крім того, варіюючи ступінь відновлення ОГ, можна впливати на його властивості. Розробка простих та відтворюваних методів синтезу таких матеріалів з можливістю передбачення оптичних та електрофізичних властивостей є передумовою їх широкого інженерно-технологічного використання.

Отже, метою дослідження є експериментальна розробка методів контролю ступеня відновлення ОГ методами оптичної спектроскопії.

ОСНОВНІ ЕТАПИ СИНТЕЗУ

1. Синтез оксиду графіту.

Для цього використовувався модифікований метод Хаммерса. До графіту на льодяній бані додавалася сірчана кислота, потім суміш охолоджувалася при неперервному перемішуванні впродовж 3 годин. Далі додавався перманганат калію з подальшим перемішуванням впродовж 50–60 хв.

Після цього додавалася вода та перекис водню покrapельно.

Методом центрифугування відділялися частинки графіту мікрометричних розмірів. Промивання отриманого зразка триває 5–7 днів. Після осадження, отриманий осад промивався водою та просушувався.

2. Ультразвукова обробка.

Отримані частинки оксиду графіту потрібно розшарувати, щоб одержати графенові пакети, утворені кількома площинами (до 10). Для цього колоїдний розчин піддавався ультразвуковій диспергації.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОТРИМАНИХ ЗРАЗКІВ

1. Рентгеноструктурний аналіз

Аналізуючи положення піків на дифрактограмі була визначена товщина графенових пакетів, а також міжплощинна відстань. Відповідно, було обчислено середню кількість графенових площин у частинках ОГ.

2. Раманівська спектроскопія

Аналізуючи раманівські спектри отриманих зразків було визначено повздовжні розміри частинок ОГ.

ОСНОВНІ ІДЕЇ РОБОТИ

1. Дослідити залежність ширини забороненої зони ОГ від значення рН колоїдного розчину.

Зміна рН відбувалась внаслідок додавання NaOH. Далі проводилась оптична спектроскопія. Аналізуючи її результати було простежено зміни ширини забороненої зони та побудовано графічну залежність, на якій видно зменшення ширини забороненої зі зростанням рН.

2. Дослідити вплив тривалості ультразвукової обробки на ширину забороненої зони.

При сталому рН варіювалась тривалість УЗ-обробки, проводилась оптична спектроскопія та аналогічним чином визначалась ширина забороненої зони. Була побудована графічна залежність, яка свідчить про зменшення ширини забороненої зони зі зростанням тривалості ультразвукової обробки.

Висновки.

1. Експериментально отримано оксид графену (ОГ) з використанням модифікованого методу Хамерса. Методами рентгенівської дифрактометрії та раманівської спектроскопії здійснено аналіз структурних характеристик зразків дегідратованого оксиду графену. Встановлено, що отриманий оксид графену формується частинками (пакетами графенових площин) товщиною близько 7 нм та лінійними розмірами близько 7,5 нм які формуються восьмома площинами графену.

2. Методом оптичної спектроскопії виявлено, що отриманий матеріал має властивості широкозонного напівпровідника, для якого характерні прямозонні оптичні переходи. Простежено зміни ширини забороненої зони при змінах рН колоїдного розчину. Вперше встановлено, що ріст рН колоїду в діапазоні 2,4–12,4 викликає нелінійний спад ширини забороненої зони матеріалу з 3,2 до 2,8 еВ. Застосування ультразвукової обробки дозволяє при сталому значенні рН=7 зменшити ширину забороненої зони матеріалу з 3,2–3,3 до 2,6 еВ, що досягається кращими умовами видалення з поверхні функціональних кисневмісних груп.

3. Окреслені шляхи керування оптичними властивостями оксиду графену дозволяють розробляти стратегію використання таких матеріалів в різних галузях електроніки.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ

Пулькас Надія,
1 курс ОР магістр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Яблонь Л.С.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Історія створення штучного інтелекту розпочинається у 1950 році, коли британський учений Алан Тюрінг, написав статтю під назвою “Чи може ма-

шина мислити?”, в якій описує так званий “Тест Тюрінга” – процедуру, за допомогою якої можна буде визначити момент, коли машина зрівняється в плані розумності з людиною [1]. У даній статті математик також описав базову структуру цифрового комп’ютера, а також запропонував покласти в основу розрахунків двійкову систему числення.

Штучний інтелект відноситься до мистецтва створення машин, здатних думати і діяти як людина, або думати і діяти розумно [2]. Для того, щоб створити програму, яка може думати та поводитися так, ця програма повинна мати можливість навчатись. Це означає, що програма повинна покращувати свою ефективність у майбутніх завданнях, беручи до уваги свій досвід [2]. Справжнім проривом, який зробить штучний інтелект в освіті у недалекому майбутньому, буде розуміння процесу навчання людиною та ефективного сприйняття масштабів інтелекту людини.

Таким чином, дослідження використання штучного інтелекту в освіті є актуальним завданням, оскільки дана технологія зможе стати одним із найефективніших інструментів навчання. Це приведе до зменшення навантаження на вчителя, забезпечення індивідуальної траєкторії здобувача освіти, а також виконання саме штучним інтелектом рутинних та базових завдань. При цьому буде досягнуто основної мети навчання – високої успішності здобувачів та підготовки їх до майбутнього.

Технології штучного інтелекту уже активно тестуються у школах США, Англії, Китаю тощо (наприклад, VIPKid, що використовується у школах Китаю, автоматично під’єднує учнів із викладачами відповідно до стилю навчання та потреб учня; Інтернет-платформа 17zuoye10 використовує алгоритми AI для впорядкування і розподілу домашнього завдання та процесу оцінювання; Liulishuo, додаток для вивчення англійської мови, пропонує інтелектуального вихователя, оснащеного персоналізованою системою зворотного зв’язку в режимі реального часу та автоматичною корекцією граматики [3].

Провівши соціологічне опитування для вчителів середньої школи з метою оцінки готовності до впровадження новітніх технологій (ШІ) в процесі навчання [4], вдалося зібрати актуальні статистичні дані по Івано-Франківській області: вчителі відкриті до нових технологій (86,6% опитаних використовують інформаційно-комунікаційні технології і 76% готові до використання технологій штучного інтелекту), проте існують побоювання щодо матеріально-технічного забезпечення та методичної частини.

Окрім того, проводилося дослідження щодо взаємозв’язку навчальної теорії конективізму із постулатами штучного інтелекту. Без сумніву, кореляція між ними існує, але стверджувати, що конективізм, як навчальна теорія, може бути застосована до штучних нейронних мереж (що є однією із галузей штучного інтелекту) поки що не варто, оскільки майже усі теорії базуються на основі статистичного набору інформації чи знань, що не може бути застосованим у нашому випадку.

Тому, розглянувши світові практики запровадження штучного інтелекту в освіті, аналізу готовності цільової аудиторії та основних ризиків та переваг імплементації даної технології в навчальне середовище, а також становище освітньої ситуації в Україні (дистанційне навчання, підвищення комп’ютерної гра-

мотності вчителів тощо), можна зробити висновок, що зараз маємо досить сприятливий час для впровадження технологій та досягнень штучного інтелекту в освіту.

1. Turing A.M. Computing Machinery and Intelligence. *Mind*. 1950. V. 59. № 236. P. 433–460.
2. Russell, S., Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach (Third Edit). New Jersey : Prentice Hall, 2010. 1115 p. URL: <http://aima.cs.berkeley.edu>.
3. The AI Powered State: China's approach to public sector innovation The AI Powered State: China's approach to public sector innovation URL: <https://apo.org.au/node/305076>.
4. Власне соціологічне опитування. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Kj8j3482PlmUPq3dcN3yR-O5QI4Oqtqf/view?usp=sharing>.

РОЗРОБКА БАЗОВОЇ СТАНЦІЇ МЕРЕЖІ LORA НА ОСНОВІ ОДНОПЛАТНОГО КОМП'ЮТЕРІ RASPBERRY PI

Сачовський Андрій,
І курсу ОР магістр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Павлюк М.Ф.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

На сьогоднішній день зростає кількість різноманітних невеликих, автономних пристроїв, які збирають необхідну інформацію. З кожним роком їх стає все більше. Отриману інформацію такі пристрої можуть передавати за допомогою Wi-Fi, Bluetooth чи стільникової мережі. Недоліками таких каналів зв'язку є велике енергоспоживання, та невеликий радіус дії. У 2015 році дослідницький цент IBM та компанія Semtech презентували нову технологію енерго-ефективних мереж великого радіусу дії – LPWAN(Low-Power Wide-Area Network), яка має ряд переваг в порівнянні з стільниковими мережами та Wi-Fi для забезпечення M2M-комунікацій.

Технологію LoRa умовно можна розділити на 2 частини: LoRaWAN (Long Range wide-area networks, глобальна мережа великого радіуса дії) –протокол, який призначений для управління зв'язком між LPWAN-шлюзами та кінцевими пристроями. Та LoRa як фізичний рівень модуляції, передачі та прийому сигналу. LoRaWAN базується на топології “зірка”.

Велика кількість пристроїв передають дані не на одну базову станцію, а відразу на декілька. Базові станції які отримали дані від кінцевого пристрою перенаправляють отримані пакети до центрального сервера. Далі ці дані надходять до користувачів. Використання багатьох шлюзів доречно тим, що кінцеві пристрої не мають прив'язки. Це дозволяє отримувати дані від пристроїв які рухаються.

Перевагами технології LoRaWAN є:

- Мережі можна розгорнути в діапазоні частот, які не потребують ліцензування.

- Одна базова станція здатна обслуговувати велику кількість пристроїв, це обумовлено великим радіусом дії та високою завадостійкістю мережі.
- Термін служби акумулятора кінцевого пристрою може досягати десяти років, оскільки пристрій використовує енергію лиш тоді коли необхідно зібрати і передати дані.
- При використанні сонячних панелей, кінцевий пристрій буде працювати автономно доти, поки не закінчиться його ресурс.
- Невелика ціна обладнання.
- Масштабованість мережі.
- Легкість розгортання.

Сфера застосування технології LoRaWAN є досить широкою. Зняття показів лічильників, розумне вуличне освітлення, розумні будинки, розумні парковки, відстеження вантажів, моніторинг за комунальними мережами, керування автомобільним трафіком, агропромисловість, медицина, моніторинг за навколишнім середовищем.

На ринку представлено велика кількість модулів LoRaWAN для одноплатних комп'ютерів Raspberry Pi. Для прикладу можна використати Raspberry Pi LoRa HAT. Для передачі чи отримання даних необхідно налаштувати програмне забезпечення. Збільшення мережі зведеться тільки до змін в програмному забезпеченні.

Як висновок можна сказати що дані технології зв'язку є досить актуальними на сьогоднішній час. Вони дозволять раціонально використовувати ресурси та моніторити за різними системами чи навколишнім середовищем.

ЛАНТАНВМІСНІ ПЕРОВСКІТНІ МАТЕРІАЛИ У ПРИЛАДАХ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Черкач Христина,
IV курс ОР бакалавр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Яремій І.П.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Останнім часом значний інтерес представляє отримання та дослідження перовскитоподібних нанопорошків, які мають ряд властивостей, важливих для їх практичного застосування, зокрема як електродного матеріалу для літійових джерел струму, як матеріал електродів сонячних елементів.

Метою даної роботи був синтез золь-гель методом за участю автогоріння нанорозмірних порошків системи $\text{LaCr}_x\text{Fe}_{1-x}\text{O}_3$, встановлення закономірностей в їх структурі та властивостях, та розгляд можливості їх використання як електродного матеріалу для літійових джерел струму.

Оксидні сполуки LaCrO_3 , $\text{LaFe}_{0.5}\text{Cr}_{0.5}\text{O}_3$ та LaFeO_3 були отримані за допомогою золь-гель методу за участі автогоріння. Для синтезу матеріалів використовувалися реагенти: нітрати металів $\text{La}(\text{NO}_3)_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, $\text{Cr}(\text{NO}_3)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$ та $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$, а також лимонна кислота. Після завершення процесу автогоріння ксерогелів було отримано нанорозмірні порошки (рис. 1).

а.

б.

Рис. 3.2. Отримані нанорозмірні порошки LaCrO_3 (а) та LaFeO_3 (б)

Методом X-променевого структурного аналізу встановлено, що отримані матеріали є однофазними (структура перовскиту, просторова група симетрії $Pm-3m$ (кубічна сингонія) у LaCrO_3 та $\text{LaFe}_{0.5}\text{Cr}_{0.5}\text{O}_3$ та $Pnma$ (ромбічна сингонія) LaFeO_3). Розмір областей когерентного розсіювання знаходиться в діапазоні 15 – 18 нм.

Отримані в роботі матеріали було апробовано в якості катодного матеріалу для літєвих джерел струму. Тут приводимо результати дослідження того матеріалу, який проявили себе найкраще (LaFeO_3).

Для визначення електричних властивостей матеріалу були приготовлені пресовані таблетки з чистого перовскитного порошку. Методом спектроскопії електронного імпедансу в діапазоні частот 10^5 – 10^2 Гц були отримані залежності провідності від частоти струму, та крива Найквіста. Синтезований матеріал має мозаїчну мікроструктуру, це пояснює збільшення провідності з ростом частоти струму. Частинки матеріалу, формуються кристалітами, провідність яких значно перевищує провідність міжзеренних границь. Форма кривої Найквіста свідчить про подвійний механізм провідності синтезованого матеріалу. Високочастотна ділянка є вираженою дугою півкола, що відповідає електронній провідності матеріалу, а друга частина кривої свідчить про іонний характер провідності даної структури.

З синтезованого матеріалу були виготовлені катоди для макетів літєвих джерел струму. Для збільшення провідності синтезований порошок змішувався з ацетиленовою сажею, а також з ацетиленовою суспензією для зв'язування у пропорції 17 : 2 : 1. Суміш у вигляді суспензії наносилась на витравлені алюмінієві плівки, а далі катод висушувався протягом доби. З висушених катодів в герметичному осушеному боксі складались макети літєвих джерел струму для досліджень. Електролітом у створених макетах виступав 1 М розчин LiBF_4 в γ -бутир-олактоні. Катодна гальваностатична крива розряду наведена на рис. 2. Розрядна крива має характерний для джерел струму вигляд.

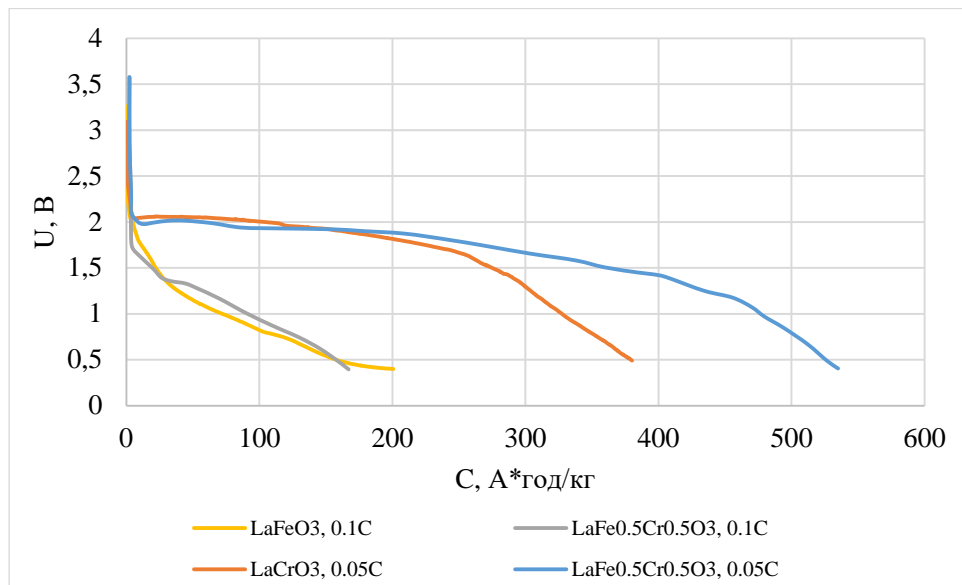

Рис. 2. Розрядна крива отримана в гальваностатичному режимі

Досліджуваний макет показав питому розрядну ємність порядку 157 А·год/кг при спаді напруги до 0,5 В та при струмі в 0,1С, що є хорошим результатом для матеріалу з великою молярною масою та невеликою питомою площею поверхні. Дана розрядна крива узгоджується з результатами робіт інших дослідників з даної тематики.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА STEM-ОСВІТИ

Шляхтич Віра,
IV курс ОР бакалавр,
фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Яблонь Л.С.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Наука та технології не стоять на місці, вони постійно розвиваються та вдосконалюються. У зв'язку з цим сьогоденний ринок праці потребує індивідів із розвиненим критичним мисленням, готових до розв'язування складних та неординарних практичних проблем, з яскраво вираженими організаторськими, командними та креативними здібностями та вмінням навчатись протягом життя [1]. З метою розвитку в молоді таких навичок, під час навчання потрібне використання новітніх методик та технологій, тобто повинен відбуватися процес орієнтації на STEM-освіту.

STEM-освіта – це система навчальних курсів чи програм, яка готує людину до вдалої самореалізації, вона впливає на розвиток різних навичок, а також вчить застосовувати наукові поняття та математичну складову освіти. STEM-технології є популярними та перспективними [2]. Однією із таких технологій є інтеграція навчання, яка включає “відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем” [3, с. 16]. Інтегрований урок – це урок, на

якому навколо певної теми об'єднані знання із різних предметів, які вивчаються окремо [4].

Тому актуальним є питання систематизації та узагальнення наукової інформації з використання інтегрованих уроків як однієї із форм STEM-освіти, аналіз популярності такої форми викладання та розробка прикладів таких занять.

Нами у роботі визначено сутність та досліджено історію розвитку STEM-освіти; розглянуто історію виникнення інтеграції та інтегрованих уроків, як однієї із форм STEM-освіти; визначено рівень застосування інтегрованих уроків у школах Прикарпаття та ставлення здобувачів середньої базової освіти до даної форми занять; наведено приклади реалізації інтегрованих занять.

А саме, нами розроблено та проаналізовано опитування, яке пройшли учні шкіл Івано-Франківської області, з чого можна зробити наступні висновки: інтегровані уроки не мають ще широкого застосування вчителями; учням є цікавою така форма проведення занять; більшість опитаних вважає, що потрібно проводити інтегровані уроки кожного тижня.

Також нами розроблено інтегровані уроки на теми: “Рух тіла під кутом до горизонту” (тут поєднано теми з фізики, математики та інформатики); “Електричний струм в електролітах” (поєднання фізики, хімії та біології). На даних уроках окрім інтеграції знань, застосовуються і інші інформаційні технології. Це, зокрема, віртуальна лабораторія та інтерактивні вправи на повторення попереднього та засвоєння вивченого матеріалів. Також присутня робота в групах. Уроки розраховані на 45 хвилин кожен, ведучим вчителем є вчитель фізики.

Таким чином, можна зробити висновок, що введення STEM-технологій в освіту на даний момент є актуальним та необхідним, оскільки покращує ефективність навчання, полегшує процес сприйняття та засвоєння матеріалу. А при викладанні фізики, предмету, який має безліч міжпредметних зв'язків, безумовно, можна і треба використовувати описані технології.

1. Проект Концепції STEM-освіти в Україні. URL: mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf.
2. Коваленко О., Сапрунова О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 46–49.
3. Мельничук С. Г. Короткий термінологічний словник з педагогіки / уклад. С. Г. Мельничук, О. С. Радул, Т. Я. Довга, С. В. Омеляненко. Кіровоград, 2004. 36 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.

АДСОРБЦІЙНЕ ТА ФОТОКАТАЛІТИЧНЕ ОЧИЩЕННЯ ВОДИ ВІД ТОКСИЧНИХ РЕЧОВИН

Галькевич Христина,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Пилипів Віта,
I курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Татарчук Т.Р.,
кандидат хімічних наук, доцент.

Вода – це чудовий природний розчинник, вона сама створює сприятливі умови для того, щоб в ній “оселялася” велика кількість різноманітних домішок. На жаль, не всі вони корисні для організму людини. А деякі – взагалі небезпечні.

Для вилучення важких металів, барвників та інших поллютантів із стічних вод та ґрунтів використовують різні методи їх очищення. Фотокаталіз та адсорбція є найбільш перспективними та ефективними методами очистки природних об’єктів завдяки своїй ефективності, економічності та простоті експлуатації.

Основними характеристиками при виборі адсорбенту та фотокаталізатора є рН, питома площа поверхні, кристалічна структура, розмір пор та частинок, кількість поверхневих функціональних груп та рН нульового заряду. Хороший адсорбент повинен мати високу адсорбційну здатність щодо важких металів і механічну міцність, а також бути термічно стійкими. Фізико-хімічні властивості сорбентів залежать від методу синтезу, температурного режиму відпалу, чистоти вихідних реагентів, їх співвідношення, рН середовища тощо.

У якості сорбентів можуть використовуватися сполуки різного типу: природні речовини: глини (алюмосилікати металів), вуглецеві матеріали, оксидні матеріали (TiO_2 , силікагель, шпінельні матеріали) тощо. Останнім часом набувають широкого використання завдяки своїй структурі шпінельні матеріали, які бувають різного складу: наприклад, MgAl_2O_4 , ZnFe_2O_4 , MnFe_2O_4 , NiFe_2O_4 , Fe_3O_4 тощо. Для синтезу сполук зі структурою шпінелі використовують різні методи: співосадження, твердофазний синтез, золь-гель, гідротермальний синтез, мікроемульсійний, мікрохвильовий, тощо. Найпоширеніший є золь-гель синтез завдяки своїй простоті та можливості отримати шпінельну структуру без високих температур.

Іншим методом очищення забруднених вод є фотокаталіз. Він використовується у водоочищенні для вилучення органічних речовин з води та її знезараження і полягає у прискоренні реакцій під дією каталізатора та УФ-випромінювання. Процес фотодеструкції забруднювачів за участі фотокаталізатора перебігає за рахунок утворення пар електрон-дірка, що утворюються під дією квантів світла. В реакціях такого типу фотокаталізатор відіграє роль ініціатора і як результат утворюються активні частинки $\bullet\text{NO}_2$, $\bullet\text{O}_2$, H^+ , $\text{OH}^\bullet$ та інші, які беруть участь в процесах окиснення. На фотохімічні реакції впливають такі параметри як інтенсивність світла, природа і концентрація субстрату; природа

фотокаталізатора; концентрація фотокаталізатора; величина рН середовища; температура реакції.

В даному дослідженні використано такі методи очищення забруднених вод, як адсорбція (з використанням магній-алюмінієвої шпінелі як адсорбенту) та фотокаталітичний процес (з використанням різних зразків титан діоксиду і модельних розчинів барвників Конго червоного та метилоранжу).

Адсорбційні властивості $MgAl_2O_4$. Для синтезу адсорбента $MgAl_2O_4$ методом золь-гель автогоріння використовували суміші відновників, таких як карбамід – CH_4N_2O (сечовина) та аланін $C_3H_7NO_2$. Вихідними солями були нітрати відповідних металів ($Mg(NO_3)_2 \cdot 6H_2O$, $Al(NO_3)_3 \cdot 9H_2O$), які було взято у стехіометричних кількостях зі співвідношенням $Me^{2+}: Me^{3+} = 1:2$. Адсорбцію дихромат-аніонів на поверхні магній алюмінату було досліджено за допомогою спектрофотометрії (спектрофотометр ULAB – 102 UV). Концентрація робочих розчинів дихромат-іонів знаходилася в діапазоні від 2 до 50 мг/л. На основі отриманих експериментальних результатів побудовано ізотерму адсорбції дихромат-іонів на поверхні магній алюмінату. Досліджено, що адсорбційна здатність магній алюмінату становить 14,9 мг/г. Також визначено ефективність видалення дихромат-іонів магній алюмінатом з розчинів різної концентрації. Показано, що ефективність видалення дихромат-іонів на поверхні наночастинок $MgAl_2O_4$ зменшується від 66,79% (при концентрації Cr(VI) 2 мг/л) до 14,90% (при концентрації Cr(VI) 50мг/л).

Фотокаталітичні властивості TiO_2 . Для фотокаталітичної деструкції органічних барвників використано зразки оксидів титану (IV) (TiO_2) різних кристалічних модифікацій. TiO_2 термодинамічно стабільний, нетоксичний та не шкодить довкіллю. Досліджено фотокаталітичну активність наступних промислових зразків TiO_2 : P25 Degussa (70–80% Anatase + 20–30% Rutile); Millenium PC 105 (100% Anatase, $S = 80 \text{ m}^2/\text{g}$); Millenium PC 500 (100% Anatase, $S = 345 \text{ m}^2/\text{g}$); (99.7%), які було використано у поєднанні з ультрафіолетовим випромінюванням для деструкції барвників Конго червоного та метилоранжу.

Реєстрацію кінетики фотокаталітичної здійснено з використанням смартфону. Показано, що ступінь деградації складає:

- для барвника *Конго червоного*: на P25- TiO_2 ступінь деградації становить 91%, на Millenium PC500 – 100%, на Millenium PC105 – 93,3%, на Anatase – 90,6%;
- для *Метилоранжу*: на P25- TiO_2 ступінь деградації становить 100%, на Millenium PC500 – 100%, на Millenium PC105 – 94,7%, на Anatase – 91,9%.

На основі експериментальних досліджень було встановлено, що найефективнішими фотокаталізаторами для деградації барвника метилоранжу є P25- TiO_2 та Millenium PC500, а для деградації барвника Конго червоного – Millenium PC500. У цих випадках ступінь фотодеградації становить 100%.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ “РАДІОХІМІЯ ТА РАДІОЕКОЛОГІЯ” МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ХІМІЇ

Костюк Тетяна,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Мідак Л.Я.,
кандидат хімічних наук, доцент.

Основний метод забезпечення ефективності освітньої реформи передбачає наскрізне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі. Його інтеграція з використанням мобільних пристроїв та комп’ютерів, реальних об’єктів з віртуальними, отримання необхідних даних про об’єкти, що вивчаються, з їх тривимірною візуалізацією стає можливою завдяки доповненій реальності [1–3].

Метою роботи є створення мобільного додатку (на платформі Android) для 3D-візуалізації основних понять з дисципліни “Радіохімія та радіоекологія”, який можна використати викладачу та студентам для ефективного вивчення навчального матеріалу.

Вивчення даної дисципліни передбачає ознайомлення з поняттями радіонукліда, радіоактивного ізотопу, ядра атома, елементарної частинки тощо. Більшість таких понять є уявними для студентів і не мають візуального підтвердження наживо. Таким чином, вивчення більшості навчального матеріалу даної дисципліни (понять, явищ та їх властивостей) вимагає детального пояснення з боку вчителя та просторової динамічної уяви з боку студента. Полегшення цього процесу можливе за умови детальної візуалізації навчального матеріалу. На жаль 2D-зображення сучасних посібників з даної дисципліни не дають можливості якісно візуалізувати навчальний матеріал, передати точний зміст понять, продемонструвати механізми реакцій тощо. Тому доцільним буде використання технології доповненої реальності для візуалізації навчального матеріалу, використання якої дозволить продемонструвати 3D-моделі ядра, елементарних частинок, механізми радіоактивного розпаду, поділу ядра, принцип роботи ядерної зброї та АЕС.

Доповнена реальність дає можливість максимально візуалізувати об’єкт (атоми та молекули, їх взаємодії, схеми приладів, технологічних процесів тощо), тобто перевести 2D зображення у 3D, а також “оживити” [1–3]. Тому підготовка майбутніх вчителів хімії обов’язково повинна включати формування цифрової компетентності з вивченням даної технології [3].

У результаті роботи для візуалізації навчального матеріалу розроблено безкоштовний мобільний додаток LiCo.Radiochemistry, який можна завантажити за QR-кодом. Розроблено 3D-моделі ядра, елементарних частинок, а також анімації для пояснення механізмів ядерних реакцій. Для використання технології AR мітки доповненої реальності створено на основі платформи “Vuforia”; 3D-об’єкти змодельовані в програмі 3DMax, об’єкти доповненої реальності реалізовано за допомогою багатоплатформового інструменту для розробки дво- та тривимірних мобільних додатків “Unity 3D” (рис. 1).

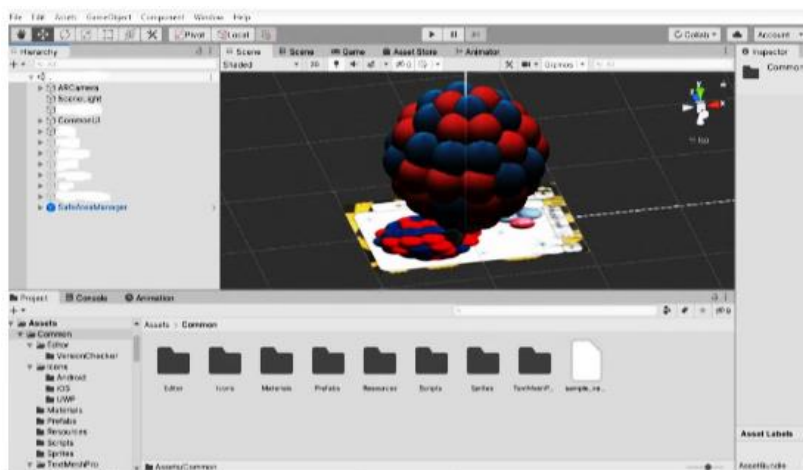

Рис. 1. Налаштування 3D-моделі атомного ядра у “Unity 3D”

Розроблений мобільний додаток працює у трьох режимах: вивчення основних понять радіохімії за технологією доповненої реальності, тестовий контроль знань та словник основних термінів (рис. 2).

Рис. 2. Режими роботи мобільного додатка LiCo.Radiochemistry

Використовуючи режим доповненої реальності (AR) студенти можуть детально розглянути зовнішній вигляд об’єктів вивчення та одержати коротку інформаційну довідку про них у формі міні-конспекту.

1. Azuma R., Baillet Y., Behringer R., Feiner S., Julier S., MacIntyre B. Recent Advances in Augmented Reality. *IEEE Computer Graphics and Applications*. 2001. № 21 (6). P. 34–47.
2. Midak L., Kuzyshyn O., Baziuk L. Specifics of visualization of study material with augmented reality while studying natural sciences. *Open educational e-Environment of Modern University, Special edition*. 2019. P. 192–201.
3. Кравець І. В., Мідак Л. Я., Кузишин О. В. Технологія Augmented Reality як засіб для покращення ефективності вивчення хімічних дисциплін. *Тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи”* (м. Тернопіль, 9–10 листопада 2017 р.). 2017. С. 151–154.

АДСОРБЦІЯ КАТІОНІВ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ АДСОРБЕНТАМИ НА ОСНОВІ ДІОКСИДУ ТИТАНУ

Пенгрин Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Миронюк І.Ф.,
доктор хімічних наук, професор.

Важкі метали можуть потрапляти у водойми в результаті природних, техногенних (підприємства з видобутку та переробки корисних копалин, галузі енергетики, металургійна галузь, машинобудування та ін.) та антропогенних (транспорт, сільське господарство, побутові стоки) процесів.

На сьогодні відомо багато різноманітних способів вилучення важких металів з водного середовища, зокрема, це хімічне осадження, мембранна сепарація, адсорбція тощо.

Адсорбцію використовують для очищення стічних вод від важких металів, фенолів, гербіцидів, пестицидів, ароматичних нітросполук, ПАР, барвників тощо. Перевагами методу є висока ефективність, простота та економічність.

Адсорбенти для очистки виробничих стічних вод, повинні відповідати таким вимогам:

- володіти високою адсорбційною здатністю;
- бути інертними відносно адсорбата і розчинника (води);
- мати відповідний розмір пор і питому поверхню;
- мати високу механічну міцність та здатність до регенерації;
- бути відносно дешевим.

Останнім часом в сорбційних технологіях актуальним стає метод вилучення йонів важких металів за допомогою діоксиду титану та композитів на його основі. Основні переваги методу – швидкість вилучення, низька вартість, простота та можливість використання сучасних методів визначення кількості адсорбованої речовини.

Адсорбенти на основі діоксиду титану мають добре розвинену питому поверхню, високу адсорбційну активність та селективність щодо катіонів важких металів, що зумовлює їх широке використання. Багато дослідників використовує титан (IV) оксид для концентрування наступних металів: Au, As, Se, Cu, Mn, Cr, Ni, La [1]. Крім того, нанорозмірний TiO_2 хімічно стабільний та нерозчинний у воді в широкому інтервалі рН, що відповідає вимогам до речовин, які використовуються як сорбенти.

В промислових регіонах досить поширеним забрудником є хром, оскільки він міститься у стічних водах текстильної, деревообробної та хімічної промисловості. У водному середовищі хром знаходиться у вигляді Cr(VI) та Cr(III).

Йони хрому (VI) є більш токсичними та мобільними, ніж йони хрому (III), тому їх набагато важче вилучити з водного середовища. Початковим етапом вилучення йонів Cr(VI) є їх відновлення до йонів Cr(III).

Одним із методів відновлення Cr^{+6} , який набуває все більшої популярності є фотохімічний метод в результаті якого йони Cr(VI) відновлюються до йонів Cr(III). Цей процес починається зі збудження за допомогою ультрафіолетового електромагнітного випромінювання таких напівпровідників, як діоксид титану [2].

Природними джерелами забруднення поверхневих вод сполуками арсену є вивітрювання природніх порід та геотермальна активність. Найбільш шкідливими формами арсену є сполуки зі ступенем окиснення As^{-3} , As^{+3} та As^{+5} . Оскільки йони $As(III)$ гірше піддаються адсорбції, то доцільно їх окиснювати до йонів $As(V)$. Досить ефективне окиснення йонів $As(III)$ до $As(V)$ можна здійснити за допомогою TiO_2 як фотокаталізатора [3].

Радіоактивний стронцій вважається одним з найнебезпечніших забруднювачів через його здатність накопичуватися в кістках людини. Завдяки високій адсорбційній здатності, стійкості до опромінення, термічній та хімічній стабільності неорганічні йонообмінники знайшли широке застосування при обробці водних ядерних відходів.

Автори [4] провели ґрунтовне дослідження адсорбційних властивостей мезопористих наночастинок TiO_2 , які синтезувалися шляхом рідкофазного синтезу з використанням розчину титанового аквакомплексу $[Ti(OH_2)_6]^{3+} \cdot 3Cl^-$ та модифікуючого агента Na_2CO_3 . Синтезовані адсорбенти мають можливість багаторазового використання для вилучення йонів стронцію та зберігають свою адсорбційну здатність протягом п'яти циклів адсорбції-десорбції.

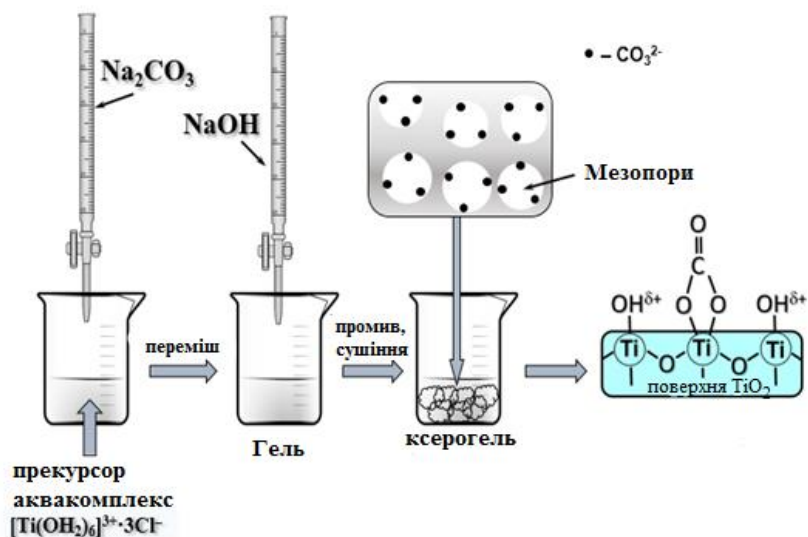

Рис. 1. Механізм синтезу карбонізованого адсорбенту на основі діоксиду титану

1. В результаті аналізу літературних джерел з'ясовано, що діоксид титану володіє високими адсорбційними властивостями.

2. Застосування адсорбентів на основі композитів діоксиду титану виявляють високу селективність щодо йонів важких металів, які містяться у водному середовищі.

3. Титанвмісні адсорбенти проявляють синергію фотокаталітичних та адсорбційних властивостей щодо йонів $Cr(VI)$ та $As(III)$.

1. Eder D., Windle A. H. Morphology control of CNT- TiO_2 hybrid materials and rutile nanotubes. *Journal of Materials Chemistry*. 2008. V. 18. P. 2036–2043.
2. Liang R., Shen L., Jing F., Wu W., Qin N., Lin R., Wu L. NH_2 -mediated indium metal-organic framework as a novel visible-light-driven photocatalyst for reduction of the aqueous $Cr(VI)$. *Applied Catalysis B: Environmental*. 2015. V. 162. P. 245–251.

3. Myronyuk I. F., Tatarchuk T. R., Vasylyeva H. V., Gun`ko V. M., Mykytyn I. M. Effect of chemisorbed arsenate groups on the mesoporous titania morphology and enhanced adsorption properties towards Sr(II) cations. *Journal of Molecular Liquids*. 2019. V. 282. P. 587–597.
4. Mohan D., Pittaman C.U. Arsenic removal from water/wastewater using adsorbents. *A critical review. Journal of Hazardous Materials*. 2007. V. 142. P. 1–53.

ТЕМПЛАТНИЙ СИНТЕЗ МЕЗОПОРИСТОГО ВУГЛЕЦЮ

Петренко Тетяна,
I курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Микитин І.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

Шаблонний або темплатний метод забезпечує нову технологію синтезу різних керованих та спрямованих мезопористих вуглецевих матеріалів і в даний час став однією з найпопулярніших тем у сучасній підготовці матеріалів в світі. Завдяки своїм рівномірним та впорядкованим порам, вузькому їх розподілу і великій питомій площі поверхні, мезопористі вуглецеві матеріали широко використовуються для розділення газів, в якості каталізаторів, для адсорбції, хроматографічного аналізу, суперконденсаторів та паливних елементів тощо [1].

Вибір темплатного методу з використанням тетраетоксисилану дозволив одержати перспективний вуглецевий матеріал з високою площею поверхні в порівнянні з кращими зразками С [2].

Процес приготування полягав в розчиненні 1 г сахарози і певної кількості тетраетоксисилану $\text{Si}(\text{OC}_2\text{H}_5)_4$ (сахароза:тетраетоксисилан $\text{Si}(\text{OC}_2\text{H}_5)_4 = 1:0,5, 1:1, 1:2$ і $1:3$, позначається як НРС-1, НРС-2, НРС-3 і НРС-4 відповідно) у 50 мл дистильованої води з утворенням гомогенного розчину. Потім проводили нагрівання при 200°C , щоб отримати коричневий карамелізований продукт і прожарювали при 800°C . Одержаний С відтравлювали 2 М розчином HF для отримання зразків НРС.

Одержані зразки дослідили термічним гравіметричним аналізом (рис. 1). Більшість ПВ демонстрували значну втрату ваги нижче 230°C і до 500°C . Це пов'язано з дегідрогенізацією.

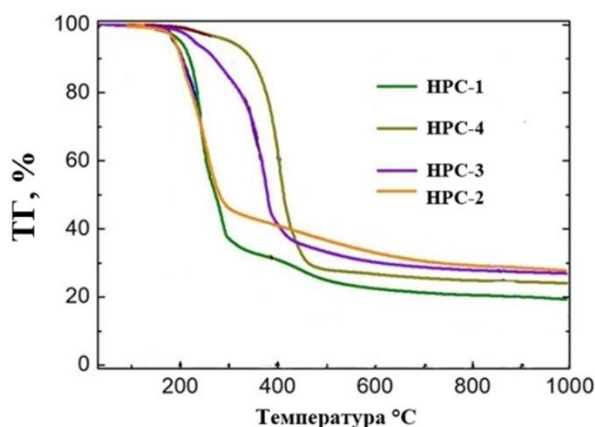

Рис. 1. Криві TG зразків С

На рис. 2 показана типова ізотерма адсорбції / десорбції азоту (77 К) та криві розподілу за розмірами пор у зразках НРС.

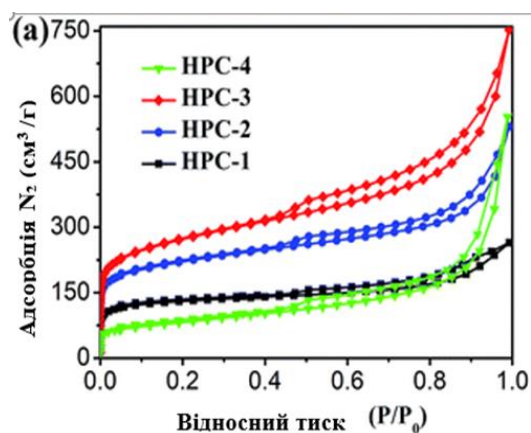

Рис. 2. Ізотерма адсорбції / десорбції азоту зразків С

Різде поглинання N_2 при низькому тиску ($P/P_0 < 0,1$) для зразків НРС свідчить про наявність великої кількості мікропор. Зразки також показують петлю гістерезису в діапазоні 0,45–1,0, що дозволяє припустити існування діапазону розмірів пор від мезопор до макропор.

Зі збільшенням вагового відношення тетраетоксисилану до сахарози збільшується площа поверхні ВЕТ і загальний об'єм пор НРС і досягають максимального значення $991 \text{ м}^2\text{г}^{-1}$ та $1,50 \text{ см}^3\text{г}^{-1}$ відповідно при співвідношенні 1:2. Оскільки мезопори та макропори у НРС створюються шляхом видалення частинок SiO_2 , об'єм мезопор та макропор різко зростає зі збільшенням вмісту тетраетоксисилану до 77,3% від загального об'єму пор для зразка НРС-3. Об'єм мікропор майже не залежить від зміни кількості тетраетоксисилану. Гази (такі як CO_2 , H_2O , CO), що виділяються при піролізі сахарози, відповідають за утворення мікропор.

1. Hentze H. P., Antonietti M. Template synthesis of porous organic polymers. *Current Opinion in Solid State and Materials Science*. 2001. № 5 (4). P. 343–353.
2. Saito R., Kobayashi H. Synthesis of polymers by template polymerization. 2. Effects of solvent and polymerization temperature. *Macromolecules*. 2002. № 35 (19). P. 7207–7213.

ДОСЛІДЖЕННЯ СОПОЛІМЕРИЗАЦІЇ ХЛОРООРГАНІЧНИХ ТА НЕНАСИЧЕНИХ ВІДХОДІВ ДЛЯ БІТУМНИХ КОМПОЗИЦІЙ

Рій Володимир,

І курс ОР магістр, факультет природничих наук.

Науковий керівник – Курта С.А.,

доктор технічних наук, професор.

Актуальність. За останні 10–15 років промисловість розширила ринки збуту полімерів на основі поліетилену (ПЕ) і полівінілхлориду (ПВХ) до 15 млн т. На виробі із полімерів замінено металеві та дерев'яні виробі, які

використовувались для упаковки, труб, різного роду покриття, меблів та профільних вікон, дверей та ін.). Нарощування потужності з виробництва мономерів і полімерів одночасно супроводжується збільшенням кількості промислових органічних і хлорорганічних відходів (ХОВ). При виробництві різних хлорорганічних сполук утворюється до 1,2–1,5 мільйонів тон хлорорганічних відходів (ХОВ) на рік [1, 2]. Тому комплексна переробка та утилізація промислових відходів ХОВ виробництва Карпатнафтохім в Калуші, а саме 1,2-ДХЕ і ВХ з відходами виробництва етилену і є актуальною проблемою.

Найбільш поширеними способами утилізації рідких органічних відходів (ОВ) виробництва етилену, і ХОВ виробництва 1,2-дихлоретану і вінілхлориду є їх спалювання. При спалюванні рідких ОВ і ХОВ витрачається дорогий паливний газ та водень та утворюється HCl. Цінні складові ОВ і ХОВ при їх спалюванні втрачаються, а попит на продукт спалення – абгазну соляну кислоту відсутній. Таким чином, спалення є надзвичайно не вигідним економічно, безперспективним, але єдиним способом утилізації високотоксичних ОВ і ХОВ [3].

З іншого боку, при спалюванні рідких ОВ і ХОВ у промислових умовах існує проблема утворення токсичних вторинних відходів. Найбільш стійкими та небезпечними з яких є поліхлоровані дібензо-пара-діоксини, які створюють екологічну небезпеку при попаданні у навколишнє середовище.

Отже, проблема утилізації сотень тисяч тон високотоксичних рідких промислових органічних і ХОВ як в Україні, так і в інших промислово розвинутих країнах безумовно існує, та не може бути вирішена поширенням спалюванням. Технологія переробки повинна бути комплексною з рециклінгом продуктів, оскільки має вирішувати широкий спектр завдань.

Мета роботи – удосконалити технологію та методи комплексної переробки та утилізації органічних та хлорорганічних відходів виробництва етилену та 1,2-дихлоретану із збереженням та рециклінгом вуглеводневої сировини і хлору та забезпечити більш високий рівень екологічної безпеки цих технологій та їх економічної вигідності шляхом полімеризації і сополімеризації ненасичених органічних та хлорорганічних відходів у товарні продукти: олігомерні і полімерні продукти, гудрони та асфальти.

Об'єкт дослідження – технологічні процеси синтезу, виділення та утилізації і комплексної переробки органічних та хлорорганічних відходів у потрібні продукти.

Предмет дослідження – органічні та хлорорганічні відходи виробництва 1,2-дихлоретану і етилену.

Методи дослідження. Для вирішення вказаних завдань використовується комплекс відомих лабораторних методів хімічного експерименту – гідроліз, сополімеризація та поліконденсація відходів. Для дослідження відходів та одержаних продуктів використовувались відомі фізико-хімічні методи аналізу, такі як газо-рідинна хроматографія, фізико-хімічний аналіз, інфрачервона спектроскопія, методи термічного аналізу (ДТА), та ін. У роботі теоретично опрацьовані та описані основні властивості та методи переробки органічних відходів та хлорорганічних відходів. Наведено основні показники та загальний склад ХОВ та важких відходів піролізу нафти. На основі цих даних пропонується спосіб утилізації відходів та їх сумісної переробки, шляхом сополіме-

ризації ХОВ та ОВ в присутності каталізатора $TiCl_4$, в результаті, отримання дешевої полімерної смоли для асфальтів.

Технологічні умови переробки відходів:

1. В якості каталізатора процесу застосовувався $TiCl_4$ (99%)
2. Інтервал температури проведення процесу $t \geq 120^\circ C$.
3. Час проведення реакції полімеризації – 2 год.
4. Об'ємне співвідношення смоли піролізу і ХОВ – 1:1.
5. Вміст тетрахлористого титану 4.5-5% ваг. по масі ХОВ з ненасиченою фракцією C_5-C_9 відходами виробництва етилен-пропілену.

Отже, процес сополімеризації ОВ і ХОВ проходить за $T=120C$, співвідношенням смоли піролізу і ХОВ 1 до 1, вміст каталізатора 4-5% по масі композиції. Час проведення реакції 2 години. На данному етапі дослідження проводиться становлення фізико-механічних властивостей полімерного продукту та їх подальшого покращення за рахунок введення додаткових компонентів суміші (сланцевих бітумів, і відходів виробництва активованого вугілля- рідких відходів піролізу деревини-“жижки”), щоб отримати в результаті підвищення рентабельності та покращення властивостей готового продукту.

Висновки.

У роботі наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в удосконаленні існуючих та розробці нових, простіших, економічніших технологій комплексної переробки та утилізації промислових хлорорганічних та піролізних відходів, за рахунок чого досягається збереження вуглеводневої сировини та хлору з підвищенням екологічної безпеки технологічних процесів та зменшення кількості відходів в промислових процесах отримання ВХ ДХЕ і Етилену.

Запропоновано новий спосіб переробки хлорорганічних відходів виробництва 1,2-дихлоретану та вінілхлориду, шляхом полімеризації та сополімеризації продуктів лужного дегідрохлорування хлорорганічних відходів, з ненасиченими мономерами фракції C_5-C_9 – побічного продукту виробництва етилен-пропілену в присутності каталізаторів.

1. Курта С. А., Закржевський О. Ю., Курта О. С. Методи утилізації хлорорганічних та сульфідовмісних відходів. *Екологія и промисленность*. Харьков, 2009. № 1. С. 4–68.
2. Курта С. А., Хабер М. В., Закржевський О. Ю. Дослідження способу утилізації хлорорганічних відходів виробництва 1,2-дихлоретану. *Вісник Прикарпатського університету*. 2002.

**РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНОК
ПРИ ЇХ ПАРАЗИТАРНОМУ УРАЖЕННІ**

Барнич Ірина,
IV курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Глодан О.Я.,
кандидат біологічних наук, доцент.

З кожним днем поширеність гельмінтних уражень збільшується. Більше 1,5 млрд людей на даний час заражені гельмінтами. Згідно з статистикою це кожна 7 людина у світі [1; 2]. Близько 900 млн інфіковані *Ascaris Lumbricoides*. Найпоширенішим паразитарним ураженням (ПУ) в країнах Західної Європи та США є ентеробіоз [5]. Важливим є вплив ПУ на репродуктивне здоров'я жінки, а саме як чинник розвитку патологічних станів. Зростає кількість хворих з хронічними запальними станами, які не піддаються лікуванню через вчасно не діагностовані паразитарні інвазії. Відомо, що часто вони супроводжуються вульвітами, вагінітами, розладами оваріоменструального циклу [3; 4].

Мета роботи – дослідити вплив паразитарних уражень на систему NO-синтаза / аргіназа у жінок з непліддям та проаналізувати зв'язок екстрагенітальної патології та ПУ.

Завдання роботи:

1. Визначити тенденції поширення та частоти паразитарних уражень репродуктивної системи жінки.
2. Дослідити роль системи NO-синтаза/аргіназа при паразитарному ураженні.
3. Проаналізувати можливі ускладнення та їх профілактику.

Матеріали і методи дослідження. Біохімічне дослідження проводилося на 28 зразках крові, з них виготовили стільки ж зразків плазми крові та лізату лімфоцитів. У них досліджувалась активність аргінази, концентрація L-аргініну та NO. Активність аргінази визначали за кількістю сечовини утвореної в ході реакції; концентрацію NO та L-аргініну визначили за допомоги реактивів та спектрофотометра. Також було проведено ЗАК та проаналізовано статистичні дані і звіти МОЗ України.

Результати дослідження. Для дослідження стану системи NO-синтаза / аргіназа у жінок з ПУ було створено три групи жінок. Перша це контрольна група (налічує 8 жінок), друга група це жінки з первинною неплідністю без ПУ (налічує 10 жінок), а третя група це жінки з непліддям та з ПУ (налічує 10 жінок).

Як уже відомо L-аргінін, незамінна амінокислота, є необхідною для процесів сперматогенезу та ембріогенезу, а NO який синтезується з неї під дією NO синтаз (NOS) бере участь в дозріванні фолікулів та овуляції.

Після дослідження активності аргінази, концентрації L-аргініну та NO у плазмі крові, даних групах, було встановлено, що у першій та другій групах дані хоч і відрізняються, але залишаються в межах норми. В третій групі активність

аргінази була нижчою ніж в контрольній на 15,4% і становила 0,22 мкмоль/мг білка. Також ми могли спостерігати значне зниження L-аргініну, на 24,4% він є нижчим за показник в контрольній групі і становив 63,7 мкг/моль. Та підняття на 28,1% рівня NO. Дослідивши дані значення уже в лізаті лімфоцитів спостерігаємо таку ж тенденцію як і в плазмі крові, а саме підняття рівня NO на 27,2%. При цьому концентрація L-аргініну на відміну від попереднього досліду залишилася в нормі. Це зумовлено його надходженням з плазми крові.

Плюс дослідивши показники ЗАК ми спостерігали, що середнє значення лейкоцитів у третій групі становило $11,0 \times$, що 22,2% перевищує норму. Крім того відсоткове співвідношення еозинофілів в лейкоцитарній формулі в середньому становило 10%, що практично вдвічі більше норми і вказує на присутність ПУ у жінок третьої групи.

Відповідно дослідженій статистиці можна зазначити присутність зв'язку між ПУ та екстрагенітальною патологією. Так у 40,9% жінок з патологією молочних залоз спостерігалися ПУ; у 38,7% жінок з патологією ШКТ присутні ПУ; 45,9% жінок з патологією сечостатевої системи наявні ПУ; у 17,7% жінок з патологією щитоподібної залози виявлені ПУ; у 48,5% жінок з порушеннями мікрофлори спостерігаються ПУ.

1. Отримані результати показують, що у жінок з ПУ спостерігається зниження концентрації L-аргініну в плазмі крові на 24,4% та даний показник залишається в нормі в лізаті лімфоцитів, дана різниця спричинена транспортом амінокислоти з плазми в лімфоцити, що вказує на значний рівень її використання та необхідність для метаболізму лімфоцитів.

2. Наявність ПУ у жінок викликає прозапальну реакцію, яка проявляється в зростанні концентрації нітрин-аніону. Який синтезується з L-аргініну під дією NOS.

3. Присутність ПУ у нижніх відділах жіночої репродуктивної системи можуть спричинити різноманітні місцеві порушення в тому числі і розвиток запальних процесів та впливати на стан ендотеліоцитів судин, що призводить до змін в системі NO-синтаза/аргіназа, що в свою чергу може призвести до розвитку інших ускладнень.

1. Давыдова Ю. В. Беременность и гельминтозы. *Медицинские аспекты здоровья женщины*. 2009. № 5. С. 24–29.
2. Влияние аскаридозной инвазии на морфофизиологические показатели сперматогенеза мужчин репродуктивного возраста / Б. Т. Есильбаева, С. А. Джангильдинова, Т. Т. Едильбаева и соавт. *Международный журнал экспериментального образования*. 2014. № 1. С. 69–71.
3. Маркін Л. Б., Склярєва В. О. Репродуктивне здоров'я жінок при паразитарному ураженні. Львів, 2017. 104 с.
5. Рожковська Н. М., Ситнік П. О. Прогнозування ризику ускладнень запальних процесів органів малого таза у жінок. *Буковинський медичний вісник*. 2016. Т. 20, № 3. С. 147–150, 116.
6. Склярєва В. О. Роль паразитів у розвитку запальних процесів у піхві. *Практична медицина*. 2009. № 1. С. 113–117.

ВИКОРИСТАННЯ GIS-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНАЗІЙ КОМАХ

Бойчук Ірина,
IV курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Замолока А.М.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Впродовж останніх двох десятиліть на території України та сусідніх країн простежується поступове розширення на північ та у гори ареалів трьох обраних нами для дослідження видів: *Calamobius filum* Rossi, 1790, *Theophilea subcylindricollis* Hladil, 1988, *Leiopus femoratus* Fairmaire, 1859. Із розширенням ареалів, ці види проникають у нові екосистеми, де можуть спричинювати перебудову харчових ланцюгів і впливати на колообіги хімічних елементів, витіснити нативні види, чинити вплив на господарську діяльність людини.

Зміни клімату серйозно впливають на біосферу, спричинюючи перебудови екосистем і зміни біомів у глобальних масштабах. Наслідком таких змін є вимирання видів, екосистем і біомів. Разом з тим, такі процеси є одним і важливих чинників еволюційних змін (Adams and Faure, 1997; Brown and all., 2012; Замолока, 2015).

Вперше здійснено моделювання вихідних ареалів для *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* та їхні динаміки під впливом кліматичних змін. Отримані прогнози розповсюдження *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* при зміні температури на 2°C з інтервалом у 0,5°C, а також при зміні кількості опадів як у сторону зростання, так і у сторону спадання із кроком 5%.

Програма дослідження включала у себе 1) збір вихідних даних польових досліджень, ентомологічних колекцій та відкритих джерел; 2) опрацювання даних та підготовка ввідної матриці; 3) статистичне моделювання; 4) інтерпретація результатів дослідження.

Сучасне розширення ареалу для *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* в Україні зумовлені кліматичними змінами. Середньорічні температури на території України зросли на 1,1°C, причому клімат змінюється дуже нерівномірно: на Поліссі (на 1,9°C) та у Карпатах (на 0,9°C) зміни значно швидші, ніж у Причорномор'ї (на 0,6°C) та Криму (на 0,5°C).

Вихідними даними слугували результати польових досліджень проведені в межах Західної України (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області). Матеріали, що депонуються у наукових ентомологічних колекціях: Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (PNU), Ужгородського національного університету (UzhNU), Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (EENU), Державного Природознавчого Музею (SMNH), Державного Музею Природи Харківського національного університету ім. В. Каразіна (SMNKNU), Галицького НПП (HNP), НПП "Кременецькі Гори" (KHNP), Природного заповідника "Медобори" (NRM), Рівненського природного заповідника (RNR), Природного заповідника "Розточчя" (NRR). Відомості про вихідний ареал *Theophilea subcylindricollis* були почерпнуті з літературних джерел (Загайкевич,

1961, 1979, 1991; Бартенєв, 2003, 2009). Додатковими джерелами вихідних даних були Національна мережа інформації з біорізноманіття (<http://ukrbn.com/>), а також підтвержені відомості отримані від ентомологів-любителів.

Результати дослідження можуть бути використаними для моніторингу та прогнозування потенційного негативного впливу *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* на природні екосистеми та господарську діяльність людини, включаючи як витіснення нативних видів, так і виробництво зернових культур, садівництво, міське озеленення та лісове господарство.

Моделювання вихідного ареалу для *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* здійснили шляхом використання вбудованого у DIVA-GIS алгоритму моделювання екологічної ніші (Ecological Niche Modeling) з використанням даних про поширення виду до 2000-го року із попереднім завантаженням кліматичних даних (Tools – Options – Climate). В результаті отримали візуалізацію екологічної валентності *Calamobius filum*, *Theophilea subcylindricollis*, *Leiopus femoratus* та моделі їхнього вихідного ареалу в Україні. Моделювання впливу кліматичних змін на динаміку ареалу здійснювали шляхом задання амплітуди кліматичних значень із кроком $+0,5^{\circ}\text{C}$ для температурних показників та $+5\%$ або -5% для показників кількості опадів.

Ареал *C. filum* за період після 2000 року зріс на 55% і охоплює 20 областей України (80% території). Температурний оптимум для існування стабільних популяцій *C. filum* знаходиться на проміжку $9,5\text{--}11,5^{\circ}\text{C}$, а оптимум за середньорічною кількістю опадів – в межах 500–650 мм. Сучасні зміни ареалу *C. filum* пояснює модель зростання температури на $1,0^{\circ}\text{C}$. Ця модель демонструє, що ареал *C. filum* охопить західні області України вздовж Дністра і далі у південно-східну частину Польщі, а також усі центральні області вздовж Дніпра й до південної частини Білорусі. Зміна кількості опадів впливає на зміни ареалу *C. filum* лише за умови різких коливань, що перевищують 10%. Ареал *T. subcylindricollis* за період після 2000 року зріс на 37% і охоплює 13 областей України (54% території). Температурний оптимум для існування стабільних популяцій *Theophilea subcylindricollis* знаходиться на проміжку $8\text{--}9^{\circ}\text{C}$, а оптимум за середньорічною кількістю опадів – в межах 426–511 мм. Ареал *Leiopus femoratus* за період після 2000 року зріс на 33% і охоплює 10 областей України (42% території).

Найбільший лімітуючий вклад для існування *C. filum*, *Th. subcylindricollis*, *L. femoratus* мають два чинники: сезонність температур та середньорічна кількість опадів. При синхронній зміні температури та опадів, за допомогою картування, ми бачимо певні зміни їхніх ареалів поширення.

1. Bartenev O. F., Terekhova V. V. Addition and comments to the longhorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) fauna of Left-bank Ukraine and Crimea. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: biology*. 2011. 13. № 947. P. 133–146.
2. Zahaykevych I. K. Contribution to knowledge of longhorned beetles (Coleoptera, Cerambyciae) of Ukraine. *Proc. of the State Nat. Hist. Museum*. 1961. № 9. P. 52–59.
3. Zamoroka A. M., Kapelyukh Y. I. The genus *Leiopus* Audinet-Serville, 1835 in Western Ukraine and the invading of mediterranean-pontic species *Leiopus*

- Femoratus Fairmaire 1859 (Coleoptera: Cerambycidae: Acanthocinini). *Scien. Proc. Of Uzhhorod National Uni., Biology series*. 2012. 32. P. 60–64.
- Zamoroka A. M. A new record of longhorned beetle *Trichoferus campestris* (Faldermann, 1835) (Coleoptera: Cerambycidae) in Ukraine. *Proc. of the State Nat. Hist. Museum*. 2009. 25. P. 195–206.
  - Zamoroka A. M., Panin R. Yu. Recent records of rare and new for Ukrainian Carpathians species of longhorn beetles (Insecta: Coleoptera: Cerambycidae) with notes on their distribution. *Munis Entomology & Zoology*. 2011. № 6 (1). P. 155–165.
  - Шаповалов А. М. Новый вид рода *Agapanthia* Serville, 1835 (Coleoptera: Cerambycidae) из юго-западного Казахстана. *Эверсманния, Энтомологические исследования в России и соседних регионах*. 2009. Вып. 19–20. С. 16–20.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АЕРОПАЛІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

Грушка Вікторія,
ІІІ курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Мельниченко Г.М.,
кандидат біологічних наук, старший викладач.

Кількість хворих, які страждають на поліноз, кожні десять років, подвоюється, що робить дану проблему глобальною, а проведення досліджень в цій галузі вкрай необхідними. Ними займається аеропалінологія – наукова дисципліна, зосереджена на вивченні пилоквих зерен і спор рослин, які переносяться повітряними течіями. Ця дисципліна є досить комплексною, оскільки концентрація пилоквих зерен в атмосфері залежить від багатьох факторів: вміст пилку – від температури, вологості та напрямку вітру; початок і тривалість палінації – від географічного розташування рослини; хімічний склад пилкового зерна – від виду рослин, а також від періоду цвітіння та часу збору.

Найважливіше значення пилокве зерно відіграє для алергології. Це пов'язано зі збільшення кількості сенсibiliзованих до пилку людей. Основною причиною є зміна клімату, яка модифікує антигенний склад пилоквих зерен, збільшує термін палінації та алергенність пилку. Також, забруднення навколишнього середовища погіршують стан слизових оболонок, сприяючи підвищеної чутливості до алергенів серед людей, які мають схильність до алергії. Для запобігання і зменшення ймовірності загострення сезонної алергії потрібно проводити аеропалінологічний моніторинг, який визначає наявність в повітрі алергенного пилку, закономірності пилення на певній території та динаміку його вмісту. Результатом спостереження є створення характерного для певного регіону календаря цвітіння рослин, яке в майбутньому допоможе людям, які страждають від алергії на пилок, зменшити алергенну дію на організм.

Поліноз – розповсюджене алергічне захворювання, що викликається пилом рослин. До характерних клінічних проявів алергії на пилок відносяться відчуття легкого свербіжу і почервоніння у внутрішніх кутах очей, слъозотеча,

світлобоязнь. Наростають набряки повік, гіперемія кон'юктиви. Згодом додаються симптоми риніту, що супроводжуються свербіжем слизової ротової порожнини, глотки, нападами частого чхання (аж до 20–100 разів підряд) із виділенням прозорого носового секрету водянисто-слизового характеру. Напад чхання змінюють періоди повного закладення носа через набряк слизової оболонки, що утруднює носове дихання. В Україні на нього страждає до 20 відсотків населення. Зазвичай алергія виникає на пилок 2–3 видів рослин. Загострення полінозу триває близько місяця (період цвітіння рослини, яка викликає алергічну реакцію). Небезпечність полінозу полягає в тому, що у деяких пацієнтів із часом виникають симптоми бронхіальної астми, що переходять в atopічну бронхіальну астму. Важливу роль в зростанні кількості хворих відіграє нечітка межа між сезонами (весняний, літній, осінній), що призводить до збільшення терміну палінації та погодні умови – у вітряну суху погоду концентрація пилку в повітрі підвищується, і симптоми алергії на пилок посилюються. У дощову вологу погоду в повітрі присутня невелика кількість пилку, і прояви хвороби стають менш вираженими. Для того, щоб пилок викликав алергічні захворювання, він повинен:

- належати до вітроопилюючих рослин;
- вироблятися у великій кількості;
- володіти характерними для даної місцевості властивостями;
- мати оптимальний розмір (20–40 мм) та достатньо виражені антигенні характеристики.

В Україні проводяться тільки поодинокі дослідження, через що назріла гостра необхідність створення мережі станцій аеропалінологічного спостереження, яка б охоплювала усі регіони, особливо з різними кліматичними умовами. Отримавши повну картину пилкування рослин, дослідники зможуть запобігти загостренню полінозу. У зв'язку з вищенаведеним, зрозуміло, що спостереження за динамікою вмісту і модифікаціями пилкових зерен є актуальним завданням сьогодення.

1. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6585/polinoz>.
2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7>.
3. URL: <https://allergiy.net/ua/chto-mojet-vyzvat-allergiu/pyltsa-derevev>.

СУЧАСНА ЦИТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА В ГІНЕКОЛОГІЇ

Домко Марина,
VI курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Івасюк І.Й.,
кандидат медичних наук, доцент.

Актуальність теми: Незважаючи на значний прогрес у діагностиці неопластичних проявів шийки матки, цитологічний метод не втратив своєї актуаль-

ності. До недавнього часу метод традиційної цитології був основним способом виконання скринінгових досліджень. На даний час багато економічно розвинених країн наразі використовують як основний скринінговий метод – рідинну цитологію. Метод був запропонований ще в 20-ті роки Георгісом Папаніколау. Інша назва методу – ПАП-тест.

Мета дослідження: довести ефективність рідинної цитології для постановки діагнозу при гінекологічних захворюваннях.

Завдання дослідження: було з'ясувати, який метод є кращий – рідинна цитологія чи традиційна цитологія. Матеріалами для дослідження: послужили 57 препаратів. 42 з яких були виконані звичайним методом забору і 15 препаратів виконані по методиці ПАП-тесту. Забір проводився у пацієнтів, які звернулись у клініко-діагностичну лабораторію з приводу патології шийки матки.

Результати дослідження: Онкологічні захворювання шийки матки є досить поширеним процесом серед жінок, які рідко проходять обстеження, а за спеціалізованою допомогою звертаються занадто пізно, а деколи уже на стадії, коли захворювання стає неоперабельне. ПАП-тест дає можливість раннього виявлення раку шийки матки за допомогою безболісного і простого мазка. Даний метод дозволяє виявити клітини раку, які є ще тільки в епітеліальному шарі і пухлина ще не проросла вглиб тканини, тобто на доклітинному етапі, коли пухлинний процес індетифікують за окремими клітинами. Головним завданням лабораторної діагностики в цілому є стандартизація методів дослідження, що досягається впровадженням автоматичної системи у лабораторний процес. Для ПАП-тесту таким методом є рідинна цитологія. Етапи стандартизації для даного методу починаються на преаналітичному етапі з моменту забору матеріалу. Сама процедура отримання матеріалу з поверхні шийки матки для рідинної цитології і традиційного методу не відрізняється. Забір матеріалу проводять на 10–20 день менструального циклу. Перед отриманням мазка слід утриматись від статевого акту протягом 24 годин, також не проводити спринцювання. Наконечник щіточки поміщають у флакон з рідиною-стабілізатор. У такий спосіб 100% зібраних клітин доставляються у лабораторію у віалі з рідиною-консервантом в оптимальних для збереження клітин умовах. У лабораторії безпосередньо вже здійснюється багатоетапний процес пробопідготовки і фарбування препаратів на фарбувальній станції Becton Dickinson (BD). Перевагою методу (BD) в тому, що увесь час починаючи з моменту отримання матеріалу й розміщення його у віалі до моменту фіксації препарату в бальзамі клітини жодного разу не піддаються висушуванню на повітрі, так як (BD) використовує метод зафарбовування клітин у розчині. Забезпечується так званий 3D ефект клітини, з чітко вираженими морфологічними рисами. Цитолог може чітко розрізнити структурні особливості не тільки окремих клітин, а й клітин гіперпластичних груп. Метод BD Sure Path демонструє повну відсутність фонових елементів. Якщо в препараті традиційної цитології потрібен ретельний пошук серед крові і слизу помітних патологічних клітин, то в матеріалі рідинної цитології весь препарат представлений чітко візуалізованими клітинами. Препарат рідинної цитології BD фарбування за Папаніколау стандартними головними барвниками з автоматичним контролем часу експозиції. Це дає змогу отримати стандартно пофарбовані пре-

парати, що дуже важливо для морфологічної оцінки. Гіпер- або гіпохромія ядер клітин є важливим діагностичним критерієм, і саме за автоматичного фарбування цитолог може бути впевнений, що це справжній стан ядер клітин, а не похибки ручної методики – недофарбований чи перефарбований препарат.

Висновок. Рідинну цитологію з ПАП-тестом широко використовують в усьому світі і на даний час є основним методом діагностики хвороб шийки матки. Завдяки тому, що весь отриманий матеріал доставляється в лабораторію, рандомізується під час приготування, критерії необхідної кількості клітин плоского епітелію для задовільного зразка в рідинній цитології є нижчими у 1,6–2,4 рази, ніж у традиційній цитології (мінімальна кількість добре візуалізованих клітин плоского епітелію для рідинних препаратів – 5 000; для традиційних – 8 000–12 000). Тобто для виявлення патології в рідинній цитології достатньо меншої кількості клітин, що економить час і зменшує навантаження на лікаря-цитолога.

1. Кондриков Н. І., Шамаракова М. В. Сучасні методи діагностики передракових станів і карцином шийки матки. *Профілактика раку шийки матки: погляд в майбутнє* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Запоріжжя, 2011. С. 79–80.
2. Сухих Г. Т., Прилепская В. Н. Нові скринінгові технології в профілактиці раку шийки матки. *Профілактика раку шийки матки: погляд в майбутнє* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Запоріжжя, 2008. С. 110–111.
3. Liquid-based cytology in cervical screening: an updated rapid and systematic review and economic analysis / J. Karnon, J. Peters, J. Platt et al. *Health Technol Assess.* 2004. Vol. 8, 20. P. 1–78.

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЧЕРЕЗ ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРНЕТ СЕРВІСИ

Ковків Марія,
І курс ОР магістр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Закутинська І.І.,
кандидат географічних наук, доцент.

Враховуючи новітні тенденції у сфері освіти України та її інтеграції у світовий та європейський простір фактично одним із пріоритетних векторів державної політики України в області шкільної освіти має бути використання новітніх технологій. Як вчителям так і адміністрації освітніх закладів варто усвідомити, що сучасні учні мають цілком інший тип мислення і практично всі записи роблять безпосередньо у смартфонах і планшетах, себто ми маємо навчитись взаємодіяти із поколінням Z – “цифровими” дітьми [4].

Розвиток інформатизації системи освіти може здійснюватися базуючись на досягненнях науково-технічного прогресу а також психолого-педагогічної науки. Те є саме стосується реалізації в освітніх системах світогляду людино-

центризму й, відповідно, цілком рівного доступу до якісної базової освіти, принципів відкритої освіти, всеохопного використання в освіті сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [1; 2]. На сьогодні, задля покращення якості освіти, доречно активніше впроваджувати в навчальний процес використання хмарних технологій. Технології, що передбачають віддалену обробку та зберігання даних. Досвід роботи вчителя щодо використання сучасних технологій та пристроїв під час уроків з географії полягає в тому, що, використовуючи різноманітні програми, пристрої і мобільні додатки, школярі навчаються шукати, критично оцінювати та зберігати важливу інформацію географічного характеру і таким чином створювати власні інформаційні продукти при цьому формуючи інформаційно-цифрові навички.

Сучасні виклики стимулюють дослідників все більше приділяти уваги аналізу наявних хмарних технологій. Так, дослідники К.Л. Бугайчук, М.С. Гриневич, А. Мірошкіна є одними із перших, які почали аналізувати нові хмарні технології та соціальні сервіси в мережі інтернет. У контексті застосування хмарних технологій під час вивчення географії у школі досліджувала Т.Я. Кремповська.

Створення єдиного інформаційного простору можливе через використання єдиної хмарної технології. Зокрема, такою може бути G-Suite for Education від міжнародної компанії Google, яку в межах даної статті буде більш детально досліджено. Інтеграція в даній хмарній системі дає великі можливості в тому числі й необмежений дисковий простір всім без винятку учасникам освітнього процесу та, звісно, під'єднання всіх школярів до системи. Саме тому під час проведення занять із географії можна використовувати систему управління навчанням Google Classroom. До прикладу, під час вивчення певних тем, діти самостійно обробляють наявний матеріал, який може включати відео, презентації з теми та інше, а вже пізніше виконують різні тестові завдання чи створюють Google Doc, презентації. Оцінювання виконується як вручну, так і автоматизовано, наприклад, використовуючи додаток Flubaroo [1; 3].

Як елемент одного з етапів уроку може використовуватися “хмара тегів” – візуальне представлення списку ключових слів. Наприклад, під час вивчення теми “Води суходолу України” у 8 класі на етапі мотивації вчителем може використовуватись “хмара тегів”, окремі слова якої учні вже вивчали раніше на уроках природознавства та географії.

Досить цікавими під час проведення уроків з географії може бути використання сервісів GoogleEarth і GoogleMaps. Відповідно, GoogleEarth має дуже простий і функціональний набір можливостей та інтерфейс, що допомагає знайти об’єкт і в реальних умовах візуалізувати географічне поняття для розуміння учнів з можливістю робити знімки [4].

Достатньо змістовним доповненням до уроків та позакласних заходів у можуть бути QR-коди. Відповідна технологія допомагає вчителю не тільки закріпити та поглибити фахові знання учнів, проте також підвищити навчальну мотивацію до освоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій. До прикладу, при вивченні теми “Клімат. Характеристика типів клімату за кліматограмами. Вплив атмосфери на літосферу” в 11 класі, педагог, використовуючи прийом “Картографічна розминка” ділить клас на малі групи для роботи з QR-

кодами. Учням видаються QR-коди з інформацією про постійні та сезонні вітри. Дітям треба встановити назви вітрів та їх відповідність з QR-кодами, результати занести в таблицю і позначити постійні вітри на контурній карті, також QR-коди використовуються на цьому уроці, як елемент рефлексії [3].

Як частина одного з етапів уроку доцільно використовувати Classtime – це помічник вчителя, який покращує урок через миттєву візуалізацією. Задля виконання завдання учню необхідно у своєму пристрої зайти в браузер на сайт <https://www.classtime.com/>, підтвердивши власний акаунт через Google або Facebook. Окрім класичних типів питань (де є одна чи кілька правильних відповідей або правда/неправда), є можливість створювати відкриті запитання та перевіряти їх безпосередньо під час уроку. Це дає змогу переглянути поширені помилки а також адаптувати урок [3].

Як ігрові форми роботи в навчальному процесі для перевірки знань школярів педагогом може застосовуватися онлайн-сервіс Kahoot!. Він дає можливість утворювати інтерактивні ігри з навчальною метою до який можна віднести як вікторини й обговорення, так і опитування. Під час використання даного онлайн-сервісу зростає обізнаність у інформаційно-комунікаційних технологіях, зростає рівень критичного мислення, оскільки, безпосередня участь в іграх, які створені завдяки цьому сервісу, сприяє комунікації і кооперації у класі [3; 4].

Отже, з аналізу хмарних технологій стає зрозуміло, що їх різноманіття та можливості застосування сприяють кращому вивченню тем на уроках географії. Перелік вказаних сервісів не є вичерпним, проте в цілому демонструє інноваційність даних технологій. Варто зауважити, що щодня з'являються все нові технологічні рішення в даній сфері, а тому подальше дослідження має сенс і повинно проводитись регулярно разом із рефлексією та порівнянням різних інструментів, які вже наявні.

1. Бугайчук К. Л. Роль соціальних сервісів Web 2.0 у формуванні персонального навчального середовища. URL: <http://osvitnitexnologii.blogspot.ru/p/web-20.html>.
2. Гриневич М. С. Медіа освітні квести. *Вища освіта України*. 2009. № 3. Дод. 1. Тем. Вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. КИЇВ : Гнозис, 2009. С. 153–155.
3. Кремповська Т. Я. Використання хмарних технологій і сучасних цифрових пристроїв на уроках географії. URL: <https://genezum.org/library/vykorystannya-hmarnyh-tehnologiy-i-suchasnyh-cyfrovyh-prystroiv-na-urokah-geografii>.
4. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

ВПЛИВ БІОРИТМІВ НА ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кувік Ольга,
I курс ОР магістр,
факультет природничих наук,
Науковий керівник – Маховська Л.Й.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Сьогодні велика увага приділяється питанням вивчення різних ритмів організму людини. Порушення біологічних ритмів, тобто порушення протікання тих циклів, на яких йде стабільність рівноваги між зовнішнім і внутрішнім середовищем перешкоджає відновленню втрачених психосоматичних запасів, викликає втому, призводить до глибоких порушень фізичного стану людини.

Порушення фізіологічних і біохімічних механізмів біологічного ритму в організмі є однією із важливих причин недостатньо ефективного лікування патологій, що розвиваються в організмі, спричинені порушеннями центральної регуляції, які проявляються у вигляді десинхронізації, афективних психозів, маніакально-депресивних станів та інших розладів. Такі патологічні стани супроводжують зниження працездатності та сприяють загостренню сезонно-афективних станів.

У людини й багатьох тварин періоди сну і неспання мають пряму залежність від добової зміни дня і ночі. Сон життєво необхідний високоорганізованим тваринам і людині. Особливості сну показують його пристосувальний характер до умов проживання та до чинників довкілля.

У світі близько 150–200 млн людей щорічно страждають від вираженої депресії і приблизно дві третини цих пацієнтів у стані депресії схильні до суїцидальних спроб, піки яких припадають на весняний і осінній періоди.

Вивченням ритмів активності та пасивності нашого організму займається наука біоритмологія. Відповідно до цієї науці, більшість процесів, що відбуваються в організмі, синхронізовані з періодичними сонячно-місячно-земними, а також космічними впливами. І це не дивно, адже будь-яка жива система, в тому числі й людина, постійно перебуває в стані обміну інформацією, енергією і речовиною з навколишнім середовищем. Якщо яких-небудь причин цей обмін порушується, то це негативно позначається на розвитку і життєдіяльності організму.

Біологічні ритми – фундаментальна властивість органічного світу, яка забезпечує його здатність до адаптації та виживання в циклічно змінних умовах зовнішнього середовища. Проблеми, які вирішує біоритмологія важливі для пізнання життя як особливої форми руху матерії в часі та мають суттєве значення для теоретичної та практичної медицини. Оскільки в аспекті біоритмів і здоров'я являє собою оптимальне співвідношення взаємопов'язаних ритмів фізіологічних функцій організму. Аналіз змін ритмів і їх неузгодженості допомагає глибше зрозуміти механізми виникнення і розвитку патологічних процесів, поліпшити ранню діагностику хвороб і визначити найбільш доцільні тимчасові схеми терапевтичних заходів.

Уданий час багато йде суперечок про необхідність переведення годинників на зимовий і літній час. При цьому відомо, що ті зміни, які з нами відбуваються при годинному переході, ми відчуваємо суб'єктивно, але їх можна об'єктивно вивчити за допомогою біологічних ритмів.

Впродовж останніх років спостереження і дослідження вчених доводять, що самопочуття людини, її здатність до розумової, творчої та фізичної праці, гармонійного сприйняття світу багато в чому залежать від того, наскільки режим праці і відпочинку відповідає індивідуальним біоритмам людини.

Незважаючи на значну кількість публікацій та проведених досліджень, біологічні ритми людини вивчені ще далеко не повно. Значний внесок у розвиток вивченні біоритмів зробили: І. Павлов, В. Вернадський, А. Чижевський, Ф. Хальберг, Ф. Комаров і С. Рапопорт та інші. Серед українських вчених досліджували: Г. Тимченко, Т. Олімпієва, О. Паламарчук, В. Шахненко.

Біоритми людини визначають загальний стан, нормальну роботу і взаємодію систем організму, вони здатні прогнозувати продуктивність основних видів діяльності людини. Прихильниками теорії біоритмів розглядають їх як фундаментальну властивість органічного світу, що забезпечує здатність організмів до адаптації і виживання в циклічно змінних умовах зовнішнього середовища.

Одна з центральних проблем сучасної біоритмології – проблема синхронізації і десинхронізації біоритмів. Десинхронізація біологічних ритмів, яка спостерігається при адаптивних і патологічних процесах, дозволила встановити, що дослідження біоритмів є важливим методичним прийомом у вирішенні питань фізіології праці, виявленні патологічного процесу, адаптації людини до змінених геофізичних і соціальних синхронізаторів, підбору космонавтів.

Всі біологічні ритми синхронізовані, як із навколишнім середовищем, так і один з одним. Незлагодженість біоритмів з періодичними впливами зовнішнього середовища веде до внутрішнього десинхрозу. Для дослідження добових ритмів раніше застосовували інвазивні методи, які були не тільки трудомісткі, болючі для пацієнта, але і показували невелику кількість параметрів. Зараз поширений прийом в експериментальній практиці на дослідження рефлексу на час. Зокрема, вивчення тривалості індивідуальної хвилини, яка може служити з хронобіологічних критеріїв адаптаційних можливостей організму.

Фактори, які впливають на ритмічність процесів, що відбуваються в живому організмі, отримали визначення “синхронізатори”, або “датчики часу”

Порушення біоритмів людини послаблює адаптаційні можливості організму, сприяє погіршенню її здоров'я і може стати однією з причин різноманітних захворювань. Тому однією з умов збереження, зміцнення, формування й відтворення здоров'я дорослих і дітей є життя у відповідності з відомими біоритмами людини.

Переведення часу в осінній, і у весняний період показує негативний результат на успішність учнів. Найбільш чутливими до зміни часу є учні молодших класів, оскільки вони не здатні швидко адаптуватися до змін. Старші учні більш стійкі до переведення часу, але у них також спостерігається високий негативний вплив на успішність. Весняне переведення часу більше впливає на динаміку успішності, це зумовлено виснаженням організму після зимового

періоду і нестачі поживних речовин для підтримання організму у стресовій ситуації і швидкої адаптації.

1. Жуков Д. А. Биологические основы поведения. Гуморальные механизмы. СПб. : Изд-во Р. Асланова “Юридический центр Пресс”. 2004. 457 с. URL: <https://bit.ly/3nnbAFJ>.
2. Залеський І. І., Клименко М. О. Екологія людини. : підручник. Київ : Вид. центр “Академія”, 2005. 288 с. URL: <https://bit.ly/3dNjJQs>.
3. Михайлов Б. В. Проблема депрессий в общесоматической практике. *Международный медицинский журнал*. 2003. Т. 9. № 3. С. 22–27. URL: <https://bit.ly/2PgKa7Q>.
4. Тимченко Г. Хронобіологічний статус як показник адаптації школярів із різними біоритмологічними типами працездатності. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*. 2012. Вип. 58. С. 260–264. URL: <https://bit.ly/3neyK0W>.
5. Circadian Rhythm Sleep Disorders: Part I, Basic Principles, Shift Work and Jet Lag Disorders / Sack Robert L; Auckley Dennis; Auger R. [et al.]. *An American Academy of Sleep Medicine Review. Sleep*. 2007. November 1. № 30 (11). P. 1460–1483. (Accessed 8 June 2010). URL: <https://bit.ly/32KMAi6>.
6. Zisapel N. Circadian rhythm sleep disorders: pathophysiology and potential approaches to management. *CNS Drugs*. 2001. Vol. 15. № 4. P. 311–328. URL: <https://bit.ly/2QTtK5G>.

ІНВАЗІЙНІ ЧУЖОРІДНІ ВИДИ ЖУКІВ-ДОВГОНОСИКІВ (COLEOPTERA, CURCULIONIDAE): АНАЛІЗ ПОШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ

Лаврів Юлія,
IV курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Шпарик В.Ю.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Робота присвячена вивченню поширення інвазійних видів довгоносіків на території України. Вивчення історичного розвитку органічного світу, в тому числі формування фаун окремих груп тварин, є актуальною проблемою сучасної біології. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених систематиці, фауні, біології та екології цієї групи, в даний час відзначається певний дефіцит узагальнюючих робіт. Спеціальні дослідження інвазійних жуків-довгоносіків в цілому, на Україні не проводилися. Але це одна з наймасовіших в біоценозах груп комах-фітофагів, які відіграють істотну роль в екосистемах і господарської діяльності людей.

Багато інвазійних видів самовідтворюють популяції за межами природного ареалу в результаті навмисної або ненавмисної інтродукції людьми. Біологічні інвазії, тобто нашестя чужорідних тварин і рослин, – одна з найсерйоз-

ніших екологічних і економічних проблем сучасності, один з найбільш важких наслідків глобалізації та кліматичних змін.

Територія України характеризується великою різноманітністю ландшафтів – від альпійських лук до пустельних степів. На території України представлено 15 типів рослинних угруповань, що визначає складну диференціацію її ентомофауни. Багато видів довгоносиків безкрилі і мають маленькі ареали, тому це – зручний об'єкт для зоогеографічного районування. Одна з важливих особливостей цієї групи довгоносиків – велика кількість в ній видів з партеногенетичним розмноженням; поширення таких видів може використовуватися в фауногенетичних реконструкціях. Ці обставини зумовили вибір теми дослідження.

Інвазійні чужорідні види (ІЧВ) – означає немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого їх було ввезено.

Для протидії загрозі інвазійних видів розроблено численні інструменти міжнародної політики, директиви та технічні засоби. У рамках впровадження положень Конвенції про біологічне різноманіття та Бернської конвенції “Про охорону дикої фауни і флори та природних середовищ мешкання в Європі” (м. Берн, 1979 р.) прийнято низку регуляторних та рекомендаційних документів щодо інвазійних чужорідних видів (Директиви, Рішення, Кодекси поведінки). Міжнародним союзом охорони природи створено групу спеціалістів з інвазійних видів, за підтримки МСОП створено глобальну базу інвазійних видів (GISD). Власну базу даних інвазійних видів має Європейсько-Середземноморська організація охорони рослин (EPPO), в базі даних цієї організації зібрана інформація для більше ніж 85 тис. видів. Інформаційна мережа чужорідних видів Європи (EASIN), Європейської комісії з питань середовища, розробила базу ІЧВ, у співпраці з 18 компетентними органами, відповідальними за впровадження їх регуляції.

Отримані результати можуть бути використані при складанні списків інвазійних жуків-довгоносиків України і Східної Європи, для створення бази даних з біорізноманіття Європи в рамках проекту "UkrBin".

Метою моєї роботи був аналіз поширення територією України інвазійних чужорідних видів жуків- довгоносиків (Coleoptera, Curculionidae).

Для виконання поставленої мети під час дослідження вирішувалися наступні завдання:

1) встановити видовий склад інвазійних чужорідних видів довгоносиків України.

2) проаналізувати шляхи поширення Coleoptera, Curculionidae в Україну.

3) виявити закономірності інвазійного процесу твердокрилих .

За результатами досліджень нами було виявлено 18 видів чужорідних довгоносиків: *Alcidodes karelinii* (Boheman, 1844), *Anisandrus maiche* (Kurentsov, 1941), *Barynotus moerens* (Fabricius, 1792), *Gronops inaequalis* (Boheman, 1842), *Hypothenemus eruditus* (Westwood, 1834), *Hypothenemus hampei* (Ferrari, 1867), *Lignyodes bischoffi* (Blatchley, 1916), *Otiiorhynchus aurifer* (Boheman, 1842), *Otiiorhynchus sulcatus* (Fabricius, 1775), *Sitophilus granarius* (Linnaeus, 1758), *Sitophilus linearis* (Herbst, 1795), *Sitophilus oryzae* (Linnaeus, 1763), *Sitophilus zeamais* (Motschulsky, 1855), *Stenopelmus rufinasus* (Gyllenhal, 1835), *Tomicus*

destruens (Wollaston, 1865), *Xyleborinus attenuatus* (Blandford, 1894), *Xyleborus pfeilii* (Ratzeburg, 1837), *Xylosandrus germanus* (Blandford, 1894).

Чужорідні види жуків-довгоносиків зустрічаються переважно в антропогенних біотопах: більш 20% – в приміщеннях, більше 80% – у відкритих антропогенних біотопах. Близько 50% проникли у природні біотопи. Близько половини видів ненавмисно інтродуковані з продукцією рослинного і тваринного походження, близько 24% – з рослинними субстратами (сіно, компост), близько 11% – з деревиною, близько 14% – з живими рослинами, менше 5% навмисно інтродуковані.

Чужорідні види довгоносиків походять з Середземномор'я, Східної та Південно-Східної Азії, Середньої Азії, Африки, Південної та Північної Америки, Західної Європи та Австралії.

Жоден чужорідний вид жуків-довгоносиків європейської частини поки не змінив характер природних угруповань докорінно. Однак три стовбурові шкідники, проникли в регіон за останні десятиліття зі Східної Азії, можуть завдати великої шкоди лісам: *Anisandrus maiche*, *Xyleborinus attenuatus* і *Xylosandrus germanus*.

1. Абдурахманов Г. М., Исмаилова М. Ш., Мухтарова Г. М. Экологофаунистическая характеристика и зоогеографический анализ жуков-долгоносиков Внутреннего горного Дагестана. Махачкала, 2003. 104 с.
2. Терехова В. В., Скрыльник Ю. Е. Особенности биологии чужеродного для Европы жука-короеда *Anisandrus maiche* Stark (Coleoptera: Curculionidae: Scolytinae) на территории Украины. *Российский журнал биологических инвазий*. 2012. № 1. С. 88–98.
3. Юнаков Н. Н. Новые данные по фауне и систематике долгоносиков (Coleoptera, Curculionidae) Украины и сопредельных. *Известия Харьковского энтомологического общества*. 1998. Т. 6. Вып. 1. С. 41–46.
4. Nazarenko V. Yu., Gontarenko A. V. The first record of *Xylosandrus germanus* (Coleoptera, Curculionidae) in Ukraine. *Vestnik zoologii*. 2014. Vol. 48. № 6. P. 570.
5. Sauvard D., Branco M., Lakatos F., Faccoli M., Kirkendall L. Weevils and Bark Beetles (Coleoptera, Curculionoidea). Chapter 8.2. *BioRisk*. 2010. Vol. 4. P. 219.

ВПЛИВ УМОВ ҐРУНТОВОГО ЖИВЛЕННЯ НА РІСТ І РОЗВИТОК ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ (*ALLIUM CEPA*)

Луцак Наталя,
IV курс ОР бакалавр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Волчовська-Козак О.Є.,
кандидат біологічних наук, доцент.

У даний час цибуля ріпчаста є однією з найважливіших овочевих культур і незамінним продуктом харчування. Її цінність полягає в тому, що вона є високорентабельною культурою багатою на вуглеводи, азотисті речовини, мінеральні солі, вітаміни, ефірну олію та фітонциди [2; 5].

З літератури відомо, що мінеральні добрива сприяють накопиченню хімічних речовин у вегетативних органах усіх сортів цибулі, збільшують її врожайність [1; 3; 5]. Також застосовують інші агротехнічні заходи, які по різному впливають на продуктивність цибулі. Зокрема, в умовах відкритого ґрунту рекомендують застосовувати біологічні препарати [2; 6]. Регулятори росту рослин та біологічні препарати містять комплекс активних речовин, які сприяють посиленню обмінних процесів у ґрунті та рослині, підвищують їх стійкість до несприятливих умов середовища, сприяють додатковому використанню потенціалу продуктивності. Однак дане питання вивчене далеко не повно. Тому метою роботи було вивчення впливу умов ґрунтового живлення на ріст і розвиток цибулі ріпчастої. Об'єктом дослідження слугували рослини цибулі ріпчастої (*Allium cepa*), добрива: Оракул колофермін калію, Оракул колофермін фосфору, органічне добриво “Стимовіт” і регулятори росту Вертекс та Івін.

Новизна роботи полягає в комплексному дослідженні впливу різних елементів живлення та гормональних препаратів на ріст і розвиток рослин цибулі ріпчастої в умовах Прикарпаття. Досліди закладалися в чотирьох повтореннях на присадибній ділянці з дотриманням усіх вимог [4] протягом 2019–2020 рр.

Як свідчать результати експерименту, органічні та мінеральні добрива, а також фізіологічно активні препарати впливають на розвиток рослин цибулі, зокрема, на ріст надземної частини. Встановлено, що найкращий позитивний вплив на висоту надземної частини має регулятор росту Вертекс. Середня висота надземної частини у цьому варіанті дорівнювала 61 см, що на 12% більше, ніж у контролі (без добрив і препаратів). Також всі добрива стимулювали ріст рослин і в підсумку їх висота перевищила за цим показником контрольні рослини на 3,9–6,4%. Лише при застосуванні Івіну середня висота надземної частини рослин становила 52,2 см, що на 2,9% менше ніж у контролі.

Результати впливу елементів мінерального живлення та гормональних препаратів на урожайність цибулин цибулі ріпчастої підтвердили отриману закономірність. Ми обліковували вагу всіх цибулин із усіх повторень кожного варіанту, а також вираховували середню вагу однієї цибулини з кожного варіанту і порівнювали ці показники з контрольними. Застосування органічного добрива та колоферміну калію дало прибавку до урожаю 12–19%. У цих варіантах середня вага цибулин коливалася в межах 100–110 г. При застосуванні колоферміну фосфору прибавка до урожаю становила лише 3%, а у варіанті з регулятором росту Вертекс – аж 50%. В останньому випадку вага однієї цибулини сягала 190 г. Препарат Івін не покращував урожайності цибулі ріпчастої, а навпаки, впливав на неї негативно – мінус 4% відносно контролю.

Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки:

Умови ґрунтового живлення, як і режим зрошення, захист рослин погодні умови, істотно впливають на ріст і розвиток вегетативних частин цибулі ріпчастої. Встановлено, що висота рослин цибулі ріпчастої та вага цибулин змінюються залежно від елементів живлення і фізіологічно активних препаратів. При цьому всі добрива і регулятор росту Вертекс збільшували досліджувані показники, а Івін, навпаки, зменшував.

Найбільше значення на формування надземної частини цибулі з досліджуваних препаратів має регулятор росту Вертекс. Всі інші препарати, окрім препарату Івін, також позитивно впливають на формування надземної частини цибулі ріпчастої.

Урожайність цибулі збільшується найбільше при внесенні колоферміну калію і регулятору росту Вертекс, також частково на урожайність впливають колофермін фосфору і органічне добриво. Препарат Івін не покращує урожайність цибулі ріпчастої.

1. Бойко Г. М. Різні дози і способи внесення мінеральних добрив і урожайність цибулі. *Овочівництво і багтанництво*. 2004. Вип. 49. С. 167–170.
2. Вдовенко С. А., Давимока О. В., Мудріцька Л. М. Ефективність застосування деяких біопрепаратів на продуктивність цибулі-порей. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. № 2 (56). Т. 1. С. 108–113.
3. Куц О. В., Парамонова Т. В., Гордієнко І. М. Ефективність позакореневих підживлень комплексними добривами при вирощуванні цибулі ріпчастої. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Агронія і біологія*. 2012. Вип. 9. С. 50–53.
4. Методика дослідної справи в овочівництві і багтанництві / за ред. Г. Л. Бондаренко, К. І. Яковенка. Харків : Основа, 2001. 366 с.
5. Музика Л. П. Вплив доз, строків та способів внесення мінеральних добрив на врожайність цибулі-ріпки при однорічному вирощуванні. *Овочівництво і багтанництво*. Харків, 2002. Вип. 47. С. 366–370.
6. Слободяник Г. Я., Щетина С. В., Войцехівський В. І. Вплив регуляторів росту рослин на продуктивність сортів цибулі порей. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81 (1). С. 217–221.

СПЕЛЕОТУРИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Салига Юлія,
І курс ОР магістр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Сав'юк М.І. (1952–2021),
кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент.

Спелеотуризм – це різновид спортивного туризму, який передбачає подорожі природними підземними порожнинами і подолання в них різних перешкод за допомогою спеціального спорядження. Печери становлять інтерес для фахівців різних галузей науки: геологів, біологів, археологів, тощо. На сьогоднішній день спелеотуризм, як різновид екстремального відпочинку все більше цікавить і туристів.

Оцінюючи спелеоресурсний потенціал різних регіонів світу, важливо враховувати різні підходи до визначення атрактивності спелеологічних об'єктів, культурно-історичні і соціально-економічні передумови організації рекреа-

ційної діяльності в різних суспільних групах туристів, сукупність природних і штучних спелеоресурсів на даній території, сучасні тенденції розвитку спелеологічного туризму в світі.

Україна має великий потенціал у розвитку спелеотуризму, але значна частина територій, які мають ресурсні перспективи є недослідженими, розвідані порожнини не описані і вимагають топографічної зйомки.

Вважаємо тему нашого дослідження актуальною, оскільки детальне вивчення наявних підземних порожнин може стати стимулом для розвитку спелеологічного туризму та залученню окремих із них до туристичних атракцій регіону, що дозволить при відповідній маркетинговій політиці покращити в подальшому бюджети ОТГ, на території яких вони знаходяться.

Івано-Франківської область входить в четвірку областей України з найбільшим потенціалом для розвитку спелеотуризму. Тут відомо понад сотню печер, які мають нерівномірне поширення. Для частини цих природних порожнин було зроблено описи та проведена топозйомка. Дослідження проводились в основному, у 80–90-х роках минулого століття спелеологами Івано-Франківського клубу “Протей” та науковцями із університету нафти і газу. Більшість печер зосереджена в Прут-Дністерському межиріччі на території Івано-Франківського та Коломийського районів.

Наведемо приклади найперспективніших в плані розвитку спелеотуризму.

1. Печерний комплекс поблизу с. Одаїв Івано-Франківського району. Одна із найцікавіших – Грот Монаха. Ця печера знаходиться на березі річки Дністер, за 2 км від села Одаїв. Вважається, що грот штучно вирубаний на основі природної порожнини. Вперше у літературі про печеру згадав Іван Крип'якевич. Нижче по схилу можна побачити поєднання отворів, які схожі на обличчя. Деякі науковці вважають, що це щось схоже на язичницьке капище.

2. Штольні та природні порожнини с. Незвисько. У штольнях проводилась розробка фосфоритів підземним способом і вони мають штучне походження. Серед природних найбільш детально описана печера Сіра, яка має п'ять залів з'єднаних вузькими і вертикальними лазами. Нею можна пройти близько 1 км. Вхід вертикальний і плавно переходить у горизонтальні ходи. Печера має свою підземну річку, яка у одному із залів утворює озеро. Тут знайшли рештки рослин, кістки риб та знаряддя праці, це дозволило зробити висновок, що печера була обжита ще кілька тисяч років тому [1].

3. Місто Яремче окрім інших туристичних принад, може стати цікавим і для спелеотуристів. У його околицях розміщена найдовша печера в пісковиках – Тектонічна (Довбуша) довжиною 417 метрів. Печера знаходиться у тектонічному розломі біля схилу гори Маковиця. Печера має ярусну будову. Ходи залягають на глибині від +4 до -16 м, загальна площа печери складає 480 м², об'єм – 900 м³. У печері є досить багато залів із досить складними ділянками, тому її відносять до першої категорії складності.

4. У селі Шешори Косівського району є Довбушева (Даж-Божа) печера, про яку місцеві мешканці нічого не знали до 1990 року, хоча дослідники припускають, що печера існувала уже на початку 700-х років до н. е. Виходячи із цього, зрозуміло, що печера володіє великою кількістю історичних артефактів і може багато розповісти про колишню культуру мисливців, їхній спосіб життя [2].

5. Поруч із селом Бубнище Болехівської міської ради, на висоті 668 м, знаходиться унікальний скельний комплекс, названий на честь легендарного опришка Олекси Довбуша, який має кілька печер. Вони вирубані у моноліті північно – західних піскових скель. Із чотирьох печер – три мають штучне походження, а четверта – природне. Печерні приміщення мають чіткі геометричні форми, правильні пропорції. Цей печерний комплекс є досить популярний серед туристів та приваблює своєю загадковістю. Тут, наприклад, є так зване Чистилище шириною всього 22 см, а також скелі “Валіза Сальвадора Далі” та “Ворчання ягнят” [3].

6. Неподалік міста Івано-Франківськ також знаходиться цікавий для дослідників – спелеологів масив – Вовчинецький. У 2006 році спелеологами із клубу “Протей” було відкрито і досліджено печеру Сенсація, яка має протяжність 148 м та знаходиться на березі річки Бистриця недалеко від села Вовчинці. Печера є одним із основних колекторів карстових вод Вовчинецького масиву.

Отже, можна стверджувати, що Івано-Франківська область має перспективи для розвитку спелеотуризму, але для того щоб перспективні території перетворити на процвітаючі туристичні комплекси потрібно:

- організувати глибше дослідження наявних на її території спелеоресурсів;
- розробити програми фінансування по відновленню туристичних маршрутів і створенню нових;
- забезпечити розвиток мережі супутньої інфраструктури спелеологічної галузі, перш за все розвиток транспортної інфраструктури у місцях наявності цих ресурсів, облаштування та благоустрій місць відпочинку тощо;
- розробити та провести інформаційно – рекламну кампанію для ознайомлення туристів із наявністю спелеологічної бази на території Івано-Франківської області. Зокрема, забезпечити видання відповідних картографічних матеріалів (карт, схем) з пояснювальними текстами та ілюстративними матеріалами, довідників, буклетів з інформацією про спелеологічний потенціал Івано-Франківської області, забезпечити його розповсюдження.

Виходячи з вище сказаного, стратегія розвитку спелеотуризму має включати заходи, спрямовані як на створення конкурентоспроможного продукту, так і на утримання досягнутого рівня конкурентоспроможності.

Це дасть можливість удосконалити розвиток туризму, використовувати раціонально ресурси, зможе знизити рівень безробіття та привабити велику кількість туристів на територію відповідних ОТГ.

1. Кушніренко Н. Незвисько на Дністрі: десять тисяч років історії. *Карпати*. 2008. № 7–8. С. 31–32.
2. Печера Довбуша. URL: <http://huculia.info/place/dovbush-cave-sheshory>.
3. Карпати. Туризм. Відпочинок. URL: <http://www.karpaty.net.ua>.

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ У ФЛОРИ ОКОЛИЦЬ СЕЛА ЧЕРНІЇВ (ТИСМЕНИЦЬКИЙ РАЙОН)

Стефінин Ольга,
І курс ОР магістр,
факультет природничих наук.
Науковий керівник – Гнезділова В.І.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Лікарські рослини застосовувалися людьми споконвіку. На основі більш поглиблених досліджень та використання активних речовин, які містяться в рослинах, виникла і продовжується розвиватись сучасна медицина.

Метою нашої роботи було вивчення лікарських рослин у флорі околиць с. Черніїв Тисменицького району, їх аналіз, еколого-біологічні особливості та можливості використання.

Початок дослідження флори розпочинається із встановлення видового різноманіття – складання переліку видів рослин. Для цього використовують літературні, гербарні дані та результати власних досліджень. Дослідження флори в околицях села Черніїв Тисменицького району проводився маршрутним методом [1]. Для визначення рясності рослин користувались шкалою Друде [1]. Класифікацію життєвих форм рослин подано за К. Раункієром [1].

В ході дослідження ми виявили 67 видів лікарських рослин, які належать до 58 родів і 30 родин. Відділ *Polypodiophyta* представлений одним видом: *Dryopteris filix-mas*, відділ *Magnoliophyta* – представлений 66 видами (*Malus sylvestris*, *Trifolium repens*, *Rubus idaeus* та інші). Систематичний аналіз показав, що найчисельнішою родиною є *Asteraceae*, яка налічує 13 видів – *Bidens tripartita*, *Achillea millefolium* та інші. А також родина *Rosaceae*, яка представлена 12 видами (*Malus sylvestris*, *Rosa canin* та інші). Три родини, які налічують по 3 види: *Lamiaceae*, *Fabaceae*, *Plantaginaceae*. Тринадцять родин містять по 2 види: *Papaveraceae*, *Aprocynaceae*, *Betulaceae* та ін. Дванадцять родин представлені лише 1 видом: *Dryopteridaceae*, *Elaeagnaceae*, *Urticaceae*, *Boraginaceae* та інші.

На досліджуваній території найбільше було виявлено рослин з рясністю Cor^1 – 21 вид (31,34%): *Vinca major*, *Betula pendula*, *Plantago lanceolata* та інші. Також велика кількість видів мають рясність Cor^2 – 19 (28,36%): *Leucanthemum vulgare*, *Matricaria recutita* та інші. Рясність Sp притаманна – 13 видам (19,4%): *Saponaria officinalis*, *Juglans regia* та інші. 11 видів рослин (16,42%) з рясністю Cor^3 : *Taraxacum officinale*, *Dryopteris filix-mas* та інші. Було виявлено два представники (2,99%) з рясністю Un (*Hippophae rhamnoides*, *Sisymbrium officinale*) та один представник (1,49%) Sol : *Verbascum phlomoides*.

У результаті проведеного біоморфологічного аналізу виявлено рослини всіх життєвих форм. Найбільшу групу складають гемікриптофіти – 39 (58,2%) видів (*Fragaria vesca*, *Sanguisorba officinalis* та інші). Фанерофітів – 14 видів (20,90%) (*Hippophae rhamnoides*, *Betula pendula* та інші). Терофітів – 10 видів (14,93%) (*Capsella bursa-pastoris*, *Matricaria recutita* та інші). Три види (4,48%) є хамефітами та один представник (1,49%) є криптофітом (*Convallaria majalis*).

На досліджуваній території найбільше рослин, які зростають на полях – 23 (34,33%) види (*Melilotus officinalis*, *Polygonum aviculare* та інші). У мішаному лісі було виявлено 13 видів (19,4%) (*Rosa canina*, *Padus avium* та ін.), на луках – 11 видів (16,42%) (*Achillea millefolium*, *Tussilago farfara* та інші), а на березі річки – 5 видів (7,46%): *Mentha piperita*, *Saponaria officinalis* та інші. По 4 види (5,97%) було виявлено у саду та на лісовій галявині, а по 3 види (4,48%) – на узліссі та болоті.

За відношенням до гідрологічного режиму переважають мезофіти – 51 (76,12%) вид (*Convallaria majalis*, *Melilotus officinalis* та інші), гігрофіти складають 10 (14,93%) видів (*Ribes nigrum*, *Viola tricolor*, *Stellaria graminea* та інші). Найменше виявлено ксерофітів – 6 (8,95%) видів. За відношенням до освітлення переважають сціогеліофіти – 49 (73,13%) видів (*Papaver rhoeas*, *Sisymbrium officinale*, *Malus sylvestris* та інші), геліофітів виявлено – 14 (20,89%) видів (*Fragaria vesca*, *Rosa canina*, *Padus avium* та інші). Найменше виявлено рослин сціофітів – 4 (5,97%) види. За вимогами до трофності ґрунту переважають мезотрофи, дещо менше виявлено еутрофів (*Quercus robur*, *Festuca pratensis* та ін.) та оліготрофів (*Myosotis scorpioides* та ін.).

Кожна лікарська рослина має свої особливості у використанні – це пов'язано зі специфічними хімічними речовинами, що містяться в них. Всі досліджувані нами рослини мають лікарську дію, але окрім цього вони ще мають інші властивості: медоносні – 37 видів (*Malus sylvestris*, *Rubus idaeus*, *Rosa canina* та ін.); декоративні – 32 види (*Vinca minor*, *Dryopteris filix-mas* та ін.); танідоносні – 21 вид (*Centaurea cyanus*, *Centaurea jacea*, *Sorbus aucuparia* та ін.); фарбувальні – 27 видів (*Chenopodium glaucum*, *Chenopodium album*, *Viola tricolor* та ін.); вітаміноносні – 23 види (*Viburnum opulus*, *Sisymbrium officinale* та ін.); ефірно-олійні – 19 видів (*Sanguisorba officinalis*, *Carlina cirsioides*, *Matricaria recutita* та ін.); плодово-ягідні – 14 видів (*Juglans regia*, *Berberis vulgaris*, *Ribes nigrum* та ін.); косметичні – 12 видів (*Plantago lanceolata*, *Fragaria vesca*, *Rosa canina* та ін.); кормові – 11 видів (*Hippophae rhamnoides*, *Urtica dioica* та ін.); отруйні – 10 видів (*Valeriana officinalis*, *Hypericum perforatum*, *Chelidonium majus* та ін.).

Як показали наші дослідження, Тисменицький район Івано-Франківської області об'єднує гірські, передгірні та рівнинні ландшафти. Кожному з них властивий свій специфічний рослинний покрив. Тому флора досліджуваної території різноманітна, багата і потребує бережного ставлення та охорони.

1. Визначник рослин Українських Карпат. Київ : Наук. думка, 1977. 436 с.
2. Григора І. М., Соломаха В. А. Основи фітоценології. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 239 с.
3. Гродзінський А. М. Енциклопедія лікарських рослин. Київ: Наук. думка, 1987. С. 8–383.
4. Носаль І. М. Від рослин до людини. Київ : Веселка, 1995. 31. 218 с.
5. Приходько М. М. Лікарські рослини Івано-Франківської області. Івано-Франківськ, 2002. 216 с.
6. Ткачик В. П. Флора Прикарпаття. Львів : РТШ, 2000. 253 с.

Зміст

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

<i>Брух Тетяна.</i> КОНЦЕПТ “УСПІХ” У ТРАКТУВАННЯХ ПСИХОЛОГІВ.....	3
<i>Винник Роксолана.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФАБІНГУ У ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	5
<i>Кальянов Антон.</i> МОДУЛЬ ОПЕРАНТНОГО ОБУМОВЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВЕДІНКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	7
<i>Кальянов Антон.</i> ДІАЛЕКТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У ХХІ СТОЛІТТІ. ПРОБЛЕМАТИКА ДІАЛЕКТИКИ У МОВІ.....	10
<i>Крайківський Юрій.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ПАНІЧНИМИ АТАКАМИ.....	11
<i>Кухарська Тетяна.</i> ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	13
<i>Мануляк Юлія.</i> СУТНІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ ГРИ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	15
<i>Міщук Діана.</i> ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФІЇ МОВИ.....	17
<i>Олійник Діана.</i> СТАН ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ’Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗВО В УМОВАХ АДАПТИВНОГО КАРАНТИНУ.....	19
<i>Стаценко Ігор.</i> ОБРАЗ “БІДНОГО ЗЛОЧИНЦЯ” У ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ ТА У ТВОРЧОСТІ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО (на прикладі постаті Родіона Раскольнікова).....	22
<i>Стефурак Степан.</i> СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: НА ПРИКЛАДІ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ.....	24
<i>Черняк Артур.</i> ПОНЯТТЯ “ДАО” В ДАОСИЗМІ.....	26
<i>Черняк Світлана.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ.....	28
<i>Харук Марія-Катерина.</i> ВСЕЗАГАЛЬНИЙ ПЕСИМІЗМ У ФІЛОСОФІЇ А. ШОПЕН-ГАУЕРА: ПСИХОЛОГО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР.....	30

ІСТОРІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

<i>Бирич Ірина.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В НОВІТНІХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ.....	33
<i>Дичкевич (Дзудзило) Оксана.</i> ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-КРАСЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ І ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ “ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО – ВЖЕ СЬОГОДНІ (“ЖИВА ІСТОРІЯ) У СПАСЬКІЙ ОТГ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	35
<i>Голіней Михайло.</i> ОБРЯДИ ДУХОВНОГО ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СЬОГОДЕННЯ.....	36
<i>Горяча Іванна.</i> ІДЕЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄЖИ ГЕДРОЙЦЯ.....	38
<i>Дукач Наталія.</i> ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЮВАННЯ ПРАВАМИ КОРИННИХ НАРОДІВ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНІ.....	40
<i>Іванків Алла.</i> СТРАТЕГІЧНІ ПРОРАХУНКИ ЄС У ВІДНОСИНАХ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА ДМІТРІЯ МЕДВЕДЄВА.....	43
<i>Кеpeciук Іван.</i> РАСОВІ ТЕОРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВ СВІТУ.....	45
<i>Кріль Олег.</i> ПОЛЬСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2014–2020 рр.).....	48
<i>Марковецький Дмитро.</i> РОЗВІДКА ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ....	50

<i>Мельничук Марія.</i> СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ ІТ-ІНДУСТРІЇ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ.....	52
<i>Печенюк Катерина.</i> ПОЗАШКІЛЬНА ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА (на прикладі діяльності центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради).....	55
<i>Сінітович Наталія.</i> ВЕСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ НА ВЕРХОВИНЩИНІ У 50–60-х рр. ХХ ст. (за матеріалами польових досліджень)	57
<i>Шкварилюк Арсен.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ В УКРАЇНІ.....	59

ФІЛОЛОГІЯ

<i>Антонів Марія.</i> “ТРАНСФОРМАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ” (на прикладі перекладів А.-Г. Горбач).....	61
<i>Бойко Оксана.</i> МІФОПОЕТИКА В СТРУКТУРІ РОМАНУ МАРІЇ ДЗЮБИ “УКРИТІ НЕБОМ”.....	63
<i>Бренич Софія.</i> ТАНАТОПОЕТИКА ЯК КЛЮЧОВИЙ МОДУС У ПОВІСТІ “ВОА CONSTRICTOR” І. ФРАНКА.....	65
<i>Васильюк Марія.</i> ТИПОЛОГІЯ ПОЗИТИВНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ “ФЕЛІКС АВСТРІЯ”.....	67
<i>Гладун Марія.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ В КОМПАРАТИВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	69
<i>Гонта Наталія.</i> ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	71
<i>Горішина Іванна.</i> ТВОРЧІСТЬ ДЛЯ ДІТЕЙ ЮРІЯ ШКРУМЕЛЯКА.....	73
<i>Гулян Божана.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ В РОМАНІ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА “THE NOVBIT OR THERE AND BACK AGAIN”.....	75
<i>Гут Леся.</i> ХУДОЖНЄ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У ТВОРЧОСТІ ЕЛІЗИ ОЖЕШКО ТА ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ.....	77
<i>Дідик Вероніка.</i> ТАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЙНИХ АЛЮЗІЙ У РОМАНІ МАРГАРЕТ ЕТВУД “ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ”.....	80
<i>Зозук Юлія.</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕНОТАТИВНОГО ТА КОНОТАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ СЛЕНГОВИХ ОДИНИЦЬ НА ОСНОВІ РОМАНУ ДЖОНА ГРІНА “ПАПЕРОВІ МІСТА”.....	82
<i>Зорій Вікторія.</i> КЛЮЧОВІ СЛОВА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА “ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ”.....	84
<i>Іванишин Мар’яна.</i> ІТАН ХОУЛІ – УСОБЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БОРОТЬБИ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ЗІ СПОКУСАМИ ДОЛІ: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	86
<i>Котляр Емілія.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА МНОЖИННИХ АНТРОПОНІМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	89
<i>Кудельницька Любов.</i> ЕТНОЕСТЕТИКА НОВЕЛИ “ЧОТИРИ – ЯК РІДНІ – БРАТИ” МАРІЇ МАТІОС.....	91
<i>Лесів Христина.</i> JEZYK WARTOŚCI W NAGŁÓWKACH ARTYKUŁÓW PRASY POLONIJNEJ W UKRAINIE (na podstawie publikacji <i>Kuriera Galicyjskiego</i>).....	93
<i>Лешко Тетяна.</i> УСТАЛЕНІ ЦИТАТИ-УНІВЕРСАЛІЇ У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТАХ. СТРУКТУРА. СЕМАНТИКА. ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	95
<i>Мага Тетяна.</i> КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ОЛЬГИ СЛОНЬОВСЬКОЇ “ДІВЧИНКА НА КУЛІ”.....	97
<i>Марковецька Людмила.</i> ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНГЛІЗМІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ.....	99
<i>Мельник Юлія.</i> ОНІМИ В ГОВІРЦІ СЕЛА ЗАРІЧЧЯ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ..	101
<i>Мізюк Людмила.</i> СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ.....	103
<i>Москалюк Андрій.</i> ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗЛОЧИНУ І КАРИ В “СИБІРСЬКИХ НОВЕЛАХ” БОРИСА АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА.....	105

<i>Пуршега Іванна.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРЯДОВОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ СЕЛА ГОЛОВИ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	107
<i>Равлюк Мар'яна.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ (на основі кримінальної сфери).....	110
<i>Сайко Христина.</i> ФУНКЦІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ СМИСЛИ ОЗНАЧАЛЬНИХ ЛОГІКО-МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК <i>РІВНО, ПРОСТО ТА ПРЯМО</i> У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	113
<i>Сегедин Лілія.</i> РОЛЬ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЮЖЕТНИХ МАТЕРІАЛІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	115
<i>Сенів Валентина.</i> ФРАЗЕМІКА РОМАНУ М. ТКАЧІВСЬКОЇ “ТРИМАЙСЯ ЗА ПОВІТРЯ”.....	116
<i>Смірнова Олеся.</i> ІДЕЇ ЕМАНСИПАЦІЇ У РОМАНІ ЛУЇЗИ МЕЙ ОЛКОТТ “МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ”.....	119
<i>Стецько Світлана.</i> СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПАРТИКУЛИ <i>ЛИШЕ</i> У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	121
<i>Фабуляк Ольга.</i> ЛІНГВАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АТМОСФЕРИ САСПЕНС У РОМАНІ СЬЮЗЕН ГІЛЛ “ТУМАН У ДЗЕРКАЛІ”.....	123
<i>Федірків Наталія.</i> МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГОЛОСУ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ М. МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”.....	125
<i>Халабарчук Руслана.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ COVID-19 У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ.....	128
<i>Черемшинська Галина.</i> ВІДТВОРЕННЯ ПОРІВНЯНЬ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ФРЕНСІСА СКОТТА ФІЦДЖЕРАЛЬДА “TENDER IS THE NIGHT” (на матеріалі перекладу, виконаного Маром Пінчевським).....	130
<i>Шамлій Оксана.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ СЮЖЕТУ В РОМАНІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА “ПАЛЬЦІ ПОМІЖ ПІСКОМ”.....	132
<i>Шатохіна Євгенія.</i> ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПЕРЕДАЧ.....	134
<i>Шкорута Ганна.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ МІКРОТОПОНІМІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОТГ.....	136

ЕКОНОМІКА

<i>Білоголовка Ірина.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	139
<i>Винник Василина.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	141
<i>Іваськів Юрій.</i> ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ: ЇХ ТЕОРІЇ ТА ВИДИ.....	143
<i>Майдан Володимир.</i> ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	145
<i>Павлусик Ольга.</i> РОЗВИТОК СИСТЕМИ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	146
<i>Петрук Антоній.</i> СИСТЕМА ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	148

ПРАВОНАВСТВО

<i>Аббасова Анастасія.</i> ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ, ЯК ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	151
<i>Балан Софія.</i> СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	155
<i>Блажків-Блажкевич Діана.</i> ПОНЯТТЯ ОДНОСТОРОННЬОГО ПРАВОЧИНУ ТА ЙОГО ОЗНАКИ.....	156
<i>Бугра Ірина.</i> ПОНЯТТЯ ПРИРОДОРЕСУРСНИХ СПОРІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ.....	158
<i>Голубовська Яна.</i> ПРОБЛЕМА УЧАСТІ МОЛОДІ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ.....	160

<i>Данильченко Ірина. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ (ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ): НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАКОНОПРОЄКТНОЇ РОБОТИ.....</i>	162
<i>Єрмакова Христина. ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН КОНЦЕСІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....</i>	164
<i>Завадецька Діана. ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ В ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ.....</i>	166
<i>Кіщук Віталіна. ПРАВА ДИТИНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....</i>	168
<i>Костан Юліана. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ (на прикладі Німеччини, Франції, Польщі, Литви).....</i>	171
<i>Марчук Андрій-Павло. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ЯК ВИД ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....</i>	173
<i>Медвідь Олександр. ОЗНАКИ МАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....</i>	175
<i>Працун Вікторія. ЗМІНА КЛІМАТУ ЯК ПРИЧИНА ЕКОЛОГІЧНОЇ МІГРАЦІЇ.....</i>	177
<i>П'ятка Ірина. КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ НОВОВВЕДЕНЬ.....</i>	179
<i>Струтинська Лілія. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....</i>	182

ПЕДАГОГІКА

<i>Байдюк Надія. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....</i>	184
<i>Берчак Іванна. ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....</i>	186
<i>Братчук Ірина. СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ІЗ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ РАС.....</i>	188
<i>Витвицька Мар'яна. ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО.....</i>	190
<i>Гайнюк Галина. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....</i>	194
<i>Голодрига Ірина. ІГРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	196
<i>Горінна Аліна. ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	199
<i>Горова Вікторія. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ.....</i>	203
<i>Гринишин Діана. ВПЛИВ ТИПУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	206
<i>Гричанюк Христина. ДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....</i>	209
<i>Легоняк Анастасія. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	212
<i>Олексюк Володимир. РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗВО.....</i>	213
<i>Новоселюк Іванна. ЗМІСТ ТА НАПРЯМКИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ.....</i>	215
<i>Пилипів Назар. КРИТЕРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	217
<i>Сасник Роксолана. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....</i>	219
<i>Стрельченко Ірина. РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....</i>	221

<i>Федора Наталія.</i> ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	223
<i>Федорин Уляна.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДОЗНАВСТВА У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	226

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

<i>Боднарчук Іван.</i> ХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	228
<i>Бойко Ксенія.</i> ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	230
<i>Гарбуз Галина.</i> ЕНЕРГЕТИКА ВІДЧУТТІВ У СПІВІ ЯК ОСНОВА ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ.....	232
<i>Герасименко Аліна.</i> СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ АУДИТОРІЇ СЛУХАЧІВ АКАДЕМІЧНОЇ МУЗИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	233
<i>Зінич Ксенія.</i> ТЕМА “ДОЦУ” У ЖИВОПИСІ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ.....	236
<i>Кащій Юлія.</i> УНІКАЛЬНІСТЬ ГОЛОСУ СПІВАЧКИ БЕЙОНСЕ НОУЛЗ У КОНТЕКСТІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА.....	238
<i>Кіндрацька Яніна.</i> ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРУ “КРЕДО”.....	240
<i>Ковальчук Юлія.</i> МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	241
<i>Козленко Катерина.</i> ВИТОКИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА....	243
<i>Крестинич Ольга.</i> СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕМКІВСЬКОГО РІЗЬБЯРСТВА..	245
<i>Малиш Анна.</i> ТВОРЧІ ПОСТАСІ РЕЖИСЕРА ВОЛОДИМИРА НЕСТЕРЕНКА.....	247
<i>Межсинська Вікторія.</i> ІСТОРІЯ ТРИНІТАРСЬКОЇ ПЛОЩІ: ВІД МОНАСТИРЯ ТРИНІТАРІЇВ ДО РЕЧОВОГО РИНКУ.....	249
<i>Мисинчук Крістіна.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МУЗИКУВАННЯ.....	252
<i>Никифороук Ерік.</i> МЕТОДИЧНА СПОРІДНЕНІСТЬ СИСТЕМИ СТАНІСЛАВСЬКОГО ТА ТЕХНІКИ ІВАНИ ЧАББАК.....	254
<i>Попович Олеся.</i> ФАКТУРА В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ.....	256
<i>Савинець Яна.</i> ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕР’ЕСАХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	258
<i>Сем’янчук Анна.</i> ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ БАНДУРНОГО І ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА (на прикладі творчості Григорія Китастого).....	260
<i>Соловчук Даниїл.</i> МІЖНАРОДНІ МИСТЕЦЬКІ БІСНАЛЕ “ІМПРЕЗИ” В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ.....	262
<i>Томенчук Анастасія.</i> ГУЦУЛЬСЬКА ХОРЕОГРАФІЯ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ФАХОВОЇ ОСВІТИ.....	265
<i>Шеленко Христина.</i> ДИЗАЙН СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ.....	267

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

<i>Зеленчук Іван.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ 6 РОКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	269
<i>Маланій Юрій.</i> ПРОГРАМУВАННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ З ГІМНАСТИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	271
<i>Насірова Ельміра.</i> РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	273
<i>Ремень Анастасія.</i> ПРОФІЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМУ НА ЗАНЯТТЯХ З БІГУ НА СЕРЕДНІ ТА ДОВГІ ДИСТАНЦІЇ.....	276
<i>Рудніцька Дарина.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОЗДОРОВЧОГО ФІТНЕСУ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У СТУДЕНТОК.....	278

ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ

<i>Базалюк Дмитро.</i> ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ КУОРТУ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ “ОСМОЛОДА”.....	281
<i>Буковецька Яна.</i> РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ДЕСТИНАЦІЇ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	283
<i>Чайковська Оксана.</i> ДОДАТКОВІ ПОСЛУГИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РЕСТОРАНУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	285

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ НАУКИ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

<i>Котневич Яна.</i> СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМ ЦЕНТРОМ ЗУСТРІЧЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ РП ТА УКРАЇНИ.....	289
<i>Слоньовська Юлія.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	291

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

<i>Антонів Ольга.</i> STEM-ОСВІТА: ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ДІТЕЙ.....	293
<i>Атаманюк Олексій.</i> ШВИДКІ АЛГОРИТМИ ТА ЇХ ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ.....	295
<i>Белей Марія.</i> КВАЛІМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ ЦИТОВАНОСТІ НАУКОВИХ ВИДАНЬ.....	297
<i>Вітрикус Діана.</i> АЛГЕБРАІЧНІ ЗАЛЕЖНОСТІ МІЖ ТВІРНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ АЛГЕБРИ БЛОЧНО-СИМЕТРИЧНИХ ПОЛІНОМІВ НА СКІНЧЕННОВИМІРНИХ ПРОСТОРАХ ТА ДІОФАНТОВІ РІВНЯННЯ.....	299
<i>Гандера Ольга.</i> ФРАКТАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГРАМУВАННЯ ЗАСОБАМИ МАХІМА.....	300
<i>Грицько Надія.</i> СИСТЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ.....	302
<i>Долішняк Дарина.</i> ОГІСТИЧНА РІВНІСТЬ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ.....	304
<i>Драбчук Павло.</i> СИСТЕМА РЕЄСТРАЦІЇ ТА ОБЛІКУ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ.....	306
<i>Котіль Христина.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ SCRATCH ЗА ПРОГРАМАМИ CODE CLUB.....	308
<i>Полатайко Ігор.</i> ПРОЕКТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА МЕДІА РЕСУРСУ “SHRPLTA IF”. РОЗРОБКА СЕРВЕРНОЇ ЧАСТИНИ ЗАСТОСУНКУ.....	310
<i>Слободян Марія, Падалка Іван.</i> ПРОЕКТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА ВЕБ-ЗАСТОСУНКУ “DIM SIRKA”.....	313
<i>Тугай Ольга.</i> МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ МОДУЛЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ.....	315
<i>Шатарська Сніжана.</i> МОДИФІКОВАНІ МОДЕЛІ ЗАДАЧ БІОЛОГІЇ.....	317

ФІЗИКА

<i>Катанова Лілія.</i> ВИСОКОЕФЕКТИВНА ГЕТЕРОСТРУКТУРА ZnO/CdS/CdTe/CuO ДЛЯ ФОТОЕЛЕКТРИЧНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ II ГЕНЕРАЦІЇ.....	319
<i>Малахов Андрій.</i> ОТРИМАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОКСИДУ ГРАФЕНУ.....	321
<i>Пулькас Надія.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ.....	322
<i>Сачовський Андрій.</i> РОЗРОБКА БАЗОВОЇ СТАНЦІЇ МЕРЕЖІ LORA НА ОСНОВІ ОДНОПЛАТНОГО КОМП’ЮТЕРІ RASPBERRY PI.....	324
<i>Черкач Христина.</i> ЛАНТАНВМІСНІ ПЕРОВСКІТНІ МАТЕРІАЛИ У ПРИЛАДАХ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ.....	325
<i>Шляхтич Віра.</i> ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА STEM-ОСВІТИ.....	327

ХІМІЯ

<i>Галькевич Христина, Пилипів Віта.</i> АДСОРБЦІЙНЕ ТА ФОТОКАТАЛІТИЧНЕ ОЧИЩЕННЯ ВОДИ ВІД ТОКСИЧНИХ РЕЧОВИН.....	329
<i>Костюк Тетяна.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ “РАДІОХІМІЯ ТА РАДІОЕКОЛОГІЯ” МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ХІМІЇ.....	331
<i>Пенгрин Марія.</i> АДСОРБЦІЯ КАТІОНІВ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ АДСОРБЕНТАМИ НА ОСНОВІ ДІОКСИДУ ТИТАНУ.....	333
<i>Петренко Тетяна.</i> ТЕМПЛАТНИЙ СИНТЕЗ МЕЗОПОРИСТОГО ВУГЛЕЦЮ.....	335
<i>Рій Володимир.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СОПОЛІМЕРИЗАЦІЇ ХЛОРООРГАНІЧНИХ ТА НЕНАСИЧЕНИХ ВІДХОДІВ ДЛЯ БІТУМНИХ КОМПОЗИЦІЙ.....	336

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, АГРОХІМІЯ, ЛІСОЗНАВСТВО

<i>Барнич Ірина.</i> РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНОК ПРИ ЇХ ПАРАЗИТАРНОМУ УРАЖЕННІ.....	339
<i>Бойчук Ірина.</i> ВИКОРИСТАННЯ GIS-МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНАЗІЙ КОМАХ.....	341
<i>Грушка Вікторія.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АЕРОПАЛІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ.....	343
<i>Домко Марина.</i> СУЧАСНА ЦИТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА В ГІНЕКОЛОГІЇ.....	344
<i>Ковків Марія.</i> ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЧЕРЕЗ ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРНЕТ СЕРВІСИ.....	346
<i>Кувік Ольга.</i> ВПЛИВ БІОРИТМІВ НА ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	349
<i>Лаврів Юлія.</i> ІНВАЗІЙНІ ЧУЖОРІДНІ ВИДИ ЖУКІВ-ДОВГОНОСИКІВ (COLEOPTERA, CURCULIONIDAE): АНАЛІЗ ПОШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ.....	351
<i>Луцак Наталя.</i> ВПЛИВ УМОВ ҐРУНТОВОГО ЖИВЛЕННЯ НА РІСТ І РОЗВИТОК ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ (<i>ALLIUM CEPA</i>)	353
<i>Салига Юлія.</i> СПЕЛЕОТУРИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	355
<i>Стефінин Ольга.</i> ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ У ФЛОРИ ОКОЛИЦЬ СЕЛА ЧЕРНІЇВ (ТИСМЕНИЦЬКИЙ РАЙОН).....	358

Наукове електронне видання

Еврика – ХХІІ

Збірник студентських наукових праць

Головний редактор *В. М. Головчак*
Літературне редагування і коректура *Л. М. Слободян*
Комп'ютерна правка, верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 25.08.2021. Формат 60x84/8.
Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 42,5.

Видавець Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006